

UHBAB

Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi

International Peer-Reviewed Journal of Humanities and Academic Science

Ocak / Şubat / Mart İlkbahar Dönemi Cilt: 4 Sayı: 11 Yıl: 2015

January / February / March Spring Semester Volume: 4 Issue: 11 Year: 2015

ISSN: Print 2147-4168 Online 2147-5385

İÇİNDEKİLER

TURLARDA TURİSTLERİN SERGİLEDİKLERİ DAVRANIŞ KALIPLARININ BELİRLENMESİ: TURİST REHBERLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA <i>F. Özlem GÜZEL, Özlem KÖROĞLU</i>	1-22	FEN BİLGİSİ BİRİNCİ SINIF ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİM GÖRDÜKLERİ PROGRAMLA İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİN İNCELENMESİ <i>Seda USTA, Cengiz POYRAZ</i>	147-160
ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE BİLİNCİ DÜZEYLERİ İLE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER: NİĞDE ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ <i>Abdullah KARATAŞ, Berna ALPAGUT</i>	23-41	BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULLARINDA OKUYAN BAYAN ÖĞRENCİLERİN OKUMA ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ (FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ) <i>Özgür KARATAŞ, Murat KORKMAZ, A. Serdar YÜCEL, Serkan HACICAFEROĞLU, Ahmet ATALAY</i>	161-181
BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULUNDA OKUYAN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYET GRUPLARI AÇISINDAN DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI <i>Aylin ZEKİOĞLU, Arkan TATAR, Mustafa TÜRKMEN</i>	42-46	BANKA MÜŞTERİLERİNİN KONUT KREDİSİ AÇISINDAN TERCİH DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ <i>Murat KORKMAZ, Sefer GÜMÜŞ, Nur DİLBAZ ALACAĞAN</i>	182-197
SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA İŞ STRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ <i>Mustafa GÜLMEZ, Aygül YANIK</i>	47-61	TRAFİK KAZALARINA ETKİ EDEN SÜRÜCÜYLE İLGİLİ FAKTÖRLERİN ÇOKLU REGRESYON ANALİZİYLE İNCELENMESİ <i>Murat DELİCE</i>	198-210
GÜNDELİK YAŞAMIN İNŞASINDA AİLEVİ TEZAHÜRLER: KADIN YAŞAMINDA ANNE ETKİSİ <i>Fatma Zehra FİDAN</i>	62-76	KAMU VE ÖZEL SAĞLIK KURUMLARINDA ÇALIŞAN PERSONELİN ÜCRET BEKLENTİ DÜZEYLERİNİN UYGULAMALI ÖRNEĞİ <i>Murat KORKMAZ, Ali Serdar YÜCEL, Bülent KILIÇ, Fikriye TOKER, Sefer GÜMÜŞ, Ayhan AYTAÇ</i>	211-225
İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE EĞİTİM VE GELİŞTİRME UYGULAMALARI: OTEL İŞLETMESİNDE BİR ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ <i>İlke KAYA</i>	77-91	MÜZE, KÜTÜPHANE VE ARŞİV BİNALARINDA PROAKTİF ÖNLEMLER <i>Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU</i>	226-237
KENTSEL MEKANIN ORTAK KULLANICILARI LGBTT BİREYLERİN TÜRKİYE'NİN BAŞKENTİ ANKARA'DAKİ YERSEÇİM PRATİKLERİ <i>İrem Ayhan SELÇUK, Mercan EFE GÜNEY, Şenel ERGİN</i>	92-115	SOSYAL KULÜPLERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ <i>Erkan YAMAN, Özlem ERSAL</i>	238-253
KIRSAL REKREASYONA KATILIM İSTEĞİNİN KATILIM SIKLIĞINA ETKİSİ: ÇILDIR LİSESİ ÖRNEĞİ <i>İlhami MORÇİN, Sine ERDOĞAN MORÇİN</i>	116-129	AHMET MİTHAT EFENDİ'NİN ÇENĞİ ROMANINDA AİLE İÇİ EĞİTİM VE ÖNE ÇIKAN DEĞERLER <i>Mehmet ÖZDEMİR, Özge KARAKAŞ YILDIRIM</i>	254-276
AVRUPA MERKANTİLİZMİ VE OSMANLI EKONOMİSİ <i>Nurullah KARTA</i>	130-146		

BAŞ EDİTÖR

Gülten HERGÜNER

BAŞ EDİTÖR YARDIMCILARI

Ali Serdar YÜCEL
Fatma TEZEL ŞAHİN
Adalet KANDIR

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

Murat KORKMAZ

EDİTÖRLER

Nezahat GÜÇLÜ
Nurhayat ÇELEBİ
Çetin YAMAN
Erdal ZORBA
Ayhan AYTAÇ
Murat ERCAN
Mutlu TÜRKMEN
Hülya Gülay OGELMAN
Serdar TOK
Işık BAYRAKTAR
Gökhan DELİCEOĞLU

ALAN EDİTÖRLERİ

Fatma Nalan TÜRKMEN
Fatih ÇATIKKAŞ
Ayhan HELVACI
Aylin ZEKİOĞLU
Sinem TUNA
Arzu ÖZYÜREK
Şükran Güzin ILICAK AYDINALP
Serdar TOK
Birsen KOLDEMİR
Güliden ERTUĞRUL
Ramazan ERDEM
Serdar ERDURMAZ
Salih ÖZTÜRK
Neylan ZİYALAR
Havva YAMAN
Şakir BATMAZ
Nuray EKŞİ
Besim AKIN
Murat DELİCE

DİL EDİTÖRÜ

Gülsemin HAZER

TEKNİK EDİTÖR

Burhan MADEN

SİSTEM EDİTÖRLERİ

Ali Murat KIRIK

ÖLÇME DEĞERLENDİRME

Gökhan DELİCEOĞLU

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU

Johann KIRSTEN
Sennye MASIKE
Alvaro ANGUIX
Gautam SENGUPTA
Stephen L.VARGO
Hing KAI CHAN

İLETİŞİM EDİTÖRÜ

Michael KUYUCU

YAYIN KURULU

Murat KORKMAZ
Nalan AKDOĞAN
Gökşen ARAS
Gülten HERGÜNER
Fatma TEZEL ŞAHİN
Eva ŞARLAK
Nezahat GÜÇLÜ
Yener ÖZEN
Serdar TOK
Aylin ZEKİOĞLU
Bülent KILIÇ
Hülya Gülay OGELMAN
Ali Serdar YÜCEL
Çetin YAMAN
Murat DELİCE

DERGİNİN TARANDIĐI İNDEKSLER

Dr. Gülten HERGÜNER

Değerli Okurlar.,

Dergimizin bu sayısında toplam 17 bir birinden değerli makaleye yer vermiş bulunmaktayız. Dergimizin bu sayısına katkı sağlayan tüm yazarlarımıza ve değerli bilim kurulu üyeleri ile hakem kurulumuzdaki değerli hocalarımıza tüm katkılarından dolayı teşekkür ederim. Bu sayıda Avrupa Merkantalizmi ve Osmanlı ekonomisi üzerine yapılan araştırma alana katkı sağladığı gibi dünün bu güne yansımalarına da bakış açısı oluşturmuştur. Zekioğlu ve diğ., tarafından yapılan beden eğitimi okullarında okuyan öğrencilerin cinsiyet grupları ele alınarak duygusal zeka düzeylerinin karşılaştırılması gerçekleştirilmiştir. Fidan tarafından yapılan çalışmada ise gündelik yaşam içerisinde ailenin önemine vurgu yapılarak kadının yaşamında annelik vasfına yönelik bilgiler verilmiştir. Kaya tarafından yapılan çalışmada ise insan kaynakları yönetiminde eğitimin önemi ele alınmıştır. Bu araştırma bir otel işletmesi üzerinde uygulamalı olarak da incelenmiştir. Morçin ve diğ., tarafından yapılan çalışmada ise Çıldır Lisesi örneği ile kırsal rekreasyona katılım isteğinin katılım sıklığı değerlendirilmiştir. Karataş ve Alpagut tarafından yapılan çalışmada ise öğretmen adaylarının çevre bilincine yönelik bilgileri ve buna neden oluşturan faktörler doğrultusunda Niğde Üniversitesi örneği ile bir araştırma çalışması yapılmıştır. Gülmez ve Yanık tarafından yapılan çalışmada ise sağlık çalışanlarında iş stresinin önemine vurgu yapılmıştır. Usta ve Poyraz tarafından yapılan çalışmada ise Fen bilgisi öğretmen adaylarının eğitim gördükleri program hakkındaki düşünceleri irdelenmiş ve literatüre katkı sağlamıştır. Korkmaz ve diğ., tarafından yapılan çalışmada ise günümüz banka tüketicilerinin tüketim tercihleri ve konut kredilerine yönelik bilgileri ile algı düzeyleri incelenmiştir. Delice tarafından yapılan çalışmada ise günümüzün en önemli sorunlarının başında gelen trafik kazalarının nedenleri ve bu kazalara neden olan faktörler doğrultusunda sürücülerin etkileri regresyon analizi ile incelenmiştir. Selçuk tarafından yapılan çalışmada ise kentsel mekanın ortak kullanıcıları LGBTT bireylerinin Türkiye'nin başkenti Ankara'daki yaşamaları ve yer seçim pratikleri irdelenmiştir. Korkmaz ve diğ., tarafından yapılan bir başka çalışmada ise kamu ve özel sağlık kurumlarında çalışan personelin ücret beklentileri irdelenmiş ve literatüre katkı sağlamıştır. Karataş ve diğ., tarafından yapılan çalışmada ise beden eğitim spor yüksek okulunda okuyan bayan öğrencilerin okuma alışkanlıkları incelenmiş ve bir araştırma makalesi şeklinde çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma hem eğitim, hem de kadın erkek arasındaki okuma farklılıkları bu farklılıklara neden oluşturan faktörler açısından oldukça önemli bir araştırma çalışmasıdır. Güzel ve Köroğlu tarafından yapılan araştırma çalışmasında ise turlarda turistlerin sergiledikleri davranış kalıpları üzerinde durulmuştur. Yaman ve Ersal tarafından yapılan çalışmada ise sosyal kulüplerde karşılaşılan sorunlar

ve bunlara yönelik çözüm önerileri ortaya atılmış ve literatüre katkı sağlamıştır. Kuzucuoğlu tarafından yapılan çalışmada ise müze, kütüphane ve arşiv binalarında proaktif önlemlere ilişkin bilgiler literatür açısından değerlendirilmiş ve öneriler sunulmuştur. Ahmet Mithat Efendinin Çengi romanında aile içi eğitime yönelik vurguladığı değerler ise Özdemir ve Yıldırım tarafından ele alınmış ve incelenmiştir.

Değerli yazarlar; dergimiz bu sayı itibarıyla ve bundan sonraki sayılarında yazım formatını “Özet ve Abstract” formatını değiştirmiştir. Gelecek sayılarımızda genişletilmiş İngilizce özet şeklinde çalışmaları kabul edeceğiz. Genişletilmiş İngilizce özet içerisinde çalışmanın amacı, kapsamı, yöntemi, literatür bilgileri, araştırma problemi, kullanılan analiz teknikleri, tartışma, sonuç ve öneriler kısmında yer alan bilgiler yer almak zorundadır. Ayrıca genişletilmiş İngilizce özet asgari 700 kelimededen oluşturulacaktır. Makalerin yazım formatı “mizampaj” dizaynı değiştirilerek yeni sayılarda uygulamaya geçilecektir. Genişletilmiş İngilizce özetler referanslar yani kaynakçadan sonraki kısma yerleştirecektir. Tüm yazarlarımıza, okurlarımıza, hakem ve bilim kurulumuza duyurulur.

Bir sonraki sayımız nisan, mayıs ve haziran aylarını içine alacak şekilde sistemdeki yerini alacaktır. Şimdiden tüm okur ve yazarlarımıza, bilim ve hakem kurullarında yer alan hocalarımıza sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunuyorum. Sevgi ve esenlikler dilerim.

(Dergimizde etik kurul raporu gerektiren her türlü çalışmada yazar/yazarlar editörlüğe ve derginin sistemine yayın yüklerken gerekli etik kurul rapor bilgilerini girmekle yükümlüdür. Hiçbir koşul ve şartlarda oluşan ya da oluşacak bir sorunda – problemde dergimiz, yayın kurulu, imtiyaz sahibi, yazı işleri, hakem ve bilim kurulları sorumluluk kabul etmez. Yazar / yazarlar bu bilgiyi dergiye yazılı olarak vermekle yükümlüdür. Tüm sorumluluk yazar(lar) a aittir).

TURLARDA TURİSTLERİN SERGİLEDİKLERİ DAVRANIŞ KALIBLARININ BELİRLENMESİ: TURİST REHBERLERİNE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA¹

DETERMINATION OF TOURISTS' BEHAVIOR PATTERNS on TOURS: A STUDY ON TOURIST GUIDES

F. Özlem GÜZEL¹, Özlem KÖROĞLU²

¹Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi

²Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi

Özet: Bu araştırmanın amacı Türkiye'ye gelen turistlerle birebir ve etkin iletişim kuran, turistlerin tatil deneyimlerini değerlendirme sürecine katma değer sağlayan turist rehberlerinin gözüyle turistlerin karakteristik özellikleri ve davranış kalıplarının belirlenmesidir. Keşfedici bir özellik taşıyan bu çalışmada belirlenen amaçtan yola çıkılarak, 136 turist rehberi ile görüşülmüştür. Sınırlandırmadan, daha detaylı bilgiler alabilmek amacıyla yarı yapılandırılmış anket formları aracılığıyla toplanan veriler içerik analizine tabi tutularak turistlerin davranış kalıpları ve karakteristik özellikleri betimlenmeye çalışılmıştır. Karakteristik özellikleri ve davranış kalıpları bağlamında olumlu ifadelerin çoğunluğu Batı Avrupa ülkelerinde yer alırken, olumsuz ifadelerin çoğunluğu ise Doğu Avrupa ülkelerinde yer almaktadır. Davranış kalıpları bağlamında bakıldığında ise olumlu ifadelerin çoğunluğunun Kuzey Doğu Asya ülkelerine yönelik yapıldığı görülürken, olumsuz ifadelerde ise çoğunluğun Güney Avrupa ülkelerine yönelik yapıldığı gözlemlenmiştir. Karakteristik özellikler olarak turistler çoğunlukla sıcakkanlı, eğlenceli ve kibar olarak değerlendirilirken, olumsuz ifadeler bağlamında turistler cimri, kaba ve kibirli olarak değerlendirilmiştir. Davranış kalıplarına bakıldığında ise turistlerin turlarda alışveriş yapmaları, grup psikolojisine uymaları ve ülkeye özgü her şeyi öğrenme istekleri olumlu ifadeler olarak değerlendirilirken, yeme-içme, görgü, hijyen kurallarına uymamaları ise olumsuz ifade olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca içerik analizi sonucunda farklı milletlerin tur alışkanlıkları ve tur davranışlarına yönelik sınırlı/keşfedici çıkarımlar elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turist Tipolojisi, Turistlerin Karakteristik Özellikleri, Turist Davranış Kalıpları, Profesyonel Turist Rehberi, İçerik Analizi

Abstract: The aim of this research is to evaluate the tourist's characteristics and behavioral patterns through the eyes of professional tour guides communicating with tourist individual and effectively and supply added value on their holiday experience evaluation. With this aim, in this exploratory research, 136 tourist guides were interviewed without restriction, in order to get more detailed information the data was collected via the semi- structured questionnaire and the tourists' behavior patterns and characteristics were tried to be described. In the context of characteristics specialty and behavioral patterns, the majority of the positive comments have emerged in Western European countries, while the majority of the negative comments have emerged in the Eastern European countries. In the context of the behavior patterns, it has been observed that majority of the positive theme was made for the North East Asian countries, while the majority of the negative comments were made for the southern European countries. In the context of characteristic features, tourists have been mostly described friendly, funny and polite, when the negative themes were consisted mostly as being stingy, rude and arrogant. In the context of behavior patterns while tourists' shopping on tours, obeying the group psychology and requesting to learn everything related with the country have been evaluated as positive themes, tourists' not complying the eating, drinking, etiquette, and hygiene rules has been evaluated as negative themes. In addition, limited / exploratory conclusions were obtained with the content analysis through tour habits and behaviors.

Key Words: Tourist Typology, Characteristics of Tourist, Tourist Behavior Patterns, Professional Tourist Guide (PTG), Content Analysis

(1) Bu çalışma, 06-09 Aralık 2013 tarihleri arasında Erciyes Üniversitesi, Turizm Fakültesi tarafından Kayseri'de düzenlenen 14. Ulusal Turizm Kongresinde sunulmuş olup, yeniden gözden geçirilip değerlendirilmiştir

1.GİRİŞ

Birbirinden farklı ülkelerden gelen, farklı özelliklere, farklı satın alma davranış ve tutumlarına sahip olan turistlerin oluşturduğu karmaşık bir yapının var olduğu turizm sektöründe tüketicilerin karakteristik özelliklerinin ve nasıl/hangi gereksinimlerle hareket ettiklerinin tespitinin yapılması sektör için önem taşımaktadır. Özellikle turist özelliklerinin ve davranışlarının bilinmesi bireysel farklılıklara karşı geliştirilebilecek tavır ve davranışların önceden belirlenebilmesi, farklı motivasyon ve deneyimlerin ele alınması, turizm yönetimi, pazarın bölümlere ayrılması, hangi turist profiline hangi turizm türü içinde yer aldığının belirlenmesi, kaynakların verimli kullanılması, sunulacak hizmetlerin etkili bir şekilde tüketici gereksinim ve isteklerine göre uyarlanması konusunda kolaylıklar sağlamaktadır (Rızaoğlu, 2003, Ahipaşaoğlu, 2006, Doğan, Üngüren ve Yelgen, 2010; Tayfun ve Yıldırım, 2010; Kozak, 2010; Demir ve Kozak, 2011). Organize turlarla başta kültür turizmi olmak üzere diğer turizm türlerine katılmak amacıyla Türkiye'ye gelen turistlerin, en uzun süre beraber oldukları ve en çok etkilendikleri, hizmetlerin eyleme dönüştüğü anlarda bütün yetki ve sorumlulukları alan, çoğunlukla turistlere seyahatleri sırasında eşlik eden ve doğrudan iletişim kurabilme imkânına sahip olan kişiler turist rehberleridir (Genç, 1992; Karaçal ve Demirtaş, 2002; Zengin, Batman ve Yıldırım, 2004; Güzel, 2007; Köroğlu, 2011; Çetin ve Kızıllırmak, 2012). Farklı kültürlerle karşılıklı etkileşim tabanına oturan rehberlik mesleğinin bu özelliği turizm sektöründeki diğer çalışanlara nazaran turist rehberlerine turistleri daha fazla tanımalarına, kişiliklerini ve davranışlarını anlamalarına olanak vermektedir. Bu noktadan

hareketle Türkiye'ye gelen turistlerle uzun süreli, birebir ve etkin iletişim kurma özelliğini taşıyan turist rehberlerinin gözüyle turistlerin karakteristik özellikleri ve turlarda sergiledikleri davranış kalıplarının belirlenmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada milliyetler bazında belirlenen turist davranış kalıplarının anlaşılması ile turlarda verilen rehberlik hizmetlerinin daha etkin hale gelmesi açısından fikir sunacağı öngörülmektedir.

2.YAZIN TARAMASI

Turizm literatüründe turistler, tatilciler ve seyahat edenler ile ilgili çok sayıda tipoloji öne sürülmüştür. Decrop ve Zidda (2008), bu tipolojilerden biri olan sosyo-psikolojik tipolojilerin; değerler ve yaşam tarzları, tutumlar, ilgi alanları ve fikirler, güdüler ya da kişilik yapısı gibi psikografik kriterlere dayandığını ve bu tipolojilerin turist davranışının derinlemesine anlaşılması açısından yararlı olduğunu belirtmektedir. Avcıkurt, (2009: 19), turist tiplemesine yönelik olarak 1972'de Cohen'in, 1974'de Plog'un ve 1977'de Smith'in birbirini tamamlayan çalışmalar yaptığını ve Plog'un "dışa dönük" kişiliği'nin, Cohen'in "başiboş" turistine ve Smith'in "kaşif" turistine benzer özellikler taşıdığını ifade etmektedir. Decrop ve Zidda (2008: 85), Cohen (1972)'in, turistlerin rollerine, güdülerine ve aradıkları deneyimlere dayalı olarak turistleri sınıflandırdığını belirtmektedir. Aynı şekilde Kozak ve Bahçe (2009: 24) de turistlerin beklenti ve tercihlerinin de bu sınıflamada önem taşıdığını ifade etmektedirler. Cohen (1972)'in sınıflamasından farklı olarak turist tiplemesi ile ilgili olarak Plog (1974)'un geliştirdiği tipoloji, özellikle turistik alanın gelişmesi ile çok yakından ilgilidir (Avcıkurt, 2009: 20). Ayrıca Plog,

turistlerin kişilik yapılarına bağlı olarak seyahat etme eğilimlerini seyahat türlerini ve motivasyonları incelemiştir (Kozak, Kozak ve Kozak, 2012: 69). Smith (1977) ise turistleri, turistik etkinliklerine göre sınıflandırmaktadır (Avcıkurt, 2009: 22-23). Ahıpaşaoğlu (2006), Saruhan'ın 1989 yılında yaptığı çalışmada turist tiplerini turistlerin davranış biçimlerine göre sınıflandırdığını ifade etmektedir. Bunlar; ideal turist (ön yargıları olmayan, ülkeyi tanımak isteyen, tatil öncesi araştırma yapan, cana yakın, saygılı), kabul eden turist (her söyleneni onaylayan, tek başına kalmayı sevmeyen), sömüren turist (rehberin her işine karışan, saldırgan, harcamayı sevmeyen), istifçi turist (soğuk, dakik, yiyecek-içecek dahil pek çok şeyi yanına alan) ve pazarlamacı turistir (fırsatçı, davranışlarına dikkat etmeyen). Decrop ve Zidda (2008) da Belçikalı turistler üzerinde yaptıkları çalışmada tanımladıkları altı farklı turist tipini davranış biçimlerine göre sınıflandırmışlardır. Bunlar; alışılmış turistler (her yıl aynı tatil davranışlarını tekrarlayan), akılcı turistler (dikkatli ve mantıklı karar verirler, seyahatin belirli yönlerinden (örn: tarihi mekânların ziyareti) mahrum kalmamak ya da kötü sürprizlerle (örn: boş oda bulunmaması) karşılaşmamak için her ayrıntıyı önceden planlayan), hedonik turistler (duygusal güdüler mantıksal etkenlerden daha baskındır), fırsatçı turistler (sosyal ya da finansal bir fırsatın ele geçirmeyi bekleyen fırsatçı turistler), kısıtlı turistler (tatil kararı verme sürecini kontrol etmek yerine, finansal kaynaklar ya da durumsal engeller nedeniyle, tatil kararı kontrolü bireysel değil grupça alınır) ve uyumlu turistlerdir (tatile çıkmaktan/seyahat etmekten hoşlanan, sürekli olarak yeni tatil planı yapan, tatil grubuna uyumlu).

Turist tipolojilerinin belirlenmesi için yapılan çalışmaların yanında turistleri algılamaya yönelik olarak da çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalardan biri Harlak (1991) tarafından yapılmıştır. Harlak (1991), Kuşadası'ndaki çeşitli turistik işletmelerde çalışan personelin yedi farklı milliyetlerden (Alman, Amerikalı, Fransız, İngiliz, İskandinav, İtalyan ve Yunanlı) turistleri algılamada kullandıkları kişisel yapıları ve kategorileri araştırmıştır. Araştırma sonucunda çalışanların turistleri yaptıkları şeylere veya davranışlara göre değerlendirdikleri ve büyük bir oranının turistler için olumlu sıfatlar kullandığı görülmüştür. En çok kullanılan olumlu sözcükler "meraklı" ve "güleryüzlü"dür. Milliyetlere göre en çok sevilen turistler sıralamasında birinci sırada Almanlar, ikinci sırada İngilizler gelmektedir. En az sevilen turistlerin ise Yunanlı turistler olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışanlar tarafından Fransız ve Yunanlı turistler dışındaki diğer turistlerin hepsi "para harcamayı sever" şeklinde algılanmaktadır. Fransızları "soğuk" olarak, Yunanlılar dışındaki diğer turistlerin hepsi değişen oranlarda "sıcak, canayakın" şeklinde algılanmaktadır. Bütün turistler "neşeli, eğlenmeyi sever" şeklinde algılanmaktadır. Almanlar ve İtalyanlar "en neşeli" olarak algılanan turistlerdir. İtalyan ve Yunanlı turistler dışındaki bütün milliyetler "nazık" olarak algılanmaktadır. İskandinavlar ve İngilizler "en nazık" olarak algılanan milliyetlerdir. Yunanlılar ve Fransızlar "şikâyetçi ve anlayışsız" olarak algılanmaktadır. Diğer turistlerin hepsi hoşgörülü olarak algılanmıştır. En yüksek oranda hoşgörülü olarak algılanan İskandinav turistlerdir. İngiliz, Alman ve Amerikalı turistler "düzenli" olarak algılanırken, İtalyan, Yunanlı ve İskandinav turistler "düzensiz" olarak algılanmaktadır. İskandinav ve İtalyan turistlerin dışında bütün turistler

“rahatına düşkün” olarak algılanmıştır. Ahmed ve Krohn (1992) tarafından Japon turistlerin tüketim davranışlarının belirlenmesine yönelik yapılan çalışmada Japon turistlerin alışveriş yapma eğilimlerinin yüksek olduğu, davranış olarak da oldukça kibar oldukları ve güven oluşturdukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca Japon turistlerin grup halinde seyahat ettikleri ve hediyelik eşya satın aldıkları tespit edilmiştir. Seyahatlerinde genellikle pasif kalmayı tercih etmekte ve tur rehberlerine yüksek düzeyde bağlılık göstermektedirler. Çirmin (1995), mesleki yaşamı boyunca karşılaştığı turist tiplerini 16 kategoriye ayırmaktadır. Bunlar; bilgiç turist (rehbere sorun çıkaran/yalanlayan, elinde kitapla gezen, ön koltuk sevdalısı, dakik), fotoğrafçı turist (otobüsten iner inmez tarihi harabelerinin içinde fotoğraf için kaybolan, otobüse geç kalan), alışverişçi turist (rehberlerin favorisi, kartpostal-hediyelik eşya alan), deneyimli turist (gruba uyum sağlayan, bahşiş toplayan, deneyimsiz rehberin tur kontrolünü ele geçiren), dalgın turist (her yerde bir şey unutan), şanssız turist (sakatlanan, hastalanan), obur turist (ne buluşa yiyen, yemek adabını bilmeyen), kibirli turist (rehberi dinleyen, uyan, sadece rehberle muhatap olan), mızızlı turist (kolay memnun olmayan, korkak), müşkülpesent turist (dil gibi konularda milliyetçi yaklaşım sergileyen), zoraki turist (etrafına anlatabilmek için tatile çıkan), neşeli tip turist (yalnız tatil yapan, çapkın), otostopçu turist, tembel turist, (tura katılmayan, tatilini sahilde geçiren), gösterişçi turist (turlara katılmayan) ve ideal turistir (rehbere hiçbir zorluk çıkarmayan, şikâyet etmeyen, yüklü bahşiş veren). Rehberlerin gözüyle turistleri algılamaya yönelik Köroğlu, Avcıkurt, Köroğlu ve Karaman'ın (2007) yaptığı araştırma sonucunda ise rehberlerin en fazla çalışmayı istedikleri milliyetlerin İngiliz,

Amerikalı, Japon ve Alman turistler olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma sonucunda, Amerikalı turistlerin çok para harcadıkları, İngiliz turistlerin samimi ve dost canlısı oldukları, Alman ve Rus turistlerin eğlenceli ve neşeli oldukları, Almanların ilke ve disiplin sahibi oldukları, İngiliz ve Fransızların saygılı ve kibar oldukları, Japonlar ve Amerikalıların hoşgörülü oldukları, İngiliz ve Fransızların soğuk karakterli oldukları, İsraililerin şikâyetçi, hoşgörüsüz ve para harcamayı sevmedikleri, Rusların düzensiz ve umursamaz oldukları, Amerikalı, Alman ve İngilizlerin konfor aradıkları, Rus ve İsraili turistlerin saygısız ve kaba oldukları ortaya çıkmıştır. Pizam ve Jeong (1996) tarafından Koreli turist rehberlerinin kültürlerarası algılamalarına yönelik yaptıkları çalışmada ise Amerikalı turistlerin diğer turist gruplarına göre daha hareketli, daha dinamik, enerji dolu ve doğayı keşfetmeye daha istekli oldukları tespit edilmiştir. Wong ve Lau'nun (2001) Hong Kong'lu Çinli turistlerin paket turlardaki davranışlarını belirlemek amacıyla yaptıkları çalışmada Çinli turistlerin bireysel seyahatlerden daha çok paket tur satın alarak grup halinde seyahat etmeyi tercih ettikleri, seyahatlerinde güvenliği ön planda tuttıkları ve ekstra ücretli olmasına rağmen yenilik ve özgünlük içeren faaliyetlere katılmaya istekli oldukları ortaya çıkmıştır. Ayrıca sağduyulu ve kibardırlar. Yerel kültürün yiyecek ve içeceklerini denemekten kaçınmazlar. Fotoğraf çekmeye bayılırlar. Bununla birlikte Çinli turistlerin macera içeren faaliyetlere katılım isteklerinin oldukça az olduğu ve özellikle bilinmeyen bir çevrede bulunuyorlarsa risk almayı sevmedikleri tespit edilmiştir.

Turistleri algılamaya yönelik yapılan çalışmaların bir diğeri de Polatoğlu (2004) tarafından yapılmıştır. Polatoğlu (2004), bir turist rehberi olarak turist

davranışlarını kendi gözlemleriyle analiz etmiştir. Polatoğlu'na (2004) göre, “Kuzey Amerika’dan gelen turistler daha çok kurvaziyer turlarını ve 5 yıldızlı otelleri tercih ederler. Seyahatleri boyunca iyi alışveriş yapar ve daha çok antika/halı satın alırlar. Memnun olup olmamalarına bakmaksızın iyi bahşiş bırakırlar. Otobüse ve uçağa zamanında gelirler, kaliteli, ama az yemek yerler, kontrollü içki içerler, çoğu zaman şikâyetlerini kendi rehberlerine iletirler. Almanlar, genelde ucuz turları tercih ederler, iyi alışveriş yaparlar ve ekstra turların birçoğuna katılırlar. İyi bahşiş bırakırlar, çok disiplinlidirler, erken yatar ve erken kalkarlar, otobüse ve uçağa tam zamanında gelirler, rehber ve diğer çalışanlarla hep bir mesafe içindedirler, şikâyetlerini direkt olarak bildirirler. İngiliz turistlerin gençleri kum-deniz-güneş-eğlence, yaşlıları 5 yıldızlı otelleri ve kültür turlarını tercih ederler. Fazla alışveriş yapmazlar ve bahşiş bırakmazlar, disiplinlidirler. Otobüse ve uçağa zamanında gelirler, yemek konusunda seçici değildirlirler, sarhoş olurlarsa geçimsizleşir ve çevreyi rahatsız edebilirler. İskoç ve İrlandalı turistler de İngiliz turistlerle aynı özelliklere sahiptirler ancak İskoç ve İrlandalılar daha sakin ve sıcakkanlıdırlar. Ruslar, kum-deniz-güneş-eğlence turlarını ve her şey dâhil otelli tercih ederler. Fazla alışveriş yapmazlar ancak mücevher ve deri ürünlerine düşkündürler. Ekstra turlara pek katılmazlar, ya hiç bahşiş bırakmazlar ya da abartılı bahşiş bırakırlar. Otobüse ve uçağa zamanında gelirler. Ufak tefek aksilikleri sorun etmezler. İspanyollar, Anadolu-İstanbul kültür turlarını tercih ederler, çok az alışveriş yaparlar, rehberi sevmelerine bağlı iyi bahşiş bırakırlar. Sıcakkanlı ve duygusaldırlar. İyi ve uzun dönemli dostluklar kurulabilir. Araplar, çok iyi mücevher alışverişini yaparlar, memnun kalırsa

iyi bahşiş bırakırlar, zamanı yönetme kavramları zayıftır, otobüse ve uçağa geç kalırlar, çok yemek özellikle et yerler, dışarıda gördükleri yemeği otobüste yerler. İsrailliler, paralarının hesabını iyi bilirler, ekstra turları Türkiye’ye gelmeden daha ucuza kendi acentalarından almaya çalışırlar, yiyecek ve içecekleri dışarıdan getirirler ve bahşiş vermezler. Japonlar, Anadolu kültür turlarını tercih ederler, çok iyi alışveriş yaparlar, özellikle halıya düşkündürler çok fotoğraf çekerler, standart bahşiş bırakırlar, otobüse ve uçağa zamanında gelirler, az yemek yerler ve seçicidirler, şikâyetlerini açıkça söylemezler, eve döndükleri zaman uzun bir şikâyet mektubu yazarlar”.

Her sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de turistik tüketicilerin ihtiyaçlarının memnuniyet düzeyi yüksek şekilde karşılanması için, turistlerin gereksinimlerinin neler olduğu kadar, bu gereksinimlerin altında yatan dinamiklerin de tespitinin iyi yapılması gerekmektedir. Hem daha önce yapılmış çalışmalar hem de bu çalışma turist özelliklerinin ve davranışlarının bilinmesi açısından önem taşımaktadır.

3.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Turistlerle iletişim bağlamında en etkin çalışanların başında gelen turist rehberlerinin, turlarda bir arada oldukları ve mola/ören yerinde karşılaşılarak gözleme yapmak fırsatı yakaladıkları milliyetlerin davranış ve karakteristik özelliklerini belirlemek amacıyla nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Rehberlerin sürekli seyahat etmeleri ve rehberlere toplu şekilde ulaşma sorunu yaşandığı için örneklem sayısının az olacağı öngörüsüyle elde edilen verileri derinlemesine incelemek ve geçerli çıkarımlar/ifadeler elde edebilmek için nitel araştırma yöntemlerinden birisi olan içerik analizi

tercih edilmiştir. İçerik analizi, veri anlayışını geliştirmek için teorik konuları test etme imkânı sağlayan bir tekniktir (Cavanagh, 1997) ve bu yöntemde toplantı kayıtları, mektuplar, günlükler, konuşmalar, gazete ve dergi makaleleri gibi veri kaynaklarının taranarak, seçilen birimlerin niceliksel sayımı ve incelenmesi söz konusudur (Yüksel ve Yüksel, 2004). Weber (1990), bu yöntem ile metinlerden geçerli çıkarımlar yapıldığını vurgulamaktadır. Geçerli çıkarımlar, sözel, yazılı ve diğer materyallerin nesnel ve sistematik bir şekilde (Tavşancıl ve Aslan, 2001) çözümlenmesi ile ortaya çıkarılmaktadır. Araştırma amacı doğrultusunda yarı yapılandırılmış anket formu hazırlanarak, rehberlerin ifadelerinin kısıtlanması engellenmiştir. Araştırma soru formu iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde rehberlerin demografik özelliklerini belirlemeye ilişkin sorular yer alırken, ikinci bölümde ise rehberlerin turistlerin davranış kalıpları/karakteristik özelliklerini belirlemeye yönelik açık uçlu sorular yöneltilerek kendi cümleleriyle ifade etme imkânı sağlanmıştır. Turlarda karşılaştıkları ve gözlemleyebildikleri turist gruplarını kendi cümleleri ile betimlemeleri sağlandıktan sonra, gelen soru formları üzerinden elde edilen veriler analizine tabi tutulmuştur. Kültür ve Turizm Bakanlığının sitesinden elde edilen veriler ışığında Türkiye’de 2012 yılında toplamda 13.241 ruhsatlı profesyonel turist rehberi bulunmaktadır ve bu rakamın toplam 9.022’si aktif olarak rehberlik hizmeti vermektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın evreninin aktif olarak çalışan 9.022 turist rehberi oluşturmaktadır. Rehberlerin sürekli olarak seyahat etmesi ve rehberlere toplu şekilde doğrudan ulaşma imkânı sağlanamaması gibi nedenlerden dolayı kurgulanan yarı yapılandırılmış soru formları rehberlerin kayıtlı oldukları sosyal medya kanalları üzerinden

ulaştırılmıştır. Araştırma 2013 yılı Mayıs-Temmuz ayları içerisinde yapılmış olup, yaklaşık olarak 350 rehber soru formları iletilmiştir. Araştırma zamanlaması sonunda toplam 136 soru formu elde edilmiştir. Nitel araştırma yönteminin tercih edilmesi dolayısıyla bu rakamın yeterli olduğu varsayılarak içerik çözümlemesine geçilmiştir. Yüksek ve Yüksel (2004), kodlama güvenilirliğine ilişkin çalışmaların yapılması gerektiğini vurgularken, araştırmacıların veri seti kodlama benzerliklerinin sayısal olarak karşılaştırılarak %70 ve üzeri kodlama yüzdesine ulaşılması ile güvenilirliğin ortaya koyulacağını belirtmektedir. Bu araştırmayı yürüten araştırmacıların ayrı ayrı elde ettikleri kodlama kategorileri karşılaştırılmış ve kategoriler arasında uyum yakalanarak bireysel güvenilirliğin sağlandığı varsayılmıştır. İçerik kategorileri yine alanında uzman olan bir akademisyene ve bir de turist rehberine gösterilerek, değerlendirme yapmaları istenmiş ve yaptıkları değerlendirmeler göz önünde bulundurulmuştur.

4.ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırmanın ilk basamağında araştırmaya dahil edilen turist rehberlerinin demografik özellikleri analiz edilmiştir ve Tablo 1’de yer almaktadır. Yapılan frekans analizi sonucunda katılımcıların çoğunluğunun erkek (%68,4) ve bekar (%55,1) rehberlerden oluştuğu görülmektedir. Yaş dağılımlarına bakıldığında ise, çoğunluğunun 31-35 (%47,8) yaş arasında olduğu, eğitim dağılımlarında ise çoğunluğunun (%62,5) lisans mezunlarının oluşturduğu ortaya çıkarken, paralel şekilde rehberlerin çoğunluğunun (%47,8) rehberlik kimlik kartlarını lisans eğitimi ile aldıkları belirlenmiştir. Yıl bazında mesleki tecrübe oranlarına bakıldığında ise çoğunluğun 6-10 yıl arası (%24,3) ve 4-5 yıl

(%23,5) arasında olduğu görülmektedir. Rehberlerin çoğunluğu (%58,1) ek iş yapmadıklarını belirtirken, çalışma bölgesi bazında incelendiğinde ise çoğunluğu tüm bölgelerde çalıştığını (%36,9) belirtmiştir. Tüm bölgeleri ise Ege bölgesi (%25,0) ve Marmara bölgesi (%15,4) takip etmektedir. Rehberlerin uzmanlık alanlarına bakıldığında ise uzmanlaşma konusunda büyük bir eksiklik olduğu görülmektedir. Katılımcıların çoğunluğu (%52,2) uzmanlık alanlarının olmadığını belirtmiştir. Düşük oranlarda olsa da uzmanlaşma başlığı olarak, inanç,

flora-fauna, sanat tarihi, ikonografi, gastronomi, GAP ve Likya uzmanlık alanları ortaya çıkmıştır. Rehberlik çalıştıkları dillerde çoğunluğu ise (%57,4) İngilizce dili oluşturmaktadır. İngilizceyi Almanca, Rusça ve İspanyolca takip etmektedir. Kimlik kartlarında çoklu dil ekletme olanakları dolayısıyla bu soruya çoklu seçenek ekleme yapabildikleri için rehberlerin yine çoğunluğu (%44,1) diğer dillerden kokartlara sahip olduklarını belirtmişlerdir.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

		n	%		n	%	
Cinsiyet	<i>Kadın</i>	42	30,9	Eğitim	<i>Lise</i>	6	4,4
	<i>Erkek</i>	93	68,4		<i>Ön lisans</i>	35	25,7
	<i>Toplam</i>	135	100		<i>Lisans</i>	85	62,5
Medeni Durum	<i>Bekâr</i>	75	55,1	<i>Lisansüstü</i>	8	5,9	
	<i>Evli</i>	51	37,5	<i>Toplam</i>	134	100	
	<i>Toplam</i>	126	100	Ek iş	<i>Evet</i>	41	30,1
Yaş	<i>18-25</i>	1	0,7		<i>Hayır</i>	79	58,1
	<i>16-30</i>	38	27,9		<i>Toplam</i>	120	100
	<i>31-35</i>	65	47,8	Çalışma Bölgesi	<i>Marmara</i>	21	15,4
	<i>36-40</i>	19	14,0		<i>Akdeniz</i>	12	8,8
	<i>41-üstü</i>	8	5,9		<i>Ege</i>	34	25,0
	<i>Toplam</i>	131	100		<i>İç Anadolu</i>	11	8,1
Mesleki Tecrübe	<i>1-3 yıl</i>	23	16,9		<i>Doğu Anadolu</i>	1	0,7
	<i>4-5 yıl</i>	32	23,5		<i>Karadeniz</i>	-	-
	<i>6-10 yıl</i>	33	24,3	<i>Tüm Bölgeler</i>	50	36,9	
	<i>11-15 yıl</i>	25	18,4	<i>Toplam</i>	129	100	
	<i>16-üstü</i>	17	12,5	<i>Bakanlık K.</i>	36	26,5	
	<i>Toplam</i>	130	100	<i>Ön lisans</i>	31	22,8	
Uzmanlık Alanı	<i>İnanç</i>	10	7,4	Rehberlik Eğitimi	<i>Lisans</i>	65	47,8
	<i>Flora</i>	2	1,4		<i>Toplam</i>	132	100
	<i>Sanat Tarihi</i>	4	2,9		<i>İngilizce</i>	78	57,4
	<i>İkonografi</i>	6	4,4	<i>Almanca</i>	40	29,4	
	<i>Gastronomi</i>	2	1,5	<i>Rusça</i>	21	15,4	
	<i>GAP</i>	5	3,7	<i>İspanyol</i>	11	8,1	
	<i>Fauna</i>	1	0,7	<i>Diğer</i>	60	44,1	
	<i>Likya</i>	5	3,7				
	<i>Diğer</i>	13	9,6				
	<i>Toplam</i>	48	100				

Araştırmanın ikinci basamağında yarı yapılandırılmış anket formu aracılığıyla iletişim kurulan 136 profesyonel turist rehberinden gelen yorumlar içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Elde edilen nitel araştırma verileri, sırasıyla Yıldırım ve Şimşek'in (2006) belirttiği gibi kodlanma, temaların bulunması, kodların/temaların düzenlenmesi ve bulguların tanımlanması/yorumlanması olmak üzere dört aşamada içerik analizine tabi tutulmuştur. Elde edilen veriler düzenlenmiş, temalara göre küme gruplandırılmasına dâhil edilerek ayrıştırılmış ve uygun olduğu gruplar bağlamında sayısallaştırarak kategorilendirilmiştir. Kodlamalarla elde edilen veriler, kendi içinde anlamlı kategorilere ayrılarak kelimelerin tekrarlanma sıklığı bağlamında elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Katılımcılara çalışma açısından şu an maddi manevi kazanç

sağlayabilecekleri dil grupları soru olarak yönlendirilmiştir. Gelen yorumlar da içerik analizine tabi tutulduktan sonra tablolaştırılmıştır (Tablo 2). Tablo 2'de de görüldüğü gibi katılımcıların çoğunluğu Çince, Arapça, İspanyolca ve Rusçayı maddi ve entelektüel açıdan kazanç sağlayacak diller olarak göstermişlerdir. Yine katılımcıların bazıları dillerin çalışılan bölgeye göre de değişiklik gösterdiğini vurgulayan yorumlamalarda bulunmuşlardır. Örneğin, Kapadokya bölgesi için İspanyolca ve Japonca, İstanbul için Çince, Ege ve Akdeniz bölgeleri içinde Lehçe ve Rusça'nın avantajlı dillerden olduğu vurgulanmıştır. Aynı zamanda bir katılımcı İngilizce ve Almancanın da her zaman için avantaj yaratabilecek bir dil olduğunu, ancak bu dillerin yanında bir nadir dilin de öğrenilmesini gerektiğini vurgulamıştır.

Tablo 2: Çalışma Açısından Avantajlı Görülen Dillerin Kategorilendirilmesi

<i>Dil</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>Dil</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
1 Çince	58	17,58	12 Lehçe	8	2,42
2 Arapça	39	11,82	13 Yunanca	6	1,81
3 İspanyolca	39	11,82	14 İbranice	4	1,21
4 Rusça	38	11,52	15 Farsça	4	1,21
5 Japonca	27	8,19	16 İskandinav dilleri	4	1,21
6 Felemenkçe	21	6,37	17 İngilizce	4	1,21
7 İtalyanca	19	5,76	18 Hintçe	3	0,90
8 Portekizce	17	5,16	19 İsveççe	2	0,60
9 Korece	16	4,85	20 İzlandaca	1	0,30
10 Fransızca	9	2,73	21 Malayca	1	0,30
11 Almanca	9	2,73	22 Endonezca	1	0,30

Rehberlere verilen anket forumun ikinci kısmında turlarda, ören yerlerinde ve mola yerlerinde karşılaştıkları ve gözlem yapabileme fırsatı yakaladıkları turistler hakkında düşüncelerini kendi cümleleri ile yazarak belirtmeleri istenmiştir. Soru formu

üzerinde kelime sayısı ve milliyet sınırlamasına gidilmeyerek, detaylı bilgi alınması amaçlanmıştır. Keşfedici çıkarımların elde edilmesi için nitel araştırma yöntemi seçildiğinden dolayı elde edilen veriler üzerinde sayısal araştırma yöntemleri ile

fark testleri yapılamamış, bunun üzerine ifadeler üzerinde ifade kodlaması yoluyla farklılıklar ve benzerlikler, olumlu ve olumsuz yönleriyle olarak ortaya çıkarılmıştır. İçerik analizi sonucunda

kullanılan kodlar, öncelikle karakteristik (Tablo 3) ve davranış kalıpları (Tablo 4) bağlamında özetlemiştir.

Tablo 3: Karakteristik Özellikler Bağlamında Kullanılan Kodlar

<i>Olumlu</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
Sıcakkanlı	96	21,90	Cimri	36	17,60
Eğlenceli	92	20,95	Kaba	35	17,08
Kibar	75	17,10	Kibirli	30	14,63
Öğrenmeye meraklı	40	9,11	Soğuk karakterli	26	12,68
Disiplinli/kuralcı	30	6,85	Gösteriş meraklısı	18	8,78
Güzel/yakışıklı	19	4,32	Ben merkezli	13	6,34
Zengin	17	3,87	Milliyetçi	12	5,85
Zevkine düşkün	16	3,64	Gürültülü	11	5,36
Anlayışlı/uyumlu	15	3,41	Sorumsuz	10	4,87
Güler yüzlü	14	3,18	Bilmiş	5	2,43
Bonkör	7	1,59	Mesafeli	4	1,95
Esprili	6	1,36	Çapkın	3	1,46
Sessiz/çekingen	6	1,36	Güvensiz	2	0,97
Maceracı	3	0,68			
Konuşkan	3	0,68			
Toplam	439	100	Toplam	205	100

Tablo 3'te karakteristik özelliklere ilişkin ortaya çıkan kod grupları yer almaktadır. Karakteristik özellikler bağlamında toplamda 439 ifade keşfedilirken, olumsuz kodlar bağlamında ise toplamda 205 ifade elde edilmiştir. Tablo 3 incelendiğinde ortaya çıkan olumlu kodların 'sıcakkanlı, eğlenceli, kibar, öğrenmeye meraklı, disiplinli/kuralcı, güzel/yakışıklı, zengin, zevkine düşkün, anlayışlı/uyumlu, güler yüzlü, bonkör, esprili, sessiz/çekingen, maceracı, konuşkan' olarak sıralandığı ve olumsuz ifadelerin de 'cimri, kaba, kibirli, soğuk karakterli, gösteriş meraklısı, ben merkezli, milliyetçi, gürültülü, sorumsuz, bilmiş, mesafeli,

çapkın, güvensiz' olarak sıralandığı görülmektedir. Sıcakkanlı (%21,90), eğlenceli (%20,95) ve kibar (%17,10) betimlemeleri olumlu kodlarda çoğunluğu oluştururken, cimri (%17,60), kaba (%17,08) ve kibirli (%14,63) ifadeleri olumsuz kodların çoğunluğunu oluşturmaktadır.

Davranış kalıpları bağlamında ortaya çıkan kodlar yine Tablo 4'de görüldüğü üzere olumlu ve olumsuz olarak ayrılmıştır. Toplamda 215 olumlu ifade ortaya çıkarken, 85 tane de olumsuz ifade saptanmıştır. Olumlu ifadeler sırasıyla 'turda alışveriş yapmak, grup psikolojisine uymak, ülkeye özgü

her şeyi öğrenmek, turda yemeği-içmeyi sevmek, kültür turlarına katılmak, fotoğraf çekmek, rehberi dinlemek, Türk yemeğine-halıya merak, bahşiş vermek, güneşten korunmak, pazarlık yapmak, denizde zaman geçirmek, kaliteye düşkünlük, dini mekanlara merak-saygı, turda eğlence istemek' olarak ortaya çıkarken, olumsuz ifadeler ise 'yeme-içmede görgüsüzlük, hijyen kurallarına uymamak, kolay memnun olmamak, aşırı bilgiden sıkılmak, kültür turlarına ilgisizlik, hatayı kabullenmemek, grup psikolojisine duyarsızlık,

zamanlamaya dikkat etmemek, taklit ürün almak, şikayeti daha sonraya saklamak, rüküş giyinmek, bahşiş vermemek, alışveriş turlarından kaçmak' olarak ortaya çıkmıştır. Olumlu ifadelerde çoğunluğu turda alışveriş yapmak (%21,90), grup psikolojisine uymak (%15,35) ve ülkeye özgü her şeyi öğrenmek (%11,62) oluştururken, olumsuz ifadelerde ise yeme-içmede görgüsüzlük ve hijyen kurallarına uymamak (%23) kodunun çoğunluğu oluşturduğu keşfedilmiştir.

Tablo 4: Davranış Kalıpları Bağlamında Kullanılan Kodlar

<i>Olumlu</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
Turda alışveriş yapmak	47	21,90	Yeme-içmede görgüsüzlük, hijyen kurallarına uymamak	20	23
Grup psikolojisine uymak	33	15,35	Kolay memnun olmamak	14	16,50
Ülkeye özgü her şeyi öğrenmek	25	11,62	Aşırı bilgiden sıkılmak	12	14,10
Turda yemeyi-içmeyi sevmek	18	8,37	Kültür turlarına ilgisiz olmak	8	9,41
Kültür turlarına katılmak	18	8,37	Hatayı kabullenmemek	8	9,41
Turda fotoğraf çekmek	14	6,51	Grup psikolojisine duyarsız olmak, zamanlamaya dikkat etmemek	7	8,23
Rehberi dinlemek	13	6,04	Taklit ürün almak	5	5,50
Türk yemeğine-halıya meraklı olmak	12	5,58	Şikayeti daha sonraya saklamak	3	3,50
Bahşiş vermek	11	5,11	Rüküş giyinmek	3	3,50
Güneşten korunmak	5	2,32	Bahşiş vermekten kaçmak	3	3,50
Pazarlık yapmak	4	1,86	Alışveriş turlarından kaçmak	2	3,35
Denizde zaman geçirmek	4	1,86			
Kaliteye düşkün olmak	4	1,86			
Dini mekânlara meraklı-saygılı olmak	4	1,86			
Turda eğlence istemek	3	1,39			
Toplam	215	100	Toplam	85	100

Bulguların değerlendirilmesinin devamında bölgeler bazında ülkeler gruplandırılarak karakteristik ve davranış kalıplarının belirlenmesine yönelik ortaya çıkan ifadeler sıralanmıştır. Ülkelerin gruplandırılmasında Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)'nün bölgeleri ve alt bölgeleri esas alınmıştır. Tablo 5'te

görüldüğü üzere, ülkeler Avrupa bazında Kuzey, Batı, Doğu ve Güney Avrupa olarak sıralanırken, Asya Pasifik ülkeleri ise Kuzey Doğu Asya, Güney Doğu Asya ve Güney Asya olarak gruplandırılmıştır. Diğer kıta grupları ise Amerika, Orta Doğu ve Güney Afrika olarak devam etmektedir.

Karakteristik özellikler içerisinde değerlendirilen olumlu ve olumsuz ifadelerin çoğunluğunun Avrupa kıtasına yönelik yapıldığı görülmektedir. Olumlu ifadelerin çoğunluğu Batı Avrupa (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda) ülkelerinde yer alırken, olumsuz ifadelerin çoğunluğu ise Doğu Avrupa (Azerbaycan, Çek Cum., Polonya, Rusya, Kazakistan) ülkelerinde

yer almaktadır. Davranış kalıpları bağlamında bakıldığında ise olumlu ifadelerin çoğunluğunun Kuzey Doğu Asya (Kore, Japonya, Çin) ülkelerine yönelik yapıldığı görülürken, olumsuz ifadelerde ise çoğunluğun Güney Avrupa (KKTC, İtalya, Türkiye, İspanya, İsrail, Yunanistan, Sırbistan) ülkelerinde yer aldığı gözlemlenmiştir.

Tablo 5: Bölgeler Bazında İfade Sıklık Oranları

Bölgeler	Karakteristik Özellikler				Davranış Kalıpları			
	Olumlu		Olumsuz		Olumlu		Olumsuz	
	n	%	n	%	n	%	n	%
AVRUPA								
<i>Kuzey Avrupa (İngiltere, İskandinav ülkeleri, İskoçya)</i>	116	26,46	22	10,76	27	12,59	9	9,80
<i>Batı Avrupa (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda)</i>	134	30,52	48	23,41	36	16,74	9	9,80
<i>Doğu Avrupa (Azerbaycan, Çek Cum., Polonya, Rusya, Kazakistan)</i>	30	6,83	57	27,80	17	7,90	11	11,95
<i>Güney Avrupa (KKTC, İtalya, Türkiye, İspanya, İsrail, Yunanistan, Sırbistan)</i>	28	6,37	31	15,12	11	5,11	23	25
ASYA PASİFİK								
<i>Kuzey Doğu Asya (Kore, Japonya, Çin)</i>	46	10,47	-	-	63	29,30	7	7,60
<i>Güney Doğu Asya (Malezya, Vietnam, Endonezya)</i>	-	-	-	-	7	3,25	-	-
<i>Güney Asya (Hindistan)</i>	3	0,68	15	7,31	-	-	9	9,78
AMERİKA								
<i>Kuzey Amerika (Kanada, Amerika Birleşik Devletleri)</i>	45	10,25	5	2,43	34	15,81	-	-
ORTA DOĞU								
<i>(S. Arabistan, Ürdün, Lübnan)</i>	30	6,83	27	13,17	20	9,30	17	18,47
GÜNEYAFRİKA	7	1,59	-	-	-	-	-	-
GENEL TOPLAM	439	100	205	100	215	100	85	100

Tablo 6'da rehberlerin bakış açısıyla milliyetlerin karakteristik özellikleri değerlendirilmiştir ve dağılımları frekans sayısı ve yüzde olarak hesap-

lanmıştır. Frekans çoğunluğu olarak bakıldığında olumlu ifadelerin çoğunluğunun Kuzey Avrupa (İngiltere, İskandinav ülkeleri, İskoçya) ve Batı

Avrupa'da (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda) toplandığı görülmektedir. Olumsuz ifadeler de ise Doğu Avrupa'nın (Azerbaycan, Çek Cum., Polonya, Rusya, Kazakistan) ön plana çıktığı görülmektedir. Bölge bazında ortaya çıkan ifadeler irdelenecek olursa, Kuzey Avrupalılar (İngiltere, İskandinav ülkeleri, İskoçya) eğlenceli,

arkadaş canlısı ve kibar olarak nitelendirilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu bu milletleri aynı zamanda kibirli olarak değerlendirmiştir. Batı Avrupalılar (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda) eğlenceli, sıcakkanlı, saygılı ve disiplinli olarak nitelendirilirken, olumsuz olarak bu milletlerin pinti olduğu ön plana çıkmıştır.

Tablo 6: Milliyetlerin Karakteristik Özellikleri İfade Sıklık Analizi

Bölgeler	Olumlu İfadeler	n	%	Olumsuz İfadeler	n	%
AVRUPA						
Kuzey Avrupa (İngiltere, İskandinav ülkeleri, İskoçya)	<i>Eğlenceli</i>	39	33,62	<i>Kibirli</i>	13	59,10
	<i>Sıcakkanlı</i>	30	25,90	<i>Ben merkezli</i>	5	22,72
	<i>Kibar</i>	26	22,41	<i>Mesafeli</i>	4	18,18
	<i>Öğrenmeye meraklı</i>	9	7,75			
	<i>Yakışıklı</i>	4	3,44			
	<i>Maceracı</i>	3	2,58			
	<i>Zengin</i>	3	2,58			
	<i>Keyfine düşkün</i>	2	1,72			
	<i>Toplam</i>	116	100	<i>Toplam</i>	22	100
Batı Avrupa (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda)	<i>Eğlenceli</i>	44	32,83	<i>Cimri</i>	18	37,50
	<i>Sıcakkanlı</i>	23	17,16	<i>Milliyetçi</i>	12	25,01
	<i>Saygılı</i>	22	16,41	<i>Kibirli</i>	9	18,75
	<i>Disiplinli</i>	21	15,70	<i>Bilmiş</i>	5	10,41
	<i>Anlayışlı/uyumlu</i>	15	11,19	<i>Kaba</i>	4	8,33
	<i>Öğrenmeye meraklı</i>	9	6,71			
	<i>Toplam</i>	134	100	<i>Toplam</i>	48	100
Doğu Avrupa (Azerbaycan, Çek Cum., Polonya, Rusya, Kazakistan)	<i>Güler yüzlü</i>	10	33,34	<i>Soğuk karakterli</i>	26	45,62
	<i>Güzel</i>	9	30	<i>Bazen cimri</i>	14	24,56
	<i>Bazen bonkör</i>	7	23,33	<i>Sorumsuz</i>	10	17,54
	<i>Kibar</i>	4	13,33	<i>Gösteriş meraklısı</i>	7	12,28
	<i>Toplam</i>	30	100	<i>Toplam</i>	57	100

Güney Avrupa (KKTC, İtalya, Türkiye, İspanya, İsrail, Yunanistan, Sırbistan)	<i>Sıcakkanlı</i>	9	32,17	<i>Gürültülü</i>	11	35,51
	<i>Yakışıklı</i>	6	21,42	<i>Ben merkezli</i>	8	25,80
	<i>Eğlenceli</i>	4	14,28	<i>Gösteriş meraklısı</i>	5	16,12
	<i>Kibar</i>	3	10,71	<i>Kibirli</i>	3	9,67
	<i>Öğrenmeye meraklı</i>	3	10,71	<i>Cimri</i>	2	6,45
	<i>Konuşkan</i>	3	10,71	<i>Güvensiz</i>	2	6,45
<i>Toplam</i>	28	100	<i>Toplam</i>	31	100	
ASYA PASİFİK						
Kuzey Doğu Asya (Kore, Japonya, Çin)	<i>Saygılı</i>	12	26,10			
	<i>Sıcakkanlı</i>	11	23,91			
	<i>Disiplinli/kuralcı</i>	9	19,56			
	<i>Öğrenmeye meraklı</i>	8	17,39			
	<i>Sessiz/çekingen</i>	6	13,04			
	<i>Toplam</i>	46	100	<i>Toplam</i>		
Güney Asya (Hindistan)	<i>Eğlenceli</i>	3	100	<i>Kaba</i>	10	66,67
				<i>Çapkın</i>	3	20
				<i>Cimri</i>	2	13,33
	<i>Toplam</i>	3	100	<i>Toplam</i>	15	100
AMERİKA						
Kuzey Amerika (Kanada, Amerika Birleşik Devletleri)	<i>Sıcakkanlı</i>	20	44,46	<i>Kibirli</i>	5	100
	<i>Öğrenmeye meraklı</i>	11	24,44			
	<i>Saygılı</i>	8	17,77			
	<i>Esprili</i>	6	13,33			
	<i>Toplam</i>	45	100	<i>Toplam</i>	5	100
ORTA DOĞU						
(S. Arabistan, Ürdün, Lübnan)	<i>Keyfine düşkün</i>	14	46,66	<i>Kaba</i>	21	77,78
	<i>Zengin</i>	12	40,01	<i>Gösteriş meraklısı</i>	6	22,22
	<i>Güler yüzlü</i>	4	13,33			
	<i>Toplam</i>	30	100	<i>Toplam</i>	27	100
GÜNEY AFRİKA						
Güney Afrika	<i>Sıcakkanlı</i>	3	42,86			
	<i>Zengin</i>	2	28,57			
	<i>Eğlenceli</i>	2	28,57			
	<i>Toplam</i>	7	100	<i>Toplam</i>		

Doğu Avrupalılar (Azerbaycan, Çek Cum., Polonya, Rusya, Kazakistan) güler yüzlü ve güzel olarak değerlendirilirken, aynı zamanda soğuk karakterli, bazen cimri, sorumsuz ve görgüsüz olarak değerlendirilmiştir. Güney Avrupalılar (KKTC, İtalya, Türkiye, İspanya, İsrail, Yunanistan, Sırbistan) sempatik ve yakışıklı olarak değerlendirilirken, aynı zamanda gürültülü, ben merkezli ve görgüsüz olarak değerlendirilmiştir. Kuzey Doğu Asya ülkeleri (Kore, Japonya, Çin) için saygılı, sempatik ve disiplinli/kuralcı ifadeleri ön plana çıkarken, haklarında hiç olumsuz yorum yapılmamıştır. Güney Asyalılar (Hindistan) ise olumlu özelliklerinden ziyade olumsuz özellikleriyle, kaba olmalarıyla ön plana çıkmaktadır. Kuzey Amerikalılar (Kanada, Amerika Birleşik Devletleri) ise ağırlıklı olarak pozitif yönlü değerlendirmelerle ifade edilirken, sıcakkanlı, öğrenmeye meraklı ve saygılı olarak atfedilmiştir. Türkiye'ye geliş hareketleri gün geçtikçe artan Orta Doğulular (S. Arabistan, Ürdün, Lübnan) ise zengin ve zevkine düşkün, aynı zamanda kaba olarak değerlendirilmiştir. Güney Afrikalılar haklarında en az yorum yapılan millet olurken, sıcakkanlı, zengin ve eğlenceli oldukları vurgulanmıştır.

Tablo 7'de rehberlerin bakış açısıyla milliyetlerin turlarda sergiledikleri davranış kalıpları sunulmuştur. Kuzey Doğu Asya (Kore, Japonya, Çin), Batı Avrupa (Fransa, Almanya, Hollanda, İsviçre) ve Kuzey Amerika olumlu ifadeler bağlamında frekans açısından öne çıkan bölgeler olurken, Güney Avrupa (KKTC, İtalya, Türkiye, İspanya, İsrail, Sırbistan) ise olumsuz ifadeler bağlamında öne çıkan bölge olmuştur. Kuzey Avrupalılar, turlara katılan, turlarda yemeyi-içmeyi seven, turlarda alışveriş yapmayı seven, rehberi dikkatle dinleyen ve zorlamayan, ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isteyen, ancak turlarda hatayı kabullenmeyen olarak değerlendirilmiştir. İngilizler bu gruplandırma içinde taklit ürünü almayı sevmeleriyle ön plana çıkmaktadır. Batı Avrupalılar ise grup psikolojisine uyan, zamanlama konusunda rehber ve tur grubuna uyumlu, yemek gibi konularda kaliteyi arayan, alışveriş yapmayı seven, dini mekânlara saygı gösteren, aynı zamanda turlarda hatayı kabullenmeyen ve alışveriş turlarında sıkılan milletler olarak değerlendirilmiştir. Doğu Avrupalılar, turda içen, alışveriş yapmayı seven, zamanlarını denizde geçirmeyi tercih eden, kültür gezilerine ilgisiz olan, bahşiş kültürü çok yerleşmemiş olan, kolay memnun olmayan ve grup psikolojisine duyarsız, rehberi zorlayan milletler olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 7: Milliyetlerin Davranış Kalıplarına Yönelik Sıklık Analizi

<i>Bölgeler</i>	<i>Olumlu</i>	<i>n</i>	<i>%</i>	<i>Olumsuz</i>	<i>n</i>	<i>%</i>
AVRUPA						
Kuzey Avrupa (İngiltere, İskandinav ülkeleri, İzlanda)	<i>Turda yeme-içmeyi severler</i>	11	40,76	<i>Taklit ürün alırlar (İngilizler)</i>	5	60
	<i>Tura katılmayı severler</i>	4	14,81	<i>Turlarda hatayı kabullenmezler</i>	4	40
	<i>Turlarda alışveriş için harcama yaparlar</i>	5	18,52			
	<i>Rehberi dikkatli dinlerler</i>	3	11,11			
	<i>Haliya meraklıdırlar, ama zor alırlar</i>	2	7,40			
	<i>Ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isterler</i>	2	7,40			
	<i>Toplam</i>		27	100	<i>Toplam</i>	9
Batı Avrupa (Fransa, Almanya, Hollanda, İsviçre)	<i>Grup psikolojisine hemen uyarlar; zaman konusunda dakik davranırlar</i>	22	61,11	<i>Turlarda hatayı kabullenmezler</i>	4	44,45
	<i>Ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isterler</i>	5	13,89	<i>Rüküş giyinirler</i>	3	33,33
	<i>Kaliteye düşkünlerdir (öz. turlarda yemek konusunda)</i>	4	11,11	<i>Alışveriş turlarında sıkılırlar</i>	2	22,22
	<i>Alışveriş yapmayı severler</i>	3	8,33			
	<i>Dini mekanlara saygı gösterirler</i>	2	5,56			
	<i>Toplam</i>		36	100	<i>Toplam</i>	9
Doğu Avrupa (Polonya, Bulgaristan, Rusya, Kazakistan)	<i>Turda yemeyi-içmeyi severler</i>	7	41,17	<i>Kültür gezilerine ilgisizlerdir</i>	4	36,37
	<i>Alışveriş yapmayı severler</i>	6	35,30	<i>Bahşiş vermezler</i>	3	27,27
	<i>Zamanlarını denizde geçirmeyi severler</i>	4	23,53	<i>Kolay memnun olmazlar</i>	2	18,18
				<i>Grup psikolojisine-zamanlamaya duyarsızlar</i>	2	18,18
	<i>Toplam</i>		17	100	<i>Toplam</i>	11

Güney Avrupa (KKTC, İtalya, Türkiye, İspanya, İsrail, Sırbistan)	<i>Alışveriş yapmayı sever</i>	4	36,37	<i>Turlarda çok bilgiden sıkılırlar</i>	8	34,78
	<i>Turda bilgi yerine eğlence isterler</i>	3	27,27	<i>Kolay memnun olmazlar</i>	8	34,78
	<i>Animasyon turlarını severler</i>	2	18,18	<i>Grup psikolojisine-zamanlamaya duyarsızlar</i>	5	21,74
	<i>Dini mekanları gezmeyi severler</i>	2	18,18	<i>Kültür turlarına ilgisizlerdir</i>	2	8,70
	<i>Toplam</i>	11	100	<i>Toplam</i>	23	100

ASYA PASİFİK

Kuzey Doğu Asya (Kore, Japonya, Çin)	<i>Fotoğraf çekmeyi sever</i>	14	22,23	<i>Temizliğe önem vermezler</i>	4	57,14
	<i>Kültürel turlara katılmayı sever</i>	11	17,46	<i>Japonlar turda şikâyet etmez, eve dönünce şikâyet ederler</i>	3	42,86
	<i>Rehberi çok dikkatli dinler, takip ederler, güvenirler</i>	10	15,87			
	<i>Grup psikolojisine hemen uyarlar, zaman konusunda dakik davranırlar</i>	9	14,29			
	<i>Alışveriş yapmayı severler (halı, kuyum)</i>	6	9,52			
	<i>Turlarda yemek ayrımı yapmazlar</i>	6	9,52			
	<i>Güneşten sürekli korunurlar, sahilde çok vakit harcamazlar</i>	5	7,94			
	<i>Ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isterler</i>	2	3,17			
<i>Toplam</i>	63	100	<i>Toplam</i>	7	100	

Güney Doğu Asya (Malezya, Vietnam, Endonezya)	<i>Alışveriş yapmayı severler (öz. halı)</i>	5	71,43			
	<i>Ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isterler</i>	2	28,57			
	<i>Toplam</i>	7	100	<i>Toplam</i>	7	100

Güney Asya (Hindistan)				<i>Yeme-içme görgü kurallarına ve hijyene önem vermezler</i>	5	55,56
				<i>Kolay memnun olmazlar</i>	4	44,44
				<i>Toplam</i>	9	100

AMERİKA

Kuzey Amerika (Amerika Birleşik Devletleri)	<i>Sürekli tarihi-politik-ekonomik-kültürel sorular sorarlar</i>	14	41,18			
	<i>Alışveriş yapmayı sever</i>	9	26,47			
	<i>Bahşiş konusunda bonkördür</i>	5	14,71			
	<i>Türk yemeklerine meraklılardır</i>	4	11,76			
	<i>Grup psikolojisine hemen uyarlar; zaman konusunda dakik davranırlar</i>	2	5,88			
	<i>Toplam</i>	34	100			
ORTA DOĞU						
(S. Arabistan, Ürdün, Lübnan, Katar)	<i>Alışveriş yapmayı severler (kuyum, tekstil, deri)</i>	10	50	<i>Yeme-içme görgü kurallarına ve hijyene önem vermezler</i>	11	64,71
	<i>Bol bahşiş verirler</i>	6	30	<i>Turlarda çok bilgiden sıkılırlar</i>	4	23,53
	<i>Pazarlık yapmaktan keyif alırlar</i>	4	20	<i>Kültür turlarına ilgisizler</i>	2	11,76
	<i>Toplam</i>	20	100	<i>Toplam</i>	17	100

Güney Avrupalılar alışveriş yapmayı seven, turlarda bilgiden sıkılan yerine eğlence arayan, animasyon turlarını seven, kültür turlarına ilgisiz, dini mekânları gezmeyi seven, kolay memnun olmayan, zamanlama konusunda sorumsuz olan milletler olarak değerlendirilmiştir. Kuzey Doğu Asya, olumlu ifadeler ile öne çıkarken, fotoğraf çekmeyi seven, kültürel gezilere katılmayı seven, rehberi dikkatli dinleyen ve takip eden, grup psikolojisine uyan, zamanlamaya dikkat eden, alışveriş yapmayı seven, ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isteyen milletler olarak değerlendirilmiştir. Çinliler ise bu grupta hijyene önem vermeyen millet olarak öne çıkarken, Japonlar ise turda şikâyet etmeyen ancak şikâyetini eve dönünce ileten millet olarak değerlendirilmiştir. Güney Doğu Asyalılar alışveriş yapmayı seven ve ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isteyen milletler

olarak değerlendirilmiştir. Güney Asyalılar ise, yeme-içme görgü kurallarına ve hijyene dikkat etmeyen ve kolay memnun olmayan insanlar olarak nitelendirilmiştir. Kuzey Amerikalılar hakkında hiç olumsuz davranış ifadesi ortaya çıkmazken, Amerikalılar bahşiş konusunda bonkör, ülkeyle ilgili sürekli sorular soran, alışveriş yapmayı seven, zamanlama konusunda dakik davranan ve Türk yemeklerine meraklı millet olarak değerlendirilmiştir. Orta Doğu kıtasında Araplar, alışveriş yapmayı seven, bol bahşiş veren ve pazarlığı kültür haline getiren ve bundan keyif alan, aynı zamanda yeme-içme görgü kurallarına ve hijyene dikkat etmeyen, turlarda rehberden bilgi yerine eğlence isteyen, kültür turlarına ilgisiz bir millet olarak değerlendirilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Turistlerle en çok iletişim kurma ve etkileşimde bulunma imkanına sahip olan turist rehberlerinin gözüyle turistlerin davranış kalıpları ve karakteristik özelliklerini belirleme yönelik yapılan bu araştırmaya katılan katılımcıların demografik özellikleri özetlenecek olursa, katılımcıların çoğunluğunu erkek, bekar, lisans mezunu, 31-35 yaş arasında olan ve 6-10 yıl arasında sektör tecrübesi olan rehberlerin oluşturduğu gözlenmiştir. Uzmanlaşma sorusuna verilen düşük oranlı cevaplar ise göstermektedir ki, rehberlik çalışma sahasında uzmanlaşma konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Rehberleri aynı çatı altında toplayan odalara/derneklere ve eğitim kurumlarına bu hususta uzmanlaşma seminerleri düzenleme konusunda sorumluluklar düşmektedir. Çalışma açısından mesleki doyumu sağlayacağı düşünülen dillerde çoğunluğu Çince, Arapça, Rusça, Japonca ve İspanyolca oluşturmaktadır. Bu durumun rehberlik eğitimleri veren kurumların seçmeli dillere yönelik dersleri açma konusunda fikir sağlayabileceği düşünülmektedir.

Turistlerin karakteristik özellikleri doğrultusunda en çok kullanılan olumlu yorumların sıcakkanlı, eğlenceli ve kibar olduğu görülürken, olumsuz yorumlar ise cimri, kaba ve kibirli olarak ortaya çıkmıştır. Karakteristik özellikler içerisinde değerlendirilen olumlu ve olumsuz ifadelerin çoğunluğunun Avrupa kıtasına yönelik yapıldığı görülmektedir. Olumlu ifadelerin çoğunluğu Batı Avrupa (Avusturya, Belçika, Fransa, Almanya, Hollanda) ülkelerinde yer alırken, olumsuz ifadelerin çoğunluğu ise Doğu Avrupa (Azerbaycan, Çek Cum., Polonya, Rusya, Kazakistan) ülkelerinde yer almaktadır. Kuzey Avrupalılar eğlenceli,

arkadaş canlısı ve kibar ve aynı zamanda kibirli olarak nitelendirilmişlerdir. Batı Avrupalılar'ın eğlenceli, sıcakkanlı, saygılı, disiplinli ve cimri olduğu saptanmıştır. Doğu Avrupalılar güler yüzlü ve güzel olarak değerlendirilirken, aynı zamanda soğuk karakterli, bazen cimri, sorumsuz ve görgüsüz olarak değerlendirilmiştir. Güney Avrupalılar sempatik ve yakışıklı olarak değerlendirilirken, aynı zamanda gürültülü, ben merkezli ve görgüsüz olarak değerlendirilmiştir. Kuzey Doğu Asya ülkeleri için saygılı, sempatik ve disiplinli/kuralcı ifadeleri ön plana çıkarken, haklarında hiç olumsuz yorum yapılmamıştır. Güney Asyalılar ise olumlu özelliklerinden ziyade olumsuz özellikleriyle, kaba olmalarıyla ön plana çıkmaktadır. Kuzey Amerikalılar ise ağırlıklı olarak pozitif yönlü değerlendirmelerle ifade edilirken, sıcakkanlı, öğrenmeye meraklı ve saygılı olarak atfedilmiştir. Orta Doğular ise zengin ve zevkine düşkün, aynı zamanda kaba olarak değerlendirilmiştir. Güney Afrikalılar haklarında en az yorum yapılan millet olurken, sıcakkanlı, zengin ve eğlenceli oldukları tespit edilmiştir.

Turistlerin davranış özelliklerinde ise olumlu ifadelerde çoğunluğu turda alışveriş yapmak, grup psikolojisine uymak ve ülkeye özgü her şeyi öğrenmek oluştururken, olumsuz ifadelerde ise yeme-içmede görgüsüzlük ve hijyen kurallarına uymamak ifadesinin çoğunluğu oluşturduğu saptanmıştır. Davranış kalıpları bağlamında baktığımızda ise olumlu ifadelerin çoğunluğunun Kuzey Doğu Asya (Kore, Japonya, Çin) ülkelerine yönelik yapıldığı görülürken, olumsuz ifadeler de ise çoğunluğun Güney Avrupa (KKTC, İtalya, Türkiye, İspanya, İsrail, Yunanistan, Sırbistan) ülkelerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Kuzey

Avrupalılar, turlara katılan, turlarda yemeyi-içmeyi seven, turlarda alışveriş yapmayı seven, rehberi dikkatle dinleyen ve zorlamayan, ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isteyen, ancak turlarda hatayı kabullenmeyen olarak değerlendirilmiştir. Batı Avrupalılar ise grup psikolojisine uyan, zamanlama konusunda rehber ve tur grubuna uyumlu, yemek gibi konularda kaliteyi arayan, alışveriş yapmayı seven, dini mekânlara saygı gösteren, aynı zamanda turlarda hatayı kabullenmeyen ve alışveriş turlarında sıkılan milletler olarak değerlendirilmiştir. Doğu Avrupalılar, turda içen, alışveriş yapmayı seven, zamanlarını denizde geçirmeyi tercih eden, kültür gezilerine ilgisiz olan, bahşiş kültürü çok yerleşmemiş olan, kolay memnun olmayan ve grup psikolojisine duyarsız, rehberi zorlayan milletler olarak değerlendirilmiştir. Güney Avrupalılar alışveriş yapmayı seven, turlarda bilgiden sıkılan yerine eğlence arayan, animasyon turlarını seven, kültür turlarına ilgisiz, dini mekânları gezmeyi seven, kolay memnun olmayan, zamanlama konusunda sorumsuz olan milletler olarak değerlendirilmiştir. Kuzey Doğu Asya, olumlu ifadeler ile öne çıkarken, fotoğraf çekmeyi seven, kültürel gezilere katılmayı seven, rehberi dikkatli dinleyen ve takip eden, grup psikolojisine uyan, zamanlamaya dikkat eden, alışveriş yapmayı seven, ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isteyen milletler olarak değerlendirilmiştir. Çinliler ise bu grupta hijyene önem vermeyen millet olarak öne çıkarken, Japonlar ise turda şikâyet etmeyen ancak şikâyetini eve dönünce ileten millet olarak değerlendirilmiştir. Güney Doğu Asyalılar alışveriş yapmayı seven ve ülkeye özgü her şeyi öğrenmek isteyen milletler olarak değerlendirilmiştir. Güney Asyalılar ise, yeme-içme görgü kurallarına ve hijyene dikkat

etmeyen ve kolay memnun olmayan insanlar olarak nitelendirilmiştir. Kuzey Amerikalılar hakkında hiç olumsuz davranış ifadesi ortaya çıkmazken, Amerikalılar bahşiş konusunda bonkör, ülkeyle ilgili sürekli sorular soran, alışveriş yapmayı seven, zamanlama konusunda dakik davranan ve Türk yemeklerine meraklı millet olarak değerlendirilmiştir. Orta Doğu kıtasında Araplar, alışveriş yapmayı seven, bol bahşiş veren ve pazarlığı kültür haline getiren ve bundan keyif alan, aynı zamanda yeme-içme görgü kurallarına ve hijyene dikkat etmeyen, turlarda rehberden bilgi yerine eğlence isteyen, kültür turlarına ilgisiz bir millet olarak değerlendirilmiştir. İçerik analizi sonucu elde edilen sonuçlar Harlak (1991), Ahmed ve Krohn (1992), Pizam ve Jeong (1996), Wong ve Lau (2001), Polatoğlu (2004), Köroğlu, Avcı Kurt, Köroğlu ve Karaman'ın (2007) yaptıkları çalışmaların sonuçlarıyla kıyaslandığında benzer sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir.

Meslek davranış şekillerini etkileyen algı ve tutumların belirlenmesi önemlidir. Özellikle bazı milliyet gruplarının turlara yönelik davranış kalıplarının belirlenmesi acentalara hedef turist gruplarına hazırlamaları gereken tur programları hususunda ön bilgi sağlayacaktır. Bu araştırmada milletlerin turlara yönelik farklı davranış kalıpları sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Örneğin İngiliz ve Almanların turlara katılmayı sevdiğikleri, İtalyan turistlerin animasyon ve dini mekanlara yönelik turları tercih ettiği, Rusların eğlence odaklı turları sevdiğikleri, Uzakdoğuluların ve Polonyalıların kültürel turları tercih ettikleri, Endonezyalıların, Norveçlilerin, Avustralyalıların, İsviçrelilerin, Vietnamlıların, Malezyalıların, Kıbrıs Türklerinin, Kazakların ve özellikle Arapların alışveriş yapmayı sevdiğikleri, Arap ve Rusların kültür turla-

rından sıkıldıkları, Almanların ve Amerikalıların turlarda ülkeye özgü detaylı bilgi istedikleri ve öğrenmeye meraklı oldukları ortaya çıkmıştır. Tur katalogları hazırlığı esnasında turistlerin davranış kalıpları doğrultusunda konsept turların planlamasının ve satış yapılmasının önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca çıkan içerik analizi sonuçlarına göre rehberlik mesleği açısından bakıldığında rehberler, çok farklı turist karakterleri ile karşı karşıya gelirken Yarcın'ın (2007), belirttiği üzere, rehberlerin iş ilişkilerini dengede tutabilmesi oldukça zordur. Dolayısıyla rehberler, entelektüel ve fiziksel emeklerinin yanı sıra ciddi anlamda duygusal emek de sarf etmektedirler. Turistin davranış biçimi, yaşantısı boyunca başından geçmiş olaylara bağlıdır. Karakteristik özellikler ve davranış kalıpları değiştirilemeyeceği için rehberler, gezi boyunca turisti anlayabilmek için elinden gelen çabayı harcamalı, ancak turiste yeni bir davranış biçimi kazandırmaya çalışmamalıdır. Rehberler, turlarda karşılaşacakları milliyet gruplarının karakteristik özellikleri ve davranış kalıplarını deneyimleri doğrultusunda öğrendikçe ve işinin bir parçası haline getirdikçe sarf ettikleri duygusal emekleri negatif davranıştan pozitif davranışa doğru dönüşüm içine girecektir. Rehberlerin duygu kontrolünü sağlamaları deneyimleri paralelinde gelişmektedir. Ancak, sektöre yeni başlayacak olan rehberlerin sarf ettikleri duygusal emek dolayısıyla sektörden kopmamaları ve sektöre duygu kontrolünü sağlayarak girebilmeleri için, eğitim dönemleri içinde duygu kontrolü gibi eğitimlere tabi tutulmalıdırlar. Diğer milletlere yönelik analizlerin daha sağlıklı yapılmasının sağlanması açısından, bundan sonraki yapılacak çalışmalar için rehber sayısını artırılması

önerilebilir. Fakat özellikle hizmet içi eğitim seminerlerinin zorunluluktan kalkması nedeni ile artık rehberlere ulaşma konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Dolayısıyla rehberler üzerine yapılacak çalışmalarda rehber oda ve dernekleri ile bağlantıya geçilmesinin önemli bir destek sağlayacağı düşünülmektedir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLIKLARI

Profesyonel turist rehberlerinin sürekli seyahat etmeleri nedeniyle toplu şekilde rehberlere ulaşma zorluğu yaşandığı için araştırma amacı doğrultusunda merak edilen bir duruma yönelik algıları ortaya çıkaran nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Bu teknikle elde edilen bulguların genellemesi evreni temsil edebilecek düzeyde örneklemin dahil edilme zorluğu dolayısıyla zor olsa da, sınırlı genellemeler ve durum yorumlaması yapılabilir. Dolayısıyla bu araştırmadan elde edilen sınırlı genellemelerin daha sonraki çalışmalara fikir sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- AHİPAŞAOĞLU, H., S., (2006).** “Turizmde Rehberlik” Ankara: Gazi Kitabevi
- AHMED, Z. U., and KROHN, F. B., (1992).** “Understanding the Unique Consumer Behavior of Japanese Tourists” Journal of Travel & Tourism Marketing, 1 (3): pp.73-86
- AVCIKURT, C., (2009).** “Turizm Sosyolojisi Genel ve Yapısal Yaklaşım” 3. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık
- CAVANAGH, S., (1997).** “Content Analysis: Concepts, Methods and Applications” Nurse Researcher, 4: ss. 5-16

- ÇETİN, G., ve KIZILIRMAK, İ., (2012).** “Türk Turizmde Kokartlı Turist Rehberlerin Mevcut Durumunun Analizi” Afyon Kocatepe Üni. İİBF Dergisi, 14 (2): ss.307-318
- ÇİRMİN, H., (1995).** “Turizm ve Turist Rehberliğinin ABC’si” Antalya: Akdeniz Kitabevi
- DECROP, A. ve ZİDDA, P. (2008).** “Tatil Kararı Verme Tarzına Dayalı Bir Tipoloji” (Çev: Çağıl Hale Kayar), Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 19 (1): ss.84-92
- DEMİR, Ş., Ş., ve KOZAK, M., (2011).** “Turizmde Tüketici Davranışları Modelini Oluşturan Aşamalar Arasındaki İlişki” Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 22 (1), ss.19-34
- DOĞAN, H., ÜNGÜREN, E., ve YELGEN, E., (2010).** “Alanya Turist Profiline Yönelik Bir Araştırma” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 15 (3): ss.79-100
- GENÇ, Ö., (1992).** “Rehberlik Eğitimine Eleştirel Bir Yaklaşım” Turizm Eğitimi Konferansı–Workshop (09-11 Aralık 1992) Bildiriler Kitabı, Turizm Bakanlığı Turizm Eğitim Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.215-217
- GÜZEL, Ö., F., (2007).** “Türkiye İmajının Geliştirilmesinde Profesyonel Turist Rehberlerinin Rolü (Alman Turistler Üzerine Bir Araştırma)” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Balıkesir
- HARLAK, H., (1991).** “Çeşitli Turistlere İlişkin Kategoriler ve Algı Repertuarları” Turizm Yıllığı, Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası Yayını, ss.237-244
- KARAÇAL, İ., ve DEMİRTAŞ, N., (2002).** “4702 Sayılı Yasa Uygulamalarının Turizm Rehberliği Eğitimine Etkisi” Turizm Eğitimi Konferansı–Workshop (11-13 Aralık 2002) Bildiriler Kitabı, Turizm Bakanlığı, Ankara, ss.173-184
- KOZAK, M., A., ve BAHÇE, A., S., (2009).** “Özel İlgi Turizmi” Detay Yayıncılık, Ankara.
- KOZAK, N., (2010).** “Turizm Pazarlaması” Ankara: Detay Yayıncılık
- KOZAK, N., KOZAK, M., A., ve KOZAK, M., (2012).** “Genel Turizm İlkeler-Kavramlar” Ankara: Detay Yayıncılık
- KÖROĞLU, Ö., (2011).** “İş Doyumu ve Motivasyon Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Performansla İlişkisi: Turist Rehberleri Üzerine Bir Araştırma” Basılmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Balıkesir
- KÖROĞLU, Ö., AVCIKURT, C., KÖROĞLU, A., ve KARAMAN, S., (2007).** “The Effects of Professional Tourist Guides’ Perceptions and Attitudes Towards Tourist Groups on Job Behaviour Forms” International Tourism Biennial (April 30- May 5), pp.651-659
- PİZAM, A., and JEONG, G. H. (1996).** “Cross-Cultural Behavior: Perception of Korean Tour Guides.”, Tourism Management, 4 (4): pp.277-86
- POLATOĞLU, C., (2004).** “Bir Rehber Gözü ile Turist Davranışları” SOİD Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi, 2 (2), ss.23-25

RIZAOĞLU, B., (2003). Turizm Davranışı,
Ankara: Detay Yayıncılık

TAVŞANCIL, E., ve ASLAN, E., (2001). “İçerik
Analizi ve Uygulama Örnekleri” İstanbul:
Epsilon Yayınları

TAYFUN, A., ve YILDIRIM, M., (2010). “Turist-
lerin Tüketim Davranışları Kültüre/Milliyete
Göre Farklılık Gösterir mi? Alman ve Rus
Turistler Üzerine Bir Araştırma” İşletme
Araştırmaları Dergisi, 2 (2), ss.43-64

WEBER, R., (1990). “Basic Content Analysis”
Sage Publications, Newbury Park CA

WONG, S., and LAU, E., (2001). “Understand-
ing The Behavior of Hong Kong Chinese
Tourists on Group Tour Packages” Journal
of Travel Research, 40: pp.57-67

YARCAN, Ş., (2007). “Profesyonel Turist Reh-
berliğinde Mesleki Etik Üzerine Kavramsal
Bir Değerlendirme” Anatolia: Turizm Araş-
tırmaları Dergisi, 18 (1), ss.33-44

YILDIRIM, A., ve ŞİMŞEK, H., (2006). “Sosyal
Bilimlerde Araştırma Yöntemleri” 5. Baskı,
Ankara: Seçkin Yayıncılık

YÜKSEL, A., ve YÜKSEL, F., (2004). “Turizm-
de Bilimsel Araştırma Yöntemleri” Ankara:
Turhan Kitapevi

**ZENGİN, B., BATMAN, O., ve YILDIRGAN,
R., (2004).** “Seyahat Acentalarının Turist
Rehberlerinden Beklentilerine Yönelik Bir
Araştırma” I. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi,
(15-16 Nisan) Bildiriler Kitabı, ss.366-376

İNTERNET KAYNAKLARI

[http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/5879,turist-
rehberi-sayisi.pdf?0](http://sgb.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/5879,turist-rehberi-sayisi.pdf?0)

URL: <http://www.contentanalysis.org/>

URL: <http://mkt.unwto.org/en/highlights>

ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÇEVRE BİLİNCİ DÜZEYLERİ İLE İLİŞKİLİ FAKTÖRLER: NİĞDE ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ¹

THE FACTORS RELATED TO THE LEVEL OF TEACHER CANDIDATES' ENVIRONMENTAL AWARENESS: THE EXAMPLE OF NIGDE UNIVERSITY FACULTY OF EDUCATION

Abdullah KARATAŞ¹, Berna ALPAGUT²

¹Niğde Üniversitesi Yabancı Diller Yüksekokulu

²Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

Özet: Çevre sorunlarının çözüme kavuşturulması için toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda bir toplumun geleceğine şekil veren öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Ancak öğretmenlerin böyle bir sorumluluğu alabilmeleri öncelikle kendilerinin çevre bilincine sahip olmalarını gerektirmektedir. İşte bu noktada daha birer öğretmen adayı iken almış oldukları eğitim onlara yol gösterebilecektir. Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının çevre bilinci düzeyleri ile ilişkili faktörleri ortaya koymaktır. Araştırma Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sınıf, Sosyal ve Fen Bilgisi öğretmenliği programlarında öğrenim gören toplam 178 (107 kız, 71 erkek) öğretmen adayı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler, Milfont ve Duckitt (2006) tarafından geliştirilen ve Ak (2008) tarafından Türkçeye uyarlanan “Çevre Bilinci Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, öğretmen adaylarının çevre bilinci yüksek düzeyde olup, Fen Bilgisi öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarının çevre bilinci düzeyleri Sosyal Bilgiler ve Sınıf öğretmenliği programında öğrenim gören öğretmen adaylarına göre daha yüksektir.

Anahtar Kelimeler: Çevre Sorunları, Öğretmen Adayları, Toplum, Çevre Bilinci

Abstract: In order to solve environmental problems, increasing public awareness is needed. In this respect, the teachers who shape the future of a society take a great responsibility. However, taking such a responsibility of teachers first requires them to have environmental awareness. At this point, their university education will be able to guide them. The purpose of this research is to identify the factors which are related to teacher candidates' level of environmental awareness. The research was carried out with 178 fourth grade teacher candidates of Niğde University-Faculty of Education, Departments of Primary School Teaching, Science Teaching and Social Studies Teaching. “Environmental Consciousness Scale” developed by Milfont and Duckitt (2006) and translated into Turkish by Ak (2008) was used to collect data for the research. The result of research showed that the level of environmental awareness of teacher candidates is at a high level but Science Teaching Department has a higher level of environmental awareness than the other departments.

Key Words: Environmental Problems, Teacher Candidates, Society, Environmental Awareness

(1) *Bu çalışma, ilk sırada yer alan yazarın ikinci sırada yer alan danışmanı ile yaptığı doktora tez çalışmasından esinlenerek hazırlanmıştır.*

1. GİRİŞ

Geçen yüzyıl içinde, sanayileşmiş ülkelerin tarihte eşi benzeri görülmeyen yükselişlerinde doğal kaynakları sınırsızca tüketmelerinin büyük bir rolü olduğu tüm dünyanın tanıklığında bilinmektedir. Bu servet peşinde koşmanın ekosistemler ve çevre üzerindeki etkilerinin asla göz ardı edilmemesi gerekmektedir (Robbins, 2003). Çünkü küresel çevre sorunları, giderek tüm canlıların geleceğini tehdit eden boyutlara ulaşmaktadır. Ancak insanlar üzerinde yaşadıkları dünyayı, egemen olma hırsı ve gururu içinde binlerce yıldır kendi yararları doğrultusunda değiştirmeye yine de devam etmektedir. Bugün çevre sorunları diye adlandırılan sorunlar yaşam temellerinin yok olmasıyla özdeşleşmektedir (Çepel, 1992: 32).

Tüklenen türler hep doğal çevrelerin değişimi sonucu ortadan kalkmışlar ve yerlerini yenilerine terk etmişlerdir. İnsanoğlunun da başına neden aynı son gelmesin? Doğal dengeyi korumak yerine, insan eliyle sarsmak ancak bilinçsiz davranışlarla açıklanabilecektir (Alpagut, 1997: 118). İnsanların sahip oldukları çevresel değerleri en uygun biçimde kullanması gerekmektedir. Üretilen mal ve hizmetlerin dolaşımını en çoğa çıkarmak pahasına, bu malvarlığının yok edilmesi savunulamaz. Kısaca, kullanma hakkı, yok etme yetkisini vermemektedir (Keleş, Hamamcı ve Çoban, 2009: 229). Ancak yok olan ormanlar, sınırsızca sömürülen ve kirletilen doğanın daha çok insan kaynaklı etkenlerle ilişkisi bulunmaktadır. Dünya canlılar için gittikçe daha fazla yaşanmaz bir duruma gelmektedir.

Gidilecek başka dünya olmadığına göre, gelecek kuşaklara daha yaşanabilir bir dünya bırakılması adına, çevre sorunları ile mücadele edilmesi

gerekmektedir. Bu sorunlarda kalıcı çözümler sağlanabilmesi için insanların bilinçlendirilmeleri ve sorumluluk duygularının artırılması gerekmektedir. Böyle bir bilinç ve sorumluluğun küçük yaşlardan itibaren kazandırılması ise büyük önem taşımaktadır. Çünkü bugünün küçükleri küçük yaşlarda edinmiş oldukları çevre bilinçleriyle yarınların büyükleri olarak çevre sorunlarına ışık tutabilecek, çevre adına daha güvenli yarınların teminatı olabileceklerdir. Burada özellikle eğitimcilerle büyük görevler düşmektedir.

Gelecek kuşakların çevre bilincine sahip olması, öncelikle bugünün küçüklerini eğiten öğretmenlerin bu duyarlılığa sahip olmasını gerektirmektedir. O halde öğretmen adaylarına kazandırılacak çevre bilinci pek çok sorunu da kökünden çözüme kavuşturabilecektir. Ancak sorunların esaslı çözümü için, eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarının çevre eğitimi kapsamında aldığı derslerin sadece öğretim programını doldurmak amacıyla değil de gerçek amacına hizmet etmesi gerekmektedir. Özellikle çocuk doğa ilişkisi açısından temel kavramları küçük dimağlara işleyen ve onlardaki sorumlu öğrenci kişiliğini ortaya çıkaracak olan öğretmen adaylarına bu konuda, aldıkları eğitimle bağlantılı olarak edindikleri çevre bilinç düzeyleri yol gösterebilecektir. Çevre bilincine sahip, donanımlı öğretmenlerin yetiştireceği nesiller, çevre sorunlarının çözümünde aktif rol oynayabilecektir. Çevre eğitiminin sadece okullarda değil, toplumun her alanında sürdürülerek iletişim araçlarıyla desteklenmesi daha geniş bir kitleye yayılmasını sağlayabilecektir.

İletişim araçlarının yardımıyla hızlı bir biçimde uygulanacak eğitici programlar öncelikle çocuklara verildiğinde, birkaç kuşak sonra meyvelerini

toplamak mümkün olabilecektir. Yetişkinlerin eğitimi ile de, doğa bilinci yaygınlaştırıldığında sorunlara bakış açıları denetime alınabilecek ve uygun politikalar üretilebilecektir. Geleceğimizin güvencesi, insan türünün devamı ancak böyle önlemlerle, bilinç kazandırarak sağlanabilecektir (Alpagut, 1997: 118-119). Zaten doğal çevreye ilişkin olarak eğitimden de bireye doğa sevgisini kazandırması, doğal dengeyi bozan toplumsal, ekonomik, uygulamabilimsel etmenler konusunda onu bilgilendirmesi, doğal kaynakların ve doğal yaşamın insanlığın geleceği için önemini kavratması, yıkıma uğratmaksızın doğadan yararlanmanın yollarını öğretmesi, doğa sporlarına etkin biçimde katılma yoluyla doğayla arasında duygusal bir bağ kurmasına yardımcı olması gibi bilinçlilik, duyarlılık kazandırması beklenmektedir (Geray, 1997: 330-331).

Gerek uygulamalı gerekse teorik anlamda çevre eğitimi faaliyetleriyle çevre bilinci artan bugünün küçükleri, çevreleriyle ilgili edinmiş oldukları yararlı bilgiler vasıtasıyla çevrenin korunması ve geliştirilmesi adına ileriki yaşamlarında ellerinden gelen gayreti gösterebileceklerdir. O halde onlara bu bilincin kazandırılmasında stratejik bir konumda bulunan öğretmenlerinin, bu konuda kendilerini geliştirerek donanımlı olmalarının büyük önem taşıdığı söylenebilecektir.

2. AMAÇ

Bu araştırmanın amacı, öğretmen adaylarının çevre bilinci düzeyleri ile ilişkili faktörleri ortaya koymaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Öğretmen adaylarının çevre bilinci düzeyleri nasıldır?

2. Öğretmen adaylarının çevre bilinci puanları cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
3. Öğretmen adaylarının çevre bilinci puanları öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
4. Öğretmen adaylarının çevre bilinci puanları hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yere göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
5. Öğretmen adaylarının çevre bilinci puanları çevre konularını içeren ders alma durumlarına göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Çevre bilincinin küçük yaşlarda kazandırılmasının, bireylerde yaşam boyunca çevreyi koruma ve geliştirme yönünde davranışlara neden olacağı göz önünde bulundurularak, araştırma grubu olarak ilköğretim öğretmen adayları seçilmiştir. Çünkü çevre bilincine sahip ilköğretim öğretmen adayları, gelecekte mesleklerini uygulamaya başladıklarında aileleri tarafından kendilerine emanet edilen çocuklara yani öğrencilerine bu bilinçlerini aktarabilecek ve onların yaşamları boyunca çevreyi koruma ve geliştirme davranışlarına sahip olmalarını sağlayabileceklerdir. Öğretmen adaylarının dördüncü sınıfta olmaları da onların öğretmenlik mesleğine hangi düzeyde hazır olduklarını ortaya koyabileceklerdir. Yetiştirecekleri öğrencileri üzerinde çevre açısından çok önemli yere sahip olacak olan öğretmen adaylarının çevre bilinci düzeylerine ilişkin faktörlerin ortaya koyulması, çevre korumanın çok önemli bir aracı olan çevre eğitiminin, çevre eğitimi uygulayıcıları tarafından daha iyi anlaşılmasını

sağlayarak uygulamada karşılaşılan sorunlara ışık tutması ve bu yönüyle de çevre eğitimi ile asıl olarak neyin hedeflendiğini vurgulaması açısından yapılan çalışma önem taşımaktadır.

4. YÖNTEM

4. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, Niğde Üniversitesi İlköğretim Bölümü Fen Bilgisi Öğretmenliği, Sınıf Öğret-

menliği ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı 4. sınıf öğretmen adaylarının çevre bilinci düzeyleri ile ilişkili faktörler ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu nedenle araştırma tarama modelindedir.

4. 2. Araştırma Grubu

Öğretmen adaylarının cinsiyetleri ve anabilim dallarına göre dağılımları aşağıda Tablo 1’de görülmektedir

Tablo 1: Araştırma Grubunun Cinsiyet ve Anabilim Dalına Göre Dağılımı

	KATILIMCI SAYISI (N)	YÜZDE	TOPLAM YÜZDE
CİNSİYET			
Kız	107	60,1	60,1
Erkek	71	39,9	39,9
ANABİLİM DALI			
Fen Bilgisi Öğretmenliği	31	17,4	17,4
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	53	29,8	29,8
Sınıf Öğretmenliği	94	52,8	52,8

Tablo 1’ye göre, ölçekleri cevaplayarak araştırmaya dahil olan öğretmen adaylarının 107’sinin (%60,1) kız, 71’nin (%39,9) ise erkek olduğu görülmektedir. Ölçeğe katılanların anabilim dallarına göre dağılımları ise Tablo 1’e göre şöyledir: 31 öğretmen adayı (%17,4) Fen Bilgisi Öğretmenliği, 53 öğretmen adayı (%29,8) Sosyal Bilgiler Öğretmenliği ve 94 öğretmen adayı (%52,8) Sınıf Öğretmenliği. Sınıf Öğretmenliği’nin diğer anabilim dallarına göre daha kalabalık olması gündüz ve gece olmak üzere iki ayrı programa da ölçek çalışmasının uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Diğer anabilim dallarında ise ikinci öğretim bulunmamaktadır.

4. 3. Veri Toplama Aracı

Veri toplamak amacıyla Milfont ve Duckitt (2006) tarafından geliştirilen, Ak (2008) tarafından Türkçe’ye uyarlama çalışmaları yapılan “Çevre Bilinci Ölçeği” (ÇBÖ), öğretmen adaylarının çevreye ilişkin bilinç düzeylerini tespit etmek amacıyla uygulanmıştır.

Ölçeğin Cronbach Alpha Güvenirlilik katsayısı, ölçeğin tümü için 0,87, alt boyutlardan 1. boyut için 0,76; 2. boyut için 0,75; 3. boyut için 0,84; 4. boyut için 0,86; 5. boyut için 0,67 ve 6. boyut için 0,66 olarak bulunmuştur. Ak’ın (2008) yaptığı araştırmada, ÇBÖ ilk olarak Abant İzzet Baysal Üniversitesi’nde öğrenim gören ve ölçeğin

geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla katılan 937 katılımcıya uygulanmıştır. 7'li likert tipi ölçek olarak düzenlenen Çevre Bilinci Ölçeği (ÇBÖ); Doğanın Tadı (9 madde), Çevresel Eylemler (9 madde), Çevresel Tehdit (10 madde), İnsanların Doğadan Faydalanması (10 madde), Bilim ve Teknolojiye Güven (8 madde) ve Nüfus Artışı Politikalarına Destek (7 madde) olmak üzere toplam 53 madde ve 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin cevap seçenekleri; 1'den (Kesinlikle katılmıyorum) 7'ye (Kesinlikle katılıyorum) kadar derecelendirilmiş, olumsuz olan ifadeler ters çevrilerek kodlanmıştır. (Ak, 2008).

4. 4. Verilerin Analizi

Bu araştırmada bağımlı değişken olarak “Çevre Bilinci Ölçeği” puanları göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmada tarama yöntemi ile elde edilen veriler, öğretmen adaylarının cinsiyetlerine, anabilim dallarına, hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yere, çevre konularını içeren dersler alıp almadıklarına göre karşılaştırılarak bir durum tespiti yapılmıştır.

Uygulamalar sonucu elde edilen veriler SPSS 17.00 (Statistical Package for Social Sciences- Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paketi) paket programı kullanılarak test edilmiştir. Öğretmen adaylarının cinsiyetleri, anabilim dalları, hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yer, çevre konularını içeren dersler alıp almadıkları ve kendilerini çevre bilinci kazandırma noktasında hangi düzeyde gördükleri ile çevre bilinç düzeyleri arasındaki puan farkına ilişkin normal dağılım testi yapıldıktan sonra, araştırma grubu normal dağılım göstermediğinden ikili değişkende non-parametrik testlerden olan Mann-Whitney U, üç ve üstü değişkende ise Kruskal-Wallis testleri yapılmıştır.

5. BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde öncelikle araştırma problemlerine yanıt bulabilmek için kullanılacak veri analiz tekniğine karar vermek amacıyla normallik testi yapılmıştır. Örneklem büyüklüğü $n > 50$ olduğu için Kolmogorov-Smirnov Testi kullanılmıştır. Test sonuçları Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2: Normallik Testi Sonuçları

	Kolmogorov-Smirnov ^a			Shapiro-Wilk		
	İstatistik	Sd	P	İstatistik	Sd	p
DT	,110	178	,000	,961	178	,000
ÇE	,091	178	,001	,974	178	,002
ÇT	,122	178	,000	,929	178	,000
İDF	,105	178	,000	,897	178	,000
BTG	,092	178	,002	,949	178	,006
NPAD	,076	178	,015	,987	178	,110
ÖLÇEK TOPLAM PUANI	,096	178	,000	,941	178	,000

Yapılan normallik testi sonucunda, $p < 0.05$ çıkması bu anlamlılık düzeyinde ölçeğin her bir alt boyutundan ve ölçeğin tamamından elde edilen puanların normal dağılımdan anlamlı (aşırı) sapma gösterdiği saptanmıştır. Bu durumda ÇBÖ'ye ait puan ve alt boyut puanlarının dağılımlarının normal olmadığı söylenebilir. ÇBÖ 6 alt boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar şöyle sıralanabilir: “Doğanın Tadını” (DT), “Çevresel Eylemler” (ÇE), “Çevresel Tehdit” (ÇT), “İnsanların Doğadan Faydalanması” (İDF), “Bilim ve Teknolojiye Güven” (BTG) ve “Nüfus Artışı Politikalarına Destek” (NAPD). ÇBÖ alt boyutlar halinde ele

alınmış ve bu boyutlar üzerinde sırasıyla öğrencilerin cinsiyetleri, bölümleri, hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yer, çevre konularını içeren dersler alıp almadıkları ve kendilerini çevre bilinci kazandırma konusunda yeterli bulma düzeyleri incelenmiştir. Verilerin istatistiksel analizleri Mann-Whitney U ve Kruskal-Wallis testleri kullanılarak yapılmıştır.

5. 1. Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci Düzeyleri Nasıldır?

Öğretmen adaylarının çevre bilinci düzeylerine ilişkin analiz sonuçları Tablo 3’de gösterilmiştir.

Tablo 3: Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci Düzeyleri

		N	$\bar{X}$	Std. Sapma	Minimum	Maximum
DT	Kız	107	45,8692	9,63492	19,00	63,00
	Erkek	71	48,0704	9,30794	17,00	63,00
	Toplam	178	46,7472	9,54076	17,00	63,00
ÇE	Kız	107	40,7196	9,84004	17,00	57,00
	Erkek	71	41,1408	10,46668	14,00	63,00
	Toplam	178	40,8876	10,06750	14,00	63,00
ÇT	Kız	107	56,2804	10,63263	23,00	70,00
	Erkek	71	55,3803	11,47963	21,00	70,00
	Toplam	178	55,9213	10,95520	21,00	70,00
İDF	Kız	107	57,4860	10,05116	10,00	70,00
	Erkek	71	56,3239	10,77931	16,00	70,00
	Toplam	178	57,0225	10,33340	10,00	70,00
BTG	Kız	107	35,8505	7,08014	17,00	50,00
	Erkek	71	35,1268	7,48509	17,00	50,00
	Toplam	178	35,5618	7,23216	17,00	50,00
NAPD	Kız	107	31,9813	5,62337	16,00	44,00
	Erkek	71	30,3944	5,04686	19,00	43,00
	Toplam	178	31,3483	5,44225	16,00	44,00
ÖLÇEK TOPLAM PUANI	Kız	107	268,12	32,51970	167,00	322,00
	Erkek	71	266,44	37,57192	135,00	323,00
	Toplam	178	267,49	34,53030	135,00	323,00

Tablo 3’de genel olarak çevre bilinci ölçeğinin tamamından alınan toplam puanlar incelendiğinde en düşük alınan puanın (135,00) en yüksek alınan puanın ise (323,00) olduğu, ölçek ortalamasının ($\bar{X} = 267,49$) olduğu görülmektedir. Öğretmen adaylarının çevre bilinci ölçeğinden aldıkları puanların ortalaması ölçek ortalamasının (212) üstündedir. Buna göre öğretmen adaylarının çevre bilinc düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir. Bu sonuç, Karpudewan ve Ismail’in (2012), öğretmen adayları üzerinde yaptıkları araştırma sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir. Erdal, Erdal ve Yücel’in (2013) içinde öğretmen adaylarının da olduğu farklı bölümlerde okuyan 253 üniversite öğrencisini kapsayan araştırma sonuçlarına göre de öğrencilerin çevre bilinçleri yüksek bulunmuştur. Joon ve Kumar (2009) tarafından 200 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırma bulguları ise

öğrencilerin normal düzeyde çevre bilincine sahip olduklarını göstermektedir. Aynı araştırma ile çevre bilincinin çevre eğitimi ile artırılabilmesi vurgulanmaktadır. Öğretmen adaylarının çevre konularını içeren dersler almalarının, çevreye yönelik bilinc düzeylerini olumlu yönde etkilediği söylenebilir. Benzer bir şekilde, Özdoğru, Günay ve Kaçar (2012) tarafından yine öğretmen adayları üzerinde yapılan bir başka araştırma sonuçları, çevre ile ilgili eğitim alan öğretmen adaylarının çevre bilincinin, çevre eğitimi almayanlara göre daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Gökmen, Ekici ve Öztürk (2012) tarafından öğretmen adaylarına uygulanan araştırma sonuçlarında da çevre eğitiminin çevre bilinci ve çevrenin korunmasına katkı sağladığı belirtilmektedir. Athman ve Monroe (2001) ise yaptıkları araştırmada çevre eğitiminin nihai amacının çevre bilincini arttırmak

olduğunu vurgulamaktadırlar. Erdal, Erdal ve Yücel (2013)’in yaptıkları bir araştırma sonucunda, araştırma kapsamındaki 253 katılımcının %64’ünün çevre ile ilgili konularda bilinçli buna karşın %36’sının bilinçsiz olduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırma kapsamındaki katılımcıların büyük bir çoğunluğu (%65) üniversitelerde çevre dersinin zorunlu bir ders olarak okutulması gerekliliğini savunmaktadır. Wenden (2004)’e göre küresel anlamda bilinçlenme sağlanabilmesinde, çevre eğitiminin önemi tartışılmayacak kadar büyüktür. Pandey (2006) ise çevre eğitiminin, çevre bilincinin artırılmasında bir anahtar konumunda olduğunu belirtmektedir. Çevre eğitiminin çevre bilincini arttırdığını ortaya koyan bir başka araştırma ise Gülay (2011) tarafından yürütülmüştür. Gülay (2011)’a göre yaşamın ilk yıllarından itibaren çevre ile etkileşime giren, çevreyi tanıyan ve çevreye karşı duyarlılık geliştiren çocuklar, ileride çevre bilinci yüksek bir nesil oluşturacaktır. Bir başka araştırma bulguları ise yaşamının ilk yıllarında doğada yapılan etkinlik ve medyanın gençlerin çevre bilincini olumlu yönde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır (Ewert, Place ve Sibthorp, 2005). Sülün (2002)’e göre çeşitli televizyon programlarında, oyunlarda ve hikayelerde çevre konusu işenirse çocukların çevre konusundaki hassasiyeti ileride daha mükemmel olacaktır.

5. 2. Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci Puanları Cinsiyetlerine Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

Öğretmen adaylarının çevre bilinci puanlarının cinsiyetlerine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4: Çevre Bilinci Puanlarının Cinsiyete Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
DT	Kız	107	84,43	9034,00	3256,0	0,107
	Erkek	71	97,14	6897,00		
ÇE	Kız	107	88,68	9488,50	3710,5	0,794
	Erkek	71	90,74	6442,50		
ÇT	Kız	107	90,86	9721,50	3653,5	0,666
	Erkek	71	87,46	6209,50		
İDF	Kız	107	91,99	9843,00	3532,0	0,428
	Erkek	71	85,75	6088,00		
BTG	Kız	107	91,25	9764,00	3611,0	0,577
	Erkek	71	86,86	6167,00		
NAPD	Kız	107	95,44	10212,50	3162,5	0,058
	Erkek	71	80,54	5718,50		
ÖLÇEK TOPLAM PUANI	Kız	107	89,80	9609,00	3766,0	0,923
	Erkek	71	89,04	6322,00		

Tablo 4 incelendiğinde öğretmen adaylarının DT, ÇE, ÇT, İDF, BTG, NAPD alt boyutlarından elde edilen puanlarla ölçeğin tamamından elde edilen puanlar arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). Sever ve Yalçinkaya (2012)'nin sınıf öğretmen adaylarının çevresel tutumlarını ölçmeye yönelik yapmış oldukları araştırma bulguları da öğretmen adaylarının çevresel tutumları üzerinde cinsiyetlerinin belirleyici bir rolünün olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak Çelen, Yıldız, Atak, Tabak, ve Arısoy (2002) tarafından yapılan ve 214 üniversite öğrencisini kapsayan bir araştırmada, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevre konusunda daha

duyarlı oldukları belirlenmiştir. Erten (2012) tarafında yürütülen ve Türk ve Azeri öğretmen adaylarını kapsayan bir araştırma bulgularına göre, Azeri öğrencilerde çevre bilinci açısından cinsiyetler arasında bir farkın olmadığı, ancak Türk öğrencilerde kızlar lehine anlamlı farkın olduğu tespit edilmiştir.

5. 3. Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci Puanları Öğrenim Gördükleri Anabilim Dalına Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

Öğretmen adaylarının çevre bilinci puanlarının öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 5'de gösterilmiştir.

Tablo 5: Çevre Bilinci Puanlarının Anabilim Dalına Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Anabilim Dalı	N	Sıra Ortalaması	sd	X ²	p	Anlamlı Fark
DT	Sınıf	94	73,55	2	26,953	0,000*	Sınıf-Fen
	Fen Bilgisi	31	127,90				Fen- Sosyal
	Sosyal Bilgiler	53	95,32				
ÇE	Sınıf	94	90,01	2	7,97	0,019*	Sınıf-Fen
	Fen Bilgisi	31	109,65				Fen- Sosyal
	Sosyal Bilgiler	53	76,81				
ÇT	Sınıf	94	86,74	2	9,114	0,010*	Sınıf-Fen
	Fen Bilgisi	31	114,05				Fen- Sosyal
	Sosyal Bilgiler	53	80,03				
İDF	Sınıf	94	95,41	2	9,247	0,010*	Fen- Sosyal
	Fen Bilgisi	31	101,77				
	Sosyal Bilgiler	53	71,84				
BTG	Sınıf	94	89,04	2	3,572	0,168	
	Fen Bilgisi	31	76,16				
	Sosyal Bilgiler	53	98,11				
NAPD	Sınıf	94	93,96	2	1,614	0,446	
	Fen Bilgisi	31	86,97				
	Sosyal Bilgiler	53	83,07				
ÖLÇEK TOPLAM PUANI	Sınıf	94	86,77	2	11,155	0,004*	Sınıf-Fen
	Fen Bilgisi	31	116,48				Fen- Sosyal
	Sosyal Bilgiler	53	78,57				

*p<0,05

Tablo 5 incelendiğinde öğretmen adaylarının BTG ve NAPD alt boyutlarından elde edilen puanlar arasında öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir (p>0,05).

DT alt boyutundan elde edilen puanlar arasında öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir (X²= 26,953; p<0,05). Elde edilen bu farklılıkların öğretmen

adaylarının öğrenim gördüğü hangi anabilim dalları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalar sonuçları ve grup sıra ortalamaları dikkate alındığında bu farklılığın Sınıf Öğretmenliği (SO= 73,55) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 127,90) arasında ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (SO= 95,32) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 127,90) arasında Fen Bilgisi

Öğretmenliği anabilim dalında öğrenim gören öğretmen adayları lehine olduğu tespit edilmiştir.

ÇE alt boyutundan elde edilen puanlar arasında öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($X^2= 7,97$; $p<0,05$). Elde edilen bu farklılıkların öğretmen adaylarının öğrenim gördüğü hangi anabilim dalları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalar sonuçları ve grup sıra ortalamaları dikkate alındığında bu farklılığın Sınıf Öğretmenliği (SO= 90,01) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 109,65) arasında ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (SO= 76,811) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 109,65) arasında Fen Bilgisi Öğretmenliği anabilim dalında öğrenim gören öğretmen adayları lehine olduğu tespit edilmiştir.

ÇT alt boyutundan elde edilen puanlar arasında öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($X^2= 9,114$; $p<0,05$). Elde edilen bu farklılıkların öğretmen adaylarının öğrenim gördüğü hangi anabilim dalları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalar sonuçları ve grup sıra ortalamaları dikkate alındığında bu farklılığın Sınıf Öğretmenliği (SO= 86,74) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 114,05) arasında ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (SO= 80,03) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 114,05) arasında Fen Bilgisi Öğretmenliği anabilim dalında öğrenim gören öğretmen adayları lehine olduğu tespit edilmiştir.

IDF alt boyutundan elde edilen puanlar arasında öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($X^2= 9,247$; $p<0,05$). Elde edilen bu farklılıkların öğretmen adaylarının öğrenim gördüğü hangi anabilim dalları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalar sonuçları ve grup sıra ortalamaları dikkate alındığında bu farklılığın Sosyal

Bilgiler Öğretmenliği (SO= 81,74) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 101,77) arasında Fen Bilgisi Öğretmenliği anabilim dalında öğrenim gören öğretmen adayları lehine olduğu tespit edilmiştir.

Ölçeğin tamamından elde edilen puanlar arasında öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($X^2= 11,155$; $p<0,05$). Elde edilen bu farklılıkların öğretmen adaylarının öğrenim gördüğü hangi anabilim dalları arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan ikili karşılaştırmalar sonuçları ve grup sıra ortalamaları dikkate alındığında bu farklılığın Sınıf Öğretmenliği (SO= 86,77) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 116,48) arasında ve Sosyal Bilgiler Öğretmenliği (SO= 78,57) ile Fen Bilgisi Öğretmenliği (SO= 116,48) arasında Fen Bilgisi Öğretmenliği anabilim dalında öğrenim gören öğretmen adayları lehine olduğu tespit edilmiştir. Böyle bir sonucun Fen Bilgisi öğretmen adaylarının, diğer öğretmen adaylarına göre doğa, teknoloji, canlılar ve çevre temalı derslerinin daha fazla olmasıyla bağlantısı olabilir. Diğer araştırma bulguları da bu sonucu desteklemektedir (Özaydın, Şahin ve Korkmaz, 2013; Timur, Yılmaz ve Timur, 2013). Kolomuç ve Açışlı (2013) tarafından yapılan çalışmada da fen bilgisi öğretmen adaylarının çevre bilinci ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, diğer öğretmen adaylarına göre yüksek çıkmıştır.

5. 4. Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci Puanları Hayatlarının Büyük Bir Bölümünü Geçirdikleri Yere Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

Öğretmen adaylarının çevre bilinci puanlarının hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yere göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Çevre Bilinci Puanlarının Hayatın Büyük Bir Bölümünün Geçirildiği Yere Göre Kruskal Wallis Testi Sonuçları

	Hayatın Büyük Bölümünün Geçirildiği Yer	N	Sıra Ortalaması	Sd	X ²	p	Anlamlı Fark
DT	Köy	28	85,14	4	6,010	0,198	
	Kasaba	20	80,95				
	İlçe	52	103,85				
	İl	59	82,12				
	Metropol	19	88,58				
	Toplam	178					
ÇE	Köy	28	68,38	4	11,057	0,026*	Köy- İlçe
	Kasaba	20	79,90				Köy-Metropol
	İlçe	52	95,98				Kasaba-Metropol
	İl	59	88,72				
	Metropol	19	115,42				
	Toplam	178					
ÇT	Köy	28	77,96	4	4,327	0,364	
	Kasaba	20	77,22				
	İlçe	52	98,09				
	İl	59	89,36				
	Metropol	19	96,34				
	Toplam	178					
İDF	Köy	28	75,11	4	4,725	0,317	
	Kasaba	20	90,90				
	İlçe	52	100,39				
	İl	59	87,40				
	Metropol	19	85,95				
	Toplam	178					
BTG	Köy	28	88,57	4	1,769	0,778	
	Kasaba	20	84,08				
	İlçe	52	96,37				
	İl	59	88,67				
	Metropol	19	80,37				
	Toplam	178					
NAPD	Köy	28	72,96	4	6,188	0,186	
	Kasaba	20	85,10				
	İlçe	52	96,29				
	İl	59	96,76				
	Metropol	19	77,37				
	Toplam	178					
ÖLÇEK TOPLAM PUANI	Köy	28	71,86	4	8,759	0,067*	
	Kasaba	20	79,90				
	İlçe	52	103,93				
	İl	59	85,94				
	Metropol	19	97,16				
	Toplam	178					

*p<0,05

Tablo 6'ya göre ÇBÖ'nün ÇE alt boyutu öğretmen adaylarının hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yer açısından incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık görülmüştür ($P<0.05$). Bu farklılığın öğretmen adaylarının aldıkları puan ortalamaları dikkate alındığında metropolde yaşayanlar lehine olduğu görülmektedir. Köy ve kasabaya göre daha büyük ölçekli yerleşim yerlerinin sosyal imkanlarının fazla olmasının, öğretmen adaylarının çevre ve çevre sorunlarına karşı daha fazla duyarlılık geliştirmelerine neden olduğu söylenebilir. Özellikle STK'lar, medya, üniversiteler, konferans ve seminerler açısından daha fazla imkanlara sahip olan metropol ve şehirler, öğretmen adaylarının kendilerini bu konuda geliştirmeleri açısından daha avantajlı bir konumda bulunmaktadır. Bu sonuç Cici, Şahin, Şeker, Görgeç ve Deniz (2005) tarafından öğretmen adaylarının çevresel farkındalık ve bilgi düzeylerine yönelik olarak yapılan bir başka araştırma bulguları ile de benzer şekilde ortaya koyulmuştur. Cici, vd. (2005)'ne göre, bu durum kent kültürü kapsamında yaşam koşuluna sahip olan bireylerin toplu yaşam bilinci konusunda daha duyarlı olduklarını ve yaşadıkları çevreyi koruma ve geliştirme beklentilerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Çevreci bir organizasyona katılmak veya çevreci bir grubu destekleyerek bu grup içinde aktif rol almak, dönüşüm kampanyalarını desteklemek, çevrenin ve çevre korumanın önemi konusunda insanları ikna etmek gibi faaliyetlerle ilgili yargıların yer aldığı ölçeğin ÇE alt boyutundan metropolde yaşayan öğretmen adaylarının diğerlerine göre daha yüksek puan almaları, doğal alanlara duyulan özlem sonucu geliştirilen korumacı tavır ile de açıklanabilir. Beton yığınlarının arasında doğadan uzak yaşamının sonucu, öğretmen adayları çevre

koruma ve geliştirme konusunda daha aktif rol almak isteyebilirler. Diğer yönden büyük şehirlerde sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, halk girişimlerinin veya üniversitelerin bilinçlendirme faaliyetleri de öğretmen adaylarındaki aktif çevrecilik anlayışına katkı sağlamış olabilir. Burada elbette ki üniversitelere büyük sorumluluklar düşmektedir. Eğiticilerle eğitilenlerin sürekli ve yoğun olarak etkileşim içinde buldukları üniversiteler, gelecek kuşaklara bilimsel-mesleki kimliklerini kazandıran özel bir eğitim ortamı oluşturmaktadırlar. Bu bağlamda üniversite öğreniminin, yalnız bilimsel bilgi ve teknik becerilerin kazandırılmasına yönelik derslerle sınırlı olmayarak, geleceğin bilim insanı ya da evrensel bilimsel meslek mensubu adaylarına toplumsal sorumluluğu ve çağdaş bir ahlaki tutumu benimsetecek bir bilinçlilik kazandırması gerekmektedir (Çobanoğlu, 2012: 8). İşte bir toplumun geleceğini şekillendiren öğretmenlerin yetiştiği Eğitim Fakülteleri'nin de öğrencileri olan öğretmen adaylarına çevrenin korunması ve geliştirilmesi konularında böyle bir sorumluluk ve bilinci kazandırması daha güvenli yarınlar adına büyük önem taşımaktadır. Ayrıca üniversiteler; seminer, kongre, eğitim programı gibi çeşitli bilinçlendirme faaliyetleriyle de çevre sorunlarının çözümüne bir başka yönden ışık tutabileceklerdir.

5. 5. Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci Puanları Çevre Konularını İçeren Ders Alma Durumlarına Göre Anlamlı Bir Farklılık Göstermekte midir?

Öğretmen adaylarının çevre bilinci puanlarının çevre konusu içeren ders alma durumlarına göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Çevre Bilinci Puanlarının Çevre Konularını İçeren Ders Alma Durumuna Göre Mann Whitney U Testi Sonuçları

	Çevre Konularını İçeren Ders Alma Durumu	N	Sıra		U	p
			Ortalaması	Sıra Toplamı		
DT	Evet	156	90,98	14193,50	1,746	0,418
	Hayır	22	78,98	1737,50		
	Toplam	178				
ÇE	Evet	156	91,74	14311,50	7,855	0,020*
	Hayır	22	73,61	1619,50		
	Toplam	178				
ÇT	Evet	156	92,45	14421,50	1,027	0,599
	Hayır	22	68,61	1509,50		
	Toplam	178				
İDF	Evet	156	93,42	14574,00	2,795	0,247
	Hayır	22	61,68	1357,00		
	Toplam	178				
BTG	Evet	156	87,58	13663,00	2,595	0,273
	Hayır	22	103,09	2268,00		
	Toplam	178				
NAPD	Evet	156	90,24	14078,00	1,628	0,443
	Hayır	22	84,23	1853,00		
	Toplam	178				
ÖLÇEK TOPLAM PUANI	Evet	156	92,57	14440,50	3,297	0,192
	Hayır	22	67,75	1490,50		
	Toplam	178				

*p<0,05

Tablo 7 incelendiğinde öğretmen adaylarının öğretmen adaylarının DT, İDF, BTG, NAPD alt boyutlarından elde edilen puanlarla ölçeğin tamamından elde edilen puanlar arasında çevre konusunu içeren ders alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir ($p>0,05$). ÇE alt boyutundan elde edilen puanlar arasında çevre konusu içeren ders alma durumlarına göre anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür ($U= 7,885$; $p<0,05$). Sıra ortalamaları dikkate alındığında bu farklılığın çevre konusu içeren ders alan öğretmen adayları lehine olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucu elde edilen bulgular, Deniz ve Genç (2007)'in yaptığı araştırma sonuçları ile paralellik göstermektedir. ÇBÖ'nin diğer alt boyutları öğretmen adaylarının çevre konularını içeren ders alma durumları açısından incelendiğinde ise dersi alanlar ve almayanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Çevreci bir organizasyona katılmak veya çevreci bir grubu destekleyerek bu grup içinde aktif rol almak, dönüşüm kampanyalarını desteklemek, çevrenin ve çevre korumanın önemi konusunda insanları ikna etmek gibi faaliyetlerle ilgili yargıların yer aldığı ölçeğin ÇE alt boyutundan çevre konularını içeren ders alan öğretmen adaylarının daha yüksek puan alması, ileride yetiştirecekleri nesillere küresel boyutta çevre sorunlarının ortaya çıkmasının temelinde insan merkezli bakış açısının olduğunu vurgulayarak çevreyi koruma ve geliştirme bilinci aşılmalari açısından önem taşımaktadır. İnsanların kendi amaçları doğrultusunda doğayı araç konumuna indirgeyerek çıkarları doğrultusunda bir meta olarak kullandığı düşünülürse, öğretmen adaylarının çevrenin korunması gerekliliğini vurgulayan ÇE alt boyutundan okullarında almış oldukları dersler

doğrultusunda bilinçlenerek yüksek not almalarının, çevre sorunlarının çözüme kavuşturulmasına ışık tutacağı söylenebilir. Ölçek toplam puanı göz önüne alındığında ise öğretmen adaylarından çevreye yönelik ders alanların almayanlara göre daha yüksek puan aldıkları görülmektedir. Köse, Gencer, Gezer, Gezer ve Bilen (2011) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırma bulguları da bu sonuçla paralel olarak çevre eğitiminin çevre bilincini arttırdığını ortaya koymaktadır. Literatürdeki pek çok araştırma sonuçları, çevre eğitimiyle öğrencilere çevre bilincinin kazandırılabilceğini savunmaktadır (Arslan, 1997; Çabuk ve Karacaoğlu, 2003; Çakmak ve Akçöltekin, 2012; Demirkaya, 2006; Erten, 2004; Gale, 2008; Hoerisch, 2002; Kahyaoglu, 2009; Uzun ve Sağlam, 2005; Vishwanath, 2006). Ancak yapılan araştırma kapsamında, ölçeğin “Çevresel Eylemler” dışındaki diğer alt boyutlarında, ders alanlarla almayanlar arasında çevre bilinci düzeyi açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farkın olmaması, çevre derslerinin niteliğinin sorgulanmasını gerektirmektedir.

SONUÇLAR ve ÖNERİLER

Yapılan araştırma ile elde edilen sonuçlar şöyle sıralanabilir:

- Öğretmen adaylarının çevre bilinci düzeyleri yüksektir.
- Öğretmen adaylarının ÇBÖ'nün alt boyutlarından elde edilen puanlarla ölçeğin tamamından elde edilen puanlar arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir.
- Ölçeğin tamamından elde edilen puanlar arasında öğretmen adaylarının öğrenim gördükleri anabilim dalına göre anlamlı farklılığın Fen

Bilgisi öğretmen adayları lehine olduğu tespit edilmiştir.

- ÇBÖ'nün ÇE alt boyutu öğretmen adaylarının hayatlarının büyük bir bölümünü geçirdikleri yer açısından incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu fark öğretmen adaylarının aldıkları puan ortalamaları dikkate alındığında metropolde yaşayanlar lehinedir.
- ÇBÖ'nün ÇE alt boyutu öğretmen adaylarının çevre konusunu içeren ders alma durumları açısından incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Sıra ortalamaları dikkate alındığında bu farklılığın çevre konusu içeren ders alan öğretmen adayları lehinedir.

Araştırma sonuçlarından hareketle, öğretmen adaylarının çevre bilinçlerini artıracak, öğretmen adayları için çevre bilincinin önemine ilişkin aşağıdaki öneriler sunulabilir:

- Eğitim Fakülteleri'nin öğretmen yetiştiren tüm anabilim dallarında çevre eğitimine ağırlık verilmesi, gelecekte çevre bilincine sahip nesillerin varlığı için büyük önem taşımaktadır. Çünkü çevre bilincini, çevreye duyarlı ve bu bilinci gerçekten taşıyan öğretmenler gelecek nesillere aktarabilecektir. Çevre bilincine sahip olmayan öğretmenlerin, öğrencilerine çevre bilinci aşılmasının pek de gerçekçi olacağı söylenemez. Bu bağlamda, eğitim Fakültelerinde zorunlu ve seçmeli ders kapsamında çevre eğitimi derslerinin sayılarının artırılarak, hem teorik hem de uygulamalı olarak içeriklerinin zenginleştirilmesi gerekmektedir. Çünkü sadece öğretim programını doldurmak amacıyla yapılan bir çevre eğitimi, gerçek

amacına hizmet etmeyecektir.

- Çevre bilincinin bireylere aşılmasında, öğretmenler kilit noktada bulunmaktadır. Öğretmenlerin eğitim aldıkları fakülteler yani Eğitim Fakülteleri ise stratejik öneme sahiptirler. O halde Eğitim Fakülteleri kapsamında yeniden yapılanmaya gidilerek, çevre eğitimi derslerinin gerçek amacına hizmet edecek şekilde saat, içerik ve nitelik yönünden işlevselliğinin artırılması gerekmektedir. Eğitim Fakülteleri'nde çevre eğitimi ile, öğretmen adaylarına ileride öğrencilerine çevre bilincini nasıl vereceklerinin öğretilmesi gerekmektedir.
- Çevre eğitiminin hem çevre içinde yani doğa deneyimli doğada gezi ve gözlem gibi etkinliklere dayalı olarak, koşullar elverdiği ölçüde açık havada ve doğa ile doğrudan temas halinde öğretmen adaylarının hissederek, görerek ve hatta duyarak öğrenmelerine olanak tanıyacak şekilde, hem de çevre hakkında yani teorik olarak çevre-insan ilişkilerinin bugünkü duruma nasıl geldiğini sorgulayan, çevre sorunlarının sosyoekonomik yönünü ve bu sorunların arkasında yatan gerçek nedenleri tüm açıklığıyla gösterebilecek şekilde yürütülmesi, öğretmen adaylarının bilgi ve becerileriyle beraber bilinçlerini de artırarak ileride eğitecekleri öğrencilerine daha faydalı olmalarını sağlayabilecektir.
- Sadece çevre terimleri ve ekoloji ile ilgili temel bilgi ve kavramlarla sınırlı kalan ve çevrenin biyolojik olduğu kadar ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yönlerinin de olduğunu vurgulamayan ve bu doğrultuda öğretmen adaylarını bilinçlendirmeyen bir çevre eğitimi pek de amacına ulaşamayacaktır. Öğretmen

adaylarının çevre bilinçlerini arttırılabilmesi için çevre konularıyla ilgili panel, sunum, seminer, konferans gibi etkinliklere katılmaları, güncel çevre sorunlarıyla ilgili medya ve iletişim araçlarını takip etmeleri, sivil toplum kuruluşlarıyla irtibata geçmeleri veya proje kapsamında kendilerinin etkinlik düzenlemeleri desteklenmeli ve özendirilmelidir.

- Metropollerde sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve çeşitli derneklerin çevreyi koruma ve geliştirme konusunda yapmış oldukları her türlü etkinlik, seminer, sergi, konferans veya afişler, donanımlı kütüphaneler, kültürel etkinlikler metropol yaşayanlarını çevre bilinçlerini arttırabilmeleri açısından kırsal kesime göre daha şanslı konuma getirmektedir. Ancak hem örgün hem de köy, kasaba, ilçe gibi her türlü yerleşim yerine ulaşılarak yaygın eğitim kapsamında yapılacak çevre eğitimiyle tüm toplumun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Kitle iletişim araçlarını bu konuda seferber etmek, pek çok vatandaşın çevre bilincini olumlu yönde etkileyebilecektir.
- Eğitim Fakülteleri bünyesinde çevre konuları ile ilgili öğrenci kulüplerinin kurulması, öğretmen adaylarının birlikte ve grup bilinciyle hareket etmelerini, çevre sorunlarının çözümüne aktif katılımlarını ve çevre ile ilgili olumsuzluklara karşı tepki oluşturmalarını sağlayabilecek ve bu doğrultuda yapılan faaliyetler öğretmen adaylarının sosyal sorumluluk bilinçlerinin artmasına neden olabilecektir. Böylece, birer öğretmen adayı olarak topluma çevre bilincinin önemiyle ilgili mesajlar verebilme şansını yakalayabileceklerdir.

KAYNAKLAR

- AK, S., (2008).** “İlköğretim Öğretmen Adaylarının Çevreye Yönelik Bilinçlerinin Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi
- ALPAGUT, B., (1997).** Doğal Çevre ve İnsanın Evrimi, (Editör: Ruşen Keleş), “İnsan Çevre Toplum” Ankara: İmge Yayıncılık
- ARSLAN, M., (1997).** “Çevre Bilincindeki Değişimler ve Çevre Eğitimi”, <http://e.kutuphane.egitimsen.org.tr/pdf/108>, Erişim Tarihi: 22.03.2012
- ATHMAN, J. A. ve MONROE, M. C., (2001).** Elements of Effective Environmental Education Programs. (Editor: A. Fedler), “Defining Best Practices in Boating, Fishing, and Stewardship Education”, Washington DC: Recreational Boating and Fishing Foundation
- CİCİ, M., ŞAHİN, N., ŞEKER, H., GÖRGEN, İ. ve DENİZ, S., (2005).** “Öğretmen Adaylarının Katı Atık Kirliliği Bağlamında Çevresel Farkındalık ve Bilgi Düzeyleri”, Eğitim Bilimleri ve Uygulama.4 (7), 37-50
- ÇABUK, B. ve KARACAOĞLU, C., (2003).** “Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 36(1-2), 189-198
- ÇAKMAK, M. ve AKÇÖLTEKİN, A., (2012).** “8. Sınıf Öğrencilerinin Sera Etkisi Hakkındaki Bilgi Düzeylerinin ve Kavram Yanılgılarının Tespit Edilmesi”, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(7), 144-158

- ÇELEN, Ü., YILDIZ, A., ATAĞ, N., TABAK, R.H. ve ARISOY, M., (2002).** “Ankara Üniversitesi Sağlık Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Çevre Duyarlılığı ve İlişkili Faktörler”, 8. Ulusal Halk Sağlığı Kongresi Kitabı, Diyarbakır
- CEPEL, N., (1992).** “Doğa Çevre Ekoloji ve İnsanlığın Ekolojik Sorunları”, İstanbul: Altın Kitaplar
- ÇOBANOĞLU, N., (2012).** “Üniversite ve Etik”. 1. Ulusal Multidisipliner Etik Kongresi Bildiriler Kitabı, Niğde
- DEMİRKAYA, H., (2006).** “Çevre Eğitiminin Türkiye’deki Coğrafya Programları İçerisindeki Yeri ve Çevre Eğitimine Yönelik Yeni Yaklaşımlar”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 16(1), 207-222
- DENİŞ, H. ve GENÇ, H., (2007).** “Çevre Bilimi Dersi Alan ve Almayan Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Çevreye İlişkin Tutumları ve Çevre Bilimi Dersindeki Başarılarının Karşılaştırılması”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13, 20-26
- ERDAL, H., ERDAL, G. ve YÜCEL, M., (2013).** “Üniversite Öğrencilerinin Çevre Bilinç Düzeyi Araştırması: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Örneği”, Gaziosmanpaşa Bilimsel Araştırma Dergisi, 4, 57-65
- ERTEN, S., (2004).** “Uluslararası Düzeyde Yükselen Bir Değer Olarak Biyolojik Çeşitlilik”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27, 1-10
- ERTEN, S., (2012).** “Türk ve Azeri Öğretmen Adaylarında Çevre Bilinci”, Eğitim ve Bilim Dergisi, 37(166), 88-100
- EWERT, A., PLACE, G. ve SIBTHORP, J., (2005).** “Early-Life Outdoor Experiences and an Individual’s Environmental Attitudes”, Leisure Sciences: An Interdisciplinary Journal, 27(3), 225-239
- GALE, H., (2008).** “How Does Drama Work in Environmental Education?”, University of Leeds Press, Earth & Environment, 3, 159-178
- GERAY, C., (1997).** Çevre İçin Eğitim, (Editör: Ruşen Keleş), “İnsan Çevre Toplum”, Ankara: İmge Yayıncılık
- GÖKMEN, A., ÖZTÜRK, G., ŞAHİN, H. ve EKİCİ, G. (2012).** “Biyoloji Öğretmen Adaylarının Çevre Eğitimine Yönelik Öz-yeterlilik Algılarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma”, http://kongre.nigde.edu.tr/xufbmek/dosyalar/tam_metin/pdf/2470-30_05_2012-21_56_31.pdf, Erişim Tarihi: 11. 05. 2014
- GÜLAY, H., (2011).** “Ağaç Yaş İken Eğilir: Yaşamın İlk Yıllarında Çevre Eğitimi”, Türk Bilim Araştırma Vakfı Dergisi, 4(3), 240-245
- HOERISCH, H., (2002).** “A Comparative Study on Environmental Awareness and Environmentally Beneficial Behavior in India”, New Delhi, India: Center of Media Studies
- JOON, V. ve KUMAR, K., (2009).** “An Assessment of Environmental Consciousness Level of University Students of Hisar City”, J Hum Ecol. 28(2): 149-151
- KAHYAOĞLU, M., (2009).** “Öğretmen Adaylarının Fen ve Teknoloji Dersinde Çevresel Problemlerin Öğretimine Yönelik Bakış Açıkları, Hazır Bulunuşlukları ve Öz-yeterliliklerinin

Belirlenmesi”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (17), 28-40

KARPUDEWAN, M. ve ISMAIL, Z., (2012).

Malaysian Primary Pre-service Teachers' Understanding and Awareness of Environmental Knowledge, (Editor: C. Ghenai), “Sustainable Development - Education, Business and Management - Architecture and Building Construction - Agriculture and Food Security”, Rijeka, Croatia: InTech

KOLOMUÇ, A. ve AÇIŞLI, S., (2013). “A

Comparison of the Attitudes of Prospective Science Teachers And Prospective Social Teachers Towards The Environment”. The Journal of Academic Social Science Studies, 6 (7), 687-696

KELEŞ, R., HAMAMCI, C. ve ÇOBAN, A.,

(2009). “Çevre Politikası”, Ankara: İmge Yayıncılık

KÖSE, S., GENCER SAVRAN, A., GEZER, K.,

GEZER, G. H. ve BİLEN, K., (2011). “Investigation of Undergraduate Students' Environmental Attitudes”, International Electronic Journal of Environmental Education, 1(2), 85-96

MILFONT, T. L., DUCKITT, J., (2006). “Pre-

servation and Utilization: Understanding the Structure of Environmental Attitudes”, Medio Ambiente y Comportamiento Humano, 7, 29-50

ÖZAYDIN, S., ŞAHİN, S. ve KORKMAZ, T.,

(2013). “İlköğretim Fen Bilgisi, Sınıf ve Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çevresel Tutum Düzeylerinin Belirlenmesi ve Kar-

şılaştırılması”, Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 7 (2), 248-267

ÖZDOĞRU, E., GÜNAY, F. Y. ve KAÇAR,

S., (2012). “Fen ve Teknoloji Dersi Öğretmen Adaylarının Çevre Bilincine Yönelik Görüşleri”, http://kongre.nigde.edu.tr/xufbmk/dosyalar/tam_metin/pdf/2291-28_05_2012_11_31_56.pdf, Erişim Tarihi: 11. 05. 2014

PANDEY, V. C., (2006). “Environmental Edu-

cation”, India: Isha Books

ROBBINS, K., (2003). “Environmental Awa-

reness: Overcoming Ignorance and Apathy by Getting People Outside”, http://www.macalester.edu/environmentalstudies/macenvreview/environmental_awareness.htm, Erişim Tarihi: 30. 01. 2012

SEVER, R. ve YALÇINKAYA, E., (2012). “Sınıf

Öğretmeni Adaylarının Çevresel Tutumlarının İncelenmesi”, Marmara Coğrafya Dergisi, 26, 1-15

SÜLÜN, Y., (2002). “Çevre Kirliliğini Önlemede

Eğitimin Rolü”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8, 1-9

TİMUR, S., YILMAZ, Ş ve TİMUR, B., (2013).

“Öğretmen Adaylarının Çevreye Yönelik Davranışlarının İncelenmesi”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 10 (1), 125-141

UZUN, N. ve SAĞLAM, N., (2005). “Orta-

öğretim Kurumlarında Çevre Eğitimi ve Öğretmenlerin Çevre Eğitimi Programları Hakkındaki Görüşleri”. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Pamukkale Üniversitesi

Eğitim Fakültesi, Denizli

VISHWANATH, H. N., (2006). *“Models of Teaching in Environmental Education”*, New Delhi, India: Discovery

WENDEN, A. L., (2004). Integrating Education for Social and Ecological Peace, (Editor: A. L. Wenden), “Educating for a Culture of Social and Ecological Peace”, Albany, USA: State University of New York Press

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULUNDA OKUYAN ÖĞRENCİLERİN CİNSİYET GRUPLARI AÇISINDAN DUYGUSAL ZEKÂ DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARING OF EMOTIONAL INTELLIGENCE ACCORDING TO GENDER AMONG STUDENTS OF SCHOOL OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORT

Aylin ZEKİOĞLU¹, Arkun TATAR², Mustafa TÜRKMEN¹

¹ *Celal Bayar Üniversitesi-Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu-MANİSA*

² *FSM Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü-İSTANBUL*

Özet: Bu çalışmada, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan spor yapan öğrencilerin cinsiyetler açısından duygusal zekâ düzeylerinin farklılık gösterip göstermediklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada, 114 kız (%30,8) 256 erkek (%69,2) olmak üzere toplam 370 öğrenci 41 maddeli beşli likert tipi cevaplama seçeneği içeren Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği'ni doldurarak çalışmaya katılmışlardır. Çalışmada ölçek alt boyut ve bütünü için iç tutarlılık hesaplaması yapılmış ve cinsiyet grupları tek yönlü çok değişkenli varyans analizi ile karşılaştırılmıştır. Üç alt boyutlu ölçeğin alt boyutlarının ve bütünü için iç tutarlılık katsayıları şu şekildedir. “İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi” $\alpha=0,79$, “Duyguların Kullanımı” $\alpha=0,33$, “Duyguların Değerlendirilmesi” $\alpha=0,75$ ve ölçeğin bütünü için $\alpha=0,85$ 'tir. Çalışmada daha sonra cinsiyete göre alt boyut ve genel toplam puanı açısından farklılıkları belirleyebilmek amacıyla tek yönlü (univariate) ve çok değişkenli (multivariate) varyans analizleri (MANOVA) yapılmıştır. Cinsiyet grupları arasında hem alt boyutlar (Wilk's $\lambda=0,91$, $F_{3,366}=11,867$, $p<0,001$, $\eta^2=0,089$) hem de genel toplam puanı açısından ($F_{1,368}=30,537$, $p<0,001$, $\eta^2=0,077$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Hem üç alt boyut hem de genel toplam duygusal zeka puanı açısından kız öğrencilerin puan ortalaması, erkek öğrencilerin puan ortalamasından daha yüksek olarak saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zekâ, Cinsiyet, Spor

Abstract: The aim of this study is to investigate the relationship of emotional intelligence and gender among the students of school of physical education and sport. One hundred fourteen females (30.8%) and 256 (69.2%) males, totally 370 subjects were completed the 41 items revised Schutte self-report emotional intelligence test. Internal consistency was evaluated for the subscales and entire of the test. Internal consistency was compared with the gender groups using one-way multi-variate variance analysis. The examination of the three-factor structure of the test for subscales and internal consistency is as follows: optimism/mood regulation 0.79, utilization of emotions 0.33, appraisal of emotions 0.75, and for the entire of the scale 0.85. Univariate and multivariate variance analysis (MANOVA) were used to determine the subscales and the entire test for gender. There was statistically significance among the gender groups both for the subscales (Wilk's $\lambda=0.91$, $F_{3,366}=11.867$, $p<0.001$, $\eta^2=0.089$) and total scores ($F_{1,368}=30.537$, $p<0.001$, $\eta^2=0.077$). The emotional intelligence scores for three subscales and entire test were higher in female subjects.

Key Words: Emotional Intelligence, Gender, Sport

GİRİŞ

Son yıllarda yapılan pek çok çalışma “zekâ” tanımının genişletilmesi ve EQ yani duygusal zekânın da bu tanım içinde yer alması gerektiğini ortaya koymaktadır. Duygusal zeka duygularının farkında olma, duygularla başa çıkabilme, kendini motive etme, empati kurabilme ve ilişkileri yönetebilme yeteneklerini kapsamaktadır. Yaş, aile ortamı ve cinsiyet duygusal zekânın gelişimini etkileyen en önemli faktörlerden sayılabilir. Duygusal zekâ gelişimindeki aksaklıklar hem insanlar arası ilişkilerde hem de psikolojik rahatsızlıkların ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır (Tuğlu, 1999).

Mayer ve Salovey duygusal zekâyı (EQ) ilk olarak, kişinin kendisinin ve diğerlerinin hislerini ve duygularını izleme, bunlar arasında ayırım yapma ve bu bilgiyi düşünce eylemlerinde kullanma becerisini içeren sosyal zekânın bir alt kümesi olarak tanımlamıştır (Mayer ve Salovey, 1990). Duygusal zekâ, duyguların gücünü ve hızlı algılayışını, insan enerjisi, bilgisi, ilişkileri ve etkisinin bir kaynağı olarak duyumsama, anlama ve etkin biçimde kullanma yeteneği olarak ifade edilmiştir (Shapiro, 1999).

Duygusal zekânın farklı mesleki alanlarda yarar sağlaması elbette mümkündür. Fakat bazı meslek dallarında duygusal zekânın daha büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Hangi mesleklerde duygusal zekânın daha büyük önem taşıdığı konusunda David Caruso, yaptığı bir araştırmanın ardından bir liste hazırlamıştır. Bu listeye göre, duygusal zekânın en yüksek düzeyde önemli olduğu meslek mensuplarından biriside eğitim alanında görev yapan öğretmenlerdir (Caruso, 2003).

Beden eğitimi ve spor bölümlerinden mezun olan kişiler öğretmen, antrenör, spor yöneticiliği gibi görevler üstlenebilmektedirler. Dolayısıyla hem sporun geniş kitlelere yaygınlaştırılmasında hem de ülke sporuna yetenekli sporcuların kazandırılması ve yönlendirilmesinde üstlenmiş oldukları görev kapsamında, öğrencilerin veya sporcularının benlik saygısı ve duygusal zekâ gelişimlerine katkıları olumlu yansımalar gösterebilecektir. Bunları gerçekleştirebilecek öğretmenlerin ise öncelikle kendi duygularını tanıma ve yönlendirme konusunda yeterli olan, duygusal zekası yüksek bir kişi olmasını gerektirecektir (Karademir ve ark., 2010).

GEREÇ VE YÖNTEM

Katılımcılar

Araştırmaya Beden eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan 114 kız (%30,8) 256 erkek (%69,2) olmak üzere toplam 370 öğrenci sporcu gönüllü olarak katılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Schutte ve ark.’nın (1998) geliştirdiği, Tatar ve ark.’nın (2011) Türkçe uyarlamasını yaptıkları ve psikometrik özelliklerini inceledikleri 41 maddeli beşli likert tipi cevaplama seçeneği içeren Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizleri SPSS programı 17.0 versiyonu ile yapılmıştır. Çalışmada ölçek alt boyutları ve bütünü için iç tutarlılık katsayısı hesaplaması yapılmış ve cinsiyet grupları tek yönlü çok değişkenli varyans analizi ile karşılaştırılmıştır.

BULGULAR+

Çalışmada önce Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği alt boyut ve geneli için iç

tutarlılık analizleri yapılmıştır. Sonuçlara göre üç alt boyutlu ölçeğin alt boyutlarının ve bütünü için tutarlılık katsayıları şu şekildedir. “İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi” $\alpha=0,79$, “Duyguların Kullanımı” $\alpha=0,33$, “Duyguların Değerlendirilmesi” $\alpha=0,75$ ve ölçeğin bütünü için $\alpha=0,85$ 'tir.

Çalışmada daha sonra cinsiyete göre alt boyut ve genel toplam puanı açısından farklılıkları belirleyebilmek amacıyla tek yönlü tek (univariate) ve çok değişkenli (multivariate) varyans analizleri (MANOVA) yapılmıştır.

Tablo 1. Cinsiyet Gruplarının Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği Genel Toplam Puanı Açısından Karşılaştırması

Cinsiyet	n	Schutte Duygusal Zeka Ölçeği Genel Toplam Puanı Ortalaması	Std. Deviation
Kız	114	154,18	16,138
Erkek	256	143,64	17,262
Toplam	370	146,89	17,589

Değişken	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	p	η^2
Cinsiyet	8747,313	1	8747,313	30,537	0,000	0,077

Cinsiyet grupları arasında duygusal zekâ ölçeği genel toplam puanı açısından ($F_{1,368}=30,537$, $p<0,001$, $\eta^2=0,077$) istatistiksel olarak anlamlı

farklılık vardır ve kız öğrencilerin puan ortalaması erkek öğrencilerin puan ortalamasından yüksektir.

Tablo 2. Cinsiyet Gruplarının Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeği Alt Boyut Toplam Puanları Açısından Karşılaştırması

Schutte Duygusal Zeka Ölçeği Alt Boyutları	Cinsiyet	n	Ort.	S	F	p	η^2
İyimserlik/Ruh Halinin Düzenlenmesi Alt Boyut Toplam Puanı	Kız	114	48,39	6,574	20,759	0,000	0,053
	Erkek	256	44,68	7,495			
	Toplam	370	45,82	7,415			
Duyguların Kullanımı Alt Boyut Toplam Puanı	Kız	114	20,95	3,394	20,608	0,000	0,053
	Erkek	256	19,27	3,243			
	Toplam	370	19,78	3,376			
Duyguların Değerlendirilmesi Alt Boyut Toplam Puanı	Kız	114	39,46	5,761	20,057	0,000	0,052
	Erkek	256	36,40	6,182			
	Toplam	370	37,34	6,210			

Wilks' Lambda	F	Serbestlik Derecesi	Hata Serbestlik Derecesi	p	η^2
0,911	11,867	3,000	366,000	0,000	0,089

Cinsiyet grupları arasında alt boyutlar toplam puanı açısından (Wilk's $\lambda=0,911$. $F_{3,366}=11,867$, $p<0,001$, $\eta^2=0,089$) istatistiksel olarak anlamlı farklılık vardır. Her üç alt boyut toplam puanı açısından da kız öğrencilerin puan ortalaması, erkek öğrencilerin puan ortalamasından daha yüksek olarak saptanmıştır.

TARTIŞMA

Araştırma, Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan öğrencilerin cinsiyet gruplarının duygusal zekâ boyutları açısından incelenmesine yönelik olarak hazırlanmıştır. Çalışma sonucunda, hem üç alt boyut hem de genel toplam duygusal zeka puanı açısından kız öğrencilerin puan ortalaması, erkek öğrencilerin puan ortalamasından daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bir araştırmada, Beden eğitimi ve Spor Yüksekokulu giriş sınavlarına katılan kız ve erkek öğrencilerin duygusal zeka düzeylerinde istatistiksel olarak farklılık olmadığı ancak kızların aldıkları puan ortalamalarının erkeklerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Karademir ve ark., 2010). Bu çalışma sonucu belirtilen çalışma ile paralellik taşımaktadır.

McBride ve ark.'nın (2002) araştırmasında, beden eğitimi kız aday öğretmenlerinin, eleştirel düşünme eğilimi, açık fikirlilik, meraklılık ve olgunluk boyutlarında, erkeklere göre daha başarılı oldukları işaret edilmektedir. Certel ve ark. (2011) çalışmasında da eleştirel düşünme eğiliminin duyuşsal göstergeleri olan açık fikirlilik ve meraklılık boyutlarında (olgunluk alt boyutu Türkçe uyarlamada bulunmamaktadır) kızlar daha yüksek puan almışlardır. Belirtilen bu sonuçlar da bu çalışma ile benzerlik göstermektedir.

Cinsiyetler grupları açısından duygusal zekâ düzeylerine bakıldığında, Karademir ve Döşyılmaz'ın (2010) yapmış olduğu çalışmada, cinsiyet gruplarının duygusal zeka düzeylerinin istatistiksel olarak farklı olmadığı ancak kız öğrencilerin aldıkları puan ortalamalarının erkeklerin ortalamalarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Başka bir çalışmada da bu çalışma bulgularını destekleyen yöndedir. Cinsiyet açısından kadın ve erkekler arasında duygusal zekâ toplam puanı açısından herhangi bir farklılık bulunmazken (Harrod ve ark., 2005; Bar-On ve ark., 2000), bazılarına göre duygusal zekâ ölçümünde kadınların puanı, erkeklerin puanından daha yüksektir (Salovey ve ark., 1990). Kadınların erkeklere göre daha yüksek duygusal zeka puanı almaları, biyolojik olarak daha donanımlı olmalarına ve duygulara daha fazla önem vermelerine bağlanmıştır (Mayer ve ark., 1999).

Sonuç olarak sporcuların duygusal zeka düzeylerinin artırılması veya optimal düzeye çıkarılmasının gerektiği düşünülebilir. Sporcu ve öğrencilerin, eğitim programlarının onların duygusal zekâ düzeylerini artıracak şekilde düzenlenmesi yararlı olabilir gibi görünmektedir. Bunun için benzer çalışmaların, farklı spor dallarında daha geniş örneklem grupları ile yürütülmesinin sporcuların ve üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ gelişimine daha fazla katkı sağlayacağı gözlenmektedir.

KAYNAKÇA

BAR-ON, R., BROWN, J. M., KIRKCALDY B., & THOME, E. P. (2000). Emotional Expression and Implications for Occupational Stres; An Application of the Emotional Quotient Inventory (EQ- i)", Personality and Individual Diffrencess, 28: 1107-1118

- CARUSO, D. R., (2003).** Applying the Ability Model of Emotional Intelligence to the VWorld of Work, www.cjwolfe.com/article.doc, s. 4
- CERTEL, Z., ÇATIKAŞ, F., & YALÇINKAYA, M., (2011).** Beden Eğitimi Öğretmen Adaylarının Duygusal Zekâ ile Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi, 13(1): 74-81
- HARROD, N. R., & SCHEER, S. D., (2005).** An Exploration of Adolescent Emotional Intelligence in Relation to Demographic Characteristics. Adolescence, 40(159): 503-512
- KARADEMİR, T., DÖŞYILMAZ, E., ÇOBAN, B., & KAFKAS, M. E., (2010).** Beden Eğitimi Ve Spor Bölümü Özel Yetenek Sınavına Katılan Öğrencilerde Benlik Saygısı Ve Duygusal Zekâ. Kastamonu Eğitim Dergisi, 18(2): 653-674
- MCBRIDE, R. E., XIANG, P. & WITTENBURG, D., (2002).** Dispositions toward critical thinking: The Preservice teacher's perspective. Teachers and Teaching: Theory and practice, 8(1): 29-40
- MAYER, J. D. , SALOVEY, P., & CARUSA, D. R., (1999).** Emotional Intelligence Meets. Traditional Standards of an Intelligence, 27(4): 267-298
- MAYER, J. D., & SALOVEY, P., (1990).** The Intelligence of Emotional Intelligence. Intelligence, 17(4): 433-442
- SCHUTTE, N. S., MALOUFF, J. M., HALL, L. E., HAGGERTY, D. J., COOPER, J. T., & GOLDEN, C. J., (1998).** Development and validation of a measure of emotional intelligence. Personality and Individual Differences, 25: 167-177
- SALOVEY, P., & MAYER, J. D., (1990).** Emotional Intelligence. Imagination, Cognition and Personality, 9(3): 185-211
- SHAPIRO, L. E., (1999).** “Yüksek EQ’lu Bir Çocuk Yetiştirmek”, (Çev: Ü. Kartal), Varlık Yayınları, İstanbul.
- TUĞLU, C., (1999).** Duygusal Zeka. Klinik Psikiyatri Dergisi, 2(1): 12- 20
- TATAR, A., TOK, S. & SALTUKOĞLU, G., (2011).** Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeğinin Türkçe’ye Uyarlanması ve Psikometrik Özelliklerinin İncelenmesi. Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 21(4): 325-338

SAĞLIK ÇALIŞANLARINDA İŞ STRESİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EVALUATION OF WORKING STRESS FOR HEALTHCARE PERSONNEL

*Mustafa GÜLMEZ¹, Aygül YANIK¹**^{1,2}Kırklareli Üniversitesi*

Özet: Araştırma, sağlık çalışanlarının iş stresi düzeylerini belirlemek, sosyo-demografik özelliklerin ve mesleki durumların iş stresi üzerine etkilerini değerlendirmek amacıyla yapıldı. Araştırmada, veriler anket yöntemi ile toplandı ve ankette beşli Likert ölçeği kullanıldı. Araştırma, Kırklareli Devlet Hastanesinde 2012 yılı son 3 ayında yapıldı. Tesadüfi örnekleme yöntemiyle 400 sağlık çalışanından oluşan araştırma evreninden örneklem seçildi ve eksiksiz yanıtlanan 251 anket değerlendirmeye alındı. Verilerin analizinde SPSS for Windows 15.0 paket programı kullanıldı. Testlerde yanılma olasılığı $\alpha=0.05$ kabul edildi. Araştırma kesitsel ve tanımlayıcı niteliktedir. Sağlık çalışanlarının genel iş stresi (2.72 ± 0.55) orta, kurumun stres yönetimi (2.47 ± 0.66) düşük, personelin kurumdaki beklentileri (4.39 ± 0.65) çok yüksek ve personelin bireysel stres yönetimi (3.46 ± 0.88) yüksek bulundu. Evli çalışanların “bireysel stres yönetimi” bekarlardan daha yüksek, erkek çalışanların “kurumun stres yönetimi” ve “bireysel stres yönetimi” kadınlardan daha düşük belirlendi. Çalışanların sosyo-demografik özellikleri ve mesleki durumlarının iş stresini etkilediği belirlendi. Araştırmanın benzer araştırmalara yön vereceği ve sağlık çalışanları iş stresinin yönetilmesi açısından, sağlık yöneticilerinin yönetsel kararlarına destek olacağı tahmin edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İş Stresi, Sağlık Çalışanı, Hemşire, Doktor

Abstract: This research was made with a view to determine of working stress levels and to evaluate the effects of socio-demographic characteristics and occupational circumstances on working stress among healthcare personnel. In this research, data was assembled via surveys and surveys were held by 5 pointed Likert Scale. Research was held in Kırklareli Public Hospital in last 3 months of 2012. With random sampling method, samples were chosen from the population of 400 healthcare personnel, and surveys answered precisely have been evaluated. In analysis of data “SPSS for Windows 15.0 packaged software” is used. The error probability in statistical tests was accepted as $\alpha = 0.05$. This is a cross-sectional and descriptive research. General working stress level of Healthcare Personnel was found as (2.72 ± 0.55) medium, stress management of establishment was (2.47 ± 0.66) low, expectations of personnel from establishment were (4.39 ± 0.65) very high and individual stress management of personnel was (3.46 ± 0.88) high. It is found that “individual stress management” of married personnel was higher than those of single ones. It is determined that “institutional stress management” and “individual stress management” of male personnel were lower than women. It was determined that socio-demographic characteristics and occupational circumstances of healthcare personnel have a great impact on their working stress. It is estimated that this research can direct similar researches and can support managerial decisions of health managements in terms of management of working stress among healthcare personnel.

Key Words: Working Stress, Healthcare Personnel, Nurse, Doctor

1. GİRİŞ

Günümüz iş ortamında stres kaçınılmaz olmakta, hem bireysel hem de örgütsel açıdan önemi her geçen gün artmaktadır. Stres, bireyin sağlığını, iyiliğini ve iş başarısını etkileyebilen önemli bir psikolojik kavramdır (Mojoyinola 2006:143-148; Pehlivan, 1995:5). Özellikle olumsuz iş koşulları önemli bir stres kaynağıdır. Stres kavramı, Latince’de “estrica”, eski Fransızca da “estrece” sözcüklerinden gelmekte olup, 17. yüzyıl da felaket, bela, müsibet, dert, keder, elem anlamlarında kullanılmıştır. 18. Ve 19. yüzyıllar da ise güç, baskı, zor gibi anlamlarda objelere, kişiye, organa veya ruhsal yapıya yönelik olarak tanımlanmıştır (Pehlivan, 1995:5). Cannon’a göre stres, istenmeyen çevresel etkilerden sonra bozulan fizyolojik iç dengeyi yeniden kazanmak için gerekli olan fizyolojik uyarılardır. Helye ise başlangıçta stresi bireyi etkileyen çevresel uyarıcı olarak görmüş, ancak yaptığı çalışmalardan sonra stresi organizmanın içindeki çevreye karşı alınan durum olarak tanımlamıştır. Selye, bireyde bir dizi tepki yaratan çevresel uyarıcıyı stresör, bireyin bu tür uyarıcılara karşı gösterdiği tepkiyi de stres olarak ifade etmiştir (Erdoğan, 1996:269-270). Stres; gerilim, endişe, kuşku, tedirginlik, huzursuzluk, korku, heyecan gibi duyguların bir arada ifade edilmesidir. Stres, bireyler üzerine etki yapan ve onların davranışlarını, iş verimini, başka insanlarla ilişkilerini etkileyen bir kavramdır (Güçlü, 2001:91-109). Stres; bireyin içinde bulunduğu ortam ve iş koşullarının onu etkilemesi sonucunda vücudunda özel biyo-kimyasal salgıların oluşarak söz konusu koşullara uyum için düşünsel ve bedensel olarak harekete geçmesi durumudur (Eren, 2010:276; Sürgevil, 2006:8). Kısaca stres, kişinin kendisinden veya çevresinden kaynaklanan fiziksel veya

psikolojik etkilerden dolayı, davranışsal ve fiziksel değişime uğraması, organizmanın etkilenmesine neden olan psikolojik ve fiziksel etkisi görülen güç olarak tanımlanabilir (Tengilimoğlu vd., 2009:498). Stresin pek çok tanımı yapılmasına karşın tek ve yeterli bir tanımı yoktur.

Stres; alarm tepkisi, direnç ve tükenme olmak üzere üç aşamalı bir süreç olarak ortaya çıkar (Cüceloğlu,1992: 270-272; Huzjak vd., 2009:3). Bu aşamaların sonucu oluşan stresle birlikte bazı fiziksel, ruhsal ve davranışsal belirtiler görülür. Örn.; kilo fazlalığı veya azlığı, titreme, öfke, aşırı hareketlilik veya tersi, yüzün solması vb. (Aytaç, 2003:6). Araştırmalar iş de teşvik edilen stresörlerin çalışanların zihinsel, fiziksel ve davranışsal sağlığı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir (Sonnentag ve Krue, 2006:197-217; Beh, 2012:131-176).

Stres, iş yada meslek bağlantılı psikolojik, duygusal, sosyal olabilen farklı formlarda ortaya çıkabilir. Çalışanlar tarafından yaşanan stres iş stresi olarak adlandırılır. İş stresi sağlık çalışanları arasında yaygın bir şekilde ortaya çıkıyor (Winstanley ve Whittington, 2002:302-325).

İş stresi, olumsuz çalışma koşulları, aşırı iş yükü, iş değişikliği, uzun saatler çalışma, rol belirsizliği, rol çatışmaları, yöneticiler, meslektaşlar ve diğer ast görevlilerle zayıf ilişkiler, risk ve tehlike, kendini yeterince ifade edememe gibi pek çok faktörden kaynaklanabilir. İş stresi, örgütle ya da işle ilgili olarak herhangi bir beklentiye karşı bireysel enerjinin harekete geçmesidir (Mojoyinola 2006:143-148; Pehlivan, 1995:11; Tel vd., 2003:13-23). İş stresi evrensel ve şiddetli bir stres türü olup, pek çok nedenden kaynaklanabilir (Braaten, 2000:8-9; Huzjak vd., 2009:8-11) Bir çalışanın işe karşı

tutum ve davranışlarını etkileyen kişisel (görev gerekleri, rol dinamikleri, kişilerarası ilişkiler ve mesleki ilerleme), işle ilgili (gereksinimler, kapasite ve kişilik) ve iş dışı (aile, ekonomik durum ve kişisel ilişkiler) etkenler potansiyel stres kaynaklarıdır (Pehlivan, 1995:18). Saha et al. araştırmalarında, asıl stres kaynakları olarak yetersiz ücret, aşırı iş yükü, yetersiz personel ve hastaların neden olduğu stres bulundu (Saha vd., 2011:1-4). Ayrıca örgütün kendisi ile ilgili stres kaynakları da vardır. Bunlar örgütsel siyasalar (haksız keyfi performans değerlendirme, yetersiz ücret, katı kurallar, iş rotasyonu ve vardiya, belirsiz işlemler, sık sık iş veya yer değiştirme, gerçekçi olmayan iş tanımları), yapılar (merkeziyetçilik, karara katılımın az olması, ilerleme için yeterince fırsat yokluğu, aşırı biçimsellik, yüksek düzeyde uzmanlaşma, bölümlerarası koordinasyon eksikliği, personel çatışmaları), fiziksel koşullar (kalabalık ve kişiselliğin az olması, aşırı gürültü, sıcak ve soğuk, zehirli kimyasal maddeler, radyasyon, hava kirliliği, yetersiz ışıklandırma) ve süreçler (zayıf iletişim, performansa ilişkin zayıf, yetersiz dönüt, belirsiz, çatışmalı amaçların bulunması, performans ölçümünde belirsizlik, hatalı uygulamalar, adaletsiz kontrol sistemi, yetersiz bilgi) olarak gösterilmektedir (Pehlivan, 1995:19-20; Huzjak vd., 2009:6-7). Çalışanlar iş stresi nedeniyle sağlıklarını kaybedebilmektedirler. Örgüt açısından da verim ve performans düşüklüğü yanında işe geç gelme, işgören devir hızının yükselmesi, saldırganlık, örgüt aleyhine çalışma, dikkatsizlik, kaza yapma eğiliminin artması, hastalık nedeni ile kaybedilen işgünü artışı gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Okutan ve Tengilimoğlu, 2002:15-42; Moustaka ve Constantinidis, 2010:210-216).

Yukarıda açıklandığı üzere iş stresi çeşitli yönlerden hem bireyi hem de örgütü etkilemektedir. Bireysel ve örgütsel stratejiler, iş stresinin azaltılması ve kronikleşmemesi yönünde katkılar sağlaması açısından oldukça önemlidir (Aytaç, 2003:25). Bu nedenle çalışanların iş stresi düzeylerinin belirlenmesi ve stresle başatma önlemlerinin alınması gerekmektedir.

2. AMAÇ

Araştırma, sağlık çalışanlarının iş stresi düzeylerini, sosyo-demografik özelliklerin ve mesleki durumların iş stresi üzerine etkilerini belirlemek amacıyla yapıldı.

3. YÖNTEM

Araştırmada, veriler anket yöntemi ile toplandı ve ankette beşli Likert ölçeği kullanıldı. Anket sosyo-demografik özellikler, mesleki duruma ilişkin sorular ve iş stresini değerlendirme ölçeği olmak üzere üç bölümden oluştu. Anket, sağlık çalışanlarında iş stresi adlı tezde kullanılan ankettten yararlanılarak hazırlandı (Koç, 2009:103-107). Araştırma, Türkiye'de Sağlık Bakanlığı Kırklareli Devlet Hastanesinde, 2012 yılı son 3 ayda yapıldı. Tesadüfi örnekleme yöntemiyle, 400 sağlık çalışanından oluşan araştırma evreninden örneklem seçildi ve eksiksiz yanıtlanan 251 anket değerlendirmeye alındı. Verilerin analizinde SPSS for Windows 15.0 paket programı kullanıldı. Verilerin değerlendirilmesinde gruptaki denek sayısı yeterli değilse ya da denek sayısı yeterli olduğu halde veri parametrik test varsayımlarını yerine getiremiyorsa parametrik olmayan yöntemler kullanılır (Demirgil, 2010:85; Sümbüloğlu ve Sümbüloğlu, 2007:154). Dağılımların normal dağılmadığı Kolmogorov-Smirnov testi ile belirlendi.

Bu nedenle verilerin analizinde Manny Whitney U Testi, Kruskal Wallis H Testi ve farklılıkların tespitinde Bonferroni yararlanıldı. Testlerde yanlış olma olasılığı $\alpha=0.05$ seçildi. Araştırma kesitsel ve tanımlayıcı niteliktedir.

4. KURUM İZİNİ ve ONAM:

Araştırma için İl Sağlık Müdürlüğünden yazılı izin ve onam alındı. Ayrıca sağlık çalışanlarına araştırma hakkında bilgi verildi ve araştırmaya katılmayı kabul eden çalışanlardan anketi doldurmaları istendi.

5. BULGULAR

5.1. Sosyo-Demografik Özellikler

Çalışanların %61.4'nün kadrolu devlet memuru, %35.9'nun 29-36 yaş aralığında, %76.5'nin evli, %57'nin kadın, %68.5'nin çocuk sahibi, %55.4'nün lise ve ön lisans mezunu, %31.5'nin hemşire-ebe, %44.2'nin 1-8 yıl mesleki deneyimli, %53'nün 1-8 yıl hastane kıdemli, %50.3'nün tıbbi birimlerde çalıştığı, %55.4'nün 1-8 yıl aynı birimde hizmet ettiği ve %46.6'nın sürekli gündüz mesai yaptığı belirlendi (Tablo 1).

Tablo 1: Çalışanların Sosyo-Demografik Özellikleri

Özellikler	Gruplar	n	%
Statü	Kadrolu devlet memuru	154	61.4
	Sözleşmeli çalışan	10	4.0
	Taşeron çalışanı	80	31.9
	Diğer	7	2.8
Yaş	21-28	59	23.5
	29-36	90	35.9
	37-44	66	26.3

	45 ve üstü	36	14.3
Medeni Durum	Evli	192	76.5
	Bekar	59	23.5
Cinsiyet	Erkek	108	43.0
	Kadın	143	57.0
Çocuk Sayısı	Çocuğum yok	79	31.5
	1 çocuk var	92	36.7
	2 ve daha fazla çocuk var	80	31.9
Eğitim	İlköğretim	14	5.6
	Lise ve dengi	78	31.1
	Önlisans	61	24.3
	Lisans	65	25.9
	Yüksek lisans ve doktora	33	13.1
Ünvan	Yönetici	10	4.0
	Uzman doktor	21	8.4
	Pratisyen doktor	10	4.0
	Hemşire-ebe-sağlık memuru	79	31.5
	Memur	31	12.4
	Bilgi işlem elemanı	31	12.4
	Özel güvenlik	18	7.2
	Yardımcı hizmetli	5	2.0
	Temizlik elemanı	46	18.3
	Mesleki Deneyim	1 yıldan az	14
1-8 yıl		111	44.2
9-16 yıl		57	22.7
17-24 yıl		45	17.9
25 yıl ve üstü		24	9.6
Hastane Kıdemi	1 yıldan az	32	12.7
	1-8 yıl	133	53.0
	9-16 yıl	61	24.3

	17-24 yıl	19	7.6
	25 yıl ve üstü	6	2.4
Çalışma Şekli	Sürekli gündüz mesai	117	46.6
	Vardiya usulü	37	14.7
	Sürekli gece vardiyası yada gece nöbeti	11	4.4
	Gündüz mesai ara sıra nöbet	68	27.1
	Gündüz mesai sık sık nöbet	12	4.8
	Diğer	6	2.4
Birim	Ameliyathane	17	6.8
	Klinik	14	5.6
	Poliklinik	48	19.1
	Laboratuvar, röntgen	18	7.2
	İdare	59	23.5
	Acil	29	11.6
	Diğer (Yemekhane, Temizlik)	66	26.3
Birimde Çalışılan Süre	1 yıldan az	54	21.5
	1-8 yıl	139	55.4
	9-16 yıl	36	14.3
	17-24 yıl	16	6.4
	25 yıl ve üstü	6	2.4
Total		251	100

5.2. Mesleki Durumların Değerlendirmesi

Çalışanların mesleki açıdan %44.2'nin tamamen, %20.7'nin kısmen enfeksiyon riski taşıdığı, işe bağlı %10.4'nün kronik bir rahatsızlığı olduğu ve %24.7'nin psikolojik sorun yaşadığı, %0.8'nin iş kazası sonucu hastalık kapıldığı, %73.7'nin mesleki kariyer yapmak istediği, %20.3'nün tatmin

edici bir ücret aldığı, %87.6'nın ücret adaletsizliği olduğuna inandığı, %78.9'nun düşük ücrete bağlı çalışma şevkinin kırıldığı belirlendi.

5.3. Ölçeğin Güvenirliliği ve Çalışanların İş Stresi Düzeyleri

İş stresi ölçeğinde 6 boyut belirlendi. Bu boyutlar ile ölçeğin güvenirliliği; çalışanların genel iş stresi 0.778 güvenilir, kurumun stres yönetimi 0.698 güvenilir, çalışanların kurumdan beklentileri 0.844 yüksek güvenilir, çalışanların bireysel stres yönetimi 0.521 düşük güvenilir ve genel stres ölçeği 0.743 güvenilir bulundu.

Çalışanların genel iş stresi (2.72 ± 0.55) orta, kurumun stres yönetimi (2.47 ± 0.66) düşük, çalışanların kurumdan beklentileri (4.39 ± 0.65) çok yüksek ve çalışanların bireysel stres yönetimi (3.46 ± 0.88) yüksek düzeyde belirlendi.

5.4. Sosyo-Demografik Özelliklerin İş Stresine Etkisi

Statülerine göre, çalışanların genel iş stresi ve kurumdan beklentileri açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p < 0.05$). Kadrolu çalışanların genel iş stresi diğer çalışanlardan yüksek belirlendi ($p = 0.0125$). Kadrolu çalışanların kurumdan beklentileri taşeron çalışanların beklentilerinden yüksek bulundu ($p = 0.0125$). Çalışanların yaşı ile iş stresi arasında istatistiksel olarak anlamlı fark belirlenmedi ($p > 0.05$). Medeni durumlarına göre, "bireysel stres yönetimi" açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p < 0.05$). Evli çalışanların "bireysel stres yönetimi" bekarlardan yüksek belirlendi ($p = 0.018$). Cinsiyetlerine göre, "kurumun stres yönetimi" ile "bireysel stres yönetimi" açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark

bulundu ($p<0.05$). Erkek çalışanların “kurumun stres yönetimi” ($p=0.009$) ile “bireysel stres yönetimi” ($p=0.010$) kadınlardan düşük belirlendi. Çocuk sahibi olmalarına göre, “çalışanların genel iş stresi” ile “kurumun stres yönetimi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Çocuk sahibi olan çalışanların “genel iş stresi” ($p=0.019$) ile “kurumun stres yönetimi” ($p=0.019$), çocuk sahibi olmayanlardan yüksek belirlendi. Çocuk sayılarına göre, çalışanların “kurumun stres yönetimi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Çocuğu olmayan çalışanların “kurumun stres yönetimi”, iki ve üzeri çocuk sahibi olan çalışanlardan istatistiksel olarak anlamlı yüksek belirlendi ($p=0.0167$). Eğitim durumlarına göre, çalışanların “kurumdan beklentileri” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Lise ve dengi okul mezunu çalışanların “kurumdan beklentileri”, lisans, yüksek lisans ve doktora” mezunu çalışanlardan düşük belirlendi ($p=0.0063$). Ünvanlarına göre, “çalışanların genel iş stresi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Temizlikte çalışanların genel iş stresi, uzman doktor ve özel güvenliklerden, uzman doktorların genel iş stresi, hemşire, ebe ve sağlık memurlarından yüksek belirlendi ($p=0.0015$). Mesleki deneyimlerine göre, “çalışanların genel iş

stresi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Mesleki deneyimi 1 yıldan az çalışanların genel iş stresi, 9-16 yıl ve 17-24 yıl çalışanlardan, 1-8 yıl çalışanların genel iş stresi ise 17-24 yıl çalışanlardan düşük belirlendi ($p=0.0063$). Hastanedeki kıdemlerine göre, “çalışanların genel iş stresi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Hastanede 9-16 yıl çalışanların genel iş stresi, 1 yıldan az ve 1-8 yıl çalışanlardan yüksek belirlendi ($p=0.0063$). Çalışma şekillerine göre, “çalışanların genel iş stresi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Sürekli gündüz mesai, vardiya usulü ve gündüz mesai arasına nöbet şeklinde çalışanların genel iş stresi “diğer” şekilde çalışanlardan düşük belirlendi ($p=0.0083$). Çalışma yerlerine göre, “çalışanların kurumdan beklentileri” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Ameliyathane çalışanlarının kurumdan beklentileri, acil çalışanlarından düşük belirlendi ($p=0.0083$). Birimde çalışma sürelerine göre çalışanların “kurumun stres yönetimi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Hastanede 25 yıl ve üstü çalışanların “kurumun stres yönetimi”, 1 yıldan az ve 1-8 yıl çalışanlardan yüksek belirlendi ($p=0.0063$). Sosyo-demografik özelliklerin iş stresine etkisi Tablo 2’de verildi.

Tablo 2: Sosyo-demografik Özelliklerin İş Stresine Etkisi

Sosyo-Demografik Özellikler	Çalışanların Genel İş Stresi	Kurumsal Stres Yönetimi	Çalışanların Kurumdan Beklentileri	Çalışanların Bireysel Stres Yönetimi
Statü				
Kadrolu Devlet Memuru	2.80±0.53	249±0.63	4.52±0.54	3.5±0.89
Sözleşmeli	2.63±0.58	2.33±0.65	4.20±0.86	3.7±0.78
Taşeron	2.61±0.56	2.48±0.73	4.20±0.75	3.33±0.89
Diğer	2.21±0.46	2.21±0.66	4.10±0.59	3.67±0.96
p	0.014*	0.901	0.003*	0.304
Yaş				
21-28	2.6±0.52	2.42±0.62	4.45±0,62	3.58±0.87
29-36	2.68±0.56	2.45±0.73	4.38±0,7	3.47±0.86
37-44	2.84±0.59	2.44±0.59	4.49±0,49	3.47±0.87
45 ve üstü	2.79±0.48	2.69±0.66	4.17±0,76	3.21±0.96
P	0.087	0.253	0.144	0.472
Medeni Durum				
Evli	2.76±0,55	2.5±0.67	4.39±0.64	3.53±0.86
Bekar	2.59±0,54	2.39±0.64	4.4±0.67	3.21±0.91
P	0.052	0.462	0.722	0.018*
Cinsiyet				
Erkek	2.67±0.62	2.34±0.62	4.36±0.74	3.29±0.94
Kadın	2.75±0.49	2.57±0.68	4.42±0.56	3.59±0.82
P	0.240	0.009*	0.886	0.010*
Çocuk Durumu				
Çocuğu var	2.77±0.55	2.55±0.66	4.39±0.66	3.45±0.86
Çocuğu yok	2.60±0.54	2.30±0.63	4.42±0.62	3.48±0.93
P	0.019*	0.018*	0.717	0.821
Çocuk Sayı				
Çocuğum yok	2.61±0.54	2.31±0.63	4.44±0.61	3.48±0.95
1 çocuk	2.80±0.53	2.44±0.65	4.45±0.56	3.52±0.8
2 ve daha fazla çocuk	2.73±0.57	2.66±0.67	4.29±0.76	3.36±0.91
P	0.052	0.012*	0.346	0.678
Eğitim				
İlköğretim	2.85±0.36	2.71±0.74	4.10±0.79	3.12±1.08
Lise-dengi	2.63±0.57	2.47±0.66	4.25±0.70	3.41±0.85
Önlisans	2.8±0.55	2.36±0.6	4.39±0.60	3.52±0.77
Lisans	2.78±0.59	2.39±0.64	4.53±0.63	3.43±0.86
Yüksek Lisans-Doktora-Uz.	2.58±0.46	2.73±0.74	4.61±0.45	3.66±1.09
P	0.069	0.161	0.004*	0.290

Ünvan				
Yönetici	2.95±0.74	2.67±0.68	4.65±0.45	3.8±0.83
Uzman doktor	2.40±0.36	2.6±0.6	4.48±0.55	3.75±1.13
Pratisyen doktor	2.57±0.44	2.55±0.68	4.5±0.89	2.93±1.02
Hemşire-ebe-sağlık memur	2.91±0.49	2.41±0.54	4.57±0.48	3.52±0.78
Memur	2.68±0.57	2.54±0.82	4.31±0.57	3.33±0.95
Bilgi işlem elemanı	2.62±0.6	2.5±0.52	4.12±0.86	3.44±0.61
Özel güvenlik	2.22±0.52	2.18±0.89	4.3±0.78	3.13±1.13
Temizlik elemanı	2.81±0.47	2.47±0.75	4.25±0.68	3.52±0.91
Diğer	2.65±0.47	2.77±0.52	4.43±0.37	3.14±0.51
P	0.001*	0.495	0.051	0.115
Mesleki Deneyim				
1yıldan az	2.39±0.48	2.23±0.55	4.07±0.86	3.29±1.01
1-8 yıl	2.58±0.54	2.44±0.69	4.4±0.6	3.43±0.88
9-16 yıl	2.79±0.5	2.56±0.69	4.37±0.69	3.43±0.89
17 -24 yıl	2.96±0.54	2.43±0.63	4.58±0.58	3.64±0.9
25 yıl ve üstü	2.88±0.53	2.63±0.51	4.27±0.66	3.42±0.82
P	0.001*	0.238	0.087	0.452
Kurum Kıdem				
1yıldan az	2.51±0.48	2.51±0.6	4.3±0.73	3.5±0.88
1-8 yıl	2.65±0.58	2.4±0.67	4.44±0.58	3.44±0.88
9-16 yıl	2.9±0.47	2.55±0.64	4.37±0.71	3.42±0.93
17 -24 yıl	2.81±0.45	2.53±0.77	4.49±0.6	3.6±0.85
25 yıl ve üstü	3.12±0.51	2.86±0.44	3.83±0.94	3.56±0.83
P	0.001*	0.224	0.340	0.800
Çalışma Şekli				
Sürekli gündüz mesai	2.70±0.6	2.43±0.68	4.37±0.67	3.55±0.85
Vardiya usulü	2.57±0.49	2.39±0.7	4.49±0.64	3.08±0.97
Sürekli gece vardiyası yada gece nöbeti	2.83±0.52	2.29±0.39	4.29±0.85	3.09±0.79
Gündüz mesai ara sıra nöbet	2.72±0.47	2.65±0.63	4.3±0.59	3.56±0.88
Gündüz mesai sık sık nöbet	2.87±0.49	2.35±0.58	4.82±0.33	3.47±0.78
Diğer	3.43±0.42	2.34±0.84	4.67±0.38	3.39±0.88
P	0.019*	0.108	0.051	0.060
Çalışılan Birim				
Ameliyathane	2.6±0.31	2.49±0.73	4.22±0.52	3.84±0.54
Klinik	2.9±0.32	2.55±0.58	4.58±0.55	3.21±0.98
Poliklinik	2.58±0.48	2.49±0.65	4.33±0.58	3.65±1
Labr.röntgen	2.9±0.61	2.48±0.57	4.43±0.58	3.46±0.49
İdare	2.77±0.58	2.52±0.77	4.34±0.69	3.47±0.86
Acil	2.89±0.61	2.57±0.59	4.77±0.32	3.15±0.84
Diğer (Beslenme, Temizlik)	2.64±0.58	2.35±0.63	4.33±0.76	3.39±0.93
P	0.067	0.651	0.009*	0.112

Birimde Çalışma Süresi				
1 yıldan az	2.61±0.59	2.46±0.54	4.38±0.62	3.56±0.9
1-8 yıl	2.73±0.56	2.40±0.7	4.42±0.64	3.34±0.89
9-16 yıl	2.82±0.46	2.67±0.58	4.43±0.57	3.7±0.76
17-24 yıl	2.68±0.54	2.46±0.77	4.32±0.74	3.5±1.04
25 yıl ve üstü	2.84±0.47	3.14±0.55	3.89±1	3.83±0.59
P	0.284	0.007*	0.635	0.064

5.5. Mesleki Durumların İş Stresine Etkisi

Çalışanların mesleki enfeksiyon riski ile “kurumdan beklentileri” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Hastanede enfeksiyon riskinin olduğunu düşünen çalışanların “kurumdan beklentileri”, kısmen olduğunu düşünen çalışanlardan yüksek belirlendi ($p=0.0167$). İşe bağlı kronik bir rahatsızlık ile “çalışanların genel iş stresi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). İşe bağlı kronik bir rahatsızlığının oluştuğunu belirten çalışanların “genel iş stresi”, işe bağlı kronik bir rahatsızlığının oluşmadığını belirten çalışanlardan yüksek belirlendi ($p=0.001$). İşe bağlı psikolojik sorun yaşama ile “çalışanların genel iş stresi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). İşe bağlı psikolojik sorun yaşadığını belirten çalışanların “genel iş stresi”, işe bağlı psikolojik sorun yaşamadığını belirten çalışanlardan yüksek ($p=0.001$), işe bağlı psikolojik sorun yaşadığını belirten çalışanların “kurumun stres yönetimi”, işe bağlı psikolojik sorun yaşamadığını belirten çalışanlardan düşük belirlendi ($p=0.035$). Mesleki kariyer yapmayı isteme ile “çalışanların genel iş stresi” ve “kurumdan beklentileri” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Mesleki kariyer yapmak isteyen çalışanların “genel iş stresi”, mesleki

kariyer yapmak istemeyen çalışanlardan düşük ($P=0.043$), mesleki kariyer yapmak isteyen çalışanların “kurumdan beklentileri”, mesleki kariyer yapmak istemeyen çalışanlardan yüksek ($P=0.033$) belirlendi. Tatmin edici bir ücret alıp almama ile “bireysel stres yönetimi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Tatmin edici bir ücret aldığını belirten çalışanların “bireysel stres yönetimi”, tatmin edici bir ücret almadığını belirten çalışanlardan yüksek belirlendi ($P=0.013$). Düşük ücrete bağlı çalışma şevkinin kırılıp kırılmama ile “çalışanların kurumdan beklentileri” ve “bireysel stres yönetimi” açısından gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulundu ($p<0.05$). Düşük ücrete bağlı çalışma şevkinin kırıldığını belirten çalışanların “kurumdan beklentileri”, düşük ücrete bağlı çalışma şevkinin kırılmadığını belirten çalışanlardan yüksek ($P=0.008$), düşük ücrete bağlı çalışma şevkinin kırıldığını belirten çalışanların “bireysel stres yönetimi”, düşük ücrete bağlı çalışma şevkinin kırılmadığını belirten çalışanlardan düşük belirlendi ($p=0.029$).

Çalışanların iş kazası sonucu hastalık kapma ve kapmama, ücret adaletsizliği olduğuna inanma ve inanmama gruplarına göre iş stresi incelendiğinde; gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmadı ($p>0.05$). Mesleki durumların iş stresine etkisi Tablo 3’te verildi.

Tablo 3: Mesleki Durumların İş Stresine Etkisi

Mesleki Risk ve Ücret Durumu	Çalışanların Genel İş Stresi	Kurumsal Stres Yönetimi	Çalışanların Kurumdan Beklentileri	Çalışanların Bireysel Stres Yönetimi
Enfeksiyon Riski				
Var	2.73±0.55	2.45±0.62	4.49±0.64	3.47±0.87
Kısmen Var	2.78±0.48	2.38±0.6	4.21±0.56	3.3±0.2
Yok	2.67±0.59	2.56±0.74	4.38±0.68	3.53±0.94
P	0.531	0.507	0.005*	0.232
İşe Bağlı Kronik Rahatsızlık Oluşturdu	3.08±0.49	2.53±0.55	4.33±0.68	3.46±0.88
Oluşmadı	2.68±0.54	2.47±0.67	4.4±0.64	3.46±0.89
P	0.001*	0.396	0.614	0.749
İşe Bağlı Psikolojik Sorun Yaşadı	3.07±0,53	2.31±0.64	4.5±0.64	3.35±0.82
Yaşamadı	2.6±0,51	2.53±0.66	4.36±0.65	3.49±0.9
P	0.001*	0.035*	0.071	0.292
İş Kazası Sonucu Hastalık Oluşturdu	2.5±0,25	2.59±0.12	4.17±0.23	4.34±0.47
Oluşmadı	2.72±0,55	2.47±0.66	4.4±0.5	3.45±0.88
P	0.525	0.589	0.417	0.124
Mesleki Kariyer Yapmak İstiyor	2.67±0.55	2.49±0.69	4.45±0.6	3.49±0.89
İstemiyor	2.84±0.53	2.43±0.59	4.24±0.73	3.36±0.85
P	0.043*	0.494	0.033*	0.431
Tatmin Edici Bir Ücret Aldığımı Düşünüyorum	2.66±0.50	2.45±0.59	4.36±0.56	3.73±0.80
Aldığımı Düşünmüyorum	2.73±0.56	2.48±0.68	4.4±0.67	3.39±0.89
P	0.244	0.860	0.334	0.013*
Ücret Adaletsizliği Olduğunu düşünüyorum	27.4±0.56	2.47±0.66	4.41±0.65	3.44±0.9
Olmadığını düşünüyorum	2.58±0.45	2.52±0.68	4.31±0.58	3.57±0.78
P	0.113	0.565	0.256	0.528
Düşük Ücrete Bağlı Çalışma Şevki kırıldı	2.73±0.56	2.44±0.67	4.45±0.6	3.40±0.86
Çalışma Şevki kırılmadı	2.68±0.52	2.58±0.62	4.18±0.76	3.68±0.94
P	0.472	0.139	0.008*	0.029*

5.6. İş Stresi Boyutlarının Birbiriyle İlişkisi

Yapılan korelasyon analizi sonucunda; çalışanların genel iş stresi ile kurumdan beklentileri arasında

($r=0.132$, $p=0.037$) ve çalışanların bireysel stres yönetimi ile kurumdan beklentileri arasında ($r=0.149$, $p=0.019$) anlamlı, pozitif yönlü bir

ilişki bulundu. Çalışanların kurumdan beklentileri arttıkça iş stresinin arttığı ve bireysel stres yönetiminin yükseldiği söylenebilir. Çalışanların genel iş stresi ile kurumsal stres yönetimi arasında anlamlı bir ilişki bulunamadı.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

İş stresine yönelik geçmişten günümüze araştırmalar artarak devam etmektedir. Bir araştırmada, sağlık çalışanlarının örgütsel stres düzeylerinin birbirine benzer ve orta düzeyde olduğu belirlendi (Tetik, 2012:305-308). Tel vd. (2003:13-23) araştırmalarında, tüm mesleklerdeki sağlık çalışanlarının orta düzeyde iş stresi yaşadıkları, sosyo-demografik ve mesleki özelliklerle iş stresi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edildi. Başka bir araştırmada çalışanlar içinde hemşireler ve doktorların en yüksek iş stresine sahip olduğu bulundu (Sehlen vd. 2009:4-6). Serinkan vd. (2012:311-318) araştırmalarında ise evlilerin bekarlara göre daha stresli olduğu, 2 veya daha fazla çocuğu olanların daha fazla stres yaşadığı, stres ile çalışma yılları arasında anlamlı farklılık olduğu, eğitim ile stres arasında ise anlamlı bir farklılık olmadığı belirlendi. Ergün vd. (2001:1-20) araştırmalarında, yöneticilerin sık değişmesi, yöneticilerle iş sorunlarını paylaşmama, uygunsuz vardiyalarda çalışma, yönetici hemşire ve doktorlarla ilişkilerde sorun yaşama, kararlara yeterince katılmamanın hemşirelerin stresini artırdığı, hasta bakımı ve tedavisi, rehabilitasyonu ve güvenliği konusunda kararlara katılımın stresi azalttığı bulundu. Yine diğer gruplara göre 1-10 yıl arası deneyimli olanların ve 23-24 yaştakilerin daha fazla stres yaşadığı belirlendi. Hemşirelerin yüksek düzeyde stres yaşadığı, büyük çoğunluğunun kendisini bitkin ve yorgun hissettiği tespit edildi. Polat'ın (2008:105-106) araştırmalarında, hemşirelerin

stresinin yaş, mesleki kıdem ve eğitime göre değiştiği, ancak kurum kıdemine göre değişmediği bulundu. Bir başkasında hemşirelerde yüksek beklentinin iş stresine ilişkili olduğu belirlendi (Beh, 2012:131-176). Başka bir araştırmada, sağlık çalışanlarının öğretmenlerden, kadınların erkeklerden iş stresinin daha yüksek olduğu bulundu (Çınar, 2010:101-121). Işıkhan'ın (1999:43-57) araştırmalarında, sağlık yöneticilerinde iş stresinin oldukça yüksek olduğu belirlendi. Yöneticilerde cinsiyet, medeni durum, eğitim, yaş, hizmet yılının iş stresini etkilemediği görüldü. Diğer bir araştırmada iş stresinin daha düşük yaşam tatminine sebep olduğu belirlendi (Pawar ve Rathod, 2007:154-156). Aghdasi vd. (2011:1965-1976) araştırmalarında iş stresinde görev belirsizliği, işyeri koşulları, süpervisorler ve yöneticilerle ilişkilerin önemli faktörler olduğu belirlendi. Ayrıca iş stresinin iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerinde önemli bir negatif etkiye sahip olduğu tespit edildi. Çalışanlarda; iş yükünün fazla olması, ekip üyeleri, hasta ve yakınları ile iletişim sorunları, personel ve malzeme yetersizliği, ödüllendirmenin yetersiz cezalandırıcı tutumların fazla olması, doktorların nöbet sonrası izin kullanmaması, personel değerlendirmede yapılan adaletsizlikler, stres nedenleri olarak gösterildi (Tel vd, 2003:13-23; Yılmaz ve Ekici, 2006:31-38). Kath et al. (2013:1-7) araştırmalarında, en önemli stres göstergesinin aşırı işyükü olduğu ve bunu örgütsel sınırlamalar ve rol çatışmasının takip ettiği belirlendi. Örneğin stresli hemşirelerin kişisel olarak ve iş ortamında oldukça fazla istifa, iş devir hızı ve devamsızlık gibi davranışsal problemler sergilediği tespit edildi (Mojoyinola, 2006:143-148). Başka bir araştırmada stres arttıkça tükenmişliğin arttığı, yüksek iş stresinin çalışanda tükenmişlik yarattığı, devir oranını arttırdığı ve hasta bakımını olumsuz etkilediği belirlendi (Gandi

vd., 2011:323-330; Moustaka ve Constantinidis, 2010:210-216). Araştırma bulgularında farklılıklar olmasına rağmen, genel olarak çalışanların sosyo-demografik özelliklerinin ve mesleki durumlarının iş stresini etkilediği görülmektedir.

Araştırmamızda, sağlık çalışanlarının iş stresi orta, kurumun stres yönetimi düşük, personelin kurumdaki beklentileri çok yüksek ve personelin bireysel stres yönetimi yüksek düzeyde bulundu. Ayrıca, sosyo-demografik özellikler ve mesleki durumların iş stresini etkilediği belirlendi. Kadrolu çalışanların "kurumdan beklentileri" taşeron çalışanlardan daha yüksek, evli çalışanların "bireysel stres yönetimi" bekarlardan daha yüksek, erkek çalışanların "kurumun stres yönetimi" ve "bireysel stres yönetimi" kadınlardan daha düşük bulundu. Çocuk sahibi olanların "kurumun stres yönetimi" ile "çalışanların genel iş stresi" çocuk sahibi olmayanlardan daha yüksek, çocuğu olmayan çalışanların "kurumun stres yönetimi" 2 ve üzeri çocuğu olan çalışanların daha yüksek belirlendi. Lise ve dengi okul mezunu çalışanların "kurumdan beklentileri" daha yüksek eğitilmiş çalışanlardan daha düşük, uzman doktorların "genel iş stresi" hemşire-ebe-sağlık memurlarından daha yüksek belirlendi. Mesleki deneyimi "1 yıldan az" çalışanların "9-16 yıl", "17-24 yıl" çalışanlardan, "1-8 yıl" çalışanların "17-24 yıl" çalışanlardan "genel iş stresi" daha düşük, hastanede "9-16 yıl" çalışanların "1 yıldan az" ve "1-8 yıl" çalışanlardan "genel iş stresi" daha yüksek, hastanede 25 yıl ve üstü çalışanların 1 yıldan az ve 1-8 yıl çalışanlardan "kurumun stres yönetimi" daha yüksek bulundu. Ayrıca ameliyathane çalışanlarının "kurumdan beklentileri" acil çalışanlarından daha düşük bulundu.

Ayrıca hastanede enfeksiyon riskinin olduğunu düşünen çalışanların "kurumdan beklentileri", işe bağlı kronik bir rahatsızlığının oluştuğunu ve işe bağlı psikolojik sorun yaşadığını belirten çalışanların "genel iş stresi" daha yüksek belirlendi. Ancak işe bağlı psikolojik sorun yaşadığını belirten çalışanların "kurumun stres yönetimi" daha düşük bulundu. Mesleki kariyer yapmak isteyen çalışanların "genel iş stresi" daha düşük, "kurumdan beklentileri" ise daha yüksek belirlendi. Tatmin edici bir ücret aldığını belirten çalışanların "bireysel stres yönetimi" daha yüksek tespit edildi. Düşük ücrete bağlı çalışma şevkinin kırıldığını belirten çalışanların "kurumdan beklentileri" daha yüksek, ancak "bireysel stres yönetimi" daha düşük bulundu. Ayrıca çalışanların kurumdan beklentileri arttıkça iş stresinin arttığı ve bireysel stres yönetiminin yükseldiği belirlendi. Araştırma bulgularımızın bazıları literatüre benzer nitelikte olmakla birlikte bazılarının farklı olduğu görülmektedir.

Araştırmalarda görüldüğü üzere iş stresinin bireysel ve örgütsel pek çok nedeni olduğu gibi, bireysel ve örgütsel değişik etkileri de olmaktadır. İyi yönetilemeyen iş stresi çeşitli yönlerden hem birey hem de örgüt için olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (Schultz ve Schultz, 1994:402-403). İş stresini değerlendirmek, analiz etmek ve yönetmek için sistematik ve detaylı bir prosedür eksikliğinin sıklıkla dile getirildiği belirtilmektedir. Örgütler, iş stresini değiştirmek ve kaynağında stresi önlemek yerine, genellikle bireysel faktörler üzerine yoğunlaşmakta ve iş stresinin sonuçlarını yönetmektedirler. İş stresini önlemenin en önemli faktörlerinden biri yeterli bir teşhis ve risk analizi yapmaktır (Biron vd., 2006:417-429). Stoica ve Buicu'un (2010:7-9) araştırmalarında hem

örgütsel hem de bireysel olarak stresi azaltmak ve önlemek için stratejiler sunmaktadırlar. İş yaşamı bireyin günlük yaşamının önemli bir parçasıdır. Birey işinin bazı yönlerinden tatmin olurken, bazı yönlerinden tatmin olmayabilir. Hoşlanılan faaliyetler, istenen işi yapmak stres ile boşa harcanan zamanın yerini alabilir. Bireyin zamanını yapılandırması, hoşlanılmayan psikolojik deneyimleri azaltmada da anahtar bir unsur olabilir ve endişeden uzaklaşmayı sağlar (Kelly, 2003:1119-1126).

Sonuç olarak; iş stresi kaynaklarının belirlenerek doğru tanımlanması, çalışanların kurumdan beklentilerinin dikkate alınması, hizmet sunumunda ekip anlayışının benimsenmesi, psikolojik destek programlarının düzenlenmesi, sağlık çalışanlarına stres yönetimi (yöneticiler dahil), iletişim teknikleri, problem çözme, kişilerarası ilişkiler konularında hizmet içi eğitim verilmesi, işin çalışanlar arasında uygun dağıtılması, yeterli personel ile çalışılması, düzenli iş yükü yönetim politikası ve rahatlatıcı iş ortamı yaratılması uygun olabilir. Bu kapsamda sağlık yöneticileri sağlıklı en fazla ilişkili ve çalışanların en fazla maruz kaldığı iş özelliklerini belirleyerek stresli iş koşullarını ve etkilerini azaltabilirler ve önleyebilirler. Onlar iş stresini yönetebilirler ve çalışanların stresli koşullar altında bile en iyi hizmeti vermesini sağlayabilirler.

Araştırmanın benzer araştırmalara yön vereceği ve sağlık çalışanları iş stresinin yönetilmesi açısından, sağlık yöneticilerinin yönetsel kararlarına destek olacağı tahmin edilmektedir. Türkiye’de daha kapsamlı araştırmalar yapılarak iş stresine yönelik önlemler alınması önerilmektedir.

7. KAYNAKÇA

AGHDASI, S., KIAMANESH, A.R., ve EBRAHI, A.N., (2011). “Emotional Intelligence and Organizational Commitment: Testing the Mediatory Role of Occupational Stress and Job Satisfaction”. *Social and Behavioral Sciences*, 29, 1965–1976

AYTAÇ, S., (2003). İş Stresi Yönetimi El Kitabı, İş Stresi: Oluşumu, Nedenleri, Başa Çıkma Yolları, Yönetimi. Bursa: Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi Ve Çalışma Psikolojisi Anabilim Dalı, Bursa

BEH, L.S., (2012). “Job Stress and Coping Mechanisms among Nursing Staff in Public Health Services”. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*, ISSN: 2222-6990, 2(7), 131-176

BIRON, C. IVERS, H., BRUN, JP. ve COOPER, CL., (2006). “Risk Assessment of Occupational Stress: Extensions of The Clarke and Cooper Approach”. *Health, Risk & Society*, 8(4), 417–429

BRAATEN, D.J., (2000). Occupational Stress in Mental Health Counselors, The Graduate College University of Wisconsin-Stout. American Psychological Association.

CÜCELOĞLU, D., (1992). İnsan ve Davranışı. Remzi Kitabevi, İstanbul

ÇINAR, O. (2010), “Eğitim ve Sağlık Alanı Çalışanlarının İş Stresi Düzeyleri”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(33), 101-121

DEMİRGİL, H., (2010). Parametrik Olmayan Hipotez Testleri. Ed: Ş. Kalaycı. SPSS Uy-

- gulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri.
5.Baskı, Ankara, 85-110
- ERDOĞAN, İ., (1996).** İşletme Yönetiminde Örgütsel Davranış. İ.Ü. İşletme Fakültesi Yayın No:266, İstanbul
- ERGÜN, Y.A., ÖZER, Y. ve BALTAŞ, Z., (2001).** “Yoğun Bakımda Çalışan Hemşirelerin Stres Düzeyleri ve Stresin Hemşireler Üzerindeki Etkileri”. Yoğun Bakım Hemşireleri Derneği Yayın Organı, Y.5, 5(2), 1-20
- EREN, E., (2010).** Örgütsel Davranış ve Yönetim Psikolojisi. İstanbul
- GANDI, J.C., BEBEN, W.W. ve GYARAZAMA, Y., (2011).** “Nurse’s Roles and the Mediating Effects of Stress on Job Performance in Low and Developing Economies”. Psychology, 2(4), 323-330
- GÜÇLÜ, N., (2001).** “Stres Yönetimi”. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 21(1), Ankara, 91-109
- HUZJAK, A., HAJDINJAK, M., HABJAN, S. ve BERNJAK, S., (2009).** Work-Related Stress in Healthcare Problem Based Learning Report. University of Ljubljana Faculty of Social Sciences, Ljubljana.
- İŞIKHAN, V., (1999).** “Sosyal Hizmet ve Sağlık Alanında Görev Yapan Yöneticileri Etkileyen İş Stresi Faktörleri” Amme İdaresi Dergisi, 32(2), 43-57
- KATH, L.M., STICHLER, J.F., EHRHART, M.G. ve SIEVERS, A., (2013).** “Predictors of Nurse Manager Stress: A Dominance Analysis of Potensial Work Environment Stressors”. International Journal of Nursing Studies, NS-2194, 1-7
- KELLY, W.E., (2003).** “No Time to Worry: The Relationship Between Worry, Time Structure, and Time Management”. Personality and Individual Differences, 35, 1119-1126
- KOÇ, Ş.R., (2009).** “Sağlık Çalışanlarında İş Stresi (Acil Servis Örneği)” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Programı, İstanbul
- MOJOYİNOLA, J.K., (2006).** “Effects of Job Stress on Health, Personal and Work Behaviour of Nurses in Public Hospitals in Ibadan Metropolis”. Nigeria, Ethno-Med., 2(2), 143-148
- MOUSTAKA, E. ve CONSTANTİNİDİS, T.C., (2010).** “Sources and Effects of Work-Related Stress in Nursing”. Health Science Journal, E-ISSN:1791-809X 4(4), 210-216
- OKUTAN, M. ve TENGİLİMOĞLU, D., (2002).** “İş Ortamında Stres ve Stresle Başa Çıkma Yöntemleri: Bir Alan Uygulaması”. G.Ü.İ.B.F. Dergisi, 3, 15-42
- PAWAR, A.A. ve RATHOD, J., (2007).** “Occupational Stress in Naval Personnel”. 63, MJAFI, 154-156
- PEHLİVAN, İ., (1995).** Yönetimde Stres Kaynakları. PEGEM Yayınları, Ankara
- POLAT, N., (2008).** “Hemşirelerde İşe Bağlı Stres ve İş Doyumu: Bir Eğitim Hastanesinde Saha Çalışması”. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

- SAHA, D., SINHA, R.K. ve BHAVSAR, K., (2011).** "Understanding Job Stress among Healthcare Staff". Online Journal of Health and Allied Sciences, ;10(1), 1-4
- SEHLEN, S., VORDERMARK, D., SCHAFER, C., HERSHBACH, P., BAYERL, A., PIGORSCH, S., RITTWEGER, J., CLAUDIA, D., BOLLING, T., WYPIOR, H.J., ZEHENTMAYR, F., SCHULZE, W. VE GEINITZ, H., (2009).** "Job Stress and Job Satisfaction of Physicians, Radiographers, Nurses and Physicists Working in Radiotherapy: A Multicenter Analysis by The DEGRO Quality of Life Work Group". Radiation Oncology, 4:6, doi: 10.1186/1748-717X-4-6
- SERİNKEN, C., AVCIK, C., KAYMAKÇI, K. ve ÇOKADAR, A.M., (2012).** "Sağlık Sektöründe Örgütsel Stres: Denizli Örneği". VI. Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi Bildiri Kitabı, Isparta, 311-318
- SONNENTAG, S. ve KRUEL, U., (2006).** "Psychological Detachment from Work During Off-Job Time: The Role of Job Stressors, Job Involvement, and Recovery-Related Self-Efficacy". European Journal of Work and Organizational Psychology, 15(2), 197-217
- STOICA, L.M. ve BUICU, F., (2010).** "Occupational Stress Management". Management In Health, 14(2):7-9
- SCHULTZ, D.P. ve SCHULTZ, S.E., (1994).** Psychology and Work Today: An Introduction to Industrial and Organizational Psychology. 6th ed, New York: Macmillan Publishing Company
- SÜMBÜLOĞLU, K. ve SÜMBÜLOĞLU, V., (2007).** Biyoistatistik. Hatiboğlu Basım ve Yayım,12. Basım, Ankara
- SÜRGEVİL, O., (2006).** Çalışma Hayatında Tükenmişlik Sendromu Tükenmişlikle Mücadele Teknikleri. Nobel Yayın Dağıtım
- TETİK, S., (2012).** "Hastane İşletmelerde Strese Neden Olan Faktörlerin İncelenmesi ve Bir Uygulama Örneği". VI. Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi Bildiri Kitabı, Isparta, 301-310
- TENGİLİMOĞLU, D., IŞIK, O. Ve AKBOLAT, M., (2009).** Sağlık İşletmeleri Yönetimi, Nobel Yayın No: 1375, 2. Basım, Ankara
- TEL, H., KARADAĞ, M., TEL, H. ve AYDIN, Ş., (2003).** "Sağlık Çalışanlarının Çalışma Ortamındaki Stres Yaşantıları İle Başetme Durumlarının Belirlenmesi". Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 2, 13-23
- WINSTANLEY, S. ve WHITTINGTON, R., (2002).** "Anxiety, burnout and coping styles in general hospital staff exposed to workplace aggression: A cyclical model of burnout and vulnerability to aggression". Work & Stress, 16 (4). 302-325
- YILMAZ, A. ve EKİCİ, S., (2006).** "Örgütsel Yaşamda Kamu Çalışanlarının Örgütsel Stres Kaynakları Üzerine Bir Araştırma". Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 11(1), 31-38

GÜNDELİK YAŞAMIN İNŞASINDA AİLEVİ TEZAHÜRLER: KADIN YAŞAMINDA ANNE ETKİSİ

DOMESTIC MANIFESTINGS IN BUILDING OF EVERYDAY LIFE: THE EFFECT OF MOTHER IN WOMEN'S LIFE

Fatma Zehra FİDAN

Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi

Özet: Bireyin kendisini gerçekleştirdiği ilk sosyal kurum olan aile, özellikle anne, kadınların yaşantısında büyük öneme sahiptir. Kadınların kimlik inşasında ve gündelik hayatın düzenlenmesinde anne etkisi farklı güzergahlarda belirginleşmektedir. Kendisini dindar bir kadın olarak tanımlayan yüksek eğitilmiş/ çalışan iki kadınla yaptığımız derinlemesine görüşme sonucunda, kadınların, üzerlerindeki anne etkisini aynı inanç bağlamında farklı kategorilerde betimledikleri ortaya çıkmıştır. Dinsel inanç, dindar kadınların kendi anneleriyle ilişkili olumsuz duygu ve düşüncelerini belli ölçüde yumuşatsa da ortadan kaldırmamaktadır. Anneleri tarafından sevgiyle büyütülen kadınlarda anneyi yüceltme, anne sevgisinden mahrum olan kadınlarda ise anneyi rasyonel/ feminist yöntemlerle eleştirme yönelimi görülmektedir. Son tahlilde, kadın yaşamının inşasında ve sürdürülmesinde annenin belirleyici etkiye sahip olduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: Anne, Gündelik Yaşam, Kimlik İnşası, Söylem Analizi

Abstract: The family, being the first social institution in which an individual realized itself, especially mother has a great influence on women's life. Maternal effect arises in different routes in the construction of identity and regulation of everyday life of women. As a result of our in-depth interviews with two highly educated/ working women who define themselves as religious it has emerged that the women describe maternal effect on them in the same belief context but in different categories. Religious belief softens the negative thoughts and emotions of religious women about their mothers to some extent but can't abolish them anyway. It is seen that those who were raised with love by their mothers tend to mother exaltation while other women who were deprived of maternal love tend to criticize mother in a rational and feminist method. In the final analysis, it is clear that mother has a great effect in the construction and maintenance of woman's life.

Key Words: Mother, Daily Life, Identity Construction, discourse Analysis

1.GİRİŞ

Kimlik inşasında önemli etkilere sahip olan aile yaşantısı, özellikle anne, kadının gelecek yaşantısını önemli ölçüde şekillendirme gücüne sahiptir. Ailenin sahip olduğu değerler bağlamında düzenlenen gündelik yaşam pratikleri, söz konusu kimlik inşasının tezahür ettiği eylemsel bir dil olarak karşımıza çıkar. Bu dilin analizi, toplumsal yaşantımızı düzenleyen görünmez ellerin bireysel/içsel süreçlerde nasıl işlevsel hale getirildiğini anlamamızı sağlayabilir.

1.1.Amaç

Bu çalışmada, kendisini dindar bir Müslüman olarak tanımlayan yüksek eğitilmiş/ çalışan iki kadınla yaptığımız derinlemesine görüşmelerden elde ettiğimiz verilere dayanarak, kadınların kimlik inşalarında ve gündelik hayatlarını düzenlemede anne etkisinin nasıl olduğunu anlamaya çalışacağız. Araştırmadaki temel hedefimiz, dinsel/ geleneksel değerlere sahip olan ailelerde yetişen, sonrasında modern kentsel yaşamda kendi hayatlarını geleneksel değerler paralelinde kuran bu kadınlardaki anne etkisini anlamaktır.

1.2.Kapsam

Anlamayı hedeflediğimiz konular, 32 yaşında yüksek eğitilmiş, çalışan evli, hamile bir kadın ve 28 yaşında yüksek eğitilmiş, çalışan, evli ve bir çocuk annesi bir kadınla yaptığımız derinlemesine görüşmelerden elde ettiğimiz bilgiler doğrultusunda incelenecektir. Araştırma için bu kadınların tercih edilmesinin farklı nedenleri vardır. Benzer kültürel arka plana sahip olan bu kadınlar gündelik yaşamlarında dinsel inançlarına öncelik vermektedirler. Dinsel inancın anne/ evlat ilişkisini etkileyen boyutları vardır ve bu noktadaki

benzerliğin kadınların anneleriyle ilişkisindeki belirleyiciliği merak konusudur. Ayrıca katılımcılardan biri anne sevgisi ve ilgisiyle, diğeri anne sevgisinden ve ilgisinden mahrum yetişmiştir. Katılımcıların bu farklılıkları kadınların gündelik yaşamlarındaki anne etkisini belirleyici bir etken olmuştur.

1.3. Yöntem

1.3.1. Söylem Analizi

Hiçbir şeyin anlamsız olmadığını, en sıradan konuşmaların bile beklenmeyen anlamları olabileceğini söyleyen Freud (2014), gündelik yaşamı konuşmaların dil sürecinden daha derin anlamalara sahip olduğu bir mekan olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeden hareketle araştırmamızı söylem analizi teorisi (Potter ve Wetherell, 1987, 1995) temelinde gerçekleştirmeyi tercih ettik. Bilindiği gibi, söylem analizinin odak noktası ikiz bir özellik taşır ve sorularını genellikle bu özellik bağlamında cevaplandırmaya çalışır. Bunlardan *pratikler* (practises) adı verilen odak noktası insanların konuşmalarında ve yazılarında ne yaptığı ile ilgilenir; konuşma ve metinlerde ortaya çıkan uyarlamaların nasıl inşa edildiği üzerinde durulur. *Açıklayıcı repertuarlar* (interpretative repertoires) denilen diğeri ise bu pratiklerde insanların kullandığı dilsel/ söylemsel kaynakların çeşitleri ile ilgilenir. Nitekim bu araştırmada kadınların söylemlerindeki açıklayıcı repertuarların analiziyle temel sorunsalımıza cevap aranacaktır.

Söylem analizindeki diğer merkezi tema *inşa* ve *tasvir*dir. Söylem analizi, sosyal eylemi ortaya koymak üzere söylemin nasıl inşa edildiğiyle ilgilenir. Ayrıca insanların etkileşimleri sırasında dünyaya

dair uyarlamalarını nasıl bir araya getirdikleri ve bu uyarlamaların hem o andaki nihai sonuçlarının nasıl olduğu hem de ideolojik uygulamaların bir bölümü olarak daha uzun vadede bunların nasıl bir araya getirildikleriyle ilgilenir. Söylem analizi, tasvir ve uyarlamanın, konuşmacılardan bağımsız, gerçek ve katı şekilde nasıl kurgulanmış bir hale geldiğini inceler. Söylem analistinin odaklandığı araştırma soruları geniş ölçüde bu inşa ve işlevi ile ilgilidir, dolayısıyla araştırmada “söylem bu inşayı nasıl bir araya getiriyor ve bu inşadan ne kazanılıyor” sorularına cevap aranır (Edwards ve Potter, 1992).

Söylem analizi, örneklem seçiminde geleneksel görüşten tamamen farklı özellikler içerir. Söylemsel formlarla ilgilenenler için, on kişi ile yapılan mülakatın geçerliliği, yapılandırılmış bir ankete verilen yüzlerce cevabın geçerliliğine tekabül eder. Çünkü kullanılan dil ile ilgilenen araştırmacı için geniş yayımlı dilsel kalıplar muhtemelen çok az kişiden çıkmaktadır, dolayısıyla küçük bir örneklem veya birkaç kişi ile yapılan mülakatın gerçekleştirilmesi pratik olarak genellikle incelenen fenomenin önemli olan yayılımını yakalamaya yetmektedir. Burada örneklem ölçüsünü belirleyen bizzat araştırma sorusunun kendisidir (Arkonaç ve Parker, 2012: 109). Derinlemesine görüşme, söylem analizinde geleneksel anlayıştan farklı tezahür eden bir yöntemdir. Söylem analizinde derinlemesine görüşme, sosyal etkileşimin bir parçasıdır; araştırmacı, tıpkı görüşmenin yapıldığı katılımcılar kadar görüşmeye katkıda bulunmaktadır. Çünkü araştırmacı ve katılımcı analitik ilgi noktaları olabilecek, geniş açıklama kaynağının yayılımını kullanan versiyonlar inşa ederler. Bu yüzden söylemsel analiz, araştırmacının mülakata fiilen katılmasını ve araya girmesini mümkün kıl-

maktadır. Bir bakıma araştırmacı, yani görüşmeyi yapan, katılımcı, araya girici ve yüzleştiricidir (Arkonaç ve Parker, 2012: 109).

Bu çalışmada derinlemesine görüşmeler bizzat tarafımızdan yapılmış, biri üç saat, diğeri ise yaklaşık iki saat sürmüştür. Yaptığımız görüşmeler katılımcıların izni ile teybe kaydedilmiş, daha sonra yazıya geçirilmiştir. Çalışmada birinci katılımcı SH, ikinci katılımcı YŞ olarak kodlanacaktır.

1.4. Araştırma Problemi

Daha önce ifade ettiğimiz gibi, araştırmaya katılan kadınlar kendilerini *dindar bir Müslüman* olarak tanımlayan, yüksek eğitilmiş, çalışan, evli kadınlardır ve benzer kültürel arka plana sahiptirler. Araştırmada cevap arayacağımız sorunsalları şu şekilde özetlemek mümkündür.

Aynı değerlere sahip ailelerde yetişen ve hayatlarının devamında bu değerlerin işlevselliğini savunan kadınların gündelik yaşamında *anne etkisi* nasıl tezahür etmektedir? Bu kadınlar üzerindeki anne etkisini nasıl değerlendirmektedir? Kadınların anneleriyle ilgili değerlendirmelerini etkileyen faktörler nelerdir?

Veri analizine geçmeden önce, sorunsallarımızın bel kemiğini oluşturan kavramların kısaca irdelenmesi zorunludur. Toplum dünyasının gerçekliği sosyologlar tarafından *dışarıda* bir şey olarak görülmüştür; halbuki bu gerçeklik, bireylerin kendi kültürlerini yansıtan toplumsal normlar aracılığıyla içselleştirilen bir gerçekliktir (Çiftçi, 2004: 122)¹. İnsanların gündelik yaşam-

¹ Dikkatini *pratik eylemin rasyonel açıklanabilirliği* üzerine yoğunlaştıran etnometodoloji, “aktörün ve eyleyen öznenin günlük eylemlerini nasıl anlamlandırdığını anlamaya çalışan bilimdir” şeklinde

larını nasıl anlamlandırdıklarını anlamaya çalışan etnometodologlar, insan hayatına şekil veren dil ve sembollerle özel olarak ilgilenirler. Shutz'un kuram ve pratik gerçeklik kavramlarına tekabül eden öznel ve nesnel ifadeler, günlük yaşamın pratik etkinliklerine uygun olan anlatım tarzlarıdır. Dolayısıyla bireyin gündelik dünyasının düzeninin ifadesi dil, özellikle de öznel dil aracılığıyla gerçekleşir (Poloma, 1993: 244- 245).

Olayların atıl bir biçimde deneyimlenmediği, toplumların en derin çatışma ve arzu semptomlarının ortaya koyulduğu gündelik yaşam (Harootunian,2006: 87) pratiklerini incelemeye değer bulmayan diğer sosyologların tersine Garfinkel, günlük hayatın çok yönlü anlaşılabilirliği için günlük pratik eylem çakışmasının önemine vurgu yapar. Bunun önemini inkâr etmek, aslında gerçekliğin önemini inkâr etmektir. Son olarak, her eylemin başka bağlamlarda izleri görülecek bir tarihe sahip oluşu, gündelik hayatı anlamada geçmiş deneyimlerin etkisini ortaya koymakla kalmaz, onun, geleceğin inşasındaki önemini de ortaya çıkarır (Poloma, 1993: 245). Dolayısıyla gündelik düşünce, bilim adamlarının ve filozofların düşüncesi gibi bir takım öncül bilgilere dayanır. Gündelik hayatın devamının sağlanmasında bireylere rehberlik eden bu bilgiler, eğitilmiş eğitimli farkı gözetilmeksizin bütün bireyler tarafından, üzerinde derin inceleme yapmaksızın, apaçık ve tartışmasız addedilerek eylemlerin temeline konulur (Paker, 2005: 51). Tarihsel süreçte inşa edilmiş bilgilerden meydana gelen bu verili dün-

tanımlanabilir (Çiftçi, 2004: 122). Etno, bireylerin ulaşabileceği bilgi birikimini anlatırken, metod eyleyen öznenin toplumsal dünyayı anlamasını ve anlam iletme çalışmasını sağlayan stratejileri göstermektedir (Swingewood, 1998: 320; Marshall, 1999: 217).

ya, yaşamlarını sübjektif olarak anlamlı biçimde idame ettirmeye uğraşan sıradan toplum üyeleri tarafından bir gerçeklik olarak olduğu gibi kabul edilir. Aynı zamanda o, içinde bulunan toplum üyelerinin düşünce ve eylemlerini doğuran bir dünyadır; bireylerin bu düşünce ve eylemleri sayesinde kendi gerçekliğini muhafaza eder. Bu sürekli etkinlik yoluyla bazı şeylere diğerinden daha çok kızar, bazılarını daha çok sever ve takdir ederiz. Toplumsal düzeyde gerçekliğini tartışmayacağımız kadar bize kendisini kabul ettiren sosyal olgular olduğu gibi, bu evrende kendi kişisel hayatımızda inşa ettiğimiz birçok gerçeklik vardır (Berger- Luckmann, 2008: 31-32; Luckmann, 2003: 46; Paker, 2005: 51).

Gündelik yaşamdaki inşa sürecinde benlik saygısıyla iç içe girişlerle ortaya çıkan kimlik, bireyin sınıf, ırk, cinsiyet, cinsellik, kuşak, bölge etnisite, din ve ulus gibi topluluklara mensubiyetinden türeyen, toplumsal olarak inşa edilmiş, toplumsal olarak onaylanan ya da hiç değilse tanınan kendine dair anlamalar bütünüdür. Kişi belli bir değerler kümesiyle uyum içinde, bazı zihinsel modellerin veya ön kavrayışların yardımıyla verileri yorumlar ve onlara belli parametrelerde tepki göstererek davranır. Bu, insan davranışında kimliğin nasıl belirleyici bir rol oynadığının göstergesidir. Sürekli inşa edilen ve asla tamamlanamayan kimlik, inişli çıkışlı dönemleri içeren bir süreçtir (Schick, 2001: 17- 18).

Butler (Butler, 2008: 66), “kişinin tutarlılığının ve sürekliliğinin” kişi olmanın mantıksal ya da analitik özellikleri olmadığını, bundan daha ziyade toplumsal olarak tesis edilen ve sürdürülen idrak edilebilirlik normları olduğunu ifade etmektedir. Kimlik, onu istikrarlı kılan cinsiyet, toplumsal

cinsiyet ve cinsellik üzerinden güvenceye alındığı sürece kişi kültürel olarak idrak edilmeyi ve tanınmayı hak etmiş demektir. Yani “idrak edilebilen” toplumsal cinsiyetler, cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinsel pratik arasında tutarlılık ve süreklilik ilişkisi kurup sürdürebilenlerdir.

Schick’in dediği gibi, kimlik bir anlam taşıyıcısı, bireyin dünyadaki yerinin öyküsünü kendisine ve başkalarına anlattığı kanalsa (Schick, 2001: 19), kendine özgü değerler kümesinde sürdürülen, üyelerine hizmet veren ve çeşitli avantajlar sağlayan bir kurum olarak görülen aile (Strach, 2006) yaşantısının bu kanala akıttığı etkiler silsilesinin önemi açıktır. Bazılarına göre yetişkinlere ve çocuklara zulmedilen sosyal bir hapisane olan aile, bazıları için de düşmanlık dolu bir dünyada cennettir. Genel konuşma tarzında “aile gibi” vurgularıyla sunulan aile genel olarak sevilir ve desteklenir (Herlihy 1991). Konumuz kadınlar üstündeki anne etkisiyle sınırlandırıldığı için bütünsel olarak aileyi irdelemeyeceğiz. Anne/çocuk ilişkisinin önemi ve annenin çocukları üstündeki etkisi pek çok araştırmanın konusu olmuştur. Bu araştırmaların hepsinde çocuklar üstündeki anne etkisinin önemli düzeylerde olduğu tespit edilmiştir. Kemps ve arkadaşları (1989), maymunlar üzerinde yapılmış araştırmalardan faydalanarak, gençlerin yetişmelerindeki anne etkisini farklı sosyal/ kültürel gruptan kadınlarla yaptıkları araştırmada incelemişlerdir. Ruppenthal ve arkadaşlarının (1976) yaptığı incelemede çok doğuran kadınların, fazla sayıdaki çocuklarını yetiştirirken edindikleri deneyim sebebiyle az doğuran annelere göre daha etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Field (1994), anne çocuk ilişkilerinin düzenlenmesinin çocukların duygusal düzeylerinde etkili olduğunu, bu ilişkide annenin üstlendiği

rollerin ve gösterdiği davranışların çocuğun gelişimini çok yönlü etkilediğini savunmaktadır. Ona göre, annenin fiziksel ve duygusal eksikliği çocukta duygusal bozukluklara yol açar, çünkü anne çocuğun duygusal uyarınları için bir regülatördür. Annenin yüksek dozdaki yetersizliği –depresyon gibi- çocuğu çok önemli ölçüde olumsuz olarak etkiler. Sanford ve Donovan (1999: 32), anne babaların çocuklarının benlik saygısı üstündeki etkilerini anlatırken, bu etkinin ebeveynler tarafından bilinçli olarak verilmediğini söyler. Ona göre bu durum çoğunlukla istek ve irade dışıdır; genellikle benlik saygısı düşük anne babalarının çocuklarının da benlik saygısı düşüktür.

Bu çalışmadaki temel hedefimiz, dinsel/ geleneksel değerlere sahip ailelerde yetişen, sonrasında modern kentsel yaşamda kendi hayatlarını kuran ve bu yeni hayatın temeline ailelerinden aldıkları değerleri koyan yüksek eğitilmiş ve çalışan kadınlardaki anne etkisini anlamaktır. Yalnızca iki katılımcıyla yaptığımız derinlemesine görüşmelerden elde ettiğimiz verilerle ulaştığımız sonuçlar kapsamlı bir bilimsel değerlendirme için yetersiz görülebilir. Ancak ulaştığımız sonuçlar tümel bir belirlenimden ziyade sınırları belli bir araştırmaya uygun tespitler olacaktır.

1.1. Açıklayıcı Repertuarlar

Araştırmada açıklayıcı repertuarlar, gündelik yaşamın inşasında annenin mutlak etkisi vardır, karşıt tepki geliştirilen anne, rol model olarak benimsenen anne, evlilik yaşamındaki mutluluk/ mutsuzluk annelik yönelimlerini etkiler, mutlu kadın çocuklarını *olumlu* etkiler, mutlu olmayan kadın çocuklarını *olumsuz* etkiler, gündelik yaşamda anne etkisinin tezahürleri, kadınların

annelerine bakış açısı zaman içinde değişebilir, şeklinde ortaya çıkmıştır.

1. ANALİZ BİRİMLERİ

1.1. Gündelik Yaşamın İnşasında Annenin Mutlak Etkisi Vardır

Araştırmanın bu basamağında, kadınların gündelik yaşamın farklı kategorilerinde anne etkisini yoğun olarak hissettikleri ve bu etkinin gündelik yaşamın inşasında belirleyici olduğu ortaya çıkmıştır. Kadınların üstündeki anne etkisi, anneye karşı tepki oluşturma bağlamında ortaya çıktığı gibi anneyi rol model olarak benimseme şeklinde de tezahür etmektedir. Her iki durumda da, annenin kadınlar üstünde belirleyici bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

1.1.1. Karşıt tepki geliştirilen anne

Anne ile kız(lar)ı arasında sevgi ve güvene dayalı bir ilişki geliştiril(e)memişse, kız evlat anneye karşı tepki içeren düşünce ve davranış örüntüleri geliştirebilmektedir. Annesinin bireysel yaşamındaki etkilerini çelişkili repertuvarlarda ortaya koyan SH'nin, annesiyle ilgili duygu durumlarını derinlikli analizlerden geçirdiği anlaşılmaktadır.

“...işte çok enteresan dürüst olmak gerekirse... belki büyük bi iddia ama ben annemden çok şey aldımı düşünmüyorum gerçekten düşünmüyorum Ama şu olabilir zıtlığımız noktalarda belki ben kendi fikrim noktasında ısrarcı olmuşumdur oraya dooru gitmişimdir daha istikrarlı gitmişimdir mesela okul meselesinde zaten hep aşağılayan bi annemiz oldu belki de okuyamadımız için onu bilemiyorum ama devamlı karşılaştıran komşu kızlarıyla onların yaptıklarıyla ettikleriyle... hatta fiziksel özellikleriyle karşılaştıran bi anne

düşününün tabi bu noktada annemi suçlamıyorum yani onun yaşadığı kültürel çevre önemli yetişti aile çok önemli babamla yaşadığı bi takım problemler vesayre belki o öyle olması gerekiyordu ama hep çocukken annemi eleştirdiimi hatırlıyorum. Babamla olan kavgalarında ben isterdim ki annem terk edip gitsin güçlü bi kadın olsun... (SH, sa. 652- 662)

Sosyal aktörün ifadelerine yansıyan duygusal dalgalanmalar çok yönlüdür. SH, annesinden hiçbir şey almadığını ifade ederken genel toplumsal kabulün dışında yer aldığı farkındadır, bu farkındalıkla ifadeleri vurgularla kuvvetlendirilmiştir. Katılımcı bir taraftan dürüst olmak kaygısını taşımakta diğer taraftan da annesiyle ilgili duygu durumlarının sıra dışılığını (çok enteresan) vurgulamaktadır. Sosyal aktör, hayatındaki anne katkısını annesinin doğrudan etkin olduğu olumluluklar şeklinde belirginleştirmemiştir. Bunun yerine anne katkısını, annesinin çocuklarına karşı takındığı tavra bir karşıt tepki şeklinde geliştirdiği “okuma, meslek sahibi olma” konusundaki kararlılığıyla kodlamıştır. SH'nin, annesinin kendisine karşı tutumundaki yanlışlıkları (devamlı karşılaştıran komşu kızlarıyla onların yaptıklarıyla ettikleriyle... hatta fiziksel özellikleriyle karşılaştıran bi anne düşünün) ifade ederken muhatabını empatiye davet eden yaklaşımı annesine beslediği “kötücül” duyguları temellendirme amacına yönelik olabilir. Kendi duygularını *haklı* bir temelde ifade etmeye çalışan sosyal aktör, annesini bütünüyle suçlayan bir pozisyonda kalmak istemeyerek ifadelerini hareketlendirmiş, annesinin bu *olumsuz* tezahürünü farklı sosyal faktörlerle (tabi bu noktada annemi suçlamıyorum yani onun yaşadığı kültürel çevre önemli yetişti aile çok önemli babamla yaşadığı bi takım problemler vesayre belki o öyle olması

gerekliyodu) yumuşatma yoluna gitmiştir. SH'nin annesiyle ilgili duygu ve düşünceleri zaman içinde yumuşamış (hep çocukken annemi eleştirdiimi hatırlıyorum), annesini haklı kılacak dayanakları belli ölçüde tespit etmiş, ancak sosyal aktörün zihninde anne tam olarak düze çıkmamıştır. Katılımcının bakış açısı geleneksel düşün tarzının ve inanç yönelimlerinin tersine feminist argümanlarla doludur (babamla olan kavgalarında ben isterdim ki annem terk edip gitsin güçlü bi kadın olsun), bu bağlamda o annesinin *evde kalışını* olumlu bir davranış örüntüsü olarak kodlamamaktadır.

SH'nin annesiyle ilgili olumsuz duygu ve düşüncelerinin arka planında, annesinin kendisine yeterince sevgi ve özen göstermemesi bulunabilir. Sosyal aktör, annesi tarafından maruz kaldığı aşağılamaları zaman içinde farklı şekilde yorumlayarak annesini mazur görse de, anne sevgisizliğinin duygu dünyasında açtığı yara tamir olmamış görünmektedir. Eşiyle olan anlaşmazlıklarına evi terk ederek mukabele etmeyen altı çocuklu bir kadının bu tavrında çok haklı gerekçeler bulunması kuvvetle muhtemeldir, ancak katılımcı annesine duyduğu yoğun kırgınlık ve öfke duygularıyla bu gerekçeler üstünde yeterince düşünmemiş izlenimi vermektedir. Annesinin evi terk etmeme konusunda çocuklarını öne sürmesinden duyduğu rahatsızlığı, "arkası olsaydı iki dakika durmazdı diye düşünüyorum" sözleriyle ortaya koyan SH, annesinin ortaya koy(a)madığı başkaldırıcı tavrı eğitimin ve inanç sisteminin yardımıyla oluşturduğu bakış açısına göre tespit etmekte, özel yaşamında onunkine karşıt bir tutum geliştirmektedir. Katılımcının gündelik yaşamında aktif ve etken bir kadın kimliği inşa etmesinde, annesinin pasif ve edilgen tezahürünün temel etkenlerden biri olduğu söylenebilir.

2.1.2.Rol model olarak benimsenen anne

Evlilik öncesinde annesiyle sevgi ve güvene dayalı bir ilişki kuran kadınların anneleriyle ilgili olumlu değerlendirmeleri evlendikten sonra artarak devam etmekte, bu kadınlar annelerini rol model olarak benimsemektedirler.

"...annem ev hanımıydı işte dört çocuk ben ortaokuldayken iki tane daha oldu kalabalık bi aile... annem sürekli koşturmaca halinde bizlere yetişmeye çalıştı evde baba otoritesi vardı ama şey aslında anne (vurgu)... babamın hayır hayırdı eveti evetti ama heralde o hayırlarda evetlerde annemin doğrudan etkisi vardı mesela ben annemin söyledi şeyler acaba doğru mudur diye çok sorgulamamışım annem benim gözümde hep öyle bi yerde hep her şeyin en iyisini bilir en iyisini yapmıştır... hala da öyle... anne olduktan sonra kendimle annemi kıyasladım oluyor annem nasıldı ben nasılım ama annem benim için hep özel bi yerde (YŞ. sa. 330- 338).

YŞ'nin annesiyle ilgili değerlendirmeleri farklı şekillerde ele alınabilecek anlam kategorileri içermektedir. Anne, kalabalık bir evde ailenin ihtiyaçlarını karşılamak için sürekli faaliyet halinde bir aktör olarak betimlenmektedir. Ancak geleneksel kültürdeki genel algının tersine, baba otoritesinin görünürlüğüne rağmen, arka plandaki kadın/ anne etkisi YŞ'nin genel ifadelerindeki temel motif olarak karşımıza çıkmaktadır. YŞ'nin algıladığı anne tipi, erkek otoritesi karşısında ezilen, ikincilleşen, varlığı sorgulanan bir kadın değil, aksine geleneğin genel görünümünü korumakla birlikte erkeğe kendi fikirlerini/ doğrularını sunan ve kabul ettiren kadındır. Sosyal aktörün ifadelerinde hep üst boyuttaki bir hayranlık duygusuyla tezahür eden anne değerlendirmesi,

annenin hayatını ailesi için feda etmesinin yanında, kadının erkek üstündeki bu sessiz ancak keskin etkisinden uçlanmaktadır. Annenin aile içindeki bu tezahürü, sosyal aktörün rol model olarak annesini seçmesinde önemli bir etkidir.

1.2. Evlilik Yaşamındaki Mutluluk/ Mutsuzluk Annelik Yönelimlerini Etkiler

Araştırmanın bu basamağında, evlilik hayatındaki mutluluğun/ mutsuzluğun kadınların annelik yönelimlerini önemli ölçüde etkilediği ortaya çıkmıştır.

2.2.1. Mutlu kadın çocuklarını olumlu etkiler

Evlilik yaşamında kendisini mutlu hissedenden kadının çocukları üstündeki etkisi, çocukların kimlik inşasında ve sonraki yaşamlarında olumlu duygu ve davranış örüntüleriyle kendisini gösterir.

“...hem sevgi hem saygı... babamın ona sevgi ve saygı gösterdiğini annemin ona sevgi ve saygı gösterdiğini doğulu bi aile olsak da hissederdik zaman zaman şakayla karışık da olsa bunu hissettirirlerdi... sonra ona (annesinin babasına) karşı saygısı hürmeti karşılığında da onu görüyo oluşu “evlilikte gurur olmaz” deyişi... bizimle ilgili annemin de babamın da çırpınışı... hep şey derler “biz ne yapıyosak çocuklarımız için yapıyoz...” etraftan da hep böyle derlerdi konu komşu ama gerçekten de bizim içindi ikisi de... kendileri için bişey yaptıklarını hatırlamıyom özellikle annemin kendisi için bişey yaptığını hatırlamıyom yani (YŞ, sa. 358- 365).

Katılımcının ifadeleri, içinde yetiştiği geleneksel kültürün çok yönlü etkileriyle örgülenmiştir. Sosyal aktör, aile ortamındaki karşılıklı sevgi/ saygı ortamını betimlerken eşlerin karşılıklı uyumunu,

birbirlerine duydukları sevgiyi ve saygıyı sıra dışı bir anlam kategorisinde (doğulu bi aile olsak da) kodlayarak gündelik hayatta tezahür eden gelenek/modern ayrımını belirginleştirmiştir. Betimlenen aile tablosundaki *olumlu* tezahürlerin karşılıklılığı vurgulansa da, annenin değerini ayrıca vurgulamak için yapılan aktarım (evlilikte gurur olmaz) söz konusu evlilik ilişkisinde geleneksel değerlerin baskınlığını göstermektedir. Bizim için dikkat çekici olan, sosyal aktörün, annesinin ailesini huzur içinde yaşatmak için adanmış bir hayat profili çizisine karşı ortaya koyduğu tutumdur. Her ne kadar eşler aile için karşılıklı fedakarlık etme yoluna gitmişlerse de, çizilen aile tablosunda asıl yük kadının üstündedir ve katılımcı bu durumu takdirle karşılamaktadır.

“...heralde annem çocuklarıyla eşiyile birlikte ben de öyleyim azıcık aşım ağrısız başım deyip mutlu oluyodu gibi geliyo bana mutluydu... çok sıkıntılar yaşadı... kadınların bünyesinde şey oluyomuş sıkıntıların bünyesinde birikmesiyle yüksek tansiyon... şu an annemde yüksek tansiyon çıktı birkaç senedir bunlar var bunları içine atmış biriktirmiş... zaman zaman mutlu olmuştur zaman zaman kendini mutlu olduuna ikna etmiştir...”

YŞ'nin bakış açısına göre, kadının gündelik hayatın zorlukları içinde idame ettirdiği sosyal rollerin arka planında tespit edilen *acı*, onu *mutlu* olarak kodlamaya engel değildir. Sosyal aktör, annesinin hayatın içinde nasıl hırpalandığının ve bu zorlu sürecin sonuçlarının farkındadır. Katılımcının anne değerlendirmesine kutsal bir anlam kazandıran, annenin yaşadığı zorlu süreç ve ona karşı takındığı *adanmış* tavidir. Bu adanmışlık içinde kâh mutlu olan, kâh mutlu olduğuna ikna

olan kadının ortaya koyduğu annelik rolünün sosyal aktör tarafından tespit edilen değeri bu adanmışlıktan kaynaklanmaktadır. Kendisi için bir şey yapmadığı gibi bunun hayalini bile kurmayan, hayatının tamamını çocuklarına adayan, bu halleri çevreleri tarafından da tespit edilen ebeveyn bu tutumlarıyla çocukları tarafından da kabul görmekte, sevilme ve sayılmakta, ebeveynlik deneyimlerinde idealize edilmektedir.

2.2.1. Mutlu olmayan kadın çocuklarını olumsuz etkiler

Evlilik yaşamında mutsuz olan kadın, annelik rollerini sürdürmede bazı problemler yaşayarak çocuklarıyla sağlıklı iletişim kuramayabilir. Mutlu evlilikle annelik rolü arasında kurulan bu ilişki elbette genel geçer bir doğru değildir, ancak bu tespit en azından yaptığımız çalışma bağlamında geçerlidir.

“...annemin mutsuzluğu bence temelde kendisini birey olarak hiç görememiş böyle bir derdin içine hiç girememiş... sorgulamamış ben neyim neciyim bu hayatta ne istiyorum? İsteklerim buysa nasıl davranmalıyım? Sadece hayatı olduğu şekliyle kabul edip şikayet etme yoluna gitmiş ama bu noktada bir çaba hiçbi zaman göstermemiş... sanki mutsuzluklarıyla mutlu olmuş kendini üstün görmeye çalışmış hani böyle insanlar vardır ya mutsuzluklarından prim alan insanlar vardır böyle bir psikolojisi var annemin... (SH. sa. 681- 688)

SH, annesinin mutsuzluğunu feminist bir dille irdelemekte, savını felsefi/ psikolojik argümanlarla sağlamlaştırmaktadır. Sosyal aktöre göre, kadının kendisini *birey* olarak görmesi onun var oluşunun en önemli göstergesidir; bu bağlamda birey olma bilinçli bir kadının önemli bir *derdidir*. Bu noktada

SH'nin annesiyle ilgili değerlendirmelerinden ziyade bu değerlendirmelerin arka planı bizim için önemlidir. Belki daha fazla ailesel sorunlar içinde çocukluğunu geçirmiş olan YŞ annesini yücelterek onu kendisine rol model yaparken, SH neden annesine karşı bu kadar tepkili bir tavır ortaya koymaktadır? Üstelik her iki katılımcı kimlik sunumlarını “dindar bir Müslüman” olarak yapmaktadır ve kadınların tabii oldukları din ebeveyni, özellikle anneyi her koşulda yüceltmeyi tavsiye etmektedir². Bu sorunun cevabı, SH ile annesi arasında kurulan sevgi ve güvenden yoksun ilişkide aranmalıdır bizce. Artık kendisi de anne olan, aile sorumluluğunu taşıyan bir kadın olan SH, yaşantısı boyunca annesine karşı biriken olumsuz duygularını ancak dinsel duygular ve eğitim sayesinde belli ölçüde yönlendirebilmiş, onu mazur görme çalışmıştır. Halbuki YŞ ebeveyni, özellikle annesi tarafından çok sevildiğini hissederek büyümüş ve sonuç olarak ailesine, özellikle annesine eleştiri yollarını kapatmıştır.

2 Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “öf!” bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle (17/23). Ayrıca Kur'an-ı Kerim'de belirtilen surelerin ayetlerinde anne baba hukuku anlatılmaktadır: (17/ 24) ; (6/ 151); (21/ 15); (46/ 15); (14/ 41); (31/ 8); (2/ 83); (9/ 24).

Hz. Peygamber'in hadislerinde de ebeveyn hukukuyla ilgili teşvikler ve tehditler çok fazladır: Ebu Hureyre (RA) anlatıyor: Bir adam gelerek: “Ey Allah'ın Resülü! İyi davranıp hoş sohbetle bulunmama en çok kim hak sahibidir?” diye sordu. Hz. Peygamber: “Annen!” diye cevap verdi. Adam: “Sonra kim?” dedi, Resûlullah “Annen!” diye cevap verdi. Adam tekrar: “Sonra kim?” dedi Resûlullah yine: “Annen!” diye cevap verdi. Adam tekrar sordu: “Sonra kim?” Resûlullah bu dördüncüyü: “Baban!” diye cevapladı” (Buhârî, Edeb 2; Müslim, Birr 1).

1.3. Gündelik Yaşamda Anne Etkisinin Tezahürleri

Gündelik yaşamda tezahür eden anne etkisinin boyutları çok yönlüdür. Annesini aile yaşamlarının temel mimarı olarak gören ve annesindeki adanmışlık halini minnet ve takdir duygularıyla değerlendiren YŞ, üzerindeki anne etkisini daha çok bu minvalde değerlendirmektedir.

“...annem benim gözümde hep öyle bi yerde hep her şeyin en iyisini bilir en iyisini yapmıştır... hala da öyle... anne olduktan soora kendimle annemi kıyasladım oluyo annem nasıldı ben nasılım ama annem benim için hep özel bi yerde (YŞ. sa. 335- 338).

Kendisiyle yaptığımız görüşme boyunca YŞ, henüz üç yıllık evlilik yaşamında bir kadın olarak annesini örnek aldığı için, bu örnek almada annesiyle arasındaki kuşak ve eğitim farkını dikkate değer bulmadığının ipuçlarını vermiştir. Kendi anneliğini ve eşliğini annesininkiyle karşılaştırarak bir değerlendirme yapan sosyal aktör, sıkıntılara katlanma, zor durumlarda soğukkanlılığını koruma (sa.353) ve ailesi için adanma konularında annesine yetişemeyeceğini düşünmektedir. Bu bağlamda sosyal aktör, annesini ulaşılması gereken bir rol model olarak tespit etmektedir.

SH ise hayatında tezahür eden anne etkisini öncelikle fiziksel bağlamda kodlamıştır.

“...tabi mutlaka etkilemiştir etkilediini düşünüyom mesela olaylara verdiimiz tepkiler bile benziyo... annem üzüldeğinde uyumayı tercih ederdi aynı şey bende de uzun süre devam etti şu an buna çok dikkat etsem de benim de ilk tepkim yataa girmek uyumak şeklinde olurdu... (SH, sa. 678- 681)”

SH'nin annesiyle olan gerilimli ilişkisi düşünüldüğünde anneye kurulan bu benzetme anlamlıdır. Annesini kadın ve anne olarak keskin söylemlerle eleştiren sosyal aktör, görüşme boyunca annesini örnek almadığını, ondan hiçbir şey kazanmadığını ihsas etmiştir. Kendi annelik ve kadınlık rollerini annesinde gördüğü rol modelin tam karşısında inşa eden katılımcı, sosyal rollerle ilişkili olarak kendisini annesine benzetmekten kaçınmıştır. Kendisine güvenen ve gerektiğinde eşine karşı koyabilen bir kadın/ anne figürüyle hiç karşılaşmadığını, annesinde böyle tavırları görmeyi çok istediğini söyleyen SH, kendi kadınlık deneyiminde annesine karşı tepkiyle oluşan bir kadın kimliği inşa etmiştir. Yolunda gitmeyen bir evliliği olsa, evliliğini kurtarmak için elinden gelen her şeyi yapacağını, ancak düzeltmek mümkün olmadıysa en kısa sürede o evliliği bitireceğini söyleyen sosyal aktör, bu tavırla annesinin tam karşısında yer almaktadır.

1.4. Kadınların Annelerine Bakış Açısı Zaman İçinde Değişebilir

Yaptığımız görüşmeler sonucunda kadınların anneleriyle ilgili değerlendirmelerinin zaman içinde değişebildiği ortaya çıkmıştır. Bu değişimi ortaya çıkaran farklı faktörler olabilir. Kadınların evlilik ve annelik deneyimi yaşamış olmaları anneye bakış açısını yumuşatan en önemli nedenlerden biridir. Evlilik öncesinde annesiyle tam empati kuramayabilen kadınlar, evlilikten, özellikle annelik deneyiminden sonra empati kurmakta, onunla ilgili değerlendirmelerini yumuşatmaktadır.

Eğitim ve dinsel inanç anneye ilgili bakış açısını doğrudan etkileyen diğer önemli iki faktördür. İslâm dininde ana baba hukukunun tartışılmaz şekilde öne çıkarılması, dinsel metinlerde ebe-

veynin genel anlamda *haklı* bulunarak onlara iyiliğin teşvik edilmesi, kendisini dindar olarak tanımlayan kadınlardaki olumsuz bakış açısını tam olarak ortadan kaldırmaya da hafifletmektedir. SH'nin annesiyle ilgili değerlendirmelerinin daha çok evlilik öncesi hayata referans edilerek verilmesi bunun önemli kanıtlarından biridir. SH, annesiyle yaşadığı mutsuz bir çocukluk ve genç kızlık döneminden sonra çok yönlü değişimlerin içinde bulmuştur kendisini. Ailesinin baskıları nedeniyle inanmaz olduğu Allah'a inanmaya başlamış, özlemini çektiği eğitim hayatına kavuşmuş, sonrasında da iyi bir evlilik yapmıştır. Travmatik geçen bir çocukluğun ardından meydana gelen bu çok yönlü gelişmeler sosyal aktörü annesine karşı daha ılımlı, anlayışlı ve affedici konuma getirmiştir.

2.5.Özne Konumları

Kadınlar kendilerini, hem anneleri tarafından farklı muamelelere maruz kalan evlatlar hem de evlerindeki sosyal cinsiyet rollerini yerine getirmeye gayret eden bireyler olarak ifade etmeye çalışırken, inşa ettikleri söylemlerin kendilerine sunduğu özne pozisyonları içerisinde konuşmaktadırlar. Bu özne pozisyonları her kadının kendine veya diğerlerine yönelik sabit ve değişmez konumlandırmalar değildir. Bu konumlandırmalar her hal ve durumda değişebilen, hatta bazen birbiriyle çelişebilen pozisyonları içerebilir.

Katılımcılarımızla görüşmemizde ortaya çıkan özne konumları şu şekildedir: 1-Kendisini çocuklarına adayın anne, 2- çocuklarını sevmeyen ve onlara saygı duymayan anne, 3- kendilik bilincine sahip olamayarak bireyleşmemiş anne.

2.5.1.Kendisini çocuklarına adayın anne

İnşa edilen söylemde annenin kendisini çocuklarına adaması idealize edilmiş, kendisini çocuklarına adayın anne profili yüceltilmiştir. *Kendisini çocuklarına adayın anne* özne konumu, *kendisini çocukların adamasın, kendi istek ve arzuları için yaşayan anne* özne konumunun tam karşısına inşa edilmiştir. Sosyal aktör, inşa ettiği adanmış anne konumundan kendisini dışsallaştırmamakta, ancak adanmışlık konusunda kendisini annesinin seviyesinde görmemektedir.

3.2.Çocuklarını sevmeyen ve onlara saygı duymayan anne

Burada inşa edilen söylem, alışılmış anne profillerini yapı söküme uğratabilecek özelliklere sahiptir. Çocuklarını sevmeyen, onları beğenmeyen, akranlarının yanında çocuklarını küçümseyen anne özne konumu, çocuklarını seven ve onlara saygı duyan, çocuklarının hatasını örten anne konumunun karşısında inşa edilmiştir. Sosyal aktörün annesiyle ilgili değerlendirmeleri, annelik deneyiminde kendisine bir bakıma rehberlik etmektedir. SH'nin annesine karşı tepki olarak geliştirdiği duygu ve davranış örüntüleri kimlik inşasının en kuvvetli harçlarından biridir.

1.5. 2.Kendilik bilincine sahip ol(a)mayarak bireyleş(e)memiş anne

Feminist argümanlar kullanılarak inşa edilen söylemde, *kendilik bilincine sahip olmayan, bireyleşmemiş anne* özne konumu inşa edilmiştir. *Kendilik bilincine sahip, hayatta belirli hedef ve gayeleri olan, kendisi için yaşamayı bilen, bireyselleşmiş anne* özne konumunun tam karşısına inşa edilen özne konumu, sosyal aktörün kendisini

dışsallaştırdığı ve genel anlamda kadınlar için kabul edilemez bulduğu bir noktadır.

2. TARTIŞMA

Veri analizinin bizi getirdiği noktada kısa bir değerlendirme yapmak irdedeğimiz sorunsal- larla ilgili sonuca ulaşmada önemlidir. Geçmiş yaşantılar bugünü belirlemede oldukça işlevseldir; bireyin gündelik yaşamdaki tezahürleri geçmiş yaşantılarıyla yakından ilişkilidir (Freud, 2014). Bu bağlamda bireyin hayatının en önemli dö- nemi (çocukluk) geçirdiği aile, insanın, dolayısıyla kadınların hayatında azımsanamayacak etkiye sahiptir (Berger&Luckmann, 2008). Anne, aile- nin en başat role sahip olan üyelerinden biridir (Strach, 2006) ve kadınların kimlik inşasında önemli etkileri vardır.

Kadınların kendi annelik yönelimlerini belirledikleri süreç (Sanford ve Donovan, 1999) anneleriyle kurdukları ilişkinin niteliğiyle yakından ilişkilidir. Anneleriyle sağlıklı ilişki kurabilen ve anneleri tarafından sevgiyle büyütülen bireylerin duygus- al süreçlerinde onlara karşı yoğun bir sevgi ve bağlılık tespit edilirken, anneleriyle böylesi bir ilişki kuramayan ve onlar tarafından sevgi ile büyütülmeyen bireylerin duygusal süreçlerinde annelerine karşı azımsanamayacak bir uzaklık gözlenmiştir (Ruppental vd., 1976). Ruppental ve arkadaşlarının maymunlar üzerinde yaptığı ve insanlara uyarladığı bu araştırmanın sonuçları kendi örneğimizde de doğrulanmış, katılımcıla- rımızın annelerine karşı aynı şekilde yönelim gösterdikleri görülmüştür.

Sanford ve Donovan (1999)'ın yaptığı çalışmada, kadınlara birincil rol modellerinin kim olduğu sorulduğunda, katılımcıların yüzde 63'ünün

annelerini bilinçli olarak rol model almaktan kaçındıkları, ancak görüşmeler derinleştğinde üstlerindeki en büyük etkinin annelerine ait olduğunu kabul ettikleri ortaya çıkmıştır. Kendi araştırmamızda doğrulanan bu sonuçla ilgili önemli bir farklılık söz konusudur. Anneleriyle olumlu bir etkileşim içine giremeyen kadınlar annelerine benzemekten kaçınırsalar da, kadınların dinsel inançları anneleriyle ilgili değerlendirmelerini ve onlara yönelimlerini önemli ölçüde etkilemiş- tir. Söz gelimi, annesiyle arasında gerilimli bir ilişki olan katılımcımız annesiyle ilgili *kötücül* duygularını, inandığı ve kendi iradesiyle teslim olduğu dinin hükümlerine ters düşmemek veya dinsel açıdan sorumlu/ günahkar olmamak için iyiye yönelmeye çalışmakta, bunda bir ölçüde muvaffak olmaktadır. Katılımcının annesiyle ilgili olumsuz duygularının iyiye yönelmesinde kendi annelik ve kadınlık deneyiminin belli ölçüde et- kisi olsa da, konuyla ilgili en belirgin etki dinsel inanç temellidir.

Benzer bir sonuç, annesiyle sevgi, saygı ve feda- karlık odaklı bir ilişki içinde yetişen kadınlarda da görülmüştür. Bu tarz ilişki biçiminde ise, ka- dınlık ve annelik deneyimlerine ek olarak dinsel inançların etkisiyle annenin öncesine nispeten daha fazla yüceltildiği tespit edilmiştir.

Yaptığımız çalışmada belki değinilmesi gereken ancak değinemediğimiz nokta, katılımcıların babalarıyla olan ilişkilerinin ve anne/ baba arasın- daki evlilik ilişkilerinin incelikli irdelenmesiydi. Kadınların annelerinin mutluluklarına ve mutsuz- luklarına, bu durumun annelik rollerinin ortaya çıkmasına etkisi irdelenmiştir ancak kadınların babalarıyla olan ilişkilerine hiç değinilmemiştir. Bu eksikliğin olmadığı çalışmalarda daha zengin

ve derinlikli sonuçların ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldir.

Öncelikle kendimize önemli katkılar sağlayan bu çalışmada, insan ilişkilerinin nasıl tezahür ettiğini anlamaya yöneldiğimizde insanı çevreleyen çok yönlü etkilerin derinlikli düşünülmesi ve çok yönlü ele alınması gerektiğini söylemeliyiz. Tek yönlü ele alınan bir sosyal olgu bize yalnızca ele alındığı uzanım ile ilgili şeyler söyleyebilecek, ele alınan konunun bağlamı eksik kaldığı için ulaştığımız sonuç sorunlu olabilecektir. Sözgelimi, kadınların gündelik hayatlarının inşasına etki eden faktörleri incelerken, içinde var olduğumuz kültürün bize sunduğu kutsallaştırılmış yönelimleri sorgusuzca kabul ettiğimizde, sosyal olguları olduğu gibi anlama yolu kendi elimizle kapatılmış olacaktır. Dolayısıyla bir sosyal bilimcinin nasıllığını anlamak istediği sosyal metne bakarken kendi değer yargılarından ve mevcut kültürel formlardan mümkün olduğu kadar sıyrılması zorunludur.

4.SONUÇ

Yaptığımız sınırlı araştırmada ulaştığımız en kesin ve önemli sonuç, aile yaşantısının, özellikle de annenin kadınların gündelik yaşamında çok önemli etkileri olduğudur. Bildiğimiz gibi aile yaşantısı, bireylerin hayatında yadsınamaz öneme sahiptir. Kadınlar söz konusu olduğunda da katlanarak devam eden bu durumun farklı uzanımları vardır.

Çocukluğunda ve ilk gençlik döneminde annesiyle sevgi ve güvene dayalı bir ilişki kurabilen kadınlar, sonraki yaşam deneyimlerinde anneyi daha da yüceltmekte, kendi kadınlık ve annelik deneyimlerinde annelerini rol model olarak almaktadırlar. Bu kadınların anneleriyle ilgili

değerlendirmelerindeki pozitif anlamdaki yükselmeye, gündelik yaşamlarında kadınlığa ve anneliğe yönelik zorlukların deneyimlenmesi etkilidir. Annelerini rol model olarak seçen kadınlar kendi kimlik inşalarını bu model bağlamında gerçekleştirmekte, gündelik hayattaki davranış örüntülerini buna göre düzenlemektedirler.

Çocukluğunda ve ilk gençlik döneminde annesiyle sevgi ve güvene dayalı bir ilişki kuramayan kadınlar, sonraki yaşam deneyimlerinde annelerine karşı besledikleri negatif duygulardan belli ölçüde uzaklaşmakta ancak anneye ilişkin duygu ve düşüncelerinde tam bir dönüşüm gerçekleşmemektedir. Anneye karşı hissedilen *kötücül* duygu ve düşüncelerin azalma eğilimi göstermesinde, kadınlık ve annelik deneyimlerinin yaşanması etkilidir. Ayrıca, eğitimin kazandırdığı rasyonel ve eleştirel bakış açısı dinsel inançların getirdiği yumuşatma ile birleşmekte, sosyal aktör artık hayatı paylaşmadığı annesine karşı daha ılımlı yaklaşabilmektedir. Annesiyle sevgi ve güvene dayalı bir ilişki kuramamış kadınlar, annelerinin ters istikametinde bir kimlik inşasına girişmekte, gündelik hayattaki kadınlık ve annelik rollerinde annenin karşıt özelliklerini etkin kılmaktadırlar.

Annenin kadınlar üstündeki etkileri elbette bunlara sınırlı değildir, ancak sınırlı bir çalışmanın ürünü olarak ulaştığımız sonuçlar oldukça önemlidir.

5.KAYNAKÇA

ARKONAÇ, A. S., & PAKER, O., (2012). Söylem Çalışmaları, Ankara, Nobel

BUTLER, J., (2008). Cinsiyet Belası, (Çev. Başak Ertür), İstanbul, Metis Yayınları

- BERGER, . D., & POTTER, J., (1992).** Discursive Psychology, London, Sage
- BERGER, P. L., & LUCKMANN, T., (2008).** Gerçekliğin Sosyal İnşası, (Çev. Vefa Saygın Öğütler), Ankara, Vadi Yayınları
- ÇİFTÇİ, A., (2004).** Anlayıcı Yaklaşım ve Din Sosyolojisi İçin Uzmanlar, Ankara, Kitâbiyat.
- DAVUTOĞLU, A., (2008).** Sahih- i Müslim Tercüme ve Şerhi, İstanbul, Işık Yayınları
- EDWARDS, D., & POTTER, J., (1992).** Discursive Psychology, London, Sage
- FIELD, T., (1994).** “The Effects of Mother’s Physical and Emotional Unavailability on Emotion Regulation”, *Monographs of the Society for Research in Child Development*, Vol. 59, No. 2/3, pp. 208- 227
- FREUD, S., (2014).** Günlük Yaşamın Psikopatolojisi, (Çev. Hasan Can), İstanbul, Tutku Yayınevi
- GÜLER, İ., & ÖZSOY, Ö., (2012).** Konularına Göre Kur’an / Sistemik Kur’an Fihristi, 15. Baskı, Ankara, Fecr Yayınları
- KEMPS, A.; TIMMERMANS, P.; & VOSSEN, J., (1989).** “Effects of Mother’s Rearing Condition and Multiple Motherhood on the Early Development of Mother-Infant Interactions in Java-Macaques (*Macaca fascicularis*)”, *Behaviour*, Vol. 111, No. 1/4, 61-76
- HAROOTUNIAN, H. (2006).** Tarihin Huzursuzluğu, (Çev. Mehmet Evren Dinçer), İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları
- HERLIHY, D., (1991).** Family Source: The American Historical Review, Vol. 96, No. 1. pp. 1-16
- LUCKMANN, T., (2003).** Görünmeyen Din, (Çev. Ali Coşkun, Fuat Aydın), İstanbul, Rağbet Yayınları
- MARSHALL, G., (2005).** Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürücü), Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları
- PAKER, O., (2005).** Günlük Düşüncede Modernlik, Din ve Laiklik, Ankara, Vadi Yayınları
- POLOMA, M. M., (1993).** Çağdaş Sosyoloji Kuramları, (Çev. Hayriye Erbaş), Ankara, Gündoğan Yayınları
- POTTER, J., & WETHERELL, M., (1987).** Discourse and Social Psychology, London, Sage
- POTTER, J., & WETHERELL, M., (1995).** “Discourse Analysis”, (Ed. Smith, Harre ve Langenhove), *Rethinking the Methods of Psychology*, London, Sage
- RUPPENDEL, G. C., ARLING, G. L., HARLOW, H. F., SACKETT, G. P., & SUOMI, S. J., (1976).** “A ten year perspective of motherless mother monkey behavior”, - J. Abn, *Psychol*, 85, p. 341-349
- SANFORD, T. L., & DONOVAN, E. M., (1999).** Kadınlar ve Benlik Saygısı, (Çev. Semra Kunt), Ankara, HYB Yayıncılık
- SCHICK, İ. C., (2001).** Batı’nın Cinsel Kısıtı, (Çev. Savaş Kılıç, Gamze Sarı), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

-
- STRACH, P., (2006).** “The Politics of Family”, *Polity*, Vol. 38, No. 2, pp. 151-173
- SWINGEWOOD, A., (1998).** Sosyolojik Düşün-
cenin Kısa Tarihi, (Çev. Osman Akınhay),
Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları

İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİ'NDE EĞİTİM VE GELİŞTİRME UYGULAMALARI: OTEL İŞLETMESİNDE BİR ÖRNEK OLAY İNCELEMESİ

TRAINING AND DEVELOPMENT APPLICATIONS IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT: A CASE STUDY IN THE HOTEL

İlke KAYA

Kırklareli Üniversitesi Turizm Fakültesi

Özet: Günümüzde rekabet koşullarının artmasıyla insan kaynakları yönetimi kapsamında otel işletmelerinde iş görenlerin eğitimi ve geliştirilmesi son derece önem kazanmıştır. Bu araştırmanın amacı, (1) otelcilik sektöründe insan kaynağının eğitim ve geliştirilmesi amacıyla yürütülen yöntemlerin incelenmesi ve (2) farklı yöntemler varsa ortaya çıkarılmasıdır. Araştırma, kalitatif (nitel) bir derinlemesine görüşme örnek olayı içermektedir. Araştırma için Edirne’de dört yıldızlı bir otel işletmesinde insan kaynakları yöneticisi ile derinlemesine görüşme yapılarak veriler toplanmıştır. Verilerin analizi, betimsel analiz tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda eğitim ve geliştirme uygulamalarına önem verilmesine karşın, yeterli olmadığı fakat otel yönetiminin eğitim ve geliştirme uygulamalarına yönelik bir çaba içerisinde olduğu ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları Yönetimi, Eğitim ve Geliştirme Uygulamaları, Örnek Olay, Otel Endüstrisi

Abstract: Nowadays training and development of employees in hotels is extremely important within the scope of human resource management with the increasing competition. The objectives of this research are (1) to examine of methods carried out for training and development of human resources in the hospitality sector and (2) to bring out if there are different methods. The research contains a qualitative case study in-depth interview. For the study the data were collected from human resource manager within depth interviews at a four-star hotel in Edirne. Data analysis was performed using descriptive analysis technique. The conclusion in this study, despite the emphasis on training and development applications, this is not enough but hotel management is in an effort for the training and development applications.

Key Words: Human Resources Management, Training and Development Applications, Case Study, Hotel Industry

1. GİRİŞ

Otelcilik sektöründe yaşanan yoğun rekabete dayalı olarak, işletmelerin pazarda varlığını korumak, şirket paylarını arttırmak, satış ve gelir düzeylerini yükseltmek amacıyla müşterilerine daha kaliteli ürün ve hizmetler sunmak durumundadırlar. Bunun yanı sıra günümüz işletmeleri yaşanan hızlı değişimleri yakalayabilmek ve daha güçlü rekabet edebilmek adına iş görenlerine daha fazla önem vermekte, eğitim ve geliştirme faaliyetlerini insan kaynağına dolayısıyla işletmenin geleceğine yapılan önemli bir yatırım olarak görmektedir. Bu nedenle insan kaynağı emek-yoğun işletmeler olan otellerin başarısı ve geleceği açısından çok önemli rol oynamaktadır.

Otel işletmelerinde insan kaynakları departmanının işlevlerinden biri olan iş görenlerin eğitim ve geliştirilmesi ile iş görenlerin müşteri beklentilerini daha iyi kavrayabilmesine, müşteriler ile uzun vadeli ilişkiler geliştirebilmesine olanak sağlayarak müşteri tatmin ve sadakatini beraberinde getirmektedir. Ayrıca iş görenler eğitim ve geliştirme faaliyetleri sayesinde işine daha hızlı alışmakta, işini daha etkin bir şekilde yapmaktaki, özgüveni gelişmekte, verimlilik ve hizmet kalitesi yükselmekte sonuç olarak iç müşteri tatmini de artmaktadır. Bu araştırmanın amacı, otel işletmelerinde insan kaynakları yönetimi kapsamında, işgörenlerin eğitim ve geliştirilmesi amacıyla yürütülen yöntemlerin incelenmesi ve farklı yöntemler varsa ortaya çıkarılmasıdır. Bu amaçla araştırmanın ikinci ve üçüncü bölümde insan kaynakları yönetiminin gelişimi, otel işletmelerinde insan kaynakları yönetiminde eğitim ve geliştirme uygulamalarına dair literatür taramasına, dördüncü bölümde araştırma yöntemine, beşinci

bölümde araştırma bulgularına ve son bölümde ise araştırmanın sonuç ve öneriler kısmına yer verilmektedir.

2. İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNİN GELİŞİMİ

İnsan kaynakları yönetiminin gelişimi 1920'lerde Amerika'da Taylor ve Weber'le başlayan ve insanı sadece parayla teşvik eden bir "makine-varlık" olarak gören klasik yönetim görüşü, 1930'lardan itibaren yönetimde kişisel ilişkilerin daha yoğun yaşandığı insancıl bir görüşe bırakmıştır. Yönetim biliminde insan ilişkilerinin ortaya çıkışı, Elton Mayo ve arkadaşlarının Chicago yakınlarında Western Elektrik Şirketi'nin Hawthorne fabrikasındaki araştırmalarıyla başlamıştır (Öner, 1999: 17-18). Adam Smith (1776) özellikle üretim sürecini daha basite indirgemiş ve temel birtakım görevlere ayırmıştır (Fındıkçı, 2003: 7). 19. yüzyılın sonlarına doğru ABD'nde endüstrileşme hızla ilerlemekle birlikte yönetim henüz bir meslek olarak bilinmemektedir. Bilimsel yönetim yaklaşımının öncülerinden olan Frederick W. Taylor (1856-1915), çelik endüstrisi alanlarında yaptığı incelemelerle, iş ve zaman etüdü yöntemleri ile standartlaştırılmış ve verimli çalışan işgörenlerin diğerinden ayırt edilebilmesi için teşvikli ücret sistemi geliştirmiştir (Kozak, 2012: 10). Taylor, daha çok iş tasarımı ve işlerin yapılış biçimi üzerinde dururken, H. Fayol yönetim süreci yaklaşımını (yönetsel teori) ortaya atarak örgüt bir bütün olarak ele almaya çalışmıştır (Bolat vd., 2008: 31). Klasik teorinin üçüncü yaklaşımı olan bürokrasi yaklaşımı bir Alman sosyolog ve bilim adamı olan Max Weber tarafından geliştirilmiştir. Weber, bürokrasi kavramını etkin bir organizasyon yapısına ulaşmak amacıyla kullanmıştır (Ertürk,

2006: 101). Konaklama işletmelerinde klasik yönetim yaklaşımını ilk uygulayan kişi E. Statler olmuştur. Statler küçük çaptaki işletmesini orta sınıf müşterilerin kaliteli hizmet beklentisini karşılamak üzere ulusal piyasaya hitap eden bir otel zincirine dönüşmüştür (Mill, 1989'dan aktaran Kozak, 2012: 11). 1930'lu yıllara kadar klasik teori geçerliliğini korumuş, fakat daha sonraları bu teorinin yetmediği ortaya çıkmıştır. Neo-klasik yönetimin en önemli özelliği insan yaklaşımı olması yanında temelde klasik yönetim ilkelerine dayanmaktadır. Bu dönemde yapılan araştırmalar Hawthorne araştırmaları, birinci ve ikinci Röle Montaj Odası Deneyi, Mika Yarma Odası Deneyi, Seri Bağlama Gözlem Odası Deneyi ve Harwood Araştırmalarıdır (Özalp, 2001: 135). Daha sonraları çağdaş yaklaşımlar arasında olan Sistem Yaklaşımı'nda insanlar, gruplar, yöneticiler örgütsel sistemin birer parçası konumundadırlar. Davranışlarda bu sistemi etkileyen faktörleri ve bu faktörlerdeki değişimleri titiz bir şekilde izlemek, örgütsel başarıyı sağlayacak tutumları göstermek durumundadırlar. Klasik, neoklasik ve insan kaynakları yaklaşımları ile sistem yaklaşımı örgütsel sorunlara çözüm getirecek tek bir model üzerinde durmuşlardır. Ancak farklı görüşler, her örgütte uygulanabilecek evrensel modellerin bulunmadığını göstermektedir. Bu düşünceden hareketle ortaya çıkan durumsallık yaklaşımı ise bir örgüt için geliştirilen model ona özgü olduğunu, diğer örgütler için kullanılamayabileceğini ileri sürmektedir (Eren, 2004: 55-56).

İlerleyen yıllarda insana ilişkin olgu ve olaylara bir ortam (concept) ve bütünlük içinde bakılması ihtiyacı doğmuştur. İnsan kaynakları yönetimi bu bütünlüğü oluşturmak için ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllarda ABD'de hissedilen bu ihtiyaç

1980'li yıllarda belirginlik kazanmıştır. Sanayi toplumunda teknolojinin ulaştığı makine ile makine üretimi aşaması, insanın giderek düşünce ve bilgi gerektiren işlerde çalışmasına, fiziksel güce dayalı işlerin daha da azalmasına yol açmıştır. Bu dönemde insan kaynağının her olayda en önemli öğe olma özelliği daha belirgin biçimde ortaya çıkmıştır (Fındıkçı, 2003: 9). Günümüzde insan kaynakları sadece işe alma, kayıt tutma, işten çıkarma ve benzeri rutin işleri değil, aynı zamanda yönetsel bir fonksiyonda üstlenmiş olup tıpkı diğer fonksiyonel yöneticiler gibi yönetimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Özgen vd., 2002: 6).

3.OTEL İŞLETMELERİNDE İNSAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNDE EĞİTİM VE GELİŞTİRME UYGULAMALARI

İnsan kaynağının önemi ve değerinin günümüz toplumlarının vazgeçilmez gerçeği olduğu, bilginin ise temel güç ve ana sermaye olduğu bilinmektedir. İnsan kaynakları yönetiminin en önemli görevlerinden birisi eğitim ve geliştirme çabalarıdır (Fındıkçı, 2003: 243). **Eğitim ve geliştirme**; işgörenin işinde belirli bir dönem sonra sağladığı başarı düzeyinin, diğer bir ifade ile kendisinden isteneni ne ölçüde gerçekleştirebildiğinin ortaya çıkarılmasıdır (Mucuk, 2003: 319). Yöneticilerin kurumlarda hazırlayacakları öğrenme ve geliştirme ortamları ile işgörenlerin hayat boyu öğrenme alışkanlığı kazandırmaları hedeflenmektedir. Kurumlardaki eğitimin amacı öğrenmeyi sürekli kılmak, kısaca öğrenmeyi öğretmek olmalıdır. Bu alışkanlığı ilke edinen kurumlar zamanla bireylerde meydana gelen bilgi eskimelerinin önüne geçerek rekabette üstünlük kazanırlar (Bek, 2007: 110). Eğitim ve geliştirme, örgütlerde insan kaynakları departmanının

en önemli işlevlerinden birisi olup diğer insan kaynakları alt sistemleri ile ilişkili bir alt sistemdir. Diğer bir deyişle, eğitim ve geliştirme örgütte insan kaynakları ile ilgili pek çok sorunun giderilmesinde yardımcıdır. Bu durum, bir işletmenin başka işletmelerle olan rekabetinde işletmede pek çok değişimi sağlayacak bir etken olmaktadır (Turhan vd., 2012:3). Eğitimin hedefi işi yapma bakımından belirlenmiş hedeflere ulaşmaktır. Ancak eğitim faaliyetlerine katılan kişilerin de belirli bir hedefi bulunmaktadır. İşgörenlerin işi daha iyi yaparak daha fazla ücret almak, daha yüksek göreve terfi etmek vb. istekleri için bu beklediği yararları elde etmesinde eğitimin yararları bulunmaktadır (Ertürk, 2006: 291).

İnsan kaynakları yönetiminin en önemli görevlerinden biri eğitim ile ilgili eksiklikleri tespit ederek bu eksikliklerin giderilmesi amacıyla geliştirme programlarına tabi tutarak, diğer işgörenlerle aynı duruma getirmeye çalışmaktır. Geliştirme, sadece eksiklikleri olan işgörene değil aynı zamanda eksiklikleri olmayanlara da uygulanmaktadır. Çünkü her işgörenin farklı beklentileri, ortaya çıkartılması gereken farklı yetenekleri bulunmaktadır. Geliştirme, çalışanların teknik ve mesleki yönden bilgilerini arttırmalarının yanı sıra, onların genel kültürlerini ve fiziksel yeteneklerini de arttırmaktadır. Geliştirme, çalışana işinde yükselme, ödüllendirme, motivasyonu artırma ve daha iyi ücret olanakları sağlamaktadır. Ayrıca işgörenler arasında iletişim, etkileşim ve sosyal dayanışma yaratmaktadır (Mercin, 2005: 142). Özellikle son 30-40 yıldaki teknolojik ve ekonomik gelişmeler doğal olarak kurum ve kuruluşlara da yansımıştır. Bu yansımının sonucu olarak nitelikli işgören ihtiyacı yeni dönemin en önemli gerekleri arasında yer almıştır. Bunun için günümüz

işletmeleri, eğitimi eskiden olduğu boşa harcanan, ekonomik dönüşü olmayan bir sarf kalemi gibi görmemektedirler. Günümüzde işletmeler eğitime ciddi bütçeler ayırmaktadırlar (Fındıkcı, 2003: 243). Eğitim ve geliştirme çalışanların teknik ve mesleki yönden bilgilerini arttırmanın yanında, onların genel kültürlerini ve fiziksel yeteneklerini de arttırmaktadır. Eğitim ve geliştirme, çalışana işinde yükselme, ödüllendirme, motivasyonu artırma ve daha iyi ücret olanakları sunmaktadır. Belki de en önemlisi çalışanlar arasında iletişim, etkileri ve sosyal dayanışma sağlamaktadır (Muradova, 2007: 82). Karahan (2009: 95-114) yaptığı araştırmasında personelin güçlendirmeye gerekli yaklaşımı sergileyerek insan kaynaklarının geliştirilmesine olumlu katkılar sağlandığını ortaya koymuştur. İşletmelerde insan kaynakları açısından güçlendirilmiş çalışanların örgüte olan bağlılıklarının artacağı dolayısıyla personel devir hızının da düşeceği ifade edilmektedir.

Otel işletmelerinde eğitim programlarına öncelikle eğitim ihtiyacının belirlenmesiyle başlanmaktadır. Bu ihtiyaç mevcut başarıların arzulanan başarı seviyesinden daha düşük olması halinde ortaya çıkmaktadır. Yapılacak araştırmalarla eğitim ihtiyacının türü, özellikleri, eğitim sorumluluğunun kime verileceği, maliyeti ve süresi gibi konular üzerinde durulmakta ve tüm bunlar programlı hale getirilmektedir (Dinçer ve Fidan, 2009: 277). Bu nedenle işgören için geliştirilen etkili eğitim programları ile üretim, kalite ve verimlilikte artış, maliyetlerde düşme, iş kazalarında azalma, işgören devir hızında düşme, firelerde azalma, işe geç gelmenin ve devamsızlığın azalması, işgören motivasyonunda yükselme, işgörenler arası iletişimi geliştirme, nezaret (yakın gözetim) ihtiyacında azalma, yeniliklere ve

gelişmelere hızlı adapte olma, makineleri doğru kullanma, işgören davranışlarında düzelme, iş ve işletmeye bağlılığın azalması gibi pek çok yararlar sağlanmaktadır (Mucuk, 2003: 330). Otel işletmelerinde insan kaynağından etkin bir biçimde yararlanmak için uygulanan pek çok eğitim ve geliştirme yöntemleri bulunmaktadır. Otel işletmelerinde uygulanan eğitim yöntemleri günümüzde eğitimin yapıldığı yer itibariyle üç temel gruba ayrılmaktadır (Kozak, 2012: 131):

1. İş Başı Eğitim Yöntemleri: İş başı eğitimi, yeni veya deneyimsiz işgörenlerin, işi yapan çalışma arkadaşlarını veya yöneticileri gözlemlemek ve onların davranışlarını taklit etmek amacıyla öğrenmelerini ifade etmektedir (Özgen vd., 2002: 147).

1.1. Yönetici Gözetiminde (İş Başında): Yeni işe alınan işgörenlerin eğitimi, yeni teknoloji kullanmaya başladığında işgörenlerin beceri düzeylerinin yükseltilmesi, işgörenlerin departman veya iş biriminde çapraz eğitimi ve terfi alan işgörenlerin yeni görevlerine oryantasyonu konularında faydalıdır (Özgen vd., 2002: 147).

1.2. Yetki Göçerimi: Başarılı bir yetki devri her şeyden önce yöneticilerin iş yüklerinin azalmasını sağlayarak onların verimliliklerini artırmakta; çabalarını, yapabileceği işlerin sınırından denetleyebileceği işlerin sınırına doğru yaymakta ve böylece etkili olabileceği alanı genişletmektedir. Astlara birtakım sorumluluklar yükleyerek astların kendilerini geliştirmelerini sağlamakta ve gizli kalmış yeteneklerini ortaya çıkarmaktadır. Astlar böylece inisiyatif alma, sorumluluk yüklenbilme, karar alma, girişimde bulunma, sorun çözme gibi bilgi ve becerilerini artırma imkanı yakalamaktadır (Ak, 2010: 98).

1.3. Staj: Staj işgörenlerin ileride yükleneceği görevlere ilişkin çalışma ortamlarını, koşullarını tanıtmaya, işleri öğrenme, yapısal değişikliklere kısa zamanda uymaya, yeteneklerini geliştirme ve mesleki sorumluluk taşıma gibi faydalar sağlamaktadır (Kozak, 2012: 133).

1.4. İş Değiştirme (Rotasyon): İş rotasyonu işgörenlerin sistematik bir biçimde bir işten başka bir işe aktarılmasıdır. Bu yöntemdeki amaç iş özelleştirilmesi sonucunda gelişebilecek olan işgörenlerin iş tatminsizliğini en düşük seviye indirmektir (Sokolik (1989)'dan aktaran Kerman, 2004: 15).

1.5. İşe Alıştırma (Oryantasyon): Bu eğitimlerde genel amaç işgörenlerin içinde yer aldığı sosyal ortama uyumunu kolaylaştıracak şekilde bilgilendirilmesidir (Fındıkçı, 2003: 246). İyi bir oryantasyon programı; olumlu ilk izlenim yaratmakta, yüksek moral ve motivasyon sağlamakta, doğru bilgi vermek için bir şans sağlamakta ve öğrenmeyi geliştirmektedir (Öner, 1999: 155-156).

2. İş Başında Eğitim Yöntemleri: Bu eğitimler genellikle çalışma saatleri ve işyeri dışında gerçekleştirilen eğitim yöntemleri olup, konferanslar, seminerler, inceleme gezileri olarak sıralanabilir (Sabuncuoğlu ve Tokol (2001)'den aktaran Mucuk, 2005: 332):

- **Konferanslar:** işletme tarafından zaman zaman başvuru alan yararlı ve gerekli konular üzerinde geniş bir dinleyici kitlesine yönelik olarak yürütülen bir eğitim tekniğidir.
- **Seminerler:** genel, teorik, mesleki, yönetsel ve teknik konularda bilgi tazelemeyi sağlamaktadır.

- İnceleme gezileri: diğer işletmeleri ziyaret ederek, çalışma yöntemleri ve koşulları, farklılıklar ve teknolojik yenilikler konusunda çalışanların bilgi ve görgülerini arttırma amacını güderler.
- **Kurslar:** çalışma saatleri dışında işçi, çırak, orta ya da üst kademe yöneticilerine verilen eğitim programlarıdır.

3.Bilgisayar Temelli Eğitim: Bu eğitim bilgisayarın öğrenmeye uyarıcı etki sağladığı, eğitilenlerin cevapladığı ve bilgisayarın analiz ederek cevaplayana geri bildirim imkânı tanıdığı etkileşimli bir eğitimidir. CD-ROM, interaktif video, internet veya web kaynaklı eğitimleri içermektedir (Özgen vd., 2002: 163-164).

Otel işletmeleri gelecekle ilgili hedeflerini gerçekleştirmek için işgörenlerinin eğitim düzeylerini, mesleki bilgi ve becerilerini dikkate almak durumundadır. Günümüz ucuz işgücüne yönelmek, otel işletmelerinde rekabet avantajı sağlamamaktadır. Bunun yerine eğitim düzeyi yüksek, yeniliklere uyum sağlayabilen, verimli ve etkin çalışma yöntemlerini bilen nitelikli işgörenlerle hizmet sunmak, otel işletmelerinin bugünkü ve gelecekteki rekabet gücünü arttırmaktadır (Özdemir ve Akpınar, 2002: 103). Erdem'e (2003: 35-54) göre otel işletmelerinin başarısı, iyi bir ekonomik ve fiziki yapıya sahip olmasının yanında, etkili ve nitelikli bir insan gücüne sahip olmasına da bağlıdır. Çünkü işletmenin gerek finansal gerekse fiziki yapısına anlam kazandıran işletmede çalışan insan gücüdür. İnsan gücünü geliştiren ve motive eden işletmeler amaçlarına çok daha kolay ulaşırken, bunu başaramayan işletmeler, fiziksel ve finansal olanakları ne kadar mükemmel olursa olsun amaçlarına ulaşamamaktadır. İnsan unsurunun otel işletmelerinde bu derece

önemli olması, işletmede bu alanla ilgili ayrı bir birimin bulunmasını gerektirmiştir. Whitelaw vd. (2009: 4), konaklama ve turizm endüstrisinde eğitim ihtiyaçları üzerine yaptıkları araştırmada, konaklama endüstrisinde eğitimin sağlanmasında değişimlerin zorunlu olduğunu ifade etmektedir. Fakat bu değişimlerin sıklıkla akademisyenler tarafından tavsiye edilirken, endüstri tarafından kabul görmesinin de gerektiğini ileri sürmektedir. Araştırma sonuçları, çalışanların değişen çevreye daha çabuk uyum sağlamanın, pratik ve teori arasında bir denge kurmasının şart olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Konaklama endüstrisi, müşteri-hizmet odaklı bir alan olduğundan, başarının ön koşulu olan temel becerilere sahip giriş düzeyinde işgören bulmada sıkıntı yaşamaktadır. Ayrıca, konaklama endüstrisinde tutarlı eğitim modellerinin eksikliğinin yanı sıra pek çok işgörenin İngilizce yeterliliğinin olmaması bir diğer eğitim sorununu oluşturmaktadır (<http://www.doleta.gov>). Tütüncü ve Demir (2003: 146-169), araştırmalarında konaklama işletmelerinde insan kaynakları yönetiminin işletme stratejileri doğrultusunda işgücünün bilgilendirilmesi, eğitilmesi, ortak hedeflere yönlendirilmesinden sorumlu olduğunu, işletmelerin finansal sermaye ile değil, insan sermayesi ile daha büyük rekabet gücü elde edebileceğini öne sürmektedirler. Chand ve Ambardar (2010: 50), Hint otellerinde kullanılan eğitim ve geliştirme faaliyetlerinin önemi ve kullanımını üzerinde yaptıkları araştırma sonuçlarına göre eğitim ve geliştirme faaliyetlerini temsil eden beş faktörün, “işe alıştırma eğitimi”, “iş yerinde eğitim”, “iş dışında eğitim”, “çapraz kültürel eğitim” ve “manevi eğitim”den oluştuğunu ortaya çıkarmıştır.

4.ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Araştırmaya konu olan otel işletmesinde işgörenlerin 36'sı kadın, 65'i erkek çalışanlardan oluşmaktadır. Bu işgörenlerin 10'u ilköğretim mezunu, 37'si lise mezunu, 9'u önlisans mezunu, 45'i ise lisans mezunu çalışanlardan oluşmaktadır. Otelde 3'ü yönetim kademesi dışında, 2'si stajyer, 17'si mutfak, 29'u servis hizmetlerinde, 22'si konaklama hizmetlerinde, 17'si idari işler, 5'i muhasebe, 9'u Fitness/SPA hizmetlerinde görev yapan toplam 101 işgöreni bulunmaktadır. Ayrıca otel işletmesinde insan kaynakları departmanı tarafından geliştirilen insan kaynakları politikası aşağıda yer almaktadır;

“İnsan kaynakları politikamız iki önemli amaca hizmet ediyor. Birincisi, bireyleri sorumluluk üstlenmeye, inisiyatif kullanmaya, böylece işlerine ve işlerinin sonuçlarına sahip çıkmaya yörelen-dirmektir. İkincisi, bir yandan bireyi geliştirerek, diğer yandan da ekip çalışmasını teşvik ederek çalışanlarımızın iş hedeflerinde daha başarılı olmasını sağlamaktır. Böylece hedeflere ve insan kaynağına daha iyi odaklanıp, kişilerin katma değerlerinin işin başarısındaki rolünü ön plana çıkarabileceğimize inanıyoruz”.

Bu bilgilerin yanı sıra araştırmanın amacı, önemi ve kapsamı, araştırmanın yöntemi, verilerin analizi, araştırmanın bulguları, sonuç ve öneriler kısmı sırasıyla aşağıda yer almaktadır.

4.1.Araştırmanın Amacı, Önemi ve Kapsamı

Araştırmanın amacı, otel işletmelerinde İKY (İnsan Kaynakları Yönetimi) kapsamında, çalışan işgörenlerin eğitim ve geliştirilmesi amacıyla yürütülen yöntemlerin incelenmesi ve farklı yöntemler varsa ortaya çıkarılmasıdır. Bu araştırma

ile otel işletmelerinde çalışan personelin eğitim ve geliştirilmesi kapsamındaki uygulamalara katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Araştırmaya konu olan işletme Edirne'de dört yıldızlı bir otel işletmesi olup, araştırmanın katılımcısı söz konusu otelin İK yöneticisini kapsamaktadır. Araştırmanın uygulanmasında, alanında 19 yıl görev yapmış İK yöneticisinin deneyimli, kendi alanında uzman ve araştırmaya katılmaya gönüllü olması etkili olmuştur. Araştırma, eğitim ihtiyacını belirleme yöntemleri, eğitim ve geliştirme yöntemlerinden iş başı eğitim yöntemleri, iş dışı eğitim yöntemleri, bilgisayar temelli eğitim yöntemleri, eğitim programlarının sonuçlarını değerlendirme gibi temalar ve alt temaları içermektedir. Araştırma yöntemi, örnek olay incelenmesi olarak belirlenmiştir. Örnek olay, “bir veya daha az sayıda birbiriyle ilgili denek üzerinde yapılan ayrıntılı çalışma” şeklinde tanımlanmaktadır. Yapılan derinlemesine sorgulama ile bir kişi, grup veya kurum hakkında ayrıntılı veriler elde edilir. Böyle bir çalışmada veri toplama aracı olarak anketler, mülakatlar, gözlem ve doküman analizleri kullanılabilir (Altunışık vd., 2004: 58).

4.2.Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, kalitatif (nitel) bir derinlemesine görüşme örnek olayı içermektedir. Örnek olay incelemesi, “nasıl” ve “niçin” sorularını temel alan, araştırmacının kontrol edemediği bir olgu ya da olayı derinlemesine incelemesine olanak tanıyan araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 277). Bir örnek olay çalışmasının genellemeye yatkın sonuçlar doğurabilmesinin iki temel yolundan ilki, örnek olay çalışmasının amaçlarına, özellikle de verilerin çözümlenme biçimlerine bağlıdır. İkincisinde önermeler ge-

liştirerek genelleme yapılabilir. Her iki durumda da örnek olay çalışmasının bulguları potansiyel olarak diğer olaylara da uygulanabilir bir tarzda öne sürülebilir (Punch, 2005: 147).

Araştırmada görüşme soruları hazırlanırken araştırmacının amacına uygun olarak literatür taranmıştır. Derinlemesine görüşme yapılmasındaki amaç, sınırlama olmaksızın, araştırmaya konu olan bireyin eleştirisi ve görüşlerine doğrudan ulaşmak; ayrıca bireyin tutum ve davranışlarının bilinçaltı sebeplerini keşfetmektir (Nakip, 2003: 74). Niteliksel ölçme aracı olarak görüşme esnasında uygulanmak üzere yarı-yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda otel işletmesinde eğitim ihtiyacını belirleme yöntemleri, eğitim ve geliştirilme amacıyla yürütülen yöntem ve faaliyetleri uygulayıp uygulamadıkları, uygulanıyorsa ne gibi faydalar sağladığına yönelik sorular yer almaktadır.

Verilerin toplanmasında görüşme yöntemi uygulanmıştır. İK yöneticisi ile gerçekleştirilen görüşme, 28 Mart 2014 tarihinde yürütülmüş ve 43.11 dk. sürmüştür. Derinlemesine görüşme 30 dk. ile bir saat arasında değişebilmektedir (Nakip, 2003: 74). İK yöneticisi ile gerçekleştirilen görüşmenin tümü ses kaydedici ile kaydedilmiştir. Ses kayıtları incelenerek ve görüşmenin deşifreleri yapılarak metinler haline dönüştürülmüştür. İK yöneticisinin verdiği cevaplardan elde edilen veriler ışığında, araştırma kapsamında yer alan soruların yanıtlarını oluşturacak biçimde bulgular ortaya çıkarılmıştır.

4.3. Verilerin Analizi

Nitel veri analiz yöntemlerinden bir olan betimsel analiz, elde edilen verilerin önceden belirlenen

temalara göre özetlenip, yorumlanması ile gerçekleştirilir. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilmektedir. Elde edilen veriler, betimsel analiz dördüncü aşamasına göre gerçekleştirilmiştir: (1) betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, (2) tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, (3) bulguların tanımlanması ve (4) bulguların yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 224). Nitel verilerin çözümlenmesinde sorulara verilen yanıtların değerlendirilmesinde T1: Eğitim İhtiyacını Belirleme Yöntemleri, T2: Eğitim ve Geliştirme Yöntemleri (T_{2a}: İş Başı Eğitim Yöntemleri, T_{2b}: İş Dışı Eğitim Yöntemleri, T_{2c}: Bilgisayar Temelli Eğitim Yöntemleri), T3: Eğitim Programlarının Sonuçlarını Değerlendirme gibi üç ana tema ve alt temalardan oluşan bir çerçeve oluşturulmuştur. Bu temalara göre kodlama gerçekleştirilmiştir.

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Araştırma kapsamında yanıtları aranan araştırma sorularına ait temalar ve alt temalar aşağıda yer almaktadır:

T1: Eğitim İhtiyacını Belirleme Yöntemleri

İK yöneticisi, eğitim uygulayacak firmanın özellikle otelin örgüt yapısına ve vizyonuna uyumlu olması gerektiğine işaret etmektedir. Otelin İK yöneticisinin, eğitim ihtiyacını belirlerken (eğitimin türüne, özelliklerine, eğitim verecek kişilere kadar) detaylı bir çalışma planı olup olmadığına yönelik soruya verdiği sözlü ifadeler şu şekildedir:

“Şöyle bir durum var: Bir kere eğitim alacağınız kurumun sizi çok iyi tanuması lazım. Yani her eğitim firmasında eğitim almanız doğru bir şey

değil. Yani bir firmayı tespit edip, o firmanın sizinle bir süre yaşamasına izin vermeniz lazım.... Bizimde misafirlerimize bir bakış açımız var. Restoranlarımızda ve konaklama yerlerinde bu bakış açımızı bizim o firmanın anlaması lazım. ... Bunları iyi anlaması lazım. Bence önemli olan nokta bu.

Otelin İK yöneticisinin eğitim ihtiyaç analizi için belirledikleri standart görev tanımlarını kullandıklarını, bu görev tanımlarında işgörenin aşamadığı durumlarla karşılaştığında kendi bünyelerinde, aşamadığında ise dışarıdan eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. İK yöneticisinin eğitim ihtiyaçlarını belirlerken başka nelere dikkat ettikleri, neleri göz önünde bulundurdıklarına ait soruya verdiği sözlü ifadeler şu şekildedir:

“Yani standartlarımız var. Personelin görev tanımları var. Bu görev tanımlarında hani geçemediği, aşamadığı noktalar varsa onlara dikkat ediyoruz. ....nasıl diyeyim bazen müşteri ile diyalogunda sıkıntı yaşayabiliyoruz.... Bazen “hoş geldiniz efendim” diyor, bazen de “hoş geldiniz” deyip geçebiliyor. Yani bunları gördüğümüz zaman tekrar ediyorsa bunları tespit ediyoruz. Önce kendi aramızda konuşuyoruz sonra eğitime eğitime alıyoruz....Görev tanımı ve bizim bakış açımız önemli....Yani kendi içimizde konuştuğumuz şeyler var yöneticilerle. Bunların uygulanmasına çalışıyoruz. Eğer uygulanmıyorsa önce kendimiz uyarıyoruz sonra ona göre dışarıdan eğitim alıyoruz”.

İşletmelerde yöneticiler eğitime en çok ihtiyaç duyan gruplardır. Çünkü yöneticilerin temel amacı bir grup işgöreni aynı amaç etrafında toplamak, koordine etmek ve arzu edilen sonuçlara varılmasını sağlamaktır (Fındıkçı, 2003:

258). İK yöneticisinin görüşleri her bir birimin kendi alanları çerçevesinde eğitim almasından yanadır. İK yöneticisinin otel işletmesinde diğer yöneticilerin eğitimi ile ilgili neler yapıldığına dair soruya verdiği sözlü ifadeler şu şekildedir:

“... yönetici olarak herhangi bir eğitim almadık. Zaten şu ana kadar işleri yoluna koyma ve personeli gerçekten standartlara uydurma modundayız.... Yöneticilerin ayrıca alması gereken eğitimler var. Okumamız gereken makaleler var mesela. Şu hızlı okuma kursları bence çok önemli. Bu konuda yani okuduğumuzu anlama konusunda ve onu en iyi şekilde ifade etme konusunda bence eğitimler alınabilir. Kendi birim ve bölümün özelliklerine göre, insan kaynakları ise insan kaynakları, mutfak ise mutfak, kendi bölümüne has şeyler alabilir. Bunlar zaman içerisinde....”

Eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için yararlanılacak bütçeden 2015 yılı kapsamında faydalanılacağını belirten İK yöneticisi, bunun için bir firmadan eğitim alacaklarına yönelik planlamalarından bahsetmektedir. İK yöneticisinin işgörenlerin eğitimine yönelik gelecek planlamalarına dair soruya verdiği sözlü ifadeler şu şekildedir:

“2014 yılında herhangi bir planlamamız yok, herhangi bir bütçemiz de yok. 2015 yılında olacak muhtemelen bunlar. 2014 yılında olursa spontan bir şeyler olur, hani bir eğitim firması ile görüşüyoruz ama şu anda herhangi bir şeyimiz yok. Dediğim gibi eğitim firmasının bir an önce bizi anlaması lazım, belli bir süre gelecek ve görecektir”.

T2: Eğitim ve Geliştirme Yöntemleri

İK yöneticisinin otel işletmesinde iş görenlerin eğitim ve geliştirilmesi ile ilgili uygulanan yön-

temlere sırasıyla T_{2a}: İşbaşı Eğitim Yöntemleri, T_{2b}: İş Dışı Eğitim Yöntemleri ve T_{2c}: Bilgisayar Temelli Eğitim Yöntemlerine yönelik sorulara verdiği sözlü ifadeler şu şekildedir:

T2a: İşbaşı Eğitim Yöntemleri

İş Başı Eğitim Yöntemleri Alt Teması: İş Başında Eğitim

İK yöneticisinin işgörenlerinin eğitimi için belirli standartlara göre sistematik eğitimlerin yapıldığı sonucu ortaya çıkmıştır. Otelin İK yöneticisinin işgörenlerin eğitim ihtiyaçlarını belirlerken neleri göz önünde bulundurdıklarına dair soruya verdiği sözlü ifadeler şu şekildedir:

“Günlük rutin kontrollerimiz var bizim. Bugünlük rutin kontrollerde eğer personelin bir eksikliği varsa müşterileri ile diyalogunda daha doğrusu misafir ile diyalogunda eksiklikler varsa, bunları birebir tespit edip, hani haftalık toplantılarımızda, olay büyükse günlük toplantılarımızda irdeleyip, kendimiz verebiliyorsak öncelikle kendimiz, veremiyorsak konunun büyüklüğüne göre bu daha farklı bir şey olabilir”.

“...birde hani rutin olarak turizm sektöründeki gelişmelerin getirdiği bazı yeni kavramlar oluyor, o kavramları irdeleyip, onlara göre eğitim almayı planlıyoruz”.

İş Başı Eğitim Yöntemleri Alt Teması: İşe Alıştırma (Oryantasyon)

İK yöneticisi uyum eğitimlerinden önce işgörenleri işe alım aşamasında son derece titiz davrandıklarını, işe uygun personel seçiminden yana olduğunu ifade etmektedir. İşe alıştırma eğitimlerinde uyguladıkları program doğrultusunda otelin bölüm sorumlularıyla birlikte birkaç saat

geçirerek, ilerleyen dönemlerde 1-2 gün gibi kısa bir sürede işe alıştırma sürecinin devam ettiğini belirtmektedir. Uygulanan işbaşı eğitim yöntemlerinden işe alıştırmaya (oryantasyon) yönelik uygulama hakkındaki soruya İK yöneticisinin verdiği sözlü ifadeler şu şekildedir:

“Personeli işe alımdan önce uygun olup, olmadığına net karar vermek zorundayız. Hani grubun genel bir kuralı var. X grubun genel bünyesinde yönetiyoruz insan kaynaklarını. Biz grubun misyonu ve vizyonunu anlatıyoruz tüm çalışanlara. ....doğru adamı seçmeye çalışıyoruz. Doğru adam olduğuna inandığımız kişiyi de bırakmıyoruz. İşyerinde eğitirken bir oryantasyon programımız var bizim. Öncelikle birim sorumlularıyla çalıştırılıp her birimde birkaç saat geçirmesine çalışıyoruz. Belki ilerleyen bölümlerde daha uzun bir program olabilir. Bugünün şartlarında personel istihdam ederken özellikle kalifiye ve hızlı olmak zorundayız çünkü bir pozisyona ihtiyaç var, o ihtiyaca karşılık ben bir insan buluyorum, insan gücü buluyorum ve bir an önce onu bölümüne işinin başına hazır etmek zorundayım. O yüzden oryantasyon süreci 1 gün bazen 2 günde sınırlı kalıyor ama en iyi şekilde tanıtmaya çalışıyoruz. Çünkü daha sonra misafirlere bizi anlatırken bir sıkıntı oluşmasın diye”.

İş Başı Eğitim Yöntemleri Alt Teması: İş Değiştirme (Rotasyon)

İşgörenlerin farklı birimlerde iş değiştirmelerine (rotasyon) olumlu bakmayan İK yöneticisi, bu yöntemin işgörenin kariyerini olumsuz etkileyeceğini öne sürmektedir. İK yöneticisinin otel işletmesinde uygulanan işbaşı eğitim yöntemlerinden iş değiştirmeye (rotasyon) yönelik uygulama hakkındaki soruya verdikleri sözlü ifadeler şu şekildedir:

“Biz işte rotasyonlara çok sıcak bakmıyoruz. Bir kişinin bir konuda uzmanlaşması gerekiyor. Bir kişi hem resepsiyonda hem serviste hem de kurumsal satışta uzman olamaz, yani burada çocuğun akli karışır. Kendi kariyerini çizerken hata oluşur ya da ben onu bir yere koyarım oraya ısınamaz başka bir yeri istiyordur ve personeli kaybederiz....Zaten uygun pozisyonlara uygun insanları bulmaya çalışıyoruz. Kat görevlilerinin resepsiyonist olma şansı yok. Resepsiyonda çalışanda kat görevlisini kabul etmez. Zaten okuldan gelenlerde bu şekilde bir eğitim alıyorlar. Zaten çok kolay da olmuyor. O yüzden uygun pozisyona uygun insan daha kalıcı oluyor.”

İşbaşı Eğitim Yöntemleri Alt Teması: Staj

Staj; işgörenlerin gelecekte yüklenecekleri görevlere ilişkin iş ortamını, koşulları tanıma, işleri öğrenme, yeteneklerini geliştirme ve mesleki sorumluluk taşıma gibi yaralar sağlamaktadır (Kozak, 2012: 133). İK yöneticisi staj kapsamında stajyerlerini kendi işgörenlerinden ayırmadıklarını ve onların doğru görevlerde ilerlemelerini sağlamak istediklerini belirtmektedirler. İK yöneticisinin otel işletmesinde işgörenlerin eğitim ve geliştirilmesi ile ilgili uygulanan işbaşı eğitim yöntemlerinden staj eğitimine yönelik soruya verdikleri sözlü ifadeler şu şekildedir:

“2013’te stajyer almadık... yani biz kendimiz stajyeri....nasıl anlatayım biz stajyeri staj yapsın diye almıyoruz. Stajyeri bizim kendi personelimiz gibi görüyoruz. Onu eğitiyoruz hem ona bir şeyler kattıyoruz hem de ondan bir şeyler istiyoruz. ... Stajda bu sene (2014) 6 tane stajyer öğrenci talep ettik. 2 tanesi mutfakta erkek, 4 tanesi serviste, 2-2 onlara doğru görevleri vereceğiz ve doğru görevlerde ilerlemelerini sağlayacağız...”

İşbaşı Eğitim Yöntemleri Alt Teması: Yetki Devri

Yöneticilerin astlarına sorumluluk ve karar alma becerilerinin gelişmesi ile ilgili yetkilerinin bir kısmını devretmesi kapsamındaki bu yöntemi uygulama hakkında İK yöneticisi, astların kısmen de olsa sorumluluk aldıkları ancak daha çok yetki devretmeyi işgörenlerin izinleri söz konusu olduğunda uyguladıklarını belirtmektedir. İK yöneticisinin otel işletmesinde işgörenlerin eğitim ve geliştirilmesi ile ilgili uygulanan işbaşı eğitim yöntemlerinden yetki devrine yönelik uygulamalar hakkındaki soruya verdikleri sözlü ifadeler şu şekildedir:

“Sorumluluk veriyoruz. Yani şöyle söyleyeyim, öncelikle prosedürler dâhilinde yazıyla kişinin bölümünü ve birimini değiştirdiğimizi söylüyoruz.... Yetki devretme konusunda izne çıkışlarda bir yetki devri söz konusu oluyor ve yazı ile kendi aramızda duyuruyoruz. Yani bir personel 14 gün yıllık izin hakkı var. Yıllık iznini kullanmaya kalktığında kat görevlisi sorumlusu bir altında kimin o pozisyona vekalet edeceği belli....İlerleyen dönemde daha çok olacak, az önce de anlatacağım gibi biraz sonra bizde 37 tane bayan var ve çoğu genç. Bu 37 bayanın hemen hemen birçoğu hamile kalma döneminde. Evlendiler ya da evlenecekler. Bu dönemde onlara vekalet edecek kişiler, hani önceden bunu belirlemek gerekiyor....”

T2b: İş Dışı Eğitim Yöntemleri

İK yöneticisi iş dışı eğitim yöntemleri olarak kongre, konferans, seminerler, kurslar vb. yöntemleri uygulamadıkları ancak sene sonunu eğitim dönemi olarak planladıklarını ifade etmişlerdir. Bu bağlamda İK yöneticisinin otel işletmesinde işgörenlerin eğitim ve geliştirilmesi ile ilgili uy-

gülanan iş dışı eğitim yöntemleri, bu yöntemlerle (kongre, konferans, seminer vb.) işgörenlerini iş dışı eğitimlere gönderip göndermedikleri ya da gönderme planları olup olmadığı ile ilgili soruya verdikleri sözlü ifadeler şu şekildedir:

“Bunu %100 yapacağız. Şimdi 2014 yılının sonunu Back of School olarak biz bu seneyi 2. dönem eğitim dönemi olarak kabul edeceğiz. Sadece sezonun biraz yavaşlaması lazım...”

Back of School olarak bahsedilen konunun bir eğitim programı olup olmadığına yönelik soruya verdikleri sözlü ifadeler şu şekildedir:

“Yo...bizim kendi aramızda koyduğumuz bir şey. Yani bu sene kendimizi eğiteceğiz diyor. Geçen seneden ders çıkarıp bir eğitim sürecine gireceğiz, onu kastediyor”

T2c: Bilgisayar Temelli Eğitim (bilgisayar üzerinden eğitim sistemleri, interaktif videolar, internet üzerinden eğitimler vb.)

Otelin İK yöneticisi, işgörenlerin eğitimi kapsamında bilgisayar temelli eğitim faaliyetleri olarak, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ait mesleki videolardan faydalandıklarını ifade etmişlerdir. İK yöneticisinin otel işletmesinde iş görenlerin eğitim ve geliştirilmesi ile ilgili uygulanan bilgisayar temelli eğitim yöntemlerine yönelik uygulamalar/gelecekte uygulama planları hakkındaki soruya verdikleri sözlü ifadeler şu şekildedir:

“...ben şöyle bir şey yapıyorum. Turizm Bakanlığı'nın YouTube üzerinden videoları var; yarımşar saat civarında... vane, kat görevlisi, diğer hepsinin görev tanımları ve standartlarını anlatıyor. Ben zaman zaman bunları arkadaşları toplayıp seyrettiriyorum ve bunlarla ilgili aramızda konuşuyoruz...”

T3: Eğitim Programlarının Sonuçlarını Değerlendirme

İK yöneticisi, eğitim programlarının sonuçlarını değerlendirmeleri sonucunda, işgörenlerin standartlarının yükseldiğini, bakış açılarının değiştiğini, tüm bu değişimlerin çalışma arkadaşları ile iletişimlerine ve misafirlerine olumlu yansıdığını belirtmektedir. İşgörenlerinin eğitimle eksiklerini giderdiklerinde bunun kendilerine “güven” olarak geri döndüğünü ifade etmektedir. İK yöneticisinin otel işletmesinde iş görenlerin eğitim programlarının sonuçlarını değerlendirdiğinizde işletmeye olan faydaları hakkında soruya verdikleri sözlü ifadeler şu şekildedir:

“...eğitimle personelin standardı yükseliyor. Bakış açısı değişiyor. Bu her konuda olumlu yansıyor, söyleyeyim size. Arkadaşlarıyla iletişiminde olumlu yansıyor, misafirlerle iletişiminde olumlu yansıyor, yemekhanedeki davranışlarına olumlu yansıyor, yani eğitimin personele hiç zararı yok, %100 mutlaka yararı var, her ne olursa olsun”

“...biz insan kaynağını iyi seçip iyi irdeliyoruz. Üç yöneticimiz biz. Bütün gün personelle ilgileniyoruz, eksiklerini tamamlıyoruz. Dolayısıyla bu bize gerçekten güven olarak geri dönüyor... Otelimizde bir standart var ve hiç kimse ve hiçbir şey bunu değiştirmiyor. Bu şekilde sürekli geri dönüşler oluyor. Yani biz kazanıyoruz sadece personele eğitim verdiğimizde her anlamda kazanıyoruz”

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

Otel işletmelerinin gelecekteki başarısında, işgörenlerini bir vizyon doğrultusunda birleştiren, çağdaş yönetim teknikleri uygulayan bir insan kaynakları yönetimi oldukça önemlidir. Rekabetin yoğun yaşandığı ve bilginin temel güç olduğu

günümüzde, otelcilik sektöründe son teknoloji kullanılmakta veya pek çok açıdan gelişmiş tesisler yapılmakta ancak sayılan bu maddi üstünlükler işletmeleri belirli bir noktaya kadar taşımaktadır. Otel işletmelerinde rekabet üstünlüğü yaratacak en önemli etken ekonomik ve fiziki üstünlüklerden ziyade insan kaynağına yapılan eğitim ve geliştirme yatırımlarıdır. Hizmet sektörü insan kaynağını ciddi bir sermaye olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple otel işletmelerinde çalışacak işgörenlerin eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi, eğitim ve geliştirme yöntemlerinin ne ölçüde uygulandığının ortaya çıkarılması ve gerçekleştirilen eğitim programlarının sonuçlarının değerlendirilmesi insan kaynakları yönetimi tarafından ivedilikle gerçekleştirilmelidir. Bu araştırma sonuçlarına yönelik İK yöneticilerinin eğitim ve geliştirme faaliyetlerinde göz önünde bulundurması gereken noktalar aşağıda yer almaktadır:

- Eğitim ihtiyacı belirlenirken otelin örgüt yapısına ve vizyonuna uyumlu olması ve işletmenin ihtiyaçları ile işgörenlerin ihtiyaçlarının örtüşmesine çalışılmalıdır.
- Eğitim ihtiyaçları belirlenirken İK yöneticisinin bölüm yöneticileri ile yakın temas halinde olması ve her bir birimin kendi alanları çerçevesinde eğitim alması gerekmektedir.
- Eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için bütçe ayrılmalı ve eğitim ihtiyaçları doğrultusunda eğitim programları oluşturulmalıdır. Unutulmamalıdır ki günümüz başarılı işletmeleri eğitime ciddi bütçeler ayırmaktadırlar.
- İşgörenlerin eğitiminde belirli standartlara göre sistematik eğitimler yapılmalı ve bu eğitimler

işgörenlerin eğitim izleme formlarına kayıt edilerek takibi yapılmalıdır.

- İşe alıştırma eğitimlerinde işgörenlerin belirlenmiş bir program doğrultusunda otelin bölüm sorumlularıyla birlikte birkaç saat geçirecek, ilerleyen dönemlerde daha uzun süren eğitimler verilmelidir.
- İşgörenlerin farklı birimlerde iş değiştirmelerine (rotasyon) olumlu bakmayan İK yöneticisi, bu yöntemin işgörenin kariyerini olumsuz etkileyeceğini öne sürmektedir. En azından staj döneminde işgörenlerin farklı birimlerde (kat hizmetleri, resepsiyon, F&B vb.) çalışması bireyin işe ve işletmeye daha hızlı uyum sağlaması açısından önemli yararlar sağlayacaktır (Kozak, 2012: 134).
- İK yöneticisi staj kapsamında stajyerlerini kendi işgörenlerinden ayırmadıklarını ve onların doğru görevlerde ilerlemelerini sağlamak istediklerini belirtmektedirler. Stajyer işgörenin başlangıçta aşırı bilgiye maruz kalmaması ve işin basitten karmaşığa doğru aktarılması stajyer işgörenin işine hızlı adapte olmasına ve çabuk yılmamasına neden olacaktır.
- İK yöneticisi, astların kısmen de olsa sorumluluk aldıkları ancak daha çok yetki devretmeyi işgörenlerin izinleri söz konusu olduğunda uyguladıklarını belirtmektedir. Yetki devri ile yöneticilerin güvendiği astına işlerin yönetimini bırakarak sorumluluk sahibi olmasını sağlamalıdır.
- İK yöneticisi iş dışı eğitim yöntemleri uygulamadıklarını ancak sene sonunu eğitim dönemi olarak planladıklarını ifade etmişlerdir. Yöneticiler, iş dışı eğitim yöntemlerinden

yararlanarak zamandan kazanabilir ve işgö-
renlerin iş dışında çalışma arkadaşları ile farklı
bir ortamda bulunmalarından çeşitli yararlar
sağlayabilirler.

- İK yöneticileri daha hızlı ve maliyetleri dü-
şük bilgisayar temelli eğitim faaliyetlerinden
(internet, intranet, interaktif video, uzaktan
öğrenme vb.) etkin biçimde yararlanma yoluna
gidebilirler.
- Eğitim sonuçlarının değerlendirilmesi eğitim
hedeflerine ulaşıp ulaşılmadığının kontrol
edilmesi gerekmektedir. Eğitim programları-
nın sonuçlarını değerlendirerek, işgörenlerin
beklenen davranışları gösterip göstermediği,
bu değişimlerin çalışma arkadaşları ile ileti-
şimlerine ve misafirlerine olumlu yansıyor
yansımadığı kontrol edilmelidir.

Eğitim ve geliştirme uygulamaları ile işgörenlere
kazandırılacak bilgi ve beceriler sayesinde per-
formansı ve motivasyonu daha yüksek, verimli
bireyler kazanılacağı ve böylelikle işletme he-
deflerini gerçekleştiren başarılı kurumlar ortaya
çıkacağı öne sürülebilir. Bu araştırma nitel bir
araştırma olup, gelecekteki nicel araştırmalara
yol göstereceği ileri sürülebilir.

7.KAYNAKÇA

AK, A., (2010). Türk Kamu Yönetiminde Yetki
Devri ve Karşılaşılan Sorunlar, T.C. Başba-
kanlık Uzmanlık Tezi, Ankara

**ALTUNIŞIK, R., ÇOŞKUN, R., BAYRAKTA-
ROĞLU S., YILDIRIM, E., (2004).** Sosyal
Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS
Uygulamaları (geliştirilmiş 3.baskı), Sakarya
Kitabevi, İstanbul

BEK, H., (2007). “İnsan Kaynakları Yönetiminde
Eğitim ve Geliştirme Etkinliği (Örnek Bir
Uygulama)”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal
Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 17: 107-120

**BOLAT, T., SEYMEN, O. A., BOLAT, O. İ.,
ERDEM, B., (2008).** “Yönetim ve Organi-
zasyon”, Detay Yayıncılık, Ankara

CHAND, M., AMBARDAR, A., (2010). “Tra-
ining and Development Practices in Indian
Hotel Industry: An Empirical Investigaion”,
*International Journal of Marketing & Hu-
man Resource Management (IJMHRM)*,
1(1), 42-57

DİNÇER, Ö., FİDAN. Y., (2009). İşletme Yöne-
timine Giriş (7. Baskı), Alfa Basım, İstanbul

ERDEM, B., (2003). “Otel İşletmelerinde İnsan
Kaynakları Planlamasının Yeri ve Önemi”, *İş,
Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları
Dergisi*, (5) 2, 35-54

EREN, E., (2004). Örgütsel Davranış ve Yönetim
Psikolojisi (8. Bası), Beta Basım, İstanbul

ERTÜRK, M., (2006). İşletme Biliminin Temel
İlkeleri (6. Baskı), Beta Basım, İstanbul

FINDIKÇI, İ., (2003). İnsan Kaynakları Yönetimi
(5. Baskı), Alfa Basım, İstanbul

KARAHAN, A., (2009). “İnsan Kaynaklarının
Geliştirilmesine Katkısı Açısından Personel
Güçlendirme Yaklaşımı: Afyon Kocatepe
Üniversitesi Hastanesi Örneği”, *Celal Bayar
Üniversitesi S.B.E.*, Sosyal Bilimler 7/1,
95-114.

KERMAN, S. T., (2004). İnsan Kaynakları Yöne-
timi Uygulamaları: Rotasyon Gerekli midir?,

- Ankara Üniversitesi SBE İnsan Kaynakları Yönetimi ve Kariyer Danışmanlığı ABD: Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- KOZAK, M. A., (2012).** Otel İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi (4. Baskı), Detay Yayıncılık, Ankara
- MERCİN, L., (2005).** “İnsan Kaynakları Yönetimi’nin Eğitim Kurumları Açısından Gerekliliği ve Geliştirme Etkinliği”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz 2005 C.4 , S.14 (128-144)
- MUCUK, İ., (2003).** “Modern İşletmecilik (14. Basım)”, Türkmen Kitabevi, İstanbul
- MURADOVA, T., (2007).** “İnsan Kaynakları Yönteminde Eğitim ve Geliştirmenin Önemi”, *Journal of Azerbaijani Studies*, Vol 10, No: 3-4
- NAKİP, M., (2003).** Pazarlama Araştırmaları Teknikler ve SPSS Destekli Uygulamalar, Seçkin Kitabevi, Ankara
- ÖNER, M., (1999).** İşe Alma ve Yerleştirmede Yönetici ve İnsan Kaynakları Uzmanının El kitabı, Hayat Yayıncılık, İstanbul
- ÖZALP, İ., (2001).** İşletme Yönetimi, Birlik Ofset, Eskişehir
- ÖZDEMİR, E., AKPINAR, A. T., (2002).** “Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Yönetimi Çerçevesinde Alanya’daki Otel ve Tatil Köylerinde İnsan Kaynakları Profili”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (3), 2002/2: 85-105
- ÖZGEN, H., ÖZTÜRK, A., YALÇIN, A., (2002).** İnsan Kaynakları Yönetimi, Nobel Kitabevi, Adana
- PUNCH, K. F., (2005).** Sosyal Araştırmalara Giriş-Nicel ve Nitel Yaklaşımlar, (Çev. Bayrak, D.; Arslan, H.B.; Akyüz, Z.), Siyasal Kitabevi, Ankara
- TURHAN, E., ŞİMŞEK, A., ERİŞTİ, B., ATAİZİ, M., SALI, J. B., (2012).** İşletmelerde Eğitim ve Geliştirme (1. Baskı), Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2501; Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1472, Eskişehir
- TÜTÜNCÜ, Ö., DEMİR, M., (2003).** “Konaklama İşletmelerinde İnsan Kaynakları Kapsamında İşgücü Devir Hızının Analizi ve Muğla Bölgesi Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (2), 146- 169
- WHITELAW, P.A., BARRON, P., BUULTJENS, J., CAIRNCROSS, G., DAVIDSON, M., (2009).** Training Needs of The Hospitality Industry, CRC for Sustainable Tourism Pty Ltd, Australia
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H., (2006).** Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (6.Baskı), SeçkinYayıncılık, Ankara
- DTI ASSOCIATES, INC., A HAVERSTICK COMPANY VE THE U. S. DEPARTMENT OF LABOR, EMPLOYMENT AND TRAINING ADMINISTRATION. (2006).** “President’s High Growth Job Training Initiative: Hospitality Industry”. <http://www.doleta.gov/brg/pdf/hospitality%20report%20-%20final.pdf> (Erişim: 16.0.2014).

KENTSEL MEKANIN ORTAK KULLANICILARI LGBTT BİREYLERİN TÜRKİYE’NİN BAŞKENTİ ANKARA’DAKİ YERSEÇİM PRATİKLERİ¹

PRACTICES OF LGBTT INDIVIDUALS AS BEING THE COMMON US- ERS OF URBAN SPACES IN THE CAPITAL CITY OF TURKEY/ANKARA

İrem Ayhan SELÇUK¹, Mercan EFE GÜNEY², Şenel ERGİN³

¹⁻²Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü

³Emekli Öğretim Üyesi

Özet: LGBTT bireylerin kentsel mekandaki yerleşimleri ekonomi, coğrafya, şehir araştırmaları ve sosyoloji gibi birçok bilim dalının ilgisini çeken bir konudur. 1970-80 yılları arasında başlayan Kuzey Amerika’daki gey ve lezbiyen ticari mekânlarının haritalandırılması projesinin, coğrafik anlamda cinsiyet ve alan çalışmalarını da beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı ise Türkiye’nin başkenti Ankara’da; yaşama, çalışma ve alış-veriş alanlarını saptamak ve bu sayede LGBTT bireylerin kentin hangi bölgelerini kullandıklarını belirlemektir. Dolayısıyla literatür taramaları sonucunda eksikliği tespit edilen “şehrin tüm semtlerini kapsayan yerleşim modeli” hakkındaki açığı kapatıyor olması ve dolayısıyla LGBTT bireylerin kentin ne kadarını kullandıklarını saptamaya yardımcı olması çalışmanın bilime katkısını oluşturacaktır. Temmuz-Eylül 2012 tarihleri arasında Ankara’da Kaos-GL aracılığıyla LGBTT bireylerle yapılan 68 anketten elde edilen yaşama, çalışma ve alışveriş alanları hakkındaki bilgilerin SPSS programında analiz edilmesi ve ardından sonuçların değerlendirilmesi çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü tarafından 2011.KB.FEN.039 No’lu proje koduyla desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler; LGBTT, Öteki, Kent, Planlama, Mekan, Yerleşim

Abstract: Location of LGBT individuals is an interesting subject for sciences about economy, geography, urban researchs and sociology. It is considered that the project about mapping spaces of gays and lesbians which began between 1970-1980; is started to focus on gender and space researches in the sense of geographic. The aim of this study is fix the living, working and shopping areas of LGBTT’s in Turkey and in addition that determine the most commonly used areas of them. Because of resolving the lack of whole study about this context is the contribution of this paper to the literature. Analysing and examining the questionnaires about living, working and shopping areas which is completed between July to September 2012 with cooperation of KAOS-GL in Ankara with SPSS; is the method of this study. In addition this study is supported by the Rectorship of Dokuz Eylul University Department of Scientific Research Project with 2011.KB.FEN.039 project number.

Key Words: LGBTT, Others, City, Planning, Space, Location

- (1) *Bu çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeler Birimi tarafından desteklenen “Cinsel Alanda Öteki Olarak Tanımlanan Nüfusun Kentsel Alan Kullanımı: Ankara ve İzmir Örneği” adlı 2011. KB.FEN.039 kodlu projesinden üretilmiştir. Proje yürütücüsü Yrd. Doç. Dr. Mercan EFE GÜNEY ve Proje çalışanları Prof. Dr.-Ing. Şenel ERGİN ve Arş. Gör. Dr. İrem AYHAN SELÇUK’tur.*

1. GİRİŞ

1970 ve 80'lerde başlayan Kuzey Amerika'daki gey ve lezbiyen ticari mekânların haritalandırılması projesi, coğrafya düzeyinde cinsiyet ve alan çalışmalarını da başlatmıştır (Bkz. Binnie ve Valentine 1999; Valentine, 2000). Bu konudaki çalışmalar, 90'larda feminist ve queer teoriyle şekil değiştirerek, araştırmaların çok daha geniş bir ölçüğe, daha farklı perspektiflere, ayrıca daha çok alan ve sayılara ulaşmasını sağlamanın dışında, ilk kez, heteroseksüelliğin kendi alanını yaratmadaki gücünün etkisine dikkat çekmiştir (Binnie ve Valentine 1999; Valentine 2000). Cinsiyet ve alan araştırmalarındaki bu gelişmelerde ve bu konuya yaklaşım biçimlerindeki değişimlerde, kent içindeki lezbiyen bölgesel pratikleri üzerine daha derin çalışmalar yapılmasının da önemli bir etkisi olmuştur (Adler ve Brenner 1992; Forsyth 1997a, 1997b; Peake, 1993; Rothenberg, 1995; Valentine 1995; Winchester ve White 1988). Sosyal ve kurumsallaşmış normlar aracılığıyla, cinselleştirilmiş ve cinsiyetçi beklentiler, çeşitli coğrafik ölçeklerde sosyal olarak oluşturulup kademeli yer yaratım sürecinin ayrılmaz parçası haline gelmiştir (Gorman-Murray, Waitt ve Johnston, 2008: 236).

Gey ve lezbiyen bölgeleri; ekonomi, coğrafya, şehir araştırmaları ve sosyoloji gibi birçok bilim dalının ilgisini çekmektedir (Binnie ve Valentine, 1999; Kirkey ve Forsyth, 2001). Bu çalışmaların çoğu (1) bölgenin tarihsel gelişimi, (2) gey bölgeleri ve lezbiyen bölgeleri arasındaki farklılıklar, (3) burjuvalaşmada gey ve lezbiyenlerin rolleri gibi konuları araştırmakta olup; nitel metotlar kullanarak gey ve lezbiyenlerin yoğun olarak bulunduğu semtlere ve/veya ticari gelişmelere

odaklanmıştır (örneğin Bouthillette, 1997; Levine, 1998; Podmore, 2001; Sibalis, 2004).

Gey ve lezbiyenler belirli semtlerde yoğunlaşabildiği gibi bütün şehir boyunca da görülebilmektedir (Brekhus, 2003). Bu alanda yapılan çalışmaların çoğu da genelde küçük semtleri kapsamaktadır. Bu yüzden gey ve lezbiyenlerin tüm şehrin semtlerini kapsayan yerleşim modelleri hakkında çok az bilgi bulunmaktadır (Forsyth, 2001).

Bu çalışma Türkiye'nin başkenti Ankara'da; yaşama, çalışma ve alış-veriş alanlarını saptamayı ve bu sayede LGBTT bireylerin kentin hangi bölgelerini kullandıklarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bir başka deyişle şehrin tüm semtlerini kapsayan yerleşim modeli hakkındaki eksikliği giderme ve dolayısıyla LGBTT bireylerin kentin ne kadarını kullandıklarını saptama isteği bu çalışmanın ortaya çıkış kaynağını oluşturmaktadır.

Temmuz-Eylül 2012 tarihleri arasında Ankara'da Kaos-GL aracılığıyla LGBTT bireylerle yapılan 68 anketten elde edilen yaşama, çalışma ve alışveriş alanları hakkındaki bilgilerin SPSS programında analiz edilmesi ve ardından sonuçların değerlendirilmesi çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Bununla birlikte çalışma Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlüğü'nün 2011.KB.FEN.039¹ No'lu proje koduyla desteklenmektedir.

2. ÇALIŞMA YÖNTEMİ VE VERİ KAYNAKLARI

Toplumsal işleyişin araçlarından biri olarak şehir planlama, toplum tarafından cinsel alanın ötekileri olarak görülen LGBTT bireyleri Türkiye'de sosyal yapı araştırması kapsamına almadığından LGBTT bireylerin kentsel alanda (varsa) talepleri imar planlarına aktarılamamaktadır. Bu çalışma LGBTT

bireylerin ikamet, çalışma ve alışveriş tercihleri üzerinden kentsel mekandaki yerseçimlerine ilişkin ipuçları yakalamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda, Türkiye'nin başkenti olan ve "memur kenti" olarak da adlandırılan Ankara çalışma alanı olarak belirlenmiştir.

Bu çalışma, eşcinsel çiftlerin nüfusu fazla olan yerlerde yaşadığı; ancak dağılımlarının çokça kabul edildiği gibi belirli bir yöntem uymadığını belirten çalışmanın (Bkz. Cooke ve Rapino, 2007: 291) varsayımını kabul etmektedir. Bu kapsamda Ankara'nın seçilme nedeni, Türkiye'de LGBTT bireylerin yaşama alanlarına ve nüfuslarına ilişkin çalışmaların henüz olmaması ve dolayısıyla başkent büyükşehir de bu işe başlamanın sağlayacağı umulan rahatlıktır².

LGBTT bireylere ilişkin bir çalışma yapmak; gerek toplumsal yapının tutuculuğu³ gerekse bu bireylerin kimliklerini gizlemek zorunda kalmaları nedeniyle güçtür. Dolayısıyla alan araştırması kapsamında yapılan anketler konusunda ilgili derneklerden destek alınmıştır. Temmuz-Eylül 2012 tarihleri arasında Ankara'da Kaos-GL aracılığıyla lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel ve travestileri içeren 150 anket hedeflenmiş ancak travestiler hariç 68'i gerçekleştirilebilmiştir. Çalışma kapsamında travestileri temsil eden yanıtla ulaşılammış olması nedeniyle lezbiyen, gey,

biseksüel, transseksüel ve travestinin kısaltması olan LGBTT ifadesindeki T çıkarılarak metnin Ankara'daki LGBT'lerle ilgili olan bölümlerinde LGBT, genel ifadelerde ise LGBTT kısaltmasına yer verilmiştir.

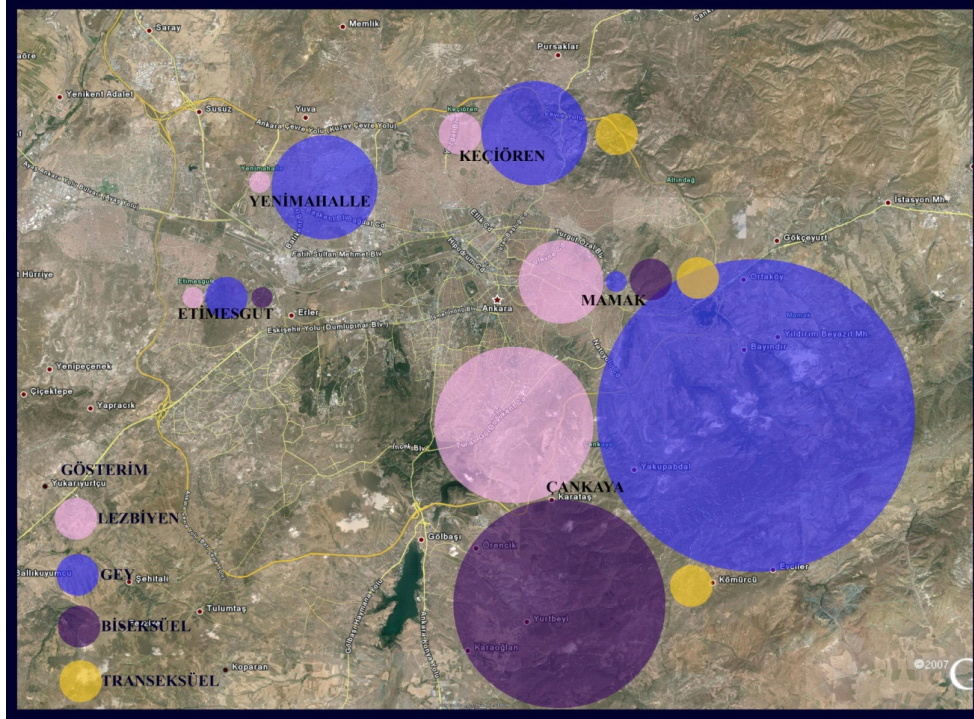
Anket soruları genel olarak (1) kişisel bilgiler, (2) iş ve oturma alanı bilgileri, (3) sosyal yaşam, (4) mekânsal belirleyiciler, (5) ulaşım ilişkileri ve (6) kentle kurulan mekânsal ve yönetsel ilişkiler başlıklarından oluşmaktadır. Bu çalışmada ise çalışma ve yaşama alanlarıyla alışveriş aktiviteleri üzerinde durulmaktadır. Anketler excel programında SPSS'te analiz edilmeye hazır hale getirildikten sonra anlamlı değişkenlerle çaprazlanmış ve çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

3. LGBT BİREYLERİN YERSEÇİM PRA-TİKLERİ

Çalışma kapsamında ulaşılammaması nedeniyle travestiler hariç; lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüellerin başkent Ankara'da ilçeler, semtler, mahalleler ve cadde ve sokaklar bazında (1) ikamet yerleri; (2) çalıştıkları yerler; (3) yaşadıkları düşünülen yerler; (4) yaşamak istedikleri yerler; (5) alışveriş için tercih ettikleri yerler ve (6) alışveriş mekanlarını tercih nedenleriyle ilgili bilgiler SPSS programında çaprazlanmış; analiz sonuçları bu bölümde sırasıyla aktarılmıştır.

Harita 1. Ankara'da LGBT Bireylerin Cinsel Yönelime Göre İkamet Ettikleri İlçeler

3.1 İkamet Ettikleri Yerler İtibariyle LGBT Bireyler

Ankara'da yaşayan LGBT bireylere ikamet ettikleri yerler sorularak Ankara'nın hangi bölgelerinde oturma eğiliminde oldukları ve özellikle belirli bir semti tercih etme eğiliminde olup olmadıkları analiz edilmeye çalışılmıştır. İkamet yerlerinin sorgulanmasındaki amaç; yaşama alanlarına ait özelliklerden yola çıkarak LGBT bireylerin hangi nedenlerle hangi alanları tercih ettiklerinin belirlenmesi ve planlama çalışmalarında dikkate alınması gereken kriterlere ilişkin ipuçları elde edilmesidir.

Analizler sonucunda LGBT bireylerin ikamet ettikleri yerler sırasıyla Çankaya (%58), Keçiören ve Mamak (%13'er), Yeni Mahalle (%9) ve Etimesgut (%6) olarak belirlenmiştir. LGBT bireylerin cinsel yönelime göre ikamet ettikleri

ilçelere dağılımları ise Harita 1'de ifade edildiği gibidir.

Etimesgut'ta oturanlar sırasıyla gey (%50), lezbiyen ve biseksüel (%25'er),

- Yeni Mahalle'de oturanlar sırasıyla gey (%83) ve lezbiyen (%17),
- Keçiören'de oturanlar sırasıyla gey (%56), lezbiyen ve transeksüel (%22'şer), Mamak'ta oturanlar sırasıyla lezbiyen (%45); transeksüel ve biseksüel (%22'şeri) ve gey (%11),
- Çankaya'da oturanlar sırasıyla gey (%43), biseksüel (%27), lezbiyen (%23) ve transeksüeldir (%7).

Dolayısıyla Çankaya ve Mamak tüm cinsel yönelim türleri açısından tercih edilen ilçeler olurken;

- biseksüel ve transeksüellerin Yeni Mahalle'yi,

- transseksüellerin Etimesgut'u,
- biseksüellerin Keçiören'i ikamet yeri olarak seçmemiş olması dikkat çekicidir.

LGBT bireylerin ikamet ettikleri semtler verisine %24 oranında ulaşılammış olup; buna göre;

- Lezbiyenler; Bahçelievler, Beytepe ve Küçük Esat semtlerinde;
- Geyleler; Aşağı Ayrancı, Bahçelievler, Beytepe, Cebeci, Çankaya, Gazi Osmanpaşa, Kavaklıdere, Kızılay, Küçük Esat, ODTÜ Kampüsü, Öveçler, Söğütözü ve Yüzüncü Yıl semtlerinde;
- Biseksüeller; Bahçelievler, Balgat, Cebeci, Dikimevi, Kavaklıdere, Küçük Esat, Oran ve Yukarı Ayrancı semtlerinde;
- Transeksüeller; Cinnah, Çankaya, Yukarı Ayrancı, Hasköy ve Abidin Paşa semtlerinde ikamet etmektedir.

Anket sonuçlarına göre tüm cinsel yönelim gruplarının bir arada bulunduğu bir semte rastlanmazken; bazı semtlerde birden fazla cinsel yönelim grubunun yaşadığı tespit edilmiştir:

- Bahçelievler ve Küçük Esat'ta lezbiyen, gey ve biseksüeller,
- Beytepe'de lezbiyen ve geyleler,
- Cebeci ve Kavaklıdere'de gey ve biseksüeller,
- Çankaya'da gey ve transseksüeller,
- Yukarı Ayrancı'da biseksüel ve transeksüeller yaşamaktadır.

Etimesgut'ta ikamet eden LGBT bireylerin %50'si hangi semtte yaşadıkları sorusuna cevap vermiş olup; buna göre;

- Eryaman'da lezbiyenler,
- Etimesgut'da geyleler yaşamaktadır.

Keçiören'de ikamet eden LGBT'lerin %56'sı hangi semtte oturdukları sorusuna cevap vermiş olup buna göre;

- Etlik, Kavacık ve Şenlik'te geyleler,
- Hasköy'de transeksüeller,
- Senatoryum'da lezbiyenler yaşamaktadır.

Mamak'ta ikamet eden LGBT'lerin %67'si hangi semtte oturdukları sorusuna cevap vermiştir. Buna göre;

- Natoyolu ve Tuzluçayır'da lezbiyenler,
- Abidin Paşa'da lezbiyen, gey ve transeksüeller yaşamaktadır.

Yeni Mahalle'de oturanların %83'ünün cevapladığı semt bilgileri incelendiğinde;

- Batıkent ve Ergenekon geylelerin,
- Çayyolu ve Gazi lezbiyenlerin ikamet ettiği semtlerdir.

Oturma alanlarında cevap verilen ilçe oranlarının %50'nin üzerinde olması ve hatta Çankaya ve Yeni Mahalle'de neredeyse tamamına yakından yanıt alınması cinsel yönelimlerin yer seçim alanları üzerinde önemli fikirler vermektedir.

İkamet ettikleri yer sorusu ilçeden semte ve semtten mahalleye doğru detaylandıkça; anket yapılan bireylerin soruları yanıtlamak konusunda tereddüte düştüğü gözlenmiştir. LGBT bireylerin %74'ünden ikamet ettikleri mahalle sorusuna yanıt alınamamış olmasının kimliklerini gizleme istekleri ve dolayısıyla güvende hissetmeleriyle ilişkili

olduğu düşünülebilir. Alınan cevaplarda en çok mahalle ismi belirtilen ilçe Çankaya'dır (Anıttepe, Birlik, İleri, Küçük Esat, ODTÜ Kampüsü, Şehit Cengiz Karaca, Tınaztepe). Bunun hem ilçede yapılan anket sayısının fazla olması hem de bu ilçeyi rahat ilçe olarak görmeleri nedeniyle yaşadıkları yer bilgisini kolaylıkla verebilmelerinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Diğer mahalle ismi verilen ilçeler Mamak (General Zeki Doğan, Kartaltepe), Keçiören (Ayvalı, Subayevleri) ve Yeni Mahalle'dir (Ergenekon, Uğur Mumcu).

3.2 Çalıştıkları Yerler İtibariyle LGBT Bireyler

LGBT bireylerin çalıştıkları yerlerin belirlenmesi; LGBT bireyler konusunda hoşgörülü olan ilçe, semt, mahalle ve sokakların tespit edilmesi ve bu alanların sahip olduğu özelliklerin değerlendirilerek LGBT bireylerin iş alanlarının sahip olduğu özellikler konusundaki beklentilerinin ortaya koyulması açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'nin başkenti Ankara'da LGBT bireylerin %47'si çalıştıkları ilçeleri dahi belirtmemiştir. Dolayısıyla alınan yanıtlara göre bireyler sırasıyla Çankaya (%75), Altındağ ve Yeni Mahalle (%6'şer), Mamak ve Sincan'da (%3'er) çalışmaktadır. Bununla birlikte bireylerin %8'i çalıştıkları ilçe için "her yer" ifadesini kullanmış olup; bu yanıtı verenler sırasıyla transseksüel (%67) ve geydir (%33). LGBT bireylerin "cinsel yönelime göre çalıştığı ilçeler" Harita 2'de görüldüğü gibidir.

İlçeler bazında incelendiğinde;

- Çankaya'da çalışanlar sırasıyla lezbiyen (%15), gey (%41), biseksüel (%33) ve transseksüel (%11),

- Yeni Mahalle'de çalışanlar sırasıyla lezbiyen ve gey (%50'şer),
- Altındağ'da çalışanlar sırasıyla biseksüel ve transeksüel (%50'şer),
- Sincan'da çalışanların tamamı gey ve
- Mamak'ta çalışanların tamamı biseksüeldir.

Cinsel yönelime göre incelendiğinde;

- Lezbiyenler Yeni Mahalle'de (%20) ve Çankaya'da (%80);
- Geyle Çankaya'da (%79), Sincan'da, Yeni Mahalle'de ve her yerde (%7'şer)
- Biseksüeller Çankaya'da (%90) ve Altındağ'da (%10);
- Transeksüeller Çankaya'da (%43), her yerde (%29), Altındağ'da ve Mamak'ta (%14'er) çalışmaktadır.

Görüldüğü gibi cinsel yönelimleri itibariyle değerlendirmek gerekirse;

- Tüm cinsel yönelim türlerinin birarada çalıştığı ilçe Çankaya'dır.
- Lezbiyen, gey ve biseksüellerden Mamak'ta,
- Lezbiyen, biseksüel ve transseksüellerden Sincan ve Yeni Mahalle'de,
- Lezbiyen ve geylelerden Altındağ'da çalışan LGBT bulunmadığı tespit edilmiştir.

Bireylere ilçe içerisinde çalıştıkları semtler de sorulmuş ancak bu soruya %57 oranında yanıt alınamamıştır. Çankaya'da çalışanların %89'u ise bu soruyu yanıtlamıştır. LGBT bireylerin

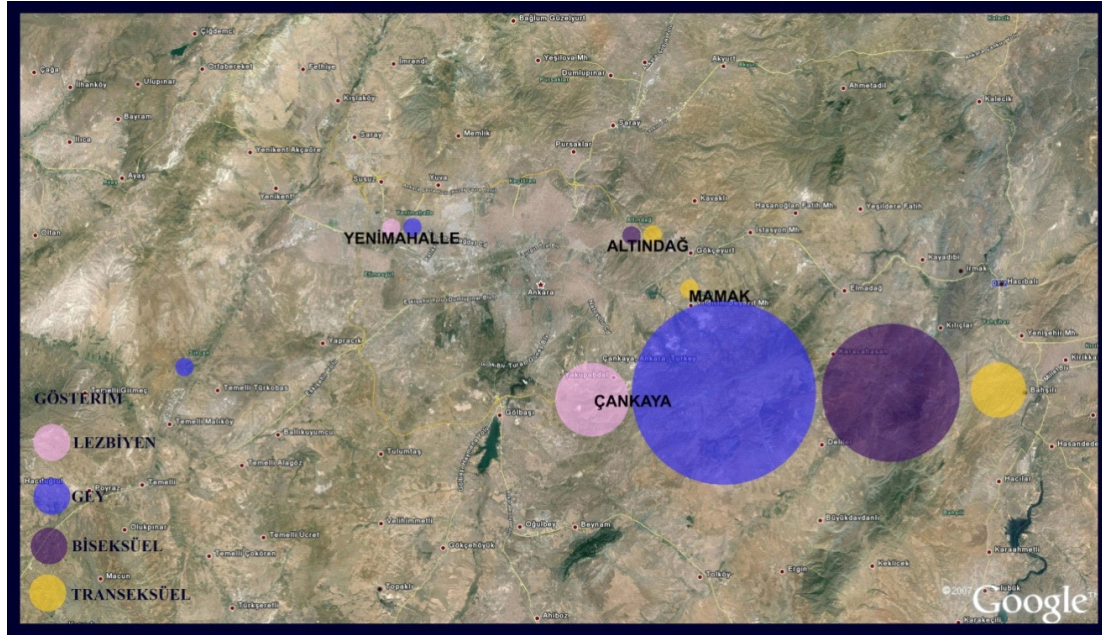
Çankaya ilçesinin pek çok semtinde çalıştığı tespit edilmiştir.

- Lezbiyenler; Kızılay, Küçük Esat ve Tunalı Hilmi semtlerinde;
- Geyler; Bahçelievler, Demirtepe, Kavaklıdere, Kızılay ve Küçük Esat semtlerinde;
- Biseksüeller; Bahçelievler, Demirtepe, Gazi Osmanpaşa, Kavaklıdere, Kızılay, Tunalı Hilmi ve Yıldız semtlerinde;
- Transeksüeller; Cinnah ve Yukarı Ayrancı semtlerinde çalışmaktadır.

Tüm cinsel yönelim gruplarına birarada rastlanan bir semt bulunmamakta olup;

- Bahçelievler, Demirtepe ve Kavaklıdere'de geyler ve biseksüeller,
- Gazi Osmanpaşa ve Yıldız'da biseksüeller,
- Cinnah ve Yukarı Ayrancı'da transeksüeller,
- Kızılay'da lezbiyenler, geyler ve biseksüeller,
- Küçük Esat'ta lezbiyenler ve geyler,
- Tunalı Hilmi'de lezbiyenler ve biseksüeller çalışmaktadır.

Harita 2. Ankara'da LGBT Bireylerin Cinsel Yönelime Göre Çalıştıkları İlçeler

Sincan'da çalışanlardan bu soruya yanıt veren bulunmazken; Sincan Organize Sanayi Bölgesi'nde çalışan bir kişi geydir. Yeni Mahalle'de çalışanların %50'si bu soruyu yanıtlarken; cinsel yönelimi lezbiyen olan bir birey, Yeni Mahalle'de çalıştığını ifade etmiştir.

Çalışma alanları konusunda alınan yanıtların anket yapılan bireylerin %50'sinin üzerinde olması ve hatta Sincan'da %100'ü ve Çankaya'da %89'u bulması cinsel yönelim gruplarının çalışma alanları hakkında önemli fikirler vermektedir.

Anket yapılan bireylerin %82'si çalıştıkları mahalle sorusunu yanıtız bırakırken; bu oranın yüksekliğinin ikamet ettikleri alanlarda olduğu gibi kimliklerini gizlemek zorunda olmaları ve dolayısıyla güvenlikle ilişkilendirilebileceği düşünülmektedir. Alınan yanıtlar incelendiğinde daha çok Çankaya'da çalışanların mahalle bilgisi verdiği (Bahçelievler, Birlik, Küçük Esat, Maltepe) gözlenmiştir. Bunun hem ilçede yapılan anket sayısının fazla olması hem de bu ilçeyi rahat ilçe olarak görmeleri nedeniyle çalıştıkları yer bilgisini kolaylıkla verebilmelerinin sonucu olduğu düşünülmektedir. Diğer mahalle ismi verilen ilçe ise Sincan olup; belirtilen mahalle ismi Organize Sanayi Bölgesi'nin bulunduğu Ahi Evran mahallesidir.

3.3 LGBT Bireylerin Yaşama ve Çalışma Alanları Arasındaki İlişkiler

LGBT bireylerin cinsel yönelime göre ikamet ve çalışma alanları arasındaki ilişki Harita 3'te gösterilmekte olup; bu konu LGBT bireylerin yaşadıkları alanın ne kadar dışına çıkabildiklerinin tartışmaya açılması bakımından önemlidir.

LGBT bireylerin yaşama ve çalışma alanları cinsel yönelime göre karşılaştırıldığında ise Çankaya'da oturan LGBT bireylerden;

- Lezbiyenler sırasıyla Çankaya'da (%22) ve Yeni Mahalle'de (%11),
- Geyler Çankaya'da (%47),
- Biseksüller Çankaya'da (%82),

- Transeksüellerin tamamı Çankaya'da (her yerde çalıştığını belirten bir kişi dışında)

Keçiören'de oturan LGBTT bireylerden;

- Lezbiyenler Çankaya'da (%50),
- Geyler Çankaya'da (%20) ve Yeni Mahalle'de (%20),
- Transeksüellerden bir kişi Çankaya'da, bir kişi Altındağ'da

Mamak'ta oturan LGBTT bireylerden;

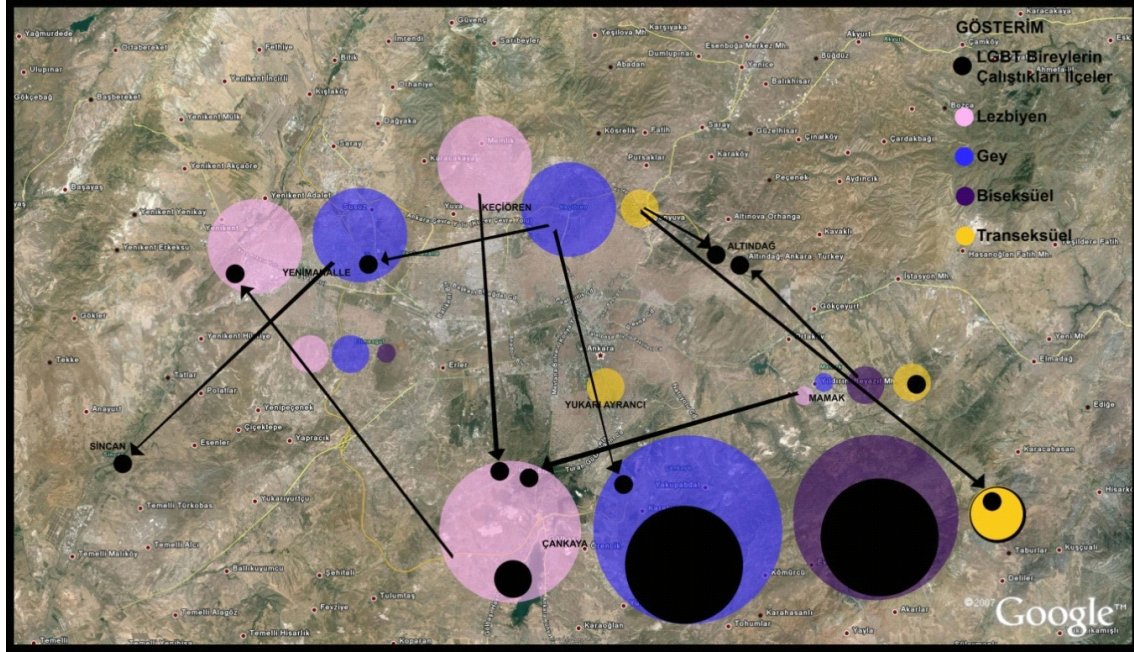
- Lezbiyenler Çankaya'da (%25),
- Geylerin tamamı Çankaya'da,
- Biseksüeller (%50) Altındağ'da,
- Transeksüellerin tamamı Mamak'ta (her yerde çalıştığını belirten bir kişi dışında) çalışmaktadır⁴.

Oturdıkları semti belirten lezbiyenlerin %76'sı ve geylerin %60'ı çalıştıkları semti belirtmediğinden bir karşılaştırma yapılamamıştır. Cevap vermeme oranları biseksüellerde %43'e ve transeksüellerde %30'a düşmektedir. Biseksüellerden Bahçelievler'de oturan bir kişi Bahçelievler'de; Kavaklıdere'de oturan bir kişi Kavaklıdere'de; Yukarı Ayrancı'da oturan bir kişi Kızılay'da; Dikimevi'nde oturan bir kişi Tunalı Hilmi'de; Küçük Esat'ta oturanların %33'ü Demirtepe'de, %33'ü Gaziosmanpaşa'da, %33'ü Kızılay'da; Oran'da oturan bir kişi Yıldız'da çalışmaktadır. Transeksüellerden Cinnah'ta oturan bir kişi Cinnah'ta; Yukarı Ayrancı'da oturan bir kişi Yukarı Ayrancı'da; Çankaya ve Abidin Paşa'da oturan birer kişi her yerde çalıştığını ifade etmiştir.

Harita 3. Ankara'da LGBT Bireylerin Cinsel Yönelime Göre İkamet ve Çalışma Alanlarının Karşılaştırılması

Anket yapılan lezbiyenlerin %92'si; geylerin %80'i; biseksüellerin %93'ü ve transeksüellerin ise %71'i çalıştıkları mahalleyi belirtmediğinden oturdukları mahalle ile ilgili bir karşılaştırma yapılamamıştır.

3.4 LGBT Gözüyle LGBT Bireylerin Yaşama Alanları

LGBT bireylere ikamet ettikleri alanların yanısıra sorulan sorulardan bir diğeri de kendilerine benzettikleri insanların nerelerde ikamet ettiklerini düşündükleridir. Bu sorunun sorulma amacı kimliklerini gizleme istekleri nedeniyle yeterli sayıda LGBT bireye ulaşarak örneklem sayısını zenginleştirmenin mümkün olmadığı bir ortamda, kendilerine ulaşılabilen LGBT'ler aracılığıyla daha geniş bir çerçeve sunabilmektir.

Alınan 63 yanıt değerlendirildiğinde LGBT'ler Çankaya'da (%85), Yeni Mahalle'de, Keçiören'de

ve Altındağ'da (%3'eri), Mamak'ta ve her yerde (%2) ikamet etmektedir. Bireylerin %2'si ise bu konuda bilgileri olmadığını belirtmiştir. LGBT bireylere göre cinsel yönelim gruplarının ikamet ettikleri ilçeler Harita 4'te görüldüğü gibidir.

- lezbiyenler Çankaya'da (%81) ve Altındağ'da (%13) oturmaktadır. Lezbiyenlerin %6'sı ise bu konuda bilgisi olmadığını ifade etmiştir.
- geyler Çankaya'da (%88), Yeni Mahalle'de ve Mamak'ta (%4'er) oturmaktadır. Geylerin %4'ü bu konuda bilgisi olmadığını belirtmiştir.
- biseksüeller Çankaya'da (%93) ve Yeni Mahalle'de (%7) oturmaktadır.
- transeksüeller Çankaya'da (%67) ve Keçiören'de (%33) oturmaktadır.

LGBT bireylere göre cinsel yönelim gruplarının tümünün birden yaşadığı ilçe Çankaya olup;

- Yeni Mahalle hiçbir lezbiyenin ve transeksüelin;
- Keçiören hiçbir lezbiyen, gey ve biseksüelin;
- Altındağ hiçbir gey, biseksüel ve transeksüelin;
- Mamak hiçbir lezbiyen, biseksüel ve transeksüelin ikamet etmediği ilçelerdir.

LGBT bireylere sorulan sorulardan bir diğeri ise kendilerine benzettikleri insanların oturduklarını düşündükleri semtlerdir. Birden fazla isim belirtilecekleri söylendiğinden anket sayısından fazla olarak toplam 86 yanıt alınmıştır. Her bir ilçe için incelendiğinde LGBT bireylerin düşüncelerine göre Çankaya'da;

- Lezbiyenler Cebeci, Dikimevi, Kavaklıdere, Kolej, Kızılay, Aşağı Ayrancı ve Küçük Esat,
- Geyler ODTÜ Kampüsü, Cebeci, Dikimevi, Kurtuluş, Bahçelievler, Kolej, Kızılay, Aşağı Ayrancı ve Küçük Esat,
- Biseksüeller Balgat, Bahçelievler, Kavaklıdere, Kızılay, Aşağı Ayrancı ve Küçük Esat,
- Transeksüeller Aşağı Ayrancı ve Küçük Esat semtlerinde ikamet etmektedir.

Aşağı Ayrancı ve Küçük Esat cinsel yönelim gruplarının tümü için ikamet yeri olarak gösterilmiştir. Yeni Mahalle'de lezbiyen ve transeksüellerin yaşadığı düşünülmemekte olup; geylerin Demetevler'de, biseksüellerin Batıkent ve Çayyolu'nda ikamet ettiği düşünülmektedir. Altındağ'da sadece lezbiyenlerin yaşadığı düşünülürken; adres olarak Çin Çin Mahallesi gösterilmiştir. Alınan yanıtların %1'ini oluşturan lezbiyenler lezbiyenlerin; %1'ini oluşturan geyler geylerin her yerde ikamet ettiğini düşünmektedir. Cevap verenlerin %1'ini oluşturan lezbiyenler ise

lezbiyenlerin nerde ikamet ettiğini bilmediğini belirtmiştir.

LGBT bireylere kendilerine benzettikleri insanların ikamet ettiğini düşündükleri sokak ve cadde isimleri de sorulan sorular arasında olup; bu soruya alınan yanıt sayısı 43'tür. Alınan yanıtların %93'ünü Çankaya'daki sokak ve cadde isimleri oluşturmaktadır. Çankaya'da ise Tunalı Hilmi Caddesi hem Çankaya için verilen yanıtların %63'ü gibi en büyük kısmını oluşturması hem de alınan yanıtlara göre tüm cinsel yönelim gruplarının orada oturduğunun varsayılması ile ön plana çıkmaktadır. Bunlara ek olarak Tunalı Hilmi Caddesi transeksüellerin yaşadığı sanılan tek sokak olarak gösterilmekte olup; ikinci sırada Hoşdere Caddesi Çankaya için alınan yanıtların %13'ünü oluşturmaktadır. Hoşdere Caddesi lezbiyen, gey ve biseksüellerin ikamet ettiği sokak olarak düşünülmektedir.

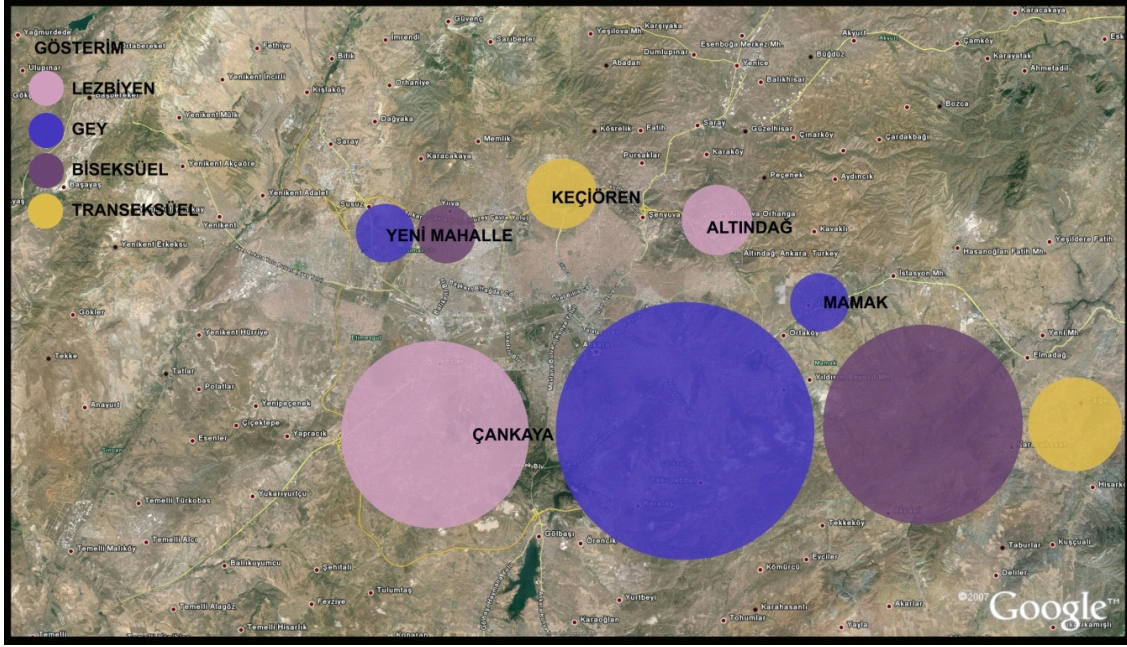
Lezbiyenlerin hangi sokakta oturduğunu bilmediğini belirtenlerin oranı cevap veren lezbiyenlerin %11'ini; lezbiyenlerin her sokakta oturduğunu düşünen lezbiyenlerin oranı ise cevap veren lezbiyenlerin %11'ini; geylerin her sokakta oturduğunu düşünen geyler ise cevap veren geylerin %5'ini oluşturmaktadır.

3.5 LGBT Gözüyle LGBT Bireylerin Yaşamak İstedikleri Alanlar

Kimliklerini gizleme istekleri nedeniyle yeterli sayıda LGBT bireye ulaşarak örneklem sayısını zenginleştirmenin mümkün olmadığı bir ortamda, LGBT bireylere kendilerine benzettikleri insanların ikamet etmek istedikleri ilçeler sorularak kendilerine ulaşılabilen LGBT'ler aracılığıyla çalışma çerçevesini genişletmek amaçlanmıştır. Bu soruya alınan yanıt sayısı 63'tür.

Harita 4. LGTT Bireylerin Gözünden Ankara'da Cinsel Yönelime Göre İkamet Edilen İlçeler

Alınan sonuçlar değerlendirildiğinde; LGBT bireyler sırasıyla Çankaya'da (%90), Etimesgut'ta (%4), Keçiören'de ve her yerde (%2'ser) oturmak istemektedirler. Bireylerin %2'si

(lezbiyenlerin %6'sı) bu konuda bilgisi olmadığını belirtmiş olup; cinsel yönelim gruplarının ikamet etmek istedikleri ilçelere göre dağılımı Harita 6'da görüldüğü gibidir.

Cinsel yönelimler itibariyle;

- lezbiyenler sırasıyla Çankaya'da (%88) ve Etimesgut'ta (%6);
- geyler sırasıyla Çankaya'da (%92), Etimesgut'ta ve (toplam LGBT'lerin %2'si) her yerde (%4);
- biseksüeller sırasıyla Çankaya'da (%93) ve Etimesgut'ta (%7),

- transeksüeller sırasıyla Çankaya'da (%83) ve Keçiören'de (%17) ikamet etmek istediğini belirtmiştir.

Dolayısıyla cinsel yönelimler itibariyle lezbiyen, gey, biseksüel, transeksüel ve travestilerin tümünün yaşamak istediği ilçenin Çankaya olduğu gözlenmiştir. Diğer taraftan, lezbiyen, gey ve biseksüeller Keçiören'de; transeksüeller ise Etimesgut'ta ikamet etmek istemediklerini belirtmişlerdir.

LGBT bireylere kendilerine benzettikleri insanların ikamet etmek istedikleri ilçelerin yanı sıra ikamet etmek istedikleri semtler de sorulmuş olup toplam 77 yanıt alınmıştır. Her bir ilçe için incelendiğinde LGBT bireylerin düşüncelerine göre Çankaya'da;

- Lezbiyenler Küçük Esat, Kızılay, Kavaklıdere, Kurtuluş ve Kolej,

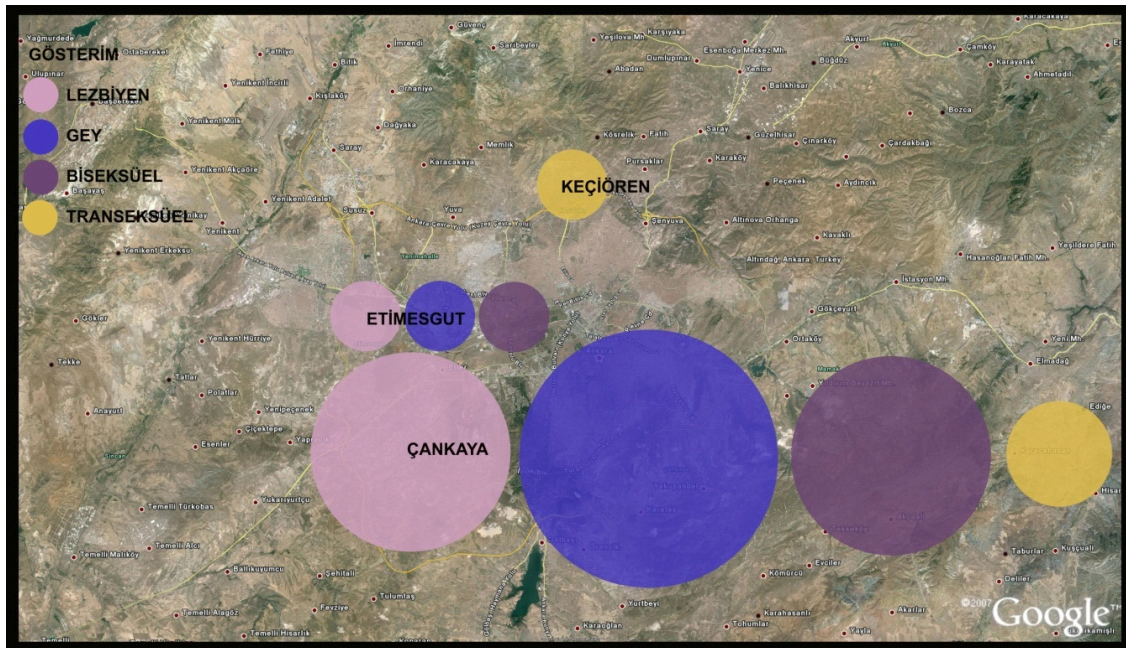

- Geyler Küçük Esat, Aşağı Ayrancı, Kızılay, Kavaklıdere, Kurtuluş ve Kolej,
- Biseksüeller Küçük Esat, Aşağı Ayrancı, Kızılay, Kavaklıdere, Kurtuluş, Kolej ve Bahçelievler,
- Transeksüeller Küçük Esat, Aşağı Ayrancı ve Kızılay semtlerinde ikamet etmek istemektedir.

Küçük Esat tüm cinsel yönelim gruplarının ikamet etmek istedikleri yer olarak görülürken, Etimesgut'ta sadece Eryaman lezbiyen, gey ve biseksüellerin ikamet etmek istediği semt olarak düşünülmektedir. Cevap veren lezbiyenlerin %6'sını oluşturan lezbiyenler lezbiyenlerin; cevap veren geylerin %3'ünü oluşturan geyler geylerin her yerde ikamet etmek istediğini düşünmektedir. Cevap veren lezbiyenlerin %6'sını oluşturan lezbiyenler ise lezbiyenlerin nerde ikamet etmek istediğini bilmediğini belirtmiştir.

Sorulardan bir diğeri ise LGBT'lerin oturmak istediği sokak/cadde bilgileridir. Bu soruya toplam 42 yanıt alınmıştır. Alınan yanıtların %93'ünü Çankaya'daki sokak/cadde isimleri oluşturmaktadır. Tunalı Hilmi Caddesi ise hem Çankaya için verilen yanıtların %92'sini oluşturması hem de alınan yanıtlara göre tüm cinsel yönelim gruplarının orada oturmak istemesi ile ön plana çıkmaktadır. Bunlara ek olarak Tunalı Hilmi Caddesi lezbiyenlerin ve transeksüellerin yaşamak istediği tek sokak olarak gösterilmekte olup; ikinci sırada bulunan Hoşdere Caddesi'ni, Yedinci Cadde ve Bülbül Deresi Caddeleri izlemektedir. Bülbül Deresi Caddesi, sadece geylerin, Yedinci Cadde ise sadece biseksüellerin yaşamak istedikleri sokaklardır.

Harita 6. LGBTT Bireylerin Gözünden Ankara'da Cinsel Yönelime Göre İkamet Edilmek İstenen İlçeler

Lezbiyenlerin hangi sokakta oturduğunu bilmediğini belirtenlerin oranı cevap veren lezbiyenlerin %13'ünü; lezbiyenlerin her sokakta oturduğunu düşünen lezbiyenler cevap veren lezbiyenlerin %13'ünü; geylerin her sokakta oturduğunu düşünen geyler cevap veren geylerin %5'ini oluşturmaktadır.

Ankara'daki LGBT bireylere göre cinsel yönelim gruplarının tümünün ikamet ettiği tek ilçe Çankaya'dır. Buna ek olarak Yeni Mahalle'de geyler ve biseksüeller; Keçiören'de transeksüeller; Altındağ'da lezbiyenler ve Mamak'ta geyler oturmaktadır. Bununla birlikte oturulmak istenen ilçe yine tüm cinsel yönelim grupları için Çankaya'dır. Oturulmak istenen diğer ilçeler, Keçiören ve Etimesgut'tur. Ankara'daki LGBT bireyler her yerin ikamet edilebilir olmasını da istemiştir. Görüldüğü gibi gerek merkez konumunda olması, çok fazla fonksiyonu (alış-veriş merkezleri-resmi binalar, ticaret vb.) barındırması ve bu nedenlerle çok fazla kalabalık olması Çankaya'yı yaşanılan ve yaşanmak istenilen ilçe haline getirmektedir. Çankaya için verilen nedenlerle başta Küçük Esat olmak üzere hemen tüm semtleri (Bahçelievler, Kolej, Kurtuluş, Kavaklıdere, Kızılay, Aşağı Ayrancı) ve Etimesgut'un lüks konutlarla giderek yapılaşan Eryaman semti yaşanmak istenilen semtlerdir. Keçiören, transeksüellerin ikamet ettiği ve etmek istediği ilçe olarak gösterilmiştir.

3.6 LGBT bireylerin Alış-Veriş Tercihleri

LGBT bireylere sorulan sorulardan bir diğeri de alış-veriş için tercih ettikleri ilçeler, kullandıkları birimler ve alışveriş birimlerini seçme nedenleridir. Bu sorunun sorulmasındaki amaç sosyal yaşam içerisinde LGBT bireylerin kentin

hangi alanlarını kullandığını ve bu alanları tercih etmekteki nedenlerini belirleyerek; sosyalleşme sürecinde LGBT'ler açısından dikkat edilmesi gereken planlama unsurlarını ortaya koymaktır. Seçim nedeni kapsamında yönlendirici kelimeler/ alternatifler anket sorularında verilmemiş; sorular açık uçlu sorulmuştur.

Anket sonuçlarına göre LGBT bireyler alışveriş için Çankaya'yı (%49), Altındağ ve Yeni Mahalle'yi (%13'er), Mamak'ı (%10), Keçiören'i (%5) ve Etimesgut'u (%1) seçmektedir. Bireylerin %9'u alışveriş yapmak için özellikle bir yeri seçmediğini belirtmiştir.

Cinsel yönelimleri itibarıyla;

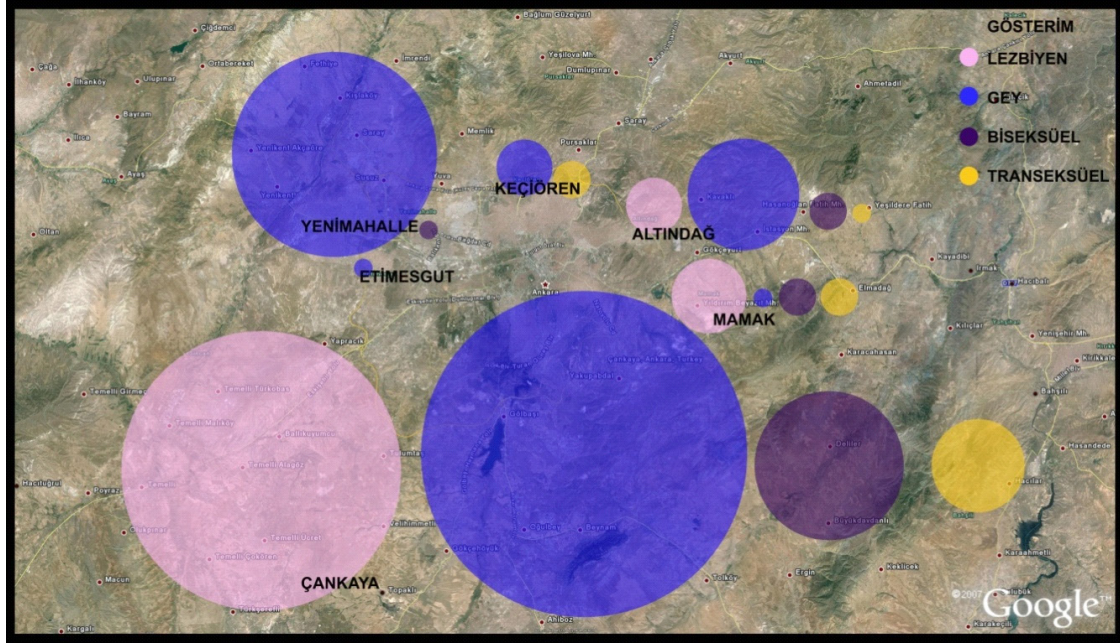
- lezbiyenler sırasıyla Çankaya (%57), Mamak (%19) ve Altındağ>1 (%14),
- geyler sırasıyla Çankaya (%43), Yeni Mahalle (%24), Altındağ (%13), Keçiören (%6), Etimesgut ve Mamak'ı (%2'şer),
- biseksüeller sırasıyla Çankaya (%53), Mamak ve Altındağ (%13), Yeni Mahalle>yi (%7),
- transeksüeller sırasıyla Çankaya (%50), Keçiören ve Mamak (%20) ve Altındağ>1 (%10) alış-verişlerinde tercih etmektedir.

Alış-veriş için seçilen ilçeler incelendiğinde ayrıca;

- Çankaya, Altındağ ve Mamak'ın tüm cinsel yönelim grupları tarafından,
- Etimesgut'un sadece geyler tarafından,
- Yeni Mahalle'nin gey ve biseksüeller tarafından
- Keçiören'in ise gey ve transeksüeller tarafından tercih edildiği tespit edilmiştir.

Harita 7. Ankara'da LGBT Bireylerin Cinsel Yönelime Göre Alış-Veriş Yaptıkları İlçeler

Bununla birlikte lezbiyenlerin %10'u, geylelerin %10'u ve biseksüellerin %14'ü alış-verişlerini yaptıkları özel bir yer bulunmadığını belirtmişlerdir. Ancak bu rahatlık transeksüellerde görülmektedir. Bir başka deyişle transeksüeller nereden olursa alış-veriş yap(a)mamaktadır.

LGBT bireylerin alış-veriş için tercih ettikleri birimleri araştırırken, bireylere birden fazla birimi işaretleyebilecekleri belirtilmiştir. LGBT bireyler sırasıyla AVM'leri (%24), interneti (%15), küçük ticari birimleri (%13) ve halk pazarlarını (%11) tercih etmektedir.

Cinsel yönelimleri itibariyle değerlendirmek gerekirse;

- lezbiyenler sırasıyla AVM'leri (%31), küçük ticari birimleri ve interneti (%11'er) ve halk pazarlarını (%7);

- geyleler sırasıyla AVM'leri (%24), interneti (%18), küçük ticari birimleri (%13) ve halk pazarlarını (%11);
- biseksüeller sırasıyla AVM'leri (%19), interneti (%17), küçük ticari birimleri (%14) ve halk pazarlarını (%11);
- transeksüeller sırasıyla halk pazarlarını (%21), AVM'leri ve küçük ticari birimleri (%16'şar) ve interneti (%11) tercih etmektedir.

Özetlemek gerekirse;

- LGBT bireylerin verdiği cevaplar içerisinde AVM'ler en çok tercih edilen yerlerdir.
- Cinsel yönelime göre incelendiğinde lezbiyen, gei ve biseksüeller en çok AVM'leri ve sonrasında interneti seçmektedir.
- Diğer cinsel yönelimlerden farklı olarak transeksüeller en çok halk pazarlarını ve daha

sonra eşit oranlarda küçük ticari birimleri ve AVM'leri seçmektedir. İnternet, transeksüeller için geri planda bir alış veriş yöntemidir.

Halk pazarları;

- Lezbiyenler tarafından sırasıyla kalabalık olması (%40), seçenek çokluğu (%40) ve ucuz olması (%20) nedeniyle;
- Geyler tarafından sırasıyla kalabalık olması (%44), yakınlık ve ucuz olması (%19), seçenek çokluğu (%12) ve güvenli olması (%6) nedeniyle;
- Biseksüeller tarafından sırasıyla kalabalık olması (%57), yakınlık (%29) ve ucuz olması (%14) nedeniyle;
- Transeksüeller tarafından sırasıyla yakınlık ve güvenli olması (%29'ar), kalabalık olması, seçenek çokluğu ve ucuz olması (%14) nedeniyle tercih sebebidir.

AVM'ler;

- Lezbiyenler tarafından sırasıyla kalabalık olması (%38), seçenek çokluğu (%29), yakınlık (%23), büyük olması ve beğenmeleri (%5'er) nedeniyle;
- Geyler tarafından sırasıyla kalabalık olması (%47), seçenek çokluğu (%36), büyük olması (%8), yakınlık (%6) ve konfor (%3) nedeniyle;
- Biseksüeller tarafından sırasıyla kalabalık olması ve seçenek çokluğu (%43'er), büyük olması (%13) nedeniyle;
- Transeksüeller tarafından yakın olması, kalabalık olması ve ucuz olması (%33'er) nedeniyle tercih sebebidir.

Küçük ticari birimler;

- Lezbiyen, biseksüel ve transeksüellerin tamamı tarafından yakın olmaları nedeniyle;
- Geyler tarafından sırasıyla yakınlık (%66), seçenek çokluğu (%13), ucuz olması, büyük olması ve kalabalık olması (%7'şer) nedeniyle;

İnternet;

- Lezbiyenler tarafından sırasıyla muhatap olmama ve kolaylık (%43'er) ve yakınlık (%14) nedeniyle;
- Geyler tarafından sırasıyla kolaylık (%51), muhatap olmama (%41), ucuz ve hızlı olması (%4) nedeniyle;
- Biseksüeller tarafından sırasıyla kolaylık (%55) ve muhatap olmama (%45) nedeniyle;
- Transeksüellerin tamamı tarafından kolaylık nedeniyle tercih sebebidir.

Özetlemek gerekirse;

- lezbiyenlerin alış-veriş yaptıkları birimleri seçme nedenleri kapsamında herhangi bir alış-veriş seçiminden farklı bir durumdan söz etmek güçtür.
- geylerde, lezbiyenlerden ve biseksüellerden farklı olarak görülen durumlardan biri güvenlik ve konfor nedeniyle yaptıkları tercihlerdir.
- AVM'ler ve halk pazarları kalabalık olması ile geyler için en çok tercih edilen birimler olduğundan; güvenliği, kalabalık olması ile ilişkilendiren geyler bu iki birimi daha çok tercih ediyor olabilir.

- biseksüeller küçük ticari birimleri sadece yakın oldukları için seçmektedir.
- biseksüeller için internet kullanımının satıcıyla muhatap olmama nedeniyle; AVM'lerin ise kalabalık olmaları nedeniyle tercih nedeni olduğu belirlenmiştir.
- Transeksüellerde diğer cinsel yönelim gruplarının seçim nedenlerinden biri olan muhatap olmama durumu gözlenmemiştir.
- Bununla birlikte geylerin güvenli olduğu için halk pazarlarını seçmesi durumu transeksüeller için de geçerlidir.
- Diğer taraftan transeksüeller de küçük ticari birimleri biseksüeller gibi sadece yakın olmaları nedeniyle kullanmaktadır.

LGBT bireylerin yaşama alanları ile alış-veriş yerleri karşılaştırıldığında Ankara'da;

- lezbiyenlerden Çankaya'da oturanların Çankaya ve Altındağ; Etimesgut'ta oturanların Çankaya; Keçiören'de oturanların Altındağ; Mamak'ta oturanların Çankaya ve Mamak,
- geylerden Çankaya'da oturanların Çankaya, Altındağ ve Yeni Mahalle; Keçiören'de oturanların Çankaya, Keçiören ve Yeni Mahalle; Mamak'ta oturanların Çankaya ve Mamak; Yeni Mahalle'de oturanların Çankaya ve Yeni Mahalle,
- biseksüellerden Çankaya'da oturanların Çankaya ve Yeni Mahalle; Etimesgut'ta oturanların Altındağ; Mamak'ta oturanların Çankaya ve Mamak,
- transeksüellerden Çankaya'da oturanların Çankaya; Keçiören'de oturanların Çankaya

ve Keçiören; Mamak'ta oturanların Çankaya, Mamak ve Altındağ ilçelerinde alış-veriş yaptıkları görülmektedir.

Bir başka deyişle, LGBT bireyler başta Çankaya olmak üzere, yaşadıkları ilçede veya ona sınırı bulunan ilçede alış-veriş yapmaktadır.

4. SONUÇ

Bugün dünyada LGBTT bireylerin cinsel yönelim kimliklerinin tümü, bir kaç veya biriyle tanınmış şehirler/yerler bulunmaktadır. Örneğin, Filipinler'de Malate'de sahibi gey olan restoranlar, mağazalar, kafeler, barlar ve kulüpler yoğunlaşarak Malate, yerel ve uluslararası üne gey kent olarak kavuşmuştur (Collins, 2009: 473). New York'a son zamanlarda eşcinsellerin yerleşim yeri denmektedir (Andersson vd., :620). Village, Montreal'in gey yerleşim bölgesidir (Padmore, 2006: 595). Vermont'un metropolitan alanı olan Burlington, aktif-görülebilir gey/lezbiyen nüfusunun barındığı bir yerdir.

2001 yılında çıkan Girlfriends isimli bir dergide Burlington'ın Amerika'daki en iyi lezbiyen şehri olduğu yazmaktadır (Andrucki ve Elder, 2007: 91). Londra'da Soho'nun "gey mahallesi" ve özellikle İngiltere'nin en gey sokağı Old Campton Sokağı ticari gelişimi ile dikkat çekmektedir (Binnie, 1995:194-198). Newcastle'nın gey nüfusu ağırlıklı olarak Waterloo Sokağı üzerindeki apartmanlarda yoğunlaşmıştır (Lewis, 1994: 90). Manchester'ın gey bölgesi Bloom ve Canal Sokakları üzerinde yer almaktadır. Fransa'nın tek gey gettosu Paris'in merkezinin tarihi Marais semtidir (Sibalis, 2004: 1740). Avustralya Townsville'deki "Sovereign" gey barıdır (Waitt ve Gorman-Murray, 2011: 1244).

Hollanda Amsterdam’da Sappho, Saarein ve Viva La Vie lezbiyen barlarıdır (Fobear, 2012: 725).

Türkiye’nin başkenti Ankara’da LGBT bireylerin yaşama, çalışma ve alışveriş tercihlerinden oluşan bu çalışma Dünya literatürüne Türkiye’nin başkentinde LGBT bireylerin yerseçimlerine ilişkin sağlayacağı katkı açısından büyük önem taşımakta olup; çalışmanın bu bölümünde analiz sonuçları değerlendirilecektir. Başkent Ankara’nın ilçeleri, semtleri, mahalleleri ve cadde ve sokaklarının LGBT bireyler tarafından kullanım yoğunlukları literatüre kazandırılmıştır.

Ankara’nın 18’i merkez olmak üzere 25 ilçesi bulunmaktadır. İkamet ettikleri ilçeler incelendiğinde LGBT bireylerin tercihlerini özellikle 5 merkez ilçede yaşama yönünde kullandıkları gözlenmiştir. Diğer 13 merkez ilçe ya da bağlı ilçeler LGBT’ler tarafından ikamet için tercih edilmemektedir. Ankara’da LGBT bireylerinin tümünün yaşama alanı olarak seçtiği ilçe Çankaya’dır. Ek olarak Çankaya, tüm LGBT bireylerin hem çalışma hem de alış-veriş için seçtiği ortak ilçedir. Alış-veriş için tüm cinsel yönelim gruplarının birlikte seçtiği diğer ilçeler Altındağ ve Mamak’tır. Bu ilçelerin dışında farklı cinsel yönelim grupları ikamet için Etimesgut, Keçiören ve Yeni Mahalle; çalışmak için Sincan, Yeni Mahalle ve alış-veriş için Etimesgut, Keçiören ve Yeni Mahalle’yi seçmektedir.

Bu ilçelerin özellikleri incelendiğinde, Ankara’daki 20 üniversitenin 11’inin Çankaya’da; 2’sinin Etimesgut’ta; 2’sinin Keçiören’de⁵ ve 1’inin Yeni Mahalle’de olduğu gözlenmektedir. Bu ilçelerde sürekli, fazla ve değişken olan öğrenci nüfusunun olmasının hoşgörülü bir kent imajı vermesi LGBT bireylerin bu alanları tercih etme nedeni olarak düşünülebilir. Bu hipotezi

destekler şekilde; daha önceki çalışmalarda da gey hane modeli ile öğrenci nüfusunun yoğun olduğu semtler arasındaki ilişki pozitif bulunmuştur (Bailey, 1999). Bununla birlikte alınan sonuçlar Florida’nın (2002) “bir şehrin hoşgörü seviyesinin yüksek olmasının çeşitliliği arttırdığı düşüncesine” uygunluk göstermektedir.

Kentsel büyüme ve gey-lezbiyen alanları ile ilgili yapılan şehir analizlerinin çoğu, gey ve lezbiyen çiftlerin konsantrasyonunun başlıca zengin şehirlerde (Black vd., 2002; Clark vd., 2002; Florida, 2002) ve semtlerde (Lloyd, 2002; Lloyd ve Clark, 2001) daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu çalışmaların çoğu “kültürel aktiviteler” (Lloyd ve Clark, 2001) veya “sokak kültürü” gibi çok spesifik aktivitelere yoğunlaşır. Özellikle çocuksuz gey ve lezbiyen bireylerin, geleneksel eğlence konseptinin dışında, canlı sokak hayatı ve eğlence seçeneklerini tercih ettikleri iddia edilebilir (Adler ve Brenner, 1992; Clark vd., 2002; Florida, 2002; Lloyd, 2002; Lloyd ve Clark, 2001). Bu gibi durumlarda, gey ve lezbiyen bireyler, yaşadıkları yerin sanat galerileri, yerel restoranlar ve canlı yerel müzik sahnesine yakınlığı ile ilgilenirler (Lloyd, 2002). Canlı sokak hayatı ve eğlence seçenekleri, gey ve lezbiyenlerin gey ve lezbiyen barları etrafında yoğunlaşmalarına neden olur (Lloyd ve Clark, 2001). Gey ve lezbiyen alanları üzerine yapılan nicel çalışmalar, bu bireylerin evleri ile sosyal-ticari alanların birbirlerine çok yakın olduklarını göstermektedir (Adler ve Brenner, 1992; Bouthillette, 1997; Castells, 1983b; Levine, 1998; Podmore, 2006). Gey ve lezbiyen bireylerin toplumsal tarihleri genelde gey ve lezbiyen barları ve kuruluşlarının oluşum süreçleri ile ilişkilidir (Abrahamson, 1996; D’Emilio, 1983).

Gey konsantrasyonu canlı sokak hayatı ve semt eğlence opsiyonları ile doğru orantılıdır (Clark vd., 2002; Florida, 2002; Lloyd ve Clark, 2001). Tüm bunlar, tüm cinsel yönelim gruplarının yaşama, çalışma ve alış-verişin yanı sıra buluşma yerlerini de Ankara'da Çankaya'dan seçmesini açıklamaktadır.

Literatürde lezbiyenler gey hanelerin; geyler ise lezbiyenlerin yoğun olduğu yerlerde yaşamaktadır (Hayslett ve Kane, 2011: 151). Bu genelleme, Ankara için de doğrulanır niteliktedir. Çünkü Ankara'da yaşama, çalışma ve alış-veriş için tüm LGBT'lerin seçtiği ilçeler (Çankaya, Altındağ, Mamak) dışında Etimesgut, Keçiören ve Yeni Mahalle lezbiyen ve geylerin birlikte ikamet ettiği ilçelerdir. Çankaya, Etimesgut, Keçiören ve Yenimahalle'nin birbirlerine sınırı olduğu düşünüldüğünde lezbiyen ve geylerin ve tüm LGBT bireylerin Ankara'nın merkezinde yaygın bir yer seçtikleri söylenebilir.

LGBT bireyler cinsel yönelimlerini (kimliklerini) gizlemek zorunda kaldıklarından yaşadıkları ve çalıştıkları ilçeleri belirtmelerine karşın yaşadıkları semt konusunda (%24); mahalle konusunda (%74) ve çalıştıkları semt konusunda (%57) ve çalıştıkları mahalle konusunda (%57) büyük oranlarda bilgi vermemişlerdir. Bunun güvende olma hissiyle ilgili olduğu düşünülmektedir.

Ankara'da Çankaya'da ve Mamak'ta oturan transeksüellerin tamamı oturdukları ilçede çalışmaktadır. Bu durum, transeksüellerin dış görünüşleriyle cinsel yönelimlerini lezbiyen, gey ve biseksüeller kadar gizleyemediklerinden kentin her yerini kullanamamasıyla ilişkilendirilebilir. Bir başka deyişle çalışmak için alışık oldukları ilçeyi tercih etmektedirler. Ek olarak,

Ankara'da bazı lezbiyenler (%10), geyler (%10) ve biseksüeller (%14) alış-verişlerini nerden olursa olsun yaptıklarını belirtmişlerdir. Ancak bu rahatlık transeksüellerde görülmemektedir. Bir başka deyişle transeksüeller nerden olursa olsun alış-veriş yap(a)mamaktadır.

Kentte gey erkek dağılımının çeşitlilik, açıklık ve aktivite olanakları ile ilişkisi varken lezbiyen dağılımında olmadığı, ancak hem lezbiyenlerin hem de gey erkeklerin yerleşim alanlarının birbirine çok yakın veya yan yana olmasının ise coğrafik açıdan bu bireylerin koruyucu mekanizma geliştirdiğini gösteren çalışmalar da vardır (Bkz. Hayslett ve Kane, 2011: 130, 135). Ek olarak yazarlar, yaşadıkları yerler incelendiğinde, gey ve lezbiyenlerin yoğunlaştıkları bölgelerde güvenli alan veya potansiyel bariyerler oluşturduklarını, bu açıdan bakıldığında ise Florida'nın (2002) ve diğer kentsel düzenleme teorilerininin gey ve lezbiyenlerin lüks semtlerde kümelenedikleri iddialarının abartılı olabileceğini belirtmişlerdir. Ankara için bakıldığında lezbiyen ve geyler aynı ve birbirine sınırı olan ilçelerde ikamet ettiğinden, yazarların bu iddiasının geçerli olduğu söylenebilir. Diğer taraftan Ankara'da ağırlıklı oturan ilçe ve semtlerin merkezi olmaları lezbiyen ve geylerin lüks alanları seçtiği iddiasının abartılı olmadığını göstermektedir.

Bu metinde LGBT bireylere, yaşadıkları şehirde queer semt olup olmadığı sorulmamıştır. Ancak alınan yanıtlar incelendiğinde Ankara'da ikamet edilen ve ikamet edilmek istenen yerleşimler karşılaştırıldığında Çankaya'nın queer ilçe; Çankaya'da Küçük Esat'ın queer semt olarak görüldüğü ortaya çıkmaktadır. Bir başka çalışmada katılımcılara (77 kişi) yaşadıkları şehirde

queer semt olup olmadığı sorulmuştur. Neredeyse yarısı (%44) bu soruya “evet” cevabı verirken, yalnızca 6 katılımcı (%4) bu alanlarda yaşadığını belirtmiştir (Bkz. Doan, 2007: 66).

Literatürde lezbiyen sahipliğindeki mekânların azalmasının mekân oluşumunu olumsuz etkilediğini kabul eden çalışmalar da bulunmaktadır (Bkz. Padmore, 2006: 614, 615)⁶. Örneğin Montreal’in gey, lezbiyen ve queer toplulukları, ticari ve sosyal aktivitelerini şehir merkezinin kuzeydoğusundaki Plateau ve yine şehir merkezinin hemen batısındaki Village’da yoğunlaştırmışlardır. Her ne kadar şu anda içerisinde bir iki gey bar ve lezbiyenlerin işlettiği restoran barındırsa da, Plateau’nun, otuz yıldır eşcinsel mekânlara ev sahipliği yapması gibi bir geçmişi vardır. Günümüzde bu mekânlar kaybolmuş olsa da, Plateau, eşcinsellerin sahibi olduğu konut, işletme ve kurumları bulundurduğundan, hâlâ şehrin eşcinsel mekânı olması konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Onun güney sınırındaki Village ise şehrin queer ticari faaliyetlerinin ve eşcinsel - queer kuruluşlarının neredeyse yüzde doksandan fazlasını içinde barındırmaktadır (Podmore, 2006: 599, 600). Kimi oluşumlar beraberinde yenilerini de getirmektedir. Örneğin, Montreal’deki geylerin ticari alanları, beraberinde kimi kuruluşları, ticari ilişkileri ve yerleşim alanlarını da getirmiş ve sonuçta Village Montreal’de şehrin turist piyasasının yayılmasına ve yerel ticaretin desteklenmesine yardımcı olarak gey ve queer ticaretin yayılmasındaki ekonomik güç olmuştur (Podmore, 2006: 597). Ancak Türkiye için bu metin dışında yaşama, çalışma, alış-veriş ve eğlence alanlarını saptamaya yönelik bir araştırma yapılmadığı gibi LGBTT bireyler sahipliğindeki mekânların durumunu inceleyen

bir çalışma yapılmadığından bu kabulün gerçekliği Türkiye için henüz bilinmemektedir.

Kimi çalışmalara göre (Bkz. Castells, 1983a), lezbiyenler bölgeselleşme eğilimi taşımamakta, ayrıca kimliklerini ve topluluklarını oluştururken ticari sosyal tesisleri neredeyse kullanmamaktadır. Zamanla araştırmacılar, lezbiyenlerin, topluluklarını onları farklı kamusal ve özel bölgelere bağlayabilen, sabit ve biçimsel olmayan ağlar sayesinde oluşturduklarını ve bunun sonucunda dışarıdan farkedilmeyecek, yarı-yeraltı denebilecek bir karaktere sahip olduklarını keşfetmişlerdir (Bkz. Binnie ve Valentine 1999). Ancak bulgular, lezbiyenlerin topluluklarını oluştururken kimi çalışmaların (Castells, 1983a’nın) söylemini doğrular niteliktedir. Çünkü yapılan araştırmaların merkezi olan yerleşim bölgelerinde barlar gibi spesifik işyerleri bile bulunmamaktadır (Podmore, 2006: 596). Castells’in (1983a) söylediklerine tam uymayan biçimde, tarihsel çalışmalar (Chamberland 1993, 1998; Faderman 1992; Kennedy ve Davis 1994; Nestle 1987; Retter 1997; Stein 2000; Thorpe 1997; Wolfe 1997) 2. Dünya Savaşı sonrası dönemde lezbiyenlerin Kuzey Amerika’daki şehirlerde gelişmiş bir bar kültürü yarattıklarını göstermiştir. Her ne kadar özel alanlar ve kamusal bölgeler lezbiyen bölgeselleşmesinin önemli bileşenlerindense de, bar kavramı, lezbiyenlerin kent içindeki görünürlüklerini şekillendirme sürecinde ve lezbiyenlerin kendilerini tanımladıkları bölgelerinde genişletmeleri konusunda merkezde yer almıştır (Chamberland 1993, 1998; Faderman 1992; Kennedy ve Davis 1994; Nestle 1987; Retter 1997; Thorpe 1997; Wolfe 1997). Yeni çalışmalar da bunu destekler şekilde, lezbiyenlerin bazı bölgelerde, queer mekânların arasında dahi, bar ve gece kulüplerini kurarak görünürlüklerini

arttırmayı arzuladıklarını göstermektedir (Pritchard, Morgan ve Sedgley 2002; Skeggs 1999).

Yer seçimi kriterlerinde görülen bir diğer nokta lezbiyenlerin daha ailevi bölgeleri seçmeleridir. Çünkü heteroseksüel kadınlarla karşılaştırıldıklarında çocuk sahibi olan lezbiyenlerin oranı düşüktür ancak gey erkeklere oranla daha yüksektir (Black vd., 2000; Bouthillette, 1997). Trans bireyler ise şehirde belli bir queer alanın olması halinde kendilerini daha güvende hissetmektedir. Belki de queer alanlar bu bireyler için koruyucu bir şemsiye görevi görmektedir, çünkü bu alanlar trans bireylerin görünüş ve davranışlarını diğer alanlara göre daha fazla tolere edebilmektedir (Doan, 2007: 65). Bir başka deyişle trans bireylerin kentte kullanabildikleri alanlar sınırlıdır. Örneğin, Parisli eşcinseller, 1700'lü yılların ilk dönemine kadar hem açık (parklar, bahçeler, nehir kenarları, iskeleler ve sokaklar) hem kapalı alanları (meyhane, bar, kulüp ve restoranlar) kullanmışlardır. Ancak 18. ve 19. yy.'da şehre yayılmış olmalarına karşın merkezden uzak ve harap bölgelerde yaşamışlardır (Sibalis, 2001).

Geyler ve lezbiyenlerin semt seçimindeki başka bir etken ise yabancı uyruklu bireylerdir (Florida, 2002; Hayslett ve Kane, 2011: 136). Bu yaklaşım özellikle lezbiyenler açısından bakıldığında doğrudur. Bazı çalışmalar lezbiyenlerin alternatif topluluklarla yaşamayı tercih ettiklerini göstermektedir (Adler ve Brenner, 1992; Bouthillette, 1997). Yabancı uyruklu bireylerin olması 'alternatif dükkânlar ve restoranlar' anlamına geldiğinden (Podmore, 2001), lezbiyen ve gey nüfus konsantrasyonu bu gibi bölgelerde yüksek olabilir. Ankara'da Çankaya'nın tercih edilmesinin sebeplerinden biri de bu olabilir.

Sonuç olarak Türkiye'nin başkenti Ankara'nın hedeflendiği şekilde LGBT bireyler tarafından yaşama, çalışma ve alışveriş amacıyla kullanım eğilimleri ortaya koyulmuş olup; literatürde eksik olarak tanımlanan ve bütün bir ili oluşturan ilçelerin, semtlerin, mahallelerin ve cadde/sokakların birarada değerlendirildiği bir alan olarak bir açığı kapatması; bu çalışmanın bilime katkısıdır.

KAYNAKÇA

- ABRAHAMSON, M., (1996).** "Urban Enclaves: Identity and Place in America" New York: St. Martin's Press
- ADLER, S. ve BRENNER, J., (1992).** "Gender and Space: Lesbians and Gay Men in The City" International Journal of Urban and Regional Research (16): 24-34
- ANDERSSON, J., VANDERBECK, R. M., VALENTINE, G., WARD, K. ve SADGROVE, J., (2011).** "New York Encounters: Religion, Sexuality, and The City" Environment and Planning A, 43: 618-633
- ANDRUCKI, M. J. ve ELDER, G. S., (2007).** "Locating The State in Queer Space: LGBT Non-Profit Organizations in Vermont, USA" Social & Cultural Geography, 8(1): 89-104
- BAILEY, R. W., (1999).** Identity, Urban Space, and Political Action. "Gay Politics, Urban Politics: Identity and Economics in the Urban Setting (49-95)" New York: Columbia University Press
- BINNIE, J., (1995).** Trading Paces: Consumption, Sexuality and The Production of Queer Space. **BELL, D. ve VALENTINE, G. (Ed.),**

- (1995). "Mapping Desire: Geography of Sexualities (182–199)" London: Routledge
- BINNIE, J., ve VALENTINE, G., (1999).** "Geographies of Sexuality—A Review of Progress" *Progress in Human Geography* 23: 175–187
- BLACK, D. A., GATES, G., SANDERS, S. G. ve TAYLOR, L. J., (2000).** "Demographics of The Gay and Lesbian Population in The United States: Evidence From Available Systematic Data Sources" *Demography* 37: 139–154
- BLACK, D. A., GATES, G., SANDERS, S. G. ve TAYLOR, L. J., (2002).** "Why Do Gay Men Live in San Francisco?" *Journal of Urban Economics* 51: 54–76
- BOUTHILLETTE, A. M., (1997).** *Queer and Gendered Housing: A Tale of Two Neighborhoods in Vancouver.* **INGRAM, G. B., BOUTHILLETTE, A. M. ve RETTER, Y., (Ed.) (1997).** "Queers in Space: Communities, Public Places, and Sites of Resistance (213–232)" Seattle, WA: Bay Press
- BREKHUS, W. H., (2003).** "Peacocks, Chameleons, Centaurs: Gay Suburbia and The Grammar of Social Identity" Chicago, IL: University of Chicago Press
- CASTELLS, M., (1983a).** "The City and The Grassroots" Berkeley: University of California Press
- CASTELLS, M., (1983b).** *Cultural Identity, Sexual Liberation and Urban Structure: The Gay Community in San Francisco.* "The City and The Grassroots (138–170)" Berkeley, CA: University of California Press
- CHAMBERLAND, L., (1993).** *Remembering Lesbian Bars: Montreal, 1955–1975.* **MENDE'S-LEITE, R. ve DE BUSSCHER, P. O., (Ed.) (1993).** "Gay Studies from The French Cultures: Voices From France, Belgium, Brazil, Canada and The Netherlands (231-269)" Binghamton, NY: Harrington Park Press
- CHAMBERLAND, L., (1998).** *La Conquête D'un Espace Public: Les Bars Fre'Quente'S Par Les Lesbiennes.* **DEM CZUK, I. ve REMIGGI, F.W. (Ed.), (1998).** "Sortir De L'ombre: Histoires Des Communauté'S Lesbienne Et Gaie De Montre'Al (129-164)" Montre'al: VLB E' diteur
- CLARK, T. N., LLOYD, R., WONG, K. K. ve JAIN, P., (2002).** "Amenities Drive Urban Growth" *Journal of Urban Affairs*, 24(5): 493–515
- COLLINS, D., (2009).** "We're There and Queer": Homonormative Mobility and Lived Experience Among Gay Expatriates in Manila" *Gender & Society*, 23(4): 465-493
- COOKE, T. J. ve RAPINO, M., (2007).** "The Migration of Partnered Gays and Lesbians Between 1995 and 2000" *The Professional Geographer* 59(3): 285–297
- D'EMILIO, J., (1983).** "Sexual Politics, Sexual Communities: The Making of A Homosexual Minority in The United States, 1940–1970" Chicago: University of Chicago Press

- DOAN, P. L., (2007).** “Queers in The American City: Transgendered Perceptions of Urban Space” *Gender, Place and Culture* 14(1): 57–74
- EFE GÜNEY, M., ERGİN, Ş., AYHAN SELÇUK, İ., (2014).** “Cinsel Alanda Öteki Olarak Tanımlanan Nüfusun Kentsel Alan Kullanımı” DEÜ Mimarlık Fakültesi Yayını (MİMF-AR-02-2014), Bilim Ofset: İzmir
- FADERMAN, L., (1992).** “Odd Girls and Twilight Lovers: A History of Lesbian Life in Twentieth-Century America” New York: Penguin Books
- FLORIDA, R., (2002).** “The Rise of The Creative Class: And How It’s Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life in Cities and The Creative Class” New York: Routledge
- FOBEAR, K., (2012).** “Beyond A Lesbian Space? An Investigation on The Intergenerational Discourse Surrounding Lesbian Public Social Places in Amsterdam” *Journal of Homosexuality*, 59(5): 721–747
- FORSYTH, A., (1997a).** “Noho: Upscaling Main Street on The Metropolitan Edge” *Urban Geography* 18: 622–652
- FORSYTH, A., (1997b).** “‘Out’ in The Valley” *International Journal of Urban And Regional Research* 21: 38–63
- FORSYTH, A., (2001).** “Sexuality and Space: Nonconformist Populations and Planning Practice” *Journal of Planning Literature* 15: 339–358
- GREEN, A. I., FOLLERT, M., OSTERLUND, K. VE PAQUIN, J., (2010).** “Gender, Work and Organization” 17(1): 7-27
- GORMAN-MURRAY, A., WAITT, G. ve JOHNSTON, L., (2008).** “Geographies of Sexuality and Gender ‘Down Under’” *Australian Geographer* 39(3): 235-246
- HAYSLETT, K. L. ve KANE, M. D., (2011)** “Out” in Columbus: A Geospatial Analysis of The Neighborhood-Level Distribution of Gay and Lesbian Households” *City & Community* 10(2): 131-156
- KENNEDY, E. L. ve DAVIS, M. D., (1994).** “Boots of Leather, Slippers of Gold: The History of A Lesbian Community” New York: Penguin
- KIRKEY, K. ve FORSYTH, A., (2001).** “Men in The Valley: Gay Male Life on The Suburban-Rural Fringe” *Journal of Rural Studies* 17: 421–441
- LEVINE, M. N., (1998).** *Gay Ghetto.* **NARDI, P. M. ve SCHNEIDER, B. E., (Ed.) (1998).** “Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies: A Reader (194–206)” London: Routledge
- LEWIS, M., (1994).** *A Sociological Pub Crawl Around Gay Newcastle.* **WHITTLE, S. (Ed.), (1994).** “The Margins of The City: Gay Men’s Urban Lives (85–100)” Aldershot: Arena
- LLOYD, R. ve CLARK, T. N., (2001).** “The City As an Entertainment Machine” *Critical Perspectives on Urban Development* 6: 357–378

- LLOYD, R., (2002).** “Neo-Bohemia: Art and Neighborhood Redevelopment in Chicago” *Journal of Urban Affairs*, 24(5): 517–532
- NESTLE, J., (1987).** “A Restricted Country: Documents of Desire and Resistance” New York: Firebrand Books
- ÖZBAY, C. ve SOYDAN, S., (2003).** “Eşcinsel Kadınlar, Yirmi Dört Tanıklık” Metis Yayınları
- PODMORE, J. A., (2001).** “Lesbians in The Crowd: Gender, Sexuality, and Visibility Along Montreal’s Boul. St- Laurent” *Gender, Place, and Culture*, 8: 333–355
- PODMORE, J. A., (2006).** “Gone ‘Underground’? Lesbian Visibility and The Consolidation of Queer Space in Montreal” *Social and Cultural Geography* 7(4): 595–625
- PRITCHARD, A., MORGAN, N. ve SEDGLEY, D., (2002).** “In Search of Lesbian Space? The Experience of Manchester’s Gay Village” *Leisure Studies* 21: 105–123
- RETTTER, Y., (1997).** *Lesbian Spaces in Los Angeles, 1970–90.* **INGRAM, G.B., BOUT-HILLETTE, A.- M. ve RETTTER, Y. (Ed.), (1997).** “Queers in Space: Communities, Public Places, Sites of Resistance (325-337)” Seattle, WA: Bay Press
- ROTHENBERG, T., (1995).** ‘And She Told Two Friends’: Lesbians Creating Urban Social Space. **BELL, D. ve VALENTINE, G. (Ed.), (1995).** “Mapping Desire: Geographies of Sexualities (165-181)” London and New York: Routledge
- SIBALIS, M., (2001).** *Les Espaces Des Homosexuels Dans Le Paris D’avant Haussmann.*
- BOWIE, K. (Ed.), (2001).** “La Modernité Avant Haussmann, Formes De L’espace Urbain A Paris 1801–1853 (231-241)” Paris: Editions Recherches
- SIBALIS, M., (2004).** “Urban Space and Homosexuality: The Example of The Marais, Paris’ ‘Gay Ghetto’” *Urban Studies* 41(9): 1739–1758
- SKEGGS, B., (1999).** “Matter Out of Place: Visibility and Sexualities in Leisure Spaces” *Leisure Studies* 18: 213–232
- STEIN, M., (2000).** “City of Brotherly and Sisterly Loves: Lesbian and Gay Philadelphia 1945–1972” Chicago and London: University of Chicago Press
- THORPE, R., (1997).** *The Changing Face of Lesbian Bars in Detroit, 1938–1965.* **BEMYN, B. (Ed.), (1997).** “Creating A Place for Ourselves: Lesbian, Gay, and Bisexual Community Histories (165-182)” New York and London: Routledge
- VALENTINE, G., (1995).** “Out and About: Geographies of Lesbian Landscapes” *International Journal of Urban and Regional Research* 19: 96–111
- VALENTINE, G., (2000).** Introduction. **VALENTINE, G. (Ed.), (2000).** “From Nowhere to Everywhere: Lesbian Geographies (1-10)”

(Endnotes)

- 1 Proje raporu MİMF-AR-02-2014 yayın numarası olarak kitap haline getirilmiştir. Makalenin kullandığı verilerin ve burada verilen bilginin ayrıntıları için Bkz. Efe Güney, M., Ergin, Ş., Ayhan Selçuk, İ. (2013).
- 2 Bir çalışma (Bkz. Hayslett ve Kane, 2011: 140), neden ABD'nin Columbus şehrinde yapıldığını gey ve lezbiyenler üzerine yapılan çalışmaların daha çok New York (Green vd. 2010), Los Angeles (Retter, 1997) ve San Francisco (Castells, 1983b) gibi gey ve lezbiyenlerin yoğun olduğu popüler şehirlerde yapıldığını ancak gey ve lezbiyenlerin ABD'nin tüm şehirlerinde yaşadığını (Cooke & Rapino, 2007) belirterek açıklamıştır. Türkiye'de de benzer bir durum olduğu düşünülse dahi il bazında yaşama, çalışma, alış-veriş ve eğlence alanlarını gösteren bir çalışma bulunmamaktadır.
- 3 Tutuculuk nedeniyle çalışma yapmanın gücünü belirten bir başka çalışma için Bkz. (Özbay, 2010: 648).
- 4 Lezbiyenlerden Çankaya'da oturanların %67'si, Keçiören'de oturanların %50'si Mamak'ta oturanların %75'i, Etimesgut ve Yeni Mahalle'de oturan birer kişi; geylerden Çankaya'da oturanların %47'si (kalan %6 her yerde çalışmaktadır), Keçiören'de oturanların %60'ı, Etimesgut'ta oturan bir kişi; Biseksüellerden Çankaya'da oturanların %18'i, Mamak'ta oturanların %50'si, Etimesgut'ta oturan bir kişi çalıştıkları yer bilgisini vermemiştir.
- 5 Metin, Keçiören'de bulunan üniversitelerden birinin GATA (askeri olduğundan disiplin içerikli) ve diğerinin Turgut Özal üniversitesi (yeni açılan) olduğunun farkındadır.
- 6 Mekân olarak barların önemi ve lezbiyen veya gey alanların bu barlara bağlılığı Julie A. Podmore'un (2006) makalesinde Montreal'de bulunan Plateau ve Village örneklerinde anlatılmıştır. "...lezbiyenlerin karma cinsiyetteki alanlarına bütünleştirilmesi ve lezbiyenlere özel birçok barın kapanmasıyla kent ölçeğinde lezbiyen kimliği de yersiz yurtsuzlaştırılmış oldu" (Podmore, 2006: 621).

KIRSAL REKREASYONA KATILIM İSTEĞİNİN KATILIM SIKLIĞINA ETKİSİ: ÇILDIR LİSESİ ÖRNEĞİ

THE EFFECT OF RURAL RECREATION PARTICIPATION REQUEST UPON PARTICIPATION FREQUENCY: THE OF CILDIR HIGH SCHOOL

İlhami MORÇİN¹, Sine ERDOĞAN MORÇİN²
Ardahan Üniversitesi Çıldır MYO

Özet: Hareketsiz yaşamın toplumun sağlığını olumsuz yönde etkilediği günümüzde rekreasyon aktiviteleri beden ve ruh sağlığına önemli katkısı olan ve bu soruna çözüm sağlayabilecek aktivitelerdir. Bununla birlikte, rekreasyon faaliyetleri gençlerin suç eğilimini azaltan faaliyetler olarak da bilinmektedir. Ancak, özellikle kırsal alanlarda, bu aktivitelere katılımın önünde bazı engeller bulunmaktadır. Bu çalışma, kırsal yörelerde rekreasyonel aktivitelere katılımın önündeki engelleri tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmanın uygulama aşaması Çıldır Lisesi'nde yürütülmüştür. Çıldır Lisesi'nde 460 öğrenci eğitim görmektedir. Anket uygulama aşamasında 233 öğrenci ile yüz yüze görüşülmüştür. Veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal, Rekreasyon, Lise Öğrencisi

Abstract: Still life nowadays that adversely affect public health, recreation activities, which contribute significantly to the physical and mental health could provide a solution to this problem and activities. However, youth recreation activities are also known as activities that reduce criminal tendencies. However, especially in rural areas, participation in these activities, there are some obstacles. This study, participation in recreational activities in rural areas has been prepared to identify the barriers. The study's implementation phase was carried out in the Çıldır High School. 460 students are attending to Çıldır High School. Questionnaires were interviewed face to face with 233 students in the implementation phase. Data were analyzed with SPSS software.

Key Words: Rural, Recreation, High School Students

GİRİŞ

Literatürde rekreasyon yoğun iş yaşamının, stresin ve sağlıksız yaşam koşullarının olumsuz etkilerini azaltan aktiviteler olarak ele alınmaktadır. Bununla beraber yapılan sınıflamalarda kırsal ve kentsel alanlarda yapılan rekreatif faaliyetlerin ayırımına da vurgu yapılmaktadır. Kırsal rekreasyon aktiviteleri özellikle doğal alanlarda yapılan aktiviteler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aktiviteler, yerel halkın ve gününbirlikçilerin boş zaman değerlendirmelerinde önemli olmakla beraber, kırsal turizm aktivitelerini de zenginleştirebilecek aktiviteler olarak karşımıza çıkmaktadır (Özgüç, 1994; Erdoğan Morçin ve Atalay, 2011).

Yoğun iş temposunun ve kendine vakit ayıramamanın etkisiyle günümüzde özellikle çalışan insanların ve yoğun bir şekilde eğitim öğretim gören lise öğrencilerinin hareketsiz bir yaşam tarzına doğru yöneldikleri görülmektedir. Çağımızın hastalığı olarak adlandırılan obezitenin görülme sıklığının 6-18 yaş arasında %8,2 olması da gençlerde beslenme bozukluğu, sağlıksız ve hareketsiz bir yaşam tarzının sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.¹ Rekreasyon, insanın yoğun çalışma yükü, monoton hayat tarzı veya olumsuz çevresel etkilerden olumsuz etkilenen beden ve ruh sağlığını tekrar kazanmak, koruyarak devam ettirmek, haz almak, kişisel doyum sağlamak amacıyla gönüllü olarak ferdi veya bir grupla gerçekleştirdiği boş zaman aktiviteleridir (Karaküçük, 1997:37). Bu özelliğiyle genelde rekreasyon aktivitelerinin, özelde ise kırsal rekreasyon aktivitelerinin kırsal alanlarda yaşayan bireylerin olumsuz çevre ve sağlık koşullarına karşı beden ve ruh sağlığını korumalarında ve devam ettirme-

lerinde, boş zamanlarını değerlendirmelerinde ve diğer bireylerle iletişim kurmalarında önemli bir aracı olduğu söylenebilir. Bu çalışma ülkemizin kırsal bir bölgesi olan Ardahan ilinin Çıldır ilçesinde yürütülmüştür. Bu ilçede bulunan Çıldır Lisesi uygulama alanı olarak seçilmiş ve veriler lise öğrencilerinin sorulara verdikleri yanıtlardan elde edilmiştir. Araştırmada lise öğrencilerinin kırsal rekreasyon aktivitelerine katılım istekleri, katılım sıklıkları ve bu aktivitelerine katılımlarını engelleyen kısıtlayıcılar araştırılmıştır.

KURAMSAL ÇERÇEVE

Güleç'in (1989) yaptığı yerel alan sınıflamasına göre, rekreasyon aktiviteleri *kentsel rekreasyon* ve *kırsal rekreasyon* olarak ikiye ayrılmıştır. Kentsel rekreasyon, kentsel alanlarda yapılan dinlendirici boş zaman aktivitelerini içerirken; kırsal rekreasyon kırsal alanlarda yapılan dinlendirici boş zaman aktivitelerini kapsamaktadır (Karahana ve Orhan, 2013). Genellikle açık alanlarda yapılan kırsal rekreasyonel faaliyetlerin, dinlenme, psikolojik rahatlama, stresten uzaklaşma, yenilenme ve yaratıcı düşünmeyi sağlama gibi etkilerinin olduğu bilinmektedir (Kılıç ve Şener, 2013: 222). Buna ek olarak, bu aktiviteler çocuk ve gençlik suçlarının önlenmesinde de önemli rol üstlenmektedir (Yaman ve Arslan, 2009). Bu bağlamda lise öğrencilerinin kırsal rekreasyon aktivitelerine katılım isteklerinin, katılım sıklıklarının ve katılımı engelleyen kısıtlayıcıların araştırılmasının önemli olduğu söylenebilir. Günümüz dünyasında rekreasyonel faaliyetlere katılım ihtiyacı, sadece çok yoğun kent ortamlarında değil (Uzun ve Müderrisoğlu, 2010: 68), kırsal alanlarda ve rekabetçi yaşam tarzının olduğu her alanda artmaktadır. Lise öğrencileri de, üniversite sınavlarında başarılı olabilmek

1 (www.beslenme.gov.tr).

için oldukça için yoğun bir çalışma temposu ve rekabet içinde bulunmaktadır. Bu bağlamda, lise öğrencilerinin kırsal rekreasyonel aktivitelere katılımları ve katılımlarının önündeki engelleri ele alan araştırmaların gerekli olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada, lise öğrencilerinin kırsal rekreasyonel aktivitelere katılım isteklerinin katılma sıklıklarına etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bunun yanı sıra alt araştırma problemleri olarak katılma isteği ve katılma sıklığını kısıtlayan faktörlerin düzeyleri ve verilen yanıtlarda demografik özelliklere göre fark olup olmadığı da araştırılmıştır. Bu bağlamda araştırmada test edilecek hipotez şöyledir:

H₀ Lise öğrencilerinin kırsal rekreasyonel aktivitelere katılma istekleri, katılma sıklıklarını etkilememektedir.

H₁ Lise öğrencilerinin kırsal rekreasyonel aktivitelere katılma istekleri, katılma sıklıklarını etkilemektedir.

YÖNTEM

Veriler Çıldır Lisesi'nde 2014 Nisan ayında toplanmıştır. Belirtilen tarihlerde Çıldır Lisesi'nde 460 öğrenci kayıtlıdır. Ekonomik ve zamansal kısıtlar

göz önüne alınarak, örneklem alınmıştır. %5'lik hata payı ve %95 güven düzeyinde örneklem sayısı 211 olarak belirlenmiştir. *Basit tesadüfi örnekleme* yöntemine göre **233** öğrenci ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. 300 anket dağıtılmış ve 233 analiz edilebilir anket geri dönmüştür. Buna göre anket geri dönüş oranı %77.6'dır. Veriler SPSS 16 programı ile analiz edilmiştir. Veriler analiz edilirken, frekans, ortalama, yüzde, faktör, t-testi, ANOVA, korelasyon ve regresyon analizlerinden faydalanılmıştır. Araştırmaya ilişkin ölçek Müderrisoğlu ve arkadaşlarının (2013) Türkçeye uyarladığı ve Düzce Üniversitesi'nde uyguladığı daha sonra Sağlık ve arkadaşlarının (2014) Çıldır Meslek Yüksekokulu'nda ölçeği test ettikleri araştırmalarında kullandıkları ölçektir. Anket dokuz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde demografik sorular diğer bölümlerde ise ölçeğe ilişkin 8 boyuta ait sorular yer almaktadır.

BULGULAR

Bu bölümde demografik sorulara, katılım sıklığı, katılım isteği ve katılımı engelleyen kısıtlayıcılar ölçeklerine ait sorulara verilen yanıtlara ait istatistiksel bilgilere yer verilecektir. Ayrıca faktör, güvenilirlik ve varyans analizleri sonuçları verilmiştir.

Tablo 1. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

ÖLÇEK	İFADE SAYISI	KMO-BARLET'S TEST	AÇIKLANAN VARYANS
Katılma İsteği/ Sıklığı	21/21	,500/,000	%74,337
Fiziksel Özellikler	4	,775/,000	%67,729
Arkadaş Özellikleri	6 (5)	,769/,000	%54,692
Ekonomik Durum	4	,793/,000	%73,320
Güven Eksikliği	4	,723/,000	%56,637
Alan Eksikliği	3	,694/,000	%76,950
İçsel Nedenler	3	,694/,000	%68,558
Zaman	3	,644/,000	%73,382

Tablo 1’de görüldüğü üzere ölçeklerin tamamının KMO ve Barlett’s test sonuçları faktör analizi yapılmasına imkan vermektedir. Buna ek olarak, ölçeklerin tamamının açıklanan varyans değeri %50’nin üstündedir. Ölçeklerin tamamının tek faktörlü yapısı doğrulanmıştır. Ancak, arkadaş özellikleri ölçeğinde *benzer ilgi ve becerisi olan arkadaşım yok* ifadesi .237 faktör yüküyle yüklendiği için, ölçekten çıkarılmıştır. Madde çıkarıldığında ölçeğin açıklanan varyansı %48,378’den %54,692’ye; güvenirlik katsayısı ise ,742’den ,792’ye

yükselmiştir. Analizlere bu madde olmadan devam edilmiştir. Buna göre, bu çalışmada kullanılan verilerin ve elde edilen sonuçların geçerli olduğu kanıtlanmıştır. Son durumda, fiziksel özellikler ölçeği 4 ifade, arkadaş özellikleri ölçeği 5 ifade, ekonomik durum ölçeği 4 ifade, güven eksikliği ölçeği 4 ifade, alan eksikliği ölçeği 3 ifade, içsel nedenler ölçeği 3 ifade ile, zaman ölçeği ise 3 ifade ile ölçülmüştür. Elde edilen bu sonuçlara göre çalışmada elde edilen verilerin ve sonuçların geçerli olduğu söylenebilir.

Tablo 2. Ölçeklerin Güvenirlik Katsayıları

ÖLÇEK	Madde Sayısı	CRONBACH α
Katılma İsteği/Sıklığı	21/21	,653
Fiziksel Özellikler	4	,840
Arkadaş Özellikleri	5	,792
Ekonomik Durum	4	,878
Güven Eksikliği	4	,742
Alan Eksikliği	2	,849
İçsel Nedenler	3	,769
Zaman	3	,815

Tablo 2 incelendiğinde *katılma sıklığı* ölçeğinin 21 ifadeden oluştuğu ve cronbach alfa katsayısının ,886 olduğu, *katılma isteği* ölçeğinin 21 ifadeden oluştuğu ve cronbach alfa katsayısının ,880 olduğu, *fiziksel özellikler* ölçeğinin 4 ifadeden oluştuğu ve cronbach alfa katsayısının ,840 olduğu, *arkadaş özellikleri* ölçeğinin 5 ifadeden oluştuğu ve cronbach alfa katsayısının ,792 olduğu, *güven eksikliği* ölçeğinin 4 ifadeden oluştuğu ve cronbach alfa katsayısının ,742 olduğu, *ekonomik durum* ölçeğinin 4 ifadeden oluştuğu ve cronbach alfa katsayısının ,878 olduğu, *alan eksikliği* ölçeğinin 3 ifadeden oluştuğu ve cron-

bach alfa katsayısının ,849 olduğu, *içsel nedenler* ölçeğinin 3 ifadeden oluştuğu ve cronbach alfa katsayısının ,769 olduğu, *zaman* ölçeğinin ise 3 ifadeden oluştuğu ve cronbach alfa katsayısının ,815 olduğu görülmektedir. Sağlık vd. (2014) katılım sıklığı ölçeği için .910; katılım isteği ölçeği için .874 ve katılım etkileyen faktörler için .925 olarak bulmuşlardır. Bu çalışmada da önceki çalışmalara benzer sonuçlar elde edilmiştir. Buna ek olarak bu çalışmada, kısıtlayıcılar ölçeğini oluşturan al ölçekler tek tek ele alınmış ve güvenirlik katsayıları ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 3. Katılımcıların Profili

Değişken	TÜR	f	%	Std.
Cinsiyet	Erkek	129	55,4	,49818
	Kız	104	44,6	
Yaş	13-15	64	27,5	,50007
	16-19	169	72,5	
Ailenin Aylık geliri	400-750	138	59,2	,90081
	751-1000	58	24,9	
	1001-2000	22	9,4	
	2001+	15	6,4	
Öğrencinin Aylık Bütçesi	1-300	220	94,4	,44491
	301-500	13	5,6	
Sınıf	1	99	42,5	1,05831
	2	57	24,5	
	3	49	21,0	
	4	28	12,0	

Tablo 3 incelendiğinde katılımcıların %55,4'ünün erkek ve %44,6'sının kadın, %27,5'inin 13-15 yaş aralığında, %72,5'inin 16-19 yaş aralığında olduğu, %59,2'sinin ailesinin 400-750 tl, %24,9'unun 751-1000 tl, %9,4'ünün 1001-2000 tl ve %6,4'ünün ise 2001 tl'den fazla aylık gelire sahip oldukları görülmektedir. Öğrencilerin %94,4'ünün aylık bütçesi 1-300 tl, %3,4'ünün aylık bütçesi 301-500 tl, %2,2'sinin ise 501-750 tl'dir. Öğrencilerin %42,5'i 1.sınıfa, %24,5'i 2.sınıfa, %21'i 3.sınıfa ve %12'si ise 4.sınıfa devam etmektedir. Bu rakamlara göre katılımcıların çoğunun erkek öğrencilerden, 16-19 yaş grubundaki öğrencilerden, ailesinin aylık geliri 400-750 tl arasında olan öğrencilerden, aylık bütçesi 1-300 tl arasında olan öğrencilerden ve

çoğunlukla lise 1.sınıfa devam eden öğrencilerden oluştuğu söylenebilir.

Çıldır Lisesi'nde okuyan öğrencilerin kırsal rekreasyonel faaliyetlere katılıma istekleri Tablo 4'te gösterilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde, Çıldır lisesi öğrencilerinin en çok katılmak istedikleri kırsal rekreasyon aktiviteleri sırasıyla *bisiklete binmek* (%76,9), *top ile oyun* (%72,5), *serbest oyun* (%72,1), *ata binmek* (%68,3) ve *manzara seyretmek* (%67) iken; hiç katılmak istemedikleri kırsal rekreasyon aktiviteleri sırasıyla golf (%49,4), güneşlenme (%48,1) ve dağcılık (%46,4) olarak belirlenmiştir. En çok istenen aktiviteler belirlenirken *isterim* ve çok *isterim* ifadelerinin yüzdeleri toplanmış; istenmeyen aktiviteler belirlenirken ise *istemem* ve *hiç istemem* ifadelerinin yüzdeleri toplanmıştır.

Tablo 4. Katılma İsteği Yüzdeleri

	Hiç İstemem	İstemem	Kararsızım	İsterim	Çok İsterim	Sıra
Dağ Yürüyüşü	22,7	8,6	10,7	30,0	27,9	12
Dağcılık	29,2	17,2	12,9	22,7	18,0	19
Koşu	19,3	16,3	16,7	24,9	22,7	16
Balık Avcılığı	18,9	13,3	17,2	22,3	28,3	15
Avcılık	24,5	17,2	11,2	22,3	24,9	17
Tura Katılmak	22,3	12,4	11,2	24,9	29,2	13
Yüzme	18,0	8,6	13,7	21,9	37,8	11
Güneşlenme	30,9	17,2	15,9	17,6	18,5	21
Yürüyüş	11,2	8,6	14,2	34,3	31,8	6
Bisiklete Binmek	6,9	5,6	10,7	27,5	49,4	1
Ata binmek	11,6	6,9	13,3	26,2	42,1	4
Kayak	20,6	9,0	18,0	18,5	33,9	14
Golf	33,5	15,9	12,0	16,7	21,9	20
Piknik	11,2	8,6	15,0	24,9	40,3	7
Kamp	16,7	7,3	11,6	21,5	42,9	9
Doğa Gezileri	15,0	9,0	15,9	18,0	42,1	10
Fotoğraf Çekmek	12,9	8,2	13,7	21,0	44,2	8
Resim Yapmak	28,8	12,9	15,5	18,9	24,0	18
Manzara Seyretmek	9,9	10,3	12,9	24,9	42,1	5
Top ile Oyun	9,0	6,0	12,4	21,0	51,5	2
Serbest Oyun	11,2	6,0	10,7	21,0	51,1	3

Tablo 5'te ise lise öğrencilerinin kırsal rekreasyonel aktivitelere katılma sıklıklarının yüzdeleri verilmiştir. Katılma sıklıkları değerlendirildiğinde öğrencilerin en sırasıyla en çok *top ile oyun* (%73,8), *bisiklet binmek* (%67), *serbest oyun* (%67), *ata binmek* (61,3) ve *yürüyüş* (%60) olarak belirlenmiştir. En az sıklıkta katıldıkları aktiviteler

ise golf (%75,6), dağcılık (%63,1) ve güneşlenme (%61,4) olarak belirlenmiştir. Katılma istekleri ve sıklıkları karşılaştırıldığında en çok katılmak istenen aktivite *bisiklet binmek* olmasına karşın en çok katılımın olduğu aktivitenin *top ile oyun olduğu* ortaya çıkmıştır.

Tablo 5. Katılma Sıklığı Yüzdeleri

Katılma Sıklığı	Hiç Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ara sıra Katılıyorum	Katılıyorum	Çok Sık Katılıyorum	Sıra
Dağ Yürüyüşü	39,5	12,0	19,3	14,2	15,0	16
Dağcılık	48,9	14,2	15,0	8,6	13,3	20
Koşu	21,9	12,0	27,0	18,9	20,2	9
Balık Avcılığı	31,8	13,3	17,6	15,5	21,9	10
Avcılık	44,6	9,9	16,3	15,0	14,2	14
Tura Katılmak	42,9	15,5	12,4	18,5	10,7	15
Yüzme	35,2	11,6	15,9	14,6	22,7	11
Güneşlenme	42,9	18,5	12,4	10,3	15,9	19
Yürüyüş	13,3	8,2	18,5	22,7	37,3	5
Bisiklete Binmek	12,9	5,2	15,0	20,2	46,8	2
Ata binmek	16,3	10,7	11,6	19,7	41,6	4
Kayak	42,1	12,0	18,5	10,7	16,7	17
Golf	61,4	14,2	6,4	8,2	9,9	21
Piknik	13,3	9,4	28,3	18,5	30,5	8
Kamp	38,6	20,6	14,2	11,2	15,5	18
Doğa Gezileri	30,5	15,0	18,5	14,6	21,5	12
Fotoğraf Çekmek	19,7	10,3	20,6	14,6	34,8	7
Resim Yapmak	33,5	10,7	21,0	9,9	24,9	13
Manzara Seyretmek	20,6	9,4	14,2	17,6	38,2	6
Top ile Oyun	8,2	3,9	14,2	21,0	52,8	1
Serbest Oyun	13,7	5,2	14,2	18,5	48,5	3

Tablo 6 incelendiğinde Çıldır Lisesi öğrencilerinin kırsal rekreasyona katılımlarını etkileyen en önemli kısıtlayıcıların sırayla *alan eksikliği*, *zaman* ve *ekonomik durum* kısıtlayıcıları olduğu

görülmektedir. Arkadaş özellikleri ve güven eksikliği boyutları orta derecede etkili, içsel nedenler ve fizyolojik özellikler boyutları ise en az etkili olan boyutlar olarak değerlendirilebilir.

Öğrencilerin demografik özellikleri ile katılım sıklıkları, katılım istekleri ve

kısıtlayıcılar konularında fark olup olmadığını test etmek için t-testi ve one-way anova testleri kullanılmıştır. Örnekler normal dağılıma uygun oldukları ve varyanslar homojen olduğu için bu

testler tercih edilmiştir. Ancak sadece katılım sıklığı ve katılım isteği cevaplarında cinsiyete göre anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. T-testine ilişkin sonuçlar tablo 7’de gösterilmiştir. Anlamlı farklılık tespit edilmeyen sonuçların tablolaştırılmasına gerek görülmemiştir

Tablo 6. Kırsal Rekreyasyona Katılımda Kısıtlayıcıların Yüzde ve Ortalama Değerleri

	Hiç Etkisi Yok	Etkisi Yok	Kararsızım	Etkili	Çok Etkili	□X
Fizyolojik Özellikler %						
Enerji Eksikliği Var	63,9	10,3	11,6	8,6	5,6	1,84
Fiziksel Güç ve Yeterlilik Eksikliği Var	58,4	18,0	12,4	6,4	4,7	
Sağlıklı Hissetmiyorum	57,5	14,2	13,7	8,2	6,4	
Sağlık Problemlerim var	61,8	14,2	10,7	7,3	6,0	
Arkadaş özellikleri %						
Benzer İlgi ve Becerisi Olan Arkadaşım yok	47,2	18,0	17,2	9,4	8,2	2,47
Organizasyon Eksikliği Var	40,8	19,3	14,2	10,3	15,5	
Kültürel ve Ahlaki Yapı Engelleniyor	52,8	14,6	16,7	7,3	8,6	
Aktivite için Uygun Yerlerden Haberdar Değilim	33,0	13,7	18,9	15,5	18,9	
Gezi Planlamak Zordur	39,9	10,3	20,2	13,3	16,3	
Hava Şartları Uygun Değil	29,2	15,0	12,0	18,9	24,9	
Ekonomik durum %						
Ekonomik Durumum Yetersiz	49,8	14,6	10,7	12,9	12,0	2,49
Ekipmanım Yetersiz	39,1	13,3	14,6	19,3	13,7	
Aktivite Pahalıdır	38,6	14,2	15,5	14,6	17,2	
Ekipmanlar Pahalıdır	39,5	10,7	17,2	14,2	18,5	
Güven Eksikliği %						
Arkadaşlarım Haberdar Etmiyor	54,1	12,4	15,5	9,9	7,7	2,04
Kendime Güvenim Yok	56,7	13,7	14,2	8,6	6,9	
Aktivitenin Nerede Yapılacağını Bilmiyorum	44,2	13,3	18,9	13,7	9,9	
Yaralanmaktan Korkuyorum	60,5	13,3	11,2	7,3	7,7	

Alan eksikliği %						
Mevcut Alanlar Yetersiz	34,3	11,2	12,4	13,3	28,8	2,75
Mevcut Alanlar Uygun Değil	34,8	12,4	13,7	17,2	21,9	
Emniyet Eksikliği	41,2	10,3	17,6	13,7	17,2	
İçsel nedenler %						
İlgilenmiyorum	58,4	14,2	11,6	6,0	9,9	1,90
Yetenekli Değilim	57,5	16,3	13,3	6,9	6,0	
Daha Önce Yaptığım Aktiviteleri Beğenmedim	54,1	12,0	15,5	10,3	8,2	
Zaman %						
Mesafe Uzak	42,9	12,0	13,7	15,0	16,3	2,50
Zaman yetersiz	36,5	13,7	15,9	17,2	16,7	
Başka Sorumluluklarım var	47,2	12,9	10,3	15,5	14,2	

Tablo 7. T-testi sonuçları

Katılma Sıklığı	Aktivite	Sig.	□x
CİNSİYET	Tura katılmak	,047*	2,6202 erkek 2,0962 kız
	Dağcılık	,000**	2,6124 erkek 1,7596 kız
	Güneşlenme	,007*	2,6357 erkek 2,0577 kız
	Bisiklete binmek	,010*	4,0698 erkek 3,5288 kız
	Ata binmek	,003*	4,1008 erkek 2,9712 kız
	Top ile oyun	,002*	4,3488 erkek 3,7115 kız
	Serbest oyun	,002*	4,0853 erkek 3,5096 kız
Katılma isteği	Aktivite	sig.	X

CİNSİYET	Balık Avcılığı	,007*	3,8295 erkek 2,5962 kız
	Tura Katılmak	,031*	3,4651 erkek 3,0096 kız
	Bisiklete Binmek	,002*	4,2636 erkek 3,8269 kız
	Ata Binmek	,019*	4,0388 erkek 3,8269 kız
	Resim yapmak	,038*	2,9845 erkek 2,9423 kız
	Top ile oyun	,010*	4,2403 erkek 3,7019 kız
	Serbest oyun	,000**	4,2403 erkek 3,5865 kız

* $p < 0.05$ düzeyinde anlamlıdır. ** $p < 0.001$ düzeyinde anlamlıdır. Tablo 7 incelendiğinde tura katılmak, güneşlenme, bisiklete binmek, ata binmek, kayak, top ile oyu ve serbest oyun aktivitelerine katılma sıklığı konusunda kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır ($p < 0,05$). Tura katılmak, güneşlenme, bisiklete binmek, ata binmek, kayak, top ile oyu ve serbest oyun aktivitelerinin tamamında erkek katılımcıların katılım sıklıkları kadın katılımcılara göre yüksektir. Dağcılık aktivitesinde ise 0,001 düzeyinde anlamlı bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre erkek öğrenciler kız öğrencilere göre dağcılık aktivitesine daha fazla katılmaktadırlar.

Tablo 7'nin ikinci kısmı incelendiğinde, Öğrencilerin katılım istekleri cevaplarına ilişkin sonuçlar

görülmektedir. Buna göre, balık avcılığı, tura katılmak, bisiklete binmek, ata binmek, resim yapmak ve top ile oyun aktivitelerinde kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Serbest oyun aktivitesinde ise 0,001 düzeyinde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, balık avcılığı, tura katılmak, bisiklete binmek, ata binmek, resim yapmak, top ile oyun e serbest oyun aktivitelerinde erkek öğrencilerin katılım istekleri daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır.

Kırsal rekreasyonel faaliyetlere katılım isteği ve katılım sıklığı arasındaki ilişkiyi değerlendirebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Analize ilişkin sonuçlar Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8. Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişken	Katılma İsteği	Katılma Sıklığı
Katılma İsteği		487''
Katılma Sıklığı	487''	
N	233	233

$p < 0,001$ düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 8 incelendiğinde, katılma isteği ve katılma sıklığı arasında ,487 düzeyinde pozitif

ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Bu ilişkinin düzeyi orta dereceli bir ilişki olarak değerlendirilebilir.

Tablo 9. Regresyon Analizi

BAĞIMSIZ DEĞİŞKEN	β	t	P
Katılma İsteği	,487	8,469	,000
F		54,973	
R		,487 ^a	
R ²		,237	
**Değer ,001 düzeyinde anlamlıdır			

Tablo 9 incelendiğinde, β değerinin ,487 t değerinin 8,469 ve F değerinin 54,973 olduğu görülmektedir. R² değeri ise ,237 olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre Katılma isteğine ait değişkenlerin tümü katılma sıklığını %23,7 oranında açıklayabilmektedir. Araştırma hipotezini test etmek için geliştirilen regresyon modeli ,001 düzeyinde anlamlı bir modeldir. Bu sonuçlara göre, H₀ hipotezi desteklenmemiş ve H₁ hipotezi desteklenmiştir.

SONUÇ ve TARTIŞMA

Katılımcılara yöneltilen demografik sorulara verilen yanıtlar katılımcıların çoğunlukla erkek öğrencilerden, 16-19 yaş grubundaki öğrencilerden, ailesinin aylık geliri 400-750 tl arasında olan öğrencilerden, aylık bütçesi 1-300 tl arasında olan öğrencilerden ve çoğunlukla lise 1.sınıfa devam eden öğrencilerden oluştuğunu ortaya çıkarmış-

tir. Çıldır lisesi öğrencilerinin en çok katılmak istedikleri kırsal rekreasyon aktiviteleri sırasıyla *bisiklete binmek* (%76,9), *top ile oyun* (%72,5), *serbest oyun* (%72,1), *ata binmek* (%68,3) ve *manzara seyretmek* (%67) iken; hiç katılmak istemedikleri kırsal rekreasyon aktiviteleri sırasıyla golf (%49,4), güneşlenme (%48,1) ve dağcılık (%46,4) olarak belirlenmiştir. Katılma sıklıkları ise öğrencilerin sırasıyla en çok *top ile oyun* (%73,8), *bisiklet binmek* (%67), *serbest oyun* (%67), *ata binmek* (61,3) ve *yürüyüş* (%60) olarak belirlenmiştir. En az sıklıkta katıldıkları aktiviteler ise golf (%75,6), dağcılık (%63,1) ve güneşlenme (%61,4) olarak belirlenmiştir. Katılma istekleri ve sıklıkları karşılaştırıldığında en çok katılmak istenen aktivitenin *bisiklet binmek* olmasına karşın en çok katılımın olduğu aktivitenin *top ile oyun olduğu* ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar daha önce aynı ölçekleri Çıldır Meslek Yüksekokulu'nda

okuyan üniversite öğrencilerine uygulayan Sağlık vd.'nin (2014) araştırmalarında da ortaya çıkmıştır. Benzer bir şekilde araştırmacıların elde ettikleri sonuçlarda, en çok katılmak istenen aktivite ile en çok katılım olan aktivite birbirinden farklı çıkmıştır. Bu araştırmada da lise öğrencilerinin en çok katılmak istedikleri aktivite *bisiklet binmek* olarak ortaya çıkarken; en sık katıldıkları aktivite *top ile oyun* olarak ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni kısıtlayıcılar tablosunda (Tablo 6) görülen ekonomik durum kısıtlayıcısı olabilir. Nitekim *bisiklet binmek* aktivitesi *top ile oyundan* göreceli olarak daha maliyetli bir aktivite olarak değerlendirilebilir. Buna ek olarak diğer bir kısıtlayıcı *alan eksikliği* ve *güven eksikliği* boyutları da olabilir. Nitekim Çıldır ilçesinde gençlerin *güvenli* bir şekilde bisiklet kullanabilecekleri bisiklet yolu bulunmamaktadır.

Katılma İsteği ve Katılma Sıklığında demografik değişkenlere göre fark olup olmadığını anlamak için yapılan t-testi sonucunda sonucunda, tura katılmak, güneşlenme, bisiklete binmek, ata binmek, kayak, top ile oyu ve serbest oyun aktivitelerine katılma sıklığı konusunda kadın ve erkek katılımcılar arasında anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır ($p<0,05$). Aktivitelerin tamamında erkek katılımcıların katılım sıklıkları kadın katılımcılara göre yüksektir. Dağcılık aktivitesinde ise 0,001 düzeyinde anlamlı bir sonuç ortaya çıkmıştır. Bu sonuca göre erkek öğrenciler kız öğrencilere göre dağcılık aktivitesine daha fazla katılmaktadırlar. Tablo 7'nin ikinci kısmı incelendiğinde, Öğrencilerin *katılım istekleri* cevaplarına ilişkin sonuçlar görülmektedir. Buna göre, balık avcılığı, tura katılmak, yürüyüş, bisiklete binmek, ata binmek, fotoğraf çekmek, resim yapmak ve top ile oyun aktivitelerinde kız ve erkek öğrenciler

arasında anlamlı fark tespit edilmiştir ($p<0,05$). Serbest oyun aktivitesinde ise 0,001 düzeyinde anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre, balık avcılığı, tura katılmak, bisiklete binmek, ata binmek, resim yapmak, top ile oyun ve serbest oyun aktivitelerinde erkek öğrencilerin katılma istekleri daha yükseken; yürüyüş ve fotoğraf çekme aktivitelerinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla istekli olduğu ortaya çıkmıştır.

Çıldır Lisesi öğrencilerinin kırsal rekreasyonel aktivitelerine katılıma isteklerini, katılma sıklıklarını, ve katılımı engelleyen kısıtlayıcıları ele alan bu araştırmada temel olarak katılma isteğinin katılma sıklığını etkileyip etkilemediği sorusuna cevap aranmıştır. Bu temel araştırma sorusu aynı zamanda araştırmanın hipotezi olarak geliştirilmiştir. Araştırma hipotezi kurulan regresyon modeli ile test edilmiş ve sonuçta araştırma hipotezi desteklenmiştir.

Yukarıda elde edilen sonuçların Çıldır'da geliştirilecek, gençlere yönelik rekreatif projelerde (Şimşek, 2012) yol gösterici olabileceği düşünülmektedir. Nitekim, bu projeleri hazırlarken gençlerin beklentisinin bilinmesi projelerin yaygın etkisini artırabilir. Buna ek olarak okul içi düzenlenen aktiviteler de öğrencilerin taleplerin bilinmesi faaliyetlerin daha verimli olmasını sağlayabilecektir. Diğer taraftan, elde edilen sonuçlar bölgede eğlence ve rekreasyon alanında yatırım yapmayı düşünen kurumlar, kuruluşlar ve girişimciler için de bir yol gösterici olabilir. Bununla birlikte, rekreasyonel ve turistik altyapı çalışmalarında bisiklet yolu yapılması da önerilebilir. Nitekim, hem Sağlık vd.'nin (2014) Çıldır Meslek Yüksekokulu'nda okuyan öğren-

cileri kapsayan araştırmalarında hem de Çıldır Lisesi öğrencilerini kapsayan bu araştırma en çok katılmak istenilen kırsal rekreasyon aktivitesi *bisiklet binmek* olarak belirlenmiştir.

KAYNAKÇA

ERDOĞAN MORÇİN, S.; ATALAY, A. (2011).

“Turistik Aktivitelerin Zenginleştirilmesinde Sportif Rekreasyonel Uygulamalar”, *1.Uluslararası Eğirdir Turizm Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, 25-30

KARAHAN, F.; ORHAN, T (2013).

“Çoruh Havzası Uzundere Vadisi'nin Kırsal Rekreasyon Planlaması Yönünden Suya Dayalı Olanakları”, http://www.gelecekturizmde.com/wp-content/uploads/2013/02/04_Coruh-Havzasi-Uzundere-Vadisinin-Kirsal-Rekreasyon-Planlamasi1.pdf (Erişim Tarihi: 14.05.2014)

KÜÇÜKTOPUZLU, F. (2003).

“Turizm İle Rekreasyon Faaliyeti Arasındaki İlişkiler ve Doğa Sporlarının Turizmde Kullanılması, Antalya Köprülü Kanyon Rafting Uygulaması”, *I. Gençlik ve Doğa Sporları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği

KILIÇ, M.; ŞENER, G. (2012).

“Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyon Etkinliklerine Katılımlarındaki Sosyolojik Etkenler ve Yapısal Kısıtlamalar”, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 220-227, DOI: 10.5961/jhes.2013.080

MÜDERRİSOĞLU, H.; KUTAY, E.L.; Örnekçi

Eşen, S. (2005). “Kırsal Rekreasyonel Faaliyetlerde Kısıtlayıcılar”, *Tarım Bilimleri Dergisi*, 11(4), 40-44

ÖZGÜÇ, N. (1994). *Turizm Coğrafyası*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları

SAGLIK, E.; MORÇİN, İ. VE ERDOĞAN

MORÇİN, S. (2014). “Üniversite Öğrencilerinin Kırsal Rekreasyonel Aktivitelere Katılımını Engelleyen Faktörler Nelerdir? Çıldır Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Tutumları”, *III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi Bildiri Kitabı* İçinde (Ed: Nazmi Kozak; Osman E. Çolakoğlu), Ankara: Detay Yayıncılık, 395-401

ŞİMŞEK, K. Y. (2012).

“Rekreasyonda Proje Yönetimi”, *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi İçinde* (Ed: Serdar Kocaekşi), 184-211, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.

UZUN, S.; MÜDERRİSOĞLU, H. (2010).

“Kırsal Rekreasyon Alanlarında Kullanıcı Memnuniyeti: Bolu Gölcük Ormanı Dinlenme Yeri Örneği”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı: 1, 67-82

YAMAN, M.; ARSLAN, S. (2009).

“Çocuk ve Gençlik Suçlarının Önlenmesinde Rekreatif Sporlar”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (1), 445-459

AVRUPA MERKANTİLİZMİ VE OSMANLI EKONOMİSİ

THE EUROPEAN MERCANTILISM AND THE OTTOMAN ECONOMY

*Nurullah KARTA**Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Alanlar Bölümü*

Özet: Osmanlı İmparatorluğu stratejik pozisyonu nedeniyle hareketli ve dinamik bir iktisadi yapı uygulamaya çalışmıştır. İmparatorluğun dünya iktisadi yapısına eklenme aşamasında ziraat, ticaret, sanayi, iktisadi kurumlar ile ulaşım, iktisadi ilişkiler ve hizmet sektöründe çok büyük değişiklik ve gelişmeler yaşanmıştır. Bundan ötürü yaşanan bu çeşitli olay ve olgular arasında bir neden-sonuç ilişkisi kurmak mümkündür. Tarihi süreç içerisinde yaşanan ve halen yaşanmakta olan devirlerin bütün sebeplerini hem de başlangıç ve bitiş noktalarını bir başka deyişle kapsamını net bir şekilde tespit etmek çoğu kez mümkün olmamaktadır. Bu bakımdan XVI. ve XVIII. yüzyıllar arasında yaklaşık 300 yıllık bir dönemi etkileyen merkantilizm birden bire ortaya çıkmamıştır. Nitekim bu dönemin yaşanmasında pek çok unsur etkili olmuştur. Bu bağlamda, merkantilist anlayışı sürdüren ülkelerin de ekonomi, ticaret ve özellikle dış ticaret, şirket kurma çabaları, siyasi durum ve yönetim anlayışı, demografik ve sosyal durum, bilim ve teknik yenilikler, siyasi, ekonomik ve din temelli mücadeleler gibi unsurlar, etkili olmuş ve farklı bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Bu makalede, merkantilizmin ortaya çıkışı ve merkantilist düşüncenin temel özellikleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun merkantilizm karşısında iktisadi yaklaşımı ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa, Merkantilizm, Ekonomi

Abstract: The Ottoman Empire because of its strategic position, very moving, dynamic and economic life and to the environment. In addition to the stage of world economic structure of the empire, agricultural, commercial, industrial, economic institutions, transportation, economic relations and in the services sector has experienced major changes and developments in order to integrate world economic life. Thus between these various event sand phenomena is possible to establish a cause-effect relationship. The course of history in the framework, especially the flow of history has changed the form generally accepted cases these relationships become more apparent, although still in the historical process experienced and is stil on going cycles both all causes both at the start and end points in other words, the scope clearly to determine the most time is not possible. In this context, the XVI and XVIII centuries, among the approximately 300 years time we can expressand spread to mercantilist period is not to say that appeared suddenly. In fact, many elements of this period there has been effective. In this article, deveelopment of mercantilist idea and fundamental characteristics of the mercantilist idea is presented. Also, the economical position of Ottoman Empire toward mercantilism is presented.

Key Words: Ottoman Empire, European, Mercantilism, Economy

GİRİŞ

Merkantilizm, 1450–1750 yılları arasında yani Ortaçağ ve Yeniçağ arasındaki dönemde gelişen iktisadi düşüncelerin bütününe karşılıyan bir terimdir. Merkantilizmin esası devlet idaresine dayanır ve ekonomi politikası hem ekonominin ve hem de devletin birlikte büyümesini ve güçlenmesini sağlayacak temel bir araç olarak görülmüştür. Bu dönemde güçlü olmanın kıstaslarından biri de hazinenin büyümesi idi. Bunun için de dış ticaret dengesinin pozitif olması, yani ithalattan çok ihracat yapılması gerektiğinden hükümdar ile tacirler arasında bir çıkar birliği oluşmuştur (Savaş, 1997:138). Merkantilizm daha çok pratik ekonomi politikalarına önem veren bir doktrin oluşuyla dikkat çekmektedir. Etkili olduğu dönem içerisinde Avrupa’da büyük zenginliklerin oluşmasını sağlar. Şöyle ki merkantilizm, feodalizm ve kapitalizm arasında bir ara aşama konumundadır. Merkantilist doktrini üç temel faktöre dayalı olarak açıklamak mümkündür: Bunlardan birincisi; milli ve güçlü devlet ilkesidir. İkincisi kazanç ve kıymetli madenlere sahip olma tutkusudur. Üçüncüsü ise dış ticaretin gerekliliğidir. Ancak bu üç ilke birbirinden bağımsız değil, tam aksine birbirine bağlı olarak dikkate alınması gereken ilkelere. Bunun için kuvvetli bir ordu ve donanmaya, bunun yanı sıra güçlü ve büyük bir ticaret filosuna da ihtiyaç vardı. Bunu başarabilen ülkeler daha çok koloniye sahip olabilecek, deniz ticaret yollarını ellerinde tutabilecek ve rakiplerine de karşı üstünlük sağlayabileceklerdi (Tekelioğlu, 1993:18).

Yaklaşık olarak 600 yıldan fazla bir dönemde Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında etkinliği olan genel kabul gören görüşlere göre Roma’dan sonra

bu bölgelerde en güçlü imparatorluklardan birini kuran ve kendinden önceki tüm büyük medeniyetlerin tecrübelerini kurduğu sistemde yeniden yorumlayan Osmanlılarla ilgili çalışmaların son yıllarda hızla arttığı görülmektedir. Aslında Osmanlıların bu kıtalar ve ülkelerle ilişkileri tüm yönleri ile anlaşılmadıkça, ne Asya ne Avrupa ve ne de dünya tarihi tutarlı bir bütün olarak anlaşılabilir (Bulut, 1999: 220). Bu nedenle Osmanlılar söz konusu bu yapıdan hangi düzeyde etkilenmişlerdir? Sorusuna ilerleyen bölümlerde cevap aranacaktır. Merkantilist dönemde Batılı ülkelerin temel amacı dış ticaret fazlası yaratmaktır. Başlangıçta Güney Avrupalılar (İtalya, Portekiz ve İspanya) dünya ticaretinde ve Akdeniz’de hakimiyet mücadelesi verirken, sonraları dünya ekonomik merkezinin Akdeniz’den Atlantik’e kayması ile birlikte Kuzey-Batı Avrupalılar (İngiltere, Hollanda ve Fransa) bu mücadelede ön plana çıktılar. İlgili dönemde Akdeniz’de en etkin güçlerden biri şüphesiz Osmanlı Devleti idi (Braudel, 1994). Osmanlılarla ilişkilerde Avrupalı devlet ve tüccarların ekonomik amaçları ve bunlar karşısında Osmanlı Devleti ve tüccarlarının amaç ve stratejilerinin gerçekleşmesinde kapitülasyon uygulamaları söz konusudur (Bulut, 1999: 220). Ancak, Osmanlı-Avrupa ilişkilerinde özellikle merkantilist dönem konusunda yeteri kadar araştırma yapıldığını söylemek güçtür. Özellikle tarihi süreç içinde, tarihin yönünün değiştiği şekilde genel kabul gören durumlarda bu ilişki çok daha belirgin olmakla beraber, yine tarihsel süreç içinde yaşanan ve halen yaşanmakta olan dönemlerin, hem tüm nedenlerini hem de başlangıç ve bitiş noktalarını diğer bir söylemle çerçevesini net bir biçimde tayin etmek çoğu zaman mümkün olmayabilir.

16.. ve 18. yüzyıllar arasında yaklaşık üç yüz yıllık bir zamana yayılan merkantilizm birdenbire ortaya çıkmamıştır. Avrupa’da gelişen inançların, kuram ve uygulamaların tümünü kapsamaktadır (Hamitoğulları, 1978:55).

Nitekim bu dönemin yaşanmasında pek çok unsur etkili olmuştur. Kimi ülkelerde merkantilist görüş ve uygulamalar farklı şekilde cereyan etmiştir (Heckscher, 1994). Dolayısıyla bu dönem ülkelerinde merkantilizm ve merkantilist uygulamalara yön vermiş olan pek çok devlet adamı ve düşünür tarih içinde yerlerini almışlardır. Bu bağlamda merkantilist anlayış temelde aynı veya benzer görünse de, söz konusu dönem ülkelerindeki, ekonomi, ticaret ve özellikle dış ticaret, şirket kurma çabaları, siyasi durum ve yönetim anlayışı, demografik ve sosyal durum, bilim ve teknik yenilikler, dini yapı, siyasi, ekonomik ve din temelli mücadeleler gibi unsurlar, merkantilist anlayış ve uygulamaları belirlemiş ve farklılaştırmıştır (Heaton, 1996: 1-8).

Amaç:

Bu çalışmanın amacı merkantilizm nasıl ortaya çıkmıştır. Avrupa ülkelerinde farklı şekilde ortaya çıkan bu iktisadi doktrin nasıl bir tarihi seyir izlemiştir, merkantilizmin gelişme ve zayıflama süreci ile merkantilizmin Osmanlı ekonomisine etkisi olmuş mudur bunu belirlemektir.

Kapsam:

Bu çalışma merkantilizmin ortaya çıkışı, Avrupa’daki uygulandığı ve Osmanlı’ya yansımalarının belirlenmesiyle sınırlıdır.

Yöntem :

Araştırmada betimsel bir yöntem olarak literatür tarama ve doküman incelemesi kullanılmıştır.

Kuramsal Çerçeve:

Bu çalışma merkantilizm akımını açıklamaya çalışmaktadır. Merkantilistler tüccar eliyle sanayileşmeyi teşvik etmek ve kıymetli madenlere sahip olunarak elverişli bir ticaret bilançosu ortaya çıkararak ihracatı teşvik edip ithalatı yasaklayan düşünce sistemine sahiptirler.

Araştırma Problemi:

Merkantilizmin Avrupa’da ortaya çıkışı, Avrupa ülkeleri ve Osmanlı İmparatorluğu’na yansımalarını belirlemektir.

Hipotez:

Merkantilizm Avrupa’nın farklı coğrafyalarını derinden etkilemiş olmasına rağmen bu etkinin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde nispi düzeyde olduğu söylenebilir

1.1. Merkantilizmin Tarihi

Rönesans ve Reform hareketleri, Avrupa’da siyasi ve sosyal yapıları derinden etkilediği gibi ekonomik değişmelere de yol açmıştır. 15. yüzyıl ve sonrasında ortaya çıkan kapitalist rejim “Ticari Devrim” olarak adlandırılır. Kapitalizm önyargıya dayanan büyük, kapsamlı bir plan dahilinde devletler tarafından tasarlanarak sunulmamıştır (Weiss ve Hobson, 1999: 111). Yaklaşık 1400’lü yıllarda başlayan ticari devrimin nedenleri zannedilenin aksine kademeli olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu nedenler şu şekilde sıralanabilir: (Burns ve Ralph, 1964: 608)

- ✓ Akdeniz ticaretinin İtalyan şehirlerinin monopolüne girmesi;

- ✓ İtalyan şehirleri ile Kuzey Avrupa arasındaki kârlı ticaretin gelişmesi;
- ✓ Duka altını ve Florin gibi madeni paraların tedavüle girmesi;
- ✓ Madencilik, gemicilik ve ticarete sermaye birikiminin gerçekleştirilmesi;
- ✓ Savaş araç gereci talebi ve yeni kralların ticareti geliştirmek için daha fazla vergiye tabi zenginliği teşvik etmesi;
- ✓ Uzak doğu mallarına yönelik arzunun seyyahların bu yöndeki raporlarıyla teşvik edilmesi,

Özellikle Marco Polo tarafından 13. yüzyılın sonlarına doğru Çin'e yapılan seyahat sonucunda, bu ülkenin zenginliğine ilişkin raporların yayımlanması gibi tüm bu faktörler Rönesans'ın şartlarını hazırlamış, güç ve zenginliğe ilişkin yeni bakış açıları getirmiş ve ticaretin genişlemesi için gerekli araç gerecin sağlanması yönünde çabalar artmıştır (Burns ve Ralph, 1964: 608-609). Birbirini doğuran bu yaklaşımlar haliyle birbirleri ile bağlantılı olup, zaman içinde kademeli ve karşılıklı etkileşimle ortaya çıkmış olan faktörlerdir. Örneğin; Avrupa'nın güneyi ile kuzeyi arasında ticaret hacminin artmaya başlaması, İtalya'nın Akdeniz ticaretinde, başta Venedik şehri aracılığıyla, hâkim duruma gelmiş olmasından kaynaklanmıştır. Diğer yandan 15. yüzyılın sonlarına doğru denizcilik bilgisinin gelişmesi, pusulanın bulunması ve yeni haritaların düzenlenmesi, ticaret yoluyla zenginleşme isteğinden hareketle Avrupa'da beraberinde yeni yerlere sahip olma ve koloni kurma çabalarını da ortaya çıkarmıştır. Söz konusu yüzyılda yeni yerlere sahip olma ve koloni kurma çabalarında, İngiltere ve Fransa, İspanya'yı izlemekteydi.

John Cabot ve oğlu tarafından 1497-1498 yıllarında gerçekleştirilen seyahat, İngiltere'nin Kuzey Amerika'ya yerleşme isteğinin temelini oluşturmuştur. 16. yüzyılın başlarında, Fransız kâşif Cartier, St. Lawrence'a deniz yoluyla ulaştı ve Kanada'nın doğusuna yerleşimi sağladı. Yüz yıldan fazla bir süre sonra; Joliet, La Salle ve Father Marguette'nin keşifleri, Fransa'ya Missisipi Vadisi'nde ve Büyük Göl bölgesinde ayak basacak yer sağladı. Diğer yandan Hollanda'nın Malaca, Spice Islands, Hindistan Limanı ve Afrika gibi en değerli sömürgeleri, 17. yüzyılın başlarında Portekiz'den alınmıştır. Ancak kâşif Henry Hudson tarafından 1623 yılında ulaşılan Amerika Kıtasındaki New Netherlands ise daha sonra İngilizlere bırakılmıştır. Dolayısıyla bu keşif gezilerinin sonuçları ve kurulan sömürge imparatorlukları çok değişti. Başlangıçta Akdeniz ile sınırlı olan ticaret dünya ölçeğine çekilmiş, yedi denize yayılmış oldu (Burns ve Ralph, 1964: 611). Belirtildiği üzere doğuya özgü, az da olsa monopol özellik taşıyan ticaret, "Genova, Pisa, Venice" gibi İtalyan şehirlerine kaymıştı. "Lisbon, Bordeaux, Liverpool, Bristol ve Amsterdam" limanları gemilerle dolup taşmıştı. Diğer yandan ticaret hacminde ve tüketim maddelerinin çeşitliliğinde muazzam derecede bir artış yaşanmıştı. Doğudan getirilen baharat ve tekstil ürünlerine, Kuzey Amerika'dan getirilen mısır, tütün ve patates ilave olunmuştu. Rom Karayip Adaları'ndan, kakao, çikolata ve boya Güney Amerika'dan, fildişi, köle ve devekuşu tüyü ise Afrika'dan sağlanıyordu. Bu malların dışında, özellikle batı yarımküreden getirilen; seker, kahve, pirinç ve pamuk gibi malları da belirtmek gerekir (Burns ve Ralph, 1964: 611). Bu noktada yeni icat ve keşiflerin ortaya çıkar-

dığı sonuçlar üzerinde durmak yararlı olacaktır. Belirtilen bağlamda belki de buluş ve denizaşırı keşiflerin en önemli sonucu; değerli maden arzının artması olmuştur. Nitekim Burns ve Ralph'e göre; "Christoph Colomb Amerika'yı keşfettiğinde, tahminlere göre Avrupa'da tedavülde olan altın ve gümüş tutarı 400.000.000 Doların üzerinde değildi. 1600 yılında Avrupa'daki değerli maden hacmi, belirtilen tutarın yaklaşık beş katına ulaşmıştır. Bunların bazıları İspanyollar tarafından İnka ve diğer Amerika toplumlarının hazineleriydi. 1531-1570 yılları arasında Avrupa'ya giren toplam hazinedeki gümüşün payı yüzde 85-97 civarındaydı (Burns ve Ralph, 1964 :608-617; John Kenneth Galbraith, 2010: 40).

Ancak büyük bir çoğunluğu Meksika, Bolivya ve Peru madenlerinden getirilmiştir. Altın ve gümüş miktarındaki bu artış çok yüksek düzeydeydi. Kapitalist ekonominin büyümesinde bu durumdan daha fazla etken olan başka bir unsur olmamıştır" (Burns ve Ralph, 1964: 611).

Avrupa'da yaşanan bu değişimin keşifler bağlamında ortaya çıkardığı sonuçları daha belirgin bir biçimde ele alacak olursak; Yılmaz bu durumu şöyle ifade etmektedir:

Büyük coğrafi keşifler, denizaşırı ülkelerden gelen ganimetler, feodal Avrupa'nın ticaret yoluyla zenginleşmesine yol açmıştır. Bu zenginlik bir yandan kurulu düzenin temellerini sarsarken, kendine özgü yeni bir düzenin kuruluşunu da hazırlamıştır. Değerli maden akımıyla başlayan pahalılık köylüleri yoksullaştırırken, zenginliğini kurulu toprak düzeninden alan feodaller oldukça güç kazanmışlardır. Daha fazla vergi peşinde koşan feodallere karşı köylü ayaklanmaları başlamıştı. Feodal otorite için çıkış yolu ticaretten gelen

servete el koymak ve dış ticaret yoluyla sürekli daha çok servet edinmekti. Ama nasıl olacaktı? Önce ülkeden dışarıya değerli maden çıkışına yasak getirildi. İspanya, Portekiz, hatta bir süre için İngiltere ve Fransa bu yolu denediler ama bu yeterli değildi. Ticaret yoluyla altın kazancını sürdürmek gerekiyordu. Bu da fazla veren bir dış ticaret bilânçosuyla, pahalıya satıp ucuza satın almakla mümkün görünüyordu. Ne var ki bir ülkenin sürekli çok ve pahalıya mal satıp, az ve ucuz mal alması nasıl gerçekleşebilecekti? Bu amaca yönelik en uygun yol tekelleşmekten geçiyordu. Geniş ayrıcalıklarla donatılmış ticari kumpanyalar denizaşırı ticareti monopol altına aldılar. Siyasal erk deniz gücüyle bu kumpanyaların yanında yer aldı. Gümrükler, yasaklarla engellenmeye çalışılan uluslararası rekabet, gerektiğinde savaşa başvurularak önlendi. Yabancı düşmanlığı ve milliyetçilik bu dönemin en belirgin özelliği oldu. Genellikle ikili anlaşmalar çerçevesinde yürütülen ticaret, önceden belirlenmiş ticaret yolları kullanılarak yapılmakta idi. Yalnız ülkeye giriş çıkışlarında değil, ticaret yolu üzerinde kurulan ileri karakollarda bile döviz kontrolü yapılırdı. Ticaretteki bu tekelleşme, dünyanın savaş yoluyla paylaşılmasına ve pazar paylarını arttırmaya yönelik kimi ülkelerde koloni düzeninin kurulmasına giden yolu açmıştır (Yılmaz, 1992:5). Dolayısıyla Avrupa'daki belirtilen değişim süreci, birbirini etkileyen zincirleme olgu ve olaylar çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Nitekim coğrafi keşifler vurgulanan ülkeler basta olmak üzere, Kıta Avrupa'sı dışından sağlanan özellikle değerli maden akımı sayesinde Avrupa'nın zenginleşmesine olanak sağlamakla beraber, genelde ticaretin ve özelde dış ticaretin himayeci ve monopol güç oluşturma ekseninde yeniden düzenlenmesi gerçeğini ve bu

yönde uygulamaları beraberinde getirmiştir. Öte yandan ticari hayatta yaşanan bu belirgin değişim sürecine nazaran daha uzun bir zaman aralığını kapsıyor olsa da, feodal düzenin temellerinin sarsılması ve ülkelerin yönetim biçimlerinin sorgulanmaya başlanması yanı sıra en önemlisi köylü isyanlarıyla belirginleşen mücadele beraberinde değişimi getirmiştir. Tüm bu teknik alanda yaşanan yenilikler, başta pusula olmak üzere yapılan yeni icatlar, coğrafi keşifler, ulaşılan zenginlikler gibi birbirine bağlı, yani aralarında neden-sonuç bağlantısı bulunan gelişmeler, Avrupa’da ticareti ve özellikle deniz aşırı ticareti en önemli gaye haline getirmiştir. Tüm bu gelişmeleri ise Yılmaz şöyle ortaya koymaktadır; “1500’lerin Avrupa’sı en fazla kazanç getiren ticaret hayatının, özellikle de deniz aşırı ticaretin gereklerine uygun olarak örgütlenmeye zorlandı. Gelişmeye ayak uyduramayan feodal beyler tasfiye oldu. Tek ve güçlü bir kral ticaretin gereksindiği ordu ve donanmayı kurmayı, savaşmayı üstlendi. Tarım ve zanaatla uğraşanlar üretimlerini arttırmak için gerekeni yapmaya başladılar. Tarımda toprağa bağımlılık, lonca düzeninde ustaya sadakat ortadan kalktı. Ticaret devrimi diye de adlandırılan bu dönem, kapitalist düzenin ilk temel taşlarını attı. İktisatçılar arasında iktisadi düşünceyi bu dönem düşünürlerinin görüşleriyle başlatmak gelenek halini almıştır. Bunda pek de haksız sayılmazlar, bugün geçerliliğini koruyan pek çok iktisadi soruna ilk yaklaşım ve ilk çözüm önerileri o devir düşünürlerinden gelmiştir. 1500–1750 yıllarını kapsayan bu döneme Merkantilist Dönem, o dönemin iktisadi düşünce adamlarına da Merkantilistler adı verilir” (Yılmaz, 1992:5-6). Nitekim söz konusu dönemde, özellikle broşür şeklinde çalışmalar ortaya koyan 16. 17. ve 18. yüzyılda

yaşamış olan düşünürlerin eserleri, ilerleyen dönemlerde iktisatçılar tarafından inceleme ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu bağlamda Spigel’e göre; “17. yüzyıl ve 18. yüzyılın ilk yarısındaki yazarların düşünceleri ilk defa Adam Smith tarafından “Milletlerin Zenginliği”ni IV. kitabında ele alınıp, sistematize edilmeye çalışılmıştır. Kitabın iki yüz sayfadan fazla kısmı Smith tarafından merkantilist sistemin inceleme ve eleştirisine ayrılmıştır. Smith, merkantilist sistemin zayıflıkları üzerinde durarak kendi düşüncelerini güçlendirmiştir. Sistemin bilinen ismi olan “Merkantilizm” de Smith tarafından adlandırılmıştır (Spiegel, 1971: 98).

1.2. Merkantilist Düşüncenin Temel Özellikleri

Merkantilizm öncesi Ortaçağ anlayışında lüks harcamalar toplum için tehlikeli görülüyordu. Hırslı, açgözlü ve gösterişli tüketim sadece çok kötü ve hatta günah değil, aynı zamanda toplum tarafından da benimsenmiş değildi. Çünkü bu durumun sınıf ilişkilerini rahatsız edeceği düşüncesi hâkimdi. Bu etik kınama, merkantilist literatürün ilk zamanlarında da devam etmiş ancak zamanla değişime uğramıştır. Nitekim başlangıçtaki bu düşünce daha sonra, savurgan harcama sadece yabancı mallar açısından yasaklanmalıdır, haline gelmiştir. Bireysel ve ulusal bazda tutumluluk sürmekle beraber, yavaş yavaş artan tüketimin ulusal gücün göstergesi olduğu yönünde inanç ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu görüş sahiplerine Barbon, Coke, North ve Petty örnek verilebilir. Özgürce harcamak, yoksullara iş sağlamak için ahlâki bir görevdir. Sonraki dönemde, bu yöndeki görüşleri William Temple, Postlethwayt, Hume ve Steuart da savunmuşlardır. Hatta bu konuda tutucu olan Thomas Manley bile içkiye, fahişeliğe ve

savurgan yasama karşı çıkmamıştır (Blaug, 1991b: 84-85). Tüm bu değişimin ilişkilendirilebileceği anahtar kavramın, ticaret olduğu anlaşılmaktadır. Belirtilen görüşe yönelik destek, zaman içinde giderek artmıştır. Çünkü canlılık paranın dolaşımını sağlayacak ve ticaret daha çok artacaktır. Rahip-iktisatçı Josiah Tucker bile harcama ilkesini ahlâki bir görev olarak göstermiştir. Bir kişi, ilk olarak çocuklarını eğitmeli ve onların toplumda bir yer edinmelerini sağlamak amacıyla miras bırakmalıdır. Ardından toplum kazancı için tüketim yapmalı, gelirini harcamalıdır. Petty'de görkemli eğlencelere karşı çıkmamıştır. Çünkü bu giderler biracıların, fırıncıların, terzilerin, ayakkabıcıların ve diğerlerinin ceplerine geri dönecektir (Blaug, 1991d: 87).

Bu açıklamaların ışığında merkantilizmin, ticari kazanç üzerine kurulmuş olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Merkantilist dönemin ilk yazarları, bir ülkenin daha çok ihracat yapıp daha az ithalatta bulunması durumunda, yerli işgücüne istihdam yaratılacağı üzerinde durmuşlar ve bu görüş tüm 17. ve 18. yüzyıllarda kesintisiz devam etmiştir (Blaug, 1991a:194). Dolayısıyla bu tespit de, merkantilist dönem denilince, genelde ticaret, özeldense dış ticaretin ne denli önemli kavram olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Merkantilist düşüncedeki tam istihdam anlayışına gelince; bu düşünceye göre ekonomi normal şartlar altında kendiliğinden tam istihdama ulaşacaktır. Bu yolda bireylerin çıkarı ve sosyal amacı düşünülmemelidir. Bu düşünceye göre parasal fonların bireyde toplanması mallar için yeterli talep olmamasına yol açacaktır. Zenginler gelirlerini mecburiyet durumunda serbestçe harcamalıdır. Buna ilaveten harcamanın sadece yerli mallara yönelik olması da ahlâki zorunluluktur. Bu bakış açısı merkantilist

doktrinde hakim olan para arzusundan vazgeçilmesi gerektiğine inanan dinsel inançlarına sadık teorisyenler tarafından ortaya atılsa da, pek çok yazar tarafından artan ihraç malları ve yurtiçi tüketimin işsizlik yükünü azaltacağı inancıyla büyük çapta desteklenmiştir (Blaug, 1991d:87). Bu da merkantilist sistemde, birey ile devlet arasındaki tercihte ön plana kuşkusuz devletin çıkarıldığını ortaya koymaktadır. Merkantilist dönemin ortalarına, yani 17. yüzyıla gelindiğinde ise; şirketler eskisine nazaran yeni örgütlenme biçimine sahip oldukları gibi, faaliyet alanları da yine eskiye nazaran oldukça genişlemişti. Çok sayıdaki yatırımcının payı bulunan sermaye şirketleri söz konusu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu şirketlerin pek çok avantajı vardı. Aynı şekilde ortaklarına da birçok avantaj sunmaktaydı. İlk olarak bu tür şirketler sürekliliği olan birliklerdi. Yani ortaklardan birinin çekilmesi veya ölümü halinde dağılmıyordu. İkincisi sorumluluk sınırlıydı. Dolayısıyla ortaklar olası zarar karşısında sadece şirket yatırımının kendi payına düşen kısmı kadar sorumluydular. Üçüncüsü ise sermayenin daha fazla arttırılması durumunda, ortaklara dağıtılan pay da artıyordu. Kısaca modern anonim ortaklıkların sahip bulunduğu, bir kişinin sahip olduğu bireysel ayrıcalık garantisi dışında, her avantaja sahiptiler (Burns ve Ralph, 1964:616). Şirketlerin yapısında meydana gelen bu değişim hem şirketlerin mali bünyesi ve sermaye hacmini hem de devamlılığını, yani daha uzun süre faaliyette bulunmalarını beraberinde getirmiştir.

Anonim ortaklık şeklinde oluşturulan bu şirketlerin diğer bir özelliği ise, ticari risklere karşı kurulmuş olmalarıdır. Bunlardan bir kısmı ayrıcalıklı şirketlerdi. Bunun anlamı, belli yörelerde devlet garantisiyle monopol durumda olmaları

ve faaliyette buldukları yerlerde geniş yetkiye sahip olmalarıdır. Bunlardan biri olan ve 1600 yılında kurulan İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Hindistan’da özel bir devletmiş gibi hüküm sürmüştür. Diğer meşhur ayrıcalıklı şirketler ise, Hollanda’nın Doğu Hindistan Şirketi, Hudson’s Bay Company, Plymouth Company ve London Company idi. Bunlardan sonuncusu İngiliz sömürgelerinden olan Virginia’da kurulmuştu (Burns ve Ralph, 1964:617). Bu durum dönemin koloni elde etme yarışında önde gelen ülkelerinden, özellikle İngiltere ve Hollanda’nın bu rekabetlerinde anılan ayrıcalıklı şirketlerin ne denli önemli rol oynadıklarını açıkça ortaya koymaktadır. Tüm bu değerlendirmelerden hareketle, devlet idaresine yönelik düşünceler sistemi olarak adlandırabileceğimiz merkantilist düşüncenin gelişiminin ardında Avrupa ülkeleri arasında yaşanan savaş ve rekabet vardır. Nitekim 1600–1667 yılları arasında barış ortamının olduğu tek bir yıl vardır. Bu durum bir önceki yüzyılda da pek farklı değildi. 17. yüzyılın güçlü ülkesi İngiltere 1558 yılında İspanyol donanmasına meydan okumakla giriştiği rekabette üstünlük elde etme mücadelesinde başarılı olmuştur. Nitekim izleyen yüzyılda Hollanda’yı da yanına alan İngiltere Avrupa’nın ticarete en güçlü ülkesi olur ve 18. yüzyılın başlarında genişlemesini Fransa’nın kuzeyindeki adalara kadar sürdürür. Böylece Avrupa’da askeri açıdan da en güçlü ülke konumuna ulaşır. Dolayısıyla merkantilist düşüncenin yükselişiyle İngiltere ve dünya gücü Britanya İmparatorluğu’nun yükselişi arasında paralellik vardır (Spiegel, 1971:98). Merkantilist dönemde Avrupa’da yaşanan bu durum, Portekiz ve İspanya’nın 15. yüzyılın önde gelen ülkesi olma konularını Hollanda’ya,

Hollanda’nın ise İngiltere’ye kaptırmış olduğunu ortaya koymaktadır.

Nitekim Lowry’e göre; “İngiliz ve Fransız merkantilistler ekonomik analizlerinde Hollanda’nın ekonomik başarısını ele almışlar ve analizlerini buna göre şekillendirmişlerdir” (Lowry, 1987:154). Bu da kuşkusuz belirtilen güç dengelerinin uluslararası el değişimini destekleyen bir durumdur. Tüm bunlardan hareketle söz konusu dönemi Yılmaz, genel hatlarıyla şu şekilde özetlemektedir: Merkantilist Dönem, epey uzun bir zaman aralığını, üstelik tarihin en çalkantılı yüzyıllarını kapsar. Buna bağlı olarak, Merkantilistlerce dile getirilen ekonomik sorunlar da dönem başı ve sonu itibarıyla önemli değişiklikler gösterir. Kaldı ki Merkantilistler bir okul etrafında birleşmiş kişiler olmadıkları gibi, akademisyen de değillerdir. Devlet adamları, şirket temsilcileri, devlette veya belli bir şirkette önemli bir mevkie geçmek için göze girmeye çalışan tüccarlar Merkantilistler dediğimiz grubu oluşturur. Bu kişilerin çoğu birbirleriyle bir fikir alışverişi içinde değillerdir. Kendilerinden öncekilerin söylediklerine katkı yapmak gibi bir niyetleri de yoktur. E.A. Johnson’ın dediği gibi kendi okullarının iktisatçısıdır. Ne var ki o dönemin kendine özgü koşulları bu kişileri, birbirlerinden bağımsız olarak, aynı konular etrafında düşünmeye ve benzer sorunlara yönelik açıklamalar, çözümler aramaya itmiştir. Aralarındaki tek ortak noktada bu olsa gerek (Yılmaz, 1992:6). Screpanti ve Zamagni’ye göre ise; “Bir okul etrafında toplanmamış olan ve dolayısıyla her biri kendi okullarının düşünürleri olan merkantilistlerin düşüncelerinin özünde, borçlanmaya müsaade etmemek vardır. Diğer yandan kendine özgü ulusal ekonomi politikaları söz konusudur. Tüm bu düşünceleri bir sistem

sekinde tanımlamak güçtür. Ancak en azından tarihsel bir evrim olarak kabul etmek gerekir” (Screpanti ve Zamagni, 1993:23).

Merkantilist dönem, vurgulandığı üzere çok çalkantılı bir dönemdir. Bundan hem ülke içi hem de ülkelerarası coğrafi, siyasi, dini ve ekonomik temelli mücadeleler ve savaşlar anlaşılmalıdır. Nitekim yoksulluğun neden olduğu ve özellikle Fransa’da art arda yaşanan köylü ayaklanmaları ile temelinde din ve mezhep olgusunun yattığı Otuz Yıl Savaşları (1618–1648) ve yine bu yönde Fransa, İngiltere, İspanya, Portekiz ve Hollanda arasında ucuz hammadde, işgücü ve pazar sağlama, yani sömürge elde etme mücadelesi ağırlıklı olarak bu dönemde cereyan etmiştir. Dönemin düşünürlerini, gerçekten de toplumun çok farklı katmanlarında yer alan insanlar oluşturmaktaydı. Örneğin işadama Nicholas Barbon, filozof John Locke, önce tüccar olarak iş yaşamında, ardından çeşitli devlet görevlerinde bulunan Sir Dudley North, banker Richard Cantillon, maliyeci John Law ile doktor, cerrah, matematikçi, mühendis, parlamento üyesi ve işadama gibi pek çok kimliğe sahip olan Sir William Petty bu dönemin düşünürlerindendir (Blaug, 1991b:83). Bu noktadan hareketle, her ne kadar merkantilist düşünürlerin ekonomik, iç ve dış siyasi görüşleri sistemli araştırmaya dayanmasa da, bunlar tarafından gündeme getirilen sorun ve basmakalıp çözüm önerileri çok etkili ve yaygındı. Çözüm olarak ileri sürülen görüşlerinin temelini ise güce dayalı düzen, dış politikaya yönelik güç söylemleri oluşturuyordu. 17. ve 18. yüzyıllarda “güç” kavramı sadece saldırmak, fethetmek, sömürgelerde saygınlık sağlamak ile ilişkilendirilmiyordu. Bunların yanında belirtilen kavram, ulusal güvenliği dıştan gelecek saldırılara karşı devam ettirmeyi de içeriyordu. Bu noktada

da ticaret önem kazanmaktadır. Nitekim Jean Baptiste Colbert bir mektubunda; “Ticaret finansal gücün kaynağıdır. Bu da savaş için önemlidir.” demektedir (Blaug, 1991b:83). Yani devleti güçlü kılacak olan, sürekli ve sağlam bir gelir elde etme mekanizmasının kurulması ve işletilmesidir. Ülke bazında ileri sürülen bu mekanizma, aynı zamanda güç kavramını, zenginlik kavramı ile ilişkilendirmektedir. Bu mekanizmanın temelini ise kuşkusuz ticaret oturtulmaktadır. Bu açıklamalar ışığında, hemen hemen tüm merkantilistlerin ileri sürdükleri zenginlik ve güç kavramlarına ilişkin görüşleri ise şu şekilde özetlenebilir:

- ✓ Zenginlik güç demektir ve bu da güvenlik veya saldırı için zorunludur.
- ✓ Güç aynı zamanda zenginliğin devamını sağlar.
- ✓ Güç ve zenginlik birbirini tamamlar ve ulusal politikanın nihai amaçlarıdır.
- ✓ Bu iki kavram arasında, bazı durumlarda örneğin askeri güvenlik için ekonomik fedakârlıkta bulunulsa da, uzun dönemde başarı açısından uyum bulunmaktadır. Yani zenginlik ve güç birbirini doğuran kavramlardır. Nitekim Hobbes, “Zenginlik güç, güç zenginlik” demiştir. Bu söylem, merkantilist dönemde hâkim olan; “Dış ticaret zenginlik yaratır, zenginlik güç demektir, güç ise dini ve ticareti korur.” şeklindeki düşüncenin özünü ortaya koyan bir söylemdir. (Blaug, 1991b:91).
- ✓ Merkantilist döneme, düşünürler bazında yaklaşımı toparlayacak olursak; Kapp’a göre; “Merkantilist düşünürler, ulusların zenginliği ile politik ekonomi arasındaki ilişkinin farkına varmışlardı. Nitekim onlara göre ulusal devletlerin ve hükümetlerin görevi; ulusal

endüstriyi ve üretimi destekleyip, yerel bazdaki gümrük engellerini, giriş ücretleri gibi kısıtlamaları kaldırmak olmalıydı” (W. Kapp and L. Kapp 1956:33). Ancak görüldüğü gibi bu liberal yaklaşım, ülke içi ticarete ilişkin bir yaklaşımdır. Dolayısıyla dış ticaretin ithalat boyutu söz konusu olduğunda aynı liberal görüşlerden bahsetmek olanaklı değildir. Sonuç olarak, örneğin merkantilizmin son dönemlerinde Child, Davenant ve North gibi dış ticarete müdahaleciliğin karşısında yer alan ve liberal olarak adlandırılabilir düşüncelere sahip düşünürler olsa da, dolayısıyla her ne kadar belirtilecek temel savunular tüm dönemi kapsamasa da, dönemin geneli bakımından merkantilizm düşüncesine egemen olan temel savunular şu şekilde ifade edilebilir:

- ❖ **Moneter bir savunul söz konusudur:** Bütün ekonomik faaliyet altın ve gümüşün elde edilmesine yönelmelidir. Amaç para miktarını arttırmaktır.
- ❖ **Milliyetçi (milli) ya da devletçi bir savunul söz konusudur:** Bireyin değil devletin çıkarı ön plandadır ve bütün ülkenin zenginleşmesi istenir. İktisadi yapının ve faaliyetlerin genişlemesi için devletin mutlaka güçlü olması gerekliliği ısrarla vurgulanır. Ancak ilke olarak özel girişimciliğe karşı çıkılmamıştır.
- ❖ **Müdahaleci bir savunul söz konusudur:** Devletin öne çıkarılması, onun yapacağı müdahalelere meşru zemin oluşturur. Devlet ithalâtı kısmakta, sanayii tarıma tercih etmekte ve ekonomik hayata karışmaktadır. Ancak burada önemli olan nokta, söz konusu müdahalelerin ekonomide koordinasyon amacı taşıyor olmasıdır. Müdahaleler özellikle

parasal politikalarda, altın girişini çoğaltmak ve korumak amacıyla, yaygınlaşmaktadır (Özgüven, 1984:42).

- ❖ Görülüyor ki merkantilizm düşüncesinin ekonomik anlamda temel amacı; ülkeye değerli maden olarak adlandırılan altın ve gümüşün olabildiğince akışını sağlamaktır. Bu da kuşkusuz o ülkenin ekonomik ve dolayısıyla askeri gücü ile doğrudan bağlantılıdır. Bu bağlamda da, her ne kadar özel girişim yadsınmamış olsa da, devlet ön plandadır. Devletin ön planda olması kuşkusuz özellikle ekonomiye devlet müdahalesini beraberinde getirmektedir. Zaten bir yandan ihracatın olabildiğince artırılması ve aksine ithalâtın ise olabildiğince, başta gümrük vergileri olmak üzere bir takım kısıtlayıcı uygulamalarla, engellenmesi diğer yandan sürekli bir biçimde pahalıya satıp ucuza alma anlayışı, söz konusu müdahaleyi doğal olarak ortaya çıkarmaktadır. Öte yandan feodalizmin tasfiye sürecine girmiş olması, güçlü bir ordu ve ortaya çıkan; yeni sömürge, ucuz işgücü ve hammadde elde etme mücadelesi, güçlü bir kral ve dolayısıyla devletin, bu tablodaki ağırlıklı yerini tayin eden diğer gerekçelerdir. Nitekim deniz aşırı ticaretle birebir ilişkili olan tüm bu unsurların gerçekleştirilmesi, büyük deniz filosu, güçlü bir donanma ve dolayısıyla askeri güç ile mümkündür.

2.1. XVI. ve XIX. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Ekonomisine Genel Bir Bakış

Merkantilizmin ortaya çıktığı ve uygulama alanı bulduğu ülkelerde ciddi değişikliklere yol açtığı bir sırada özellikle XV- XVI. yüzyıllarda en parlak çağını yaşayan Osmanlı Devleti’nin bu yüzyıldaki pek çok savaşları zaferle sonuçlandırmış ve

ticaret yolları üzerinde denetim kurma çabasında bir hayli mesafe almıştı. Osmanlı Devleti'nin bu ihtişamlı çağında Osmanlılar kendi lehinde ekonomik döngüler, siyasi karar ve dengeleri çok rahatlıkla belirleyebilirken, bu ihtişamlı dönemi takip eden yüzyılların ardından siyasi döngüler ve ekonomik dengeler yavaş yavaş Osmanlıların aleyhine dönmeye başladı. Nitekim Osmanlı İmparatorluğunun genişlemekte olan kapitalist dünya ekonomisi içindeki iş bölümüne, gelişme merkezlerinden sanayi ürünleri satın alan ve onlara hammaddeler satan bir çevre alanı olarak katılması XVII. ve XVIII. yüzyıllarda iyice belirginleşmişti (Tezel, 1982: 60-61). Osmanlı-Avrupa ticaretinde XVII. yüzyıl boyunca İngilizler egemen oldu. Osmanlı ülkelerinde genellikle ham ipek, tiftik, pamuk ve meyhan kökü gibi ham maddeler alıp, yünlü kumaşlar ve madeni eşyalar gibi mamul maddeler satan Levant Company tüccarlarının büyük kârları, İngiltere'deki sermaye birikimine ve İngiliz merkantilizminin gelişmesine önemli katkılarda bulundu. Osmanlı ekonomisi için "arzı kıt talebi bol bir ekonomidir; bu nedenle elde tutmalıyız" diyen Colbert'in iktisat politikasıyla önemli atılımlar yapan Fransızlar ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'yla olan ticaretinde XVIII. yüzyılda önem kazandı. Fransızlar da Osmanlılara daha çok sanayi malları satıyordu. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'ndan yaptıkları ithalat arasında, XVIII. yüzyılın sonlarında bile bazı düşük kaliteli pamuklu dokumalar, pamuk ve tiftik ipliği bulunması, Osmanlı ekonomisinin mutlak bir ham madde ihracatçısı haline gelecek kadar kendi artizan sanayilerini henüz yitmediğini göstermesi bakımından ilginçtir (Tezel, 1982: 60-61). Avrupa devletlerine tanınan ticaret kolaylıklardaki denge, XVIII. yüzyılın başlarından

itibaren Osmanlı aleyhine bozulmuştu. Söz konusu dönemde Avrupa'da kol gücü yerine buhar gücünün geçmeye başlamasıyla üretimde büyük artış sağlanmıştı. Bunun doğal sonucu olarak, Osmanlı pazarını elde etmek için Fransa, İngiltere ve Rusya gibi devletler kıyasıyla bir yarışın içine girmişlerdi (Çadırcı, 1991: 6). Bunun ardından gelen manifaktürel başarı ve uygulanan merkantilist politikalar Osmanlı ekonomik düzenini alt üst etmişti (Ekinci, 1997: 27). 1774'den sonra kapitülasyonları delme arzusu içinde bulunan Osmanlı Rumları için konsolos olmak veya konsolosluklara hizmetli olarak girerek yabancı tüccarlar gibi davranmak yolu açılmıştı. Ayrıca ticaret, tarım, faizcilikle para kazanan ve çoğu yerli olan konsolosların resmi sıfatları hükümetle ilişkilerinde onlara avantajlı bir durum sağlamakta idi (Çadırcı, 1991: 5-6) Bu değişimleri de göz önünde tutarak şunu söyleyebiliriz ki; Osmanlıların XVIII. yüzyıldaki ülke ekonomisi üzerindeki kontrolü XVI. yüzyıldakine nazaran epeyce zayıflamıştı. Bunun en önemli nedeni Avrupa devletlerinin Osmanlı topraklarında konsolos, kaptan ve tüccarlarıyla, ayrıca para ve istihdam olanaklarıyla var olmalarıydı. Ayrıca Hıristiyan tüccarlar, yabancı tüccar ve konsoloslara yanaşmaya ağırlık vererek, vergi yüklerini hafifletmek için sık sık bir tercüman olarak kâğıt üzerinde- bir konsolosluğun hizmetine girmişlerdi. Osmanlı padişahları elçiler nezdinde bu durumu protesto ettikleri halde kalıcı bir başarı sağlayamamışlardı (Faroqi, 1997, 203-204) XIX. yüzyıl Sanayi Devrimi'nin yol açtığı üretim patlaması, teknolojik gelişmeler, hızlı ulaşım araçları gibi faktörler nedeniyle, dünya uluslarının birbirleriyle ekonomik ilişkilerini üst düzeylere tımandırdıkları bir süreç oldu (Martal, 1999: 73).

Sermaye birikimi her şeyden önce batının gerçekteleştiği tarihi bir olguydu. Yani batıda iç ve dış sömürü olmasaydı belki sermaye birikimi ve bunun sonucu olarak “Sanayi Devrimi” görülmecekti. Oysa Osmanlılar geleneksel olarak sermayenin belli ellerde toplanmasını engelleyerek ve gerektiğinde müsadere yöntemini kullanarak böyle bir iç oluşuma imkân tanımak istememişti (Tabakoğlu, 1986: 445). Öyle ki XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren buharlı gemilerin yapılmasıyla ticaret yollarının kısılması, Asya-Avrupa ticaretinde Osmanlıların topraklarından geçen kervan yollarına büyük darbe indirmiş, Osmanlılar ticari açıdan sadece atıl bir duruma düşmekle kalmamışlar, ayrıca giderek sanayi devrimini tamamlamış büyük devletlerin iyi bir müşterisi olma yoluna da girmişlerdi. Önemle belirtmeliyiz ki, 1750-1815 arasında hiçbir mal Osmanlı İmparatorluğu’ndan yeteri kadar uzun bir süre içinde ve belirli bir miktarın üstünde düzenli olarak ihraç edilmemişti. Ayrıca 1838’e gelinceye kadar Osmanlı Devleti ekonomik politikasını tek başına belirleyebiliyordu. Uygulanan politikanın temeli ithalata kolaylık sağlamak, ihracata sınırlamalar koymaktı. Böylece dışa kapalı olmamakla birlikte kendi kendine yeten, ürettiğini tüketen bir toplum düzeni yerleşmişti (Martal, 1999: 74). Dolayısıyla şehirlerde ve kırsal bölgelerdeki üretim faaliyetleri dünya ekonomisindeki değişikliklerden pek etkilenmiyordu. Bu durumda da yerel halkın dış pazarlara veya merkez bölge ekonomilerine bağımlı olduğunu söylememiz oldukça zordur (Kasaba, 1993: 37). Geleneksel Osmanlı ihraç politikası provizyonist bir yapıdaydı. İçerde halkın ihtiyacı karşılandıktan sonra ancak artan kısım ihraç edilebilirdi. Ayrıca devlet yed-i vahit (tekeli) usulü ile ürünün alım ve satımı üzerine tekeli

koyabiliyordu. Tanzimat’a kadar dış ticaret devletin provizyonist ve fiskalist kaygılarıyla ve kapitülasyonların belirlediği ilkeler ışığında yürütülüyordu. Bu genel konjonktür içinde, Osmanlılar aleyhine siyasi döngülerin, ekonomik dengelerini yavaş yavaş belirlemeye başladığına dair yaptığımız tespit en canlı ve temel örneğini 1838 Ticaret Anlaşması oluşturmaktadır (Kütükoğlu, 1992: 94). Kapitülasyonların önemli bir aşaması olan 1838 Türk-İngiliz Ticaret Sözleşmesi, Osmanlı Devleti’nin maliyesinin çıkmaza girmesinin ve Osmanlılarda var olan ticaret ortamının radikal bir şekilde değişmesinin en temel etmenidir. 1838- 1846 arasında ticaret muahedesi yapılan diğer Avrupa devletleri de İngilizlerinkiyle aynı imtiyazlara sahip oluyorlardı. Bununla birlikte 1846 Rus Ticaret Muahedesinde Osmanlı Devleti lehine olmak üzere bazı değişiklikler yer aldı. Rus tüccarı, harp alet ve malzemesi, müskirat, enfiye gibi maddeler de dâhil olmak üzere perakende ticaret yapamayacak; şap, sülük, tuz ve tütün alım ve satımları bazı şartlara tabi olacaktı (Kütükoğlu, 1992: 94–95). İlki Fransızlarla 29 Nisan 1861’de yapılan, onu diğer devletlerle yapılanların takip ettiği Kanlıca Ticaret Muahedelerinde, Balta Limanı Muahedeleriyle yabancılara tanınan imtiyazlar aynen muhafaza edilmekle beraber bazı maddelerin ticaretine 1846 Rus Muahedesindeki gibi sınırlamalar getiriliyordu. Fransa ile yapılan 1861 antlaşmasından sonra aynı yıl İtalya, İngiltere ve Belçika, 1862 yılında Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, İsveç, İspanya, Danimarka, Prusya, Hollanda ve Avusturya; 1866 yılında Meksika, 1868 yılında Portekiz devletleri de yapılan anlaşmalarla belirtilen bu ayrıcalıklara kavuşmuşlardı (Duru vd., 1982: 100).

2.2. Merkantilizm Karşısında Osmanlıların İktisadi Yaklaşımı

17. yüzyıl boyunca Batı Avrupalılar için merkantilizm dünyadaki diğer bölgeler ve tabiatıyla Osmanlılar ile olan ekonomik ve ticari ilişkilerinde belirleyici yaklaşım olurken, Osmanlıların Avrupalılara karşı ticari yaklaşımı merkantilizmden farklı olmuştur. Bu farklılıkta, şüphesiz Osmanlılardaki devlet yapısı ve ekonomik üretim sistemi ile toplumun değer yargıları ve dünya görüşünün önemli etkisi söz konusudur. Osmanlı ekonomik sistemi ile bu sistemin temelleri güçlü merkezi otoriteye dayalı (Bulut, 1999:210-220). bir devlet ve geleneksel bir toplum yapısından kaynaklanmaktadır (Duru vd., 1982: 100). Osmanlılarda yönetici ya da sultanın temel görevi tüm tebaanın emniyeti ile birlikte toplumsal alanda ekonomik ve sosyal adaleti sağlamaktır. Böyle bir yapıda sultanın bunu sağlaması devletin geliri ve mali gücü ile de doğrudan ilişkilidir. Devletin geliri sürekli olmalıdır. Bu bağlamda devlet ekonomiyi kontrol etmeli ve teb'anın refahını sağlamalıdır (Kütükoğlu, 1992: 95). Osmanlıların ekonomik işleyişi hakkında önemli araştırmalar yapmış olan Mehmet Genç, bu konuda şu sonuçlara ulaşmaktadır (Genç, 2000). Osmanlı devletinin merkantilizm karşısındaki duruşunun üç temel dayanağı vardır: provizyonizm (iaşecilik), tradisyonalizm (gelecekçilik) ve fiskalizm (Genç, 2000:59-66). Bir anlamda bunlar Osmanlıların ekonomik dünya görüşünün ilkeleri olarak kabul edilebilir. Başka bir deyişle Osmanlı zenginlerinin ekonomik hayattaki icraatı bu üç ilkeye dayanır. Sultanın şahsında toplanan tüm yetkilerin kullanımı da bu temel amacı ve zımnen de görevi ekonomide hayata geçirmek içindir. Bilindiği gibi ekonomide iki önemli kesim vardır: üreticiler ve tüketiciler.

Üreticilere göre ekonomik faaliyetin temel amacı kar maksimizasyonu iken, tüketiciler açısından ekonomik faaliyetin temel amacı fayda maksimizasyonudur (Bulut, 1999: 210-220). Başka bir deyişle üretici mal ve hizmeti mümkün olduğu kadar ucuz üretip pahalı satma hedefi güderken, tüketici en az kaynakla mümkün olduğu kadar ucuz, kaliteli ve bol mala ulaşmak amacındadır. Provizyonist yaklaşıma göre ekonomik faaliyette temel amaç tüketici açısından ele alan bir görüştür. Yani piyasada mümkün olduğu kadar bol, ucuz ve kaliteli mal bulundurmak. Merkantilist dönemde Osmanlı Devleti'nin temel politikası provizyonist idi. Yani piyasada mümkün olduğu kadar 'bol, ucuz ve kaliteli mal bulundurmak' Osmanlı elitinin temel amacı olmuştur. Bunun sağlanması için hükümet istediği an piyasaya müdahale edebilir, daha doğru bir ifade ile bu ilkenin hayata geçirilmesi zorunluluğundan dolayı devlet gerektiğinde ekonomiyi kontrol etmelidir. Bu ilkeyi gerçekleştirmek için devlet tarımsal, sınaî ve ticari sektörlere müdahale etmeli ve gereken tedbirleri almalıdır. Tarımsal alanda maksimum üretim için belli büyüklükteki toprak parçaları mutlaka ekilmeli ve ürün alınmalıdır. Osmanlılarda bunun için tımar sistemi hayata geçirilmiş ve uygulanmıştır. Bu sisteme göre, 60 ila 150 dönüm büyüklüğündeki toprak parçası bir aile tarafından işletilmelidir. Bir aileye tahsis edilen bu toprak parçası iki yıl üst üste ekilmezse, bu toprak parçası o aileden alınır ve başka birine verilir. Tarımsal üreticilerin üretimi azaltıp temel gıda maddeleri fiyatlarının artmasına izin verilmez. Toplumun tümünün ihtiyacı karşılandıktan sonra üretilen ürünün ihtiyaç fazlası ihraç edilebilir. Bu sadece tarımda değil sanayi üretiminde de böyledir. Ülke

içindeki üretim yetersizse dış alım yani ithalat teşvik edilir (Toprak, 1982, 234).

TARTIŞMA

Merkantilistlerin paraya fazla önem vermeleri zamanın ekonomik koşulları ile izah edilebilir. Bu anlayışın amacı ülkeler ele geçirmekten ziyade altın ve gümüş gibi değerli madenlerin rasyonel bir şekilde işletebilmektir. Merkantilizm, iktisat politikasını milliyetçi, himayeci ve devletçi esasa dayandırıyordu (Trak, 1973:248). Bir ülke dış ticaretini daima kendi lehine olacak biçimde düzenler ise, sermaye biriktirme imkanı elde etmiş olur ve başka ülkelerle yapmış olduğu alışverişle dışarıdan hammadde elde eder (Berkes, 2013: 171). Bu anlayışı kendi nüfusunun işgücü ile birleştirirse üretim kapasitesini de böylece artırmış olur. Merkantilist devletler denizasını girişimlere ortak olup, ekonomik kontrol mekanizmaları kurarak bu yolla banka, kambiyo ve sigorta müesseselerini de hayata geçirmişlerdir. Ancak, söz konusu olayları ve olguları çok rahat ve tamamen hayata geçirdiklerinden söz edilemez. Osmanlı İmparatorluğuna gelince bu dönemde merkantilistlere göre ekonomik hayat çok daha farklı idi. Osmanlıların bu çağda temel hedefleri iktisadi faaliyet olarak devlet ve toplumun bütün katmanlarının ihtiyaçlarını karşılama amacı gütmekte idi. İthalat ve ihracat bakımından merkantilizmin aksine ithalatı serbest bırakıyor ve buna karşılık ihracatı ise gerektiği ölçüde kontrol altına alıyordu. Sonuç kısmında da belirttiğimiz üzere, Avrupa ülkelerinin milli sanayilerini güçlendirmeye yönelik çabalarına rağmen Osmanlı “açık kapı” politikası izlemiştir. Ekonomik amaç anlamında Osmanlılar için önemli olan piyasadaki mal bolluğudur. Malı

piyasaya kapitülasyon verdiği milletin tüccarları, Müslüman ya da gayrimüslim, devlet ya da özel tüccar getirsin, önemli değildir. Önemli olan malın ülkeye ve piyasaya getirilmiş olmasıdır. Bu yolla piyasada mal bolluğu sağlamaktır. Nihayetinde Avrupa’da ortaya çıkan ve gelişen merkantilizm Osmanlı İmparatorluğunu kısmen de olsa etkilemiştir denilebilir. Çünkü, Batılılar Osmanlı coğrafyasını sanayileri için hammadde üretim mamul maddeler bakımından özellikle tekstil alanında- geniş ve keşfedilmeye hazır bir Pazar konumuna getirmeyi sağlamışlardır.

SONUÇ

Merkantilist dönemde Batılı tüccar devletlerin dış ticaretteki temel amacı net fazla iken Osmanlıların amacı iç piyasada mümkün olan en üst düzeyde mal bolluğudur. Diğer bir ifadeyle merkantilist ülkeler ihracatı teşvik edip değerli madenlerinin ülkelerinde toplanmasını temel amaç olarak belirlemişken Osmanlılar Adam Smith’in deyişiyle “ülke zenginliği para bolluğu ile değil mal bolluğu ile ilgilidir” anlayışına önem vermişler ve ihracatı teşvik etmek yerine ithalatı özendirmişlerdir. Bununla birlikte sadece mal değil para bolluğunu da teşvik ettikleri belirtilmelidir. Bir anlamda Batılı merkantilist devletler 16–18 yüzyıllar boyunca milli devlet anlayışı içinde milli sanayi ve ekonomilerini güçlendirmeye yönelik her türlü tedbiri hayata geçirirken, Osmanlılar dışa karşı “açık kapı”, içeride de “bolluk ekonomisi” politikası izlemişlerdir. Bu politikanın sonucunda Osmanlılarda mal ve para bolluğu temin edilirken yerli sanayinin korumacılıktan yoksun bırakıldığı anlaşılmaktadır. Buna karşılık merkantilistler Avrupa ülkeleri milli sanayilerini güçlendirmek için her türlü korumacılık tedbirini

hayata geçirmişlerdir. Osmanlıların izledikleri bu “açık kapı” ya da “liberal” dış ticaret politikasının ekonomik amaçlarla birlikte Avrupa’da izledikleri “denge politikası”nın da bir sonucu olduğu söylenebilir. Ekonomik amaçlarla birlikte Avrupa ile ilişkilerde bölgenin hâkim büyük gücü olarak politik amaçlar her zaman dikkatle takip edilmiştir. Yani zayıf sultanların varlığına karşın kuvvetli ve sağlam işleyen bürokratik sistem bu konudaki boşlukları sürekli doldurmuştur. Sonuçta Osmanlılar takip ettikleri bu politik amaçlarının da gereği olarak 16-18. yüzyıllar boyunca Batılı merkantilist ülkelere kapitülasyonlar vermişlerdir. Verilen bu kapitülasyonların özellikle Papa ve Habsburglar’ın Osmanlılara karşı silah ve savaş araçları ve bunların hammaddesinin satışı yasaklamaları konusundaki ambargoyu Osmanlılar, bu politikaları sayesinde delebilmişlerdir. Ekonomik amaç anlamında Osmanlılar için önemli olan piyasadaki mal bolluğudur. Malı piyasaya kapitülasyon verdiği milletin tüccarları, Müslüman ya da gayrimüslim, devlet ya da özel tüccar getirsin, önemli değildir. Önemli olan malın ülkeye ve piyasaya getirilmiş olmasıdır. Ticaretin canlı olması sayesinde ticari faaliyetlerden toplanan vergilerle ülke hazinesi zenginleştikçe iç ve dış ticaret Osmanlılar tarafından desteklenmiştir. Karşılıklı farklı anlayışlar çerçevesinde gerçekleşen Osmanlı-Batı Avrupa ekonomik ilişkileri sonucunda Osmanlılarda Batılı anlamda bir sanayileşme hareketinin ortaya çıkması güçleşmiştir. Osmanlılarda Batılı anlamda ve aynı hızda bir sanayileşme hareketinin ortaya çıkmamış olmasında, bu makalede tartışılan anlayış ve yaklaşımlar çerçevesinde gelişen Osmanlı-Avrupa ekonomik ilişkilerinin etkileri yadsınamaz. Denilebilir ki Osmanlılardaki bu farklı yaklaşımın “milli sanayinin” ortaya

çıkmasında önemli bir neden olduğu açıktır. Bununla birlikte Gerber’in Bursa sanayi üzerindeki çalışmaları Osmanlılardaki sanayii üretiminin 17. yüzyıl boyunca gerilemediğini, hatta arttığını göstermektedir (Gerber, 1980: 59-86). Ancak bu süreçte Osmanlılar hammadde üretiminde yoğunlaşırken, mamul madde için yavaş yavaş bir pazar olma yoluna doğru ilerledikleri söylenebilir. 17. yüzyıl için bu olgu sınırlı olmakla birlikte, bu süreç 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren Avrupa ve Osmanlı bölgelerinde demiryolları ağının örülmesiyle ulaşımdaki gelişmeler ve özellikle bu alanda maliyetin düşmesine paralel olarak Osmanlı bölgelerinin gelişen Batı sanayileri için bir taraftan hammadde üretim alanı konumu belirginleşirken, diğer taraftan Batılıların ürettiği mamul maddeler için de -özellikle tekstil alanında- geniş ve keşfedilmeye hazır bir Pazar konumuna gelmeye başlamıştır.

ÖNERİLER

Avrupa’da ortaya çıkan farklı ve etkili bir şekilde uygulama alanı bulan merkantilizm ile bu yapının Osmanlıya etkisi pek de araştırmacılar tarafından yeterince incelenmemiştir. Bu konuda daha ayrıntılı çalışmalar yapılabilir. Neden Osmanlı korumacı anlayışı dikkate almamıştır. Bu ve benzeri sorulara cevap aranabilir.

KAYNAKLAR

BERKES, N., (2013). Türkiye İktisat Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

BLAUG, M., (1991). The Early Mercantilists Thomas Mun (1571-1641), Edward Misselden (1608-1634), Gerard de Malynes (1586-1623), Pioneers In Economics 4, England, Edward Elgar Publishing Limited 1991a, vol.194

- BLAUG, M., (1991).** The Later Mercantilists, Josiah Child (1630-1699) and John Locke (1632-1704), *Pioneers In Economics* 5, England, Edward Elgar Publishing Limited, 1991b, vol. 84-85
- BLAUG, M., (1991).** Pre-Classical Economists, John Law (1671-1729) and Bernard Mandeville (1660-1733), Volume III, *Pioneers In Economics* 8, England, Edward Elgar Publishing Limited, 1991d. Vol.87
- BULUT, M., (1999).** “XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Hollandalı Tüccarların Osmanlı Bölgelerindeki Faaliyetleri”, *Osmanlı cilt. 3, Yeni Türkiye Yay., Ankara.* 210-220
- BURNS, E., Mc N, RALPH P. L., (1964).** World Civilizations From Ancient to Contemporary, Third Edition, W.W Norton Company Inc, Vol. 608–617
- ÇADIRCI, M., (1991).** Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara
- DURU, C., TURAN, K., ÖNGEOĞLU, A., (1982).** Atatürk Dönemi Maliye Politikası, 1. Kitap, *TİSA Yayınları*, Ankara.
- EKİNCİ, N., (1997).** Sanayi ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformundan Köy Enstitülerine, *Kültür Bakanlığı Yayınları*, Ankara.
- FAROQHI, S., (1997).** “İktisat Tarihi -17 ve 18. Yüzyıllar”, (Haz. Sina Akşin), *Türkiye Tarihi, III, Cem Yayınları*, İstanbul.
- GALBRAITH, J.K., (2010).** İktisat Tarihi, Dost Yayınları, Ankara.
- GENÇ, M., (2000).** Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi, Ötüken Yayınları, İstanbul
- GERBER, H., (1980).** “Guilds in Seventeenth Century Anatolian Bursa”, *AAS* II, 59-86
- HAMİTOĞULLARI, B., (1978).** Çağdaş İktisadi Sistemler, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No.146, Ankara
- HEATON, H., (1996).** “Mercantilism”, *Colliers Encyclopedia*, vol.15, 1-8
- HECKSCHER, E. F., (1994).** Mercantilism, London
- KAPP, K. W., KAPP, L. L., (1956).** History of Economic Thought, Barnes and Noble inc. Third printing, VOL.33
- KASABA, R., (1993).** Osmanlı İmparatorluğu ve Dünya Ekonomisi, *Belge Yayınları*, İstanbul
- KÜTÜKOĞLU, M., (1992).** “Tanzimat Devrinde Yabancıların İktisadi Faaliyetleri”, 150. Yılında Tanzimat, (Haz. Hakkı Dursun Yıldız), *Türk Tarih Kurumu Yayınları*, Ankara
- LOWRY, S. T., (1987).** Pre-Classical Economic Thought From The Greeks To Scottish Enlightenment, Kluwer Academic Publishers, vol. 154
- MARTAL, A., (1993).** “Osmanlı Ekonomisi ve Batı Anadolu’da Kooperatifçiliğe Yol Açan Ekonomik Gelişmeler”, *Tariş Tarihi*, İzmir
- ÖZGÜVEN, A., (1984).** İktisadi Düşünceler-Doktrinler ve Teoriler, *Filiz Kitabevi*, İstanbul
- SAVAŞ, V. F., (1997).** İktisadın Tarihi, Liberal Düşünce Topluluğu, *Avciol Matbaacılık*, İstanbul

SCREPANTI, E., ZAMAGNI, S., (1993). An Outline of The History of Economic Thought, Translated by David Field, Oxford, Clarendon Press, vol. 23

SPIEGEL, H. W., (1971). The Growth Of Economic Thought, New Jersey, Prentice-Hall Inc, vol.98

TABAKOĞLU, A., (1986). Türkiye İktisat Tarihi, İstanbul

TEKELİOĞLU, M., (1993). İktisadi Düşünceler Tarihi, Çukurova Üniversitesi Basımevi, Adana

TEZEL, Y. S., (1982). Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950), *Yurt Yayınları*, Ankara

TOPRAK, Z., (1982). Türkiye’de Milli İktisat (1908-1918), Ankara

TRAK, S., (1973). İktisat Tarihi, Dizerkonca Matbaası, İstanbul

YILMAZ, Ş. E., (1992). Dış Ticaret Kuramlarının Evrimi, Ankara, *Gazi Üniversitesi Yayın No: 178, İ.İ.B.F. Yayın No:57*

FEN BİLGİSİ BİRİNCİ SINIF ÖĞRETMEN ADAYLARININ EĞİTİM GÖRDÜKLERİ PROGRAMLA İLGİLİ DÜŞÜNCELERİNİN İNCELENMESİ*

INVESTIGATION OF THE FIRST GRADE FRESHMAN SCIENCE TEACHERS' THOUGHTS ABOUT THEIR EDUCATIONAL PRO- GRAMME*

Seda USTA¹, Cengiz POYRAZ²

¹İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü

²İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü

Özet: Çalışmamızın amacı, öğretmenlik eğitimlerinin ilk senesini tamamlamış fen bilgisi öğretmen adaylarının fakülteye gelmeden sahip olduğu çeşitli beklentilerin değişip değişmediğini tespit etmektir. Bu amaç doğrultusunda nitel bir durum çalışması olarak tasarladığımız çalışmamız İstanbul İli'nde bulunan bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesinde eğitim gören 31 Fen Bilgisi Öğretmen adayları ile yürütülmüştür. Araştırmamızın veri toplama aracı araştırmacılar tarafından geliştirilmiş, 3 uzman görüşü alınarak şekillendirilmiştir. Veri toplama aracı betimsel analiz yöntemlerinden içerik analizi yapılarak analiz edilmiştir. Öğretmen adaylarının beklentilerinin olabildiğince karşılanması hem daha nitelikli bir öğretmen yetiştirme programı oluşmasına, hem de geleceği yetiştiren öğretmenlerin mesleklerini daha coşkuyla yapmalarını sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Fen Bilgisi Öğretmenliği, Fen Bilgisi Eğitimi, Pedagoji Bilgisi, Öğretmen Yetiştirme

Abstract: The aim of our study is, to identify whether various expectations of preservice science teachers' who have completed the first year of teacher education before coming to faculty changed or not. For this purpose, we have designed our study as a case study and it is conducted in at the faculty of education of a state university which located in the province of Istanbul with 31 preservice science teachers. The research data collection tool shaped by three experts opinions. Data collection tool had four questions. Data collection tool was analyzed by content analysis which is a type of descriptive analysis. Meeting as much as with the expectations of preservice teachers provides more qualified teacher training programme and allows teachers to do their jobs more enthusiastically.

Key Words: Education, Science Education, Science Education, Pedagogical Knowledge, Teacher Training

(1) *Bu çalışma, 5-7 Eylül 2013 tarihinde Eskişehir- Türkiye'de düzenlenen 22. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

1.GİRİŞ

Çağdaş eğitim anlayışında; öğretmen, öğrenci, yönetici, müfettiş, okul, çevre ve aile bir biri ile sıkı sıkıya etkileşim içinde olan, bir bütünün parçalarıdır. Bu parçalardan oluşan eğitim sisteminin verimli ve istenilen hedefler doğrultusunda çalışmasında kilit konumda öğretmen vardır (Kahyaoğlu ve Yangın, 2007). Bir ülkede eğitimin nitelikli olması için öğretmenlerin de nitelikli bir şekilde yetiştirilmesi gerekir.

Nitelikli bir öğretmen, akademik olarak donanımlı olmalı, bildiğini uygulayabilmeli, olayları ve sorunları bir bütünlük içinde algılayabilmeli ve bunlara mantıklı açıklamalar getirebilmelidir (Erdoğan, 2011). Öğretmenlerin, eğitimin hedefleri ve kavramları hakkında fikirlere sahip olmaları gerekir (Poyraz, 2010). Öğretmen; bilimsel ve özel alan yeterliliği, öğretmenlik meslek becerisi ve genel kültür düzeyi yüksek olması beklenen bir mesleğin üyesidir (Oğuzkan, 1998). Bu nitelikleri kazanabilmeleri için hangi eğitim kademesinde çalışacak olursa olsun, öğretmen adaylarının yüksek öğrenim görmelerinin sağlanması esastır (Erdoğan, 2010). 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, "Öğretmenlik mesleği, devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği" olarak tanımlanmakta ve devletin beklentisi de "Öğretmenler bu görevlerini Türk Milli Eğitimi'nin amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak ifade etmekle yükümlüdürler" şeklinde ifade edilmektedir.

Öğretmen eğitimin başlatıcısı, geliştiricisi, uygulayıcısıdır (Cüceloğlu ve Erdoğan 2013). Özellikle çağdaş eğitim reformları, öğretmenleri sadece içerik bilgisi sunan rollerini değiştirmiş ve kendilerini

daha sorgulamacı ve problem çözme becerisine sahip bireyler haline getirmişlerdir (NRC, 2006). Öte yandan eğitim sistemini çalıştıracak araç ve gereçleri kullanacak ve kullandıracak olan öğretmenin, niteliği ve yeterliliği eğitim öğretim faaliyetinin başarıya ulaşmasında en önemli faktördür (Büyükkaragöz ve diğ., 1998).

Günümüzde bilgiyi algılayıp yorumlayabilecek insanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için de analiz, sentez, genelleme yapabilen, bilgi, beceri üretebilen ve uygulayabilen yaratıcı bireyler yetiştirilebilmelidir. Bu durumda, eğitim sistemimizde temel amaç, öğrencilerimize mevcut bilgileri aktarmaktan çok bilgiye ulaşma becerilerini kazandırmak olmalıdır (Kaptan ve Korkmaz, 1999; Kahyaoğlu ve Yangın, 2007). Düşünen, irdeleyen, bilgiye ulaşabilen ve yaratıcı bireyler yetiştirilmesinde fen derslerinin önemi büyüktür. Pek çok ülkede, fen derslerine karşı bir endişe yaşanmaktadır ve bu endişenin kaynağı olarak da fenden uzaklaşmak gösterilebilir (Osborne, Simon ve Collins, 2003). Okul programlarında fen dersleri genellikle; fen konularında genel bilgi vermek, diğer bir deyişle fen okur-yazarlığını sağlamak, fen dersleri aracılığıyla zihin ve el becerileri kazandırmak ve fen veya teknoloji alanlarındaki meslek eğitimine temel oluşturmak amaçlarına sahiptir (Kaptan ve Korkmaz, 1999). Bu nedenle, geleceğin sorun çözebilen bireylerini yetiştirmek için programlarda önemli bir yeri olan fen derslerini verecek öğretmenlerin de eğitim sistemindeki yerleri oldukça önemlidir.

Fen bilgisi öğretmenliği eğitimi üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Fen öğretmeni yetiştirme programları bazen felsefi temellerindeki belirsizlikler bazen de bilimin doğasına yönelik

yaklaşımlarında meydana gelen kavram kargaşaları yüzünden başarı ile yürütülememektedir (Mellado, 1997). Bu durumda öğretmen adaylarının alan bilgisi ve alan öğretimi bilgisinin yanında mesleğe karşı tutumları da öğretmenlik mesleğinde başarılı olmalarında etkilidir (Akpınar, Yıldız ve Ergin, 2006). Arslan ve Özpinar (2008); çalışmalarında, öğretmenlerden sahip olmaları beklenen becerilerle eğitim fakültelerinde öğretmen adaylarına kazandırılması amaçlanan mesleki yeterlik ve nitelikler arasında bir uyum olduğunu ve öğretmen adaylarının MEB'in arzuladığı nitelik ve becerilerin çoğunluğuna sahip olacak şekilde yetiştiğini tespit etmişlerdir.

1.1.Amaç

Bu çalışmanın amacı, fen bilgisi öğretmen adaylarının aldıkları eğitimle birlikte öğretmenliğe ve aldıkları eğitime bakışlarındaki değişimleri tespit etmektir. Bu amaçla aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

Fen Bilgisi Öğretmenliği Programı öğretmen adayları tarafından isteyerek mi seçilmiştir?

Öğretmen Adaylarının, programı okumaya başladıktan sonra, "Fen Bilgisi Öğretmenliği"ni isteyerek mi seçtiniz?" sorusuna verdiği cevapta bir değişiklik olmuş mudur?

"Özel Alan" ve "Öğretmenlik Meslek" Dersleri (Formasyon) öğretmenlik mesleğine yönelik olarak öğretmen adaylarını nasıl etkilemiştir?

Öğretmen Adaylarının, birinci sınıfta aldıkları "Özel Alan" ve "Öğretmenlik Meslek" Dersleri (Formasyon) beklentilerini karşılamış mıdır?

2.YÖNTEM

2.1.Model

Bu araştırma, nitel bir durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Durum çalışmaları, bir varlığın mekana ve zamana bağlı olarak tanımlandığı ve özelleştirildiği (Büyüköztürk ve diğ, 2013) ve güncel bir olguyu kendi gerçek yaşam çevresi içinde çalışan, olgu ve içinde bulunduğu çevre arasındaki sınırların kesin hatlarıyla belirgin olmadığı ve birden fazla kanıt veya veri kaynağının mevcut olduğu durumlarda kullanılan, bir araştırma yöntemidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

2.2.Çalışma Grubu

Bu araştırma 2012-2013 eğitim öğretim yılında İstanbul ili içinde bulunan bir devlet üniversitesinin eğitim fakültesi Fen Bilgisi Eğitimi Programı'nda öğrenim gören 31 birinci sınıf öğrencisi ile yürütülmüştür.

2.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmamızın veri toplama aracı olarak kullanılan görüşme soruları; kavramsal çerçeve oluşturulduktan, alan yazın çalışması ve ön görüşmeler yapıldıktan sonra araştırmanın amacı ve alt problemleri hakkında veri toplayacak sorular seçilerek araştırmacılar tarafından hazırlanmıştır. Veri toplama amacı ile 4 adet temel soru sorulmuştur ve verilen cevaba göre soruları genişletici ek sorular sorulmuştur. Bu sorular çoğunlukla, öğretmen adaylarının sorulara "evet", "kısmen" ve "hayır" yanıtları verecekleri ve ardından bu yanıtların nedenlerini açıklayabilecekleri şekilde oluşturulmuştur. Adayların ilk aşamada verecekleri "evet", "kısmen" ve "hayır" yanıtları ile genel bir çerçeve oluşturmak, açıklamalar ile de görüşlerin

derinlemesine incelenebilmesi amaçlanmıştır. Soruların, 3 uzman görüşü alınarak amaca uygunluğu onaylanmıştır.

2.4.Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Veriler araştırmacılar tarafından toplanmıştır. Analiz için her bir öğretmen adaylarına birer kod numarası verilmiş, aday çalışmanın tamamında bu kod numarası ile anılmıştır. Örnek olarak 26. öğretmen adayının cevapları verilirken aday metinde "(26)" şeklinde ifade edilmiştir.

Toplanan veriler; betimsel analiz yöntemlerinden içerik analizi yapılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi; verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması ile bulguların yorumlanması basamaklarını içerir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Elde edilen nitel veriler gerekli görülen yerlerde nicelleştirilerek sayısal olarak ifade edilmiştir.

Araştırmada sorular öncelikle araştırmacılar tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek çeşitli temalara ve kodlara ayrılmıştır. Daha sonra araştırmacılar bir araya gelerek bu tema ve kodlar karşılaştırmış ve kodlara verilen cevaplar üzerinde uzlaşmıştır. Aşağıda örnek bir kodlamaya yer verilmiştir:

Soru: Fen Bilgisi Öğretmenliği Programını isteyerek mi seçtiniz? Lütfen cevabınızın nedenini açıklayınız.

Cevap: *Evet. "Bu programın alan derslerine küçüklüğümden beri ilgim vardı, eğlenceli gelirdi, aynı zamanda öğretmenliği de kendime yakın buluyordum. Bu nedenle seçtim, mutluymum."*

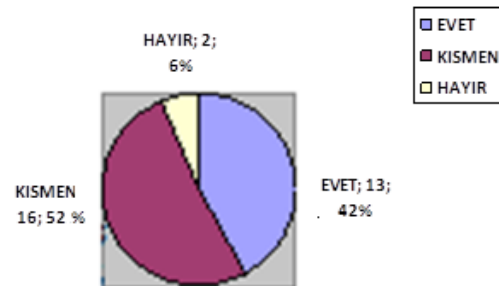
Kod: Fen derslerine yönelik ilgi ve öğretme isteği.

3.BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmaya katılan öğretmen adaylarının sorulara verdikleri cevapların yapılan içerik analiz sonuçları verilmektedir.

3.1. Fen Bilgisi Öğretmenliği Programı Öğretmen Adayları Tarafından İsteyerek mi Seçilmiştir? Alt Problemine Ait Bulgular ve Yorumlar

"Fen Bilgisi Öğretmenliği Programını isteyerek mi seçtiniz? Lütfen cevabınızın nedenini açıklayınız." sorusuna tüm öğretmen adaylarının yanıt verdikleri görülmektedir. Adayların 13'ü (%41,9) evet, 16'sı (%51,6) kısmen ve 2'si (%6,4) de hayır cevabını vermiştir. Bu cevaplara bakıldığında öğretmen adaylarının büyük çoğunluğunun okudukları bölümü isteyerek seçtikleri anlaşılmaktadır. Evet cevabı verenler öncelikli tercih olarak fen bilgisi öğretmenliğini seçtiklerini, kısmen evet cevabını verenler ise matematik, mühendislik bölümlerinde de okumayı istediklerini ancak buldukları bölümden de memnun olduklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 1. "Okuduğunuz alanı isteyerek mi seçtiniz? Lütfen cevabınızın nedenini açıklayınız." Sorusuna öğretmen adayların verdikleri cevaplar

Bu soruya **EVET** yanıtı veren öğretmen adaylarının verdikleri cevapların içerik analizi sonucunda kodların şu başlıklar altında toplandığı görülmüştür: “Fen derslerine yönelik ilgi ve öğretme isteği, ailede öğretmen bulunması ve çocukluk hayali olması, doğru bilgilerle kaliteli bir eğitim sürme isteği” .

Soruya evet cevabı veren 13 adaydan 10 tanesi fen derslerine yönelik ilgiden ve öğretme isteğinin etkisinden, 2 tanesi ailede öğretmen olmasından etkilendiği için ve çocukluk hayali olduğundan, 1 aday da kaliteli bir eğitim almak istediği için ilgili bölümü seçtiğini ifade etmiştir.

Örneğin 2 kodlu aday, “*Fen bilgisi eğitiminin inceleme alanında bulunan derslere (FİZİK, KİMYA, BİYOLOJİ) ilgim ve başarımla olduğu için ve öğretmekten zevk aldığım için bu alanın öğretmenliğini tercih ettim.*”

3 kodlu aday ise, “*Öğretmen olmayı çok istiyordum, fen derslerinde de başarılı olduğum için istedim.*” şeklinde cevap vermiştir.

Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar incelendiğinde programı isteyerek seçen öğretmen adaylarının çoğunluğunun; ders anlatma ve öğretme isteğine sahip oldukları, öğretmen olmayı istedikleri görülmektedir (3, 6, 10, 11, 17, 22, 24, 25, 26). Diğer cevaplarda ise fen derslerine yönelik ilgileri olduğu (2, 3, 4, 6, 11, 20, 24, 25), ailelerinde öğretmen bulunduğu veya aileleri istediği (16, 17) için seçtikleri görülmektedir. Örneklem grubunda yer alan iki öğrenci seçimlerinde ailelerinin önemli olduğunu (16, 17) belirtmektedir. Özellikle 17 kodlu öğrencinin verdiği cevap öğretmenlik mesleğinin saygınlığını vurgulaması açısından dikkat çekicidir. Özellikle yabancı uyruklu öğ-

rencilerin ailelerinde bu mesleğe önem verildiği cevaplarında görülmektedir. 17 kodlu öğrenci cevabında bu durumu şu şekilde ifade etmiştir:

“...*Annem, babam öğretmen olmamı çok isterdi. Babam öğretmenlik okumak için 2 defa üniversite sınavına girdiğini kazanamadığını anlatırdı. Benim öğretmen olmam benim ve ailem için gururdur...*”

16 kodlu öğrenci ise öğretmenliğin kadınlara uygun bir meslek olduğu vurgusunda bulunmuştur. Bu iki öğrencinin yabancı uyruklu olduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir. Bu öğrencilerin verdiği cevaplardan anlaşılacağı üzere, ülkelerinde öğretmenlerin saygınlığının oldukça iyi olduğu düşünülebilir. Türkiye’de de öğretmenliğin bazı kesimler tarafından kadınlara uygun bir meslek olduğu halk arasında konuşulmakla birlikte Türkiye’de yaşayan öğrencilerin bu vurguyu yapmaması dikkat çekicidir. Öğretmenlerde genellikle, güzel bir geleceğin oluşmasına katkıda bulunmayı isteyen idealist duyguların bulunması arzu edilen bir durumdur. Ancak öğretmen olmayı isteyerek seçen adayların cevapları incelendiğinde, bu anlamda yüksek duyuşsal tepkiyi sadece bir öğrencinin verdiği görülmektedir (26).

“Fen Bilgisi Öğretmenliği Programını **KISMEN** yanıtı veren öğretmen adaylarının verdikleri cevapların içerik analizi sonucunda kodların şu başlıklar altında toplandığı görülmüştür: “Puan tuttuğu için, atanabilme endişesi taşıdığı için ve öğretmen lisesi mezunu olduğu için.”

Programı kısmen isteyerek seçen öğretmen adaylarının çoğu, öncelikli tercihleri olmamakla birlikte puanları burayı tuttuğu için okuduklarından bahsetmektedirler (3, 5, 8, 9, 12, 15, 18, 21, 23, 29). Bu cevabı veren öğretmen adaylarının, asıl

tercihlerinin özellikle matematik öğretmenliği ve mühendislik programlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Matematik öğretmenliği, tıp ve mühendislik programlarını öncelikle istemelerine rağmen Fen Bilgisi Öğretmenliği Program'ında bulunmaktan da şikâyetçi olmadıklarını, bu programında kendilerine uyduğunu ifade etmektedirler. 21 kodlu öğrencinin verdiği “*puanım burayı tuttuğu için zorunluluktan*” cevaptan anlaşılacağı gibi puanların tercih yapmadan önce görülmesi nedeni ile öğrencinin dışarıda kalmayacak şekilde çok fazla istememekle birlikte, mantığa dayalı bir tercih yaptığı anlaşılmaktadır. 27 kodlu öğrenci ise mantıksal seçimini yapmasında İstanbul’un güzel bir şehir olmasının etkili olduğunu belirtmiş, programı istememekle birlikte bu sebepten ötürü bölümü seçtiğini belirtmiştir.

İki öğrenci kısmen cevabını seçmiş olmakla birlikte, özelde fen bilgisi öğretmenliğinin genelde ise öğretmenliğin kendilerine çok uygun bir meslek olduğunu belirtmektedirler. Bu öğrencilerin biri (1) öğretmenliği sevmekle birlikte iyi bir ders anlatabileceğine dair kendisi ile ilgili tereddütler yaşadığını ifade etmektedir. 13 kodlu öğrencinin ise verdiği cevaptan, başta ilk tercihi olmamakla birlikte bulunduğu yerden oldukça memnun olduğu ve tamamen kabullendiği görülmektedir. Adayların bazıları öğretmen lisesinde okuduklarına vurgu yapmışlar ve çok erken yaşlardan itibaren öğretmen olmayı düşündüklerini Fen Bilgisi tercihlerini ise lisede sayısal okumalarının etkilediğini belirtmektedirler (7, 13). Öğrencilerin ek puan avantajı nedeni ile büyük çoğunluğunun öğretmen lisesi çıkışlı olmasına karşın sadece iki öğrencinin öğretmen lisesi vurgusu yapması öğretmen liselerin işlevleri ve önemi üzerinde düşünülmesi gerektiğini düşündürmektedir.

Soruya **HAYIR** yanıtı veren öğretmen adaylarının verdikleri cevapların içerik analizi sonucunda kodların şu başlıklar altında toplandığı görülmüştür: “Okulun popülaritesi ve başka bir bölüm okuma isteği”.

Soruya hayır yanıtı veren öğretmen adaylarının verdikleri yanıtlardan özellikle öğretmenlik bölümü okumak istedikleri; fen bilgisi öğretmeni olmak için özel bir ifade kullanmadıkları gözlenmiştir. Bu durum liseden henüz mezun olan öğrencilerin meslek edinme kaygısı taşımalarının ve özel alan ile ilgili henüz farkındalık geliştiremediklerinin bir sonucu olabilir.

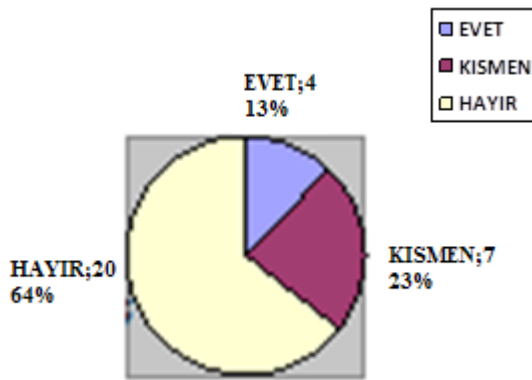
Soruya hayır yanıtını veren 14 kodlu öğretmen adayının cevabı dikkat çekicidir.

“LYS’de heyecanlandığım için iyi bir sonuç elde edemedim. En azından bu okul mezunu olmak için burayı seçtim.”

şeklinde cevap veren öğrencinin ileriki yıllarda fikrinin değişip değişmemesi, öğretmenlik mesleği eğitiminin bir öğretmen adayını nasıl şekillendireceği hakkında fikir vermesi açısından önem taşımaktadır. İstemediği halde sırf üniversitenin popülaritesinin etkisi ile ilgili üniversiteye giden öğrenciler yeteri kadar başarı sağlayamaz ise ilgili üniversite bölümlerinin eğitim kalitelerini olumsuz etkileyebilir. Mutlu ve başarılı bir meslek yaşamı sürdürmek açısından yapılan işin sevilerek yapılmasının önemi büyüktür. Eğer ilerleyen yıllarda bu adayın öğretmenlik mesleği ile ilgili yargıları pozitif anlamda değişmez ise hem meslek açısından hem de kendi kişisel mutluluğu açısından olumsuz etkilerin ortaya çıkması olasıdır.

3.2. Öğretmen Adaylarının, Programı Okumaya Başladıktan Sonra, “Fen Bilgisi Öğretmenliği”ni İsteyerek mi Seçtiniz?” Sorusuna Verdiği Cevapta Bir Değişiklik Olmuş Mudur? Alt Problemine Ait Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen adaylarının, programı okumaya başladıktan sonra, “Fen Bilgisi Öğretmenliğini isteyerek mi seçtiniz?” şeklindeki ilk soruya vermiş oldukları cevapta eğitime başladıktan sonra, “daha önce verdikleri cevapta değişiklik olup olmadığı” sorulmuştur. Bu soruya adayların 4’ü (%13) evet, 7’si (%23) kısmen ve 20’si (%64) hayır cevabını vermişlerdir.

Şekil 2. “Programı okumaya başladıktan sonra, birinci soruya (Fen Bilgisi öğretmenliğini isteyerek mi seçtiniz?) verdiğiniz cevapta bir değişiklik oldu mu? eğer oldu ise bu değişiklikte programın hangi özellikleri etkili olmuştur?” Sorusuna Öğretmen Adaylarının Verdikleri Cevaplar

Soruya EVET yanıtı veren 4 adayın tamamı programın kolay geldiğini belirtmişlerdir. Bu dört adayın 3’ü programın kolay olmasını olumlu duygular ile ifade etmektedirler. Örneğin bir aday bu durumu şu şekilde ifade etmektedir “Programdaki dersler zevkli ve kolay anlaşılıyor”.

Programın kolay olduğunu belirten bir diğer aday ise bu durumdan olumsuz etkilendiğini ve programdan tatmin olmadığını belirtmekte ve bu durumu şu şekilde ifade etmektedir; “Program beklediğimden kolay, yetersiz geldi”. Bir aday ise programın beklediğinden daha zor olduğunu dersleri kolay anlayamadığını belirtmiştir.

Programın öğrencilere aynı şekilde verilmesine rağmen uygulanan müfredatı kimi öğrenci beklediğinden kolay bulup daha fazla motive olmuş; kimisi de kolay olmasından kaynaklı bir doyumsuzluk durumu yaşamış, kimi öğrenci de programın zor olmasından şikayet etmiştir. Bu bulgu bize, eğitimde bireysel farklılıklar olabileceğini ve her bireyin eğitimine olabildiğince özen gösterilmesi gerektiğini gösterir. Bu durumda bireysel farklılıklara uygun değişik yöntem ve teknikler ile eğitimin zenginleştirilmesinin önemine dikkat etmemiz gerektiği düşünülebilir.

Adayların daha önceki düşüncelerinde eğitime başladıktan sonra KISMEN değişiklik olduğunu bildiren 7 adayın cevaplarının içerik analizi sonucu kodlar; “Öğretmenliğe yatkın hissetme, başarılı olduğunu kanıtlama isteğinin gelişmesi, eğlenceli bulma, derslerin ilgi çekici bulunması, Öğretme hazzını sevme ve mezuniyet sonrası hakkında endişeler oluşması” şeklinde altı başlık altında gruplanmıştır. İki aday “kendimi öğretmenliğe yatkın hissetmeye başladım” derken diğer kodların her biri sadece birer aday tarafından belirtilmiştir. Bu durumda kısmen görüşlerinin değiştiğini söyleyen adayların nedenlerinin bireysel farklılıklar gösterdiği görülmekle birlikte altı adayın bu değişimi pozitif duygularla ifade ettiği, bir adayın ise atanma kaygısı yaşamaya başlama şeklinde olumsuz duygular geliştirdiği görülmektedir. Bu

öğrenci bu duygularını “*öğretmenliğin kendime uygun bir meslek olduğunu hissediyorum ama mezun olduktan sonra atanma kaygısı yaşıyorum*” şeklinde ifade etmektedir.

Okudukları programı seçme nedenlerinde değişiklik oldu mu sorusuna adayların büyük bir çoğunluğu **HAYIR** cevabını vermişlerdir. Hayır cevabını verenler çoğunlukla neden belirtmemiş, belirtenler de özellikle dersleri ve hocaları sevdiklerini ve programı eğlenceli buldukları için görüşlerinin değişmediğini söylemişlerdir. Adayların büyük bir kısmı okudukları programı ya öncelikli istek olarak ya da ikincil istek olarak seçtiklerini belirttiği ve görüşlerinde değişiklik olmadığı dikkate alındığında bu olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu durum eğitim fakültesini seçen öğrencilerin alana dair olumlu motivasyona sahip olduğunu ve eğitim fakültelerinin de bu durumu destekliyor olduğunu göstermektedir denilebilir. Bu geleceğin öğretmenlerinin niteliği ve öğretmenlerin eğitim fakültelerinde hazırlanmasının önemi açısından olumlu bir durumdur.

Programın öğrencilere aynı şekilde verilmesine rağmen uygulanan müfredatı kimi öğrenci beklediğinden kolay bulup daha fazla motive olmuş; kimisi de kolay olmasından kaynaklı bir yetersizlik durumu algılamıştır. Bu bulgu bize, eğitimde farklılıklar olabileceğini ve her bireyin eğitimine olabildiğince özen gösterilmesi gerektiğini gösterir. Bireysel farklılıklar eğitimin dikkat çekici bir unsurudur.

Bazı öğrencilerin cevaplarından, dersleri eğlenceli ve zevkli buldukları, dersleri ve ortamı sevdikleri anlaşılmaktadır. Özellikle yapılandırmacı eğitimin de öngördüğü gibi öğrenci merkezli bir anlayışın

hayata geçirilmesi ve özellikle fen bilgisi branşının doğasına da uygun olan yaparak yaşayarak öğrenme faaliyetlerinin programda zengin bir şekilde yer alıyor olması onların programa karşı pozitif ilgi ve duyguya sahip olmasına neden oluyor olabilir. Elde edilen verilere bakıldığında, bazı öğrenciler dersleri kolay bulurken, bazı öğrenciler ise zor bulmaktadır. Öğretmen adaylarının yaşadıkları çevre, sosyal hayat, aile yapısı, ailenin okur yazarlık durumu kendilerinde oluşmuş “öğretmenlik algısını” şekillendirmiş, öğretmen adayı da öğretmen eğitimi ile karşılaştığında farklılıklar hissetmiş olabilirler. Diğer yandan öğrencilerin, farklı ders çalışma alışkanlığına ve farklı öğrenme stillerine sahip olabileceği göz ardı edilmemelidir. Bir başka bakış açısı ile bakılacak olursa; bazı öğrenciler çok fazla zorlanmadan sınıfı geçmeyi yeterli bulurken, iyi bir öğretmen ve bilim insanı olmak isteyenler daha kapsamlı ve nitelikli eğitime ihtiyaç duyuyor olabilirler.

3.3. “Özel Alan” ve “Öğretmenlik Meslek” Dersleri (Formasyon) Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Olarak Öğretmen Adaylarını Nasıl Etkilemiştir? Alt Problemine Ait Bulgular ve Yorumlar

“Özel Alan ve Öğretmenlik Meslek Dersleri (formasyon) öğretmenlik mesleğine yönelik olarak öğretmen adaylarını nasıl etkilemiştir?” problemine cevap aramak için öğretmen adaylarına yöneltilen “Bir öğretmen adayı olarak 1. sınıfta aldığımız alan ve öğretmenlik meslek (formasyon) dersleri öğretmenlik mesleğine yönelik olarak sizi nasıl etkiledi” sorusuna ait cevapların içerik analizi sonucunda öğretmen adaylarının verdiği cevaplar Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Bir Öğretmen Adayı Olarak 1. Sınıfta Aldığınız Alan ve Öğretmenlik Meslek (Formasyon) Dersleri Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Olarak Sizi Nasıl Etkiledi? Sorusuna Öğretmen Adaylarının Verdiği Cevapların Yüzde ve Frekansları

Soru 3: Bir öğretmen adayı olarak 1. sınıfta aldığınız alan ve Öğretmenlik Meslek Dersleri (formasyon) öğretmenlik mesleğine yönelik olarak sizi nasıl etkiledi?	f	%	f	%
Cevap var	31	100		
			Öğrencilere yaklaşımın ve onlarla iletişimin nasıl olması gerektiğini öğrendim	20 64.5
			Teorinin yanında pratik de yapılması gerektiğini düşünüyorum.	5 16.0
			Öğretmenlik hayatıma yönelik bilgilendim.	4 13.0
			Bu dönem kendimi ilk döneme göre daha rahat hissediyorum.	2 6.5
Toplam			31	100

Tablo 1’de görüldüğü gibi öğretmen adaylarının, aldıkları özel alan ve öğretmenlik meslek derslerinin (formasyon); “öğrencileri ile nasıl iletişim kuracakları ve öğrencilere daha donanımlı nasıl ders aktaracakları hakkında bilgi edindikleri” duygularının oluşmasına katkı sağladığını ifade ettikleri görülmektedir. Aynı zamanda, öğretmen adayları; derslerin uygulama yönünün eksik kaldığını düşünmekte, derslerde daha aktif olmak istemekte ve başarılı bir öğretmen olmak için çalıştıklarını belirtmektedirler. Genel olarak öğretmen adayları, özel alan ve öğretmenlik meslek derslerinin (formasyon) “kısmen” beklentilerini karşıladığını ifade etmişlerdir. Öğretmen adayları derslerde öğrendikleri konuların meslek hayatlarında işlerine yarayacağını ifade etmekte, daha çok ilköğretim seviyesinde öğretecekleri konulara yoğunlaşmak istediklerinden bahsetmektedirler. Ancak öğretmenlikle ilgili daha aktif uygulamalı

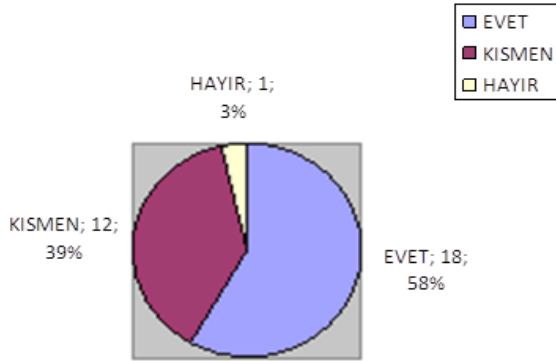
dersler beklentileri henüz birinci sınıf olmalarından kaynaklı olabilir. İlerleyen sınıflarda bu beklentilerinin etkili bir şekilde karşılanması durumunda bu duygularında olumlu değişim oluşmasına neden olabileceği gibi beklentilerinin karşılanmamasının üzüntüsünü de yaşayabilirler. Bu sorudan görüldüğü üzere öğrenciler aldıkları derslerin ve bu derslerin kendilerine etkilerinin oldukça farkındadırlar. Bu nedenle öğretmen yetiştiren kurumların farkındalığı yüksek ve ne beklediğini bilen bir gruba eğitim verdiğinin bilincinde olması ve içeriğini ihtiyacı karşılayacak şekilde düzenlemesinde yarar vardır.

3.4. Öğretmen Adaylarının, Birinci Sınıfta Aldıkları “Özel Alan” ve “Öğretmenlik Meslek” Dersleri (Formasyon) Beklentilerini Karşılımış mıdır? Alt Problemine Ait Bulgular ve Yorumlar

Öğretmen adaylarının birinci sınıfta aldıkları özel alan bilgisi alan dersleri ve öğretmenlik meslek derslerinin (formasyon) beklentilerini karşılayıp karşılamadığına ilişkin verilen cevapları Şekil 3’de görülmektedir.

Şekil 3. Öğretmenlik meslek dersleri (formasyon) ve alan derslerine yönelik beklentileriniz karşılandı mı? Sorusuna Öğretmen Adaylarının Verdikleri Cevaplar

Şekil 3’den de anlaşıldığı gibi öğretmen adaylarının öğretmenlik meslek dersleri (formasyon) ve alan derslerine yönelik beklentilerinin karşılanmadığını sadece bir aday ifade etmiş, diğer adayların tamamı kısmen veya tamamen beklentilerinin karşılandığını belirtmişlerdir. Adayların ilk yılın sonunda bu şekilde bir anlayışa sahip olmaları olumlu bir uyum sürecini yaşadıklarını düşünebilir. Öğrencilerin genellikle lise yıllarında yüksek beklenti oluşturabileceği ve fakülteye geldiklerinde hayal kırıklığı yaşayabilme olasılığı dikkate alındığında öğretmen adaylarının bu duyguyu pek yaşamamış olmaları eğitim fakülteleri açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Beklentilerinin karşılandığını soruya **EVET** yanıtı vererek ifade eden öğretmen adaylarının cevapları

içerik analizine göre analiz edildiğinde 6 adayın “İletişimim kolaylaştı, 6 adayın “Bu konular meslek hayatımda bana ileride fayda sağlayacak”, 5 adayın “Dersler daha anlaşılır hale geldi” ve 1 adayın “İnsan psikolojisini öğrendim” şeklinde cevap verdiği görülmektedir.

KISMEN beklentilerim karşılandı cevabını verenler ise “Derslerden verim aldım (4 aday), dersleri yüzeysel buldum (4 aday), ortama ait olumsuzluklar var (1 aday), çok konu var (1 aday), yeterince bilgi edinemedim (1 aday), ilköğretim konuları üzerine yoğunlaşmalı diye düşünüyorum (1 aday),” şeklinde gruplandırılan ifadelerde bulunmuşlardır. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi kısmen cevabını veren 12 adayın 8’inin genellikle olumsuz nedenlerden dolayı beklentilerinin kısmen karşılandığını, sadece 4 adayın olumlu anlamda kısmen beklentilerinin karşılandığını belirttiği görülmektedir. Örneğin olumlu beklenti karşılanmasını belirten bu adaylardan biri bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “*Almış olduğum dersler sonucunda geliştiğimi hissettim*”.

Kısmen beklentilerinin karşılandığını söyleyen adaylardan bazıları programın ve derslerin umdukları kadar yeterli olmadığını belirtirken, bir aday “*dersler çok yüzeysel ve lise bilgilerimizin üzerine çok fazla çıkmadığını hissediyorum*” şeklinde bu duygusunu ifade etmektedir. Bazı adaylar ise ortamdan kaynaklı olarak bekledikleri fiziksel ortamı bulamadıklarını belirtmişlerdir. Bu durumu bir aday şu şekilde ifade etmektedir; “*Hiç böyle eski etrafı yıkık dökük bir okul hayal etmemiştim. Daha iyi bir semtte daha güzel bir binada eğitim görmeyi isterdim*”.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, öğretmenlik meslek dersleri (formasyon) ve alan derslerinin öğretmen adaylarının beklentilerini büyük ölçüde karşıladığı görülmektedir. Özellikle iletişimlerinin kolaylaştığı, öğrendiklerini meslek hayatlarında kullanacak olmaları, dersleri daha iyi anlayabilir hale gelmeleri gibi cevaplar beklentilerinin karşılandığını görmek açısından önemlidir. Beklentilerinin kısmen karşılandığını ifade eden öğretmen adayları genellikle dersleri yüzeysel bulduklarını, yeterince bilgi edinemediklerini, ortama ait çeşitli olumsuzluklarla karşılaştıklarını ve daha çok ilköğretime yönelik konular üzerinde yoğunlaşmak istediklerinden bahsetmişlerdir.

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Çalışmadan elde ettiğimiz sonuçları özetlersek genellikle öğretmen adaylarının bölümlerini kısmen isteyerek tercih ettiği, programa başladıktan sonra fikirlerinde değişiklik olmadığı, alan ve formasyon derslerine karşı beklentilerinin karşılandığı ve bu derslerin kendilerini geliştirip mesleğe hazırladığı ifadelerinde bulduklarından bahsedilebilir.

Literatürde çeşitli değişkenlerin öğretmen adaylarının tutum ve mesleğe yönelik görüşlerinde değişikliğe yol açıp açmadığını araştıran çalışmalara rastlamaktayız (Ghaith ve Yaghi, 1997; Doğan ve Çoban, 2009; Özder, Konedralı ve Zeki, 2010; İltar ve Köksalan, 2011; Tataroğlu, Özgen ve Hakan, 2011). Çalışmanın sonucunda öğretmen adaylarının öğretmenlik meslek eğitimine yönelik çeşitli olumlu ve olumsuz görüşleri olduğu tespit edilmiş, ancak zaman içinde bu görüşlerin değişiklik gösterebileceği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada ise verilen cevaplar analiz edildiğinde eğitim fakültesinin birinci yılını tamamlayan fen bilgisi öğretmen adayla-

rın seçimlerini olumsuz etkileyen bir yaşantı ile karşılaşmadıkları ve ciddi bir olumsuz değişim yaşamadıkları anlaşılmaktadır. Öğretmen olmayı isteyerek seçen adayların aldıkları eğitimin, bu isteklerini desteklediğini ifade edenlerin oranı oldukça yüksek gözükmektedir.

Öğretmenlik mesleğinin değer sistemini toplumun temel değerleri şekillendirir (Çelikten, Şanal ve Yeni, 2005). Gerek aile vurgusunun yapılmaması, gerekse idealist duyguların belirlenmemesi, öğretmenlik mesleğinin toplumdaki algısı açısından düşündürücü bir durumdur. Oysa Oğuzkan (1998)'ın da, belirttiği gibi öğretmen, öğrencilerinin iyi birer insan ve yurttaş olarak yetişmesine uğraşmanın yanında, toplumun aydın bir üyesi olarak çevresini aydınlatma sorumluluğu ve toplumsal duyarlılığı olan bir mesleğin üyesidir. Verilen cevaplar bu duyarlılığın istenilen düzeyde olmadığını düşündürmektedir.

Terzi ve Tezci (2007), eğitim fakültesi öğrencilerinin tutumlarını inceledikleri çalışmalarında program ve sınıf değişkenleri açısından öğrenci tutumlarında anlamlı bir farklılık gözlenmediğini bildirmiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını incelediği çalışmalarında Baykara Pehlivan (2008), tutum puanları ortalamaları arasında annenin eğitim durumuna göre anlamlı farklılık gözlenmezken, babanın eğitim durumunda ise farklılığın okuyazar ile okumaz-yazmaz, ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite mezunları arasında okuyazarın aleyhine olduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü gibi farklı değişkenler öğretmen adaylarının tutumlarında ve görüşlerinde anlamlı farklılık oluşturabilir veya oluşturamayabilir. Önemli olan bu görüşlerin tespit edilmesi, öğrencilerin görüş-

lerine değer verilip farkındalık geliştirilmesidir. Bu çalışma bulgularında araştırma yapılan eğitim fakültesinde öğretmen adaylarının beklentilerinin büyük ölçüde karşılandığı düşünülebilir. Ancak ilerleyen sınıflarda adayların farkındalık düzeyleri arttıkça yeni beklentiler edinmeleri de olasıdır. Eğitim ortamları öğrencilerin beklentileri doğrultusunda şekillendirilebilirse, tutum ve görüşlerinde olumlu yönde gelişme olacağı düşünülmektedir. İyi bir öğretmen olma doğrultusundaki beklentilerin karşılanacağı ortamlar geleceğin nitelikli öğretmenlerini yetiştirmek için önemlidir.

Doğan ve Çoban (2009), eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ve kaygı düzeylerinin belirlenmesi, tutum ve kaygı arasındaki ilişkinin incelenmesi ve tutum ve kaygı düzeylerini etkileyen değişkenlerin saptanmasını amaçladıkları çalışmalarında mesleğini sevenlerin ve iş bulma konusunda iyimser olanların daha olumlu bir tutuma sahip oldukları saptanmıştır. İş bulma konusunda karamsar olanların daha kaygılı oldukları tespit edilmiştir. Bu literatür çalışması sonucu elde edilen bulgular ile çalışmamızda ortaya çıkan, liseden henüz yeni mezun olan, ellerinde bulunan puanlar ile istihdam edilme ve iş bulma olasılığı yüksek bir mesleği seçme kaygısı taşıyarak ve henüz tam olarak farkındalık geliştirmeden bazı öğrencilerin öğretmenlik mesleğini seçtiklerinin görülmesi bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Meslek edinme bireylerde ciddi bir kaygı durumu oluşturmakta, seçim yapılması gereken durumlarda taraflı davranılmasına yol açmaktadır. Öğretmenlik mesleğini seçen adayların içinde bu duyguların etkisi ile seçimlerini yapmış olanların olduğu görülmektedir. Buna rağmen bazı adayların mezun olduktan sonra atanma kaygısı yaşadıkları da görülmektedir.

Gelecek kaygısı taşıyan birey liseden yeni mezun olmuş bir öğrenci de olsa, atama bekleyen bir öğretmen adayı da olsa kaygı durumu neticesinde vereceği kararlarda kendi kişisel özelliklerini ve beklentilerini ikinci planda tutarak dış etkenlerin baskısı ile taraflı hareket edebilir. Bu durumda yapılan seçimler bireylerin yaşama ve mesleğe dair olumsuz duygu ve düşüncelere sahip olmalarına yol açabilir.

Aktepe (2005) çalışmasında, eğitimde öğrencilerin bireysel farklılıklarının farkına varmanın, verilecek olan konunun özelliğine göre uygun yöntem ve teknikleri kullanmanın, eğitim etkinliklerinin içeriğini öğrencinin bireysel farklılığına göre belirlemenin öneminden bahsetmiştir. Çalışmamız bu görüşü desteklemektedir. Çalışmamızda programın öğrencilere aynı şekilde verilmesine rağmen uygulanan müfredatı kimi öğrenci beklediğinden kolay bulduğundan dolayı pozitif duygular yaşarken; kimi de kolay olduğunu düşündüklerinden dolayı bir doyumsuzluk durumu yaşamaktadır. Bu bulgu, eğitimde farklılıklar olabileceğini ve her bireyin eğitime olabildiğince özen gösterilmesi gerektiğini gösterir. Bireysel farklılıkları dikkate alma eğitime çeşitlilik katar. Uygulanacak etkinliklerin çeşitlenmesi ile eğitim ortamları daha eğlenceli hale gelebilir. Bu durum çalışmamızın bir diğer bulgusu ile de desteklenmektedir. Bazı öğrencilerin cevaplarından, dersleri eğlenceli ve zevkli buldukları, dersleri ve ortamı sevdikleri anlaşılmaktadır. Özellikle yapılandırmacı eğitiminde öngördüğü gibi eğitim fakültesinde, öğrenci merkezli bir anlayışın hayata geçirilmesinin belli düzeyde gerçekleştirilmiş olmasının sonucu olarak öğretmen adayları, programa karşı olumlu duygulara sahip olabilirler.

5.ÖNERİLER

Bu çalışmada elde edilen veriler bir durum saptaması yapmak amacı ile toplanmıştır. Ortaya çıkan durumların nedenleri hakkında daha kapsamlı ve neden sonuç ilişkisini inceleyen araştırmalar tasarlanabilir. Öğretmen adaylarının beklentilerinin olabildiğince karşılanması hem daha nitelikli bir öğretmen yetiştirme programı oluşmasına, hem de geleceği yetiştiren öğretmenlerin mesleklerini daha coşkuyla yapmalarını sağlayacaktır. Öğretmenlerin beklentilerinin karşılanıp karşılanmadığı ile ilgili yürütülen çalışmanın devamı olarak; adayların gelişmelerinin sürekli izlenmesi için gözlem ve görüşmeler yapılırsa, konu ile ilgili daha derinlemesine bilgilere ulaşılabilir.

Öğrencilerin programdan beklentilerindeki ve beklentilerinin karşılanmasındaki farklılıklar dikkate alındığında, öğretmen yetiştiren kurumların bireysel farkları daha fazla dikkate alan program ve ilköğretim düzeyinde özel öğretim yöntemleri konusunda içeriklerin zenginleştirilmesi fayda sağlayıcı olabilir. Ayrıca eğitimde motivasyonun istenen düzeyde olması için öğrenciler, çok kolay ve çok zor olmayan ama gücünü biraz zorlayacak düzeyde zorluk derecesine sahip eğitim uygulamalarına ihtiyaç duyarlar. Eğitim fakültesi program ve içeriklerin bu durum dikkate alınarak hazırlanabilir.

6.KAYNAKÇA

- AKTEPE, V., (2005).** Eğitimde Bireyi Tanımının Önemi .Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 6(2),15-24.
- AKPINAR, E. YILDIZ, E., ve ERGİN. Ö., (2006).** Fen Bilgisi Öğretmen Adaylarının

Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 19: 56–62

ARSLAN, S., ve ÖZPINAR, İ., (2008). Öğretmen Nitelikleri: İlköğretim Programlarının Beklentileri ve Eğitim Fakültelerinin Kazandırdıkları. Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Dergisi, 38–63.

BAYKARA PEHLİVAN, K., (2008). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Sosyo-Kültürel Özellikleri Ve Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları Üzerine Bir Çalışma. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4(2), 151-168.

BÜYÜKKARAGÖZ, S., MUSTA, M., YILMAZ, H., ve PİLTEN, Ö., (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş (Eğitimin Temelleri), Konya:Mikro Yayınları: No.07.

BÜYÜKÖZTÜRK, Ş., KILIŞ ÇAKMAK, E., AKGÜN, Ö.E, KARADENİZ, Ş., ve DEMİREL, E., (2013). Bilimsel Araştırma Yöntemleri, 15. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.

CÜCELOĞLU, D., ve ERDOĞAN, İ., (2013). Öğretmen olmak: Bir Cana Dokunmak. İstanbul: Final Kültür Sanat Yayınları.

ÇELİKTEK, M., ŞANAL, M., ve YENİ, Y., (2005). “Öğretmenlik Mesleği Ve Özellikleri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı : 19 Yıl : 2005/2, s.207-237.

DOĞAN, T., ve ÇOBAN, A. E., (2009). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Eğitim ve Bilim, 34(153), 157-168.

- ERDOĞAN, İ., (2010).** “Türk Milli Eğitim Sistemi”, (Editör: İrfan Erdoğan), Eğitim Bilimleri (Türk Eğitim Sistemi, Eğitim Tarihi, Eğitim Felsefesi, Eğitim Ekonomisi), Kitapsal Basım Yayın Dağıtım, İSBN; 978-605-4368-45-7, İstanbul.
- ERDOĞAN, İ., (2011).** Sınıf Yönetimi, Alfa yayınevi, İstanbul.
- GHAITH, G., and YAGHI, H., (1997).** Relationships among experience, teacher efficacy, and attitudes toward the implementation of instructional innovation. *Teaching and Teacher Education*, 13(4), 451-458
- İLTER, İ., ve KÖKSALAN, B., (2011).** Sınıf Öğretmeni Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Olan Tutumları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 21(1), 113-128.
- KAHYAOĞLU, M., ve YANGIN, S.,(2007).** “İlköğretim Öğretmen Adaylarının Mesleki Özyeterliklerine İlişkin Görüşleri”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 1, 73-84.
- KAPTAN, F., ve KORKMAZ, H., (2001).** İlköğretimde Fen Bilgisi Öğretimi Modül 7. Ankara: MEB Yayınları.
- MELLADO, V., (1997).** Preservice Teachers’ Classroom Practice and Their Conceptions of The Nature of Science. *Science and Education*. 6, 331-354.
- NATIONAL RESEARCH COUNCIL (NRC) (1996).** National Science Education Standards. Washington, DC: National Academy Press.
- OĞUZKAN, F., (1998).** Öğretmenliğin Üç Yönü, Ankara: Kadıoğlu Mat.
- OSBORNE, J.F., SIMON, S., and COLLINS, S., (2003).** Attitudestowards Science: A Review oftheLiteratureand its Implications. *International Journal of Science Education*, 25(9), 1049–1079.
- ÖZDER, H., KONEĐRALI, G. ,ve ZEKİ, C., P. (2010).** Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi [Educational Administration: Theory and Practice], 16(2), 253-275.
- POYRAZ, C., (2010).** “Eğitimin Kavramsal Temelleri”, (Editör: İrfan Erdoğan), Eğitim Bilimleri (Türk Eğitim Sistemi, Eğitim Tarihi, Eğitim Felsefesi, Eğitim Ekonomisi), Kitapsal Basım Yayın Dağıtım, İSBN; 978-605-4368-45-7, İstanbul.
- TATAROĞLU, B., ÖZGEN, K., ve ALKAN, H., (2011).** Matematik öğretmen adaylarının öğretmenliği tercih nedenleri ve beklentileri. In 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications (pp. 27-29).
- TERZİ, A. R., ve TEZCİ, E., (2007).** Necatibey Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 315.
- YILDIRIM, A., ve ŞİMŞEK. H., (2008).** Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (7. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

BEDEN EĞİTİMİ VE SPOR YÜKSEKOKULLARINDA OKUYAN BAYAN ÖĞRENCİLERİN OKUMA ALIŞKANLIKLARININ İNCELENMESİ (FIRAT ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ)

EXAMINING READING HABITS OF FEMALE STUDENTS RECEIVING EDUCATION IN SCHOOL OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS (EXAMPLE OF FIRAT UNIVERSITY)

Özgür KARATAŞ¹, Murat KORKMAZ², A. Serdar YÜCEL³,
Serkan HACICAFEROĞLU⁴, Ahmet ATALAY⁵

¹*İnönü University Department of Health, Sports and Culture, Malatya, Turkey*

²*Güven Group Co. Inc. Finance Director, İstanbul -Turkey*

³*Firat University School of Physical Education and Sports, Elazığ, Turkey*

⁴*İnönü University Department of Health, Sports and Culture, Malatya, Turkey*

⁵*Ardahan University School of Physical Education and Sports, Ardahan, Turkey*

Özet: Bilgi çağı olarak adlandırılan günümüzde özellikle üniversite öğrencilerinin kazanması gereken en önemli becerilerden biride kuşkusuz sürdürülebilir okuma alışkanlığıdır. Özellikle kitleleri etkisi altına alan ve gittikçe büyüyen bir sektör haline gelen spor alanında eğitim alan bayan öğrencilerin bu alanda donanımlı ve verimli olmaları ile daha etken konuma gelmelerinde okuma alışkanlığı kazanmalarının önemli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Fırat Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan bayan öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmıştır. Çalışmanın evrenini Fırat Üniversitesi B.E.S.Y.O.da okuyan toplam 280 bayan öğrenci, örnekleme ise rastgele yöntemle seçilmiş toplam 177 bayan öğrenci oluşturmaktadır. Veriler SPSS 17.0 programı ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde) kullanılmıştır. Niteliksel kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ki-kare analizi uygulanmıştır. Araştırma sonucunda katılımcıların çoğunluğunun (% 56,7) okumaya günde yarım saatten daha az zaman ayırdıkları, % 66,7'sinin kütüphanelere nadiren gittikleri ve % 64,4'ünün üniversite öncesi eğitimleri süresince kendilerine okuma alışkanlığı kazandırılmadığı düşüncesinde oldukları belirlenmiştir. Ayrıca bölüm, sınıf ve gelir durumuna göre okuma süresi, son bir yıl içinde okunan kitap sayısı, günlük televizyon izleme süresi, öncelikli satın alma tercihi ve kütüphaneye gitme sıklığı gibi bazı değişkenlere göre farklılıklar olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Beden Eğitimi, Kitap Okuma, Okuma Alışkanlığı

Abstract: In our day referred to as the information age today, one of the most important skills that the university students should especially win, is no doubt a sustainable reading habit. Having the female students who have been studying in the field of sport, which has become a sector influencing particularly the masses and which has become a growing industry, it can be said that it is important for them to gain a habit of reading in acquiring a more active position by being more equipped and being efficient in this area. In this context, it was aimed at determining the reading habits of the female students studying in the School of Physical Education and Sports at the Fırat University and to reveal the differences in terms of some variables. The population of the study was consisted of total 280 female students studying at Fırat University, the School of Physical Education and Sports, and its sample was consisted of total 177 female students, selected by a random method. Data were analyzed by SPSS 17.0 program. Descriptive statistical methods were used in analyzing of the data (Number, Percent). Chi-square analysis was performed in the comparison of the qualitative categorical variables. As a result of the survey, it was determined that the majority of participants (56.7%) spent less than half an hour daily to read, 66.7% of them rarely went to the libraries and 64.4 % of them thought that they were not encouraged to read during the pre-university education. In addition, it was found out that there were some differences with respect to some variables such as reading time according to the department, grade and income status, the number of books read during the past one year, the daily television viewing time, the preferences of priority of purchase and the frequency of going to the libraries.

Key Words: Physical Education, Reading Book, Reading Habit

1. Giriş

İnsanlarda var olan merak duygusu, onları sürekli araştırmaya ve keşfe yöneltmektedir. Kişinin çevresindeki olayları keşfetmesinde ve bilgi dağarcığını sürekli artırmasında okuma her zaman önemli bir yer tutmuştur. Bilginin çok daha fazla önemli hale geldiği günümüzde okuma vazgeçilmez bir araç durumundadır. Çünkü okuma öğrenmenin temelini teşkil etmektedir (Yılmaz ve Benli, 2010: 282).

Okuma, basılı ya da yazılı sözcükleri duyu organları yoluyla algılama, bunları anlamlandırıp kavrama; zihinsel ve düşünsel bir edim, basılı ve yazılı simgelerle iletişimsel bir etkinlik içerisine girme, birtakım algısal ve bilişsel işlemlerden oluşan bir alma, yorumlama ve tepki verme sürecidir (akt: Saracaloğlu ve Karasakaloğlu, 2011: 99-100).

Okuma insanın içinde bulunduğu dünyayı ve insanları tanıtan, dünyasını zenginleştiren; bireysel ve toplumsal kimliğini kazanmasında etkili ve hayatı boyunca gerekli olan bir dil becerisidir. Okuma toplumların medeniyet içindeki yerlerini belirleyen bir özelliktir (Korkmaz, 2008: 71'den akt: Şahin, 2010: 1450).

Okuma çağdaş uygarlık değerlerinin oluşumunda, yayılmasında ve kuşaktan kuşağa aktarılmasında en etkili araçlardan biridir. Aynı zamanda, bireye farklı bakış açıları kazandıran bir eylemdir (Temizkan ve Sallabaş, 2009: 158, 170). Okuma, bilgi edinmenin altyapısını eleştirel düşünme ve yorum yapma gücünün temelini oluşturmaktadır (Ungan, 2008: 219). Okuma, bireyin hayatı algılamasında olayları ve durumları görmede ve

yönlendirmede ona yeni imkânlar sağlayan bir eylemdir (Gönen 2007: 61).

Okuma, insan davranışlarını şekillendiren, geliştiren ve kişiye engin dünya görüşü kazandıran bir eylemdir. Okuma insan yaşamının çocukluk evresinde okulla birlikte kazanılan bir etkinlik olmakla birlikte bu etkinliğin süreklilik kazanması okuma alışkanlığını ortaya çıkarmaktadır (Çakmak ve Yılmaz, 2009).

Kuşkusuz bilgi sahibi olmanın birçok yolu vardır. Okuma bu yollardan en etkili olanıdır. Okuma bireyin bilgi edinebilmesi ve öğrenmesi sağlar. Bunun yanında okuma bireyin; (Koç ve Müftüoğlu, 2008, s. 62'den akt: Arı ve Demir, 2013: 117).

- Davranış ve başkalarıyla ilişkilerini yönlendirir;
- İç dünyasını zenginleştirir;
- Bakış açısını genişletir;
- Çevresine önyargısız, yansız ve hoşgörülü bakmasını sağlar;
- Beğeni düzeyini artırır;
- Düşünme ve yaratma özgürlüğü ile değerlendirme alışkanlığı kazanmasını sağlar.

Toplumsal gelişmişlik göstergesi olarak görebileceğimiz okuma alışkanlığı bilgi tüketiminin temel aracıdır. Toplumsal gelişim için bilgi tüketimini artırmanın ve yenilikleri takip etmenin en sağlıklı yolu toplumu oluşturan fertlere düzenli ve sürekli okuma alışkanlığı kazandırmaktır (akt: Özbay vd., 2008: 119).

Okuma alışkanlığı, bireyin kişiliğini geliştiren, düşünce dağarcığını zenginleştiren ve dolayısıyla toplumda daha iyi bir yer edinmesini sağlayan en önemli araçtır (Yılmaz, 2006: 2).

Okuma alışkanlığı, yaşam boyu öğrenmenin temelini oluşturması nedeniyle de önemlidir. Bireylerin yaşamları boyunca elde ettikleri bilgi ve becerileri arttıran ve aynı zamanda bu değerlerin bireysel ve toplumsal yaşama uyarlanmasına olanak sağlayan beceridir (Odabaş, vd., 2008: 432, 435).

Bir toplumun ne düzeyde okuma alışkanlığına sahip olduğunu tespit etmenin iki yolu mevcuttur. Bunlardan biri doğrudan okuma alışkanlığının ölçülmesidir. Bu amaçla ölçüm yapılmak istenen kesim bireysel ya da grup olarak gözlem, görüşme veya anket uygulamasına dahil edilirler. Bu yöntemde hedef kitlenin okuma düzeyi benzer çalışmalarla ya da okuma alışkanlığı konusunda oluşturulan standartlarla karşılaştırılarak tespit edilmeye çalışılır. Bir diğeri ise okuma eylemi ile doğrudan ilişkili olan bir takım göstergelerden hareketle toplumun okuma düzeyini saptamaktır. Örneğin ülkede üretilen/satın alınan kitap, dergi ve gazete miktarı, kütüphane sayısı, kütüphane kullanım istatistikleri, kütüphanelerin sahip olduğu materyal miktarı ve türü gibi bazı ölçütler bunlardan bazılarıdır (Odabaş ve dğ., 2008: 439).

Bireylerin kitaba sahip olma bilinci, evlerde kütüphane oluşturma eğilimi, kitap hediye etme alışkanlığı ve kütüphanelerden yararlanma düzeyi bir ülkenin okuma etkinliğine verdiği önemi yansıtan bir göstergedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde gençlerin okuma alışkanlığı kazanmaları, bilinçli ve gelişmiş bir toplum oluşturma yolunda atılacak önemli bir adımdır (Gönen, Öncü ve Işıtan, 2004).

Günümüzde bireysel ve toplumsal gereksinimleri karşılamak için yaşam boyu öğrenme ne kadar önemli ise bireyin yaşam boyu öğrenebilme becerisi kazanabilmesi için okuma alışkanlığına

sahip olması da o kadar önemlidir (akt: Pekkanlı ve Kartal, 2010: 93).

Kitap okumanın en çok önem kazandığı yerlerden biride üniversiteler olarak görülmektedir. Buna rağmen her türlü mesleki yeterliliğin öğretildiği, sürekli araştırma-geliştirme faaliyetlerinin olması gereken ve güncel bilgiye mutlak surette ulaşmak zorunda olan üniversitemizde yapılan çeşitli araştırmalarda kitap okuma alışkanlığına ilişkin olumsuz sonuçlar elde edilmiştir (Arslan vd., 2009: 115).

Tel ve diğ. (2007), beden eğitimi ve spor bölümü öğrencileriyle yaptıkları çalışmanın sonucunda, beden eğitimi ve spor bölümü öğrencilerinin kitap okuma alışkanlıklarının olmadığını ve boş zamanlarını çoğunlukla sportif faaliyetlerle geçirdiklerini bulmuşlardır. Öğrenciler arasında kütüphaneye gitme oranı çok düşük çıkmıştır. Çalışmada öğrenciler, kitap okumama nedenleri olarak televizyona fazla zaman ayırdıklarını ve okulun okuma alışkanlığı kazandırmadığını ifade etmişlerdir (Tel vd., 2007: 185-199).

Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulunda okuyan öğretmen aday öğrenciler, yoğun bedensel ve zihinsel eğitimden geçmeleri nedeniyle ruhen, fikren, ilmen ve bedenen sağlam olması gerekir (Sunay ve Gündüz, 1994). Bunun yolu da, araştırmak ve kitap okumaktır. Çünkü bunlar; öğretmenlik mesleğine uygun psikomotor, duyuşsal ve bilişsel davranışları kazanmaları, meslekî formasyon kazanmaları için gereklidir. Meslek, yeni bilgilere ulaşmak için insanın araştırmaya verdiği çaba ve gayret, yadsınamaz bir gerçektir (Filiz, 2004: 234).

Ülkemizde Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarında okuyan öğrencilerin okuma alışkanlığını geliştirmek gerekmektedir. Bilginin hızlı artışı ve

değişimi spor alanında da kendini göstermektedir. Ülkemizi sporda başarıya getirecek önemli bir kitle olan Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu öğrencileri yani birer öğretmen, antrenör ve yönetici adayları gelecekte önemli roller üstleneceklerdir. Bu adayların başarıya ulaşmaları elbette donanımlı ve nitelikli olmalarına bağlıdır. Bunun en önemli araçlarından biri kitaplardır. Bilgi sürekli değişen ve gelişen bir yapı sergilemektedir. Bu yüzden kitap okumanın sürdürülebilir olması da önemlidir. Kitap okuma alışkanlığının çağın gerekliliği olarak özellikle üniversite öğrencilerine kazandırılması gerekmektedir.

Gerek Dünyada gerekse Türkiye’de okuma, okuma alışkanlığı, okuma eğilimleri, okuma alışkanlığı kazanılmasında önemli rol oynayabilen aile, öğretmen, televizyon, bilgisayar, kütüphane gibi faktörlere yönelik çeşitli araştırmalar yapılmakta ve çözüm önerileri geliştirilmeye çalışılmaktadır (Aksaçlıoğlu ve Yılmaz, 2007: 5).

Üniversitelerimizin başka bölümlerinde olduğu gibi ülkemize spor adamı yetiştiren bu bölümlerde de kitap okuma alışkanlığı yeterli düzeye ulaşamamış ve konuyla ilgili az sayıda araştırma yürütülmüştür (Arslan vd., 2009: 116). Toplum içerisinde ve aile içerisinde çeşitli roller ve görevler üstlenen, hala çalışma alanında erkek egemenliğinin hakim olduğu günümüzde bayanların spor sektöründe de etken konuma gelmeleri aldıkları eğitim vasıtasıyla nitelikli ve donanımlı olmalarını gerektirmektedir. Alan ile ilgili bilgi birikiminin kazanılmasında güncel ve yazılı kaynakların takip edilmesi önemlidir. Bunun sağlanması kazanılmış okuma becerileri ile mümkündür.

Bu bağlamda Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan bayan öğrencilerin kitap okuma

alışkanlıklarının belirlenmesi önem arz etmektedir. Bu araştırmanın amacı, Fırat Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulunda okuyan bayan öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmıştır.

2. AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Çalışma Elazığ Fırat Üniversitesi B.E.S.Y.O.’da (Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu) farklı bölümlerde okuyan bayan öğrencilere yönelik okuma alışkanlıklarının belirlenmesi ve bazı değişkenler açısından farklılıkların ortaya koyulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda Fırat Üniversitesi B.E.S.Y.O.’da yapılan araştırmada 178 kişiye anket uygulanmış, 177 anket değerlendirmeye alınmış ve anket soruları demografik özellikler ve okuma alışkanlıklarını ölçen sorulardan oluşmuştur. Araştırmada kullanılan anket formu Odabaş ve arkadaşları (2008)’nin “Üniversite Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı: Ankara Üniversitesi Örneği” isimli çalışmada kullandığı formdur. Araştırmanın evrenini B.E.S.Y.O’da okuyan 280 öğrenci, örneklemini ise rasgele yöntemle seçilmiş 177 bayan öğrenci oluşturmaktadır.

2.1. Verilerin İstatistiksel Analizi

Araştırmada elde edilen veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 17.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotları (Sayı, Yüzde) kullanılmıştır. Niteliksel kategorik değişkenlerin karşılaştırılmasında ki-kare analizi uygulanmıştır.

Elde edilen bulgular %95 güven aralığında, %5 anlamlılık düzeyinde değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Tablo 1: Katılımcıların Bölüm, Sınıf Ve Okuma Eylemine İlişkin Frekans Ve Yüzde Dağılımları

Değişkenler	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Hangi bölümde okuduğu	Spor Yöneticiliği	16	9,0
	Beden Eğitimi Öğretmenliği	59	33,3
	Antrenörlük (I. Öğretim)	63	35,6
	Antrenörlük(II. Öğretim)	33	18,6
	Spor Yöneticiliği (II. Öğretim)	6	3,4
	Toplam	177	100,0
Kaçınıcı sınıfta olduğu	Birinci Sınıf	36	20,3
	İkinci Sınıf	84	47,5
	Üçüncü Sınıf	40	22,6
	Dördüncü Sınıf	17	9,6
	Toplam	177	100,0
Okuma eylemine bir günde ayırdığı süre	<0,5 Saat	102	57,6
	0,5-1 Saat	62	35,0
	2-3- Saat	3	1,7
	>3 Saat	10	5,6
	Toplam	177	100,0
Son bir yıl içerisinde okuduğu kitap sayısı	Okumadım	21	11,9
	1-5 Kitap Okudum	85	48,0
	6-20 Kitap Okudum	52	29,4
	20 Den Fazla	19	10,7
	Toplam	177	100,0
Okuma alışkanlığına olumsuz yönde etki eden nedenler	Ekonomik Nedenler	12	6,8
	Kültürel Nedenler	11	6,2
	Eğitimsel Nedenler	38	21,5
	Çalışma Yoğunluğu Nedeniyle Fırsat Bulamama	59	33,3
	Gezi Eğlence Ya Da Dinlenmeye Çok Vakit Ayırma	57	32,2
	Toplam	177	100,0
Okuma eyleminden aldığı keyif	Hiç	11	6,2
	Az	21	11,9
	Biraz	62	35,0
	Çok	83	46,9
	Toplam	177	100,0

Tablo 1’de öğrencilerin hangi bölümde okudukları değişkenine göre araştırmamıza en fazla antrenörlük I. öğretimde (%35,6) okuyan öğrencilerinin katıldığı, öğrencilerin çoğunun ikinci sınıfta (%47,5) okudukları, öğrencilerin çoğunluğunun okuma eylemine bir günde (%57,6) <0,5 saat arasında süre ayırdıkları, öğrencilerin çoğunluğunun son bir yıl içerisinde okuduğu

kitap sayısının 1-5 kitap arasında olduğu, okuma alışkanlığına olumsuz yönde etki eden nedenlerin başında (%33,3) çalışma yoğunluğunun olduğu ve okuma eyleminden (46,9) çok keyif aldıkları belirlenmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Kütüphane Ve Okumaya Yönelik Bazı Frekans Ve Yüzde Dağılımları

Değişkenler	Gruplar	Frekans(n)	Yüzde (%)
Okumayı zor ve sıkıcı buluyorum	Tamamen Katılıyorum	15	8,5
	Katılıyorum	22	12,4
	Ne Doğru Ne Yanlış Buluyorum	25	14,1
	Katılmıyorum	72	40,7
	Kesinlikle Katılmıyorum	43	24,3
	Toplam	177	100,0
İlgi çekici kitaplar bulamıyorum	Tamamen Katılıyorum	17	9,6
	Katılıyorum	37	20,9
	Ne Doğru Ne De Yanlış Buluyorum	45	25,4
	Katılmıyorum	58	32,8
	Kesinlikle Katılmıyorum	20	11,3
	Toplam	177	100,0
Kütüphaneye gitmekten hoşlanıyorum	Tamamen Katılıyorum	31	17,5
	Katılıyorum	51	28,8
	Ne Doğru Ne De Yanlış Buluyorum	43	24,3
	Katılmıyorum	36	20,3
	Kesinlikle Katılmıyorum	16	9,0
	Toplam	177	100,0
Bana kitap hediye edilmesinden çok mutlu oluyorum	Tamamen Katılıyorum	45	25,4
	Katılıyorum	61	34,5
	Ne Doğru Nede Yanlış	23	13,0
	Katılmıyorum	21	11,9
	Kesinlikle Katılmıyorum	27	15,3
	Toplam	177	100,0

Tablo 2’de öğrencilerin çoğunluğunun (%65.0) okumayı zor ve sıkıcı bulmadıkları, genel oranla öğrencilerin %36,8’nin ilgi çekici kitaplar bulmadıkları, %46.3’ünün kütüphaneye gitmekten

hoşlandıkları ve %59.9’unun kendilerine kitap hediye edilmesinden mutluluk duydukları belirlenmiştir.

Tablo 3: Katılımcıların Okuma Alışkanlıklarına Yönelik Frekans Ve Yüzde Dağılımları

Değişkenler	Gruplar	Frekans (n)	Yüzde (%)
İlk, orta ve lise eğitimi sırasında genel olarak bakıldığında eğitim sisteminin ya da öğretmenlerin size okuma alışkanlığı kazandırdığına inanıyor musunuz?	Evet	63	35,6
	Hayır	114	64,4
	Toplam	177	100,0
Babanızın eğitim durumu	İlköğretim Terk Yada Mezunu	79	44,6
	Ortaöğretim Terk Yada Mezunu	80	45,2
	üniversite Terk Yada Mezunu	18	10,2
	Toplam	177	100,0
Annenizin eğitim durumu	İlköğretim Terk Yada Mezunu	105	59,3
	Ortaöğretim Terk Yada Mezunu	63	35,6
	üniversite Terk Yada Mezunu	9	5,1
	Toplam	177	100,0
Evinize düzenli olarak gazete ve dergi gibi süreli yayınlardan satın alınmakta mıdır?	Evet	39	22,0
	Hayır	138	78,0
	Toplam	177	100,0
Zorunlu harcamalarınız dışında bir miktar paraya sahip olsanız bununla öncelikle ne alırdınız?	Kaset veya Cd	5	2,8
	Yiyecek	27	15,3
	Kitap	32	18,1
	Giyecek	99	55,9
	Diğer	14	7,9
	Toplam	177	100,0
Ülkemizde kütüphane hizmetlerinin yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?	Evet	55	31,1
	Hayır	122	68,9
	Toplam	177	100,0
Kütüphanelere hangi sıklıkla gidersiniz?	Hemen Her Gün	10	5,6
	Her Hafta	34	19,2
	Her Ay	15	8,5
	Nadiren	118	66,7
	Toplam	177	100,0

Son bir yılda kütüphaneden ödünç aldığınız kitap sayısı nedir?	1-3	104	58,8
	4-15	45	25,4
	16 dan fazla	7	4,0
	Hiç	21	11,9
	Toplam	177	100,0
Günde ortalama kaç saat televizyon seyredersiniz?	<0,5 Saat	79	44,6
	0,5-1 Saat	54	30,5
	2-3 Saat	12	6,8
	>3 Saat	32	18,1
	Toplam	177	100,0
Genellikle boş zamanlarınızda en çok hangi aktivite içinde bulunursunuz?	Tv Seyrederim	29	16,4
	Müzik Dinlerim	47	26,6
	Bilgisayar / İnternette Eğlenirim	15	8,5
	Alışveriş Yerlerini Gezerim	14	7,9
	Kitap Okurum	12	6,8
	Arkadaşlarımla Vakit Geçiririm	35	19,8
	Sinemaya Giderim Yada Film Seyrederim	12	6,8
	Diğer	13	7,3
	Toplam	177	100,0

Tablo 3’de katılımcıların “İlk, orta ve lise eğitimi sırasında genel olarak bakıldığında eğitim sisteminin ya da öğretmenlerin size okuma alışkanlığı kazandırdığına inanıyor musunuz?” sorusuna %64,4’ünün hayır cevabını verdikleri; Babalarının eğitim durumunun çoğunlukla (%45,2) ortaöğretim terk ya da mezunu oldukları, annelerinin eğitim durumunun (%59,3) çoğunlukla ilköğretim terk ya da mezunu oldukları, düzenli olarak gazete ve dergi gibi süreli yayınlardan satın almadıkları

(%78,0), zorunlu harcamaları dışında bir miktar paraya sahip olsalar öncelikle (%55,9) giyecek alacakları, Ülkemizde kütüphane hizmetlerinin yeterli olmadığını düşündükleri (%68,9), kütüphanelere nadiren gittikleri (%66,7), son bir yılda kütüphaneden ödünç aldığınız kitap sayısının (%58,8) 1-3 arasında olduğu, günde ortalama (%44,6) <0,5 saat televizyon seyrettikleri, genellikle boş zamanlarında (%26,6) müzik dinledikleri belirlenmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Okudukları Bölümlerin Bazı Değişkenlere Göre Ki-Kare Analizi

		Spor Yöneticiliği		Beden Eğitimi Öğretmenliği		Antrenörlük (i. Öğretim)		Antrenörlük (n. Öğretim)		Spor Yöneticiliği (n. Öğretim)		p
		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
Okuma eylemine günde ortalama ne kadar süre ayırmaktasınız?	<0,5 Saat	7	%43,8	33	%55,9	43	%68,3	15	%45,5	4	%66,7	X ² =24,257 p=0,019
	0,5-1 Saat	7	%43,8	23	%39,0	15	%23,8	17	%51,5	0	%0,0	
	2-3- Saat	0	%0,0	0	%0,0	2	%3,2	1	%3,0	0	%0,0	
	>3 Saat	2	%12,5	3	%5,1	3	%4,8	0	%0,0	2	%33,3	
Son bir yıl içinde okuduğunuz kitap sayısı kaçtır?	Okumadım	2	%12,5	3	%5,1	10	%15,9	3	%9,1	3	%50,0	X ² =23,167 p=0,026
	1-5 Kitap Okudum	5	%31,2	29	%49,2	33	%52,4	17	%51,5	1	%16,7	
	6-20 Kitap Okudum	6	%37,5	23	%39,0	14	%22,2	9	%27,3	0	%0,0	
	20'den Fazla	3	%18,8	4	%6,8	6	%9,5	4	%12,1	2	%33,3	
Sizce okuma alışkanlığına en fazla engel olan ya da olumsuz yönde etki eden neden hangisidir?	Ekonomik Nedenler	0	%0,0	6	%10,2	1	%1,6	5	%15,2	0	%0,0	X ² =37,311 p=0,002
	Kültürel Nedenler	3	%18,8	3	%5,1	3	%4,8	0	%0,0	2	%33,3	
	Eğitimsel Nedenler	4	%25,0	17	%28,8	9	%14,3	5	%15,2	3	%50,0	
	Çalışma Yoğunluğu Nedeniyle Fırsat Bulamama	7	%43,8	13	%22,0	27	%42,9	12	%36,4	0	%0,0	
	Gezi Eğlence Ya Da Dinlenmeye Çok Vakit Ayırma	2	%12,5	20	%33,9	23	%36,5	11	%33,3	1	%16,7	
Okumayı zor ve sıkıcı buluyorum	Tamamen Katılıyorum	1	%6,2	4	%6,8	3	%4,8	5	%15,2	2	%33,3	X ² =31,759 p=0,011
	Katılıyorum	0	%0,0	12	%20,3	8	%12,7	1	%3,0	1	%16,7	
	Ne Doğru Ne Yanlış Buluyorum	0	%0,0	13	%22,0	8	%12,7	4	%12,1	0	%0,0	
	Katılmıyorum	7	%43,8	18	%30,5	26	%41,3	18	%54,5	3	%50,0	
	Kesinlikle Katılmıyorum	8	%50,0	12	%20,3	18	%28,6	5	%15,2	0	%0,0	
Kütüphaneye gitmekten hoşlanıyorum	Tamamen Katılıyorum	3	%18,8	11	%18,6	10	%15,9	3	%9,1	4	%66,7	X ² =44,055 p=0,000
	Katılıyorum	5	%31,2	15	%25,4	13	%20,6	17	%51,5	1	%16,7	
	Ne Doğru Ne De Yanlış Buluyorum	5	%31,2	21	%35,6	15	%23,8	2	%6,1	0	%0,0	
	Katılmıyorum	0	%0,0	5	%8,5	21	%33,3	9	%27,3	1	%16,7	
	Kesinlikle Katılmıyorum	3	%18,8	7	%11,9	4	%6,3	2	%6,1	0	%0,0	

Zorunlu harcamalarınız dışında bir miktar paraya sahip olsanız öncelikli ne alırdınız?	Kaset Veya Cd	2	%12,5	0	%0,0	1	%1,6	0	%0,0	2	%33,3	X ² =51,014 p=0,000
	Yiyecek	3	%18,8	10	%16,9	8	%12,7	2	%6,1	4	%66,7	
	Kitap	3	%18,8	13	%22,0	11	%17,5	5	%15,2	0	%0,0	
	Giyecek	6	%37,5	34	%57,6	37	%58,7	22	%66,7	0	%0,0	
	Diğer	2	%12,5	2	%3,4	6	%9,5	4	%12,1	0	%0,0	
Günde ortalama kaç saat tv izliyorsunuz?	<0,5 Saat	5	%31,2	24	%40,7	34	%54,0	13	%39,4	3	%50,0	X ² =37,855 p=0,000
	0,5-1 Saat	6	%37,5	22	%37,3	14	%22,2	9	%27,3	3	%50,0	
	2-3 Saat	0	%0,0	0	%0,0	3	%4,8	9	%27,3	0	%0,0	
	>3 Saat	5	%31,2	13	%22,0	12	%19,0	2	%6,1	0	%0,0	
Genellikle boş zamanlarımızda en çok hangi aktivitede bulunursunuz?	Tv Seyrederim	2	%12,5	11	%18,6	13	%20,6	2	%6,1	1	%16,7	X ² =41,926 p=0,044
	Müzik Dinlerim	8	%50,0	17	%28,8	14	%22,2	8	%24,2	0	%0,0	
	Bilgisayar / İnternette Eğlenirim	0	%0,0	6	%10,2	6	%9,5	1	%3,0	2	%33,3	
	Alışveriş Yerlerini Gezerim	1	%6,2	4	%6,8	6	%9,5	1	%3,0	2	%33,3	
	Kitap Okurum	1	%6,2	6	%10,2	5	%7,9	0	%0,0	0	%0,0	
	Arkadaşlarımla Vakit Geçiririm	3	%18,8	11	%18,6	10	%15,9	11	%33,3	0	%0,0	
	Sinemaya Giderim Yada Film Seyrederim	0	%0,0	3	%5,1	4	%6,3	5	%15,2	0	%0,0	
	Diğer	1	%6,2	1	%1,7	5	%7,9	5	%15,2	1	%16,7	

H₀: Katılımcıların okumaya ayırdıkları süre ile okudukları bölümler birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre X²=24,257; p=0,019<0.05 olduğundan H₀ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla okuma süresi ile katılımcıların okudukları bölümler birbirinden bağımsız değildir.

H₁: Katılımcıların son bir yıl içinde okudukları kitap sayısı ile okudukları bölümler birbirinden bağımsızdır. Ki-Kare testine göre X²=23,167; p=0,026<0.05 olduğundan H₁ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla son bir yıl içerisinde okunan kitap sayısı ile bölümler birbirinden bağımsız değildir.

H₂: Katılımcıların okuma alışkanlıklarına en fazla engel olan ya da olumsuz yönde etki eden nedenler ile bölümler birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre X²=37,311; p=0,002<0.05

olduğundan H₂ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla okuma alışkanlıklarına engel olan ya da olumsuz etki eden nedenler ile katılımcıların okudukları bölümler birbirinden bağımsız değildir.

H₃: Katılımcıların okumayı zor ve sıkıcı bulup bulmadıklarına dair görüşleri ile bölümler birbirinde bağımsızdır. Ki-kare testine göre X²=31,759; p=0,011<0.05 olduğundan H₃ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla okumanın zor ve sıkıcı olmasına dair katılımcı görüşleri bölümler ile birbirinden bağımsız değildir.

H₄: Katılımcıların “Zorunlu harcamalarınız dışında paranız olsaydı ne alırdınız” sorusuna ilişkin görüşleri ile bölümler birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre X²=51,014; p=0,000<0.05 olduğundan H₄ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla

katılımcıların zorunlu harcamalar dışında bir miktar paraları ile ne alacaklarına dair görüşleri ile bölümler birbirinden bağımsız değildir.

H₅: Katılımcıların günde ortalama tv izleme süreleri ile bölümler birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=37,855$; $p=0,000<0.05$ olduğundan H₅ hipotezi ret edilir. Katılımcıların tv izleme süreleri ile bölümler birbirinden bağımsız değildir.

H₆: Katılımcıların genellikle boş zamanlarını değerlendirme biçimleri ile bölümler birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=41,926$; $p=0,044<0.05$ olduğundan H₆ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla katılımcıların boş zaman aktiviteleri ile okudukları bölümler birbirinden bağımsız değildir.

Tablo 5: Katılımcıların Gelir Düzeyine Göre Bazı Değişkenlere Yönelik Ki-Kare Analizi

		Alt Gelir Düzeyi		Orta Gelir Düzeyi		Orta üst Gelir Düzeyi		Üst Gelir Düzeyi		p
		n	%	n	%	n	%	n	%	
Okuma eylemine günde ortalama ne kadar süre ayırmaktasınız?	<0,5 Saat	10	%47,6	39	%60,9	45	%62,5	8	%40,0	$X^2=8,628$ $p=0,472$
	0,5-1 Saat	8	%38,1	20	%31,2	24	%33,3	10	%50,0	
	2-3- Saat	1	%4,8	2	%3,1	0	%0,0	0	%0,0	
	>3 Saat	2	%9,5	3	%4,7	3	%4,2	2	%10,0	
Son bir yıl içinde okuduğunuz kitap sayısı kaçtır?	Okumadım	2	%9,5	6	%9,4	13	%18,1	0	%0,0	$X^2=12,331$ $p=0,195$
	1-5 Kitap Okudum	11	%52,4	30	%46,9	34	%47,2	10	%50,0	
	6-20 Kitap Okudum	6	%28,6	18	%28,1	18	%25,0	10	%50,0	
	20 Den Fazla	2	%9,5	10	%15,6	7	%9,7	0	%0,0	
Sizce okuma alışkanlığına en fazla engel olan ya da olumsuz yönde etki eden neden hangisidir?	Ekonomik Nedenler	2	%9,5	5	%7,8	4	%5,6	1	%5,0	$X^2=41,723$ $p=0,000$
	Kültürel Nedenler	2	%9,5	1	%1,6	2	%2,8	6	%30,0	
	Eğitimsel Nedenler	4	%19,0	17	%26,6	11	%15,3	6	%30,0	
	Çalışma Yoğunluğu Nedeniyle Fırsat Bulamama	11	%52,4	17	%26,6	24	%33,3	7	%35,0	
	Gezi Eğlence Ya Da Dinlenmeye Çok Vakit Ayırma	2	%9,5	24	%37,5	31	%43,1	0	%0,0	

Okumayı zor ve sıkıcı buluyorum	Tamamen Katılıyorum	2	%9,5	9	%14,1	4	%5,6	0	%0,0	X ² =16,028 p=0,190
	Katılıyorum	0	%0,0	8	%12,5	9	%12,5	5	%25,0	
	Ne Doğru Ne Yanlış Buluyorum	1	%4,8	6	%9,4	14	%19,4	4	%20,0	
	Katılmıyorum	11	%52,4	26	%40,6	28	%38,9	7	%35,0	
	Kesinlikle Katılmıyorum	7	%33,3	15	%23,4	17	%23,6	4	%20,0	
Kütüphaneye gitmekten hoşlanıyorum	Tamamen Katılıyorum	6	%28,6	6	%9,4	17	%23,6	2	%10,0	X ² =45,473 p=0,000
	Katılıyorum	8	%38,1	13	%20,3	28	%38,9	2	%10,0	
	Ne Doğru Ne De Yanlış Buluyorum	1	%4,8	17	%26,6	12	%16,7	13	%65,0	
	Katılmıyorum	2	%9,5	21	%32,8	12	%16,7	1	%5,0	
	Kesinlikle Katılmıyorum	4	%19,0	7	%10,9	3	%4,2	2	%10,0	
Zorunlu harcamalarınız dışında bir miktar paraya sahip olsanız öncelikli ne alırdınız?	Kaset Veya Cd	2	%9,5	1	%1,6	2	%2,8	0	%0,0	X ² =17,043 p=0,148
	Yiyecek	5	%23,8	9	%14,1	8	%11,1	5	%25,0	
	Kitap	2	%9,5	11	%17,2	15	%20,8	4	%20,0	
	Giyecek	8	%38,1	36	%56,2	44	%61,1	11	%55,0	
	Diğer	4	%19,0	7	%10,9	3	%4,2	0	%0,0	
Günde ortalama kaç saat tv izliyorsunuz?	<0,5 Saat	9	%42,9	39	%60,9	25	%34,7	6	%30,0	X ² =35,490 p=0,000
	0,5-1 Saat	11	%52,4	15	%23,4	16	%22,2	12	%60,0	
	2-3 Saat	0	%0,0	3	%4,7	9	%12,5	0	%0,0	
	>3 Saat	1	%4,8	7	%10,9	22	%30,6	2	%10,0	
Genellikle boş zamanlarınızda en çok hangi aktivitede bulunursunuz?	Tv Seyrederim	1	%4,8	11	%17,2	15	%20,8	2	%10,0	X ² =53,195 p=0,000
	Müzik Dinlerim	1	%4,8	23	%35,9	16	%22,2	7	%35,0	
	Bilgisayar / İnternette Eğlenirim	3	%14,3	4	%6,2	8	%11,1	0	%0,0	
	Alışveriş Yerlerini Gezerim	2	%9,5	3	%4,7	2	%2,8	7	%35,0	
	Kitap Okurum	2	%9,5	4	%6,2	6	%8,3	0	%0,0	
	Arkadaşlarımla Vakit Geçiririm	4	%19,0	9	%14,1	18	%25,0	4	%20,0	
	Sinemaya Giderim Yada Film Seyrederim	4	%19,0	6	%9,4	2	%2,8	0	%0,0	
	Diğer	4	%19,0	4	%6,2	5	%6,9	0	%0,0	

H_0 : Katılımcıların okumaya ayırdıkları süre ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=8,628$; $p=0,472>0.05$ olduğundan H_0 hipotezi kabul edilir. Dolayısıyla okuma süresi ile katılımcıların gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır.

H_1 : Katılımcıların son bir yıl içinde okudukları kitap sayısı ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır. Ki-Kare testine göre $X^2=12,331$; $p=0,195>0.05$ olduğundan H_1 hipotezi kabul edilir. Dolayısıyla son bir yıl içerisinde okunan kitap sayısı ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır.

H_2 : Katılımcıların okuma alışkanlıklarına en fazla engel olan ya da olumsuz yönde etki eden nedenler ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=41,723$; $p=0,000<0.05$ olduğundan H_2 hipotezi ret edilir. Dolayısıyla okuma alışkanlıklarına engel olan ya da olumsuz etki eden nedenler ile katılımcıların gelir düzeyleri birbirinden bağımsız değildir.

H_3 : Katılımcıların okumayı zor ve sıkıcı bulup bulmadıklarına dair görüşleri ile gelir düzeyleri birbirinde bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=16,028$; $p=0,190>0.05$ olduğundan H_3 hipotezi

kabul edilir. Dolayısıyla okumanın zor ve sıkıcı olmasına dair katılımcı görüşleri ile katılımcıların gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır.

H_4 : Katılımcıların “Zorunlu harcamalarınız dışında paranız olsaydı ne alırdınız” sorusuna ilişkin görüşleri ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=17,043$; $p=0,148>0.05$ olduğundan H_4 hipotezi kabul edilir. Dolayısıyla katılımcıların zorunlu harcamalar dışında bir miktar paraları ile ne alacaklarına dair görüşleri ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır.

H_5 : Katılımcıların günde ortalama tv izleme süreleri ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=35,490$; $p=0,000<0.05$ olduğundan H_5 hipotezi ret edilir. Katılımcıların tv izleme süreleri ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsız değildir.

H_6 : Katılımcıların genellikle boş zamanlarını değerlendirme biçimleri ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=53,195$; $p=0,000<0.05$ olduğundan H_6 hipotezi ret edilir. Dolayısıyla katılımcıların boş zaman aktiviteleri ile gelir düzeyleri birbirinden bağımsız değildir.

Tablo 6: Katılımcıların Okudukları Sınıfa Göre Bazı Değişkenlere Yönelik Ki-Kare Analizi

		Birinci Sınıf		İkinci Sınıf		Üçüncü Sınıf		Dördüncü Sınıf		p
		n	%	N	%	n	%	n	%	
Okuma eylemine günde ortalama ne kadar süre ayırmaktasınız?	<0,5 Saat	19	%52,8	51	%60,7	24	%60,0	8	%47,1	$X^2=18,340$ $p=0,031$
	0,5-1 Saat	14	%38,9	31	%36,9	12	%30,0	5	%29,4	
	2-3- Saat	2	%5,6	0	%0,0	1	%2,5	0	%0,0	
	>3 Saat	1	%2,8	2	%2,4	3	%7,5	4	%23,5	
Son bir yıl içinde okuduğunuz kitap sayısı kaçtır?	Okumadım	4	%11,1	16	%19,0	0	%0,0	1	%5,9	$X^2=27,118$ $p=0,001$
	1-5 Kitap Okudum	21	%58,3	29	%34,5	25	%62,5	10	%58,8	
	6-20 Kitap Okudum	8	%22,2	30	%35,7	13	%32,5	1	%5,9	
	20 Den Fazla	3	%8,3	9	%10,7	2	%5,0	5	%29,4	

Okumayı zor ve sıkıcı buluyorum	Tamamen Katılıyorum	8	%22,2	6	%7,1	0	%0,0	1	%5,9	X ² =28,595 p=0,005
	Katılıyorum	1	%2,8	14	%16,7	6	%15,0	1	%5,9	
	Ne Doğru Ne Yanlış Buluyorum	3	%8,3	14	%16,7	7	%17,5	1	%5,9	
	Katılmıyorum	16	%44,4	30	%35,7	21	%52,5	5	%29,4	
	Kesinlikle Katılmıyorum	8	%22,2	20	%23,8	6	%15,0	9	%52,9	
Zorunlu harcamalarınız dışında bir miktar paraya sahip olsanız öncelikli ne alırdınız?	Kaset Veya Cd	0	%0,0	1	%1,2	4	%10,0	0	%0,0	X ² =25,571 p=0,012
	Yiyecek	4	%11,1	13	%15,5	9	%22,5	1	%5,9	
	Kitap	7	%19,4	14	%16,7	4	%10,0	7	%41,2	
	Giyecek	19	%52,8	52	%61,9	21	%52,5	7	%41,2	
	Diğer	6	%16,7	4	%4,8	2	%5,0	2	%11,8	
Kütüphanelere hangi sıklıkla gidersiniz?	Hemen Her Gün	0	%0,0	1	%1,2	6	%15,0	3	%17,6	X ² =24,857 p=0,003
	Her Hafta	12	%33,3	10	%11,9	8	%20,0	4	%23,5	
	Her Ay	3	%8,3	8	%9,5	3	%7,5	1	%5,9	
	Nadiren	21	%58,3	65	%77,4	23	%57,5	9	%52,9	
Günde ortalama kaç saat tv izliyorsunuz?	<0,5 Saat	15	%41,7	33	%39,3	27	%67,5	4	%23,5	X ² =35,280 p=0,000
	0,5-1 Saat	14	%38,9	25	%29,8	6	%15,0	9	%52,9	
	2-3 Saat	7	%19,4	5	%6,0	0	%0,0	0	%0,0	
	>3 Saat	0	%0,0	21	%25,0	7	%17,5	4	%23,5	
Genellikle boş zamanlarınızda en çok hangi aktivitede bulunursunuz?	Tv Seyrederim	0	%0,0	21	%25,0	5	%12,5	3	%17,6	X ² =42,882 p=0,003
	Müzik Dinlerim	12	%33,3	20	%23,8	10	%25,0	5	%29,4	
	Bilgisayar / İnternette Eğlenirim	0	%0,0	10	%11,9	4	%10,0	1	%5,9	
	Alışveriş Yerlerini Gezerim	4	%11,1	8	%9,5	2	%5,0	0	%0,0	
	Kitap Okurum	3	%8,3	3	%3,6	2	%5,0	4	%23,5	
	Arkadaşlarımla Vakit Geçiririm	8	%22,2	18	%21,4	6	%15,0	3	%17,6	
	Sinemaya Giderim Yada Film Seyrederim	5	%13,9	1	%1,2	6	%15,0	0	%0,0	
	Diğer	4	%11,1	3	%3,6	5	%12,5	1	%5,9	

H₀: Katılımcıların okumaya ayırdıkları süre ile okudukları sınıflar birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre X²=18,340; p=0,031<0.05 olduğundan H₀ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla okuma süresi ile katılımcıların okudukları sınıflar birbirinden bağımsız değildir.

H₁: Katılımcıların son bir yıl içinde okudukları kitap sayısı ile okudukları sınıflar birbirinden bağımsızdır. Ki-Kare testine göre X²=27,118; p=0,001<0.05 olduğundan H₁ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla son bir yıl içerisinde okunan kitap sayısı ile sınıflar birbirinden bağımsız değildir.

H₂: Katılımcıların okumayı zor ve sıkıcı bulup bulmadıklarına dair görüşleri ile sınıflar birbirinde bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=28,595$; $p=0,005<0.05$ olduğundan H₂ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla okumanın zor ve sıkıcı olmasına dair katılımcı görüşleri ile katılımcıların okudukları sınıflar birbirinden bağımsız değildir.

H₃: Katılımcıların “Zorunlu harcamalarınız dışında paranız olsaydı ne alırdınız” sorusuna ilişkin görüşleri ile sınıflar birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=25,571$; $p=0,012<0.05$ olduğundan H₃ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla katılımcıların zorunlu harcamalar dışında bir miktar paraları ile ne alacaklarına dair görüşleri ile okudukları sınıflar birbirinden bağımsız değildir.

H₄: Katılımcıların kütüphaneye gitme sıklıkları ile okudukları sınıflar birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=24,857$; $p=0,003<0.05$ olduğundan H₄ hipotezi ret edilir. Katılımcıların kütüphaneye gitme sıklıkları ile okudukları sınıflar birbirinden bağımsız değildir.

H₅: Katılımcıların günde ortalama Tv izleme süreleri ile sınıflar birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=35,280$; $p=0,000<0.05$ olduğundan H₅ hipotezi ret edilir. Katılımcıların Tv izleme süreleri ile okudukları sınıflar birbirinden bağımsız değildir.

H₆: Katılımcıların genellikle boş zamanlarını değerlendirme biçimleri ile okudukları sınıflar birbirinden bağımsızdır. Ki-kare testine göre $X^2=42,882$; $p=0,003<0.05$ olduğundan H₆ hipotezi ret edilir. Dolayısıyla katılımcıların boş zaman aktiviteleri ile sınıfları birbirinden bağımsız değildir.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

177 kişi üzerinde Fırat Üniversitesi B.E.S.Y.O’da okuyan bayan öğrencilerin okuma alışkanlıklarına

yönelik görüşleri sorgulanmıştır. Buna göre aşağıdaki sonuçlar çalışmanın özetini kapsamaktadır.

Katılımcıların çoğunluğunun (%57,6) okuma eylemine günde <0,5 saat arasında süre ayırdıkları belirlenmiştir. Geçgel ve Burgul (2009) çalışmalarında öğrencilere okumaya yeterince zaman ayırıp ayırmadıkları sorusuna öğrencilerin oldukça yüksek bir çoğunluğunun yeterince zaman ayırmadığını dile getirdiğini ifade etmişlerdir. Kolaç (2007) tarafından Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesinde sınıf öğretmenliği bölümünde okuyan 4. sınıf öğrencileri üzerinde yapılan araştırmada, sınıf öğretmeni adaylarının okumaya yeterli zaman ayıramadıkları ve kitap okuma noktasında kendilerini yeterli görmedikleri belirtilmiştir. Dökmen (1994) üniversite öğrencilerinin okuma ilgi ve alışkanlıklarını incelemiştir. Araştırmacı, çalışmasında üniversite öğrencilerinin öğrencilerin %69’unun yeterince kitap okuyamadıklarını tespit etmiştir. Bu sonuçlar araştırma bulgularımızla paralellik göstermektedir.

Öğrencilerin çoğunluğunun son bir yıl içerisinde okuduğu kitap sayısının 1-5 kitap arasında olduğu saptanmıştır. Bu bulgu, çeşitli araştırma sonuçları (Olson ve Gillis, 1983, s.125-129; Dökmen, 1990, s.69; McNinch ve Steelman, 1990, s.203-205; Semerci, 2002) ile örtüşmektedir. Odabaş ve ark., (2008)’nin üniversite öğrencileri arasında yaptıkları çalışmada bir yılda öğrencilerin yarısı (% 46,1) en fazla beş kitap okuduğunu, hiç kitap okumadığını belirten % 4,6’lık grupta birlikte öğrencilerin yaklaşık yarıya yakınının ya hiç kitap okumadığı ya da en fazla 5 kitap okuduğu belirlemiştir. Can ve ark., (2010) ergenlik dönemi içerisinde bulunan öğrencilerin bir yıl içerisinde 1-5 ve 6-11 adet kitap okuduğu belirlemiştir.

Yılmaz Aydın (2006)'ın, 2003-2004 öğretim yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesinde yaptığı araştırmasında, sınıf öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının gelişmediği ve okuma düzeylerinin düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar araştırma sonuçlarımızla paralellik göstermektedir. Bir başka çalışmada da Japonların bir yılda ortalama 25, İsveçlilerin 10, Fransızların ise 7 kitap okuduğu; ülkemizde ise bir yılda altı kişiye yalnızca bir kitap düştüğü saptanmıştır (Arı ve Demir, 2013).

Okuma alışkanlığına olumsuz yönde etki eden nedenlerin başında (%33,3) çalışma yoğunluğunun geldiği ve katılımcıların (% 46,9) okuma eyleminden çok keyif aldıkları belirlenmiştir. Yılmaz (2009) araştırmasında Türkçe eğitimi bölümü öğrencilerinin %36'sı daha fazla okumalarını engelleyen birinci sebep olarak "günlük işler"i göstermiştir. "Rutin alışkanlıklar" daha fazla okumayı engellemede %22 oranıyla ikinci sırada yer almaktadır. İşimin yoğun olması ve televizyon seçenekleri %15 olarak aynı oranda gerçekleşmiştir. Gelir durumunun düşük olması %9, fizyolojik sebepler ise %3 oranındadır. Gömleksiz (2003) tarafından Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerine yapılan bir çalışmada; öğrencilerin kitap okumalarını etkileyen faktörlerin başında sırasıyla, arkadaş tavsiyesi, medyadaki tanıtımlar, öğretmen ve anne baba gelmektedir.

Katılımcıların çoğunluğunun (%65.0) okumayı zor ve sıkıcı bulmadıkları, Burley vd. (1984) tarafından yapılan çalışmada da araştırmaya katılan tüm üniversite öğrencileri okumayı sevdiklerini belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan katılımcıların % 46.3'ünün kütüphaneye gitmekten hoşlandıkları belirlenmiştir. Esgin ve Karadağ (2000) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada, öğrencilerin ancak %5'inin boş zamanlarını kütüphanede değerlendirdikleri, Gömleksiz (2003) tarafından Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerine yapılan bir çalışmada; öğrencilerin kütüphaneyi düzenli kullanmadıkları belirlenmiştir (Gömleksiz, 2003). Selvi (1998)'ye göre öğrencilerin okuma alışkanlığı kazanmalarında en etkili yollardan biri de kütüphanelere ve kaynaklara kolay erişim sağlamaktır. Öğrencilerin ihtiyaç duydukları bilgiye kolay ulaşmaları onların okuma alışkanlığı kazanmalarında önemli rol oynayacaktır (Selvi, 1998).

Katılımcıların "İlk, orta ve lise eğitimi sırasında genel olarak bakıldığında eğitim sisteminin ya da öğretmenlerin size okuma alışkanlığı kazandırdığına inanıyor musunuz?" sorusuna %64,4'ünün hayır cevabını verdikleri saptanmıştır. Bayram (2001)'ın üniversite öğrencileri üzerine yaptığı çalışmaya göre çalışmaya katılanların %36'sının kendilerine okuma alışkanlığının kazandırılmadığını belirtmişlerdir. Bu konu ailede anne-baba, okulda öğretmenler ve ilgili yöneticiler tarafından ele alınmalı ve bireylere temelden okuma alışkanlığının kazandırılması için çalışılmalıdır. Özellikle, bireyin hayatında yaşam boyu etkili bir role sahip olan öğretmenler bu bilinçle hareket ederek eğitim ve öğretimin her seviyesinde okuma alışkanlığı kazandıran etkinliklere yer vermelidirler (Tosunoğlu, 2002).

Katılımcıların çoğunluğunun (%45,2) baba eğitim durumu ortaöğretim terk ya da mezunu, anne eğitim durumu ise çoğunlukla (%59,3) ilköğre-

tim terk ya da mezunudur. Arıcı'nın (2005) iki bin öğrenci üzerinde yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin kitap okumaya, annemden görerek alıştım, diyenlerin oranı, %17,9; babamdan diyenlerin oranı %13,4'tür. Bu araştırma ailelerin kitap okumadığı, çocuklarına iyi bir model olmadıklarını göstermektedir.

Katılımcıların (%78,0) düzenli olarak gazete ve dergi gibi süreli yayınlardan satın almadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yılmaz (2009) araştırmasında Türkçe eğitimi bölümü öğrencilerinin gazete okuma alışkanlığı ile ilgili bulgularında örneklem grubunun %93'ünün gazete okuduğunu tespit etmiştir. Esgin ve Karadağ (2000) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin düzenli gazete okuyanların sayısını oldukça yetersiz olduğu ve süreli yayınları izlemedikleri belirlenmiştir.

Katılımcılardan ülkemizdeki kütüphane hizmetlerinin yeterli olmadığını düşünenlerin oranı %68,9'dur. Yılmaz (2006) araştırma sonucunda öğrencilerin okul kütüphanesini yetersiz bulduklarını tespit etmiştir.

Katılımcıların çoğunluğu (%66,7) kütüphanelere nadiren gitmektedirler. Yılmaz (2002) Öğretmenlerin halk kütüphanesi kullanma alışkanlıkları yok denecek kadar az olduğunu ve Öğretmenlerin lisans eğitimleri boyunca kütüphaneleri yeterince kullanmadıklarını belirlemiştir. Gömleksiz ve Telo (2003) tarafından Eğitim Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada öğrencilerin üniversite kütüphanesini düzenli kullanmadıkları ortaya konmuştur.

Katılımcıların %44,6'sı günde ortalama <0,5 saat televizyon seyretmekte ve % 26,6'sı genellikle boş zamanlarında müzik dinlemektedirler. Ersoy (2007)'a göre gençlerin bu dönemlerde sinema,

müzik ve eğlenceye daha fazla vakit ayırmaları, görsel iletişimin daha ilgi çekici olması onların kitap okuma alışkanlıklarını bir dereceye kadar olumsuz yönde etkileyebilir. Saracaloğlu vd., (2003) çalışmasında öğrencilerin daha çok gazete ve dergi okumayı tercih ettikleri ve okumaya engel olarak "televizyon izlemenin ve arkadaş sohbetinin daha çekici olmasını" gösterdikleri belirtilmektedir. Hughes-Hassel ve Lutz'un (2006) yapmış olduğu çalışmada da benzer bulgular elde edilmiştir.

- Katılımcıların bölümlerine göre okuma eylemine günde en fazla süreyi (%33,3) spor yöneticiliği (II. öğretim) bölümünde okuyanlar ayırmaktadır (Tablo 4).

- Son bir yıl içinde okunan kitap sayısı bakımından en fazla (%33,3) spor yöneticiliği (II. öğretim) bölümünde okuyanların 20'den fazla kitap okuduğu sonucuna ulaşılmıştır.

- Tüm bölüm öğrencilerinin okuma alışkanlığına en fazla engel olan ya da olumsuz yönde etki eden nedenlerin başında eğitimsel nedenlerin olduğunu belirtmişlerdir. Bu oran en fazla (%50,0) ile spor yöneticiliği (II. öğretim) bölümünde okuyan öğrencilere aittir.

- Spor yöneticiliği bölümünde okuyan öğrenciler (%50,0) diğer bölümlere göre okumayı zor ve sıkıcı bulmamaktadır.

- Kütüphaneye gitmekten daha çok (%66,7) spor yöneticiliği II. öğretim bölümünde okuyanlar hoşlanmaktadır.

- Zorunlu harcamalar dışında bir miktar paraya sahip olanlar içerisinde antrenörlük bölümü II. öğretim öğrencilerinin öncelikle (%66,7) giyecek alacakları sonucuna ulaşılmıştır.

- Günde ortalama en fazla televizyonu (%31,2), spor yöneticiliği normal öğretimde okuyan öğrenciler izlemektedir. Ayrıca spor yöneticiliği normal öğretimde okuyan öğrenciler genellikle boş zamanlarında en çok müzik dinleme (%50,0) aktivitesinde bulunmaktadır.

- Spor yöneticiliği bölümü I. öğretimde okuyan öğrencilerin %93.8'lik oranla diğer bölümlere göre okumayı zor ve sıkıcı bulmadıkları, yöneticilik II. öğretim öğrencilerinin ise % 83.6'sının kütüphaneye gitmekten daha çok hoşlandıkları sonucuna ulaşılmıştır.a

- “Zorunlu harcamalarınız dışında bir miktar paraya sahip olsanız ilk ne alırsınız” sorusuna yöneticilik

II. öğretim dışındaki tüm bölümlerdeki öğrencilerin çoğunlukla giyecek, yöneticilik II. öğretim öğrencilerinin ise yiyecek malzemesi alacaklarını belirtmişlerdir.

- Katılımcıların Tv izleme sürelerine bakıldığında yöneticilik II. Öğretim öğrencilerinin diğer bölümlere oranla daha az izledikleri belirlenmiştir.

- Yöneticilik I.öğretim, öğretmenlik ve antrenörlük 1.öğretim öğrencilerinin çoğunlukla boş zaman aktivitesi olarak müzik dinlemeyi, antrenörlük II.öğretim öğrencilerinin arkadaşlarla vakit geçirmeyi ve yöneticilik II.öğretim öğrencilerinin ise bilgisayar ve internette zaman geçirmeyi ve alışveriş yerlerini gezmeyi tercih ettikleri belirlenmiştir.

- Gelir düzeyine göre alt gelir seviyesindeki öğrencilerin 2 saat ve üzeri okuma oranları daha fazladır. Son bir yıl içinde okunan kitap sayısı oranına bakıldığında en fazla oran üst gelir düzeyine sahip yöneticilik II.öğretim öğrencilerine aittir.

- Okuma alışkanlığına en fazla engel olan ya da olumsuz yönde etki eden nedenlerin başında alt gelir düzeyine sahip öğrencilerin çalışma yoğunluğunun, orta gelire sahip öğrencilerin gezi, eğlence ya da dinlenmeye çok vakit ayırmanın, üst gelire sahip öğrencilerin ise çalışma yoğunluğunun geldiğini belirtmiştir.

- Alt gelir düzeyine sahip olan öğrenciler diğer gelir gruplarına göre çoğunluğu (% 85.7) okumayı zor ve sıkıcı bulmamaktadır. Alt gelir düzeyine sahip olan öğrenciler diğer bölümlere oranla (% 66.7) kütüphaneye gitmekten hoşlanmaktadır.

- “Zorunlu harcamaları dışında bir miktar paraya sahip olsanız ilk ne alırsınız” sorusuna alt gelire sahip öğrencilerin çoğunluğu yiyecek, orta ve üst gelire sahip olanlar ise giyecek alacaklarını belirtmiştir.

- Alt gelire sahip öğrenciler diğer bölümlere oranla çoğunluğu (% 95.3) daha az tv izlemektedir. Alt gelire sahip öğrencilerin boş zamanlarında daha çok arkadaşlarıyla vakit geçirdikleri ya da sinema, film izledikleri, orta gelirli öğrencilerin daha çok müzik dinledikleri ve üst gelire sahip olanların ise müzik dinleme ve alışveriş yerlerini gezme ile ilgilendikleri sonucuna ulaşılmıştır.

- İkinci sınıfta okuyan öğrencilerin çoğunluğu (%97.6) 1 saatten az okumaya zaman ayırmaktadır.

- Son bir yıl içinde okunan kitap sayısı bakımından, 1-5 arası sayıda kitap okuyanların çoğunluğunu ikinci sınıf öğrencileri oluşturmakta, 6-20 arası sayıda kitap okuyanların çoğunluğunu üçüncü sınıf, 20 ve üzeri kitap okuyanların çoğunluğunu ise 4. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

- 4. Sınıf öğrencileri diğer sınıflara kıyasla % 82.3'lük oranla okumayı zor ve sıkıcı bulmaktadır.
- Zorunlu harcamalar dışında bir miktar parası ile ne alacağına ilişkin olarak 1,2 ve 3. Sınıf öğrencileri çoğunlukla giyecek tercihinde bulunurken, en çok kitap alma oranı 4. Sınıf öğrencilerine aittir.
- Kütüphanelere gitme sıklığı bakımından sınıflara göre tüm katılımcıların kütüphaneye nadiren gittikleri ve bu oranın en fazla ikinci sınıflarda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Günde ortalama tv izleme süresi bakımından >3 saatten daha fazla izleme oranı ikinci sınıflarda yüksek bulunurken, 2-3 saat izleme oranı birinci sınıflarda ve 0-5 saat 4. Sınıflar yüksek çıkmıştır. 3. Sınıflar en az izleme oranına (<0.5 saat) sahiptir.
- Boş zaman değerlendirme bakımından ikinci sınıflarda tv izleme yüksek bulunurken diğer sınıflarda ise müzik dinleme etkinliği yüksek çıkmıştır.

KAYNAKLAR

- AKSAÇLIOĞLU, A.G., & YILMAZ, B., (2007).** Öğrencilerin televizyon izlemeleri ve bilgisayar kullanmalarının okuma alışkanlıklarının üzerine etkisi. Türk Kütüphaneciliği 21, (1):5
- ARI, E., & DEMİR, M.K., (2013).** İlköğretim bölümü öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlıklarının değerlendirilmesi. Ana Dili Eğitimi Dergisi, 1(1), 116-128
- ARICI, A.F., (2005).** İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin okuma durumları, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, Atatürk Üniversitesi

- ARSLAN, Y., ÇELİK, Z., & ÇELİK, E., (2009).** Üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının belirlenmesi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi, sayı:26, s. 115-116
- BAYRAM, S., (2001).** Türkiye’de Kitap Okuma Alışkanlığı. İstanbul: Tanburacı Matbaacılık
- BURLEY, J.E., et al., (1984).** A Report on the Reading Habits of College-Aged Senegalese Students. Paper presented at the Annual Meeting of the International Reading Association (May 6–10). Atlanta, GA
- CAN R., TÜRKYILMAZ M., & KARADENİZ A., (2010).** Ergenlik Dönemi Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları. Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 11, Sayı 3, Aralık, s. 1-21
- ÇAKMAK, T., & YILMAZ, B., (2009).** Okul öncesi dönem çocuklarının okuma alışkanlığına hazırlık durumları üzerine bir araştırma: Hacettepe Üniversitesi Beytepe Anaokulu Örneği. Türk Kütüphaneciliği 23 (3), 489-509
- DÖKMEN, Ü., (1990).** Lise ve Üniversite Öğrencilerinin Okuma Becerileri, İlgileri, Okuma ve Kütüphane Kullanma Alışkanlıkları. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 23 (2), 394-418
- DÖKMEN, Ü., (1994).** Okuma Becerisi, İlgisi ve Alışkanlığı Üzerine Psiko-Sosyal Bir Araştırma. İstanbul: MEB Yayınları
- ERSOY, A., (2007).** Hacettepe Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Son Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları. Değişen Dünyada Bilgi Yönetimi Sempozyumu, 24-26 Ekim 2007, Ankara. Bildiriler. Ankara: H.Ü. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

- ESGİN, A., & KARADAĞ, Ö., (2000).** Üniversite Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı. Popüler Bilim Dergisi
- FİLİZ, K., (2004).** Gazi üniversitesi beden eğitimi ve spor yüksekokulunda okuyan öğrencilerin meslekle ilgili okuma ve araştırma alışkanlıkları, Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 24(2), 234
- GEÇGEL, H., & BURGUL, F., (2009).** Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Okuma İlgi Alanları (Çanakkale Örneği). Tünav Bilim Dergisi. 2 (3), 341-353
- GÖMLEKSİZ, M.N., & TELO, A., (2003).** “Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin Kitap Okuma Alışkanlığı (Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği)”. I. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi. 15-17 Mayıs. Milli Eğitim Bakanlığı Öğretmen Yetiştirme ve Eğitimi Genel Müdürlüğü. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi. ss.356-364
- GÖMLEKSİZ, N., (2004).** Geleceğin Öğretmenlerinin Kitap Okumaya ilişkin Görüşlerinin Değerlendirilmesi. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Elektronik Dergisi, 1(1)
- GÖNEN, M., (2007).** Öğretim boyunca okuma alışkanlığı, okuma kültürü ve okullarda uygulama sorunları toplantısı; MEB Yayınları, s. 61
- GÖNEN, M., ÖNCÜ, E.Ç., & İŞİTAN, S., (2004).** İlköğretim 5., 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıklarının incelenmesi. Milli Eğitim Dergisi, Sayı 164
- HUGHES-HASSEL, S., & LUTZ, C., (2006).** What do you want to tell us about reading? A survey of the habits and attitudes of urban middle school students toward leisure reading. Young Adult Library Services, 4, 39-45
- KOÇ, S., & MÜFTÜOĞLU, G., (2008).** Dinleme ve okuma öğretimi. Erişim adresi: www.aof.anadolu.edu.tr/kitap/IOLTP/2277/ unite04.pdf, Erişim tarihi: 10.11.2012
- KOLAÇ, E., (2007).** Sınıf Öğretmeni Adaylarının Okuyucu Profilleri. VI. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu, s.1-21
- KORKMAZ, B., (2008).** Okuma eğitimi Türkçe öğretimi, (Edit. Attila Tazebay-Süleyman Çelenk), Ankara: Maya Akademi Yay.
- MCNINCH, G.W., & STEELMAN, P., (1990).** Perceived Reading Status of Teacher Education Students. Reading Improvement, 27 (3), 203-206
- ODABAŞ, H., ODABAŞ, Z.Y., & POLAT, C., (2008).** Üniversite öğrencilerinin okuma alışkanlığı: Ankara Üniversitesi örneği. Bilgi Dünyası, 9(2), 432, 435, 439
- OLSON, M. W., & GILLIS, M., (1983).** Teaching Reading Study Skills and Course Content to Preservice Teachers. Reading World. 23(2), 124-133
- ÖZBAY, M., BAĞCI, H., & UYAR, Y., (2008).** Türkçe öğretmeni adaylarının okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının çeşitli değişkenlere göre değerlendirilmesi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9 (15), 119
- PEKKANLI, İ., & KARTAL, E., (2010).** Yabancı dil öğretmen adaylarının anadil ve yabancı dilde okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma (Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi

- Örneği). Zeitschrift Für Die Welt Der Türken Journal Of World Of Turks, 2(3), 93
- SARACALOĞLU, A.S., BOZKURT, N., & SERİN, O., (2003).** Üniversite Öğrencilerinin Okuma İlgileri ve Alışkanlıklarını Etkileyen Faktörler, Eğitim Araştırmaları, 4 (12), 149-157
- SARACALOĞLU, A.S., & KARASAKALOĞLU, N., (2011).** Sınıf öğretmeni adaylarının okuduğunu anlama düzeyleri ile çalışma ve öğrenme stratejilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi, Eğitim ve Bilim, 36 (161), 99-100
- SELVİ, İ.İ., (1998).** Okuma alışkanlığı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Dergisi, 4, 165-178
- SEMERCİ, Ç., (2002).** Türk Üniversitelerinde Beden Eğitimi ve Spor Bölümü Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları. Eğitim ve Bilim, 27(125), 36-43
- SUNAY, H., & GÜNDÜZ, N., (1994).** Türkiye’de beden eğitimi öğretmeni ve spor adamı yetiştirme politikası, Çağdaş Eğitim, 19 (199), 39-43
- ŞAHİN, A., (2010).** Türkçe öğretmen adaylarının Kütüphaneleri kullanma durumları, Turkish Studies, 5(4): 1450
- TEL, M., ÖCALAN, M., RAMAZANOĞLU, F., & DEMİREL, E.T., (2007).** Bazı sosyo-ekonomik değişkenlere göre beden eğitimi ve spor bolumu öğrencilerinin okuma alışkanlıkları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (1), 185-199
- TEMİZKAN, M., & SALLABAŞ, M.E., (2009).** Öğretmen adaylarının okuma ve yazmaya yönelik tutumlarının karşılaştırılması. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 8(27), 158,170
- TOSUNOĞLU, M., (2002).** Türkçe öğretiminde okuma alışkanlığı ve çocukların okuma eğilimleri. Türk Dili (609/Özel Sayı: Dil Bayramının 70. Yılı), 9, 547-563
- UNGAN, S., (2008).** Okuma alışkanlığımızın kültürel altyapısı. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(1), 219
- YILMAZ, AYDIN, Z., (2006).** The Reading Habit of Elementary School Teacher Candidates. Elementary Education Online, 5(1), 1-6, 2006. İlköğretim Online, 5(1), 1-6, 2006. [Online]: <http://ilkogretim-online.org.tr/vol-5say1/v5s1m1.PDF> Erişim Tarihi.23.06.2014
- YILMAZ, B., (2002).** Ankara’daki İlköğretim Öğretmenlerinin Okuma ve Halk Kütüphanesi Kullanma Alışkanlıkları Üzerine Bir Araştırma. Türk Kütüphaneciliği 16(4), 441 -460
- YILMAZ, M., (2009).** Üniversite Öğrencilerinin Okuma Alışkanlığı Üzerine Bir İnceleme (Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Örneği) Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(37), 144-167
- YILMAZ, M., & BENLİ, N., (2010).** Sınıf öğretmeni adaylarının okuma alışkanlığına Yönelik tutumlarının bazı değişkenlere göre İncelenmesi, Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(1), 282
- YILMAZ, Z.A., (2006).** Sınıf öğretmeni adaylarının okuma alışkanlığı. İlköğretim Online, 5(1), 2.

BANKA MÜŞTERİLERİNİN KONUT KREDİSİ AÇISINDAN TERCİH DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ¹

ANALYSIS OF PREFERENCE LEVELS OF BANK CUSTOMERS IN TERMS OF HOUSING LOAN

Murat KORKMAZ¹, Sefer GÜMÜŞ², Nur DİLBAZ ALACAĞAN³

¹ *Güven Grup A.Ş.*

² *Beykent Üniversitesi İşletme Fakültesi Pazarlama A.D.*

³ *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat A.D.*

Özet: Toplum hayatının ekonomik ve sosyal bakımdan en önemli unsurlarından bir tanesi olan konut kentlerin şekillenmesinde çok büyük katkı sağlarken, toplumların gelişmişlik düzeyleri ile bilgi birikimlerini de yansıtmaktadır. Gelişmiş ülkelerde konut, ülke halkı için sadece bir ihtiyacın giderilmesi bakımından önemliyken, yani, doğrudan konut ihtiyacı ile ilgili iken, ülkemizde konut, ihtiyacın giderilmesinden öte; sosyal güvenlik sistemindeki yetersizlik nedeniyle, gelecekte bir gelir temin edilmesi yani kira geliri ihtiyacıyla, bir yatırım aracı olarak rant sağlanması amacıyla ile ilgili görülmektedir. Dünyada konut sorununa çözüm olarak sunulan uzun vadeli konut finansmanı sisteminin temel konusu konut olup, temel hedefi ise tüketiciye kurumsal yöntemlerle konut edindirmektir. Tüketicilerin konut kredisi kullanırken; tercih sebepleri farklılık gösterdiği ortaya çıkar. Gelir düzeyi, faiz oranları, gayrimenkul fiyatları vb. gibi bazı faktörlerin müşteriler tarafından bankaların kredi çekmek için tercih edilmeye sebep olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Anahtar Kelimeler: Banka, Müşteri, Konut, Konut Kredisi, Tercih

Abstract: Background: Housing, which is one of the most significant features of economic and social aspects of life of a society, represents knowledge on development levels of societies while it contributes greatly to the shaping of cities. While housing is of significant importance for the people in terms of satisfying a need in developed countries; namely directly related to the need for housing, in our country housing is considered an investment tool to acquire an income in future namely an income from the rent with the purpose of getting unearned income because of the inadequacy in social security system. Objective: This study was conducted to determine the preference levels of bank customers as to housing loan. Data was gathered from 300 participants. Random sampling technique was utilized in this study. Findings gathered from the questionnaire were analysed using SPSS Statistical Analysis Program. The questionnaire was proved to be reliable since 0,782 reliability value based on "Cronbach's Alpha" value was obtained as a result of the analysis. Frequency analysis, t-test, variance analysis, reliability analysis and factor analysis methods were used as statistical analysis techniques. Results: The findings of the study revealed that there was no statistically significant difference between housing loan usage levels of bank customers with regards to their gender and marital status. However, a significant difference was observed in the bank type where the loan was received. Considering income levels, bank customers whose income level is 2001 TL and above prefer housing at a high level. Conclusion: At the end of the study it was concluded that income level, interest rates, real estate prices, and so on some factors caused to be preferred the banks for taking loans by the clients.

Key Words: Bank, Client, Housing, Housing Loan, Preference

(1) *Bu çalışma 3rd International Conference on Science Culture and Sport 24/26 Mayıs 2014 Tarihinde Bosna'da yapılan kongrede Türkçe sözlü bildiri olarak sunulmuştur.*

GİRİŞ

İnsanın en temel ihtiyaçlardan birini oluşturan barınma ihtiyacı, konut adı verilen fiziksel çevrede giderilmektedir. Toplum hayatının ekonomik ve sosyal bakımdan en önemli unsurlarından bir tanesi olan konut kentlerin şekillenmesinde çok büyük katkı sağlarken, toplumların gelişmişlik düzeyleri ile bilgi birikimlerini de yansıtmaktadır. Ayrıca konutun birey ve ailenin temel gereksinimini karşılayan, barınma niteliği bulunan, toplum ve ekonomi açısından birçok kişi ve örgütü bir araya getiren sosyal bir niteliği de vardır. Bu gibi önemli özellikleri bünyesinde barındıran konut kavramı, çok sayıda ekonomik ve toplumsal aktörün etkileşimini sağlayan, ekonominin hemen hemen bütün alt sektörleriyle iletişim halinde bulunan, sosyal ve simgesel boyutlarının da eklenmesiyle, kavramsallaştırılması son derece güç bir üründür (Güvenç ve diğ., 1999:1).

Konut finansmanı sisteminin merkezinde yer alan ve çoğunlukla bir gayrimenkul olan konut kavramı; özüne zarar vermeksizin bir yerden bir yere taşınamayan eşyaya ise, taşınmaz eşya yani gayrimenkul denilmektedir (Akkaya, 2011: 9-12). Ayrıca konut, kişinin, tehlikelerden doğa olaylarından korunduğu, özel yaşamını sürdürdüğü, kapalı veya yarı kapalı, güvenli barınaklardır (Şıpka, 2002: 68). Başka bir anlatımla konut, içinde oturlan yapı, ev, ikametgâh, mesken olarak ve yerleşme amacı aranmaksızın bir kişinin oturduğu yerdir (Akkaya, 2011:9). Konut; insanların beslenme, giyinme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını, öncelikle de barınmayı güvenli ve sağlıklı bir biçimde karşılayacak özellikleri taşıması gereken ortam ve fiziksel büyüklüğü olan bir üründür (Özkan, 1981: 8). Konutun kullanıcı açısından anlamını

tamamlamak üzere arz gruplarının motivasyonunu ve yatırım sürecini vurgulayan bir tanıma göre ise konut; faiz getiren bir sermaye malıdır. İşlev açısından ise konut; insanların uygun bir yerleşme ölçeği çerçevesinde barınma gereksinmesini karşılamayı amaçlayan, uzun vadeli ve toprağa bağlı bir kullanım malıdır (Kömürlü, 2006: 19).

Gelişmiş ülkelerde konut, ülke halkı için sadece bir ihtiyacın giderilmesi bakımından önemliken, yani, doğrudan konut ihtiyacı ile ilgili iken, ülkemizde konut, ihtiyacın giderilmesinden öte; sosyal güvenlik sistemindeki yetersizlik nedeniyle, gelecekte bir gelir temin edilmesi yani kira geliri ihtiyacıyla, bir yatırım aracı olarak rant sağlanması amacıyla ile ilgili görülmektedir. Akkaya; tüm bunlara ek olarak Türk insanının gayrimenkule özel manevi bir önem verdiğini düşünmektedir (Akkaya, 2011: 10).

Gelişmiş ülke insanları, sosyal güvenlik sistemlerindeki güvence ve çalışma anındaki gelir ile emeklilik sürecinde elde edecekleri gelir ve işbu gelirin kendilerine ülkelerinde sağladıkları insanca yaşam imkânları da dikkate alındığında, gayrimenkulü Türkiye’de olduğu gibi, gelecekte kira geliri sağlama ve/veya bir yatırım aracı olarak görmemektedirler (Akkaya, 2011: 10).

Ülkemizdeki mevcut konut açığı ile bu konut sorununu sürekli zorlayan hızlı nüfus artışı ve konut üretimindeki yetersizliklerle konut konusu uzun yıllar gündemden düşmeyecektir. Türkiye’de mevcut toplam konutların %50’sini ruhsatsız/ izinsiz konutlar teşkil etmekte olup, ev sahipliği oranı % 60’lar seviyesinde bulunmaktadır. Ev sahipliği oranı; ABD’de % 70, İngiltere’de % 67’ler seviyesindedir (Akkaya, 2011: 10).

Diğer ülkelerdeki konut sahipliğine oranla ülkemizdeki konut oranı çok düşük kalmaktadır. Özellikle mevcut konutların % 50'sinin izinsiz/ ruhsatsız oluşu, % 60'ının 20 yaşın üzerindeki konutlardan oluştuğu ve konutların % 40'ının tadilata ihtiyacı bulunduğu hesaba katıldığında, konut ihtiyacının ülkemizde ciddi boyutta nitelikli konut sorunu olduğu anlaşılmaktadır (Akkaya, 2011: 10). Ayrıca barınma amaçlı birincil taleplerden biri olarak ortaya çıkan konut talebi, bazı ülkelerde endüstrileşme ve şehirleşme nedeniyle nüfusun yer değiştirmesi ve kentleşme olgusunun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak toplumsal anlamda gelişim, kültürel değişimler ve modernleşme sürecinde insanların şehirlerde toplanması ve şehirlerin mevcut kapasitesinden daha fazla insanı barındırması şehirlerde birtakım sorunların ortaya çıkmasına, konut talebinin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca daha yüksek gelir düzeyi ve yaşam standartlarının her geçen gün daha iyi seviyelere ulaşması insanların istek ve beğenilerinin değişimler göstermesine ve mevcut konutların ihtiyaçlara cevap verememesine neden olmaktadır (Yiğit, 2009).

Türkiye'de de hızlı nüfus artışı ve kentleşme, kültürel değişimler sonucu bölünen aileler, gelir düzeyinin artması ve yaşam standartlarının yükselmesi de her yıl 300.000 konut ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla ülkemizdeki belirlenecek olan konut politikası ile konut ihtiyacının giderilmesinin yanı sıra; ruhsatlı konut üretiminin artırılması, dönüşüm ve iyileştirmeye yönelik projelerin geliştirilmesi ve depreme ve diğer afetlere yönelik konut politikalarının oluşturulması hususları da amaçlanmalı ve konut sorununa niceliksel olarak bakmanın ötesinde,

niteliksel açıdan da yaklaşılmalıdır (Akkaya, 2011: 11).

Dünyada çeşitli önemli etkenlerde meydana gelen değişim ve gelişimlerde belli bir süreç sonrası konut ihtiyacının ortaya çıkmasıyla 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile konut ihtiyacı sorunu gündeme getirilmiş ve konutun bir insan hakkı olduğu tüm dünyada kabul görmüştür. Konutun bir insan hakkı olduğu kabul edildiğinde, herkes için yeterli konutun niteliğini daha ayrıntılı olarak tanımlamak büyük önem kazanmış ve bu ilke ülkemiz içinde aynen geçerli olarak kabul edilip anayasa başta olmak üzere tüm devlet politikalarında yer almıştır. Çünkü Dünya kurulduğundan beri tüm toplumların vazgeçilmez ihtiyaçlarından biri olan konut kavramının; barınak olma, yatırım aracı olma, ekonomik kalkınmaya katkı sağlama, bireylerin geleceği açısından bir güvence olma gibi birçok işleve sahip olması bu gerekliliği ortaya çıkarmıştır (Yiğit, 2009)..

Dünyada konut sorununa çözüm olarak sunulan uzun vadeli konut finansmanı sisteminin temel konusu konut olup, temel hedefi ise tüketiciye kurumsal yöntemlerle konut edindirmektir.

Ekonominin genelini etkileyen bir ürün olan konut olgusu ve bu ürüne ihtiyaç duyanların sayısının gün geçtikçe artması ve konut edinmenin özellikle yüksek fiyatlardan dolayı zorlaşması, konut finansmanının önemini ve gerekliliğini artırmaktadır. Konut finansmanı; konut satın almak isteyen kişilere ya da kurumlara gereksinim duydukları fonların sağlanmasıdır veya başka bir ifade ile konut finansmanı; konut edinmeleri amacıyla tüketicilere kredi kullandırılması, konutların finansal kiralama yoluyla tüketicilere kiralanması, sahip oldukları konutların teminatı

altında tüketicilere kredi kullandırılması işlemine denilmektedir (Yiğit, 2009:6).

Ülkemiz sosyal, ekonomik ve kültürel yapı ile ortaya çıkan konut ihtiyacı ve üretim dikkate alındığında, konut sorununun uzun süre gündemden düşmeyeceği ve bu nedenle konut finansman sisteminin uzun yıllar devam edeceği anlaşılmaktadır (Akkaya, 2011: 12).

Konut sektörünün finansmanı konusu iki önemli konuyla ilgilidir. İlki kişilerin kurumsal yöntemlerle uzun vadeli konut finansmanı sağlayabilmeleri, ikincisi ise; işletmelerin bilançolarında ölü yatırım olarak duran gayrimenkullere hareket yeteneği kazandırılmasıdır. Her iki konuda başarı kazanılması gerek makroekonomik dengelerin sağlıklı bir şekilde kurulmasına, gerekse finansal piyasaların gelişmişliğine ve gayrimenkul finansmanı ile sermaye piyasaları arasındaki bağlantının güçlü olmasına bağlı olmaktadır (Yiğit, 2009: 6).

İyi bir konut finansman sistemi, fon fazlası olan ekonomik birimlerden (hanehalkı, şirketler, kamu kesimi gibi) gerekli fonları toplayarak, bunları fon talebinde bulunan (konut almak için borçlanma ihtiyacında olan) orta ve dar gelirli kişilere aktarabilen bir yapıda olmalıdır. Bu finansman şekli ile elindeki tasarrufu borç olarak verebilecek kişilere bir getiri sağlanmalı, diğer yandan bu fonları alarak borçlanan kişilere, geri ödeyebilecekleri kredi koşullarını temin edilebilmelidir. Bu sistem ne kadar doğru uygulanırsa bireyler konut sahibi olabilmek için para biriktirmek zorunda kalmayacak ve uygun geri ödeme koşulları ile birikimlerini aldıkları kredinin geri ödenmesinde kullanarak konut sahibi olabileceklerdir (Uludağ, 1997).

Konut talebine bazı tasarruf sahipleri açısından bakıldığında konut talebi, ihtiyaçların karşılanmasından çok tasarrufların değerlendirilmesi amacıyla oluşmaktadır (Aksoy, 1993: 291).. İnsanların konutu yatırım aracı olarak görmeleri konuta olan ilgi ve talebi arttırmaktadır. Konut kavramı ile ilgili olarak geliştirilen bu farklı bakış açıları sonucunda, konuttaki arz-talep dengesizliği ve konut talep edenlerin gelir düzeyinin konut fiyatlarını karşılayamayacak düzeyde olması konut finansmanı sorunu kavramının ortaya çıkmasına neden olmaktadır (DPT, 1989: 3).

Konut arzını arttıramayan ve konut niteliğini geliştiremeyen, devlet, mali kuruluşlar, konut üreticisi ve hanehalkı arasında dengeli bir ilişki kuramayan finansman sisteminde sorunlar ortaya çıkar (Yiğit, 2009: 2).

Gelir, uyum, hanehalkı ve finansal şartlar konutun talebini belirlerken; mevcut konut stoğu ve konut standardı toplumun refah ve kalkınmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Bu nedenle, konutun politik yönden her zaman önemli konu olması sürpriz değildir ve sosyal imkân sağlamanın odak noktası olarak, eğitim ve sağlık hizmetlerini takip etmektedir (Yiğit, 2009: 7).

Tüm ülkeler tarafından tercih edilmiş evrensel bir konut finansman sistemi bulunmamaktadır (Yalçın, 2006: 10). Her ülkenin konut finansman sistemi, ülkelerin gelişmişliği, sermaye piyasalarının yapısı ve düzeyi, uygulanan politik rejim gibi faktörlere bağlıdır. Yüksek tasarruf düzeyine ve istikrarlı ekonomik göstergelere sahip olan ülkelerin konut finansman piyasaları etkin ve verimli bir şekilde çalışmaktadır (Yiğit, 2009: 10).

Gelişmekte olan ülkelerde ise, kurumsallaşmamış piyasalar söz konusudur. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde gayrimenkul finansmanını etkileyen en önemli olumsuzluk, kredilerin genellikle kısa vadeli olmasıdır. Ekonomide tasarrufların düşük düzeyde olması sebebiyle kredi veren kurumlar kısa vadeli kredilere öncelik vermektedirler. Bu durum ise, bu tip ülkelerde kullanılan sistemin etkinliğini önemli derecede engellemektedir. Az gelişmiş ülkelerde ise; genel olarak istikrarsızlığın hâkim olması, özellikle enflasyon oranlarının yüksek seviyelerde olması ve tasarruf düzeyinin düşük olması nedeniyle mali sektörleri iyi çalışmamakta bu durumda direk olarak konut finansmanına yansımaktadır (Yiğit, 2009: 12).

Bu bilgiler ışığında tüketicilerin konut kredisi kullanırken; tercih sebepleri farklılık gösterdiği ortaya çıkar. Özellikle yapılan bazı araştırmalarda bazı faktörlerin müşteriler tarafından bankaların kredi çekmek için tercih edilmeye sebep olduğunu ortaya çıkarmıştır. Örneğin Yiğit'in yaptığı "İpotekli Konut Kredisi Kullanma Eğilimi Ve Banka Seçimini Etkileyen Faktörlerin Karşılaştırmalı Analizi: Ankara Bölgesinde Bir Uygulama" çalışmasında, ipotekli kredi müşterilerinin konut kredisi kullanımında dikkate aldıkları ve belirleyici özelliğe sahip faktörlere bakıldığında; aylık ödeme miktarı 4,97 ortalama puan ile birinci sırada yer alırken; 4,81 ile faiz oranları, 4,77 ile vade ve gayrimenkul fiyatları, 4,73 ile işlem masrafları takip etmektedir. En az önem ise 3,18 ile bankanın sağladığı kolaylıklara ve 2,26 ile kur faktörüne verilmektedir. Tüketicilerin ipotekli konut kredisi kullanırken banka tercihinde en çok dikkat ettiği faktörün 5 ortalama puan ile faiz oranı olduğu tespit edilmiştir. Bunu 4,73 ortalama ile aynı aritmetik ortalamalara sahip vade ve komisyon

oranlarının düşüklüğü faktörleri, 3,48 ortalama ile bürokratik kolaylıklar faktörü, 3,12 ortalama ile teminatlar faktörü, 2,27 ortalama ile banka personeli faktörü, 2,22 ortalama ile şubenin konumu faktörü, 1,97 ortalama ile bankanın imajı faktörü takip etmektedir. Bankaların tüketicilerden gelen ipotekli konut kredisi taleplerinde dikkate aldıkları en önemli bilgi kaynağı 3 faktörden oluşmaktadır. Bunlar 5 ortalama ile kredi kullanacak müşterinin bankadaki kredi hesabı ve kredi performansı, müşterinin gelir miktarı ve istikrarı, müşteri hakkındaki bankacılık sisteminden alınan istihbarat raporu olarak tespit edilmiştir. Ayrıca yine aynı çalışmada bankaların ipotekli konut kredilerinde tercih edilmesini sağlayan nedenler banka-tüketici karşılaştırmalı analizi ile birlikte analiz edilmiş vade, komisyon oranlarının düşüklüğü, şubenin konumu gibi faktörlere verilen cevaplarda banka veya müşteri açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık tespit edilememiştir. Diğer taraftan, bankanın imajı, teminatlar, bürokratik kolaylıklar, banka personeli faktörlerinde ise, anlamlı farklılık olduğu görülmüştür. Yiğit konut kredisi kullanırken dikkate alınan faktörler ve işveren türü karşılaştırmasına göre; tüketicilerce bankanın sağladığı kolaylıklar faktörüne verilen cevaplarda işveren türüne göre istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu görülmektedir. Burada ortalamalara göre; özel sektörde çalışanların bu faktöre daha çok önem verdiği görülmektedir demiştir (Yiğit, 2009: 166).

Diğer bir çalışma olan Yıldırım ve Karamustafa'nın (Karamustafa, 2007: 56-92). yapmış olduğu "Tüketicilerin Bireysel Banka Tercihine İlişkin Kayseri İlinde Yapılan Bir Araştırma" da ise tüketicilerin banka tercih nedenleri ile buna paralel olarak tüketicilerin çalıştıkları bankayı

değiştirme nedenleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre sırasıyla “bankanın güvenilir olması”, “bankada uzun kuyruklar oluşmayacak şekilde anında hizmet verilmesi” ve “ATM’lerin yaygın ve hizmet çeşidinin fazla olması” faktörlerinin ankete cevap verenler açısından banka tercihinde etki derecelerinin yüksek olduğu, buna karşın “banka personelinin es/dost/tanıdık olması”, “personelin fiziksel görünümü” ve “bankanın yoğun reklam faaliyetinde bulunması” faktörlerinin ise etki derecesinin düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar dikkate alındığında, bankaların tüketicileri (potansiyel müşterileri) çekebilmek için, araştırma sonucunda tespit edilen ve tüketicilerin banka tercihlerinde etki dereceleri yüksek olan faktörleri dikkate alarak, pazar paylarını koruma ve artırma noktasında orta ve uzun vadeli planlar yapmaları olasıdır. Yıldırım ve Karamustafa’nın yaptığı bu çalışmada elde edilen verilere göre tüketicilerin çalıştıkları bankayı değiştirmelerinde etkili olan faktörlerin sırasıyla, “sürekli hatalı işlemlerle karşılaşılması”, “işlemlerde gecikme” ve “tüketicinin sorunlarına çözüm bulunamaması” olduğu, buna karşın “şubenin fiziksel ortam ve konforunun kötü olması”, “kullanıcı dostu olmayan internet bankacılığı” ve “kullanıcı dostu olmayan telefon bankacılığı” faktörlerinin ise etki derecesinin düşük olduğu gözlenmektedir. Ayrıca aynı çalışmada tüketicilerin banka tercih nedenleri arasında cinsiyet, yaş grubu, medeni hal, eğitim düzeyi, gelir getirici bir işte çalışıp çalışmama durumu, çalışılan sektör ve aylık gelir, bağımsız değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur (Karamustafa, 2007: 56-92).

Sonuç olarak bizim çalışmamızda da bugün itibarıyla banka müşterilerinin konut kredisi açısından tercih düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bunun için İstanbul ilinde ikamet eden banka müşterileri arasında anket çalışması yapılarak bir takım sonuçlara ulaşılmıştır.

AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Bu çalışma banka müşterilerinin konut kredisi açısından tercih düzeylerini belirlemek amacı ile yapılmıştır. Bu araştırma için 300 katılımcıdan elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu araştırma için rasgele örnekleme tekniği uygulanmıştır. Araştırma öncesinde kullanılan ölçme aleti anket 50 katılımcı üzerinde uygulanmıştır. Uygulama sonucunda elde edilen bulgular SPSS İstatistik Analiz Programında analiz edilmiştir. Analiz sonucunda 0,782 güvenilirlik değeri “Cronbach Alpha” değeri sağlanarak kullanılan anketin güvenilir olduğu saptanmıştır. Yapılan ön test yine İstanbul ile Halkalı ve Başakşehir bölgelerinde bulunan tüketicilerden oluşmaktadır. Anket çalışması İstanbul ilinde ikamet eden “Halkalı, Başakşehir, Ataşehir ve Bahçeşehir” bölgelerindeki banka müşterileri arasında yapılmıştır. İstanbul ilinin seçilmesindeki en büyük etken, bu şehirde ikamet eden bireylerin konut ihtiyacı ve TOKİ’nin inşa etmiş olduğu konutlara ilişkin bireylerin yüksek ölçüde konut talebi içerisinde olmasıdır. Araştırma sonucunda banka müşterisi olan bireylerin konut kredisi açısından tercih düzeylerini etkileyen faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bireylerin demografik özellikleri bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Bağımlı değişken olarak konut kredisi tercih düzeyi seçilmiştir. Bağımlı değişken 1-5 arası likert ölçekli olarak seçilmiştir. İstatistiksel analiz tekniklerinden frekans analizi,

t-testi ve varyans analizi, güvenilirlik analizi ve faktör analizi yöntemleri kullanılmıştır.

GÜVENİLİRLİK ANALİZİ

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
,892	30

Yukarıdaki tabloda güvenilirlik analizi sonucu elde edilen Cronbach Alfa katsayısı gösterilmektedir. Güvenilirlik katsayısı 0,892 olarak hesaplanmıştır. Buna göre analiz yaklaşık % 89 düzeyinde güvenilirdir. Bu sonuca göre gerçekleştirilen araştırmanın yüksek düzeyde güvenilir olduğu sonucuna varılmaktadır.

Item-Total Statistics				
	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
s1	12,640	13,590	0,130	0,890
s2	13,030	14,141	0,130	0,890
s3	12,780	14,044	0,082	0,889
s4	13,150	12,789	0,294	0,885
s5	13,330	12,203	0,307	0,888
s6	12,770	14,369	0,084	0,889
s7	13,010	13,538	0,142	0,886
s8	13,260	12,327	0,322	0,891
s9	13,550	11,835	0,362	0,889
s10	13,030	12,858	0,282	0,889
s11	13,921	13,479	0,696	0,885
s12	13,952	12,281	0,184	0,880
s13	13,508	13,938	0,238	0,884
s14	13,163	13,845	0,651	0,888
s15	13,166	13,960	0,730	0,882
s16	13,913	13,431	0,527	0,886
s17	12,324	13,394	0,149	0,883
s18	12,227	12,454	0,283	0,880
s19	13,960	12,012	0,713	0,885
s20	12,060	12,884	0,630	0,889
s21	13,669	12,370	0,692	0,871
s22	12,275	12,226	0,686	0,884
s23	13,538	13,766	0,890	0,885

s24	13,745	12,634	0,826	0,881
s25	12,492	12,499	0,466	0,883
s26	13,168	12,393	0,436	0,872
s27	13,392	13,024	0,017	0,881
s28	13,285	13,228	0,316	0,885
s29	13,180	13,141	0,741	0,890
s30	13,589	12,409	0,273	0,884

Yukarıdaki tabloda her madde için düzeltilmiş madde toplam korelasyonu, maddenin silinmesi durumunda elde edilecek ölçek ortalaması, ölçek varyansı ve Cronbach Alfa katsayısı gösterilmektedir. Burada önemli olan maddenin silinmesi durumunda elde edilecek Cronbach Alfa katsayısıdır. Bu değer mevcut güvenilirlik katsayısı olan 0,892' den anlamlı ölçüde büyük olması durumunda madde silinecektir. Maddenin

silinmesi durumunda elde edilecek Cronbach Alfa katsayılarına bakıldığında, analiz dışı bırakılacak soru olmadığı görülmektedir çünkü bu değerler 0.892' den anlamlı ölçüde büyük değildir.

Frekans Analizi

Aşağıdaki tablolarda banka müşterilerinin kredi kullandığı banka türü, cinsiyet, medeni durum ve gelir durumlarına ilişkin frekans analizi sonuçları gösterilmektedir.

Tercih edilen banka türü

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Kamu	153	51,0	51,0	51,0
Özel	147	49,0	49,0	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Cinsiyet

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Erkek	152	50,7	50,7	50,7
Kadın	148	49,3	49,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Gelir

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid 500-1000	29	9,7	9,7	9,7
1001-1500	54	18,0	18,0	27,7
1501-2000	59	19,7	19,7	47,3
2001-2500	53	17,7	17,7	65,0
2501-3000	65	21,7	21,7	86,7
3001 ve üzeri	40	13,3	13,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Medenidurum

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Evli	158	52,7	52,7	52,7
Bekar	142	47,3	47,3	100,0
Total	300	100,0	100,0	

Varyans analizi ve t-testleri

Ho: Banka müşterilerinin kredi kullandığı banka türüne göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan fark yoktur.

H1: Banka müşterilerinin kredi kullandığı banka türüne göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan fark vardır.

Group Statistics

Tercih edilen banka türü		N	Mean
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Kamu	153	3,2353
	Özel	147	2,7075

Group Statistics

Tercih edilen banka türü		Std. Deviation	Std. Error Mean
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Kamu	1,15146	,09309
	Özel	1,19480	,09855

Yukarıdaki tablolarda banka müşterilerinin kredi kullandığı banka türüne göre, konut kredisi açı-

sından tercih düzeyleri ortalama, standart sapma ve standart hata değerleri gösterilmektedir.

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances	
		F	Sig.
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Equal variances assumed	,327	,568
	Equal variances not assumed		

Yukarıdaki tabloda kredi kullanılan banka türüne göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri için varyanslara ilişkin homojenlik testi sonucu

gösterilmektedir. Levene testine göre gruplar arasında varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Independent Samples Test

		t-test for Equality of Means		
		t	df	Sig. (2-tailed)
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Equal variances assumed	3,896	298	,000
	Equal variances not assumed	3,894	296,242	,000

Yukarıdaki tabloda t-testi sonucu gösterilmektedir. Varyansların homojenliği varsayımı altında, banka müşterilerinin kredi kullandığı banka türüne göre konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p<0.05$). Buna göre, kamu bankalarından kredi kullanan banka müşterileri, konut kredisi kullanımını daha yüksek ölçüde tercih etmektedir.

Ho: Banka müşterilerinin cinsiyetlerine göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan fark yoktur.

H1: Banka müşterilerinin cinsiyetlerine göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan fark vardır.

Group Statistics

		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Erkek	152	3,0461	1,23599	,10025
	Kadın	148	2,9054	1,16256	,09556

Yukarıdaki tabloda banka müşterilerinin cinsiyetlerine göre, konut kredisi açısından tercih

düzeyleleri ortalama, standart sapma ve standart hata değerleri gösterilmektedir.

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances	
		F	Sig.
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Equal variances assumed	,689	,407
	Equal variances not assumed		

Yukarıdaki tabloda müşterilerin cinsiyetlerine göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri için varyanslara ilişkin homojenlik testi sonucu

gösterilmektedir. Levene testine göre gruplar arasında varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Independent Samples Test

		t-test for Equality of Means		
		t	df	Sig. (2-tailed)
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Equal variances assumed	1,015	298	,311
	Equal variances not assumed	1,015	297,647	,311

Yukarıdaki tabloda t-testi sonucu gösterilmektedir. Varyansların homojenliği varsayımı altında, banka müşterilerinin cinsiyetlerine göre konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0.05$). Buna göre, erkek ve bayan banka müşterileri, konut kredisi kullanımını yaklaşık olarak aynı ölçüde tercih etmektedir.

H₀: Banka müşterilerinin medeni durumlarına göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan fark yoktur.

H₁: Banka müşterilerinin medeni durumlarına göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan fark vardır.

Group Statistics

	Medeni durum	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Evli	158	3,0253	1,21534	,09669
	Bekar	142	2,9225	1,18546	,09948

Yukarıdaki tabloda banka müşterilerinin medeni durumlarına göre, konut kredisi açısından tercih

düzeyleri ortalama, standart sapma ve standart hata değerleri gösterilmektedir.

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances	
		F	Sig.
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Equal variances assumed	,000	,994
	Equal variances not assumed		

Yukarıdaki tabloda müşterilerin medeni durumlarına göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri için varyanslara ilişkin homojenlik testi sonucu

gösterilmektedir. Levene testine göre gruplar arasında varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Independent Samples Test

		t-test for Equality of Means		
		t	df	Sig. (2-tailed)
Konut kredisi açısından tercih düzeyi	Equal variances assumed	,740	298	,460
	Equal variances not assumed	,741	295,996	,459

Yukarıdaki tabloda t-testi sonucu gösterilmektedir. Varyansların homojenliği varsayımı altında, banka müşterilerinin medeni durumlarına göre konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0.05$). Buna göre, evli ve bekâr banka müşterileri, konut kredisi kullanımını yaklaşık olarak aynı ölçüde tercih etmektedir.

H₀: Banka müşterilerinin gelir düzeylerine göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan fark yoktur.

H₁: Banka müşterilerinin gelir düzeylerine göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel açıdan fark vardır.

Descriptives

Konut kredisi açısından tercih düzeyi

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean	
					Lower Bound	Upper Bound
500-1000	29	1,7241	,84077	,15613	1,4043	2,0440
1001-1500	54	2,4815	,90576	,12326	2,2343	2,7287
1501-2000	59	2,4915	1,00641	,13102	2,2293	2,7538
2001-2500	53	3,0943	1,11397	,15302	2,7873	3,4014
2501-3000	65	3,6769	,93721	,11625	3,4447	3,9092
3001 ve üzeri	40	3,9750	1,04973	,16598	3,6393	4,3107
Total	300	2,9767	1,20039	,06930	2,8403	3,1131

Yukarıdaki tabloda banka müşterilerinin gelir düzeyleri ortalama, standart sapma ve standart durumlarına göre, konut kredisi açısından tercih hata değerleri gösterilmektedir.

Test of Homogeneity of Variances

Konut kredisi açısından tercih düzeyi

Levene Statistic	df1	df2	Sig.
,660	5	294	,654

Yukarıdaki tabloda müşterilerin gelir durumlarına göre, konut kredisi açısından tercih düzeyleri için varyanslara ilişkin homojenlik testi sonucu gösterilmektedir. Levene testine göre gruplar arasında varyansların homojen olduğu tespit edilmiştir ($p>0.05$).

ANOVA

Konut kredisi açısından tercih düzeyi

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	145,098	5	29,020	29,859	,000
Within Groups	285,739	294	,972		
Total	430,837	299			

Yukarıdaki tabloda varyans analizi sonucu gösterilmektedir. Varyansların homojenliği varsayımı altında, banka müşterilerinin gelir durumlarına göre konut kredisi açısından tercih düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur ($p>0.05$).

Konut kredisi açısından tercih düzeyi

Tukey HSD ^{a,b}					
Gelir	N	Subset for alpha = 0.05			
		1	2	3	4
500-1000	29	1,7241			
1001-1500	54		2,4815		
1501-2000	59		2,4915		
2001-2500	53			3,0943	
2501-3000	65			3,6769	3,6769
3001 ve üzeri	40				3,9750
Sig.		1,000	1,000	,053	,692

Yukarıdaki tabloda Tukey çoklu karşılaştırma sonucu gösterilmektedir. Buna göre gelir düzeyi 500 – 1000 TL arası gelir düzeyine sahip olan bireylerin konut kredisi tercih düzeyi en düşük seviyededir ve tercih düzey ortalamasına göre kredi kullanımını çoğunlukla tercih etmemektedir. 1001-1500 ve 1501-2000 TL arası gelir düzeyine sahip olan banka müşterilerinin konut kredisi kullanım tercih düzeyleri arasında fark yoktur. Ancak bu müşterilerin ortalama skor değerlerine göre konut kredisi kullanım düzeyleri orta dereceye yakın düzeydedir. 2501-3000 TL ve 3001 TL üzeri gelir düzeyine sahip olan müşterilerin kredi kullanım düzeyleri arasında fark yoktur. Bu müşterilerin konut kredisi kullanım düzeyleri ortanın üzerindedir.

FAKTÖR ANALİZİ

Bireylere sorulan 30 adet anket sorusuna faktör analizi uygulanmıştır. Faktör analizi sonuçları aşağıda gösterilmektedir.

Kaiser-Meyer-Olkin Yeterlilik Ölçüsü.		,851
Bartlett Küresellik Test İstatistikleri	Ki-Kare İstatistiği	3827,709
	df	666
	Anlamlılık	,000

Bu araştırma için verilen yanıtlara ilişkin Bartlett Küresellik Testi uygulanmıştır. Bartlett Küresellik Testi sonuçlarına göre anlamlılık değeri 0,000 olduğu için %5 hata payı ile değişkenler arası anlamlı korelasyon bulunduğu belirlenmiştir. KMO istatistiğine ölçeğin yaklaşık % 85 oranında faktör analizine uygun olduğu belirlenmiştir.

Faktörler	Özdeğerler	Açıklanan Varyans Yüzdesi	Kümülatif Yüzde
1	8,789	29,297	29,297
2	6,632	22,107	51,403
3	4,856	16,187	67,590
4	2,354	7,847	75,437
5	1,435	4,783	80,220

Faktör analizi sonuçlarına göre özdeğeri 1'den fazla 5 faktör tespit edilmiştir. Elde edilen 5 faktör toplam değişkenliğin %80,220 'sini açıklamaktadır. Buna göre varyans açıklama oranı 2/3'ten büyük olduğu için faktör analizi gerçekleştirilmesi uygun görülmüştür. Elde edilen açıklama oranı da analiz sonucuna göre oldukça yüksek düzeydedir.

Soru	Bileşen				
	1	2	3	4	5
s16	0,986				
s28	0,962				
s1	0,954				
s24	0,926				
s12	0,926				
s14	0,909				
s26	0,907				
s15	0,900				
s23	0,895				
s2	0,891				
s17		0,900			
s7		0,880			
s22		0,843			
s6		0,820			
s13			0,900		
s4			0,895		
s5			0,891		
s30			0,862		
s27			0,839		
s8			0,778		
s25			0,763		
s11				0,760	
s29				0,745	
s19				0,726	
s21					0,843
s20					0,820
s3					0,798
s18					0,792
s10					0,788
s9					0,775

Yukarıdaki tabloda tüm sorulara ilişkin döndürülmüş bileşenler matrisi gösterilmektedir. Bu matriste her sorunun hangi faktör altında toplandığı görülmektedir. Ayrıca her soru için ait olduğu faktör ile arasındaki korelasyon değerleri de tabloda gösterilmiştir. Toplam 30 soru, bu analiz sonucunda 5 faktör altında toplanmıştır. Elde edilen 5 faktör ile toplam değişkenlik % 80

oranında açıklanabilmiştir ve bu oran oldukça başarılı bir orandır. Faktör analizi sonucuna göre 5 faktör için şu isimlendirmeler yapılmıştır:

FAKTÖR	FAKTÖRÜN İSMİ
1. Faktör	Banka müşterilerinin konut kredilerine karşı tutumu
2. Faktör	Banka müşterilerinin kredi kullanma eğilimi
3. Faktör	Banka müşterilerinin kamu bankalarına karşı tutumu
4. Faktör	Banka müşterilerinin özel bankalara karşı tutumu
5. Faktör	Banka müşterilerinin ekonomik durumu

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada banka müşterilerinin konut kredisi açısından tercih düzeylerini etkileyen faktörler incelenmiştir. Araştırmanın güvenilirlik analizi sonucunda % 89 düzeyinde ve son derece yüksek güvenilirliğe sahip olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonucunda banka müşterilerinin cinsiyet ve medeni durumlarına göre konut kredisi kullanım düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı belirlenmiştir. Ancak kredi kullanılan banka türüne anlamlı bir farklılık vardır. Kamu bankalarından kredi kullanan banka müşterileri, konut kredisi kullanımını daha yüksek ölçüde tercih etmektedir. Bunun altında yatan en temel sebep, kamu bankalarına duyulan güven ve faiz oranlarıdır. Gelir düzeylerine bakıldığında, 2001 TL ve daha üzeri gelire sahip olan banka müşterileri konut kredisi kullanımını yüksek düzeyde tercih etmektedir. Gelir düzeyi düşük ve orta seviyede olan banka müşterileri ise konut kredisi kullanımını göreceli daha düşük düzeyde tercih etmektedir. Buna göre gelir düzeyi yüksek olan bireylerin konut kredisi kullanım düzeyleri yüksek iken, gelir düzeyi düşük olan bireylerin ise düşüktür. Faktör

analizi sonucuna göre banka müşterilerinin anket sonucuna göre vermiş oldukları yanıtlara ilişkin 5 faktör elde edilmiştir. Bu faktörler ile toplam değişkenliğin % 80' i açıklanmaktadır. Bu faktörler banka müşterilerinin konut kredilerine karşı tutumu, banka müşterilerinin kredi kullanma eğilimi, banka müşterilerinin kamu bankalarına karşı tutumu, banka müşterilerinin özel bankalara karşı tutumu ve banka müşterilerinin ekonomik durumudur.

KAYNAKLAR

- AKKAYA, C., (2011).** Mortgage Sistemi, Ülkemizde Ve Diğer Ülkelerdeki Uygulamaları, Bayındırlık Ve İskân Bakanlığı Tapu Ve Kadastro Genel Müdürlüğü Teftiş Kurulu Başkanlığı, Ankara, ss: 9-12
- AKSOY, A., (1993).** “İnşaat Sektörünün Teşviki Ve Finansmanı”, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt 9, Sayı: 2, s.291
- DPT. (1989).** Alternatif Konut Finansmanı Sistemleri Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: Dpt: 2178 – Öik, s.3
- GÜVENÇ, M., IŞIK, O., (1999).** Emlak Bankası 1926-1998, İstanbul, Emlak Bankası Yayınları, s.1
- KARAMUSTAFA, K., YILDIRIM, M., (2007).** Tüketicilerin Bireysel Banka Tercihine İlişkin Kayseri İlinde Yapılan Bir Araştırma, Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, Güz, Cilt:3, Yıl:3, Sayı:2, 3: ss.56-92
- KÖMÜRLÜ, R., (2006).** Ülkemizde Toplu Konut Üretimine Yönelik Kaynak Oluşturma Model Yaklaşımları, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, s.19
- ÖZKAN, E., (1981).** Türkiye’de Konut Sorunu Ve Ekonomik Sınırlamalar İçinde Konut Üretimini Finanslama Olanakları, Trabzon, Katü İnşaat Ve Mimarlık Fakültesi Yayınları, s.8
- ŞIPKA, Ş., (2002).** “Türk Medeni Kanunu’nda Aile Konutu İle İlgili İşlemlerde Diğer Eşin Rızası”, İstanbul 2002, s.68
- ULUDAĞ, İ., (1997).** Konut Üretiminde Bölgesel Koşullara Uygun Alternatif Finansman Sistemleri Ve Teknikleri, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları
- YALÇINER, K., (2006).** “İpotek Karşılığı Menkulleştirilmiş Krediler Sisteminde Riskler”, Karınca Postası, Sayı: 832, Nisan, s. 10
- YİĞİT, M., (2009).** İpotekli Konut Kredisi Kullanma Eğilimi Ve Banka Seçimini Etkileyen Faktörlerin Karşılaştırmalı Analizi: Ankara Bölgesinde Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Finansman Bilim Dalı, Ankara.
- NOT: YAZARLARIN BEYANI : KORKMAZ, M., GÜMÜŞ, S., DİLBAZ, N.D., (2014).** “*Analysis Of Preference Levels Of Bank Customers In Terms Of Housign Loan*”, *Australian Journal of Basic and Applied Sciences*, 8(9) June, pp.115-124 (SCI) dergisinde bu makale İngilizce olarak yayınlanmıştır. Çalışmanın durumu dergi yönetimine yazılı olarak bildirilmiş ve Türkçe versiyon şeklinde yayınlanması konusunda dergi yönetiminden onay alınarak Türk okuyucularının da faydalanması amacıyla derginin sayı 11 de yayınlanması konusunda dergi yönetimi karar vermiştir.

TRAFİK KAZALARINA ETKİ EDEN SÜRÜCÜYLE İLGİLİ FAKTÖRLERİN ÇOKLU REGRESYON ANALİZİYLE İNCELENMESİ

THE INVESTIGATION OF DRIVER RELATED FACTORS CAUSING TRAFFIC ACCIDENTS USING MULTIPLE REGRESSIONS

Murat DELİCE

Erzurum İl Emniyet Müdürlüğü

Özet: Trafik kazaları yüksek düzeyde ölümlere, yaralanmalara, maddi ve sosyal kayıplara neden olan ciddi bir problemdir. Trafik kazaları genellikle sürücü, yolcu, yaya, yol ve araç kaynaklı nedenlerle meydana gelmektedir. Ancak bu nedenler içerisinde sürücü kaynaklı hatalar %90'lık bir oranla ilk sırada yer almaktadır. Bu nedenle, trafik kazalarını azaltmak ve bu ciddi sorunu çözümlmek için öncelikli olarak sürücü etkeni üzerinde durulmalıdır. Bu araştırma bu gerçekten hareketle sürücülerin karışıklı kaza sayılarını etkileme olasılığı olan 13 ayrı değişkeni incelemiştir. Araştırmanın verileri Erzurum ilinde 226 kadın ve 241 erkek sürücüden toplanmıştır. Veriler SPSS 17.0 programı üzerinde korelasyon ve çoklu regresyon testleri kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları bu değişkenler içerisinde sadece sürücülerin aldığı ceza sayıları ve sürücülerin sürücülük yaptıkları yılların süresi değişkenlerinin sürücülerin karışıklı kaza sayılarını anlamlı düzeyde etkilediğini göstermiştir. İki etkide pozitif yönlüdür. Medeni hal değişkeni ise anlamlı düzeyde kaza sayılarını etkileme bile olasılık değeri ,05 anlamlılık düzeyine yakın olduğundan dikkate alınması gereken bir etken olarak değerlendirilebilir. Medeni hal değişkeninin etkisi ise negatif yönlüdür; yani evlilerin bekârlara göre kazaya karışma olasılıkları daha azdır.

Anahtar Kelimeler: Trafik, Kaza, Sürücü, Polis, Trafik Cezası

Abstract: Traffic accident, which causes a great number of deaths, injuries and economical losses, is a serious problem. Traffic accidents are caused by drivers, passengers, pedestrians, motorways and vehicles related factors. However, traffic accidents caused by driver related factors compose of around 90% of all traffic accidents. Therefore, to decrease the number of traffic accidents and their devastating consequences, it is necessary to primarily focus on this factor. In this manner, this current study investigated 13 driver related factors probably causing traffic accidents. The study was conducted with 226 female and 241 male subjects in the city of Erzurum, Turkey. Data were analyzed using correlation and multiple regression tests on SPSS 17.0. Findings showed that two characteristics of drivers significantly and positively affected the number of accidents drivers did: driving experience in year and the number traffic tickets drivers had. In addition to these, marital status seems an important factors even if its effect was not significant ($p = .13$). According to the findings married drivers are less likely to involve in traffic accidents.

Key Words: Traffic, Accident, Driver, Police, Traffic Ticket

1. GİRİŞ

Trafik kazaları ülkemizdeki en önemli sorunlardan birisidir. İstatistikler, yıllık ortalama 4 bin kişinin trafik kazalarında olay yerlerinde öldüğünü rapor etmektedir (EGM, 2013). Bu kayıplara hastanelerde hayatlarını yitirenler de eklendiğinde trafik kazalarında ölenlerin yıllık sayısı 10 bini bulmaktadır (Çetinoğlu, Canbaz, Tomak ve Pekşen, 2004; WHO, 2013). Bu haliyle trafik kazaları öncelikli ölüm nedenlerindedir. Özellikle gençlerin ölüm nedenleri arasında trafik kazaları ilk sıralarda yer almaktadır (Sümer, 2002; WHO, 2013). Kazalar ölümlerin yanında yaralanmalara da neden olmaktadır. Ayrıca, yaralanmalar nedeniyle pek çok kişi sakat kalmakta, hem bu sakatlıklar hem de kazaların yol açtığı travmalar nedeniyle hayat kaliteleri düşmekte, yoğun stres ve psikolojik sorunlar yaşamakta, intihara ve uyuşturucu madde kullanmaya yatkın duruma gelmektedirler (Bingöl, 1999; Saphioğlu ve Karaşahin, 2006; Sümer, 2002; Turan, Eşel ve Keleş, 2003). Bunların da ötesinde trafik kazaları ülkelerin gayri safi milli hasıllarının ortalama %1'i kadar ekonomik kayıplara da neden olmaktadır (Jacobs, Aeron-Thomas ve Astrop, 2000). Bir diğer deyişle, trafik kazalarının ülkemize yıllık zararı 10 milyar dolar civarındadır (Tanrıkulu, 2003: 46).

Trafik kazaları bu kadar ciddi bir sorun olmasına rağmen hem politika yapıcılar tarafından hem sıradan vatandaşlar tarafından yeterli ilgiyi ve hassasiyeti görememektedir. Trafik kazaları adeta sıradanlaşmış ve olağanlaşmıştır. İnsanlar, trafik kazalarında her gün 8-10 kişinin hayatını kaybediyor olmasına alışmışlardır ve artık bu ölüm haberlerine tepki göstermemeye başlamışlardır.

Artık kazalar sadece doğrudan zarar görenlerin ve hayatlarını kaybedenlerin yakınları için anlam taşımaktadır. Diğerleri için ise anlık sohbet konusu olmaktadır. TV, gazete ve internet haberlerin de bile trafik kazaları öncelikli haber olarak yer bulamamaktadır.

Ülkemizde son yıllarda trafik alanında yeni yatırımlar yapılmış ve yeni uygulamalar geliştirilmiştir. Örneğin; duble yolların kilometreleri artırılmış, yolların kalitesi yükseltilmiş, elektronik denetim sistemleri yaygınlaştırılmıştır, ehliyet alma sistemi yeniden düzenlenmiş ve trafik kazaları hakkında bilgilendirici ve farkındalık yaratıcı projeler hayata geçirilmiştir. Diğer önemli bir gelişme ise Karayolu Trafik Güvenliği Stratejisi ve Eylem Planı konulu ve 2012/16 Sayılı Başbakanlık Genelgesinin Temmuz 2012'de resmi gazete yayınlamış olmasıdır. Bu genelgede trafik kazalarının yol açtığı zararlardan ve bu sorunu çözümenin öneminden bahisle kurumlar arasında işbirliği içerisinde çalışılması gerektiği vurgulanmıştır. Bu amaçla oluşturulan eylem planında ise eğitim, denetim, altyapı, sağlık ve kampanyalar başlıkları altında faaliyetler planlanmış ve önerilmiştir. Trafik kazaları sorununu çözüme adına hükümetlerin 100.000 sürücü başına düşen kaza miktarlarını düşürme hedefi olduğu da bilinmektedir. Türkiye'de son yıllarda araç ve kaza sayıları artmış olmasına rağmen ölümlerin sayısının artmamasını (Çavdar, Uçar ve Kılıçaslan, 2008) bu hedefin kısmen gerçekleştirildiği şeklinde yorumlamak mümkündür. Ancak bu çabaların halen trafik kazalarını belirgin şekilde azaltmak için yeterli olmadığı istatistiklerden anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde 100.000 sürücü başına düşen kazalardaki ölüm oranı 15 iken bu rakam ülkemizde 45 civarındadır (Bektaş ve Hınıs,

2008). Trafik kazalarının yol açtığı ölümlerin genel ölümler içindeki oranı İngiltere’de %2,5 iken bu oran Türkiye’de 5,7’dir (Tengilimoğlu ve Kaynak, 1993). Türkiye’de trafik kazalarının yol açtığı ölüm, yaralanmalar ve ekonomik zararlar gelişmiş ülkelerden çok daha fazladır (WHO, 2013). Trafığe yapılan yatırımlarla trafik kazaları ve kayıpları arasında ters orantılı bir ilişki vardır (WHO, 2013). Ülkemiz trafik kazalarını ve kazalardaki kayıpları azaltmak istiyorsa trafik konusuna daha çok eğilmeli ve bu konuda daha çok yatırım yapmalıdır.

Trafik kazaları bir takım nedenlerle meydana gelmektedir. Bu nedenleri sürücü, yol, araç, yaya ve yolcu başlıkları altında gruplamak mümkündür (Kabakuş, Tortum ve Çodur, 2012). Kazalara neden olan farklı etkenler olsa da sürücüler bu etkenlerin odak noktasını oluşturmaktadırlar (Yüksel, 2002). Trafik kazaları %90 oranında sürücü odaklı nedenlerle ve %10 oranında da yaya, yolcu, araç ve yollarla ilgili nedenlerle meydana gelmektedir (EGM, 2013). Ülkemizde her ne kadar trafik kazalarında yollara kusur vermekle ilgili idari sorunların yaşandığı bilinse de trafik kazalarının büyük çoğunluğunun sürücü hataları nedeniyle olduğu gerçeği değişmemektedir. Dolayısıyla, trafik kazaları azaltılmak isteniyorsa öncelikli olarak sürücüleri etkileyecek çözümler üretilmelidir. Bu çözümlerin bir parçası olarak öncelikle sürücülerin kazalara karışmalarını etkileyen etkenler anlaşılmalıdır. Bazı istatistikler sürücülerin bir kısmının diğerlerine göre kaza yapmaya daha yatkın olduğunu ve daha çok kaza yaptığını (Sümer ve Özkan, 2002), hatta kazaların %40’ının sürücülerin %4’ü tarafından yapıldığını (Signori ve Bowman, 1974) rapor etmektedir. Sıklıkla trafik kazalarına karışan sürücüleri daha

az kaza yapan sürücülerden ayıran özellikler bulunmalı ve analiz edilmelidir.

Sürücü kaynaklı trafik kazaları, sürücülerin trafik kurallarını ihlal etmeleri ile ortaya çıkmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü bu ihlalleri ağırlık oranlarına göre; araç hızını yol, hava ve trafiğin gerektirdiği şartlara uydurmamak (%32); kavşak, geçit veya kaplamanın dar olduğu yerlerde geçiş önceliğine uymamak (%17); dönüş kurallarına uymamak (%15) ve takip mesafesini ayarlayamamak (%10) şeklinde sıralamaktadır (EGM, 2013). Sürücülerin yaptıkları trafik ihlalleri yasaya aykırı birer davranış olduğundan suçtur. İlgili literatür bireylerin karıştırdıkları diğer suçları pek çok suç teorisi kullanarak açıklamaya çalışmaktadır. Bu açıklamalarda suça karışanların bireysel özellikleri de kullanılmaktadır. Trafik suçuna karışan ve dolayısıyla kaza yapan sürücülerin de daha iyi analiz edilebilmeleri için trafik kazalarına karışmalarına neden olan bireysel özelliklerinin bilinmesi gereklidir.

Sürücü bir insandır ve insan davranışlarını etkileyen sayısız etken bulunabilir. İnsanın fizyolojisi, psikolojisi, o anki zindelik durumu, dalgınlığı, çevresinde onu etkileyebilecek etkenlerin olması, yaşı, cinsiyeti, sürücü tecrübesi, araç kullanma saatleri vs. pek çok etken sürücüyü etkileyebilir (Yüksel, 2002). Alanda yapılan araştırmalar da sürücülerin özelliklerinin onların trafik kazalarına karışma oranlarını farklılaştırdığını göstermiştir. Sürücülerin cinsiyeti üzerine yapılan araştırmalar, kadın ve erkek sürücülerin trafik davranışlarının farklı olduğunu ve bunların kazalara karışma oranlarının da farklı olduğunu rapor etmiştir (Clarke, Ward ve Truman, 2002; Delice, 2013; Erjem, 2012; Eşiyok, Yasak ve Korkusuz, 2007;

Krahe, 2005; Özerkmen, 2012). Yaş üzerine yapılan araştırmaların bulgularına göre yaş faktörü de sürücülerin kazalara karışma oranlarını etkilemektedir (Bektaş ve Hınıs, 2008; Kara, Sıtmapınar, Erdem, Kaplan ve Aldemir, 2007; Kalyoncuoğlu, 1999; Şenel ve Şenel, 2013; TÜİK, 2011). Sürücülerin eğitim seviyesinin de kazalara etki ettiği yapılan araştırmaların bulguları arasındadır (Kara vd., 2007; Kalyoncuoğlu, 1999; TÜİK, 2011). Bunların dışında sürücülerin medeni hal (Kalyoncuoğlu, 1999), gelir seviyesi (Kalyoncuoğlu, 1999), sürücülük tecrübesi (Bektaş ve Hınıs, 2008; Şenel ve Şenel, 2013), hız yapma alışkanlığı (Çavdar vd., 2008) gibi özelliklerinin de trafik kazalarına karışma oranıyla ilişkileri tespit edilmiştir.

Alanda önemli sayıda araştırma sürücülerin yukarıda sayılan özelliklerinin trafik kazalarına karışmadaki etkilerine değinmiştir. Ancak, sürücü özelliklerinin trafik kazaları üzerindeki etkilerini daha açık ve net olarak anlayabilmek için bu alanda daha fazla sayıda ve kapsamlı araştırmalara olan ihtiyaç devam etmektedir. Ayrıca, daha önceki araştırmalar sürücü özelliklerinin bir kısmını ayrı ayrı incelemişler, ancak çok sayıda özelliğin toplam etkilerini aynı anda araştırmamışlardır. Yine bu araştırmaların bazılarında uygun istatistikî testler ve analizler de kullanılmadığından araştırmaların bulgularının geçerliliği tartışılabilir. Tüm bu ihtiyaçlar ve kısıtlar göz önüne alınarak bu araştırmada sürücülerin 13 ayrı özelliğinin onların trafik kazalarına karışmalarındaki toplam ve münferit etkileri ayrı ayrı incelenmiştir. Araştırmanın bulgularının kazalara karışan sürücülerini daha iyi analiz etmekte yardımcı olacağı ve sürücü kaynaklı trafik kazalarını azaltmakta yardımcı olacağı öngörülmektedir.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada Delice'nin (2013) trafikte öfke ve saldırganlık davranışlarını incelediği araştırmasının verileri kullanılmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırma Doğu Anadolu Bölgesinin en büyük şehri olan Erzurum ilinin şehir merkezinde yapılmıştır. Anketler için 250 kadın ve 250 erkek sürücüye ulaşılması hedeflenmiştir. Örneklemin temsil edebilirliğini artırmak için anketlerin eşit oranlarda üniversiteden, kamu kurumlarından, hastanelerden, okullardan, esnaftan, alışveriş merkezlerinden, kahvehanelerden ve konutlardan toplanması planlanmıştır. Ancak esnaftan, kahvehanelerden ve konutlardan yeterli sayıda kadın sürücüye ulaşamadığından diğer yerlerdeki kadın sürücü sayıları daha yüksek tutulmuştur. Bu şekilde 241 erkek ve 226 kadın sürücünün araştırmaya katılımı sağlanmıştır.

Araştırmada sürücülerin öfke ve saldırganlık davranışlarıyla beraber onların farklı özellikleriyle de ilgili veriler toplanmıştır. Bu veriler cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim durumu, çocuk sayısı, aylık gelir, araç kullanma yılı, aylık araç kullanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, alınan trafik cezası sayısı, aracın maksimum hızı, sürücünün maksimum hızı, öz sürücülük becerisi değerlendirmesi ve sürücülerin karıştığı kaza sayısıdır. Sürücülerin karıştığı kaza sayısı bağımlı değişken, sürücülerin yukarıda sayılan 13 özelliği ise bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki toplam ve münferit etkileri Çoklu Regresyon testi kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde nominal değişkenler olan cinsiyet

1=erkek ve 2=kadın şeklinde, medeni hal de 1=bekâr ve 2=evli şeklinde kodlanmıştır.

3. BULGULAR

Tablo 1’de araştırmaya katılan sürücülerin demografik özellikleri sunulmuştur. Buna göre katılımcıların 241’i erkek ve 226’sı kadındır. Yaş ortalaması 34’tür. Katılımcıların %77,5’i 18-40

yaş arası sürücülerden oluşmaktadır. Katılımcıların %58’i evli, %40’ı bekâr ve %2’si de boşanmış veya ayrı yaşamaktadır. Üniversite mezunu olanların oranı %46, lise mezunu olanların %22, yüksekokul mezunu olanların oranı %11, ilkokul veya ortaokul mezunu olanların oranı da %10’dur. Katılımcıların ortalama aylık geliri 3100TL’dir. %57’sinin aylık geliri 1000-3000TL aralığındadır.

Tablo 1: Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişken	n	%
Yaş (M = 33,9, SD = 9,9)		
18-30	200	43,6
31-40	151	32,9
41-50	82	17,9
51-60	23	5,0
61 ve üzeri	3	0,7
Cinsiyet		
Erkek	241	51,6
Kadın	226	48,4
Medeni Hal		
Bekâr	183	39,4
Evli	269	58,0
Boşanmış veya Ayrı	12	2,6
Eğitim Seviyesi		
İlkokul	18	3,9
Ortaokul	18	3,9
Lise	103	22,1
Yüksek okul	50	10,7
Üniversite	213	45,7
Yüksek Lisans ve Doktora	64	13,7
Aylık Gelir (M = 3135, SD = 1853)		
1000 TL ve altı	28	7,4
1001-2000 TL	100	25,6
2001-3000 TL	122	31,2
3001-4000 TL	55	14,1
4001-5000 TL	51	13,0
5001-6000 TL	16	4,1
6001 TL ve üzeri	18	4,6

N = 467

Araştırmaya katılanların sürücülük özellikleri de Tablo 2’de gösterilmiştir. Tabloya göre katı-

lımcıların %45’i 1-5 yıllık sürücü, %26’sı 6-10 yıllık sürücü ve %13’ü de 11-15 yıllık sürücüdür.

Katılımcıların %50'si aylık 300 km ve altında yol yaparken, %17'si 301-600 km, %14'ü 901-1200 km ve %12'si de 1200 km üzerinde yol yapmaktadır. %46 oranında katılımcı aylık 1-10 saat arası araç kullanırken, %18'si 11-20 saat ve %12'si de 21-30 saat arası araç kullanmaktadır. Katılımcıların %35'inin sürücülük yaptığı yıllar içerisinde yaptıkları maksimum hız 100 km veya

altındayken, %43 oranında katılımcı 150 km'ye ve %20'si de 200 km'ye kadar hız yapmışlardır. Katılımcıların yaptıkları trafik kaza sayısı ortalaması 1 iken aldıkları ceza sayısı ortalaması 1,6'dır. Katılımcıların kendi sürücülük becerileri hakkında yaptıkları değerlendirmelerinin ortalaması da 10 üzerinden 8'dir.

Tablo 2: Katılımcıların Sürücülük Özellikleri

Değişken	n	%
Şoförlük Tecrübesi (M = 8,7, SD = 7,5)		
1-5 yıl	206	45,1
6-10 yıl	118	25,8
11-15 yıl	58	12,7
16-20 yıl	38	8,3
21 yıl ve üzeri	37	8,1
Aylık Yapılan km (M = 814, SD = 1667)		
300 km ve altı	211	50,2
301-600 km	73	17,4
601-900 km	28	6,7
901-1200 km	59	14,0
1200 km ve üzeri	49	11,7
Aylık Sürücülük Süresi (M = 28,3, SD = 48,8)		
1-10 saat	186	45,7
11-20 saat	75	18,4
21-30 saat	50	12,3
31-40 saat	26	6,4
41-50 saat	19	4,7
51-60 saat	18	4,4
61 saat ve üzeri	33	8,1
Sürücünün Yaptığı Max. Hız (M = 125, SD = 38)		
100 km/st ve altı	158	34,9
101-150	193	42,6
151-200	90	19,9
201 km/st ve üzeri	12	2,6
Sürücü Kaza Sayısı (M = 1,0, SD = 1,7)		
Sürücü Ceza Sayısı (M = 1,6, SD = 3,4)		
Sürücülük Becerisi (M = 8,0, SD = 3,7)		

N = 467

Tablo 3'te araştırmada kullanılan 14 değişken arasındaki korelasyon analizi bulguları gösterilmiştir.

Bulgular; kaza sayısı değişkeni ile cinsiyet, yaş, çocuk sayısı, araç kullanma yılı, aylık araç kul-

lanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, alınan trafik cezası sayısı ve sürücünün maksimum hızı değişkenlerinin anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu ilişkiler cinsiyet değişkeni hariç pozitif yönlüdür. Alınan trafik cezası sayısı ile cinsiyet, yaş, medeni hal, çocuk sayısı, araç kullanma yılı, aylık araç kullanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, alınan trafik cezası sayısı

ve sürücünün maksimum hızı, aracın maksimum hızı, sürücünün maksimum hızı, öz sürücülük becerisi değerlendirmesi değişkenlerinin anlamlı düzeyde ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu ilişkiler de yine cinsiyet değişkeni hariç pozitif yönlüdür. Diğer değişkenler arasındaki ilişkiler Tablo 3'ten takip edilebilir.

Tablo 3: Değişkenler Arası Korelasyon Analizi Bulguları (r)

Değişken	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1 Kaza Sayısı	1													
2 Cinsiyet	-,13*	1												
3 Yaş	,24**	-,37**	1											
4 Medeni Hal	,07	-,21**	,56**	1										
5 Eğitim Durumu	-,09	,30**	-,10	-,18**	1									
6 Çocuk Sayısı	,20**	-,22**	,64**	,64**	-,24**	1								
7 Aylık Gelir	-,01	,27**	,13*	,01	,27**	,08	1							
8 Araç Kul. Yılı	,35**	-,47**	,71*	,40**	-,20**	,47**	-,03	1						
9 Araç Kul. Mesafesi	,19**	-,22**	,10	-,03	-,14*	,07	-,03	,20**	1					
10 Araç Kul. Süresi	,22**	-,18**	,15*	,09	-,17**	,23**	,06	,30**	,44**	1				
11 Alınan Ceza Sayısı	,38**	-,17**	,22*	,12*	-,09	,21**	,03	,38**	,23**	,40**	1			
12 Aracın Max. Hızı	,04	,03	,01	,02	,09	-,04	,16**	,08	-,09	,18**	,19**	1		
13 Sürücü Max. Hızı	,11*	-,36**	,03	,04	-,01	,01	-,02	,32*	,15**	,33**	,22**	,44**	1	
14 Öz Değerlendirme	-,04	,02	-,03	-,09	,05	-,06	,12*	,06	,01	,19**	,15**	-,07	,21**	1

N = 467

*. Değişkenler arasındaki ilişki ,05 seviyesinde anlamlıdır.

** . Değişkenler arasındaki ilişki ,01 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo 4'te Çoklu Regresyon analizi bulguları sunulmuştur. Analizlerde bağımlı değişken sürücülerin karıştığı kaza sayılarıdır. Bağımsız değişkenler ise sürücülerin cinsiyeti, yaşı, medeni hali, eğitim durumu, çocuk sayısı, aylık geliri, araç kullanma yılı, aylık araç kullanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, alınan

trafik cezası sayısı, aracın maksimum hızı, kendisinin yaptığı maksimum hızı ve öz sürücülük becerisi değerlendirmesidir. Bulgulara göre bu 13 bağımsız değişken sürücülerin karıştığı kaza sayıları üzerinde %17'lik anlamlı düzeyde bir varyans açıklamıştır.

Tablo 4: Kaza Sayılarını Etkileyen Faktörlerin Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Model	R	R ²	Adjusted R ²	Stand. Err. of Est.	F
1	,46 ^a	,22	,17	1,67	4,8*
N = 467					

Bağımsız değişkenler: Cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim durumu, çocuk sayısı, aylık gelir, araç kullanma yılı, aylık araç kullanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, alınan trafik

cezası sayısı, aracın max. hızı, sürücü max. hızı, öz sürücülük becerisi değerlendirmesi.

*. Değişkenler arasındaki ilişki 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo 5: Kaza Sayılarını Etkileyen Faktörler ve Etki Dereceleri

Değişken	Beta	VIF
Alınan trafik cezası sayısı	,26*	1,3
Araç kullanma yılı	,25*	2,9
Medeni hal	-,12 ($p = ,13$)	1,9
N = 467		

*. Değişkenler arasındaki ilişki 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Tablo 5'te ise Çoklu Regresyon analizlerine göre 13 bağımsız değişken içerisinde sürücülerin karıştığı kaza sayılarını anlamlı düzeyde etkileyen değişkenler ve bunların etki dereceleri gösterilmiştir. Bulgulara göre; analize 13 değişken dâhil edilmesine rağmen bunlardan sadece iki tanesi sürücülerin karıştığı kaza sayılarını anlamlı düzeyde etkilemektedir. Bu değişkenler de etki düzeyi sırasına göre *sürücülerin aldığı ceza sayıları* ve *sürücülerin sürücülük yaptıkları yılların süresidir*. Bu iki değişkenin düzeyi arttıkça sürücülerin karıştığı kaza sayıları da artıyor görünmektedir. Bir diğer deyişle, daha çok ceza alan sürücüler daha fazla sayıda kazaya karışmaktadırlar. Ayrıca, daha uzun sürelerle sürücülük yapmış sürücülerin de kaza sayıları daha az süreyle sürücülük yapmış olanlardan daha fazladır. Bu iki değişkenden

başka sürücülerin karıştığı kaza sayılarını anlamlı düzeyde etkilemese de olasılık katsayısıyla ($p = ,13$) dikkat çeken bir diğer değişken medeni hal değişkenidir. Bu bulguya göre evlilerin kazaya karışma olasılıklarının bekârlara göre daha düşük olduğu söylenebilir. Anlamlı düzeyde etki yapan bütün değişkenlerin VIF değerlerinin 10'un altında olduğu görülmektedir ki bu da bu değişkenler arasında multicollinearity problemi olmadığını göstermektedir.

Sürücülerin karıştığı kaza sayılarını etkileyen en önemli faktör sürücülerin aldığı ceza sayıları olduğundan bu faktörü etkileyen değişkenleri bulmak için başka bir Çoklu Regresyon analizi daha yapılmış ve sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir. Analizlerde bağımlı değişken sürücülerin

aldığı ceza sayıları iken bağımsız değişkenler geriye kalan diğer 12 değişkendir. Bulgular bu 12 değişkenin, sürücülerin aldıkları ceza sayıları üzerinde anlamlı düzeyde bir varyans açıklamadığını göstermiştir. Bir diğer deyişle, sürücülerin cinsiyeti, yaşı, medeni hali, eğitim durumu, çocuk

sayısı, aylık geliri, araç kullanma yılı, aylık araç kullanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, aracın maksimum hızı, kendisinin yaptığı maksimum hız, öz sürücülük becerisi değerlendirmesi gibi etkenler sürücülerin aldıkları ceza sayısını açıklayamamıştır.

Tablo 6: Trafik Cezası Sayılarını Etkileyen Faktörlerin Çoklu Regresyon Analizi Bulguları

Model	R	R ²	Adjusted R ²	Stand. Err. of Est.	F
1	,47 ^a	,22	,07	4,69	
N = 467					

Bağımsız değişkenler: Cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim durumu, çocuk sayısı, aylık gelir, araç kullanma yılı, aylık araç kullanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, aracın max. hızı, sürücü max. hızı, öz sürücülük becerisi değerlendirmesi.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Trafik kazaları yüksek düzeyde ölümlere, yaralanmalara, maddi ve sosyal kayıplara neden olan ciddi bir problemdir. Trafik kazaları genellikle sürücü, yolcu, yaya, yol ve araç kaynaklı nedenlerle meydana gelmektedir. Ancak bu nedenler içerisinde sürücü kaynaklı hatalar %90'lık bir oranla ilk sırada yer almaktadır. Bu nedenle, trafik kazalarını azaltmak ve bu ciddi sorunu çözmek için öncelikli olarak sürücü etkeni üzerinde durulmalıdır. Sürücülerin kaza yapmalarına neden olan faktörler tespit edilmeli, anlaşılmalı ve bunlara uygun çözümler geliştirilmelidir. Bu araştırma bu gerçekten hareketle sürücülerin karıştırdıkları kaza sayılarını etkileme olasılığı olan 13 ayrı değişkeni incelemiştir. Araştırmanın bulguları bu değişkenler içerisinde sadece *sürücülerin aldığı ceza sayıları* ve *sürücülerin sürücülük yaptıkları*

yılların süresi değişkenlerinin sürücülerin karıştırdığı kaza sayılarını etkilediğini göstermiştir. İki etkide pozitif yönlüdür. Medeni hal değişkeni ise anlamlı düzeyde kaza sayılarını etkilemese bile olasılık değeri ,05 anlamlılık düzeyine yakın olduğundan dikkate alınması gereken bir etken olarak değerlendirilebilir. Medeni hal değişkeninin etkisi ise negatif yönlüdür; yani evlilerin bekârlara göre kazaya karışma olasılıkları daha azdır.

Bulgular sürücülerin cinsiyeti, yaşı, medeni hali, eğitim durumu, çocuk sayısı, aylık geliri, araç kullanma yılı, aylık araç kullanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, aracın maksimum hızı, kendisinin yaptığı maksimum hız ve öz sürücülük becerisi değerlendirmesi değişkenlerinin sürücülerin karıştırdığı kaza sayılarını etkilemediğini göstermiştir. Bu bulgular alanda daha önce yapılmış ve trafik kazaları ile cinsiyet, yaş, eğitim seviyesi, gelir seviyesi, hız yapma alışkanlığı ve sürücülük tecrübesi gibi değişkenlerinin ilişkilerini ortaya koymuş çalışmaların bulgularıyla uyumlamaktadır (Bektaş ve Hınıs, 2008; Clarke, Ward ve Truman, 2002; Çavdar vd., 2008; Delice, 2013; Erjem, 2012; Eşiyok, Yasak ve Korkusuz, 2007;

Kalyoncuoğlu, 1999; Kara vd., 2007; Krahe, 2005; Özerkmen, 2012; Şenel ve Şenel, 2013; TÜİK, 2011). Önceki araştırmalar kazalarla bu değişkenlerin ilişkilerini ayrı ayrı incelemiştir. Bu araştırma ise değişkenleri analize aynı anda dâhil etmiştir. Korelasyon analizi bulguları da, tek tek bakıldığında pek çok değişkenle kaza sayıları değişkeni arasında anlamlı düzeyde ilişkiler olduğunu göstermiştir. Ancak, değişkenler hep birlikte Çoklu Regresyon analizine dâhil edildiğinde bu değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkiler tolere edildiğinden bu değişkenlerin kaza sayıları üzerindeki saf etkilerini görmek mümkün olmuştur.

Araştırmanın bulguları sürücülerin sürücülük yaptıkları yılların süresinin kazaya karışma olasılığını artırdığını göstermiştir. Bu doğal bir sonuçtur. Daha fazla süreyle sürücülük yapmış olanlar daha az süreyle sürücülük yapanlara göre kazalara daha fazla oranda karışabilirler. Trafiğin içerisinde bulunmak kazaya karışmak açısından bir risk oluşturmaktadır. Bu riske daha uzun sürelerle maruz kalanların daha fazla kaza yapması doğal karşılanabilir. Diğer taraftan sürücülerin kazaya karışmasını etkileyen bir diğer etken sürücülerin aldığı ceza sayılarıdır. Daha fazla ceza alan sürücülerin kazaya karışma olasılıkları daha az ceza alanlara göre daha fazladır. Bu sürücülerin trafik kurallarını daha fazla ihlal ettikleri ve bu nedenle daha fazla ceza aldıkları, aynı zamanda trafik açısından bu olumsuz davranışlarını nedeniyle daha fazla oranda kazaya karıştıkları öngörülebilir. Bu bulgu aynı zamanda sürücülerin ceza almış olmalarına rağmen bu cezaların onların kazaya karışmalarını engellemediğini de göstermektedir. Sürücülere çok sayıda ceza uygulanmıştır, buna rağmen bu sürücüler daha

fazla sayıda kazaya karışmaya devam etmişlerdir. Bulguların gösterdiği ceza sayısı ile kaza sayısı arasındaki ilişkiyi açıklamak için kaza yapanlara kusurlarına göre ceza yazılması uygulaması da akla gelebilir. Ancak kaza yapanlara ceza yazılması uygulamasına 20.04.2007 tarihli İçişleri Bakanı imzalı Genelgeyle son verildiğinden ve bu araştırmaya katılanların %50'sinden fazlası 7 yıl ve altındaki sürelerle sürücülük yaptığundan bu olasılığın bu araştırmanın bulgularını etkilemediği varsayılmıştır.

Sürücülerin hangi özelliklerinin onların ceza almalarına etki ettiğini tespit etmek için yapılan Çoklu Regresyon analizi bu araştırma kapsamında hakkında veri toplanan 12 sürücü özelliğinin sürücülerin ceza almalarını etkileyen faktörleri açıklamak için yeterli olmadığını göstermiştir. Burada analiz edilen cinsiyet, yaş, medeni hal, eğitim durumu, çocuk sayısı, aylık gelir, araç kullanma yılı, aylık araç kullanma mesafesi, aylık araç kullanma süresi, aracın maksimum hızı, sürücü maksimum hızı ve öz sürücülük becerisi değerlendirmesi gibi değişkenlerin dışında başka değişkenlerin sürücülerin ceza almalarında etkili olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak, medeni hal değişkeni açısından bekârların evlilere oranlara kazaya karışma olasılıklarının daha fazla olduğu anlaşılmıştır. Evliliğin taşıdığı sorumluluk, eş, çocuklar, daha sakin bir hayat gibi niteliklerinin kazaya karışma olasılıklarını azalttığı düşünülebilir.

Bu araştırmanın tespit ettiği sürücülerin aldığı trafik cezası sayısı ile sürücülerin karıştığı trafik kazası sayısı ilişkisi uygulamada trafik kazalarını azaltmak için kullanılabilir. Bulgular daha çok ceza alan, dolayısıyla daha çok trafik kuralı ihlali yapan sürücülerin daha çok kazaya karıştığını

göstermiştir. Bulgular ayrıca sürücülerin aldığı cezaların onları kazaya karışmasını engellemediğini de göstermiştir. Trafik kazalarını azaltmak için sıklıkla trafik kuralı ihlali yapan sürücülere karşı önlemler geliştirilmelidir. Öncelikle yerinde ve etkili denetimlerle sürücülerin algıladığı yakalanma hissi artırılmalıdır. Caydırıcılık teorisinin ön gördüğü gibi trafik cezalarının kesin, anında ve caydıracak kadar şiddetli olması sağlanmalıdır (Dolu, 2009). Ayrıca, cezaların caydırıcı olmasını sağlamak ve trafik ihlallerinin tekrarlanmasını önlemek için belirli sürelerle aynı kuralı ihlal edenlere ceza miktarları artırılarak uygulanmalıdır.

Bu araştırma trafik kazalarının en önemli nedeni olarak gösterilen sürücü etkenini incelemiştir. Araştırmada sürücülerin trafik kazalarına karışmalarına neden olan özellikleri tespit edilmeye çalışılmış ve önemli bulgular elde edilmiştir. Bununla beraber bu bulgular değerlendirilirken araştırmanın bazı kısıtları dikkate alınmalıdır. Öncelikle, bu araştırma sadece bir ilde yaklaşık 500 kişilik bir örneklem grubuyla yapılmıştır. Bulgular bu örneklem grubunu yansıtmaktadır. Ayrıca, örneklemin temsil edebilirliğini artırmak için önlemler alınmış olmasına rağmen olasılığa dayalı olan ve katmanlı bir örnekleme yapılamamıştır. Son olarak, araştırmanın verileri sürücülerin ifadeleridir. Resmi kayıtlarla yapılan araştırmalar farklı bulgulara ulaşabilirler. Araştırmanın bulguları bu kısıtlar da dikkate alınarak yorumlanmalıdır. Gelecek araştırmalar bu kısıtları da çözümlenerek sürücülerin kazalara etki eden özelliklerini daha sıklıkla araştırmalıdır.

KAYNAKÇA

BEKTAŞ, S. VE HINIS, M. A., (2008). “Şehiriçi Trafik Kazalarına Etki Eden Faktörlerin Lojistik Regresyon Modeli ile İncelenmesi: Aksaray Örneği”. Ü. Müh.-Mim. Fak. Derg., 23(3), 25-33

BİNGÖL, Ş., (1999). “Trafik Hizmetlerinde Verimlilik Yaklaşımı.” Trafik Hizmetleri Açısından Ulaşım Sektörünün Geleceği Sempozyumu - Bildiriler, M.P.M Yay. No: 636, Ankara

CLARKE D. D, WARD P, AND TRUMAN W., (2002). “In-depth Accident Causation Study Of Young Drivers.” Report prepared for Road Safety Division, Department of Transport, Local Government, and the Regions

ÇAVDAR, A., UÇAR, M., VE KILIÇASLAN, İ., (2008). “Trafik Kazalarına Sebep Olan Yüksek Hız Kusurlarının Denetimi ve Aktif Güvenlik Sistemler İle Kontrolü.” Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der., 23(1), 187-198

ÇETİNOĞLU, Ç. E., CANBAZ, S., TOMAK, L., VE PEKŞEN, Y., (2004). “Samsun İli 2004 Yılı 112 Acil Sağlık Hizmetine Bildirilen Trafik Kazalarının Değerlendirilmesi.” Türkiye Acil Tıp Dergisi, 7(1), 1-4

DELİCE, M., (2012). “Kadın Sürücülerin Trafik Kazaları Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi.” Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12(49), 63-87

DELİCE, M., (2013). “Sürücüyü Öfkeliendiren Davranışların ve Sürücülerin Bu Davranışlara Verdiği Tepkilerin İncelenmesi.” Atatürk Üni-

- versitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17(2), 251-274
- DOLU, O., (2009).** “Rasyonel Bir Tercih Olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suçu Açıklama ve Önleme Kapasitelerinin Değerlendirilmesi”. Polis Bilimleri Dergisi, 11(4), 89-120
- EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ [EGM] (2013).** “Genel Trafik İstatistikleri”. <http://www.trafik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 22.05.2013)
- ERJEM, Y., (2012).** “Trafik Sisteminin işleyişi ve Trafik Kazaları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma.” <http://www.gapmyo.edu.tr/dergi3/6/%20trafik.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.04.2012)
- EŞİYOK, B., KORKUSUZ, I., CANTURK, G., ALKURT, A. H., KARAMAN, A. G., AND HANCI, I. H., (2005).** “Road Traffic Accidents And Disability: A cross-section study from.” Disability And Rehabilitation, 27(21), 1333-1338.
- JACOBS, G., AERON-THOMAS, A., AND ASTROP, A., (2000).** “Estimating Global Road Fatalities”. London: Transport Research Laboratory.
- KABAKUŞ, N., TORTUM, A., VE ÇODUR M. Y., (2012).** “Erzurum’un İlçelerinde Meydana Gelen Trafik Kazalarının Coğrafi Bilgi Sistemleri İle Değerlendirilmesi”. Ordu Üniv. Bil. Tek. Derg., 2(2), 78-92
- KALYONCUOĞLU, Ş. F., (1999).** “Sürücü Niteliklerinin Trafik Kazaları Üzerine Etkisi: Isparta Örneği”. X. Mühendislik Sempozyumu, 528-535
- KARA, İ. H., SITMAPINAR, K., ERDEM, Ö., KAPLAN, M., VE ALDEMİR, M., (2007).** Diyarbakır İlinde Meydana Gelen Trafik Kazalarının İncelenmesi. Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 3, 14-19
- KRAHE, B., (2005).** “Predictors of Women’s Aggressive Driving Behavior”. Aggressive Behavior, 31, 537–546
- ÖZERKMEN, N., (2012).** “Trafik Kazalarının Nedenleri ve Sürücü Davranışları.” <http://www.gapmyo.edu.tr/dergi3/3/%20trafik.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.04.2012)
- SAPLIOĞLU, M., VE KARASHAHİN, M., (2006).** “Coğrafi Bilgi Sistemi Yardımı İle Isparta İli Kentiçi Trafik Kaza Analizi.” Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 12(3), 321-332.
- SIGNORİ, E. I., AND BOWMAN, R. G., (1974).** “On the Study of Personality Factors in Research Ondriving Behavior”. Personality and Motor Skills, 38, 1067-1076.
- SÜMER, N., (2002).** “Trafik Kazalarında Sosyal Psikolojik Etmenler: Sürücü Davranışları, Becerileri ve Sosyal Politik Çevre.” Türk Psikoloji Yazıları, 5(9-10), 1-36.
- SÜMER, N., VE ÖZKAN, T., (2002).** “Sürücü Davranışları, Becerileri, Bazı Kişilik Özellikleri ve Psikolojik Belirtilerin Trafik Kazalarındaki Rollerini.” Türk Psikoloji Dergisi, 17(50), 1-22.
- ŞENEL, B., VE ŞENEL, M., (2013).** “Risk Analizi: Türkiye’de Gerçekleşen Trafik Kazaları Üzerine Hata Ağacı Analizi Uygulaması.” Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 13(3), 65-84.

TANRIKULU, S., (2003). “Trafik Kazalarının Önlenmesi Bağlamında Trafik Güvenliği Eğitiminin Rolü ve Trafik Kültürü.” Polis Bilimleri Dergisi, 5(1), 45-60.

TENGİLİMOĞLU, D., VE KAYNAK, Ö., (1993). “Ev Kazaları.” Yeni Tıp Dergisi, 10, 51-57.

TURAN, M. T., EŞEL, E VE KELEŞ S., (2003). “Motorlu Araç Kazası Geçiren Kişilerde Akut Stres Bozukluğu Semptomlarının Değerlendirilmesi.” Klinik Psikiyatri, 6, 12-17.

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, (2011). “Trafik Kaza İstatistikleri.” http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=52&ust_id=15, (Erişim Tarihi: 18.04.2011).

WORLD HEALTH ORGANIZATION (2013). “Global Status Report on Road Safety 2013.” Luxembourg: WHO Press.

YÜKSEL, İ., (2002). “Sürücü Davranışlarının Stres Oluşturucu Değişkenlere Bağlı Olarak Öngörülmesi.” Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 19, 173-182.

KAMU VE ÖZEL SAĞLIK KURUMLARINDA ÇALIŞAN PERSONELİN ÜCRET BEKLENTİ DÜZEYLERİNİN UYGULAMALI ÖRNEĞİ

AN APPLIED STUDY: SALARY EXPECTATION LEVEL OF THE STAFF WORKING AT STATE AND PRIVATE SECTOR

*Murat KORKMAZ¹, Ali Serdar YÜCEL², Bülent KILIÇ³, Fikriye TOKER⁴,
Sefer GÜMÜŞ⁵, Ayhan AYTAÇ⁶*

¹Güven Grup A.Ş. Finans Yönetmeni

²Fırat Üniversitesi Besyo

³Ortopedi Uzmanı Tekirdağ

⁴Trakya Üniversitesi Sağlık Yönetimi A.D.

⁵Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

⁶Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat A.D.

Özet: Günümüzde daha kaliteli, etkin, verimli ve sürekli bir sağlık hizmeti sunumunda sağlık kurumu çalışanlarının kurum amaçları doğrultusunda etkin ve verimli bir biçimde organize edilmeleri gerekmektedir. İyi bir personel yönetimine sahip kurumlar çalışanlarının özelliklerini ve beklentilerini değerlendirerek bu yönde tedbirler almalı ve iyileştirmelerde bulunmalıdırlar. Sağlık kurumlarında hem iş doyumu hem de örgütsel bağlılığın artmasında çalışanların beklentilerinin karşılanması ve uygun çalışma koşulları göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Özellikle İş doyumunu etkileyen çevresel ve örgütsel faktörlerden biride ücret-maaş faktörüdür. Çalışanların ücret yönünden tatmin edilmelerinin iş doyumunu artıracığı söylenebilir. Bu çalışmada katılımcı görüşleri doğrultusunda başta ücrete yönelik olmak üzere çalışma koşullarının kalite ve yeterliliği, iş değişikliği ve ücretle ilişkili olarak sosyal hayattaki olumsuzluk konularına dair genel bir durum değerlendirme yapılmış amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmaya rast gele yöntemle seçilmiş toplam 1350 özel ve kamu sağlık kurumlarında çalışan sağlık personeli katılım sağlamıştır. Araştırma Türkiye evreni içerisinde İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara, Diyarbakır, Trabzon, Tekirdağ, Adana, Edirne ve Çorum illeri örnekleme çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 5'li likert ölçekten oluşan 30 soruluk bir anket kullanılmıştır. Kullanılan anketin Cronbach's Alpha değeri 0.872 bulunmuştur. Analize tabi tutulan veriler SPSS 18 İstatistik programı ile analiz edilmiştir. Analiz kapsamında, güvenilirlik analizi, frekans tabloları, betimleyici istatistikler, faktör analizi ve Kruskal Wallis analizlerinden faydalanılmıştır. Araştırma sonunda, katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim, iş tecrübesi ve kurumdaki konum değişkenlerine göre çalışma koşulları, iş değişimi, ücret ve gelir düzeyinin sosyal hayattaki olumsuz etkileri boyutlarında etkili olduğu, kurum tipi değişkeninin ise sadece çalışma koşulları boyutunda etkili olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş, Performans, Verimlilik, Ücretlendirme, Personel, Beklenti, Kamu, Özel

Abstract: The staff working at health sector should be organized efficiently and effectively considering the objectives of the institutions to achieve a good quality, effective and continuous health service. Institutions should take precautions and evaluate the characteristics and expectations of the staff. It is essential to meet the expectations of the staff, and provide them with good working conditions in order to increase the job satisfaction and organizational commitment. Wage-salary, one of the environmental and organizational factors, affects the job satisfaction. It could be stated that salary satisfaction of the staff might increase the job satisfaction. The objective of the study is to make a situation assessment on the quality of the working conditions, issues related to the changes in the job, social problems concerning the salary, focusing on the salary through the analysis of the comments of the participants. In this respect, randomly chosen 1350 staff working at private and state health sectors have participated in the study. The population of the study is composed of Turkey, and the sample is composed of such cities as İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara, Diyarbakır, Trabzon, Tekirdağ, Adana, Edirne and Çorum. In the research, a questionnaire, composed of 30 questions, prepared in 5 point likert scale has been used. Cronbach's Alpha value of the questionnaire has been found 0.872. Data got from the research have been analysed with SPSS 18 program. In the analysis, reliability analysis, frequency tables, descriptive analyses, factor analysis, Kruskal Wallis analyses have been used. At the end of the study, it has been detected that according to the variables related to the participants' gender, age, education, work experience, position at work; working conditions are significant in terms of work change, negative effects of the level of salary and income level on social life; however, the type of the institution is significant only in the level of working conditions.

Key Words: Job, Performance, Productivity, Salary System, Personnel, Expectation, Public, Private

GİRİŞ

İş insan yaşamında önemli bir yere sahiptir. İnsan, yaşamının büyük bir kısmını işyerinde geçirmektedir. Geçirilen sürenin verimli bir şekilde kullanılması bireyin işinden sağladığı doyum düzeyi ile ilişkilidir (Ünal ve ark 2001).

Örgütlerin temel bir amacı olarak gösterilen süreklilik, çalışanların örgütle ve birbirleriyle uyumlu olmaları sayesinde gerçekleştirilebilecek bir hedeftir. Çalışanların örgütün amaçları etrafında birleşmeleri ve bu amacı gerçekleştirme yönünde çaba göstermeleri, genellikle birbirine benzer ya da yakın olan değerleri benimsemeleri sayesinde daha kolay olmaktadır. Bu sayede, çalışanların örgüte olan bağlılıkları artmakta ve örgütteki amaçlara daha kısa sürede etkin bir şekilde ulaşılabilmesi söz konusu olmaktadır (Yalçın ve İplik 2005).

Sağlık hizmeti sunan örgütler, yapısal ve işlevsel açıdan en karmaşık örgütler içerisinde yer almaktadır. Yardımcı personelden yüksek eğitimiye kadar çeşitlilik gösteren her düzeydeki personel; karmaşık ve çok pahalı teçhizat, yaşam ve ölümle ilgili faaliyetler ve ortaya çıkan stres gibi özellikleri ile sağlık işletmeleri yapısında pek çok ekibi barındıran organizasyonlardır (Aslan ve ark 2004). Böylesine komplike ve yaşamsal bir hizmet sektörü içerisinde yer alan bireylerin mesleki, sosyal ve ekonomik beklentilerinin yüksek olması da kaçınılmaz olmaktadır.

Sağlık personelleri eğitim sürecinde aldığı teorik ve uygulamalı bilgilerin büyük çoğunluğunu çalışma ortamındaki yetersizlikler nedeniyle kullanamamakta ve ideal düşüncelerle başladığı mesleklerine yönelik çalışma istekleri azalmaktadır.

Özellikle birinci basamak sağlık kuruluşlarındaki sağlık çalışanlarının çalışma ortamındaki yetersizlik, mesleki tatminsizlik ve ekonomik sorunlar nedeniyle bu isteksizlik her geçen gün artmakta ve psiko-sosyal problemlere neden olmaktadır (Soyer 1992, Erdoğan ve ark, 1998).

Diğer örgütlerde olduğu gibi sağlık kurumlarında da başarı derecesini etkileyen en önemli faktör insanlardır (Kılıç ve Tunç 2004). Verimli ve yüksek kaliteli sağlık hizmetlerinin sunulması yüksek ölçüde tatmin olmuş sağlık çalışanlarına sahip olmakla mümkündür (Kavuncubaşı, 2000). Sağlık hizmetleri üretim süreci hekimler tarafından yönlendirildiği için onlar olmaksızın verimli ve kaliteli sağlık hizmetlerinden söz etmek mümkün değildir (Özer ve ark, 2005). Bu konuda devlet anlayışının da etkin olması ve iyileştirme çalışmalarına gereken önemi vermesi gerektiği söylenebilir. Zira Emiroğlu (1998)'da devletin çalışanlarının yaşam düzeyini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek, çalışanları korumak ve bu amaçla yapılan çalışmalarını desteklemek için gerekli tedbirleri alması gerektiğini ifade etmektedir. Dolayısı ile hizmette verimliliğin, kalitenin sağlanması ve artırılması çalışanların beklenti düzeylerinin karşılanması ile doğrudan ilintilidir. Özellikle örgüt içi memnuniyet ve ücret beklentilerinin karşılanması ile birlikte mesleki yeterlilik değerleri yeniden düzenlenmiş olacak ve karşılıklı tatmin ve memnuniyet sağlanmış olacaktır. Zira "Sağlık hizmeti sunucularının kendi işleri konusunda ne algıladıkları ile ilgili bilgi elde edilmesi, iş koşullarının iyileştirilmesinde önemlidir ve sağlık bakım yöneticileri için örgütsel stratejilerin formüle edilmesi ve geliştirilmesi ile politik kararların oluşturulmasında önemli bir araç olarak kullanılabilir (Kravitz et al. 1993).

Sağlık sektöründe çalışan bireylerin çalışma hayatına ilişkin memnuniyetlerinin, iş performansına ve hastalara yaklaşımlarına olumlu etkileri olacağı ifade edilebilir. Bu bağlamda bu sektörde çalışanların sorunlarının belirlenmesi ve beklentilerinin karşılanması temel yaklaşımlardan birisi olmakla birlikte bu yönde somut adımların da atılması gerekmektedir.

İş yaşam kalitesi yüksek olan sağlık çalışanlarının memnuniyeti, hastane ortamında tedavilerinde moral ve motivasyona ihtiyacı olan hastalar üzerinde de pozitif etki bırakacaktır. Sağlık gibi hayati önem taşıyan alanlarda faaliyet gösteren kurumların, çalışanlarının yaşam kalitesi ve motivasyon düzeylerinin yüksek tutulması için diğer sektörlere nazaran daha fazla çaba sarf etmeleri kaçınılmaz olacaktır (Kılıç ve Keklik 2012). İş yaşam kalitesi standartlarının altında ve motivasyon düzeyi düşük olan bir örgütte görev yapan personelin etkin ve verimli çalışması oldukça zordur. O halde örgütleri yönetenler, organizasyonda çalışan personelin moral ve motivasyon ile iş yaşam kalitesine yönelik öncelikleri belirlemek, çalışanlarının iş yaşam kalitesi ve motivasyonlarını iyileştirmek durumundadır (Aba, 2009).

Martel ve Dupuis (2006:333-334), iş yaşam kalitesini; çalışma koşullarının değerlendirilmesi, çalışanın memnuniyeti ve memnuniyetsizlikleri, verimlilik, örgütteki sosyal çevre, yönetim tarzı, iş yaşamının ve iş dışı yaşamın birbiriyle ilişkisi; kısaca iş çevresinin tamamındaki güçlü ve güçsüz yönleri içine alan bir kavram olarak tanımlamışlardır.

Özkalp ve Kirel (2001: 553), çalışma yaşamı kalitesini; insanların güvenli bir ortamda yaşamlarını sürdürebilmek için gerekli ihtiyaçlarının tatmin edilmesi, onların iş yerinde faydalı oldukları

duygusunun kazandırılması, yeteneklerini fark etmelerine ve gelişmelerine fırsat veren bir ortamın oluşturulması”, şeklinde tanımlamaktadır (Özkalp ve Kirel, 2001).

Bu çerçevede Bolhari ve diğerleri (2011: 374) ise, çalışma yaşam kalitesinin unsurlarını; daha yüksek ödemeler, iş güvenliği, daha iyi ödüllendirme sistemi, büyüme fırsatı ve katılımcı gruplar, şeklinde sıralamaktadır

İş yaşam kalitesi, işteki yaşamla ilgili olarak; memnuniyet seviyesi, motivasyon, kişisel tecrübe gibi kavramları ifade etmektedir. İş yaşam kalitesi, kişilerin işletme tarafından istihdamı durumunda önemli kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilme derecesini göstermektedir. İş yaşam kalitesini arttırmak için işletmeler çalışanlarına açık ve destekleyici tarzda davranmaya, her seviyede iletişim kanallarını açık tutmaya, kararlara katılma konularında fırsat tanımaya ve görevleri yerine getirme konusunda yetki vermeye çalışırlar. (Özgen ve ark, 2002).

Hizmet sektörünün dünya ekonomisi içindeki artan payı, ortalama yaşam süresinin yükselmesi ve sağlık sektörünün teknolojik ve ekonomik açıdan sürekli büyüme göstermesi sunulan hizmetin kaliteli olmasını zorunlu kılmaktadır (Yağcı ve Duman, 2006). Bu da sağlık hizmetlerinin artan önemini ortaya koymakta ve bu konuda belli bir standart hedeflenerek kalitenin devamlılığı amaçlanmaktadır (Özen vd., 2011:26).

Sağlıkta hizmet kalitesi, bireylerin arzuladıkları sağlık sonuçlarının etkili, verimli ve satın alınabilir şekilde sunulma derecesi olarak tanımlanmaktadır (Tafreshi vd., 2007:320). Kalite anlayışı ile tüm çalışanların potansiyelinin en üst düzeye çıkarılması sağlanır (Kırılıoğlu, 1998:1-112)

Sağlık emekçilerinin daha verimli işler yapmasını sağlamak ve kaliteli hizmet sunumunu teşvik etmek için ölçülebilir hizmet tanımlamaları yapılmak zorundadır. Bu amacı gerçekleştirmek için farklı performans ölçütleri üzerinde durulmaktadır (Aydın, 2008:2).

Bu ölçütlerin başlıcaları şunlardır:

- 1- Hizmet sunulan insanların mutluluğunu sağlamak,
- 2- Daha iyi bir sağlık düzeyi (çıkıtı/akibet) elde etmek,
- 3- İyi tanımlanmış kaliteli bir sağlık hizmet sunum sürecine uymak,
- 4- Bu hizmeti sunmak için kullanılan altyapı, insan ve malzeme kaynaklarında (girdi) tanımlanmış normları yerine getirmek (Aydın, 2008:2).

Çalışanların hastane amaçları doğrultusunda yönlendirilmesi için personel özelliklerinin ve beklentilerinin bilinmesi gereklidir. Çalışanlar; özlem, istek ve ihtiyaçları örgütçe karşılandığı sürece doyumlu olmakta, örgütünü sevmekte ve ona bağlanmaktadır. Bu nedenle yönetim; çalışanların bu özelliklerini dikkate alarak uygun bir çalışma ortamı hazırlamalıdır (Toraman vd., 1997).

Sağlık çalışanlarının yaşam koşullarının iyileştirilmesi, çalışma ortamlarının düzenlenmesi olarak özetlenebilen bu şart ve olanaklar sağlanmadıkça, sağlıklı sağlık çalışanları ve iyi sunulan sağlık hizmetinden söz edilemez. Bireysel özveriyle, kendini feda ederek çalışmak onurlu, güzel ve önemli bir niteliklerdir. Ancak kendini hizmet sunan bir kişi olarak görmesi, verdiği hizmetin karşılığını istemesi çağdaş insan olmanın gereğidir (Özdemir, 1999).

İş doyumunu etkileyen çevresel ve örgütsel faktörlerden biride ücret-maaş faktörüdür. Türkiye’de

memurlar için halen uygulanan sisteme göre, ücret saptanmasında göz önünde tutulan temel unsur öğrenim derecesidir. Memurlar, öğrenim derecelerine (ilk, orta, lise, lisans, önlisans, v.s.) göre belirli sınıf ve derecelere ayrılmıştır. Maaşı oluşturan unsurlar, taban maaş, kıdem, yan ödemeler, özel hizmet tazminatı, lojman tazminatı, yabancı dil tazminatı ve aile yardımından oluşur. Buna ilaveten 1991 yılından itibaren sağlık kurumlarında döner sermaye ödemesi uygulamasına geçilmiştir (Orak, 1999).

Türkiye’de verimli çalışan hekim ve sağlık çalışanları için, verimli çalışmayan personelle kıyaslandığında finansal açıdan ödüllendirme mekanizması yok denecek kadar kısıtlıdır. Bununla birlikte, yeni yasal düzenlemelerle, döner sermaye katkı payına göre hekimlerin aldığı destekte bazı kısıtlı olanaklar sağlanmıştır (Saygılı, 2008).

Ücret iş doyumunda önemli bir faktördür. Para sadece temel ihtiyaçlara ulaşmayı sağlamaz, aynı zamanda üst düzey ihtiyaçların karşılanmasında da yardımcıdır (Can vd., 2001). Çalışanlar ücreti, kendilerinin örgüte katkısına yönetimin nasıl baktığının bir yansıması olarak görürler ve ücretin doyum sağlamasında; iş görenin bireysel özellikleri, bireysel eylemleri ve görev özellikleri ile elde ettiği ücret arasında bir dengenin olması ve bu dengenin iş görence algılanması önemli etkenlerdir (Gezer ve Kocaman, 2001).

Düşük ücret, çalışanların en önde gelen doyumsuzluk kaynağıdır. Özellikle ülkemizde, ücretle ilgili memnuniyetsizlik oldukça fazladır (Telman ve Ünsal, 2004). İş görenlere sadece ücret vermek yerine özendirici bir araç olarak kâra katılmalarını sağlamak oldukça eski ve geçerli bir yöntemdir (Sabuncuoğlu ve Tüz, 1998:123). Çalışanların ücret yönünden tatmin

edildiklerinde işlerinden memnuniyetlerinin arttığı görülmektedir (Tokmak vd., 2011).

Bu çalışma ile katılımcı görüşleri doğrultusunda başta ücrete yönelik olmak üzere çalışma koşullarının kalite ve yeterliliği, iş değişikliği ve ücretle ilişkili olarak sosyal hayattaki olumsuzluk konularına dair genel bir durum değerlendirmesi yapılması amaçlanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı söylenebilir.

AMAÇ, KAPSAM VE YÖNTEM

Bu araştırmaya toplam 1350 özel ve kamu sağlık kurumlarında çalışan sağlık personeli katılım gerçekleştirmiştir. Katılım sağlayan personel rast gele seçilmiş, hiç bir personelin kurum ve kimlik bilgileri araştırmada kullanılmamıştır. Araştırma yaklaşık olarak 8 ay sürmüştür. Araştırma Türkiye evreni içerisinde İstanbul, İzmir, Bursa, Ankara, Diyarbakır, Trabzon, Tekirdağ, Adana, Edirne ve Çorum illeri örnekleme çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçme aleti 5'li likert ölçekten oluşan 30 soruluk bir ankettir. Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesine yönelik sorular ikinci bölümde ise araştırma konusuna yönelik likert ölçekli sorular bulunmaktadır. Kullanılan ölçme aleti daha önceden kullanılmamış bir ölçme aleti olduğundan; ön teste tabi tutulmuştur. Ön teste toplam 150 sağlık personeli rast gele yöntemle seçilerek anket formları elden dağıtılmıştır. Ön test uygulamasından elde edilen veriler öncelikli olarak güvenilirlik analizine tabi tutulmuş ve Alpha kat sayısı olarak 0,728 değeri elde edilmiştir. Elde edilen değer kullanılan ölçme aleti "anketin" oldukça güvenilir olduğuna işaret etmiştir. Asıl araştırmaya geçilmeden önce ön testte kullanılan bazı sorular elde edilen bul-

gular sonucunda değiştirilmiş ya da iyileştirmeye gidilmiştir. Bu aşamada araştırmaya bazı uzmanlar eşlik etmiştir. Alanında uzman sosyal güvenlik, ekonomi, finans, ölçme değerlendirme, eğitim, sağlık ve insan kaynaklarından oluşan toplam 9 akademik personel çalışmaya katkı sağlamıştır. Gerçek araştırmada kullanılan ölçme aleti "anketler" katılımcılara mail ve elden dağıtılmak koşulu ile gönderilmiştir. Gönderilen toplam anket sayısı 5000 adettir. Fakat geri dönen anket sayısı 2370 adettir. Bu anketlerin sadece 1350 adeti uygulamaya uygun bulunmuştur. Analize tabi tutulan veriler SPSS 18 İstatistik programı ile bazı istatistik analiz yöntemleri kullanılarak analiz edilmiştir.

Değişkenlere ilişkin yapılan analizlerde verilere ilk önce faktör analizi uygulanmıştır. Sorular gruplanarak yapılan faktör analizi sonucu detaylı olarak analizin ileriki bölümlerinde incelenmiştir. Faktör analizinden elde edilen regresyon değerleri Kruskal Wallis analizine alınarak analiz sonuçları elde edilmiştir. Belirtilen testler PASW Statistic 18 paket programı analiz edilmiştir.

Verilerin Analizi

Anket uygulaması sonucu elde edilen veri seti PASW Statistic 18 (SPSS-Statistical Package for Social Sciences) paket programında analiz edilmiştir. Analiz kapsamında, güvenilirlik analizi, frekans tabloları, betimleyici istatistikler, faktör analizi ve Kruskal Wallis analizlerinden faydalanılmıştır.

Uygulama ve Analizler

Tablo 1. Ölçeğe İlişkin Güvenirlik Analizi

Cronbach's Alpha	Madde Sayısı
,872	30

Güvenirlilik analizi sonuçlarına bakıldığında analize dâhil edilen 30 maddenin çok yüksek güven düzeyinde olduğu bulunmuştur.

Demografik İstatistikler

Katılımcılara ait demografik istatistikler incelendiğinde;

- %72'sinin kadın, %28'inin erkek olduğu

- %30'u 18-25, %24'ü 26-33, %17'si 34-41, %24'ü 42-50, %5'i 51 yaşın üzerinde çıkmıştır.
- %73'ü Evli, %27'si Bekardır.
- %3'ü İlkokul, %3'ü İlköğretim, %4'ü lise, %67'si Üniversite, %5'i yüksek lisans, %17'si doktora uzmanlık düzeyinde eğitime sahiptir.

Tablo 2. Katılımcılara İlişkin Bazı Demografik Özellikler

		Frekans	Sütun N %
Cinsiyet	Kadın	973	72%
	Erkek	376	28%
Yas	18-25	409	30%
	26-33	326	24%
	34-41	226	17%
	42-50	326	24%
	51+	62	5%
	Medeni durum	Evli	979
Bekar		370	27%
Eğitim	İlkokul	44	3%
	İlköğretim	40	3%
	Lise	56	4%
	Üniversite	905	67%
	Yüksek lisans	70	5%
	Doktora/uzmanlık	234	17%

Katılımcıların;

- %13'ü 1 yıldan az, %19'u 1-5 yıl arası, %19'u 6-10 yıl arası, %19'u 11-15 yıl arası, %17'si 16-20 yıl arası, %9'u 20-25 yıl arası, %5'i ise 25 yıldan fazla aynı işletmede çalışmaktadır.
- %26'sı 1 yıldan az, %22'si 1-5 yıl arası, %17'si 6-10 yıl arası, %19'u 11-15 yıl arası, %13'ü 16-20 yıl arası, %3'ü ise 20 yıldan fazla iş tecrübesine sahiptir.

- %2'si üst düzey yönetici, %4'ü yönetici, %3'ü çalışan, %89'u uzman doktor, %3'ü öğretim üyesidir.
- %58'i kamu, %42'si özel işletmelerde çalışmaktadır.
- %5'i 501-1000 lira, %4'ü 1001-1500 lira, %9'u 1501-2000 lira, %4'ü 2001-2500 lira, %17'si 2501-3000 lira, %53'ü 3000 lira üzeri aylık gelire sahiptir.

Tablo 3. Katılımcılara İlişkin Bazı Demografik Özellikler

		Frekans	Sütun N %
Kaç yıldır bu işletmede çalışmaktasınız	1 yıldan az	174	13%
	1-5 yıl	259	19%
	6-10 yıl	251	19%
	11-15	251	19%
	16-20	226	17%
	20-25	126	9%
	25+	62	5%
Toplam iş tecrübeniz	1 yıldan az	351	26%
	1-5 yıl	301	22%
	6-10 yıl	226	17%
	11-15	251	19%
	16-20	176	13%
	20 yıldan fazla	44	3%
Kurumdaki konumunuz nedir	Üst düzey yönetici	32	2%
	Yönetici	48	4%
	Çalışan	38	3%
	Uzman Dr.	1196	89%
	Öğretim üyesi	35	3%
Hangi kurumda çalışıyorsunuz	Kamu	776	58%
	Özel	573	42%
Aylık geliriniz	501-1000	61	5%
	1001-1500	51	4%
	1501-2000	126	9%
	2001-2500	176	13%
	2501-3000	226	17%
	3000 ve üstü	709	53%

Faktör Analizi

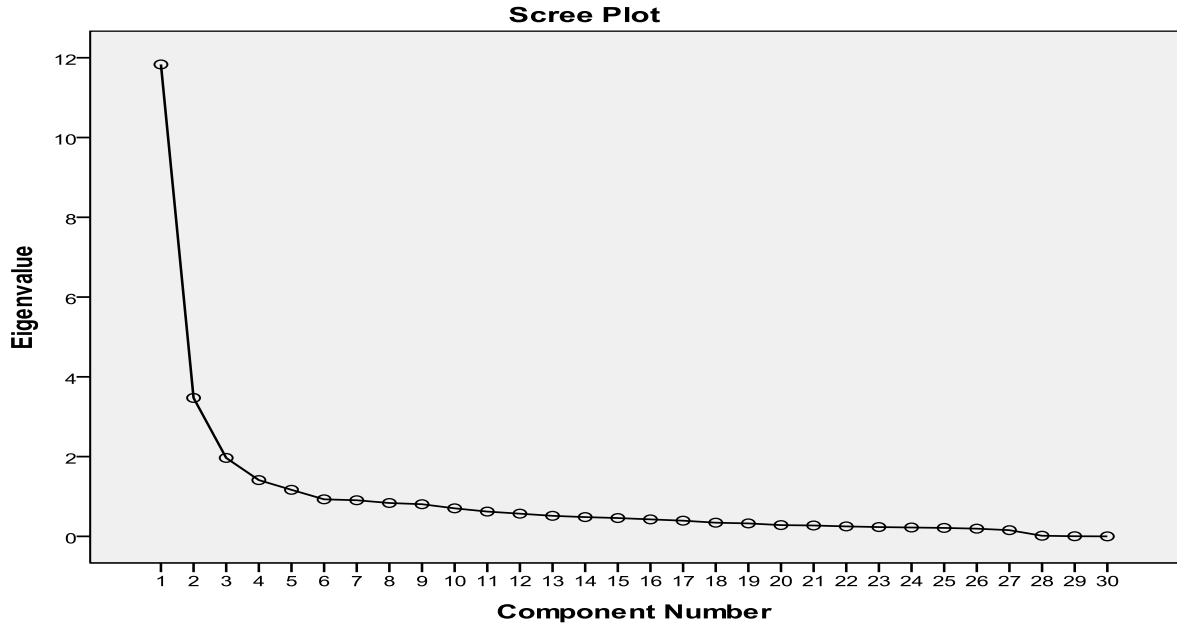
Katılımcıların verdikleri cevaplar değerlendirilerek faktör analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda aşağıdaki faktörler elde edilmiştir.

Hastane kalitesi ile ilgili olarak sorulan toplam 30 madde faktör analizi sonrasında kalan 4 faktörel alt boyuta yüklenmiştir

1. Çalışma koşullarının kalitesiz olması
2. Ücretlerin çok düşük olması
3. İlk fırsatta iş değiştirecek olmak
4. Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi

Tablo 4. Ölçeğe İlişkin Faktörler Ve Faktör Yükleri

	Component			
	1	2	3	4
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,877			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,860			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,858			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,854			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,850			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,847			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,809			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,802			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,801			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,797			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,772			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,755			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,744			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,697			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,689			
Çalışma koşullarının kalitesiz olması	,689			
Ücretlerin çok düşük olması		,949		
Ücretlerin çok düşük olması		,946		
Ücretlerin çok düşük olması		,946		
Ücretlerin çok düşük olması		,379		
Ücretlerin çok düşük olması		,280		
İlk fırsatta iş değiştirecek olmak			,761	
İlk fırsatta iş değiştirecek olmak			,756	
İlk fırsatta iş değiştirecek olmak			,745	
İlk fırsatta iş değiştirecek olmak			,737	
İlk fırsatta iş değiştirecek olmak			,372	
Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi				,708
Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi				,487
Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi				,326
Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi				-,322

Şekil 1. Ölçeğe İlişkin Scree Plot Grafiği

Tablo 5. Ölçeğe İlişkin Bileşen Dönüşüm Matrisi

Component Transformation Matrix

Component	1	2	3	4
1	,950	-,215	,228	,020
2	,087	,847	,456	-,259
3	-,299	-,404	,859	,091
4	,032	,271	,037	,961

Extraction Method: Principal Component Analysis.
 Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization.

Çalışma koşullar faktörleri analizler

H1: Çalışma koşulları ölçekleri cinsiyete göre farklılaşmaktadır.

Cinsiyete göre çalışma koşulları faktörleri ölçeklerine bakıldığında, bütün significance değerlerinin eşik değer olan 0,05'ten ufak olduğu görülmektedir. Buna göre,

- Çalışma koşullarının kalitesiz olması düşüncesi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

- Ücretlerin çok düşük olduğu düşüncesi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- İlk fırsatta iş değiştirecek olma düşüncesi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
- Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi düşüncesi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.

Tablo 6. Katılımcıların ölçek alt boyutlarına ilişkin cinsiyet değişkenine göre Kruskal Wallis testi

Test Statistics^{a, b}

	Çalışma koşullarının kalitesiz olması	Ücretlerin çok düşük olması	İlk fırsatta iş değiştirecek olmak	Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi
Chi-square	577,614	60,216	25,888	108,710
df	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Cinsiyet

H2: Çalışma koşulları ölçekleri yaşa göre farklılaşmaktadır.

Yaşa göre çalışma koşulları faktörleri ölçeklerine bakıldığında, bütün significance değerlerinin eşik değer olan 0,05'ten ufak olduğu görülmektedir. Buna göre,

- Çalışma koşullarının kalitesiz olması düşüncesi yaşa göre farklılık göstermektedir.

- Ücretlerin çok düşük olduğu düşüncesi yaşa göre farklılık göstermektedir.
- İlk fırsatta iş değiştirecek olma düşüncesi yaşa göre farklılık göstermektedir.
- Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi düşüncesi yaşa göre farklılık göstermektedir.

Tablo 7. Katılımcıların ölçek alt boyutlarına ilişkin yaş değişkenine göre Kruskal Wallis testi

Test Statistics^{a, b}

	Çalışma koşullarının kalitesiz olması	Ücretlerin çok düşük olması	İlk fırsatta iş değiştirecek olmak	Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi
Chi-square	215,477	171,081	131,983	13,404
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,009

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Yas

H3: Çalışma koşulları ölçekleri eğitime göre farklılaşmaktadır.

Eğitime göre çalışma koşulları faktörleri ölçeklerine bakıldığında, bütün significance değerlerinin eşik

değer olan 0,05'ten ufak olduğu görülmektedir. Buna göre,

- Çalışma koşullarının kalitesiz olması düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.
- Ücretlerin çok düşük olduğu düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

- İlk fırsatta iş değiştirecek olma düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.
- Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

Tablo 8. Katılımcıların ölçek alt boyutlarına ilişkin eğitim değişkenine göre Kruskal Wallis testi

Test Statistics^{a, b}

	Çalışma koşullarının kalitesiz olması	Ücretlerin çok düşük olması	İlk fırsatta iş değiştirecek olmak	Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi
Chi-square	24,407	156,277	159,943	24,270
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,000

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Eğitim

H4: Çalışma koşulları ölçekleri toplam iş tecrübesine göre farklılaşmaktadır.

Toplam iş tecrübesine göre çalışma koşulları faktörleri ölçeklerine bakıldığında, bütün significance değerlerinin eşik değer olan 0,05'ten ufak olduğu görülmektedir. Buna göre,

- Çalışma koşullarının kalitesiz olması düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

- Ücretlerin çok düşük olduğu düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.
- İlk fırsatta iş değiştirecek olma düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.
- Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

Tablo 9. Katılımcıların ölçek alt boyutlarına ilişkin iş tecrübesi değişkenine göre Kruskal Wallis testi

Test Statistics^{a, b}

	Çalışma koşullarının kalitesiz olması	Ücretlerin çok düşük olması	İlk fırsatta iş değiştirecek olmak	Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi
Chi-square	60,130	108,265	126,850	11,910
df	5	5	5	5
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,036

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Toplam iş tecrübeniz

H5: Çalışma koşulları ölçekleri kurumdaki konuma göre farklılaşmaktadır.

Kurumdaki konuma göre çalışma koşulları faktörleri ölçeklerine bakıldığında, bütün significance değerlerinin eşik değer olan 0,05'ten ufak olduğu görülmektedir. Buna göre,

- Çalışma koşullarının kalitesiz olması düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

- Ücretlerin çok düşük olduğu düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

- İlk fırsatta iş değiştirecek olma düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

- Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

Tablo 10. Katılımcıların ölçek alt boyutlarına ilişkin kurumdaki konum değişkenine göre Kruskal Wallis testi

Test Statistics^{a, b}

	Çalışma koşullarının kalitesiz olması	Ücretlerin çok düşük olması	İlk fırsatta iş değiştirecek olmak	Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi
Chi-square	22,146	54,234	37,425	18,065
df	4	4	4	4
Asymp. Sig.	,000	,000	,000	,001

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Kurumdaki konumunuz nedir

H6: Çalışma koşulları ölçekleri kurum tipine göre farklılaşmaktadır.

Kurum tipine göre çalışma koşulları faktörleri ölçeklerine bakıldığında, 1 madde hariç bütün significance değerlerinin eşik değer olan 0,05'ten ufak olduğu görülmektedir. Buna göre,

- Çalışma koşullarının kalitesiz olması düşüncesi eğitime göre farklılık göstermektedir.

- Ücretlerin çok düşük olduğu düşüncesi eğitime göre farklılık göstermemektedir.
- İlk fırsatta iş değiştirecek olma düşüncesi eğitime göre farklılık göstermemektedir.
- Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi düşüncesi eğitime göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 11. Katılımcıların ölçek alt boyutlarına ilişkin kurum tipi değişkenine göre Kruskal Wallis testi

Test Statistics^{a, b}

	Çalışma koşullarının kalitesiz olması	Ücretlerin çok düşük olması	İlk fırsatta iş değiştirecek olmak	Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi
Chi-square	4,209	,564	2,803	,045
df	1	1	1	1
Asymp. Sig.	,040	,453	,094	,833

a. Kruskal Wallis Test

b. Grouping Variable: Hangi kurumda çalışıyorsunuz

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

- Katılımcıların demografisi incelendiğinde; çoğunluğunun kadın, 18-25 yaş aralığında, evli, üniversite düzeyinde eğitime sahip, aynı oranlarla 1-5, 6-10 ve 11-15 yıldır aynı işletmede çalışan, 1 yıldan az iş tecrübesine sahip, uzman doktor, kamu kurumlarında çalışan ve aylık geliri 3000 lira üzerinde olan kişilerden oluştuğu görülmektedir.
- Faktör analizi sonucu 4 faktör ortaya çıkmıştır.
  - o Çalışma koşullarının kalitesiz olması
  - o Ücretlerin çok düşük olması
  - o İlk fırsatta iş değiştirecek olmak

- o Gelir düzeyinin sosyal hayatı olumsuz etkilemesi
- Cinsiyet, bütün çalışma faktörlerinde etkilidir.
- Yaş, bütün çalışma faktörlerinde etkilidir.
- Eğitim, bütün çalışma faktörlerinde etkilidir.
- Toplam iş tecrübesi, bütün çalışma faktörlerinde etkilidir.
- Kurumdaki konum, bütün çalışma faktörlerinde etkilidir.
- Kurum tipi, çalışma faktörlerinden yalnızca çalışma koşullarının yetersiz olması düşüncesi üzerinde etkilidir.

KAYNAKLAR

ABA, G., (2009). İş Yaşam Kalitesi ve Motivasyon İlişkisi: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama, Akdeniz Üniversitesi. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Antalya

ASLAN, Ş., ÖZATA, M., ve ATAYETER, C., (2004). Sağlık işletmelerinde Ekip Yönetimi: Fırsatlar ve Sınırlılıklar. Standart Ekonomik ve Teknik Dergi: 43 (516): 17-23

AYDIN, S., (2008). “Sağlıkta Performans: Ne İçin Nereye Kadar”, http://www.kalite.saglik.gov.tr/content/files/uluslaratras_i_acilimler_2011/upsem/4.pdf (Erişim Tarihi 21/06/2014)

BOLHARI, A., REZAEAN, A., BOLHARI, J., BAIRAMZADEH, S., ve SOLTAN, A.A., (2011). “The Relationship between Quality of Work Life and Demographic Characteristics of Information Technology Staffs”, International Conference on Computer Communication and Management, IACSIT Press, Vol. 5, Singapore: 374-378

CAN, H., AKGÜN, A., ve KAVUNCUBAŞI, Ş., (2001). Kamu ve Özel Kesimde İnsan Kaynakları Yönetimi, 4.Baskı, Siyasal Kitapevi, s. 199-205, Ankara

EMİROĞLU, C.Ö., (1998). Türkiye’de sağlık çalışanlarının iş sağlığı ve iş güvenliği. Hemşire Dergisi. 48(1):15-20

ERDOĞAN, M.S., ESKİOCAK, M., ve SALTİK, A., (1998). Edirne ili Sağlık Ocaklarında çalışan pratisyen hekimlerin Sağlık Ocağı hekimliğine ilişkin değerlendirmeleri, Sağlık ve Toplum 8: 3-10

GEZER, N., ve KOCAMAN, G., (2001). Stress and Job Satisfaction of The Nurses Working In The Health Institutions In Muğla, 1st International Nursing Management Conference, Abstract Book, Pamukkale, Denizli

KAVUNCUBAŞI, Ş., (2000). Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi. Siyasal Kitapevi, Ankara

KILIÇ, M., ve TUNÇ, Ş., (2004). İnsan Kaynakları Planlaması Açısından Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Çalışan Hekimlerin Sorunları ve Memnuniyet Durumlarının Değerlendirilmesi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi 7(1): 39-64

KILIÇ, R., ve KEKLİK, B., (2012). Sağlık Çalışanlarında İş Yaşam Kalitesi ve Motivasyona Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi; 14 (2): 147-160

KIRLIOĞLU, H., (1998). Kalite Maliyetleri Muhasebesi, Değişim Yayınları, Adapazarı

KRAVİTZ, R., LİNN, L., ve SHAPIRO, M., (1990). Physician Satisfaction under the Ontario Health Insurance Plan. Medical Care; 28: 502-515

MARTEL, J.P., ve GİLLES, D., (2006). “Quality Of Work Life: Theoretical And Methodological Problems, And Presentation Of A New Model And Measuring Instrument”, Social Indicators Research, Vol.77, pp. 333-368

ORAK, Ş.N., (1999). Sağlık Kuruluşlarında Çalışan Hemşireler ile Denk Eğitimden Geçmiş Sağlık Personeli Ücretlerinin (Yapılan Ödemelerin) Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s.18-38 İstanbul

- ÖZDEMİR, M., (1999).** Sağlık Çalışanlarının Sorunları, Toplum ve Hekim Dergisi, 14(6): 402-11
- ÖZEN, Ü., ÇAM, H., ve ASLAY, F.Y., (2011).** Kalite Boyutları Ve Sağlık Hizmeti Unsurları Açısından Hasta Memnuniyetine Bir Bakış: Gümüşhane Devlet Hastanesi'nde Örnek Uygulama Akademik Yaklaşımlar Dergisi-Journal of Academic Approaches, 2 (1), ss.25-43
- ÖZER, M., ŞAHİN, B., ÇETİN, M., ve DEMİR, C., (2005).** Ankaara İlinde Bulunan Üç Askeri Hastanede Çalışan Askeri Hekimlerin İş Doyum Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, Cilt:8, Sayı:1
- ÖZGEN, H., ÖZTÜRK, A., ve YALÇIN, A., (2002).** İnsan Kaynakları Yönetimi, Nobel Kitabevi, Ankara
- ÖZKALP, E., ve KIREL, Ç., (2001).** Örgütsel Davranış. Eskişehir, Anadolu Üniversitesi
- SABUNCUOĞLU, Z., ve TÜZ, M., (1998).** Örgütsel Psikoloji, Bursa
- SAYGILI, M., (2008).** Hastane çalışanlarının çalışma ortamlarına ilişkin algıları ile iş doyumunu düzeyleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, sağlık bilimleri enstitüsü, Ankara. s.20
- SOYER, A., (1992).** Dünyada ve Türkiye'de sağlık personelinin temel sorunları. TTB Yayınları
- TAFRESHİ, M.Z., PAZARGADİ, M., ve SAE-EDİ, Z.A., (2007).** Nurses' perspectives on quality of nursing care: a qualitative study in Iran, International Journal of Health Care Quality Assurance, 20 (4), ss.320-328
- TELMAN, N., ve ÜNSAL, P., (2004).** Çalışan Memnuniyeti, Epsilon Yayınları, İstanbul
- TOKMAK, C., KAPLAN, Ç., ve TÜRKMEN, F., (2011).** İş Koşullarının Sağlık Çalışanlarında Yol Açtığı Stres Üzerine Sivas'ta Bir Araştırma İşletme Araştırmaları Dergisi 3/1: 49-68
- TORAMAN, A.R., DEMİR, C., GÜÇLÜ, A.K., CANKUL, H.İ., ve ÖZALTIN, H., (1997).** Uzmanlık öğrencisi hekimler ve hemşireleri hastaneye bağlayan uzaklaştırıcı faktörler, GATA Bülteni Cilt: 39 sayı:4, Ankara
- ÜNAL, S., KARLIDAĞ, R., ve YOLOĞLU, S., (2001).** Hekimlerde tükenmişlik ve iş doyumunu düzeylerinin yaşam doyumunu düzeyleriyle ilişkisi. Klinik Psikiyatri, 4: 113- 118
- YAĞCI, M.İ., ve DUMAN, T., (2006).** "Hizmet Kalitesi-Müşteri Memnuniyeti İlişkisinin Hastane Türlerine Göre Karşılaştırılması: Devlet, Özel ve Üniversite Hastaneleri Uygulaması" Doğuş Üniversitesi Dergisi, 7(2):218-238
- YALÇIN, A., ve İPLİK, F.N., (2005).** Beş Yıldızlı Otellerde Çalışanların Demografik Özellikleri İle Örgütsel Bağlılıkları Arasındaki İlişkiyi Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma: Adana İli Örneği. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1: 395- 412
- Not: Bu Bildiri 10/12 Eylül 2014 Tarihli Kıbrıs'ta yapılan 8. Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresinde Sözlü Bildiri Kullanılmıştır.**

MÜZE, KÜTÜPHANE VE ARŞİV BİNALARINDA PROAKTİF ÖNLEMLER

PROACTIVE MEASURES IN MUSEUM, LIBRARY AND ARCHIVE BUILDINGS

Alpaslan Hamdi KUZUCUOĞLU

Yeni Yüzyıl Üniversitesi, İş Sağlığı ve Güvenliği Bölümü

Özet: Müze, kütüphane ve arşiv binalarında tüm tarihi dönemlerin özelliklerini taşıyan eserler olan koleksiyonlar, kütüphane malzemesi ve arşiv belgelerinin bulunduğu teşhir, okuma salonu ve depolama alanlarına yönelik risk azaltıcı tedbirlerin alınması eserlerin sağlığı ve yok olmaması için gereklidir. Zira toplumsal bellek niteliğinde olan eserlerin bulunduğu bu mekanların proaktif önlemler (önceden tedbir) alınarak korunması durumunda; çalışan personel, ziyaretçiler, kullanıcılar, eserler, arşiv malzemelerinin bir acil durum ya da afette en az hasarla kurtarılmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte çevresel risk faktörlerinden kaynaklanan bozulmalar da bu alınacak önlemler sayesinde en aza indirilecektir. Binalardaki risk faktörleriyle, eser ve arşiv malzemesinde bozulma meydana geldiği anda reaktif (tepkisel) değil, proaktif (önleyici) olarak sürekli izlemelerle önceden bu bozulmaların önlenilebileceği öngörülmelidir. İç ortamlardaki olumsuz iklimik koşullar nedeniyle personel üzerinde meydana gelebilecek stres ya da sağlık sorunlarıyla da mücadele açısından proaktif izlemeler önem kazanmaktadır. Eserlerin korunmasıyla görevli personelin güvensiz hareketlerde bulunmaması için proaktif güvenlik yönetiminin uygulanması önemlidir. Ülkemizde 4857 Sayılı İş Kanunu ile getirilen proaktif yaklaşım işyerlerinde bu tür önlemleri almayı zorunlu hale getirmiştir. Çalışmada da insan ve eser üzerindeki risklerin en aza indirilmesine katkıda bulunan proaktif önlemlerin gerekliliği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Mirasın Korunması, Bilgi ve Belge Yönetimi, İş Sağlığı ve Güvenliği, Risk Yönetimi, Proaktif Yöntemler

Abstract: Risk-reducing measures are necessary for the long term health of objects (museum collections, library and archival materials) which features all periods of history located in display, reading room and storage spaces of museum, library and archive buildings. To minimize risk related with employees, visitors, users, artifacts, archival materials in case of an emergency situation or disaster time, conservation should be provided with proactive measures (prior action) at the spaces where contain artifacts which have been cultural memory of society. Additionally, deterioration caused by environmental risk factors that will be minimized through measures to be taken. When the artifacts and archival materials deterioration occurred by risk factors which are oriented interior building conditions, not reactive (immediate response), but proactive (preventive) approach should be predicted with continuous monitoring due to prevent this deterioration. Due to adverse climatic conditions in the interior environment that may occur stress or health problems on the staff level, proactive monitoring is essential. Implementation of proactive security management is also important in the case of unsafe act of the personel who is responsible of artifact protection. In Turkey, introduced by the Labour Act of Turkey Law No. 4857 which contains proactive approach, to take measures are compulsory in workplaces. In the study, it is emphasized that necessity of proactive measures which are contribute to minimizing risks of human and objects.

Key Words: Protection Of Cultural Heritage , Information and Documentation Management, Occupational Health and Safety, Risk Management, Proactive Methods

1.GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler, İktisat, Bankacılık gibi bilim dallarında önem kazanan proaktif yaklaşımlar, Tıp biliminde de proaktif tanı / teşhis ile önceden alınacak tedbirler içerir. Kütüphane, arşiv ve müze işyerlerinde ise gerek çalışanların meslek hastalığı, iş kazası ve diğer yaralanma / ölümle sonuçlanacak olumsuz etkiler ile gerekse kütüphane malzemesi, arşiv belgeleri ve müze koleksiyonlarının bozulmasına yol açabilecek olumsuz etkilerin tamamen ortadan kaldırılması ya da minimize edilmesine yönelik proaktif tedbirlerin hayata geçirilmesi önemlidir. Tıp bilimindeki erken tanı için nasıl proaktif teşhis ile sağlanan koruyucu hekimlik önemli ise, kütüphane, arşiv ve müzelerde de bozulmaya yol açabilecek faktörlere yönelik erken teşhis imkanı sağlayacak proaktif izleme ve uygulamalar bir strateji olarak belirlenmelidir.

Müze binalarında yapılan proaktif çalışmalar, uygun olmayan iç ortam koşulları ile güvenlik sorunları üzerine odaklanmıştır. Örneğin proaktif ve ciddi güvenlik önlemleri alınmış bir müzenin olabilecek hırsızlık eylemleri için daha az çekici bir hedef haline geleceği vurgulanmıştır (Art Council, 2013). Müzelerde gelişen teknolojiyle birlikte kullanılan mobil teknoloji, bilgisayarlar gibi ürünlerle “müze informatiği” kavramı çerçevesinde kurumların daha erişilebilir olması ile müze koleksiyonlarının güvenlik yönetiminde teknolojinin önemli olduğu vurgulanmıştır (Marty, 2012: 79-84). Amerika Müzeleri Birliği ise müzelerin ultraviyole ışık, sıcaklık ve bağıl nem dalgalanmaları, hava kirliliği, hasar, haşereler ve doğal afetlerin etkilerinden koruyucu proaktif önlemler almasını ve çevresel koşullarla ilgili

düzenli aralıklarla izleme çalışmalarını yerine getirmesini istemiştir (McTavish, 2006:14-15). Knell de müze koleksiyonlarına yönelik etkili bir «önleyici koruma» için «eğitim» ve “proaktif yaklaşım”ın hayati öğeler olduğunu vurgulamıştır (1994:11).

Kütüphane ve arşiv binalarında da müze binalarında olduğu gibi güvenlik yönetimi ve iç ortam koşullarının ölçülmesine yönelik proaktif çalışmalar yürütülmüştür. İç ortam koşullarındaki problemlerin teşhisine yönelik gerek noktasal okumalar gerekse sürekli okuma sağlayan veri kaydediciler kütüphane ortamlarına yerleştirilmelidir. Bununla birlikte güvenlik konusunda, güvenlik personeline de yönelik noktasal kontroller yapılmalı; bu personeller iyi bir iletişim için gerekli ekipmanla donatılmalı; eğitim, teçhizat eksikliği gibi tüm sorunları içeren ayrıntılı bir kontrol listesi hazırlanmalıdır (Shuman, 1999 :132). Breigner vd. kütüphanelerdeki risk ve sigorta yönetimi ile ilgili 6 temel adım belirlemiştir (2005). Bu adımlar: 1-Riskin Tanımlanması 2- Riskin Değerlendirilmesi: (çalışanlar, koleksiyonlar ve bina ne derece güvenli? Güvenlik zaafiyeti sonucu kurumun kaybı ne olacak?) 3-Riskten Kaçınma: (kurumun güvenlik birimi risklerden nasıl kaçınacak?) 4-Kayıp Önleme Ve Kontrolü: (çalışan, kullanıcı ve koleksiyonların kaybının önlenmesine yönelik koruyucu ve proaktif adımlar ne olabilir?) 5-Riskin Finansı: (koleksiyonu yerine koyma için ve ilave kayıpların önlenmesine yönelik finansal proaktif adımlar nelerdir?) 6-Tekrar Gözden Geçirme: Güvenlikle ilgili planlar gözden geçirilip güncelleniyor mu? çalışanlara eğitim veriliyor mu?) gibi sorulara cevap arar.

Proaktif yaklaşım ile kriz oluşumundan önce farklı alternatifler geliştirilerek, kuruma krizin zarar vermesi önlenebilir (Tağraf vd., 2003: 149). Proaktif yaklaşımlar kaza veya tahribat meydana gelmeden önce, işyerinin zayıf noktalarının tespiti, risklerin değerlendirilmesi, olası hasarın tahmin edilmesi ve buna yönelik koruyucu önlemler alınmasına odaklanırken; reaktif yaklaşımlar ise, krizin meydana gelmesinden sonraki hasar tespiti, hasarın giderilmesi gibi konulara odaklanır.

2.AMAÇ

AB uyum çalışmaları çerçevesinde 1475 sayılı İş Kanunu'ndaki "İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği" kavramı yerine, 4857 sayılı yeni İş Kanununda daha geniş kapsamlı ve evrensel bir kavram olan "İş Sağlığı ve Güvenliği" kavramı getirilmiştir. İş Sağlığı ve Güvenliği kavramı, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği kavramından farklı olarak, tehlikelerin önlenmesinin yanında risklerin öngörülmesi, değerlendirilmesi ve bu riskleri tamamen ortadan kaldırmak ya da zararlarını en aza indirebilmek için yapılacak çalışmaları da içermektedir. Bu nedenle kütüphane - arşiv gibi bilgi merkezleri ile müze işyerlerindeki gerek çalışanların gerekse kütüphane malzemesi, arşiv belgeleri ve müze koleksiyonlarının güvenliğinin sağlanabilmesi için gerekli olan proaktif tedbirlerin oluşturulması ve bu tedbirlere altlık sağlayacak proaktif izlemenin önemi ile ilgili farkındalığın artırılması çalışmanın amacını oluşturmuştur.

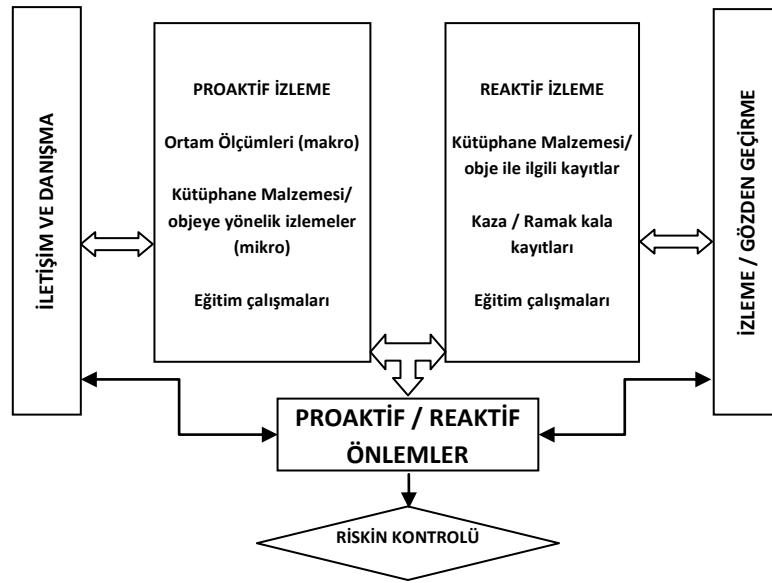
3.KAPSAM

Kütüphane, arşiv ve müze işyerlerinde gerek çalışanlar ile kullanıcılar, gerekse içinde barındırdıkları eşsiz toplumsal bellek niteliğindeki kültürel miras eserleri ile yakın geçmişe ait eserlerin korunmasına yönelik herhangi bir kaza , acil durum ya da afet meydana gelmesinden önce alınacak basit ama etkili proaktif izlemeler sonucu karar verilecek proaktif tedbirlere dikkat çekilerek; konunun ilgili işyerleri sorumlularını tarafından öncelikli olarak ele alınması gerektiğinin vurgulanması hedeflenmiştir.

4.YÖNTEM

Çalışmada da performans ölçümlerine dayalı bir model geliştirilmiş, bu yöntemle risklerin kontrolü amaçlanmıştır (Şekil: 2).

Geliştirilen bu yöntem önerisinde amaç; proaktif ve reaktif izlemelerle sağlanacak verilerle oluşturulacak proaktif ve reaktif önlemlerin tanımlanması ve böylece olası risklerin kontrolünün sağlanmasıdır. Reaktif ve proaktif çalışmalar, başarılı bir risk yönetim planında olması gereken unsurlar olmakla birlikte; "önlemek ödemekten daha iyidir" prensibiyle proaktif çalışmaların daha önemli olduğu vurgulanmıştır.

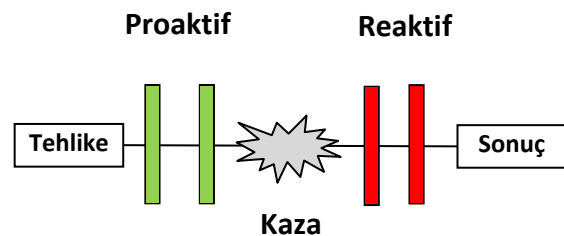
Şekil 2: Proaktif İzleme Çalışmalarına Dayalı Bir Model Önerisi

5.REAKTİF VE PROAKTİF KAVRAMI:

Kültürel miras niteliğinde olan eserler ve/veya yakın dönem bilgilerini içeren kütüphane, arşiv malzemesini bünyelerinde bulunduran binalarda; eser, bina, personel, ziyaretçi ve okuyucu gibi hem obje hem de insan faktörü üzerine etki edebilecek pek çok tehlike söz konusudur. Gerek yasal zorunluluklardan gerekse uluslararası koruma kriterlerinden kaynaklanan gerekliliklere göre personel ile eserlere yönelik bir risk analizinin yapılması gereklidir. Çalışma ortamından kaynaklanabilecek olması beklenen potansiyel tehlikeler ve olası riskler tanımlanmalı; tehlikelerin ortadan kaldırılması veya risklerin kontrolü için seçilen yönetim sisteminin uygun olup olmadığı tespit edilmelidir (Özdemir vd., 2009: 32). Doğru bir performans ölçüm sistemi için proaktif izleme ve ölçüm çalışmaları tercih edilmelidir. Çalışma ortamlarında ya da eserlerin bulunduğu ortamlarda bozulma gibi herhangi bir olumsuzluk görüldü-

ğünde sadece o an için reaksiyon gösterilmeyip, önceden o bozulmanın öngörülebilmesi amacıyla bozulma meydana gelmeden önce proaktif (ölçmeye dayalı, izlenebilir) verilerin elde edilmesi gerekir.

Bu proaktif verilere göre geliştirilecek proaktif önlemler önleyici niteliktedir. Kazanın oluşmasının ardından işyerinde zarar gören veya aksayan unsurların düzeltilmesine imkan veren de reaktif önlemlerdir. Reaktif önlemler, düzeltici niteliktedir (Binyıldırım, 2007:43).

Şekil 1: Proaktif ve Reaktif Önlemlerin Sonuca Etkisi

Bunun için görevli her bir personelin kolay bir şekilde hazırlayabileceği ön tespit / kontrol formları ile sağlıklı ve daha güvenli ortamların oluşturulmasına yönelik problemlerin tanımlanması gereklidir. Bu formların;

- Mevcut durumda binada bir yapı hasarı var mı? Objelerde bir bozulma var mı?
- Binada ve objelerde olası afet risklerine karşı bir önlem var mı? Mevcut durum olası bir riske direnç gösterebilir mi?
- İç ortam koşullarındaki risklere (bağlı nem, sıcaklık, ışık, havalandırma, hava kirliliği, gürültü, toz vb.) bağlı bina ve objeler için önlemler alınmış mı?
- İç ortam koşullarına yönelik ölçme ve izleme yapılıyor mu? Bu izleme sonuçları yasal mevzuat ve ulusal / uluslararası standartlardaki ideal koşulları sağlıyor mu?
- Altyapı tehlikelerinden doğabilecek risklere karşı önlemler alındı mı?
- Paratonerler periyodik bakımdan geçiyor mu?
- Binaya ve objelere yönelik sigortalama, danışmanlık veya korumaya yönelik hizmet alımı yapıldı mı?
- Personelin iç ortam koşullarından kaynaklı bir sağlık problemi var mı? Maruziyet ölçümleri yapılıyor mu? Periyodik sağlık kontrolleri yapılıyor mu?
- Koruma konusunda gerekli eğitimler veriliyor mu? Veriliyorsa bu eğitimler hangi aralıklarla veriliyor?

- Risk değerlendirme çalışmaları hangi periyotlarla yapılıyor?
- Koruma amaçlı belirlenen stratejiler periyodik olarak güncelleniyor mu?

gibi sorulara cevap vermesi beklenir.

Bu şekilde problemlerin tanımlanması, halihazırda bir tehlike oluşmamış kurumlarda dahi gelecekte oluşabilecek tehlike ve risklerin öngörülerek bunların kabul edilebilir olup olmadığına karar verme çalışmalarına da katkıda bulunur. Mevzuatımızda eski “reaktif” yaklaşımlar, yerini “proaktif” yaklaşımlara bırakmıştır (Özkılıç, 2005:5). 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda¹ da proaktif önlemlere ağırlık verilmiştir. Eski reaktif yaklaşım yerini proaktif esaslı yaklaşıma bırakmıştır (Tablo: 1).

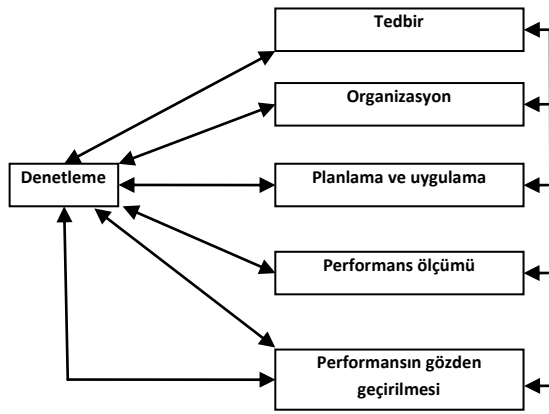
Tablo 1: 4857 Sayılı İş Kanunu İle Getirilen Proaktif Yaklaşım Ve Eski Uygulama Olan Reaktif Yaklaşımın Karşılaştırılması (ÇAS-GEM, 2011)

ESKİ YAKLAŞIM	YENİ YAKLAŞIM
Tespit bazlı reaktif	Risk bazlı proaktif
Sınırlı çalışan katılımı	Her konuda geniş çaplı çalışan katılımı
Sertifikasız uzmanlık ve yetersiz uzman desteği	Yaygın sertifikasyon ve geniş uzman desteği
Sınırlı bilgilendirme	Haberdar etme ve diğer kişileri de kapsama
Yetersiz eğitim	Programlı ve nitelikli eğitim ve belgeleme
Sadece koruma anlayışı	Önleme ve korumaya dayalı yaklaşım

¹ 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 20.06.2012 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kurumlarda risklerin belirlenmesinden sonra geliştirilecek tedbirlerin uygulanabilmesi, iyi bir organizasyon ve planlama gerektirir. Ardından bu tedbirlerin uygulanabilirliğini kontrol edici performans ölçümleri (izleme) ile periyodik aralıklarla bu performansların gözden geçirilmesi, başarılı bir iş sağlığı ve güvenliği sistemini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, her aşamanın da denetlenmesi gerekir (Şekil: 1).

Şekil 1: Proaktif Performans Ölçümlerinin İş Sağlığı ve Güvenliği Sistemindeki Rolü (HSE,2001:7)

Performans ölçümlerinden proaktif izlemede: Kalibrasyonlar, periyodik muayene sonuçları, (objelere yönelik kontroller), ekipman periyodik muayene sonuçları, ortam ölçümleri, eğitim kayıtları, hedeflere ulaşma durumu, kişisel koruyucu malzeme kullanım oranları, İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) ile ilgili ödül ceza kayıtları, tehlike / risk analiz sonuçları, çalışma koşulları muayeneleri (sıcaklık-soğukluk, gürültü, nem, hava akım hızı, titreşim, aydınlatma, gaz, buhar ölçümleri, toz, radyasyon, hava kirliliği ölçümleri; Reaktif İzlemede: Ramak kala² bilgileri, (personel ya da

ziyaretçi tarafından bina / objelere yönelik ramak kala olayları), kaza kayıtları, (objelere ait bozulma ve restorasyon bilgileri), kaza sonrası araştırma raporları, (restorasyon raporları), hastalık sonrası incelemeler gibi dökümanlar yer alır (Özdemir vd., 2009: 32).

6.FİZİKSEL BOZULMA VE İZLEME:

Müze, kütüphane ve arşiv binalarındaki eserler ile arşiv malzemesinin eskime, bozulma, değişim ve kaybolma sürecine etki eden en önemli faktörlerden biri, objeleri oluşturan özgün malzemenin fiziksel ve kimyasal uyumları olmakla birlikte; kullanım şekilleri ve buldukları ortamdaki çevre koşullarından etkilenmesidir. İç ortamlardaki konfor koşullarını oluşturan parametrelerde meydana gelebilecek riskler (ışık etkisi, sıcaklık ve sıcaklık dalgalanmaları ile bağlı nem ve bağlı nem dalgalanmaları, biyolojik etkiler, mekanik etkiler, ses etkileri ve atmosferik etkiler vb.) objelerin sağlığını tehdit etmektedir. İç ortam koşullarında önleyici (pasif) koruma kapsamında tahrip edici etkisi olmadan yapılan izlemeler (ölçümler) “ideal koruma koşulları”nın sağlanması açısından önemlidir. “Pasif / önleyici koruma” yöntemlerinden olan proaktif izlemenin iç ortamda uygulanabilir hale gelmesi kültürel miras ve diğer objelerin korunmasına önemli katkılar sunmaktadır. Kültürel mirası bünyesinde barındıran binalar için öncelikli hedef eserlerin uzun süre, sağlıklı ve güvenli olarak korunmalarıdır.

İzlemeler; hava kirliliği, bakteri, mantar örnekleyicileri, yapışkan böcek kapanı gibi basit ve pahalı olmayan ölçüm araçları ile yapılırken; veri kaydedici (data logger) gibi pahalı ve daha

2 Zarara uğratma potansiyeli olduğu halde zarara

uğratmayan olay.

kompleks cihazlarla da yapılabilmektedir. Bu veri kaydedicilerin çok sayıda veri depolayabilmelerine olanak sağlayan hafızaları nedeniyle uzun süreli ve sık okuma periyotları sağlanabileceği gibi, noktasal olarak periyodik kontrol niteliğinde spot okumalar da yapılmaktadır (Şekil: 3). Veri kaydedicilere ait veri raporları ile noktasal kontroller (spot-checks) ile elde edilen noktasal okuma kayıtlarının (spot readings) mutlaka saklanması gereklidir. Bu ilk veriler uzun dönem izleme programının amaç ve hedeflerinin belirlenmesinde kullanılacaktır. En az bir sene izlenmiş veri denetlemenin bir parçası olarak saklanmalıdır (Cassar, 2013: 24). Kurumlarda bu ölçümlerle ilgili bir personelin görevlendirilmesiyle iç ortamdan kaynaklı objeleri tehdit edebilecek olası riskler daha iyi anlaşılacak ve bu personel tarafından elde edilen veriler karar vericilerin dikkatine sunulacaktır. Ölçüm cihazı mümkünse monte edilmelidir. Bu şekilde herhangi bir yer değiştirme sonucu verinin doğruluğu endişesi giderilmiş olacaktır. Spot okumaların aynı cihazla, ölçüm yapılan aynı noktada, aynı zamanlarda, aynı prosedürler çerçevesinde yapılması sonuçların kesin doğrulukta karşılaştırılmasını sağlayacaktır. Kullanılan ölçüm cihazları düzenli olarak her 6 ay / 12 ay da bir kalibre edilmelidir.³

3 Museums Australia Victoria: Monitoring the Museum Environment, 2003. <http://www.mavic.asn.au/resources>

Şekil 3: İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesinde Spot Analiz İmkanı Sağlayan Bağlı Nem ve Sıcaklık Ölçer (Üstte), İlim Yayma Vakfı Recai Mehmet Efendi Sıbyan Mektebi Kütüphanesinde Veri Kaydedici İle Yapılan Ölçüm (Altta)

7.PROAKTİF GÜVENLİK YÖNETİMİ

Eserlerde bozulmalar kısa, orta ve uzun vadede gelişebileceğinden izleme stratejileri de kısa değil uzun süreli koruma amacına hizmet etmelidir. Gelişmiş ülkelerdeki müze, saray, kütüphane ve arşiv binalarının çoğunun iç mekanlarındaki ideal çevresel koşullar, elektronik kontrollü sistemlerle sağlanmaktadır. Bu sistemlerle koleksiyonlar için

risk taşıyan ışık, uygun olmayan bağıl nem ve sıcaklık, hava kirliliği, toz gibi risk faktörleri en aza indirilmekte / ortadan kaldırılmaktadır. Riskin önlenmesi için bozucu etkenlerin iç ortama ne derece etki ettiği; “araç ve cihazlarla izleme” yoluyla tespit edilebildiği gibi, “gözlemsel izleme” ile de tespit edilerek riskler azaltılabilmektedir. Koleksiyonların bozulmaları sonucu ayrılacak konservasyon ve restorasyon bütçesine oranla çok daha az bir harcamayla pasif / önleyici konservasyon gerçekleştirilebilmektedir. İzleme de pasif konservasyonun bir parçasıdır. Çalışanlar ile kültürel miras objelerinin bulunduğu iç ortamlardaki mevcut iklim koşullarının anlaşılabilmesi için düzenli ve sık aralıklarla konfor koşullarına yönelik ölçümlerin yapılması ve kayıt altına alınması sağlanmalı; bununla beraber gerek personel gerekse eserlerdeki güvenlik de ihmal edilmemelidir. Eserlerin güvenliği ile ilgilenen personelin güvenlik ihlali gördüğünde (hatalı taşıma, hatalı depolama, hijyene dikkat edilmemesi vb.) bu ihlale karşı gerekli önlemlerin alınması (güvenlik prosedürleri ile görev tanımlarının yapılarak sorumlulukların yeniden revize edilmesi ve denetlemelerin artırılması vb.) sağlanarak kurumda bir “proaktif bir güvenlik kültürü”nün oluşmasına zemin hazırlanmalıdır. Bu şekilde tehlikeli davranış ve tehlikeli durumlar⁴ önceden alınan bu tedbirler sayesinde daha riskli durumlara

4 Heinrich geliştirdiği Domino Teori’sine göre kazaların %85’inin insan hatalarından kaynaklandığını belirlemiştir (1959). Günümüze yakın araştırmacılardan Sanders (1993) ve Shaw (1988) ise bu konuda on beş çalışma yapmış ve insan hatasından kaynaklanabilecek kaza yüzdesinin %4-90 arasında değiştiğini belirtmişlerdir. Çalışmalarında 338 kaza vakasını incelemişler ve kazaların %50’sinde temel sebebin insan hatası olduğunu, fakat kazaya sebebiyet veren unsurun tek başına insan hatası olmadığını belirtmişlerdir (Dizdar, 2001:26-31).

sebebiyet vermeden önlenbilir. Kurum içindeki bu “iç denetim”; doğabilecek risklere ilişkin proaktif tedbirleri almayı amaçlayan, çağdaş ve uluslararası standartlara uygun, kaliteli ve üstün vasıflı objektif bir denetim niteliği taşımaktadır (Aksoy, 2002: 62).

Proaktif uygulamalar kapsamında riskli gruplar olarak anılan yaşlı, engelli ve çocuklara yönelik önlemler de üzerinde durulması gereken bir diğer konudur. Özellikle hızla yaygınlaşan “proaktif kütüphanecilik” kavramı kapsamında; müze güvenliği, engellilerin güvenliği ve müze ile kütüphanelere daha rahat ulaşımının sağlanabilmesi (erişilebilirlik), müze ve kütüphane binalarının fiziki düzenlenmelerinin yapılması (rampa, daha geniş açıklıklar, asansörler, daha uygun oturma grupları ve raflar vb.) istenmektedir. Yine kamu sağlığını ilgilendiren AIDS ve bulaşıcı hastalık gibi konularda hem personelin hem de kullanıcıların eğitilmesi / bilinçlendirilmesine yönelik posterlerin, reklamların asılması tavsiye edilmektedir (Epstein, 2003:1-32).

Tüm bu uygulamalar olası bir kaza ya da acil durumu önleyici niteliktedir. Kütüphaneci olarak görev yapan personelin görev tanımında proaktif olması gerekliliği ifade edilmelidir⁵. Zira kütüphanedeki eser / arşiv malzemesinin yanlış kullanımına bağlı hasarlar, kütüphane içi ve çevresinden kaynaklı “riskleri önceden öngörebilen personel” sayesinde sağlanabilecektir. Personelin ergonomi, psikososyal, hijyen risk etmenlerinden

5 İngiltere’deki Warwick Üniversitesi’nde görev yapan kaliteden sorumlu idari memurun görev tanımı yapılırken bilgi, yetenek ve deneyim kısmında duyarlı ve proaktif olması istenmektedir (Stanley vd., 2005:173).

etkilenmemesi için de eğitim çalışmalarına önem verilmelidir.

Risk önleyici tedbirler kapsamında yapı ve objeleri tehdit edebilecek fiziksel, kimyasal ve biyolojik etkenler göz önünde bulundurularak, tüm risklerin azaltılması ve/veya en aza indirilebilmesi için gereken önlemleri içeren analiz çalışmalarının yanında bina güvenliğine yönelik de proaktif önlemler alınmalıdır. Statik açıdan ve çatı yükleri (uzay çatı sistemleri, kar yükü, rüzgar yükü vb.) ile çatı yangınları (yangına dayanıklı malzeme seçilmemesi, periyodik bakım ve temizlik yapılmaması, havalandırma yapılmaması vb.) açısından binanın değerlendirilmesiyle beraber binanın olası bir hırsızlık, sabotaj durumlarına karşın emniyet tedbirleri de önemlidir. CCTV (Kapalı Devre TV Kamera Sistemi), güvenlik görevlileri, akıllı kartlar, alarm sistemleri, eğer yapılar topluluğundan oluşan bir kompleks ise tek merkezden kontrolü sağlayan güvenlik sistemleri vb. proaktif önlemler alınmalıdır. Acil durumlara yönelik alternatif enerji kaynaklarının önceden temini de göz ardı edilmemelidir.

Doğal afet etkilerinden depremin zararlarına karşı hiçbir zaman tümüyle tedbir alınamamaktadır. Ancak depremin tek bir obje ya da tüm koleksiyon üzerindeki deprem risklerinin etkisi, yaklaşık olarak değerlendirilir. Basit, ucuz önlemler önceden alınırsa önemli bir biçimde bu etkiler azaltılabilir. Sergilemedeki ya da depodaki eserlere yönelik; eserin hareketini kısıtlamak ve kontrol etmek, eseri desteklemek, yakın çevresinde yer alan tehditlerin en aza indirildiğinden emin olmak, depremin eseri doğrudan etkileyen gücünü azaltmak gibi temel tedbirlerle deprem zararlarından önemli ölçüde korunabilir. Uygun

sergileme teknikleri koruma girişimlerinin önemli bir parçasıdır (Podany, 2001:1-10).

Kuruluşlarca acil durum ve afetlere hazırlık çalışmaları kapsamında önceden “acil müdahale ekipleri” kurulmalıdır. Bu ekiplerin önceden belirlenmesi, “kişisel koruyucu donanımlar” ile teçhizatlandırılması, arama kurtarma ve acil müdahale gibi ekiplerin önceden belirlenmesi afet ve acil durumlarda en hızlı ve etkin müdahaleye imkan tanıyacaktır⁶.

Bu tür acil durum ekiplerinin önceden kurulmaması durumunda, koordinasyonsuzluk, eğitimsizlik ve gerekli teçhizatın temin edilememesi nedeniyle müdahalede gecikmeler yaşanması olasıdır. Bu nedenle proaktif çalışmalarla önceden paydaş kurumlara danışılarak ve uzman kişilerden yardım alınarak (paydaş kurumlarla koordinasyon, hizmet alımı vb.), riskli bir durumun “erken uyarı sistemi” gibi çalışacak izleme araçlarıyla tespiti ile; alarm, sensör sistemi ve yangın söndürme

6 AIC (Amerikan Tarihi ve Artistik Eserlerin Konservasyonu Enstitüsü) tarafından kurulan Acil Müdahale Ekibi, ABD Kaliforniya Eyaleti Huntington Sanat Galerisinde 1985 yılında meydana gelen yangının ardından müdahalede bulunmuştur. Ekip, yangından hasar gören veya etkilenen eserlerden; tekstiller, perdeler, mermer ve bronz heykeller, mobilya, resim çerçeveleri, gümüş, cam ve seramikler, koleksiyonların yerleştirilmesi ve kitapların korunması ile ilgili görev dağılımını yaparak restorasyonlarını sağlamıştır. Galerinin bir bölümünde yer alan kitaplıkta bulunan 25.000 adet kitabın restorasyonu ile ilgilenen Ron Tank raporunda; kitap ve kağıt koruma personeli, sanat referans kütüphanecisi ve on üç kişilik gönüllü bir ekip ile kitaplara nüfuz eden zararlı karbon ve yağlı kurum tabakasının kaldırıldığını, kitapların ve raflardaki kurumların vakumla alındığını ve kitapların yerine konmadan önce rafların iso-propil alkolle silindiğini (4 ölçek suya, 1 ölçek iso-propil alkol oranında) ve tüm sürecin toplamda 500 saati bulduğunu belirtmiştir (Roberts, vd.,1988: 1-31).

sistemleri gibi donanımlarla da erken müdahale edilmesi objelerin korunmasına katkı sağlayacaktır.

Deprem yanında yangınlar ve su baskınları da müze, arşiv ve kütüphane binalarındaki insanlar ve değerli belgeler için büyük bir risk oluşturmaktadır. 1999 yılındaki Fransa Lyon Üniversite Kütüphanesi yangını, 2004 yılındaki Almanya Weinmar'daki Herzogin Anna Amalia Kütüphanesi yangını bunlardan bazılarıdır (Knoche, 2005: 1-122). Paratoner gibi yıldırım koruyucuların önceden tesis edilmemesi durumunda da yangınların meydana gelmesi olasıdır. Duman ve ısı sensörü gibi algılayıcıların bulunmadığı bir ortamda yangın, yanıcı ve parlayıcı ortamlarla (doğalgazla çalışan bir ocak, kimyasallar vb.) birleştiği zaman patlama etkisi yaparak yangının daha da büyümesine yol açabilir. Eserlere çok zarar veren dumanın tahliyesine imkan tanıyacak sistemlerin kurulması önem kazanmaktadır. Buna benzer önlemler alınmadığı zaman eserlerin kurtarılması, kurtarıldıktan sonra restorasyonları için büyük bütçeler harcanması gerekebilir. Aynı zamanda hasar durumunda eserlerin özgünlüğü de kaybolacaktır. Bu nedenlerle "yüksek güvenli proaktif güvenlik sistemleri"nin binalara yerleştirilmesi gereklidir.

Doğal afetlerde eserlerin restorasyonları mümkün olmayacak şekilde ağır hasar almaları ya da tamamen yok olmaları durumlarına yönelik tüm kayıtlar (eser, arşiv ve kurumsal kayıtlar) "dijital veri" halinde saklanmalıdır. Bunun için veri bankalarının kurulup, verilerin hem kurum içi, hem de kurum dışında saklanmasına önem verilmelidir.

8.TARTIŞMA

Çalışmada vurgulandığı üzere gerek kütüphane, arşiv ve müze işyerleri çalışanları gerekse bu iş-

yerlerinin bünyesinde bulunan malzeme, belge ve koleksiyonlara yönelik proaktif izleme çalışmalarına dayalı proaktif tedbirler göz ardı edilmemelidir. Reaktif önlemler yani olası bir kaza, acil durum ya da afet meydana geldiğinde "tepkisel" olarak ortaya konacak önlemlerdir. Asıl olan herhangi bir kaza meydana gelmeden tahribatı tamamen ortadan kaldıracak ya da minimize edecek proaktif önlemlerin alınmasıdır. Bunun için, kütüphane, arşiv ve müze işyerleri yöneticileri;

- a) İşyeri düzenli olarak "proaktif izleme" metodlarıyla izleniyor mu?
- b) Hasara yola açabilecek unsurların (bağlı nem, sıcaklık, ışık, hava kirliliği kaynaklı uygun olmayan çevresel koşullar, haşere, güvenlik, afet vb.) etkilerini azaltmak için "proaktif önlemler" alındı mı?

Sorularının cevaplarını aramalıdır.

Proaktif izlemeler; (a) kütüphane, arşiv ve müze işyerlerinin bütününde (makro), özellikle de sergileme, okuma, depolama alanları olan anahtar alanlarda (mikro) hem çalışanlara hem de objelere yönelik periyodik olarak sürdürülmelidir.

Bu izlemelere dayalı proaktif önlemler de (b) yine aynı şekilde makro ve mikro ölçeğe odaklanılarak kesintisiz olarak çalışmada önerilen modele bağlı olarak kurum içi ve dışı paydaşlarla sürekli iletişim ve danışma halinde tehlikelerden kaynaklı risklerin kontrolüne kadar sürdürülmelidir.

9.SONUÇ

Müze, kütüphane ve arşiv binalarında proaktif amaçlı gerek personele, eserlere ve binaya yönelik (iç ortam ve çevreden kaynaklanabilecek riskler) proaktif performans ölçümlerinin yapılması ve

bunlara yönelik reaktif (tepkisel) değil proaktif (önceden) önlemlerin alınması başarılı bir risk yönetimi için gereklidir. Bu risk yönetimi, tüm risklerin tanımlandığı ve bu risklere karşı mevcut mevzuat çerçevesinde ayrıntılı bir eylem planı gerektirir. Plana göre tüm riskler tanımlanmalı ve bu riskler kabul edilebilir düzeye indirgenmelidir. Sürekli gözden geçirme (izleme) ile de daha sonra alınması gereken ek tedbirler sisteme entegre edilmelidir. Tüm bu proaktif çalışmalarla;

- TS - EN - ISO gibi ulusal / uluslararası standartlarda hem insan odaklı hem de obje odaklı reaktif ölçümlerin yapılması,
- Bu belirlenen verilerle risk analizlerinin yapılması ve sonuçların önceliklendirilmesi,
- En riskli faktörden başlamak üzere tüm risk etmenlerinin minimize edilmesi,
- Bu amaçla kısa, orta ve uzun vadeli iyileştirme stratejilerinin hazırlanması, bunların periyodik olarak gözden geçirilmesi,
- Performans ölçümlerinin sadece belirli bir gruba değil, binanın geneline hitap eden kapsayıcı bir bakış açısı ile ele alınması,
- Kültürel miras barındıran yapılarda herhangi bir acil durum / afet olduktan sonra değil afet olmadan önce koruma tedbirlerinin geliştirilmesi,
- Tüm risklerin kontrol alınması, sağlanmalıdır.

Böylece, toplumda koruma kültürünün edinilmesi ve bunun sürdürülebilirliği sağlanabilir. Bunun için, 4857 sayılı İş Kanunu ve 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu gereğince yasal mevzuatlarda denetim unsuru olması önemlidir.

KAYNAKÇA

AKSOY, T., (2002). Tüm Yönleriyle Denetim, AB İle Uyum Sürecinde Denetimde Yeni Bir Paradigma, Etkin Hukuk Yayınları, Ankara

ARTS COUNCIL ENGLAND (2013). A Practical Guide Security In Museums And Galleries: The Museum Security Toolkit

BİNYILDIRIM, T., (2007). Risk Analizini Doğru Anlamak ve Uygulamak- Mühendis ve Makina Dergisi, İş Sağlığı ve Güvenliği Özel Sayısı, Cilt : 48, Sayı: 567

BREIGHNER, M., PAYTON, W., DREWES, J., MYERS, G., (2005). Risk And Insurance Management Manual For Libraries, Library Administration And Management Association

CASSAR, M., (2013). Environmental Management: Guidelines for Museums and Galleries, Routledge

DİZDAR, E., (2001). Kaza Sebeplendirme Yaklaşımları. Türk Tabipleri Birliği, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi

EPSTEIN, R., (2003). Proactive Librarianship: Marketing and Public Relations A Manual for Workshop Presenters, International Network For The Availability Of Scientific Publications (INASP)

KNELL, S., (1994). Care of Collections, Leicester Readers in Museum Studies, Routledge.

KNOCHE, M., (2005). The Herzogin Anna Amalia Library After The Fire, IFLA Journal, Volume 31, No. 1

- MARTY, P., (2012).** Museum Informatics: People, Information, And Technology In Museums (Editors: Paul F. Marty, Katherine Burton Jones), Routledge
- MCTAVISH, H. T.,(2006).** Performance Audit Of: Museum Artifacts and Archival Records, Michigan Historical Center- Depratment Of History, Arts and Libraries
- ÖZDEMİR, Ş. ve TOPÇUOĞLU H., (2009).** İş Sağlığı Ve Güvenliği Performans Ölçümü Ve İzleme, Mühendis Ve Makine Dergisi, Cilt:50 Sayı:592
- ÖZKILIÇ, Ö., (2005).** İş Sağlığı Ve Güvenliği Yönetim Sistemleri Ve Risk Değerlendirme Metodolojileri, Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu (TİSK), Ankara
- PODANY, J., (2001).** Müze Koleksiyonları İçin Afet Hazırlıkları, İstanbul Afete Hazırlık Eğitim Projesi, B.Ü. Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, İstanbul
- ROBERTS, B., (1988).** An Account Of The Conservation And Preservation Procedures Following A Fire At The Huntington Library And Art Gallery, Journal Of The American Institute For Conservation (JAIC), Volume 27, Number 1, Article 1
- SHUMAN, A., (1999).** Library Security And Safety Handbook: Prevention, Policies, and Procedures, American Library Association
- STANLEY, T., ve KILLICK, S., (2005).** Library Performance Measurement in the UK And Ireland, Association of Research Libraries ve Society of College, National And University Libraries
- TAGRAF, H., ve ARSLAN, T., (2003).** Kriz Oluşum Süreci Ve Kriz Yönetiminde Proaktif Yaklaşım, C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 4, Sayı 1
- 4857 Sayılı İş Kanunu ile 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu** Ve İlgili Mevzuat
Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ÇASGEM Eğitim Notları, (2011-2012)
- URL1: HSE (HEALTH AND SAFETY EXECUTIVE (2001).** A Guide to Measuring Health & Safety Performance. <http://www.hse.gov.uk/opsunit/perfmeas.pdf> 01.07.2014 tarihinde erişildi
- URL2: SIEMENS (2010).** What Ensures Optimal Protection For My Archive And Library? <http://www.hqs.sbt.siemens.com/> 02.07.2014 tarihinde erişildi
- URL-3: MUSEUMS AUSTRALIA VICTORIA (2003):** Monitoring The Museum Environment. http://www.mavic.asn.au/assets/Info_Sheet_6_Environmental_Monitoring.pdf 05.07.2014 tarihinde erişildi

SOSYAL KULÜPLERDE KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

PROBLEMS AND SOLUTIONS ENCOUNTERED IN SOCIAL CLUBS

Erkan YAMAN¹, Özlem ERSAL²

¹Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

²Edebiyat Öğretmeni, MEB

Özet: Bu araştırma, ortaöğretim kurumlarında sosyal kulüplerde öğrencilerin yaşadığı sorunları ortaya koyarak çözüm önerileri getirmek amacıyla yapılmıştır. Betimsel bir araştırma olan bu araştırmanın evrenini İstanbul ilindeki ikisi teknik ve meslek lisesi, ikisi imam hatip lisesi, biri Anadolu lisesi olmak üzere altı liseden rastgele seçilmiş 305 öğrenci oluşturulmuştur. Veriler, normal dağılım gösterdiğinden, istatistiksel analizlerde Student t-testi ve varyans analizi uygulanmıştır. Yapılan araştırma sonucunda ortaöğretim kurumlarında eğitsel kulüplerin planlanması, yürütülmesi, yönlendirme, maddi kaynakların ve imkânların azlığı gibi konularda sorunlar yaşandığı saptanmıştır. Öğrenciler, eğitici kollarn yıllık çalışma programlarında belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesini hiç yeterli bulmamaktadır. Sosyal kulüplerde yaşanan en önemli problem, öğrencilerin kulüplere yönlendirilmesinde yaşanan rehberlik sıkıntısıdır. İstekleri dışında kulüplere zorla yönlendirilmeleri öğrenciler tarafından eleştirilmektedir. Öğrenciler eğitici kol çalışmalarına ayrılan mekânı ve zamanı yeterli bulmamaktadır. Ayrıca öğrenciler okul yöneticilerinin eğitici kol çalışmalarını daha etkin bir hale getirmek için çaba göstermediklerini düşünmektedir. Öğretmenlerin ve yöneticilerin sosyal kulüplerle ilgili gerekli donanıma sahip olabilmesi için gerekli hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir. Kulüplerin maddi imkânları ve okullarda veli-öğretmen-yönetici işbirliği artırılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Sosyak Kulüp, Sorun, Çözüm

Abstract: This research had been made in order to propose solutions about what kind of problems students encounter in social clubs in secondary school. The universe of this research, which descriptive research, was formed by 305 students who randomly selected from six schools that they are two technical and vocational schools, two religious high schools, one Anatolian high school. In statistical analysis, Student t-test and analysis of variance was applied because the data is normally distributed. As a result of the research, problems have been seen in issues such as planning educational school clubs, execution, routing, scarcity of material resources and facilities. Students do not find enough to practice the objectives outlined in the annual work program. The most important problem experienced in social clubs is lack of guidance in guiding students to clubs. To lead by force out of their requests to the club has been criticized by students. Students do not find enough selected place and time for educational clubs. In addition, the students are considering that school administrators do not effort to make the work of their education club more effective. Necessary in-service training should be organized for teachers and administrators have necessary knowledge related to social clubs. Financial facilities of clubs and parent-teacher-administrator collaboration should be increased in schools.

Key Words: Social Clubs, Problem, Solution

Giriş

Okul, yetişmekte olan bireylere istendik davranışların kazandırıldığı toplumsal bir kurumdur. Okulun temel işlevi, insanın doğuştan var olan yeteneklerini uygun yaşantılarla geliştirmek, bireyin kendini gerçekleştirmesine ve çevreye uyumuna yardımcı olmaktır (Arabacı & Akgül, 2011). Çağdaş anlamda bir eğitim programı dinamik bir yapıya sahip olup, sadece okulda ve dolayısıyla derslerle sınırlı tutulmayıp, eğitimin genel amaçları doğrultusunda ders dışında da devam ettirilmesi gereken ve bir dizi etkinliklerle beraber sonunda da değerlendirmeyi içeren bir süreç olarak ifade edilmektedir (Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı, 2009). Bireyin gelişiminde ders içi etkinlikler kadar, programlı ders dışı etkinlikler de önemlidir. Okulun varoluş amaçlarından biri de öğrenciyi sosyal yönden geliştirmektir (Yetiş, 2008). Böyle bir amacın gerçekleştirilebilmesi için fiziksel ortam da dâhil olmak üzere okulun tüm öğeleri ile birlikte çağdaş bir yapıya kavuşturulması gerekir. Sosyal kulüpler aracılığı ile öğrencilere yeni alanlar tanıtılabilir (Yaman, 2011). Eğitim programının bir parçası olarak okulda, ders saatlerinin dışında, eğitimin genel amaçları doğrultusunda, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerine yönelik, onların kişiliklerini geliştirmek için okul yönetiminin bilgisi ve rehberliği altında yapılan planlı, programlı ve düzenli çalışmalar olarak tarif edilen ders dışı etkinlikler, öğrencilerin ilgi ve gereksinimlerini doyurduğu gibi onların iyi bir yurttaşlık eğitimi kazanmalarına da yardım etmektedir (Gündüz, 1997).

MEB'in Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'ne (2005) göre Sosyal Etkinlik ifadesi öğrenci kulübü ve toplum hizmeti çalışmaları ile her türlü gezi,

yarışma, yayın, gösteri, tiyatro, spor, münazara ve benzeri diğer etkinlikleri kapsamaktadır. Öğrenci Kulübü ise öğrencilerin öğrenimleri boyunca bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif alanlarda okul içi ve okul dışı etkinliklerde bulunmalarını sağlamak amacıyla oluşturulan grubu ifade etmektedir. Okuldaki dersler her ne kadar öğretim programlarına ve öğrencilerin ilgi, istek ve gereksinimlerine göre yapılırsa da bunların ulaşamadığı noktaların var olduğu kabul edilmektedir. Bu noktalara ulaşmak ve öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına etki edecek davranışların kazandırılması ders dışı etkinliklerle mümkün olabilmektedir (Köse, 2004).

Sosyal kulüpler, okulda veya okul dışında, eğitimin amaçlarına uygun olarak, öğrencilerin ilgi ve istekleri doğrultusunda, kişiliklerini geliştirmek için okul yönetiminin bilgisi ve öğretmenin rehberliği altında yapılan, planlı, programlı ve düzenli çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (Tetik, 2008). Sosyal kulüplerin amaçlarına ulaşabilmesi örgütlenmesine bağlıdır. Bu etkinlikleri, eğitim-öğretim etkinlikleriyle birlikte düşünmek, örgütlemenin ilk aşamasıdır. Bu örgütlemenin yapılması okul yönetiminin görevidir ve aynı zamanda örgütlemenin işleyişinin kontrolünü ve denetimini de okul yönetimi yapar. Yapılacak etkinliklerin planlanması, rehber öğretmen ve katılan öğrenciler tarafından yapılır (Yaman, 2011).

Okullarda yer alan eğitsel etkinliklerin teorik ağırlıklı ve okul ile sınırlı olması okul-toplum ilişkilerinin gelişmesini engellemektedir. Bunun sonucu olarak öğrenci-öğretmen, öğrenci veli ve öğrenci-toplum arasında kültürel çatışmalar meydana gelmektedir (Gedikoğlu, 2005). Bu tür sosyolojik sorunların önlenmesinin yollarından

birisi eğitsel etkinlikleri içeren eğitsel kulüplerdir. Eğitsel kulüpler bu sorunları çözmeyi ailelerin, toplumsal kurum ve kuruluşların ve çevrenin de etkileşim içerisinde olduğu etkinlikleri düzenleyerek gerçekleştirirler (Onay ve Gelen, 2013). Eğitsel etkinlikler aracılığı ile okul, kişilik gelişimi ve toplumsallaşmayı destekleyen etkinliklere katılımı sağlar. Kişiler arası ilişkilerdeki toplumsal çalışmalar ve ilişkileri ergeni olgunlaşmaya götüreceği çevreyi oluşturur (Ekmekçi, 2006). Akranları ile birlikte bu etkinliklere katılımı bireylerin soyutlanmışlık duygusunu aşmasına ve bundan da öte kişinin kendi öznelliğini biçimlendirmesine yardım eder.

Eğitsel etkinlikler sorunlu öğrenciler için olduğu kadar ortalama ve ortalamanın üzerindeki çocukların da okulda kalmaları için onları sınıfta başarılı olmaya götüren yolun gerektirdiği güdülemeyi sağlar (Kılbaş, 2000). Ders dışı faaliyetlerin seçiminde kişi özgür davranır, bu kişiye özgürlük hissi tattırarak onun ruhsal zenginlik kazanmasına yardımcı olur (Çiloğlu, 2006). Daha çok grupsal olarak gerçekleştirilen ders dışı etkinlikler bireyin sosyalleşmesinde büyük rol oynar. Yeni arkadaşlıklar edinme, grup içinde yer edinme, yerini idrak edebilme ve diğer grup üyelerini tanıyabilme gibi çabalar kişinin sosyal yaşantısını etkileyerek olgunlaşmasını ve toplum hayatına alışmasını sağlar (Earls & Carlson, 2002).

Öğrencilerin sosyal kulüp faaliyetleri ile doğru davranış kazanması, zamanlarını en iyi şekilde değerlendirmeyi öğrenmesi ve bunu hayatlarına da yansıtabilmesi gerekir. Ayrıca öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesi, bireysel gelişimde bulunabilmesi, yeni durumlara uyum sağlayabilmesi, kendisine ve başkasına güvenebilme,

kendi görüşlerini başkalarına etkili bir şekilde anlatabilmesi, farklı görüş ve anlayışı hoşgörü ile karşılayabilmesi, çevresindeki sorunlarla ilgilenebilmesi gibi davranışları belli bir düzeyde kazanabilmeleri için sosyal kulüp faaliyetleri son derece önemlidir (Duruhan ve Demir, 2005; Yaman, 2011).

Apaydınlı ve Şentürk (2012) tarafından yapılan araştırmaya göre günümüzde daha da arttığı görülen şiddet olaylarının ve buna bağlı olarak kural dışı davranışların çözümü düşünüldüğünde sosyal etkinlikler ve kulüp çalışmaları bir kez daha önem kazanmaktadır. Bu sayede öğrenciler, hayatlarının neredeyse en enerji dolu çağlarında, birikim ve duygularını en güzel ifade edebilecekleri bir ortam yaratabilir. Örneğin müzik kulübünün etkinliği bünyesinde yer alan bir öğrencinin koroda şarkı söyleme eylemi ya da orkestrada bir çalgı çalma durumu ona bir gruba ait olma hissini yaratabilir. Bu durum, öğrencinin şiddete ya da herhangi bir kural dışı davranışa yönlenecek kendini kabul ettirme isteğini birlikte müzik yaparak olumlu hale getirebilir (Canbay, 2007). Bu tür etkinliklerde görev alan öğrencilerin özgüven duygularının güçlendiği; ailesiyle, arkadaşlarıyla, öğretmenleriyle kısacası toplumla uyum içinde sağlıklı ilişkiler kurabildiği yapılan araştırmalarla da desteklenmektedir.

Nitekim Kılbaş (2001), sınıftaki öğrenmelerin zorunluluk karakteri gösterdiğine vurgu yapar, oysaki öğrencinin özveride bulunmaksızın kendi isteği ile seçtiği eğitsel ve boş zaman etkinlikleri onların doğrudan ya da dolaylı öğrenmelerini, etkinliklerde gevşeme ve ilgilerini geliştirme gereksinimlerini doyurur. Bu süreç aracılığı ile öğrenciler bir yandan yorgunluklarını atarken diğer

yandan da kişiliklerini güçlendirirler. Öğrenciler ayrıca yaşamda etkin tutum alma, bilinçli çalışma disiplini, insan ilişkileri ve toplumsal refahın bilincinde olmayı öğrenirler. Okul yöneticileri bir kurum liderleri olarak okullarda gerçekleştirecek sosyal etkinlikleri planlamalı ve planlanan etkinliklerin uygulanmasında iş bölümü yaparak herkesin süreç içerisinde bir görev üstlenmesini sağlamalıdır. Okul yöneticilerinin sosyal faaliyetlerdeki etkililiğine, öğretmen ve öğrencileri bu faaliyetlere ne kadar yönlendirdiğine ve bu süreçte maddi-manevi ne kadar destek sağladığına bakarak karar verilebilir (Tetik, 2008). Okul yöneticilerinin etkililiği sayesinde okullarda planlanan fakat planlama aşamasından kurtulamayan sosyal faaliyetlerin önemi anlaşılabilir eğitim paydaşlarının işbirliğiyle uygulamaya konulacak ve kağıt üzerinde kalmaktan bu şekilde kurtulabilecek, sonuçta sosyal etkinliklerin amacına ulaşması sağlanabilecektir (Onay ve Gelen, 2013).

İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalarla alt sosyoekonomik düzeydeki bazı ilköğretim okulları ve liselerde alınan önlemler sonucu okullarda şiddet olaylarının % 80 azaldığı ve disiplin suçlarının da % 76'ya düştüğü bilinmektedir. Bu önlemler arasında öğrencilerin zamanlarının büyük kısmını okulda geçirmelerinin sağlanması, okullardaki sosyal ve kültürel etkinliklerin artırılması ve öğrencilerin kendilerini ispat etmelerine imkan verilmesinin sağlanması önemli bir yer tutmaktadır (Budak, 1999). Sosyal etkinlikler ve kulüp çalışmaları sırasında öğrencilerin birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimleri artacağı gibi, kendi kendilerini yönetme çalışmaları içerisinde kazanacakları birlikte iş yapabilme, toplum yaşamında etkin

rol oynayabilme yeteneklerinin de artacağı bilinmektedir (Büküşoğlu ve Bayturan, 2005).

Eroğlu'na (2008) göre, yapılan çalışmalar okul yöneticilerinin, öğretmenler, öğrenciler ve ailelerin, kulüpler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığını ve yeterince önemsemediğini, yapılan çalışmaların büyük ölçüde kâğıt üzerinde kaldığını ortaya koymaktadır (Özpolat, 2001). Ayrıca kulüp çalışmalarını yürütmek için okul olanaklarının yeterli olmadığı ortaya konulmuştur. Okul yöneticisi, kurumun lideri olarak, yapılacak tüm faaliyetleri planlamalı, iş bölümü yapmalı, öğretmenlerin, sosyal etkinliklerde etkin roller üstlenmesini sağlamalıdır (Özdoğan, 2003). Okul yöneticilerinin, sosyal etkinliklerin uygulanmasındaki etkililiği; öğretmen ve öğrencileri bu faaliyetlere ne derece yönlendirdiği ve sosyal etkinliklerin gerçekleştirildiği süreçte, etkinlikleri gerçekleştirenlere verdiği maddi-manevi destekle değerlendirilmektedir (Türe, 2007). Bu bağlamda araştırmanın amacı ortaöğretim okullarında sosyal kulüplerde karşılaşılan sorunların tespiti ve bu sorunlara çözüm önerileri getirmektir.

ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmanın yöntemi, betimleme yöntemidir. Bu yöntem olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışan incelemelerde kullanılır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2013-2014 öğretim yılında İstanbul ilindeki resmi liselerde 10. ve 11. sınıflarda okumakta olan öğrenciler oluşturmuştur. Örneklem olarak, 105'i Teknik ve Meslek, 50'si

Anadolu, 100'ü İmam Hatip Lisesinden olmak üzere 305 öğrenciye ölçme aracı uygulanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Kullanılan ölçme aracının Cronbach Alpha Güvenirlilik Katsayısı, 0,77 olarak bulunmuştur. Ölçme aracında yer alan ifadelerin puanları 1-1,79 arası Hiç, 1,80-2,59 arası, Az, 2,60-3,39 arası Orta, 3,40-4,19 arası Çok, 4,20-5,00 arası Pek Çok olarak değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Veriler, normal dağılım gösterdiğinden, istatistiksel analizlerde Student t-testi ve varyans analizi uygulanmıştır. Verilerin analizinde SPSS 18.0 paket programı kullanılmıştır. Ölçme aracında yer alan her maddenin aritmetik ortalaması, standart sapması, t değeri ve serbestlik derecesi belirlenerek elde edilen veriler tablolaştırılmış ve yorumlanmıştır. Anlamlılık düzeyi 0.05 olarak alınmıştır.

BULGULAR

Tablo 1. Cinsiyete Göre Sosyal Kulüplerin Amaçlarına Ulaşma Düzeylerine İlişkin t- testi Sonuçları

Maddeler	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	p
6 Eğitici kol çalışmaları grupça çalışma zevki aşıyor.	Erkek	164	2,48	1,265	303	2,459	0,014*
	Kadın	141	2,13	1,135			
	Kadın	141	1,89	1,022			
11 Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler, sorumluluk alma ve görevlerini yerine getirmede isteklidir.	Erkek	164	2,76	1,177	303	1,994	0,047*
	Kadın	141	2,48	1,274			
13 Eğitici Kol Çalışmaları öğrencilere demokratik tutum ve alışkanlıkların kazandırılmasında yeterlidir.	Erkek	164	2,46	1,174	303	2,292	0,023*
	Kadın	141	2,16	1,161			
	Kadın	141	1,96	1,105			
15 Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler fikir ve önerilerini belirtebiliyorlar.	Erkek	164	2,60	1,355	303	2,129	0,034*
	Kadın	141	2,27	1,325			
16 Eğitici Kol Çalışmaları, öğrencilere farklı görüş ve önerilere saygı duyma alışkanlığını kazandırıyor.	Erkek	164	2,77	1,386	303	2,591	0,010*
	Kadın	141	2,37	1,290			

*p<0,05

Tablo 1 incelendiğinde, kız ve erkek öğrencilerin “Eğitici kol çalışmaları grupça çalışma zevki aşıyor.”, “Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler, sorumluluk alma ve görevlerini yerine getirmede isteklidir.”, “Eğitici Kol Çalışmaları öğrencilere demokratik tutum ve alışkanlıkların kazandırıl-

masında yeterlidir.”, “Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler fikir ve önerilerini belirtebiliyorlar.”, “Eğitici Kol Çalışmaları, öğrencilere farklı görüş ve önerilere saygı duyma alışkanlığını kazandırıyor.” sorularına verdikleri cevapların farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için t

testi uygulanmış ve cinsiyet değişkeni açısından $p < 0.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olarak bulunmuştur.

Tablo 2. Sınıfa Göre Sosyal Kulüplerin Amaçlarına Ulaşma Düzeylerine İlişkin t- testi Sonuçları

Maddeler	Sınıf	N	$\bar{X}$	Ss	Sd	t	P
4 Okullarınızda eğitici kol faaliyetlerine ayrılan mekân, ihtiyacınızı karşılıyor.	10.Sınıf	103	2,01	,960	303	3,944	,00**
	11.Sınıf	201	1,54	1,052			
5 Okullarınızda eğitici kol faaliyetlerine ayrılan zaman yeterlidir.	10.Sınıf	104	2,13	1,178	303	2,532	,01*
	11.Sınıf	200	1,81	1,092			
8 Eğitici kol çalışmaları, planlı ve düzenli çalışma alışkanlığı kazandırmada yeterlidir.	10.Sınıf	104	2,24	1,158	303	-2,086	,04*
	11.Sınıf	201	2,53	1,134			
9 Eğitici kol çalışmaları, boş zamanları etkili bir şekilde değerlendirme alışkanlığı kazandırmada yeterlidir	10.Sınıf	104	2,25	1,190	303	-2,042	,04*
	11.Sınıf	201	2,54	1,196			
10 Maddi kaynak gerektiren kollara, okul idaresi gerekli yardımı yapıyor.	10.Sınıf	104	2,29	1,191	303	4,619	,00**
	11.Sınıf	201	1,69	1,022			
11 Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler, sorumluluk alma ve görevlerini yerine getirmede isteklidir.	10.Sınıf	104	2,31	1,177	303	-3,381	,00**
	11.Sınıf	201	2,80	1,274			

** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Tablo 2 incelendiğinde, 10. ve 11.sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin “Okullarınızda eğitici kol faaliyetlerine ayrılan mekân, ihtiyacınızı karşılıyor.”, “Okullarınızda eğitici kol faaliyetlerine ayrılan zaman yeterlidir.”, “Eğitici kol çalışmaları, planlı ve düzenli çalışma alışkanlığı kazandırmada yeterlidir.”, “Eğitici kol çalışmaları, boş zamanları etkili bir şekilde değerlendirme

alışkanlığı kazandırmada yeterlidir” , “Maddi kaynak gerektiren kollara, okul idaresi gerekli yardımı yapıyor.”, “Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler, sorumluluk alma ve görevlerini yerine getirmede isteklidir.” sorularına verdikleri cevapların farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için t testi uygulanmış ve sınıf değişkeni açısından $p < 0.01$ ve $p < 0.05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı olarak bulunmuştur.

Tablo 3. Öğrencilerin Ekonomik Durumlarına Göre Sosyal Kulüplerinin Amaçlarına Ulaşma Düzeyleri Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

Maddeler		Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Farklar	
3	Eğitici kol çalışmalarının planlama ve yürütülmesinde öğrencilerin özellikleri, ilgi ve yetenekleri gözlemlenir.	Gruplararası	15,797	3	5,266	2,961	,033*	A-D
		Gruplarıçi	535,265	301	1,778			B-D
		Toplam						C-D
		551,062	304					
6	Eğitici kol çalışmaları grupça çalışma zevki aşıyor.	Gruplararası	23,339	3	7,780	5,486	,001**	A-C
		Gruplarıçi	426,812	301	1,418			A-D
		Toplam	450,151	304				
12	Öğrenciler Eğitici Kol Çalışmalarının önemi ve gereği konusunda bilinçlidir.	Gruplararası	12,008	3	4,003	3,029	,030*	B-C
		Gruplarıçi	397,729	301	1,321			
		Toplam	409,738	304				
13	Eğitici Kol Çalışmaları öğrencilere demokratik tutum ve alışkanlıkların kazandırılmasında yeterlidir.	Gruplararası	24,273	3	8,091	6,146	,000**	B-C
		Gruplarıçi	396,239	301	1,316			B-D
		Toplam	420,511	304				

**p< 0,01 , *p< 0,05

A: Çok iyi, B: İyi, C: Orta, D: Kötü

Tablo 3’de görüldüğü gibi, öğrencilerin ekonomik durumlarına göre Sosyal Kulüplerinin Amaçlarına Ulaşma Düzeyleri puanlarının farklılaşp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş; Ekonomik durumları ‘Kötü’ ($\bar{X}\bar{X}$ =1,64) olan öğrenciler ile ekonomik durumları “Çok iyi”, “İyi” ve “Orta” (sırasıyla $\bar{X}\bar{X}$ =3,07, $\bar{X}\bar{X}$ =2,82, $\bar{X}\bar{X}$ =2,74) olan öğrencilerin “Eğitici kol çalışmalarının planlama ve yürütülmesinde öğrencilerin özellikleri, ilgi ve yetenekleri gözlemlenir.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (*p<.05).

Ekonomik durumları ‘Çok iyi’ ($\bar{X}\bar{X}$ =3,14) olan öğrenciler ile ekonomik durumları “Orta”, ve “Kötü” (sırasıyla $\bar{X}\bar{X}$ =2,14, $\bar{X}\bar{X}$ =1,72) olan öğrencilerin “Eğitici kol çalışmaları grupça çalışma zevki aşıyor.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (*p<.05).

Ekonomik durumları ‘İyi’ ($\bar{X}\bar{X}$ =2,75) olan öğrenciler ile ekonomik durumları “Orta” ($\bar{X}\bar{X}$ =2,38) olan öğrencilerin “Öğrenciler Eğitici Kol Çalışmalarının önemi ve gereği konusunda bilinçlidir.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin

varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (*p<.05).

Ekonomik durumları “İyi ($\bar{X}\bar{X}=2,58$) olan öğrenciler ile ekonomik durumları “Orta”, ve “Kötü” (sırasıyla $\bar{X}\bar{X}=2,19$, $\bar{X}\bar{X}=1,27$) olan öğrencilerin

“Eğitici Kol Çalışmaları öğrencilere demokratik tutum ve alışkanlıkların kazandırılmasında yeterlidir.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (*p<.05).

Tablo 4. Öğrencilerin Sosyal Algı Durumlarına Göre Sosyal Kulüplerinin Amaçlarına Ulaşma Düzeyleri Puanlarına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi

	Maddeler		Kareler Top.	Sd	Kareler Ort.	F	p	Anlamlı Farklar
1	Eğitici kolların tür ve sayıları belirlenirken öğrencilerin istekleri önemlidir.	Gruplararası	17,652	3	5,884	3,179	,024*	
		Gruplariçi	557,201	301	1,851			A-C
		Toplam	574,852	304				
2	Eğitici kollara seçilirken sınıf öğretmenleri demokratiktir.	Gruplararası	14,463	3	4,821	3,071	,028*	
		Gruplariçi	472,541	301	1,570			B-C
		Toplam	487,003	304				
6	Eğitici kol çalışmaları grupça çalışma zevki aşıyor.	Gruplararası	20,236	3	6,745	4,723	,003**	
		Gruplariçi	429,915	301	1,428			B-D
		Toplam	450,151	304				C-D
11	Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler, sorumluluk alma ve görevlerini yerine getirmede isteklidir.	Gruplararası	20,631	3	6,877	4,723	,003*	
		Gruplariçi	438,241	301	1,456			B-C
		Toplam	458,872	304				B-D
12	Öğrenciler Eğitici Kol Çalışmalarının önemi ve gereği konusunda bilinçlidir.	Gruplararası	20,675	3	6,892	5,332	,001*	A-D
		Gruplariçi	389,063	301	1,293			B-D
		Toplam	409,738	304				C-D
16	Eğitici Kol Çalışmaları, öğrencilere farklı görüş ve önerilere saygı duyma alışkanlığını kazandırıyor.	Gruplararası	20,450	3	6,817	3,816	,010**	
		Gruplariçi	537,668	301	1,786			B-D
		Toplam	558,118	304				

**p< 0,01 , *p< 0,05

A:Çok Sosyal, B: Sosyal, C:Yeterince Sosyal, D:Asosyal

Tablo 4’te görüldüğü gibi, öğrencilerin sosyal algı durumlarına göre Sosyal Kulüplerinin Amaçlarına Ulaşma Düzeyleri puanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı tek yönlü varyans analizi ile incelenmiş; Sosyal algı durumları ‘Çok Sosyal’ ($\bar{X}\bar{X}=4,40$) olan öğrenciler ile sosyal algı durumları ‘Yeterince

Sosyal’ ($\bar{X}\bar{X}=3,45$) olan öğrencilerin “Eğitici kolların tür ve sayıları belirlenirken öğrencilerin istekleri önemlidir.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (*p<.05).

Tablo 4’de görüldüğü gibi, Sosyal algı durumları ‘Asosyal’ ($\bar{X}\bar{X}=1,61$) olan öğrenciler ile sosyal algı durumları “Sosyal”, ve “Yeterince Sosyal” (sırasıyla $\bar{X}\bar{X}=2,47$, $\bar{X}\bar{X}=2,32$) olan öğrencilerin “Eğitici kol çalışmaları grupça çalışma zevki aşıyor.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (**p<.01).

Sosyal algı durumları ‘Sosyal’ ($\bar{X}\bar{X}=3,69$) olan öğrenciler ile sosyal algı durumları ‘Yeterince Sosyal’ ($\bar{X}\bar{X}=3,25$) olan öğrencilerin “Eğitici kollara seçilirken sınıf öğretmenleri demokratiktir.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (*p<.05).

Sosyal algı durumları ‘Asosyal’ ($\bar{X}\bar{X}=1,85$) olan öğrenciler ile sosyal algı durumları “Çok Sosyal”, “Sosyal” ve “Yeterince Sosyal” (sırasıyla $\bar{X}\bar{X}=2,80$, $\bar{X}\bar{X}=2,70$, $\bar{X}\bar{X}=2,51$) olan öğrencilerin “Öğrenciler Eğitici Kol Çalışmalarının önemi ve gereği konusunda bilinçlidir.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (*p<.05).

Sosyal algı durumları ‘Sosyal’ ($\bar{X}\bar{X}=2,80$) olan öğrenciler ile sosyal algı durumları ‘Asosyal’ ($\bar{X}\bar{X}=1,94$) olan öğrencilerin “Eğitici Kol Çalışmaları, öğrencilere farklı görüş ve önerilere saygı duyma alışkanlığını kazandırıyor.” maddesinden aldıkları puan ortalamalarına ilişkin varyans analizi sonuçları istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur (**p<.01).

Tablo 5. Öğrencilerin Sosyal Kulüplerin Amaçlarına Ulaşma Düzeylerine İlişkin Sorulara Verdikleri Cevapların Frekans Dağılımı

MADDELER	Tam		Çok		Orta		Az		Hiç	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1 Eğitici kollarn tür ve sayıları belirlenirken öğrencilerin istekleri önemlidir.	124	41	47	15	69	23	33	11	32	10
2 Eğitici kollara öğrenci seçilirken, sınıf öğretmenleri demokratiktir.	77	25	78	26	83	27	34	11	33	11
3 Eğitici kol çalışmalarının planlama ve yürütülmesinde öğrencilerin özellikleri, ilgi ve yetenekleri gözetilir.	47	15	36	12	83	27	69	23	70	23
4 Okullarınızda eğitici kol faaliyetlerine ayrılan mekan ihtiyacınızı karşılıyor.	10	3	8	3	35	11	77	25	175	57
5 Okullarınızda eğitici kol faaliyetlerine ayrılan zaman yeterlidir.	15	5	20	7	40	13	80	26	150	49
6 Eğitici kol çalışmaları grupça çalışma zevki aşıyor.	23	8	35	11	64	21	85	28	99	32
7 Eğitici kol çalışmaları, bireysel yeteneklerin keşfedilmesinde ve gelişmesini sağlamada yeterlidir.	19	6	34	11	90	30	76	25	86	28

8	Eğitici kol çalışmaları, planlı ve düzenli çalışma alışkanlığı kazandırmada yeterlidir.	23	8	37	12	84	28	86	28	78	26
9	Eğitici kol çalışmaları, boş zamanları etkili bir şekilde değerlendirme alışkanlığı kazandırmada yeterlidir.	23	8	34	11	81	27	88	29	79	26
10	Maddi kaynak gerektiren kollara, okul idaresi gerekli yardımı yapıyor.	15	5	17	6	47	15	74	24	152	50
11	Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler, sorumluluk alma ve görevlerini yerine getirmede isteklidir.	30	10	40	13	98	32	68	22	69	23
12	Öğrenciler Eğitici Kol Çalışmalarının önemi ve gereği konusunda bilinçlidir.	22	7	27	9	103	33	90	30	63	21
13	Eğitici Kol Çalışmaları öğrencilere demokratik tutum ve alışkanlıkların kazandırılmasında yeterlidir.	21	7	30	10	74	24	89	29	91	30
14	Eğitici kolun yıllık çalışma programlarında belirtilen hedefler gerçekleştiriliyor.	13	4	20	7	61	20	81	27	130	43
15	Eğitici Kol Çalışmalarında öğrenciler fikir ve önerilerini belirtebiliyorlar.	35	11	38	12	59	19	73	24	100	33
16	Eğitici Kol Çalışmaları, öğrencilere farklı görüş ve önerilere saygı duyma alışkanlığını kazandırıyor.	39	13	44	14	63	21	73	24	86	28
17	Okul yöneticileri, Eğitici Kol Çalışmalarını daha etkin bir hale getirmek için çaba gösteriyor.	19	6	31	10	53	17	80	26	122	40
18	Eğitici kollar arasında işbirliği yapılıyor.	17	6	21	7	51	17	91	30	125	41
19	Eğitici Kol Çalışmalarını yürütecek kurullar belirlenirken rehber öğretmen Demokratik davranıyor.	11	4	40	13	88	29	90	30	76	25
20	Eğitici Kol Çalışmalarında rehber öğretmenler, çalışmaların daha etkili olabilmesi için, öğrencileri motive edebiliyorlar.	17	6	37	12	86	28	88	29	77	25
21	Eğitici Kol Çalışmalarının belirlenmesinde ve planlanmasında çevrenin imkan ve şartları göz önüne alınır.	14	5	18	6	50	16	77	25	146	48

Tablo 5'e göre öğrenciler "Eğitici kolların tür ve sayıları belirlenirken öğrencilerin istekleri önemlidir." sorusuna en çok tam cevabını verirken, en az hiç cevabını vermiştir. "Eğitici kollara öğrenci seçilirken, sınıf öğretmenleri demokratiktir." sorusuna en çok orta cevabını verirken, en az hiç

cevabını verilmiştir. "Eğitici kol çalışmalarının planlama ve yürütülmesinde öğrencilerin özellikleri, ilgi ve yetenekleri gözétilir." sorusuna en çok orta cevabını verirken, en az az cevabını verilmiştir. "Okullarınızda eğitimci kol faaliyetlerine ayrılan mekan, ihtiyacımızı karşılıyor." sorusuna en çok hiç

cevabını verirken, en az çok cevabını verilmiştir. “Okullarınızda eğitici kol faaliyetlerine ayrılan zaman yeterlidir.” sorusuna en çok hiç cevabını verirken, en az tam cevabını verilmiştir. “Eğitici kol çalışmaları grupça çalışma zevki aşıyor.” sorusuna en çok hiç cevabını verirken, en az tam cevabını verilmiştir. “Eğitici kol çalışmaları, bireysel yeteneklerin keşfedilmesinde ve gelişmesini sağlamada yeterlidir.” sorusuna en çok orta cevabını verirken, en az tam cevabını verilmiştir.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Yapılan araştırmada ortaöğretim kurumlarında öğrenim gören öğrencilerin % 43’ü, sosyal kulübün yıllık çalışma programlarında belirtilen hedeflerin gerçekleştirilmesinde hiç yeterli bulmamaktadır. Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre sosyal kulüpler konusunda daha olumsuz görüş belirtmeleri, sosyal kulüplerde kız öğrencilere yönelik etkinliklerin az olması ve kız öğrencilerin etkin olmasını sağlayacak faaliyetlerin yapılmaması şeklinde yorumlanabilir. Nitekim bu bulgu Yaman’ın (2011) çalışması ile de örtüşmektedir. Adı geçen çalışmada kız öğrenciler kendilerinin yeterince düşünülmediğini belirtmektedir. Ancak Arabacı ve Demir’in (2011) araştırmalarında cinsiyet açısından kız öğrenciler, sosyal kulüp çalışmalarına daha olumlu bakmaktadırlar. Bu durumu ilgili araştırmanın Bitlis ilinde yapılması ve bu nedenle kız öğrencilerin sosyal ortamlarının okulla sınırlı olabileceği şeklinde düşünülebilir.

Sınıf açısından değerlendirdiğimizde onuncu ve on birinci sınıflar arasında olumlu veya olumsuz durum belirtecek bir farklılaşma görülmemektedir. Ancak Koçinalı (2008) tarafından yapılan bir araştırmada kulüp çalışmaları konusunda

öğrenci görüşleri sınıf itibari ile büyük sınıflar lehinde anlamlı görüş farklılığı oluşturmaktadır. İlgili çalışmada öğrencilerin sınıf ve yaşlarının artması ile sosyal çalışmalara daha yoğun ilgi gösterdikleri şeklinde bir yorum getirilmiştir. İki araştırma arasındaki farkın, farklı bölgesel özelliklere ait yörelerde yapılmasından kaynaklandığı düşünülebilir.

Öğrencilerin önemli bir kısmı (% 41), sosyal kulüplerin türleri ve sayıları belirlenirken kendi isteklerine önem verildiğini belirtmektedir. Bu da okullarda belirlenen kulüplerin öğrencileri tatmin etmeye çalıştığını göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin yaklaşık dörtte biri, kulüplere öğrenci seçiminde öğretmenlerini demokratik bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler, rehber öğretmenler eğitici kol çalışmalarının daha etkili olabilmesi için öğrencileri motive eder maddesine % 29 oranında ve az motive etmektedir cevabını vermiştir. Öğrencilerin sosyal kulüplerin planlanması ve yürütülmesi ile ilgili maddeler öğrencilerin % 27 ile orta derecede cevabını verdiği görülmektedir. Yaman (2011) tarafından yapılan bir araştırmada, öğrenciler, sosyal kulüpler konusunda okul yönetimi ve öğretmenleri; rehberlik yapma, planlama ve eğitim/kaynak temini konularında yeterli bulmadıkları ortaya çıkmıştır. Aynı araştırma bulgularına göre sosyal kulüplerde yaşanan en önemli problem, öğrencilerin kulüplere yönlendirilmesinde yaşanan rehberlik sıkıntısıdır. Başarılı görülen kulüplere yeterli sayıda öğrencinin tercih etmesi sonrasında, öğrencilerin istekleri dışında kalan etkinlik yapmayan kulüplere zorla yönlendirilmeleri öğrenciler tarafından eleştirilmiştir. Sözü edilen araştırmada öğrenciler okullarındaki kulüp faaliyetlerinde yaşanan en önemli problemin kulübe katılım ko-

nusunda yeterli rehberliğin sağlanmaması olarak görülmüştür. Okulda yer alan soysal kulüplerin içeriği hakkında yeterli bilgi sahip olmadıkları ve yönlendirmede yaşanan sıkıntılar dikkat çekici bir bulgu olarak düşünülebilir.

Gündoğdu, Karataş ve Nacar (2011) tarafından yapılan araştırmada da okul müdürlerine göre okulların ders dışı etkinlikler için oynaması gereken rollere bakıldığında % 44'ünün okullar öğrenciyi ders dışı etkinliğe yönlendirir yönünde görüş bildirdikleri görülmektedir. Şişman (2007) yaptığı bir çalışmada da okulların ders dışı etkinliklerde en fazla oynaması gereken rol sorusuna yönlendirme cevabını verdikleri gözlemlenmektedir. Yaman (2011) da birkaç kulüp dışında öğretmenler başarılı görülmemektedir. Nitekim Karaküçük ve Yetim (2000) çalışmalarında okul yöneticileri, okullarındaki öğretmenlerin ders dışı etkinlikleri % 35 oranında önemsemediklerine inanmaktadırlar. Kılbaş (2000) araştırmasında, eğitsel kol çalışmalarının yeni haliyle sosyal kulüplerin etkili düzenlenmesine ilişkin 'öğretmen yetiştirmede eğitsel kol çalışmalarına önem verilmesi' (% 81), 'eğitsel kol çalışmalarına eğitim amaçlarında önem verilmesi' (%72) ve 'eğitsel kol çalışmalarının yüksek ücretle değerlendirilmesi' (% 69) görüşlerini bulgulamıştır. Bunlardan 'yüksek ücretle değerlendirilmesi' ve 'eğitsel kollar için branş öğretmeni yetiştirilmesi' görüşleri yönetici ve öğretmenler arasında kabul görmüştür. Öğretmenlerin ve okul yönetiminin bu konuda bilgi sahibi olmadığı, konuyla ilgili sorularına cevap alabilecekleri birimleri ve bunlardan nasıl yararlanabileceklerini tam olarak bilmedikleri söylenebilir. Bu noktada bir koordinasyon eksikliği olduğu düşünülebilir (Albayrak, Yıldız, Berber ve Büyükkasap, 2004). Bu konuda öğretmenlere ve

yöneticilere hizmet içi eğitim verilmesi gerektiği düşünülebilir. Diğer yandan Teknik lise ders programının yoğun olması ve planlanmadan yaşanan sorunlar öğrencileri kulüplere katılımında olumsuz yönde etkilemektedir (Akar, 2006).

Öğrenciler okullarını sosyal kulüplere maddi imkan sağlama konusunda (%50 oranında) hiç yeterli görmemektedir. Araştırmaya göre öğrencilerin %48'lik kısmı eğitici kol çalışmalarının belirlenmesinde ve planlanmasında çevrenin imkan ve şartları göz önüne alınmadığını söylemektedir. Gündoğdu, Karataş ve Nacar'ın (2011) araştırmasında okul müdürlerinin ders dışı etkinlikler için yeterli maddi desteğe sahip olmadıkları şeklinde görüş bildirmişlerdir. Araştırmanın bulguları Şahin'in (1995) yapmış olduğu araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Günümüz şartlarında çoğu aile ekonomik bakımdan yüksek gelire sahip değildir bu nedenle okullara bağlıta bulunamamaları okulların yapacakları ders dışı etkinliklere katılımını etkilemektedir (Arslantaş, 1989). Ailelerin de ders dışı etkinliklerin uygulamalarında ilgisiz kalmaları, çocuklarını etkinliklere göndermemeleri bu faaliyetlerin yapılmamasına neden olmaktadır.

Öğrencilerin % 57'si eğitici kol çalışmalarına ayrılan mekanı, % 49'u ise ayrılan zamanı yeterli bulmamaktadır. Ayrıca öğrenciler okul yöneticilerinin, % 40 ile eğitici kol çalışmalarını daha etkin bir hale getirmek için çaba göstermediklerini düşünmektedir. Poyraz'ın (1999) araştırmasında okul müdürlerinin ders dışı etkinliklerin yönetiminde karşılaştıkları zorlukların başında % 45 ile etkinlik yaptracak yerlerin yetersizliği gelmektedir. Yapılan bir araştırmaya göre okul yöneticilerine göre ders dışı etkinliklere engel olan

faktörlerin başında salon, araç, gereç yetersizliği (% 55) olarak belirtilmiştir, etkinliklerin amaçlara ulaşmada araç-gereç ve alanlarının önemi ön plana çıkmıştır. Ekici, Bayraktar ve Uğur'un (2009) yaptığı araştırmada araç, gereç ve spor salonu yetersizliğinin okullarda sportif faaliyetleri engelleyen önemli bir faktör olduğu sonucuna varılmıştır. Yaman'ın (2011) araştırmasına göre faaliyetlerde kullanılacak malzeme yetersizliği önemli sorunlardan birisidir. Bunun için gerek okul yönetimi gerekse Bakanlık, farklı kurum ve kuruluşlarla işbirliğine giderek (belediyeler gibi) gerekli desteği okullara sağlamalıdır. Karaküçük ve Yetim (1999) ve Yaman'ın (2011) yapmış oldukları çalışmalar çalışmamızla paralellik göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde okulların spor salonu, araç ve gereçleri yeterince olmasına rağmen ülkemizde çoğu okulda sosyal kulüplere ilişkin sergiler okul koridorlarında, beden eğitimi dersleri okulun bodrum katlarında, havaların soğuk olduğu günlerde sınıflarda yapılmaktadır (Aybek, 2007).

Ayrıca eğitici kol çalışmalarını öğrenciler grupça çalışma zevki aşılama (%32), bireysel yeteneklerin keşfedilmesinde ve gelişmesini sağlamada (%28), planlı ve düzenli çalışma alışkanlığı kazandırma (% 28), demokratik tutum ve alışkanlıkların kazandırılması (% 30), farklı görüş ve önerilere saygı duyma alışkanlığını kazandırma (% 28) gibi sosyal özellikler aşılama da yetersiz görmektedir. Öğrenciler, kendilerini de eğitici kol çalışmalarında sorumluluk alma, görevlerini yerine getirme konusunda yeterli görmedikleri gibi eğitici kol çalışmalarının önemi ve gereği konusunda da kendilerini yeterince bilinçli bulmamaktadır.

Yaman'ın (2011) çalışmasına göre sosyal ve kültürel faaliyetlere katılan öğrencilerin, dinamik, girişken, sportmen, öz güvenli oldukları ifade edilmektedir. Özkaptan'ın (2007) araştırması ile öğrencilerin bu etkinlikler sayesinde (% 26) daha sağlıklı oldukları, (% 23) daha enerjik ve dinamik oldukları bulunmuştur. Öğrencilerden bazıları problem çözme becerilerinin, arkadaşlık ilişkilerinin sosyal faaliyetler sayesinde geliştiğini, ayrıca bu durumun derslere ve sosyal yaşama yansıtıldığını belirtmişlerdir (Özpolat, 2001). Araştırmamızda öğrencilerin, eğitici kol çalışmalarını grupça çalışma zevki aşılama, bireysel yeteneklerin keşfedilmesinde ve gelişmesini sağlamada, planlı ve düzenli çalışma alışkanlığı kazandırma, demokratik tutum ve alışkanlıkların kazandırılması gibi sosyal özellikler aşılama da yetersiz görmesini eğitici kol çalışmalarının okullarda aktif bir şekilde yapılamamasına bağlı olduğu düşünülebilir.

Bu bağlamda şu öneriler getirilmiştir:

Öğretmenlerin ve yöneticilerin sosyal kulüplerle ilgili gerekli donanıma sahip olabilmesi için gerekli hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir. Sosyal kulüplere öğrenciler kendi isteklerine göre yerleştirilmelidir. Gönüllülük ilkesine göre istedikleri bir kola yönlendirilmelidir. Sosyal kulüpler öğrencilerin gereksinimlerine göre düzenlenmeli, farklı kulüpler oluşturulmalıdır. Sosyal kulüp çalışmalarında başarılı olan öğrenciler takdir edilmelidir. Kulüplerin maddi imkânları artırılmalıdır. Okullarda veli-öğretmen-yönetici işbirliği artırılmalıdır. Kulüp imkânları genişletilmeli özellikle maddi konularda kulüplere destek sağlanmalıdır. Çağın ve öğrencilerin ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda aktif alternatif kulüpler

oluşturulmalıdır. Sosyal kulüplere programlarda yeterince yer ayrılması sağlanmalıdır. Sosyal kulüplerdeki başarılar, akademik başarılar gibi değerlendirmeye dahil edilmelidir.

KAYNAKÇA

AKAR, N., (2006). Ortaöğretim Kurumlarında Karşılaşılan Disiplin Sorunları ve Eğitim Yöneticilerinin Çözüm Yaklaşımları (Denizli İli Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli

ALBAYRAK, M., YILDIZ, A., BERBER K. & BÜYÜKKASAP, E. (2004). İlköğretimde ders dışı etkinliklerin ve bunlarla ilgili öğrenci davranışları hakkında velilerin görüşleri, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 12, 36-48

APAYDINLI, K. & ŞENTÜRK, N. (2012). Ders dışı sosyal (müziksel) etkinliklerin genel lise öğrencilerinin kural dışı davranış gösterme eğilimlerine etkileri, *IJTASE*, 67-79

ARABACI, İ.B. & AKGÜL, D. (2011). İlköğretim okulu öğrencilerinin sosyal kulüp etkinlikleri konusundaki görüşleri (Bitlis ili örneği), *International Computer & Instructional Technologies Symposium*, 5, 1-6

ARSLANTAŞ, Ö. (1989). İlkokullarda Eğitici Kol Çalışmalarında Karşılan Sorunlar. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana

AYBEK, A. (2007). Öğrencilerin Beden Eğitimi Dersine ve Ders Dışı Etkinliklere Yönelik Tutumlarında Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Rolü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans

Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Samsun.

BUDAK, B. (1999). *Lise Öğrencilerinin Algılanan Sosyal Destek Düzeyi İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişki.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun

BÜKÜŞOĞLU, N. & BAYTURAN, A.F. (2005). Serbest zaman etkinliklerinin gençlerin psiko-sosyal durumlarına ilişkin algısı üzerindeki rolü, *Ege Tıp Dergisi*, 44(3), 173-177

CANBAY, A. (2007). İlköğretim okullarında sosyal etkinlikler ve müzik kulübünün önemi. *Millî Eğitim Dergisi*, 174, 21-34

ÇİLOĞLU, E. (2006). *Okul Çevresinin Öğrencilere Eğitsel Katkısı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana

DURUHAN, K. & DEMİR, S. (2005). Resmi ve özel ilköğretim okullarındaki eğitici kol çalışmalarının amaçlarına ulaşma düzeyine ilişkin öğrenci görüşleri (Kayseri ili örneği). *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(2), 175-185

EARLS, F. & CARLSON, M. (2002). *Adolescents as collaborators: In search of Well-being.* In M. Tiendaand W. J. Wilson (Eds.) Youth in cities: a cross-national perspective. New York: Cambridge University Press

EARGED (2009). *Ortaöğretim Okulları Öğrenci Kulüp Faaliyetlerine Yönelik Eğitim Materyali ve Donanım İhtiyacının Değerlendirilmesi.* Ankara: Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı

- EKİCİ, S., BAYRAKDAR, A. & UĞUR, A.O. (2009).** Ortaöğretim kurumlarındaki yöneticilerin ve öğrencilerin ders dışı etkinliklere bakış açılarının incelenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 430-444
- EKMEKÇİ, A. (2006).** *İlköğretim Okulları 1. Kademe Eğitici Kol Çalışmalarının Yeterlilik Düzeyi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Zonguldak
- EROĞLU, E. (2008).** *İlköğretim okullarındaki Sosyal Kulüp Çalışmalarında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Elmadağ İlçesi Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- GEDİKOĞLU, T. (2005).** Avrupa birliği sürecinde Türk eğitim sistemi: sorunlar ve çözüm önerileri, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 23-45
- GÜNDOĞDU, C., KARATAŞ, Ö. & NACAR, E. (2011).** Ders dışı etkinliklerin uygulamalarında okul müdürlerinin sorunları, *Journal of New World Sciences Academy Sports Sciences*, 6(1), 65-72
- GÜNDÜZ, H. (1997).** *Eğitici Kol Çalışmalarının Etkililiği İle İlgili Öğretmen ve Yönetici Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- KARAKÜÇÜK, S. & YETİM A. (1999).** Okul yöneticilerinin ders dışı etkinliklere yaklaşımları, *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 4(3), 51-62
- KARAKÜÇÜK, S. & YETİM, A. (2000).** Okul Müdürlerinin Ders Dışı Etkinliklerin Uygulamalarına Yönelik Sorunları. *1. Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Kongresi, Gazi Üniversitesi, Ankara*
- KILBAŞ, Ş. (2000).** Adana ili liselerinde eğitsel kol çalışmalarının durumuna ilişkin yönetici ve öğretmen görüşmeleri, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(6), 1-20
- KILBAŞ, Ş. (2000).** Varoluşçu eğitim felsefesi açısından eğitsel etkinlikler. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(19), 26-33
- KILBAŞ, Ş. (2001).** *Gençlik ve Boş Zaman Değerlendirme*. Adana: Anaca Yayınları
- KOÇİNALI, A. (2008).** *Kocaeli İli Gebze İlçesindeki Endüstri Meslek Liselerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Eğitsel Kulüplere Bakışı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- KÖSE, E. (2004).** İlköğretim Öğrencilerinin Ders Dışı Etkinlikleri Tercih Etme Nedenleri, *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, İnönü Üniversitesi, Malatya
- ONAY, İ. & GELEN, İ. (2013).** İlköğretim okullarındaki eğitsel kulüp uygulamalarının etkililiğine ilişkin öğretmen ve yönetici görüşlerinin değerlendirilmesi, *International Journal of Social Science*, 6(4), 615-647
- ÖZDOĞAN, A. (2003).** *Eğitsel Kol Çalışmalarının Sınıfa Etkisi*, http://egitirim.inonu.edu.tr/Aozdogan_ekc.htm adresinden 16.11.2013 tarihinde erişilmiştir

- ÖZPOLAT, A.V. (2001).** Demokratik Davranışı İçselleştirme Aracı Olarak: Okullarda Eğitici Kol Çalışmaları, <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/sayı21/ozpolat.htm> adresinden 16.11.2013 tarihinde erişilmiştir
- ÖZKAPTAN, E. (2007).** *Okullardaki Sosyal Kulüp Etkinliklerinin Rekreatif Açısından Değerlendirilmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya
- POYRAZ, A. (1999).** *Ortaöğretim Kurumlarında Ders Dışı Sportif Faaliyetlerin Organizasyonu Katılım Sorunları ve Çözüm Yolları Üzerine Bir Araştırma (Afyon İli Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- ŞAHİN, Ç. (1995).** *İlköğretim Okulları 1. Kademedede (İlkokullarda) Eğitici Kol Çalışmalarının Yeterliliği Üzerine Bir Araştırma*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- ŞİŞMAN, M. (2007).** *Eğitimde Mükemmellik Arayışı*. Ankara: Pegem Yayıncılık
- TETİK, V. (2008).** *Genel Liselerde Sosyal Etkinliklerin Uygulanmasında Okul Yöneticilerinin Etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- TÜRE, N. (2007).** *Eğitimde ve Öğretimde Bir Araç Olarak Görsel Sanatlar Eğitiminin Öğrencilere Sağladığı Katkılar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- YAMAN, E. (2011).** Rekreatif bağlamında öğrenci algılarına göre sosyal kulüplerin işlevselliği, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 35-48
- YETİŞ, Ü. (2008).** Ortaöğretim öğrencilerinin boş zaman değerlendirme eğilimlerinin farklı değişkenlere göre belirlenmesi, *Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 2(3), 193-205

AHMET MİTHAT EFENDİ’NİN ÇENĞİ ROMANINDA AİLE İÇİ EĞİTİM VE ÖNE ÇIKAN DEĞERLER

DOMESTIC EDUCATION AND OUTSTANDING VALUES IN ÇENĞİ NOVEL OF AHMET MITHAT EFENDİ

Mehmet ÖZDEMİR¹, Özge KARAKAŞ YILDIRIM²

*Sakarya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü*

Özet: Edebiyat ve eğitim farklı disiplinler olmasına rağmen birbiriyle iç içe olan, birbirini destekleyen iki alandır. Nitekim birçok araştırmacı da edebiyat ile eğitim arasında sıkı bir ilişki olduğunu vurgulamış ve edebiyat kelimesinin kökü olan “edeb” sözcüğünün eğitim anlamına geldiğini belirtmişlerdir. Edebiyat ile eğitim ilişkisi, edebî eserlerde de dikkat çekmektedir. Birçok edebî eser, dönemin eğitim özellikleri, eğitim kurumları, evde eğitim, ailenin çocuğu eğitmesi gibi örnekler sunmaktadır. Özellikle Tanzimat devrinde Batı medeniyeti ile Osmanlı değerlerinin çok teferruatlı karşılaştırmalarını yapan yazar Ahmet Mithat Efendi olmuştur (Okay, 2005: 21). Ahmet Mithat Efendi ayrıca, eserleri vasıtası ile toplumu eğitime çabası içerisindedir. Bu çalışmada Ahmet Mithat Efendi’nin zıtlıklardan yola çıkarak, kötüyü göstererek toplumu iyiye yönlendirmeye çalıştığı Çengi romanı üzerinde durulmuştur. Roman, doküman tarama ile farklı bölümlerde ele alınan aile içi eğitim ve bu eğitimde verilen değerler bakımından incelenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda Ahmet Mithat Efendi’nin Çengi romanında dört farklı aile örneği olduğu ancak bu ailelerin hiçbirinin mükemmel olmadığı tespit edilmiştir. Annelik görevini yerine tam olarak getiremeyen Saliha Molla ve Sünbül Hanım, çocukları Dâniş Çelebi ile Cemal Bey’in eğitiminde birçok hatalar yapmışlardır. Baba olarak kızının üzerine çok fazla düşen Canbert Bey de kızı Melek Hanım’ı dünyadan soyutlayarak yanlış bir eğitim yolu izlemiştir. Romanda üzerinde durulan aileler ve ailelerin çocuklarını eğitime biçimleri, ne çocuğun üzerine fazla düşmenin ne de çocuğu tamamen yalnız bırakmanın doğru yol olduğunu, çocuğun eğitiminde bir orta yol bulmanın onun sağlıklı gelişimi ve geleceği için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ahmet Mithat Efendi, Çengi, Aile İçi Eğitim, Değer Eğitimi

Abstract: Although literature and education are different disciplines, they are one within the other and supporting each other. Thus many researchers emphasized the strong relationship between literature and education and indicated “edeb” which is the root of literature, means education. Education and literature relationship is emphasized in literary works. Many literary works present samples such as education at home, educational features of the term, educating the child by parents. Especially in Tanzimat reform era Ahmet Mithat Efendi was the writer who compared West civilization and Ottoman values (Okay, 2005: 21). Ahmet Mithat Efendi also tries to educate society via his works. This study emphasizes on the novel “Çengi” written by Ahmet Mithat Efendi, in which, from the adversities, he tried to direct the society to the good by showing the bad. The novel has been analyzed using document scanning method, in terms of the education given in the family and the values in this education. After the analysis it has been found that there are four different family samples in the novel. However they are not perfect. Saliha Molla and Sünbül Hanım who could not fulfill their maternity duties, have made many mistakes during Daniş Çelebi and Cemal Bey’s education, who are their children. Canbert Bey, who pampers his daughter, Melek Hanım, has followed a wrong course of education by isolating his daughter from the World. The families and the ways that the families adopt to educate their children show that neither to pamper the children nor to isolate them completely, but to find a middle course for the children’s education is vital for the children’s healthy development and future.

Key Words: Ahmet Mithat Efendi, Çengi, Domestic Education, Education of Values

Giriş

“Edebiyat eğitici mi olmalı yoksa estetik mi olmalı?” sorusu yıllarca tartışılmış ve bu soru, edebiyat dünyasını edebiyatın eğitici olmasını savunanlar ve estetik olmasını savunanlar olmak üzere ikiye ayırmıştır. Aslında estetik değer taşıyan edebî ürünler, toplumu eğitmek amacıyla da yazılabilirler. Ya da toplumu eğitmeyi amaçlayan eserler de mutlaka estetik kaygılar taşımalıdır. Ancak o zaman hedefledikleri *fayda* ’ya ulaşabilirler. Nitekim edebiyat tarihimizde eğitim amacıyla yazılmış ancak estetik değer de taşıyan birçok eserle karşılaşmaktadırlar.

Edebiyat, geniş kitlelere ulaşması ve bir insanı başkasının hayatı üzerinden eğitmesi bakımından uygulamaya dönük eğitimden farklılaşır. Edebiyat sayesinde bir insanın hayatta her şeyi tecrübe etmesi için birebir yaşamasına gerek yoktur. Yazarlar, kahramanların yaşantılarına bizzat okuru da ortak ederek onların da eserler aracılığıyla tecrübe kazanmasına yardımcı olurlar. “Eğitim bakımından edebiyatın değeri, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri vermesidir. Bir insan ancak böyle bir geniş ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğünü kazanır” (Kavcar, 1999: 4). Bu açıdan edebiyatın hayatı da şekillendirdiğini söylemek mümkündür. Özellikle Tanzimat döneminde edebiyat aracılığıyla toplumu eğitmeye, toplumun seçimlerini yönlendirmeye yönelik yapılan çalışmalar olmuştur. “Tanzimat romanının hayatla olan ilişkisi, belki de Türk romancılığında roman-hayat ilişkisinin en açık biçimde kendini gösterdiği dönemdir. Ahmet Mithat başta olmak üzere hemen bütün Tanzimat romancıları, okurlarına hayat hakkında bir fikir verebilme düşüncesiyle hareket etmişler

ve romanı hayatın bütün çıplaklığıyla görülebileceği bir konuma taşımışlardır” (Namlı, 2010: 24). Ahmet Mithat, yazdığı eserleriyle Tanzimat edebiyatında ve toplum eğitiminde önemli bir yere sahip olmuştur. Eserleri aracılığıyla toplumu eğitmeyi ve topluma yol göstermeyi amaçlayan Ahmet Mithat Efendi, tam anlamıyla “ *halk öğretmeni* ” dir. “Ahmet Mithat, halk hikâyeleri değil, halk için hikâyeler ve romanlar yazan büyük bir yazar”dır (Akyüz, 2013: 75). Parla (2001: 75)’ya göre eserlerinde yer verdiği “dil ve söylem çeşitliliğinden” dolayı roman türünün “kurucusu” sayılan Ahmet Mithat’a göre roman, “öyküsünü anlattığı yaşanmışlıklarının aktarımı aracılığıyla, bütün insanlara, bu olayları kendisi yaşamış gibi tecrübeler sağlamaktadır” (Namlı, 2010: 25).

Romanın bu denli etkili olması yüzünden de Ahmet Mithat Efendi, okurun sadece yazdıklarından çıkarım yapmasıyla yetinmeyip kendi çıkarımlarına da eserlerinde yer verir ve dünyadaki kötülöklere karşı okuru uyarır. *Küssadan Hisse* ’yi yazmasının sebebi de aslında insanların okuduklarından mutlaka bir ders çıkarmalarını sağlamaktır. “Ahmet Mithat için dünya; bir *ibret alma* mekânıdır ve romancılığının en temelini de dünyaya ve olaylara bu niyetle bakışı belirler. İşlediği her konuyu ve olayı, okuruna ibret alması maksadıyla kaleme aldığını çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. *Roman yazmaktan maksat* ifadesiyle başladığı bahislerin hemen hepsinde, âleme ibret nazarıyla bakma gerekliliğini dile getirmiş; insan için en büyük tecrübe kaynağının da insanın sadece kendi yaşadıkları değil, başkalarının yaşadığı olaylar olduğunu düşünmüştür. Bu yönüyle yaşanan ve şahit olunan her olay, insanlar tarafından ibret penceresinden seyredilmelidir” (Namlı, 2010: 409).

Romanlarında okura sorular soran, okurun sorabileceği soruları cevaplayan, kısaca okurla konuşan, “yazarken okuru sürekli hesaba katan Ahmet Mithat, aynı zamanda kendi okurunu da yaratır, bir kişilik kazandırır ona. Okur sorduğu ve sordurduğu sorular, tahmin ettikleri tepkileri, gidermeye çalıştığı bilgi eksiklikleri, varsaydığı alışkanlıkları, bağlı olduğuna inandığı değerler, yarattığı okurun kişiliğine ışık tutar. Bu okur portresi, geleneklerine bağlı, duygusal, edebiyat olarak masallarımızı ve halk hikayelerimizi dinlemiş, genel kültürden yoksun ve biraz da Ahmet Mithat’a hayran bir halk adamını temsil eder” (Moran, 2002: 61).

Ahmet Mithat Efendi’nin halkı eğitmeye çalıştığı romanlarından birisi de onun gençlik dönemine ait olduğunu söyleyebileceğimiz Çengi’dir. “Çengi; sihir, büyü, cin, peri hikayeleri ile büyütülen Dâniş Çelebi’nin bunlara inanması sonucu dengesini kaybetmesinin hikayesi”dir (Esen, 2014: 59). Ahmet Mithat Efendi’nin Çengi romanı, dört bölümden oluşmaktadır. İlk başta bölümler birbirinden farklı gibi görünse de romanın sonunda aslında bölümlerin birbirinden bağımsız olmadığı görülmektedir. Esen (2014: 59), “Çengi’nin anlatım açısından ilgi çekici yanı romanın birbiriyle hiçbir bağlantısı görülmeyen iki ayrı hikâye ile başlamasıdır. Romanın nerdeyse üçte biri oranında bir kısmında birkaç karakterin hayatı, ardından üçte bir kadar bir oranda da bambaşka kişilerle ilgili olaylar anlatılır. Ancak romanın son üçte birlik bölümünde bu apayrı iki hikâyenin kesişmesi ve birbirine karışması Ahmet Mithat’ın bu romanda ilk defa kullandığı bir anlatım tekniğidir.” diyerek, yazarın bu ilginç kurgu tekniğine değinmiştir. Dört farklı bölümden oluşan Çengi romanında son bölümde bütün olayların ve bölümlerin

birbirleriyle bağlantılı olduğu dikkat çekmektedir. Dört farklı olay gibi görünen bölümler, aslında kitabın özünü oluşturmaktadır. Bu kurgu o zamana kadar yazılan romanlardan farklılık göstermektedir. Çünkü bu eser; “tek bir kişinin serüveni üzerine değil; çeşitli kişilerin birbiri içine giren serüvenleri üzerine kurulmuştur” (Kudret, 2004: 34). İlk bölüm, Don Kişot’a benzetilen Daniş Çelebi’nin tanıtılmasını içermektedir. Parla (2001: 81)’ya göre, “Türk Edebiyatı’nda Don Kişot’u edebi uykusundan ilk kez uyandıran” (Olpak Koç, 2013: 1114) Ahmet Mithat Efendi, “Çengi’yi okuruna Cervantes’in başyapıtı Don Quijote’nin bir uyarlaması olarak sunar.”

Don Kişot’a benzetilen Dâniş Çelebi, hayalperest, büyücülükle ilgilenen annesi Saliha Molla’nın fazlasıyla etkisinde kalmış biridir. Okuduğu büyücülük kitaplarının etkisinde kalan Dâniş Çelebi, bir hayal dünyası içinde yaşar ve bu hayallerin peşinden gider. Birtakım hayaller kurar ve sonra bu hayallere kendisini inandırır. Gerçek olaylar, hayallerinden farklı olsa da o, hayallerindeki gibi olduğu konusunda ısrarcı davranır ve bunun sonucunda bazı tartışmalarda şiddete maruz kalır. Romanda saf, mecnun biri olarak tanımlanan Dâniş Bey, herkes tarafından kandırılmaktadır. Hatta annesi dahi oğlunun saf duygularından istifade ederek onu kandırır. Bir gün, bir sohbet ortamında Dâniş Bey’in arkadaşları ona oyun oynarlar. Sohbet ortamına güzel ve genç bir kız getirirler ve bu kızın peri olduğunu söylerler. Hatta peri olduğunu kanıtlamak için peri kızdan çengiler, sazlı bir eğlence ortamı isterler. Kız da birtakım garip hareketler yapar ve odaya çengiler girer. Daha sonra kızın peri olmadığına Dâniş Çelebi’yi bir türlü inandıramazlar ve Dâniş Çelebi peri zannettiği kızı evine götürür ve onunla evlenir.

Annesi Saliha Molla dahi kızın peri olmadığını bilmesine rağmen sesini çıkarmaz. Dâniş Çelebi'nin periden çocuğu olur ve Peri kızı yaptığı çeşitli kurnazlıklarla kendisinin peri olmadığına dair Dâniş'in hiçbir şüphesinin kalmamasını sağlar. Ancak daha sonra Dadı Kalfa'nın söylediklerine inanan Dâniş, onun dolduruşlarıyla Peri'yi öldürmeye karar verir. Ancak bu durumdan haberi olan Peri, Dâniş'e bir oyun oynar ve Dâniş'in kendisi yerine Dadı Kalfa'yı öldürmesine sebep olur. Kendisi de Saliha Molla'nın mücevherlerini alarak kaçar. Dâniş, oğlu ile bir başına kalır. İkinci kitapta ise Canbert Bey'in hayatı anlatılır. Canbert Bey, Hesna Kalfa ile yaşayan, hiçbir komşuluk ilişkisi olmayan, dünyası evinden ibaret olan bir adamdır. Hesna Kalfa'nın ısrarlarına dayanamayıp evlenir ve Hüveyda Hanım'dan bir kızı olur. Hüveyda Hanım, kızını doğururken ölür. Canbert Bey, kızı Melek'i de dış dünyaya kapalı bir şekilde yetiştirir. Öyle ki kız 7 yaşında bir annesi olması gerektiğini ve annesinin kim olduğunu sorgular. Melek, genç kız olduğunda dış dünyaya olan ilgisi artar ve bir genç ile tanışır. Bu gençle camdan bakışır ve konuşur. Babası bunu fark edince kızını başkalarına kaptırmaktan korkar ve kızına kendisini bırakmaması için söz verir. Ancak Melek Hanım'a bırakılan bir notta annesinin yaşadığı söylenir. Bunun üzerine Melek, tanıştığı gençle annesine gitmek amacıyla kaçar. Babası Canbert Bey, bunu öğrenince kahrından ölür. Melek'in kaçtığı kişi Dâniş Çelebi'nin oğlu Cemal Bey'dir. Cemal Bey, Melek'i annesi Sünbül Hanım'a götürür. Sünbül Hanım çalgılı sözlü ortamların hazırlayanı ve o ortamların vazgeçilmezidir. Cemal Bey'in varlıklı biri olduğunu bildiğinden kızı Melek'i bu amaçla kullanır ve Cemal'in bütün mücevheratına el koyar. Daha

sonra malını mülkünü satmasına da sebep olur. Bunun yanı sıra Melek'i deli gibi seven Cemal Bey, Melek'e Osman isimli bir beyin talip olduğunu duyunca Sünbül Hanım'ı öldürmek ister ve bunun üzerine hapse atılır. Hapisten çıkınca elinde hiçbir şey kalmayan Cemal Bey, dilencilik yapar, daha sonra bir kahvede çalışır ve en son da Sünbül Hanım'ın evinde uşak olarak çalışmaya başlar. Bu evde çalışmaya başladığında Sünbül Hanım, Cemal Bey'e bütün gerçekleri açıklar. Cemal Bey'in bir mirasyedi olarak hayatına devam etmemesi için ona böyle oyunlar oynadığını, Melek'in annesi olmadığını, aslında kendisinin annesi olduğunu dile getirir ve bütün malını mülkünü ona geri verir. Melek'ten bir çocuğu olan Cemal Bey, eski evinde ailesiyle birlikte mutlu bir şekilde yaşar.

Spranger değerleri bilimsel, ekonomik, estetik, sosyal, politik ve dini olmak üzere altı gruba ayırmıştır. Shwartz yaptığı bir sınıflandırmada değerleri on gruba ayırmıştır: Güç, başarı, hazcılık, uyanıklık, öz yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, gelenekseverlik, uyma, güvenlik gibi. Rokeach ise değerleri amaçsal ve araçsal olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Amaçsal değerler içerisinde kişisel ve sosyal değerler; araçsal değerler içinde ahlaki değerler ve yeterlilik değerleri yer almaktadır (Demircioğlu ve Tokdemir, 2008).

Ercan (2001; Akt: Baydar 2009: 20) ise değerleri ulusal ve evrensel değerler olarak ikiye ayırmıştır. "Ulusal değerler: Millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, kahramanlık, dil, gelenek-görenekler ile ulusal marş, bayrak ve ulusal bayramların oluşturduğu ulusal simgelerdir. Demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri, bağımsızlık, uygarlık, barış, hoşgörü, saygı, sevgi, anlayış, uzlaşma,

bilim, eşitlik, çevre duyarlılığı ise evrensel değerler olarak kabul edilmiştir.”

Görüldüğü gibi değerlerin tespiti ve sınıflandırılması ülkelere ve yazarlara göre farklılıklar taşımaktadır. Bundan dolayı biz çalışmamızda değerlerin sınıflandırılmasında bahsettiğimiz yukarıdaki çalışmalardan da yararlanmakla birlikte, asıl incelediğimiz metinde yer alan değerlerin tespitine öncelik vermeyi tercih ettik. Ayrıca Ahmet Mithat Efendi, romanında genellikle olumsuzluklar üzerinde durduğundan olumsuz davranış örnekleri üzerinden okuru olumlu davranışlara yönlendirme yöntemi kullanılmıştır. Çünkü Ahmet Mithat Efendi, her türlü çirkinliği ve rezilliği ile karşımıza çıkan dünyanın, her haliyle öğrenilmesi ve bilinmesi, hatta *şeytanlıklarının* da öğrenmesi gerektiğini öğütler. O, kötülük sahibi insanlarla baş edebilmenin en geçerli yolunun, onların hilelerini ve tuzaklarını bilmekten geçtiğini düşünmektedir (Namlı, 2010: 413). Bu sebeple de romanında Ahmet Mithat Efendi, Çengi romanında olumsuzlukları gözler önüne sererek okuyucuya olumlu davranışları kazandırmak gibi farklı bir yöntem uygulamıştır.

Çalışmanın Amacı

Karakter eğitimi, ailede başlar. Aile çocuğun karakterinin şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Okula başlayan çocuğun karakter eğitiminde ise ailesinin yanı sıra öğretmenleri, yakın çevresi ve arkadaşları da etkili olur. Ancak bir bireyin hayatı boyunca her şeyi yaşaması ya da her çeşit insanı tanınması mümkün değildir. Bu aşamada edebî ürünler devreye girer. Edebî ürünler, yaşanması mümkün ancak bireyin yaşamamış olduğu olayları tecrübe etmesini, bu olaylardan ders çıkarmasını sağlar. Edebî ürünlerin bu öğreticilik işlevi eserlerde

her zaman açık bir şekilde yansıtılmaz. Ahmet Mithat’ın eserlerinde ise toplumu eğitime çabası gözler önündedir. Bu çalışmada, yukarıda özetini vermeye çalıştığımız Ahmet Mithat Efendi’nin Çengi romanı taranarak romandaki aile içi eğitimi, eğitimde anne ve babanın rolünü ve aile içinde verilen değerleri tespit etmek amaçlanmıştır.

Çalışmanın Kapsamı

Çalışmada Ahmet Mithat Efendi’nin “Çengi” romanının TDK, 2000 baskısı¹ esas alınmıştır. Aslına sadık olduğu için romanın bu basımı tercih edilmiştir. Romanda, aile içi eğitim unsurları ve ailede anne-babanın rolü dikkate alınarak bir inceleme yapılmıştır. Değerlerin sınıflandırılması ise daha önce yapılmış olan çalışmalar esas alınarak belirlenmiştir.

Çalışmanın Yöntemi

Ahmet Mithat Efendi’nin Çengi romanındaki aile içi eğitim, eğitimde anne ve babanın rolü, aile içinde verilen değerleri belirlemeyi amaç edinen bu çalışmada tarama modeli kullanılmıştır. “Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez bilinmek istenen şey vardır ve oradadır” (Karasar, 2009: 77).

Araştırma Problemi

Çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır:

¹ Bu çalışmada incelenmek üzere Ahmet Mithat Efendi’nin Çengi romanının 2000 yılında Erol Ülgen ve Fatih Andı tarafından hazırlanan ve Türk Dil Kurumu’ndan çıkan basımı seçilmiştir.

Ahmet Mithat Efendi'nin Çengi romanında aile içi eğitim nasıl verilmiştir?

Romandaki anne-babaların karakterleri nasıldır?

Romandaki anne ve baba tipleri çocuğun eğitiminde nasıl bir role sahiptir?

Çengi romanında aile içi eğitimde çocuğun karakter gelişimine yönelik değerlere yer verilmiş midir?

Çengi Romanında Aile İçi Eğitim

Çengi romanında dört farklı aile tipi işlenmiştir. Bu ailelerden ilki Saliha Molla ve Dâniş Çelebi'den oluşan ailedir. Bir baba modeline sahip olmayan Dâniş Çelebi, sürekli annesinin gölgesinde kalmış ve annesinin eğitim tarzıyla yetiştirilmiştir. Büyü, efsun, cin ve perilerle yapıp kalkan Saliha Molla'nın oğlunu eğitmesi de cinler, periler üzerinden olmuştur. "Saliha Molla oğluna okuma-yazma öğretmiş ama eline hep masal, sihir ve ilm-i simya kitapları vermiş"tir (Esen, 1991: 6). Oğlunu, bahçede dahi cinlerin, perilerin olduğuna inandırması, Dâniş'i her şeyiyle annesine bağlı bir çocuk yapmıştır. Dâniş Çelebi, annesi olmadan bahçenin dışına çıkamaz olmuştur. Zamanla çocuğunun kendisine bu kadar bağımlı olmasından sıkılan Saliha Molla, Dâniş'in kendine güveni gelsin diye ona sihirli olduğunu dile getirdiği *Süleyman mührü*'nü verir. Bu mühür kendisinde olduğu için Dâniş Çelebi, annesi tarafından bu sefer de kendisinin her şeye ve herkese hükmedebileceğine inandırılır. Kurduğu birtakım hayallerle cinlerin padişahına hükmettiğine ve padişahla arkadaş olduğuna inanır. Bu aşırı öz güven ve hayal dünyası, Dâniş'in başını belaya sokmasına yeterli olur. Annesinin yalanlarla kandırdığı Dâniş Çelebi'yi arkadaşları da kandırır. Kesebir (2010: 36)'e göre "sihir ve

büyü ile uğraşan, evini bu yolla geçindiren Saliha Molla, oğlunun yetişme biçiminde tek karar verici olan anne, oğlu üzerinde tam anlamıyla bir baskı kurar. Dâniş'in pasif, kararsız, saf, budala ve biraz da akıldan noksan olması önemli ölçüde bu baskının sonucudur."

Romandaki ikinci aile tipi, Dâniş Çelebi ve Peri'nin kurmuş olduğu ailedir. Yıllarca annesinin yalanlarıyla yaşayan Dâniş Çelebi, bir başka yalanla aile kurar. Adı üzerinde Peri, Dâniş'in peri zannedip de eve getirdiği bir çengidir. Türlü oyunlarla Dâniş'in kendisinin peri olduğu konusunda şüpheye düşmesine izin vermez. Peri, Dâniş uyuduğunda evine başka çengileri de getirir ve Dâniş'i başka erkeklerle aldatır. Sonraları Peri'nin aslında peri olmadığına Dâniş'i inandıran Dadı Kalfa, Dâniş'in Peri'yi öldürmesini ister. Dâniş'ten bir de çocuk doğuran Peri, bütün bunları öğrenince oyunla Dâniş'e kendisi yerine Dadı Kalfa'yı öldürtür ve Saliha Molla'nın hazinesini alarak ve çocuğunu da geride bırakarak kaçır.

Üçüncü aile ise Şehzadebaşı'nda oturan Canbert Bey'in ailesidir. Bu aile; Canbert Bey, kızı Melek ve evin dadısı Ak Arap Hesna'dan oluşur. Canbert Bey, gerekçesinin ne olduğunu bilmediğimiz, "siyasi sebeplerden dolayı öldürülmekten korktuğundan evden dışarı hiç çıkmıyor." (Esen, 1991: 6). Önceleri sadece Hesna ve Canbert Bey'i içeren bu aile daha sonra Canbert Bey'in her işini yapan, ona hanımlık da yapan Hesna'nın ısrarları sonucu Hüveyda Hanım'ın da gelmesiyle genişlemiştir. Hüveyda Hanım ile evlenen Canbert Bey'in Hüveyda Hanım'dan bir kızı Melek - olur ve bu kızı doğururken Hüveyda Hanım ölür. Kızına delice bir sevgi ile bağlı olan Canbert Bey, nasıl kendisi dış dünyaya kapalı

bir hayat sürüyorsa kızını, kimselerle paylaşmak istemediğinden kızının da dışarıya çıkmasına izin vermez. Kızı Melek'in dışarıya çıkmasına izin vermediği gibi dışarıdan biriyle de görüşmesine izin vermez. Kızının dış dünyaya dair merakını ise yalan yanlış bilgilerle geçiştirir. Dünyadan bu denli soyutlanmış bir şekilde yetişen Melek Hanım'ın eğitimini de babası Canbert Bey verir. Tıpkı Saliha Molla'nın Dâniş Çelebi'ye okuma-yazma öğrettiği gibi Canbert Bey de kızı Melek Hanım'a okuma-yazma öğretir ancak dünyayı öğrenmesini istemediğinden, kızının saflığının bozulmasını istemediğinden ona hiçbir kitap okutmaz. Kızını dış dünyanın kötülüklerinden korumak isteyen Canbert Bey, sakınan göze çöp batar misali kızını bir delikanlı uğruna kaybeder. Bu genç, Melek Hanım'ın camdan görüşüp konuştuğu Cemal Bey'dir. Cemal Bey, Melek Hanım'ı annesinin yaşadığına ve onu beklediğine ikna ederek birlikte kaçmaya ikna eder. Bu durumu öğrenen Canbert Bey iki güne üzüntüsünden ölür. Kızına hayatı öğretmemesi, onu kapalı bir kutu içinde yaşatması; onun başkalarının sözüne daha kolay inanmasına ve babasını sorgulamasına sebep olmuştur.

Eserdeki son aile örneği Canbert Bey'in kızı Melek Hanım ile Dâniş Çelebi'nin oğlu Cemal Bey'in kurduğu mutlu bir ailedir. Küçük bir çocuğu da içeren bu aileyle ilgili eserde çok fazla bilgi verilmemiştir. Çünkü bir türlü kavuşamayan bu aile kavuştuktan sonra kitap son bulmuştur. Bu ailenin kavuşamamasında etkili olan isim Sünbül Hanım ya da bilinen diğer adı ile Peri'dir. Aslında Cemal Bey'in öz annesi olan Sünbül, öz oğlunu kendisine aşık ettikten sonra kızı olduğuna inandırdığı Melek'in bahanesiyle Cemal'in tüm mirasını elinden alır ve ona Melek'i de göstermez.

Cemal Bey'in hapse düşmesine ve beş parasız kalmasına sebep olan Sünbül Hanım'ın asıl amacı, oğlu Cemal'e bir ders vermek ve onun mirasyedi olmasının önüne geçmektir. "Çengi Sünbül, aşık hikayelerinden aşına olduğumuz düşman ve yardımcı işlevlerini Cemal Bey'e ders vermek amacıyla kendisinde birleştirir. Cemal Bey ise, gene bu hikâyelerde sıkça kullanılan, karşısına çıkan zorlukları yenip sınavları geçtikten sonra mutluluğa kavuşan kahramanların çizdiği yolu izleyerek Melek'e kavuşur" (Parla, 2001: 88-89).

Romanda yer alan ailelerin aslında bütün bireyleri tanıtılmamış ve onların ayrı ayrı hikâyelerinden hiç bahsedilmemiştir. Meselâ Saliha Molla'nın kocası ile nasıl evlendiğini bilmiyoruz. Ancak Ahmet Mithat Efendi, babanın olmadığı bir ortamda oğluna yanlış eğitim veren bir anne ile bizi karşı karşıya bırakmaktadır. Dâniş Çelebi, Peri ve Cemal Bey'den oluşan ikinci ailenin de kuruluşu yanlıştır. Çünkü Dâniş Çelebi ve Peri "*bir yalan üzere*" bu aileyi kurmuşlardır. Yalan üzerine kurulan bir aileden mutluluk ve doğru bir aile içi eğitim beklemek boşunadır. Zaten sonuç da bir felâkettir. Yazar bize bunu ustalıkla hissettiriyor.

Canbert Bey, Hüveyda Hanım, kızları Melek ve Hesna Kalfa'dan oluşan üçüncü ailenin oluşumu da daha baştan yanlıştır. Canbert Bey ve Hüveyda Hanım'ın evlilikleri kendi istek, arzu ve kararları ile değil Hesna Kalfa'nın telkinleri ve isteği ile olmuştur. Sonuçta anne daha doğum esnasında kaybedilmiş ve yazar bizi burada da kızına yanlış eğitim veren bir baba ile karşılaştırmıştır. Roman da babasız büyüyen Daniş Bey'e karşılık Cemal Bey ve Melek de annesiz büyümüşlerdir. Her iki durumun da çocuk eğitiminde risk oluşturduğu eserde vurgulanan bir başka husustur. Yanlış ter-

biye almanın yanı sıra, bu üç kişi de anne veya baba terbiyesinin eksikliği ile yetişiyor. Romanda Cemal Bey, Melek Hanım ve oğullarından oluşan dördüncü aile ise ideal, mutlu ve doğru bir evliliği temsil etmektedir. Çünkü Cemal Bey ve Melek Hanım birbirlerini severek evlenmişlerdir. Fakat ne yazık ki bu aile ile ilgili de eserde çok fazla bilgi verilmemiştir.

Ayrıca Ahmet Mithat Efendi yukarıdaki tespitlerin dışında Çengi romanında aile içi eğitimde şu üç yanı sıra da dikkat çekmektedir. “Annesi tarafından yanlış bilgilerle kafası doldurulan Dâniş Bey’in deliliği, Canbert Bey’in dünya gerçeklerinden uzak büyüttüğü kızı Melek’in saflığı ve kolay kanması ve Cemal’in tam bir mirasyedi olarak parasını israf edip bitirmesi yanlış çocuk yetiştirmeye üç örnek” (Esen,1991: 9).

Çengi Romanında Anne - Baba Tipi

Geçmişten günümüze çocuğun gelişiminde annenin yadsınamaz bir rolü vardır. Çocuğun sağlıklı bir şekilde büyümesi ve gelişmesinde anne önemli bir yere sahiptir. “Osmanlı’da da iyi bir kadın olmak için, daha doğrusu toplumun ona iyi bir kadın gözüyle bakması için üç koşul vardır: İyi bir Müslüman, iyi bir anne ve iyi bir eş olmak.” (Kesebir, 2010: 11).

Çengi romanında karşılaştığımız anne tipleri Saliha Molla, Peri (Sünbül Hanım), Hüveyda Hanım ve Melek Hanım’dır. Melek Hanım ve Hüveyda Hanım’ın anneliğine dair çok fazla bilgi verilmemiştir. Tanzimat romanlarında kadın karakterlerin daha çok *iradesiz karakterler* olduğu dikkat çekmektedir. “İntibah’taki Ali Bey’in annesi Fatma Hanım, Bihruz Bey’in annesi, Vah’taki Ferdane Hanım, Taaşuk-ı Talat ve Fit-

nat’taki Kamile Hanım ve Zekiye Hanım, Zehra romanındaki Münire Hanım gibi pek çok anne iradesiz ve pasiftir” (Kesebir, 2010: 44). Ancak bu romanlardaki kadın karakterlerin, geleneksel anne tiplerinin aksine baskın karakterler olduğu dikkat çekmektedir. Çengi romanında özellikle anne karakterlerinin iradesiz anne olmaktan çok otoriter anne oldukları dikkat çekmektedir. Otoriter anne, “normal aile düzeni içinde, eğitim, evlilik, geçim, sosyal ilişkiler açılarından etkili olan, kararların alınmasında belli bir müdahalesi bulunan, en azından bu konularda baba kadar söz sahibi olan anneler”dir (Kesebir, 2010: 24). Çengi romanında otoriter anne olarak Dâniş Çelebi’nin annesi Saliha Molla ve Dâniş Çelebi’nin eşi Peri Kızı ya da diğer adıyla Sünbül Hanım görülmektedir. Evin reisi öncelikle dul olan Saliha Molla’dır. Her iş ondan sorulur. Oğlunun hiçbir etkisi yoktur. Pasif olan bu çocuk, annesi olmadan dışarı çıkmaya dahi korkar. Dâniş Çelebi evlenince ve Saliha Molla ölünce evin reisliği Sünbül Hanım’a geçer.

Efsun, büyü ve muska işleriyle uğraşan Saliha Molla, “Dâniş’i Anadolu’da doğurur ve İstanbul’a getirir. Dâniş babasızdır” (Kesebir, 2010: 37). Bu yüzden de baba eğitiminden yoksun Dâniş, muskalarla ve büyülerle yetişir. “Dâniş’in bilgisini ve yeteneklerini kötü işlerde kullanan baskın bir annenin elinde büyümesi, babanın fonksiyonel otoritesinden yoksun yetişmesi, onu, kadın karakterli, kararsız ve mecnun hale getirmiştir. Evde Anne Saliha ve dadı Dilferah’ın gözetiminde büyüyen Dâniş’in doğru bir eğitim almadığı için kişiliği gelişmez; yaptığı evlilik de felaketi olur. Hayal aleminde yaşayan, kendini hikayelerdeki olayların içinde gören Dâniş’in bozulan yuvayı kurtaracak idraki yoktur” (Kesebir, 2010: 37). Cin

ve peri korkusuyla evden dahi dışarı çıkamayan Dâniş'e, yine annesi tarafından sahte bir güven kazandırılmıştır. Annesinin *Süleyman mührü* diye verdiği mühürle karşısında kendisine direnebilecek hiçbir cinin olmadığını düşünmüştür. Zaten hayal dünyasında yaşayan Dâniş Bey, annesinin yanlış eğitimi ile gerçeklerden kopmuştur. Yıllarca annesinin kendisini yalanlarla kandırdığı bir hayatı yaşayan Dâniş, evlendikten sonra hem annesinin hem de evlendiği Peri kızının (daha sonra Sünbül Hanım olduğu ortaya çıkar) yalanlarıyla çevrili bir hayatı yaşar. Bu yalanlara karşı evdeki Dadı Kalfa Dilferah, onun gözünü açmaya çalışsa dahi Dâniş, bunu asla kabul etmez. Ne annesini ne de kendisine peri kızı diye tanıttıkları ancak normal bir insandan farkı olmayan, çengi olan eşini sorgular. Defalarca evlendiği kişinin peri olmadığını dile getirselere dahi onlara inanmaz. Bir kadının otoritesi altında yaşayan Dâniş, annesi Saliha Molla öldükten sonra, başka bir kadının, karısı Perinin otoritesi altında yaşamaya devam eder.

Dâniş'in saf, mecnun bir kişiliğe sahip olmasında bir babaya sahip olmamasının ve annesinin verdiği eğitimin büyük bir rol oynadığı görülmektedir. Yıllarca annesinin kanatları altında büyüyen, büyü, muska, cin, peri gibi kavramlarla korkutulan Dâniş Çelebi'nin, tek başına mantıklı bir karar alması söz konusu değildir. Her şeyi, annesinin getirip boynuna taktığı muskallardan bekleyen Daniş Çelebi'nin bu hali romanda şu şekilde anlatılmıştır: "İşte ilk terbiyeyi bu suretle alan Dâniş Bey, on iki, on üç yaşına vardığı halde gündüzleri sokak kapısından ve geceleri dahi oda kapısından harice çıkamayıp daima validesinin kendi boğazına taktığı nüshaları ve okuduğu efsunları selametin medar-ı mahzı bilirdi" (Ahmet Mithat, 2000: 9- 10). Bu şekilde davranarak

evlâdını hayatın gerçeklerinden koparıp hayal dünyasına sürükleyen ve bu dünyaya mahkûm eden bir annenin çocuğuna iyilik değil kötülük yapması, sonuçta Daniş Çelebi'nin intiharına sebep olması, bir eğitim hatası olarak yazar tarafından ustaca kurgulanmıştır.

Romandaki bir diğer anne tipi Peri (Sünbül Hanım)'dir. Parla (2001: 95)'ya göre "...başına buyrukluğuyla, kural tanımazlığıyla, fırsatları değerlendirişindeki üstün yeteneğiyle, cazibesi, zekâsı ve muhteşem rakkaseliğiyle, Çengi Sünbül Tanzimat romanlarındaki en ilginç kadın karakterlerden biridir." Romanda pek ahlaklı bir karakter olarak aktarılmayan Peri, birinci kitap sonunda kocasına cinayet işlettirerek Saliha Molla'nın mücevherlerini alıp evden kaçır. Evden kaçarken kundaktaki bebeğini, katil ve mecnun babasına bırakır. Peri'nin bahsi burada sona erer, Peri romanın üçüncü bölümünde karşımıza Sünbül Hanım olarak çıkar. Peri ismiyle anılırken, kötü bir şekilde tarif edilen şahıs; Sünbül Hanım olduktan sonra da pek iyi işler yapmaz. Sünbül Hanım, yazarın tabiriyle *aynı anda 20-30 adamı idare edebilen* eğlence ortamlarının vazgeçilmez çengisidir. Sünbül Hanım, yıllar önce terk ettiği oğlu Cemal Bey'e kendisini annesi olarak tanıtmaz, aksine kendisini ikinci kitapta yer alan Canbert Bey'in güzel kızı Melek'in annesi olarak tanıtır ve bu yalana Cemal Bey'i de Melek Hanım'ı da inandırır. Öyle ki Melek Hanım bunu duyunca evden kaçır ve annesi sandığı kadının yanına sığınır. Aslında Melek'in annesi onu doğururken ölmüştür. Sünbül Hanım, dolayısıyla Melek Hanım'ın babası Canbert Bey'in ölümüne de sebep olur. Bu aşamada Sünbül Hanım'ın üvey anneliği başlar. Ancak bu üvey annenin Melek'e kötü davrandığını söylemek doğru olmaz. Onun

kötü davrandığı kişi aslında öz oğlu olan Cemal Bey'dir. Melek'i seven Cemal Bey'in mücevher karşılığında Melek'i görmesine, onunla zaman geçirmesine izin verir. Hatta Cemal Bey, istediklerini yerine getirmediği takdirde Melek'i görmesine müsaade etmez. Hatta Cemal Bey'i hapse dahi attırır, onu beş parasız dilencilik yapmaya mecbur bırakır. Ancak romanın son bölümünde Sünbül Hanım'ın bütün bunları planladığı, başından beri amacının oğlunu mirasyedilikten kurtarmak ve ona ders vermek, onu eğitmek – nasıl bir eğitme yöntemi ise ! - olduğu anlaşılır. Sonunda kendisine bir iş bulan ve namuslu bir şekilde çalışan Cemal Bey'e annesi olduğu ve onun bir mirasyedi olmasının önüne geçmek için böyle bir oyun oynadığı gerçeklerini bir bir anlatır. Çocuğunu küçük yaşta bırakıp giden ve eğitiminde hiçbir payı olmayan Sünbül Hanım, Cemal Bey'i yetişkinliğinde kendince eğitmeye çalışır. Parla (2001: 94-95)'ya göre, "toplum ahlakı ve toplum normlarının koruyucusu olarak, her konuda aşırılığa karşı çıkışı, alın terini, çalışkanlığı, dürüstlüğü savunusuyla Çengi'nin yazarı Ahmet Mithat, aynı imzayı taşıyan diğer romanlarından çıkarsadığımız Ahmet Mithat'tan farklı değildir. Gel gör ki, terbiyevi aracı olarak seçtiği karakter, Çengi Sünbül, ilginçtir ve yazarın bu amaçla Çengi Sünbül gibi bir kadını kullanmayı seçmesi şaşırtıcı bir seçimdir. O Sünbül ki, meczup kocasını adamın gözü önünde âşıklarıyla aldatır, evin emektar dadısını oyuna getirerek öldürtür. Oğlunu daha bir yaşındayken akli dengesi bozuk bir adamın elinde bırakarak kaçar, sonra öz oğlunu kendine âşık eder, gelini olarak seçtiği Melek'i para karşılığında oğluna satar ve bütün bunları yaptıktan sonra genç çiftin karşısına geçip onlara hayat dersi verir." Ahmet

Mithat'ın eğitici olarak böyle bir kahramanı tercih etmesi tartışılır bir durumdur. Çünkü oğlunu eğitmeye çalışan kadın, yıllar önce onu deli ve katil babasına bırakıp kaçmış, eğlence ortamlarının vazgeçilmezi, Melek'i yalan söyleyerek babasından ayırmış yalancı, toplumun *düşmüş* diye nitelendirdiği biridir. Kesebir (2010:65) ise bu durumda, "Ahmet Mithat'ın Çengi romanında binbir türlü ahlaksızlığı alışkanlık haline getirmiş düşmüş kadınların da aslında evlatları için sonunda iyi şeyler düşüneceğini göstermek istemesiyle dönemi içinde çok radikal diyebileceğimiz bir örnekleme gittiğini söyleyebiliriz." diyerek, bizce çok iyi niyetli bir değerlendirmede bulunur. Ahmet Mithat Efendi; dersi, eğitimi bu sefer toplumda pek iyi bir yere sahip olmayan, yazarın deyişiyle *aşifteliği ile 20- 30 kişiyi bir arada idare etmesiyle nam salmış* biri üzerinden vermeyi tercih etmiştir.

Görüldüğü gibi romanda ele alınan her iki anne tipi de ideal değildir ve çocukları ile ilgili önemli hatalar yapmışlardır.

Romanda iki baba tipine yer verilmiştir. Bu baba tiplerinden biri Dâniş Çelebi'dir ve problemleri bir baba tipidir. "Dâniş Çelebi, öncelikle annesi Efsuncu Saliha Molla'nın yanlış terbiyesinin, ikinci olarak da okuduğu kötü edebiyatın kurbanı meczup bir delikanlıdır" (Parla, 2001: 83). Romanda çok aktif bir rolü olmayan Dâniş Çelebi, Peri kendisini terk ettikten sonra çocuğuyla yalnız kalmıştır. Ancak bu aşamada çocuğuna nasıl babalık yaptığına dair kitapta herhangi bir bilgi verilmemiştir. Romanda sadece Dâniş'in, Peri onu terk ettikten 20 yıl sonra intihar ettiği bilgisine ulaşılabilmektedir. Bu intiharın sonunda, akli yerinde bir insan olmadığından, baba olarak

birçok sorumluluğunu yerine getiremeyen Dâniş Çelebi, zaten annesiz kalan oğlunu bir de babasız bırakmıştır. Ve intihar etmek için neden 20 yıl beklediği konusu romanın kurgusunun en zayıf olduğu noktalardan biridir.

Diğer bir baba tipi hayatını eviyle sınırlandırmış olan Canbert Bey'dir. Parla (2001: 85), Çengi'deki Aşık Peder bölümünü, "bir babanın kızına duyduğu patolojik tutkunun öyküsü" olarak tanımlamıştır. "Kapılarını tüm dünyaya kapamış bir mizantrop olan Canbert Bey, tek çocuğu Melek'i büyük bir kıskançlık içinde büyütmektedir" (Parla, 2001: 85). Canbert Bey nasıl dünya ile ilişkisini kesmişse kızı Melek'in de dünyadan bağını koparmıştır. Melek'in dünyası evidir. Tanıdığı, konuştuğu kişiler evindeki kişilerle sınırlıdır. Canbert Bey, kızını okula da göndermez, evde kendisi eğitir. Kızına okuma-yazma öğretir ama dünyadaki kötülükleri öğrenmemesi için kitap okumasına izin vermez. Melek, babasının öğrettikleriyle sınırlı bir bilgiye sahip olabilir. Ancak ergenlik dönemine geldiğinde etrafını, dış dünyayı merak etmeye başlar ve karşı komşuda olan bir düğün sonucunda dadı Hesna'dan duyduğu "kızı kocaya vermek" ifadesinin anlamını merak eder ve bunu babasına sorar. Babası da kızının bu merakından korkarak kızına bir yalan söyler: "*Koca mı! Adı batsın! Yere geçsin! Koca! Kocayı soruyorsun, değil mi? Dur; ben sana kocanın ne olduğunu anlatayım. Koca ha! Kızım koca dene şey, cindir cin! Bazı kızları görür, yemek ister. Hem de parça parça parçalayıp öyle yemek ister. Gelir kızın babasına der ki 'Ya kızını bana verirsin yahut seni parçalayıp yerim'der. Babası dahi kendisini cine yedirmemek için kızını feda eder. İşte kızını bu suretle cinin pençesine teslim etmesine 'kızını*

kocaya vermek' tabir olunur" (Ahmet Mithat, 2000: 66).

Kızına aşırı düşkün olan baba, kızının eğitimi konusunda da sağlıklı kararlar alamamaktadır. Bu düşkünlüğü Ahmet Mithat şu şekilde belirtmiştir: "*Canbert Bey, kızını pek ziyade seviyordu" diyemeyiz. Zira o muhabbete nispetle bu tabir pek zayıf kalır. "Kızı için deli divane oluyordu. Çıldırıyordu." Demek dahi azdır. Zira bazı pederler için bu sözü söyleseler ise de medlûlü tamamıyla vaki olmadığından bunu Canbert Bey hakkında dahi ol suretle irat edersek gerçekten nakıs kalır. Öyle ya, gündüz akşama ve gece yatak zamanına kadar gözünün önünden ayırmadığı ve gece dahi yanı başında yatırdığı kızını gece her uykudan uyandırdıkça kemâl-i iştiyak ve tahassürle göreceği gelen ve bililtizam kalkıp beş on dakika temasına müsâraat gösteren pederde, muhabbet çulgunluğundan başka ne olabilir?"* (2000: 59-60).

"Canbert Bey, kızı Melek'e bir anne gibi bakıyor. Yemeğini yediriyor, geceleri ağlayınca kalkıyor. Kızına çok düşkün bir babadır. Büyüyünce kızına okuma-yazma öğretiyor ama namusu bozulmasın diye hiç kitap okutmuyor. Dünyadan tecrit edilmiş bir biçimde yaşıyorlar. Ev halkının hiçbiri evden çıkmıyor, eve dışardan kimse gelmiyor. Melek dünyadan, gerçeklerden uzak büyüyor" (1991: 7) cümleleri ile ailede babanın kızını nasıl eğittiğine yer veren Esen, ayrıca babanın kızına olan bu sevgisini bencilce bulduğunu ifade eder. Hayatın gerçeklerinden uzak bir eğitim anlayışı ile yetişen insanların hayatta başarılı olamayacakları konusu, Tanzimat romanında Namık Kemâl'in İntibah romanından beri ele alınmış konulardandır. O romanda da dış dünyaya kapalı bir eğitim sistemi ile yetiştirilen Ali Bey, babasının ölümünden sonra

felaket üstüne felâket yaşayarak mutsuz olmuştur. Çengi’de de Melek’in sokakta gördüğü bir gencin söylediklerine hemen inanması, babanın kızına verdiği bu eksik eğitimden dolayıdır. “Canbert Bey kızını tutkuyla sevmesine rağmen ona aşk ve sevgi sözcüklerini öğretmez. Kendi sevgisi ise giderek marazileşmektedir.” (Parla, 2001: 85).

Romanda yanlış eğitime maruz kalan isimler Dâniş Çelebi ve Melek’tir. Ancak bu yanlış eğitim birisine annesi, diğerine de babası tarafından verilmiştir. Buna rağmen Ahmet Mithat Efendi romanını farklı sonuçlandırmıştır. Çünkü Daniş Çelebi, *ilgisiz ve duyarsız bir annenin kurbanı* olurken, Melek ise *aşırı derecede düşkün ve kıskanç bir baba*’ya rağmen, Cemâl Bey ile birlikte mutluluğu yakalayabilmişlerdir.

Aile İçi Eğitimde Öne Çıkan Değerler

İnsan, toplumsal ve sosyal bir varlıktır. İnsanın bu sosyal ve toplumsal olma özelliği, diğer insanlarla bir arada yaşamayı gerektirmektedir. “İnsanoğlunun bir arada yaşamasını mümkün kılan birtakım toplumsal, siyasal, ahlaki ve kültürel ilke ve kurallar söz konusudur. Bu ilke ve kurallar toplum üyelerinin çoğunluğu tarafından benimsenerek kabul görürler. Toplumun çoğunluğu tarafından benimsenerek yaşatılan bu genel ilke ve yargıların önemli bir bölümünü toplumsal değerler oluşturmaktadır” (Yalar 2010: 8).

Çengi romanında Ahmet Mithat Efendi, doğru- dan iyiyi, güzeli, doğruyu vermek yerine dolaylı olarak olumsuz davranış örneklerinden okurun ders çıkarmasını istemiştir. Yöntem olarak da akışı keserek kendisi bilgiler verme yolunu tercih etmiştir. O yüzden romanda tespit edilen

değerler genellikle olumsuz davranışlar üzerinden örneklendirilmiştir.

a. Bilgiyi Doğru Kullanmanın Önemi

Ahmet Mithat Efendi’nin Çengi romanında *bilgili* kişi, Saliha Molla’dır. Anadolu’dan göçmüş olan Saliha Molla, bilgisi sayesinde birçok iyi ailenin yanında çalışmıştır ancak yine bilgisi yüzünden birçok ailenin de ocağına incir ağacı dikmiştir. Ahmet Mithat Efendi, romanda bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: “...İsminin Saliha olduğuna bakıp da mezbureyi züht ve salâh erbabından olmak üzere kabulde istical etmeyiniz. Pek ziyade bilgili bir karyıdı. Bilgisi sayesinde vakıa birtakım familyalar miyanında sulh ü salah ikama çalışmış idiye de birçok familyanın dahi ocağına incir dikmişti” (Ahmet Mithat, 2000 :8).

Saliha Molla, “efsuna, tılsıma ziyadesiyle inanan bir toplumun bu inancından ziyadesiyle istifade etmesini becerir. Hakkında mübalağalı rivayetler yayılır. Ahmet Mithat Efendi, romanın yazıldığı yıllardan yirmi, yirmi beş sene önceye ait bu rivayetlere inanacakların o zamanda olduğu gibi romanın yazıldığı dönemde de yüzde seksen nispetinde olacağı tespitinde bulunur” (Olpak Koç, 2013: 1116). Saliha Molla da çevresindekilerin bu zaafından faydalanarak malını ve mülkünü bu sayede artırmıştır. Bilgiyi kötüye kullanmaya örnek olan Saliha Molla’nın bu davranışı, yazar tarafından onaylanmamaktadır.

b. Saygının İstismarı

Tarif edilmesi ve değişmez kalıplarla ifadesi zor olan saygının korku ve sevgi gibi birbirine zıt iki kaynağı vardır. Romanda saygı, Saliha Molla’nın oğlu Dâniş Çelebi üzerinden ele alınan saygı yani söz dinleme ve inanma, sevgi kaynaklıdır. Dâniş

Çelebi, annesinin sözünü dinler ve annesine saygı gösterir. Ancak annesi Saliha Molla, bu saygısı istismar ederek oğlunu cin ve peri konusunda kandırır.

“...Hanesinde misafir bulunduğu zaman çocuk taşra çıkmak istedikte, misafirlere bir gösteriş olmak için validesi “Aman oğlum! Destur diye çık. Zira her taraf cinnilerle, perilerle dolmuştur. Sofanın hangi tarafına iğne atsan yere düşmez. Şayet birisini incitirsen sonra fenalığını çeker-sin.” Derdi ki, çocuk bu lakırdıları hep tamamına dinlerdi” (Ahmet Mithat, 2000: 9).

Saliha Molla'nın sırf gösteriş olsun diye ya da kendisinin cinlere ve perilere hükmettiğini misafirlere göstermek amacıyla oğlunu korkutması doğru bir davranış değildir. Çünkü kendisine sevgiden dolayı gösterilen saygıyı korku üzerinden sürdürmekte ve istismar etmektedir.

c. Batıl İnançlar ve Büyü

Kaynağı din olarak düşünülün veya düşünülmesin, istisnasız her kavmin inançları arasında batıl olanları da mevcuttur (Okay,1989;245). Çengi romanında en sık karşılaşılan değerlerden biri de batıl inançtır. Ahmet Mithat romanlarında batıl inanç konusuna ve bunun eleştirisine sıkça yer verir. Bunlardan en dikkat çekenlerinden birisi 13 sayısının uğursuzluğu ile ilgilidir. Yazar *Hayret* ve *Çingene* romanlarında 13 sayısının uğursuzluğu ile ilgili batıl inancı Hıristiyan inancına bağlayarak eleştirir. Akyüz (2013: 72), bu durumu şu şekilde açıklamıştır: “Sosyal fayda peşinde koşan bir yazar olarak Ahmet Mithat'ın hikâye ve romanda ulaşmaya çalıştığı hedef, Türk halkında çağdaş medeniyete uymayan düşünüş ve yaşayış tarzını değiştirmektir. Bunun içindir ki

hikâye ve romanlarında dikkatini en çok topladığı noktalar; batıl inanışları ve zararlı adetleri tenkit, okuyucuya Batı'nın pozitif dünya görüşü hakkında bilgi vermek ve Batı kültürünün ilk bilgilerini aktarmaktır.” Bu romanda da Ahmet Mithat, batıl inanç eleştirisini Saliha Molla üzerinden yapmıştır. “*Dâniş Bey, on iki, on üç yaşına vardığı halde gündüzleri sokak kapısından ve geceleri dahi oda kapısından harice çıkamayıp daima validesinin kendi boğazına taktığı nüshaları ve okuduğu efsunları selametın medar-ı mahzı bilirdi.*” (Ahmet Mithat, 2000:9- 10) ifadelerinden de anlaşıldığı gibi Saliha Molla, oğlunu bu tür hurafelerle korkutarak aslında ona iyilik değil kötülük yapmaktadır.

Yine aynı şekilde batıla inanma Dâniş Çelebi'nin insanlara karşı tutumlarını da etkilemektedir. Sokakta bir adamın Dâniş Çelebi'yi ata bindirmek istemesi üzerine Dâniş Çelebi eve koşarak annesine sığınmıştır. Çünkü adamın bir cin olduğunu düşünmüş, ata bindiği anda atın havalanıp onu uzaklara götüreceğini zannetmiştir. Hatta Dâniş Çelebi, cinlerle, perilerle o kadar çok korkutulmuştur ki birisinin ona cin olduğunu söylemesi korkması için yeterlidir. Annesinin çeşitli muskaları ve duaları bu durumun en kuvvetli sebebidir.

Bilindiği gibi “*Mühr-i Süleyman*” Hz.Süleyman'a isnat edilmiş altı köşeli mucizevî bir yüzüktür. Hıristiyanlarca “Dâvud yıldızı” diye de anılan bu yüzük birbiri içine ters olarak geçmiş iki eşkenar üçgenden oluşmaktadır. Bu motifin, “Ortadoğu coğrafyasında Tunç devrinden itibaren sıkça kullanıldığı arkeolojik kalıntılardan anlaşılmaktadır” (Pala, 2006:524). Eski Türklerin 12 hayvanlı takvimlerinde de bir sembol olarak yer alan bu yıldız, İslâmiyet'in kabulünden sonra da çeşitli

dini mekânlarda kullanılmaya devam edilmiştir. Bir rivayete göre, Hz. Süleyman ateşe, suya, rüzgâra, kuşlara ve hayvanlara hükmetmesini sağlayan yüzük şeklinde tılsımlı bir mührün sahibidir. Bu yüzük cennette Hz. Âdem'e ait iken Cebrâil tarafından Hz. Süleyman'a getirilmiştir (Pala,2006;525). Dolayısı ile bu sihirli yüzüğe sahip olanlar da "ateşe, suya, rüzgâra, kuşlara ve hayvanlara" hükmedebileceklerdir. Ahmet Mithat Efendi, bu rivayeti Saliha Molla üzerinden eserinde kullanır. Saliha Molla, bir mührün üzerine sahte bir *mühr-i Süleyman*'ı resmettirip oğluna verir. "...İşte oğlum, o *mühr-i Süleyman* budur! Bunu al, daima üzerinden ayırma ve bu senin üzerinde bulunduğça cinden, periden asla korkma. Cümlesi sana *râm olurlar*." (Ahmet Mithat, 2000:11) diyerek onu kandırır.

Aslında kendi evlerinde annesinden okuma ve yazma da öğrenen Daniş Çelebi'nin bu tür batıl inançlara sahip olmaması beklenirdi. Fakat bu okuyup yazmanın farklı bir durum olduğunu yazar bize şu cümlelerle açıklar: "*Fakat ne fayda ki çocuğun eline geçen kitaplar Hamzaname ve Elfü'l Leyl ve Muhayyelât-ı Aziz Efendi ve Ebu Ali Sina gibi hep sihir ve ilm-i simya ve cin ve peri hikâyât-ı gâribesini mübeyyin şeylerden ibaret*"tir (Ahmet Mithat, 2000:10). Elbette bu tür okumaların, hayatın gerçeklerini öğrenmesi bakımından Daniş Çelebi'ye hiçbir faydası olmayacaktır. Hatta faydadan öte bu tür okumalar onu maddi manevi hasta etmiştir.

Mühr-i Süleyman'ın Daniş Çelebi'ye bir başka olumsuz etkisi de mührün kendisine sahte bir özgüven kazandırmış olmasıdır. Sonuçta gördüğü bir köşkü cinler padişahının köşkü zanneder ve halk arasında söylendiği gibi "*mühür kimdeyse*

Süleyman odur" misali: "...*Onun pulâtan mamul bir kapısı vardır ki insanoğlundan hiçbir fertte, o kapıyı açmak kuvveti yoktur. Bu kuvvet, yalnız bende vardır. Zira bugünkü günde mâlik-i mühr-i Süleyman, şehinşâh-ı cinniyân işte benim*" (Ahmet Mithat, 2000:12). diyerek, kapıyı yalnız kendisinin açabileceğini zanneder.

Ahmet Mithat Efendi'nin Çengi romanında eleştirdiği bir başka konu da büyü ve büyücülüktür. Romanda Saliha Molla'nın sık sık büyü yaptığına şahit oluyoruz. Birçok aile çocukları hastalandığında doktora götürmek yerine büyücülükte nam salmış olan Saliha Molla'yı evlerine çağırmakta ve ondan medet ummaktadırlar. Ayrıca Saliha Molla kendisi gibi büyücü arkadaşlarıyla meselâ *Buharalı Şeyh Gergevânî* ile de bir araya gelerek büyü yaparlar. Yazar da laf arasında Daniş Çelebi'ye; "*Bilirsiniz ya! Sanattan iştiraktan dolayı validem cariyenizin peek eski ahbabı ve kafadarıdır. Yine ilm-i simyadan bir sanat icra edeceklermiş. Ekseriya bu gibi ameliyatı yalnız ikisi icra ederler.*" (Ahmet Mithat, 2000: 20) dedirterek, *ilm-i simyada* yalnız ikisinin usta olduğuna vurgu yapar.

d. Sabit Fikirli Olmamak

Dâniş Çelebi'nin romanda kurduğu hayallere bağlandığını ve bunların doğru olduğuna kendisini kesin olarak inandırdığını görüyoruz. Kurduğu hayallerin gerçek olduğuna kesin olarak inanan ve bunda direnen Dâniş Çelebi, inatçılığının sonucunda şiddete de maruz kalır. Örneğin, cin padişahı Şemşail'in bina ettiğini düşündüğü saraya girince orada karşılaştığı bekçiyi cin zannetmiştir. Bekçi o köşkün ne Dâniş'in düşündüğü köşk ne de kendisinin cin olduğunu anlatsa da bir türlü Dâniş Çelebi'nin önyargılarını, sabit fikirleri-

ni değiştirememiştir. Bekçinin söylediklerine inanmamakta direnen Dâniş Çelebi sonunda bu hatasının bedelini dayak yiyerek ödemiştir. Bu olay üzerine Ahmet Mithat Efendi: “*Dâniş Çelebi’nin bir kere inanmış olduğu şeyden vazgeçmesi mümkün olmadığını artık anlamamış kimse kalmamıştır*” (Ahmet Mithat, 2000:18). diyerek, okuyucuyu bilgilendirmiştir.

Dâniş Çelebi aynı sabit fikirli tavrını, Peri’nin peri olmadığı konusunda kendisine söylenenlere inanmayarak ve yapılan uyarılara kulak asmayarak da sürdürmüştür. Çevresindekilerin ve Dadı Kalfa’nın onu uyarmasına rağmen Peri’nin peri olduğuna kendisini öyle bir inandırmıştır ki peri olmadığını dile getirdiği takdirde Peri’nin kendisini yok etmesinden korkacak kadar buna inanmıştır. Bu sabit fikri yüzünden de Saliha Molla’nın biriktirdiği hazinenin bir kısmını kaybettığı yetmezmiş gibi Dadı Kalfa’yı öldürerek de katil olmuştur.

e. Dürüstlük

Romanda sürekli hayal kuran Dâniş Çelebi, bu hayallerini dostlarına anlattığında dostları onun yalan söylediğini düşünür. Ancak Dâniş Çelebi yalan söyleyen biri değildir sadece hayalperesttir. Eserde Dâniş Çelebi’nin dürüstlüğü şu şekilde verilmiştir: “*Dâniş Çelebi, şu sergüzeşti hikâye ederken gerek Engürüsüzade ve gerek dalkavuklar birbirinin yüzüne bakışıp bıyık altından gülüşüyorlardı. Hikâye edilen hikâye sergüzeşt yalan değildi. Zira Dâniş Çelebi harf-i vahid yalan söylemezdi. Mücerrebdir ki pek ziyade ahmak olanlarla mecnunlar yalan söylemezler*” (Ahmet Mithat, 2000:22). Fakat son cümlede, “*tecrübe edilmiştir ki ahmak olanlarla mecnunlar yalan söylemezler*” denilerek, şaşırtıcı bir şekilde, normal

insanların duruma göre yalan söyleyebilecekleri kabul edilmiştir.

Dürüstlük değeri, Dadı kalfa üzerinden de verilme-ye çalışılır. Peri kızın yaptığı kurnazlıkları gören Dadı kalfa bunları Dâniş Çelebi’ye açıklamaya çalışır. Hatta dadı, annesinin de Dâniş Çelebi’yi kandırdığını dile getirir. “*Validen seni aldatıyor idi. Senin gibi bir divaneyi başka türlü idare edemeyeceğini bildiği için, böyle söylüyordu. Senin bu çılgınlığına sebep olan da o validen olan sihirbaz değil midir?*” (Ahmet Mithat, 2000:31). Sonuçta annesinin dahi periye inandığını dile getiren Dâniş Çelebi ne yazık ki, dadiya inanmaz.

Yalan söylememek, dürüstlük bir değer olarak ele alınabilir. Ancak kitapta Ahmet Mithat zıt davranışlara da örnek vermiştir. Romanda Canbert Bey’in kızına yalan söylediğine şahit oluyoruz. Canbert Bey’in evden dışarı dahi çıkarmadığı kızı, dünya ile ilgili sınırlı bilgiye sahiptir. Hatta bilgisi evi ile sınırlıdır. Bir gün sokaktan duyduğu çalgı sesleri için dadı düğün olduğunu söylemiş ve komşu kızını kocaya veriyorlar demiştir. “*Kızı kocaya vermek*” söylemini bilmeyen kız, babasından bu söylemin anlamını öğrenmek ister ve bunun üzerine Canbert Bey kızına: “*Koca mı! Adı batsın! Yere geçsin! Koca! Kocayı soruyorsun, değil mi? Dur, ben sana kocanın ne olduğunu anlatabayım. Koca ha! Kızım koca dene şey, cindir cin! Bazı kızları görür, yemek ister. Hem de parça parça parçalayıp öyle yemek ister. Gelir kızın babasına der ki ‘Ya kızını bana verirsin, yahut seni parçalayıp yerim’ der. Babası dahi kendisini cine yedirmemek için kızını feda eder. İşte kızını bu suretle cinin pençesine teslim etmesine ‘kızını kocaya vermek’ tabir olunur.*” (Ahmet Mithat, 2000: 66) diyerek yalan söyler.

Kitapta başka bir yalan da Melek Hanım'ın her gün pencereden baktığı genç adamdan gelir. Adam Melek Hanım'a yazmış olduğu mektupta, babasının bir yalancı olduğunu, aslında annesinin ölmediğini, babasının onu annesinden kaçırdığını dile getirmiştir. Babasının onu dışarı çıkarmama sebebi olarak da annesinin adamlarının onu götüreceğini şu cümlelerle ileri sürmüştür: *“Senin babamdır diye takdis eylediğin Canbert Bey, hiç baban değildir. Validenin eski düşmanı bir heriftir. O, sana güya validen vefat etmiştir diye haber verdiğini biz biliriz. Lakin validen vefat etmemiştir. Hayattadır. Senin hasretinle gece gündüz ağlıyor”* (Ahmet Mithat, 2000: 79).

Romandaki dürüst tavırlardan birisini de Cemal Bey sergiler. Varını yoğunu kaybeden ve başlarda boğaz tokluğuna kahvede çalışan Cemal'e daha sonra kahveci para vermeye de başlar ve bu kazandığı para, Cemal'i çok mutlu eder. Bir gece kahvede kumar oynamak ve onu da oyuna katmak isteyenleri geri çeviren Cemal Bey, oyunun ucunda kazanmak da olsa elindeki para ile yetinmesi gerektiğini: *“Arkadaşlar, ben fakara bir çocuğum. Dışimden turnağımdaya artırdığım beş on parayı kaptırmak istemem. Kazancından da vazgeçtim.”* (Ahmet Mithat, 2000:136) diyerek ortaya koyar. Yine aynı şekilde Cemal Bey'i kahveye getiren sandalacı, kendisine daha fazla para kazanmak için hırsızlık yapmayı teklif ettiğinde, Cemal Bey, şu sözlerle karşı çıkar:

“...Ben birkaç kere, birkaç bin kese akçelik adamdım. Onun tadını tattım. Şimdiki halde boğaz tokluğuna gibi bir suretle şunun şurasında hizmet ediyorum. Elden çıkardığım servete acımamak elde değildir. Bugün, eski servetimin zekâtı nispetinde bir servete nail olsam, ne yapacağımı ben bilirim.

Lakin buna hırsızlık yoluyla nail olmayı aklımdan bile geçirmek istemem. Malım, mülküm elden gitti ise ırzım, namusum baki kaldığını görerek müteselli oluyorum” (Ahmet Mithat, 2000: 137-138). Bu sözlerle Ahmet Mithat Efendi aslında, namuslu ve dürüst yaşamının paradan – puldan daha önemli olduğunu vurgular. Bir insanın hırsızlık yapacağına *boğaz tokluğuna çalışması* dahi üstündür.

Ayrıca romanın sonunda söylediği birçok yalandan sonra Sünbül Hanım, şimdiye kadar Cemal Bey'e yaptıklarının sebebini açıklar. Onun annesi olduğunu, Melek Hanım'ın annesi olmadığını itiraf eder. Cemal Bey'in hapse, sokağa düşmesinin sebebinin kendisi olduğunu, ancak bunların hepsini Cemal Bey'i bir mirasyedi olmaktan kurtarıp namuslu biri olmasını sağlamak adına yaptığını dile getirir.

f. Saflık

Bilindiği gibi saflık; temizlik, arılık, safiyet gibi olumlu anlamlara geldiği gibi “kolayca aldatılabilme durumu” gibi olumsuz anlamları da olan bir kelimedir. Her iki anlamıyla da saflığın romanda Dâniş Çelebi'de toplandığı dikkat çekmektedir. Çoğu zaman da Dâniş Çelebi'nin bu ikinci anlamdaki saf duygularıyla alay edilir. Örneğin; Engürüsizâde Nafiz Beyefendi, bir akşam Dâniş Çelebi ile otururken, odaya güzel bir kız girer. Bu kız Dâniş Çelebi'nin yanına giderek kendisinin bir peri kızı olduğunu ve bir tek Dâniş Çelebi'ye görüldüğünü söyler. Bu, Nafiz Bey'in bir oyunudur. Dâniş Çelebi de buna inanır ve kızı görmediğini dile getirenlere saf saf şunları söyler: *“Efendiler! Sizin gözünüz vardır ama görmez. Kulağınız vardır ama işitmez. Siz âlemin yalnız alâniyetini görürsünüz. Esrarını*

göremezsiniz. Çünkü gözünüz ve kulağınız havass-ı simyeviyye ile perveriş bulmamıştır” (Ahmet Mithat, 2000:23). Dâniş Çelebi bu kadar kolay kandırılabilir bir çocuktur.

Sonradan Dâniş Çelebi’ye şaka yaptıklarını söylediler de Dâniş Çelebi, buna inanmaz ve peri kızını evine götürür. Dâniş Çelebi’nin bir sene sonra Peri kızından çocuğu olur ve güzel yüzlü çocuğa Cemal adı verilir. Birlikte yaşadıkları süre boyunca Dâniş Çelebi, çocuğunun annesinin bir peri olduğundan hiç şüphe etmez. Çünkü Dâniş Çelebi bir şey sorduğunda her defasında peri kızı ikna edecek cevaplar vererek kendisini kurtarır.

Romandaki saf duygulara sahip bir diğer karakter Melek Hanım’dır. Melek Hanım da kendisine annesinin yaşadığının söylenmesi üzerine bu bilgiyi hiç sorgulamadan kolayca inanır. Babası annesinin öldüğünü söylemiş olmasına rağmen, kendisine annesinin yaşadığı bilgisini getiren Cemal Bey’e inanarak onunla birlikte kaçacak kadar saftır. Ancak bunda babasının yanlış eğitiminin etkili olduğu dikkat çekmektedir. Ahmet Mithat Efendi, evinde babasından ve dadısından başka hiç kimseyi tanımadan büyüyen Melek Hanım’ın, kendisine gelen ve annesinin sağ olduğunu haber veren mektuba inanmasının normal olduğunu, neredeyse okuyucuya da şu sözlerle kabul ettirir: “Dünya olarak kendi hanesinden başka bir şey görmemiş olarak babasıyla dadısından başka kimseyi tanımamış ve insanîyet olmak üzere dahi bu ikisinde gördüğü muameleden başka hiçbir muamele öğrenmemiş olan Melek Hanım’ın ahvâl-i masûmânesini göz önüne getirirseniz, bu mektubun kendi üzerinde hasıl ettiği tesirâtı layıkıyla muvazene edebilirsiniz” (Ahmet Mithat, 2000: 80).

g. Kurnazlığın Eleştirisi

Bilindiği gibi kurnazlık toplumda çok fazla itibar gören ve tercih edilen bir durum değildir. Çünkü kurnazlar kolay kandırılmazlar ancak kendileri başkalarını ufak tefek oyunlarla kandırıp istediklerini elde edebilirler. Bu bakımdan sadece kurnazlık insanlara kalıcı başarılar ve itibar kazandırmaz. Romanda bu anlamda kurnazlık, Dâniş Çelebi’nin eşi Peri üzerinden verilmiştir. Peri, çeşitli kurnazlıklarla birlikte yaşadıkları süre boyunca Dâniş Çelebi’ye peri olduğunu inandırmış ve istediklerini elde etmiştir. Örneğin; bir gün Dâniş Çelebi’nin karısından başka peri kızlarını çağırması ve şarkılı bir eğlence ortamı istemesi üzerine karısı diğer perilerin Kaf Dağı’nın arkasına gittiğini dile getirmiştir. Ertesi gün de Dâniş Çelebi’nin yine aynı şeyi isteyeceğini düşünerek tanıdığı çengileri eve toplamış ve bir odaya gizlemiştir. Dâniş Çelebi eve gelip de yine aynı istekte bulununca da birtakım garip sesler çıkararak, etrafında dönerek emir vermiş ve yan odadan çengiler gelmiştir. Dâniş Çelebi gelenlerin peri kızları olduğuna inandığından eşi Peri geçici de olsa kurnazlığı sayesinde amacına ulaşmıştır. Ancak bu durum kalıcı bir çözüm değildir.

Ahmet Mithat Efendi; “...Peri’nin meydan-ı cüreti bir kat daha vüs’at bulmuştur. Mayesi afacanlık ve aşüftelikle yoğrulmuş olan bu afet-i cihan böyle başlı başına bir hanede ve Dâniş Çelebi gibi bir mecnunun refakatinde bulunmak değil a, pek büyük bir baskı altında bulunsa bile yine bildiğini icradan geri kalmayacağı derkârdır” (Ahmet Mithat, 2000: 27) diyerek de kurnazlığın bir huy olduğunu ve kolay kolay terkedilemediğini vurgulamış olur.

h. İnziva (Toplumdan Soyutlanma)

İnziva, kelime anlamı olarak, toplum hayatından kaçıp tek başına yaşama isteği demektir. Ancak kelimenin bir de dinî-tasavvufî anlamı vardır. Buna göre de inziva, insanın dış dünyayla bütün bağlarını keserek Allah'a ulaşabilmek için kendi içine veya bir mekâna kapanması demektir. Romanda karşımıza çıkan inzivanın dinî-tasavvufî bir mahiyeti yoktur. Çünkü Canbert Bey'in evine kapanmasının ve kimseyle görüşmemesinin sebebi farklıdır. "Komşu hakkının bile üstün değer taşıdığı İslam toplumu ile yakın akraba bağlarının koptuğu batı toplumunun bu bakımdan mukayesesiz Ahmet Mithat Efendi için mühim ahlak ölçülerinden biridir" (Okay, 1991: 225). Ancak bu romanda komşuluk değeri, bu anlayışın tam zıttı olarak verilmiştir.

Çünkü romanda Canbert Bey, komşuluğa hiç önem vermeyen bir tavır sergilemektedir. Evine gelen misafirleri kapıdan geri çeviren Canbert Bey, kendisini toplumdan soyutlayarak evinin dışındaki hiç kimseyle iletişime geçmemektedir. Kendisi dahi evden yılda bir iki defa o da evin aslı ihtiyaçlarını karşılamak üzere çıkmaktadır. Bu durum romanda şu cümlelerle verilmiştir: "Canbert Bey, hanesine kimseyi kabul etmediği gibi kendisinin ve Ak Arap karısının dahi hiçbir yere gitmediği ihtara hacet gösterilmeksizin anlaşılabilir umurdandır. Ama hiçbir yere gitmiyor diyor isek, bu sözden filhakika hiçbir yere gitmediğini anlamalıdır. Çarşıya bile gitmezdi. Senede bir iki kere çıkıp yağ, pirinç, un, odun ve kömür vesaireyi toptan mübâyaa eder" (Ahmet Mithat, 2000: 42). Romanda bütün bunların sebebi olarak Canbert Bey'in siyasi sebeplerden dolayı öldürülmekten korkusu gösterilmiştir. Bu

sebebin hangi suça dayandığı konusu da romanda karanlıkta bırakılan noktalardan birisidir.

1. Nikâhsız Evliliğin Eleştirisi

Romanda bu konu, Arap Hesna'nın Canbert Bey'i evliliğe ikna etmeye çalışması, Canbert Bey'in ise evlenmek istememesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Hesna'nın Canbert Bey'e evlenmesi için ısrar etmesinin altında yatan sebep Hesna'nın evin işlerini yapmasının yanı sıra Canbert Bey ile karı- koca hayatı da yaşamasıdır. Bu ilişkiden usanan Hesna ise Canbert Bey'i evlendirip bu durumdan kurtulmak ister ancak Canbert Bey evliliğe yanaşmaz. Canbert Bey'in evliliğe sıcak bakmadığı, şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

"Evlenmek mi! Bak sana bir fıkra söyleyeyim: Akıllının birine sormuşlar ki insan için ne zaman evlenmek hayırlıdır? Cevap vermiş ki bulûğdan yirmi beş yaşına kadar evlenir ise pek erken evlenmiş olur. Yirmi beşten otuz beşe kadar evlenip de bir karıya esir olmanın manası yoktur. Otuz beşten, kırktan sonra evlenecek olur ise pek geç kalmış olur. Bunun en hayırlısı insan için hiç evlenmemektir." (Ahmet Mithat, 2000: 46). Burada aynı zamanda yazarın nikâhsız ilişkinin yanlış olduğunu belirtme ve bu ilişkiyi önleme çabası dikkat çekmektedir.

Nikâhsız bir diğer ilişki Canbert Bey'in kızı Melek ile Dâniş Çelebi'nin oğlu Cemal Bey arasında yaşanır. Bu ilişkiden bir de çocukları olan çift daha sonra evlenir.

i. Çocuk Sevgisi

Sevgi değeri Canbert Bey'in kızı Melek'e olan sevgisinde karşımıza çıkmaktadır. Romanda Canbert Bey'in kızına karşı olan ve onu evin

dışındaki hayatın kötülüklerinden korumak isteyen sevgisinin, bütün sevgilerden üstün olduğu sürekli vurgulanmıştır. Canbert Bey, kızını bir meleğe benzettiği için ona Ayşe, Fatma gibi herkeste olan isimleri vermek istememiş; doğumundan beş, altı ay sonra Melek adını vermiştir. Çünkü kızını herkesten farklı tutmaktadır. *Vukuf ve malûmatı bir çocuğu terbiyeye kifayet edecek derecede* olmasına rağmen Canbert Bey'in kızına karşı olan sevgisinin onu öpüp koklamaktan ileri geçmediğinin de görmekteyiz. Kızının geleceği ile ilgili eğitimi ile ilgili hiçbir adım atmamaktadır. Hâlbuki kendisi büyük yerler, büyük adamlar, büyük işler görmüş bilgili ve eğitilmiş bir kişidir. *“Okumakta okuması, yazmakta yazması dahi nakıs olmayıp adeta olur olmaz okuryazarlara dahi ders verebilecek haldeydi”* (Ahmet Mithat, 2000: 59). Bütün bunlara rağmen kızının eğitimini aksatmış olması böyle bir sevginin sakatlığını ve sakıncalarını ortaya koymaktadır.

“Canbert Bey için daha beşikte iken kızını çıldırırçasına sevdiğini ve Melek Hanım büyüdüğü bu muhabbetin dahi büyüdüğünü haber vermiştik. Kız on üç yaşını geçtikten sonra muhabbetin vasıl olmuş bulunduğu derece geceleri üç beş defa kalkarak ve kızını uyandırmaktan da korkarak mahaza ateş-i tahassür ve iştiyakını itfa için yavaşça dudaklarını kızın alınına, yanaklarına, çenesine dokundurmayaya icbar etmekteydi” (Ahmet Mithat, 2000: 62). Sonuçta çoğu zaman aşırıya da kaçan ve hayatın gerçekleri ile örtüşmeyen bu sevgi, Melek'i babasına bağlamaya yetmemiştir. Hatta, *“Beni bırakıp bir yere gitmezsin değil mi kızım? Bu dünyada benden başka hiçbir kimseyi sevmesin değil mi?”* diye sorması ve kızının ona *“Sevmem babacığım sevmem. ....Sen mustarip olma! Melek seninle beraber yaşayacak”* (Ahmet

Mithat, 2000: 73- 74). diyerek söz vermesi bir işe yaramamıştır. Çünkü Melek, karşısına çıkan ilk erkekle birlikte kaçarak babasını terk etmiş ve böylece babasının ölümüne dahi sebep olmuştur.

j. Gerçek Aşk

Babasının, kendisine yalan söylediğini zannedip evden kaçan Melek Hanım'ın birlikte kaçtığı kişi Dâniş Çelebi'nin oğlu Cemal Bey'dir. İki genç de birbirlerini çok severler. Ancak Melek Hanım'ın annesi olduğunu iddia eden ve buna hem Cemal'i hem de Melek'i inandıran Sümbül Hanım'ın tek amacı, Cemal Bey'in servetini harcamaktır. Melek Hanım'ı kullanarak bu amacını da gerçekleştirmektedir. Cemal Bey'den Melek Hanım için elmas gerdanlıklar, küpeler, yüzükler ister ve bunları kendi çekmecesinde saklar. Ancak *“Ben, gerdanlıkla memnun olmam. Senin muhabbetin beni memnun etmeye kâfidir. Zati kaç gerdanlık yaptırmış olsan takacağım bir gerdanlıktır...”* (Ahmet Mithat, 2000: 110) diyen Melek Hanım'ın bu elmaslarda, incilerde ve paralarda gözü yoktur. O sadece Cemal Bey'i sever, gerisi onun için önemli değildir.

Cemal Bey'in de bütün isteği, gerçekten sevdiği Melek Hanım'a kavuşmak ve onun başkasına yar olmasını engellemektir. Parada pulda gözü yoktur. Melek'i bütün malını mülkünü satmayı göze alacak kadar sevmektedir. Çevresindeki dostlarının *“...Şimdiye kadar sefahat yolunda bunca hazineler telef ettiniz. Şimdi de emlakinizi itlâfa başladınız. Fakat merhamet buyurunuz bir de şunu mülâhaza ediniz ki telef ettiğiniz malın birisini kazanıp yerine koymaya muktedir değilsiniz. .... Vazgeçiniz şu Melek'ten. O, sizin için Melek değil, hakikatte şeytandır”* (Ahmet Mithat, 2000: 125) diyerek, onu uyarmalarına rağmen kararından

asla vazgeçmemesi aslında onun sevgisindeki samimiyeti ortaya koymaktadır. Zaten romanda bir *mirasyedi* olarak tanıtılan Cemal Bey'in en doğru tavrılardan birisi de budur.

k. Namus

Bir toplum içinde, ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık olarak tanımlanan “namus” kavramı romanda çok tartışmalı bir şekilde ele alınmıştır. Romanda ele alınan diğer değerler gibi olumsuz örnekler üzerinden dikkat çekilen namus değeri, bu değeri üzerinde hiç barındırmayan ayrıca “*pençe-i teshirine almak istediği adamı kısıktırak bağlayıp zapt etmek*” te benzeri olmayan çengi Sünbül Hanım üzerinden verilmiştir. “Yalnız Osmanlı ve İslam toplumlarında değil, umumiyetle doğu milletlerinde kadın hakkında kıymet hükmü iffet ölçüsüyle başlar. Ahmet Mithat’a göre onu batılı kadından ayıran en mühim vasıf da budur” (Okay, 1991: 166). Ancak romanda Sünbül Hanım bu vasfı üzerinde barındırmaz. Kendisinin 20-30 adamı aynı anda idare ettiği, öz oğlunu dahi kendisine aşık ederek onu eğlence ortamlarına çektiği, daha sonra oğlundan paralarını alabilmek amacıyla Melek Hanım’ı oğluna karşı koz olarak kullandığı, Dâniş Çelebi ile evliyken onu birçok kez aldattığı romanda verilmiştir. Yani eserde Sünbül Hanım, “namus” değerinin karşıt örneğidir. Yaptığı oyunlarla kocası Dâniş’in katil olmasına dahi sebep olmuştur.

Durum böyle iken Sünbül Hanım’ın, oğlu Cemal Bey ve Melek Hanım’ın evliliğinden sonra ortaya koyduğu tavır da dikkat çekicidir. Çocuklarının mutluluğunu isteyen bir annenin, “*Fakat saadet-i halinizden ben yanınızda bulunarak hisse-mend olamayacağım*” (Ahmet Mithat, 2000: 150) çünkü sizin için “yüzkarası olurum” diyerek, yanlarından

ayrılmak istemesi, önceki hayatından tövbe edip oğlu, gelini ve torunu ile birlikte yaşamak yerine, “*Ben yanınızda buluncak olurum ise tövbekâr bile olsam, yine sizin için bir yüz karası olurum. Bunu yüreğim tecvîz etmeyeceği gibi ben kendimce sûret-i mâişetinden pek memnun, pek mütelezziz olduğum cihetle tövbekârlığı dahi istemem. Siz mes’ut olunuz. Ben de kendi âlemimde bulunayım. Yalnız iki üç ayda bir gelip sizi görmekliğime müsaade veriniz*” (Ahmet Mithat, 2000: 150- 151) diyerek, daha önce yaşadığı hayattan, geçiminden memnun olduğunu, bu hayattan zevk aldığı için tövbe etmek bile istemediğini söylemesi, gerçekten bugün dahi kabul edilmesi mümkün olmayan hallerdendir. Böyle bir namus anlayışı, Ahmet Mithat Efendi’nin eserlerinde ortaya koyduğu “millî ve islâmî” tavra da uygun düşmemektedir.

Sonuç

Edebi eserler, kurmaca bir hayatta tecrübe edemeyeceğimiz birçok olayı öğrenmemizi ve hayatta tanıyamayacağımız birçok kişiyi tanımamızı sağlarlar. Eserlerdeki kahramanların yaşadıklarından yola çıkarak okur hayata dair birçok şey öğrenir. Bu bağlamda edebiyat eseri estetik değerlere bağlı kalmakla beraber açıktan olmamak üzere, sezdirerek ve hissettirerek öğretme ve bilgilendirme işlevini de yerine getirebilir. Bu noktada Ahmet Mithat Efendi’nin estetik kaygıdan bilerek uzak durduğunu, bunun yerine eserlerinde öğreticiliği esas aldığını biliyoruz. Çünkü “Ahmet Mithat Efendi, romanı edebî ve estetik bir sanat eseri olarak görmekten çok okuma alışkanlığını geliştirmek ve genç nesillere bu kanalla bazı değerler aşılacak ve bilgiler aktarmak için bir vasıta olarak görmüştür” (Çetin, 2012; 10). Hatta yazar bu amacı için gerekirse romanın akşını bozup romana dâhil

olarak okuyucuyu bilgilendirir. Çengi de Ahmet Mithat'ın bu amaçla yazmış olduğu bir romandır ve Tanzimat dönemi romanlarından farklılaşan bir konu ve kurguya sahiptir. Yazar bu romanda genel olarak olumsuz davranışlara dikkat çekerek, olumsuz örnekler üzerinden okuru iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmeye çalışmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin okuru eğitime güdüsüne Parla (2001: 94) şu şekilde değinmiştir: "Ahmet Mithat Efendi, diğer romanlarında olduğu gibi Çengi'de de her tür yazarlık oyununu oynar: Metne müdahale eder, anlatıyı kesip başka konulara geçer, anlatıyı durdurarak okuru kurguya dâhil eder ve bütün bunları ciddi bir amaçla yapar: Bu amaç, genç insanların nasıl yetiştirilmeleri gerektiğine ilişkin öğretici bir roman yazmaktır." Çengi'de çok fazla müdahalede bulunmayan Ahmet Mithat Efendi, anne - babanın yanlış eğitiminin çocuğun üzerinde nasıl bir etki bıraktığını Dâniş Çelebi ve Melek Hanım örnekleriyle gözler önüne sermiştir. Çünkü Dâniş Çelebi annesi tarafından ve Melek Hanım ise babası tarafından yanlış bir eğitime tabi tutulmuştur.

Çengi romanı aynı zamanda birtakım değerleri gençlere öğretmek ve kazandırmak açısından da önemlidir. Değer eğitimi, karakter eğitiminin ön şartıdır. "İyi ve erdemli insan olmak, sağlam karakterli bireyler yetiştirmek her ailenin, okulun ve toplumun en önemli hedeflerinden biridir. Çünkü sağlam karakterlilik sadece bireyleri değil, toplumun da huzurlu ve mutlu olmasını sağlar. Bu hedefi gerçekleştirmek toplumsal kültür değerlerinin gelecek kuşaklara aktarılmasına bağlıdır" (Karatay 2011: 1441). Karakter oluşumu, birtakım değerlerin eğitimi aracılığıyla gerçekleşir. Değer eğitiminde önemli bir yere sahip olan edebi eserlerin de karakter oluşumuna etki

ettiği yadsınmaz bir gerçektir. Bu açıdan Çengi romanını ele alacak olursak; romanda gençlere kazandırılmak istenen değerler – genellikle - zıt örnekler üzerinden verildiğini yukarıda belirtmiştik. Romanda bunun en çarpıcı örneği "namus" değerinin, bu değer karşıtı bir hayat yaşamış olan Sünbül Hanım üzerinden verilmiş olmasıdır. Aşağıda sayacağımız romanda öne çıkan şu değerlerde de yazar aynı yöntemi kullanmıştır:

Bilgiyi doğru amaçlar için kullanmayan Saliha Molla üzerinden verilen *bilgiyi doğru kullanmanın önemi*; büyülikle uğraşan Saliha Molla üzerinden verilen *batıl inanç ve büyüculük*, annesine saygı gösteren Dâniş Çelebi'nin bu saygısının annesi Saliha Molla tarafından yanlış kullanımı ile örneklendirilen *saygının istismarı* böyledir. Ayrıca Dâniş Çelebi'nin kendi inandığı konularda *sabit fikirli olması*, saf bir mecnun olan Dâniş Çelebi ve Dadı Kalfa üzerinden *dürüstlük*, Dâniş Çelebi ve Melek Hanım üzerinden verilen *saflık*, Sünbül Hanım'ın - Peri'nin - kurnazlığı üzerinden verilen *kurnazlığın eleştirisi*, kendisini evine hapsedmiş olan ve dışarıyla bütün bağlantısını kesmiş olan Canbert Bey üzerinden *inziva (toplumdan soyutlanma)*, Canbert Bey ve Ak Arap Hesna, Cemal ve Melek üzerinden verilen *nikahsız evlilik eleştirisi*, Canbert Bey'in kızı Melek'e duyduğu sevgi üzerinden verilen *çocuk sevgisi*, Melek Hanım'ın Cemal Bey'e olan sevgisi üzerinden *gerçek aşk*, son olarak da yine Sünbül Hanım üzerinden verilen *namus* değerleri, yazar tarafından aynı yöntemle okuyucuya tebliğ edilmiştir. Bizim önerimiz, Ahmet Mithat Efendi'nin halkı eğitmek maksadıyla yazdığı ve içinde yukarıda bir kısmını tespit ettiğimiz değerlerin bulunduğu eserlerinin bir okuma seferberliği ile genç yaşlı herkese okutulmasının sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

AHMET MİTHAT EFENDİ (2000). Çengi, Kafkas, Süleyman Muslî (Yayına Hazırlayan: Erol Ülgen ve Fatih Andı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.

AKYÜZ, K., (2013). Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923, İstanbul: İnkılap Kitabevi

BAYDAR, P., (2009). İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana

ÇETİN, N., (2012). Ahmet Mithat Efendi'nin Romanlarında Millî Özgüven Duygusu, Temrin, Ahmet Mithat Efendi Özel Sayısı, Kasım 2012, S.55, s.s 10-18

DEMİRCİOĞLU, İ. H.; TOKDEMİR, M. A., (2008). Değerlerin Oluşturulma Sürecinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev, İçerik, Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 6, No 15, s.s.69-88

ESEN, N., (1991). Türk Romanında Aile Kurumu, Ankara: Yücel Ofset Matbaacılık

ESEN, N., (2014). Hikaye Anlatan Adam: Ahmet Mithat, İstanbul: İletişim Yayınları

(2006). İlköğretim (6, 7, ve 8. Sınıflar İçin) Türkçe Öğretim Programı, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

KARASAR, N., (2009). Bilimsel Araştırma Yöntemi, (19. baskı), Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık

KARATAY, H., (2011). Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı, Turkish Studies, Volume 6/1, Winter 2011, s.s. 1439- 1454

KAVCAR, C., (1999). Edebiyat ve Eğitim, (3. Basım), Ankara: Engin Yayınları

KESEBİR, E., (2010). Tanzimat Romanında Anne, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Balıkesir.

KUDRET, C., (2004). Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman 1 Tanzimattan Meşrutiyete Kadar, İstanbul: Dünya Yayınları

MORAN, B., (2002). Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat'tan A.H.Tanpınar'a, (13. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları

NAMLI, T., (2010). Tanzimat Dönemi Türk Romanında Sosyal Tenkit, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Elazığ

OKAY, O., (1991). Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Mithat Efendi, Ankara: Milli Eğitim Basımevi

OKAY, O., (2005). Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı, (Birinci Baskı), İstanbul: DergâhYayınları

OLPAK KOÇ, C., (2013). Don Kişot ve Dâniş Çelebi, Turkish Studies, Volume 8/4, Spring 2013, s.s. 1111-1120

PALA, İ., (2006). TDV. İslâm Ansiklopedisi, C.31, s.524-526, İstanbul

PARLA, J., (2001). Don Kişot'tan Bugüne Roman, (3. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları

YALAR, T., (2010). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme, Doktora Tezi, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri(Eğitim Programları ve Öğretimi) Anabilim Dalı

HAKEM KURULU		
ÜNVANI	ADI SOYADI	BAĞLI OLDUĞU KURUM
DR.	Abdulkadir YUVALI	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Adalet KANDIR	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Adülkadir OĞRAK	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet ACAR	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet ÜSTÜN	AMASYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Akartürk KARAHAN	YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali GÜREŞ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali KIZILET	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali Murat KIRIK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali Serdar YÜCEL	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali Volkan ERDEMİR	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali ÖZARBOY	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alper ASLAN	NEVŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ani AGOPYAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Antonis LIONARAKIS	HELLENIC OPEN UNIVERSITY
DR.	Arslan TOPAKKAYA	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Arzu ÖZYÜREK	KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aslı SAĞIROĞLU ARSLAN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aslı TAYLI	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aslı Özlem TARAKÇIOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Atabey KILIÇ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Avgoustos TSIKANOS	UNIVERSITY OF KAVALA INSTITUTE OF TECHNOLOGY
DR.	Ayfer ONAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aygül ALAN ERNEK	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayhan HELVACI	ULUDAĞ UNIVERSITY
DR.	Ayla TOPUZ SAVAŞ	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aylin ZEKİOĞLU	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aysel PEHLİVAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aytekin ALPULLU	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe ATALAY	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe KARADUMAN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe N. YARELİ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe TÜRKSOY	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen CANDAŞ	BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ
DR.	Bahri ÖZTÜRK	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Banu AYÇA	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belkız Ayhan TARHAN	LEFKE AVRUPA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Berna YAVUZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Birsen KOLDEMİR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Burak KARTAL	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

DR.	Burçak KAYA	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Canan ALBAYRAK	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Celil ARSLAN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cem ÖZEN	KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cemal YILMAZ	FIRAT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cengiz POYRAZ	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cevdet Alptekin KAYALI	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çiğdem GÜLER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Derya AYDIN OKUR	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Dilek ANUK	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ
DR.	Durmuş TEZCAN	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Dursun ARIKBOĞA	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Duygu SÖKEZOĞLU	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ekrem ALBAYRAK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Elnur Hasan MİKAİL	KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emel Funda TÜRKMEN	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emel POYRAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emine DEMİRAY	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emine KOLAÇ	ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emre YANIKKEREM	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdem ÜNVER	ATILIM ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdinç ALTAY	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ergun YOLCU	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erol DURAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erol SOLMAZ	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Esin KUMLU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Evrin ÖNEM	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma ÇELİK KARAPINAR	MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma Nalan TÜRKMEN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma TEZEL ŞAHİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma YETİM	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatoş SİLMAN	ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Feryal ÇUBUKÇU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fikriye TOKER	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Filiz ERBAY	MEVLANA UNIVERSITY
DR.	Filiz GÖLPEK	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Güliden ERTUĞRUL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gökhan BOLAT	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gökhan DELİCEOĞLU	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gökşen ARAS	ATILIM ÜNİVERSİTESİ
DR.	Habib YILDIZ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hacı Ömer KARPUZ	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hakan CAVLAK	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hakan KOLAYIŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ

DR.	Halil KALABALIK	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil TEKİN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil İbrahim BAHAR	POLİS AKADEMİSİ GÜVENLİK BİLİMLERİ FAKÜLTESİ
DR.	Haluk ÖZSARI	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hanifi ASLAN	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Harun ÖĞMÜŞ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan ABDİOĞLU	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan BAKTIR	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hatice ANIL DEĞERMEN	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hatice YALÇIN	KAMANANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
DR.	Havva YAMAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hülya GÜLAY	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hüseyin AKTAŞ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hüseyin YILMAZ	UŞAK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Işık BAYRAKTAR	GENÇLİK VE SPOR BAKANLIĞI
DR.	Kadim ÖZTÜRK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kaya YILDIZ	ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kerim TÜRKMEN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kurtuluş Yılmaz GENÇ	GİRESUN UNIVERSITY
DR.	Kürsad GÜLBELAZ	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kürşad SERTBAŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kürşad ZORLU	AHİEVAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Levent BAYRAKTAR	ATAKENT VETERINARY MEDICINE
DR.	Lütfiye OKTAR	İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Macide ŞOĞUR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mahmut HIZIROĞLU	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Akif ARVAS	YÜZÜYÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ANIK	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet BULUT	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet GÜNAY	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Gökhan GENEL	YALOVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Hayrullah AKYILDIZ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Metin HÜLAGÜ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Yalçın TAŞMEKTEPLİGİL	19 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet İNBAŞI	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet YORULMAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ÖCAL ÖZBİLGİN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet ÖZDEMİR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Melike Lale GÜLER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Menderes KABADAYI	19 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mesut İDRİZ	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin AYCIL	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin AYCIL	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin SAYIN	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ

DR.	Metin YILMAZ	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Michael Mihalis KUYUCU	İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Michail KALOGIANNAKIS	UNIVERSITY OF CRETE, FACULTY OF EDUCATION DEPARTMENT OF PRESCHOOL EDUCATION
DR.	Murat DELİCE	EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ
DR.	Mustafa ÇOLAK	ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa KESKİN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa TALAS	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa UĞURLU	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa USLU	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa ÖNER UZUN	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mutlu TÜRKMEN	TÜRKİYE HERKEZ İÇİN SPOR FEDERASYONU
DR.	Muzaffer AKSOY	BANK ARABIC
DR.	Mümtaz SARIÇİÇEK	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Naim DENİZ	ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Natık RZAZADE	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Necdet AYSAL	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nejla GÜNAY	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Neylan ZİYALAR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilah YETKİN	İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilay KARAKAYA	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nuran AKŞİT AŞIK	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nuray EKŞİ	İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurgül ÖZDEMİR	ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurhan TEKEREK	ULUDAĞ UNIVERSITY
DR.	Nurhayat ÇELEBİ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nusret RAMAZANOĞLU	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Okan TUNA	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Osman KABAKÇILI	MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
DR.	Osman TİTREK	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Osman YILDIZ	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Osman İMAMOĞLU	ON DOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Paul KAWACHI	FRSA (Fellow of the Royal Society of Arts)
DR.	Pelin AVŞAR	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ramazan ERDEM	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ramazan GÖKBUNAR	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
ÖĞR.GÖRV.	Ranamarcella ÖZENÇ	HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Recai COŞKUN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Recep KAYMAKCAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Recep TARI	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Rıdvan KARACAN	KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sacit ADALI	TURGUT ÖZEL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Salih Zeki İMAMOĞLU	GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
DR.	Salih ÖZTÜRK	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ

DR.	Sami MENGÜTAY	HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sefer GÜMÜŞ	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selahattin KARABINAR	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk Bora ÇAVUŞOĞLU	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Semih YILMAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Semih YILMAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serap MUNGAN AY	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar AYAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar ERDURMAZ	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar TOK	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Servet YAŞAR	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Seviç KÖSE	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sevinç GÜNEL	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sibel ARSLAN	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sibel KARGIN	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Simon STOBART	TEESSIDE UNIVERSITY THE SCHOOL OF COMPUTING (DEAN)
DR.	Sinan BOZKURT	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sinem TUNA	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Soner ESMER	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Suat CANOĞLU	MARMARA UNIVERSITY
DR.	Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA	MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI
DR.	Suzan Suzi TOKATLI	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süleyman DEMİRCİ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süleyman ÖZDEMİR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süphan NASIR	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süreyya SAKINÇ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Taner AKÇACI	KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tarkan KAÇMAZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Taşkın TANRIKULU	FATİH ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tunç ÖZBEN	BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ
DR.	Turgay BİÇER	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Türkay BULUT	HALIÇ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Uğur TÜRKMEN	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ufuk ALPKAYA	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Vahit CELAL	AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Vedat BAL	GAZİKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Veysel KÜÇÜK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yalçın TAŞMEKTEPLİGİL	ON DOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yasin ÖZKARA	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yavuz YILDIZ	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yaşar TATAR	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim ÇAM	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim EROL	CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yener ÖZEN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ

DR.	Yeşim Bektaş ÇETİNKAYA	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	İlhami YÜCEL	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	İlknur TÖTÜNCÜ	KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
DR.	İlyas YAZAR	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	İrfan GÜLMEZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İrfan GÜNSEL	YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
DR.	İsmail AYDOĞAN	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	İsmail GÜLEÇ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İsmet EMRE	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yusuf MİRİŞLİ	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yüksel PİRGON	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yılmaz KARADENİZ	MUŞ ALPARSLAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zahit SERARSLAN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeki KAYA	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeliha YAZICI	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeynep Çiğdem UYSAL ÜREY	ÇANKAYA UNİVERSTY
DR.	Özay ÖZPENÇE	PAMUKKALE UNIVERSITY
DR.	Özbay GÜVEN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özer YILMAZ	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özgür AY	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özgür Kasım AYDEMİR	PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özlem GÖRÜMLÜ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şaban KAYIHAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şahika KARACA	ERCİYES UNİVERSİTESİ
DR.	Şakir BATMAZ	ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şebnem ARIKBOĞA	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şerif Ali BOZKAPLAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şükran Güzin İLİCAK AYDINALP	KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
DR.	A. Gamze Yücel İŞILDAR	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	A.Evren ERGİNAL	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Adem ÇABUK	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet AKIN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet AKŞİT	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet ERGÜLEN	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet İMANÇER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet İNAM	ODTÜ
DR.	Ahmet Burçin YERELİ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet Ercan GEGEZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet Faruk AYSAN	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet Faruk DOĞAN	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ahmet GÜNAY	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alev FATOŞ FARSA	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alev Fatoş PARSA	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali HALICI	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ

DR.	Ali Osman UYSAL	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ali PULAT	UŞAK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Alptekin YAVAŞ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Arif TUNÇEZ	SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aslı ERİM ÖZDOĞAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Atik KULAKLI	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayda ÇELEBİOĞLU	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayfer BUDAK	ERZINCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayfer TANRIVERDİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayhan AYTAÇ	TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayhan ÖZŞAHİN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aykut LENGER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aykut GÜL	OSMANİYE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayla ALTINTEN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aylin NAZLI	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe Sezen BAYOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Aytekin ALBUZ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayten AKATAY	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe ÇAYLAK TÜRKER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe OKANLI	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe Meral TÖREYİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşe MURATHAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen HİÇ GENÇER	BOSTON ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen KORUKOĞLU	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen TEMEL EĞİNLİ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen TOKOL	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ayşen Altun ADA	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Banu KEMALOĞLU	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Barış KARAELEMA	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Barış KAYA	ZONGULDAK KARAELEMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belgin AYDINTAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belgin GÖKYÜREK	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Belma FİRLAR	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Besim AKIN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Beyhan ÖZTÜRK	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Bilgehan GÜVEN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Bırol DOĞAN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Burcu ARACIOĞLU	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Burhanettin FARİZOĞLU	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Bülent GÜLÇUBUK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cahit AYDEMİR	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cahit GÜNGÖR	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cemal ZEHİR	GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
DR.	Cengiz AKBULAK	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ

DR.	Cengiz ÖZMETİN	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cevat BİLGİN	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Cumhur ASLAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çağlan Karasu BENLİ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çetin BEKTAŞ	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çetin YAMAN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Çiller HATİPOĞLU	ODTÜ
DR.	Dilek DEMİRHAN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Dizar ERCİVAN ZENCİRCİ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Doğan BIÇKI	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Durmuş Ali BAL	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ebru Özgül ÇETİN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ebru Özgül GÜREL	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Eda PURUÇUOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Efsun Ezel ESATOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ela Ayşe KÖKSAL	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Elçin MACAR	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Elif ÇEKİCİ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Elif ÖZMETİN	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Emine ÖZMETE	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdal EKİCİ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdal ZORBA	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdemir GÜNDOĞMUŞ	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdinç KARADENİZ	MERSİN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erdoğan GÜNEŞ	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Erhan IŞIKLAR	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ertuğrul GELEN	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Esin ÖZKAN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Esmâ Görkem KAYAALP ERSOY	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Eva ŞARLAK	IŞIK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Faruk KARACA	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatih KILIÇ	SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma Ali SİNANOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatma PAKDİL	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fatoş GERMİRLİ BABUNA	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fehmi TUNCEL	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Feriha YILDIRIM	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Figen GÜRSOY	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fikret GÜLAÇTI	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Filiz GİRAY	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Fusun TOPSÜMER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gaye ÖZDEMİR	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gögçe UYSAL	BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Görkem MERGEN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ

DR.	Gülcan ERAKTAN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Güldeniz EKMEN	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülşen KIRLA	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülten BULDUKER	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülten HERGÜNER	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gülşen ERYILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Gürbüz GÖKÇEN	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hacer ÖZGEN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hadiye ÖZER	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hakan SARIBAŞ	ZONGULDAK KARAELMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hakan YILDIRIM	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil TANIL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil FİDAN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil İbrahim SAĞLAM	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Halil İbrahim TANÇ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hamdi GÜLEÇ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Harun ÜRER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan TATLI	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hasan İlhan TUTALAR	DİCLE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Havva ÖZKAN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hidaye Aydan SİLKÜ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hilmi SÜNGÜ	BOZOK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hülya İZ BÖLÜKOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hüseyin AĞIR	KAHRAMAN MARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
DR.	Hüsnü ERKAN	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Işıl AKGÜL	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim BUDAK	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	İbrahim YILMAZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	İlyas KARABIYIK	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	İlyas SÖZEN	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	İnci KAYHAN KUZGUN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	İnci Kuyulu ERSOY	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	İsa ÇELİK	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kağan ÖĞÜT	BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kazım GÜNER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kerime ÜSTÜNOVA	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Kürşat YILMAZ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Lale GÜREMEN	AMASYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Lale ORTA	OKAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Lokman Hakan TECER	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mahir GÜMÜŞ	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mahmut AKBOLAT	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet KAYA	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet METE	DİCLE ÜNİVERSİTESİ

DR.	Mehmet ÖZBAŞ	ERZINCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet TANYAŞ	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet YÜCE	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Ali HAMATOĞLU	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Barış HORZUM	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet Devrim TOPSES	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet TOP	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meltem GÜRÜNLÜ	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meltem DOĞAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meltem Kutlu GÜRSEL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meltem YILMAZ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Meneviş Uzbay PİRİLİ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Merih Tekin BENDER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mesut TEKSAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mehmet GÜÇLÜ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin KAYA	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin SABAN	ZONGULDAK KARALMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin UYAR	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Metin YAMAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mevhibe ALBAYRAK	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mine SARAN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mirza TOKPUNAR	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Muhammet Fatih KESLER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Muhammet Hanefi PALABIYIK	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat AYDOĞDU	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat ERCAN	BİLECİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat KUL	BARTIN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat NIŞANCI	ERZINCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Murat ÜNAL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Musa BİLGİZ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa AKSOY	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa BAYRAKÇI	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa KAYA	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mustafa KOÇ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mutlu TÜRKMEN	TÜRKİYE BOCCCE BOWLING FEDERASYONU
DR.	Muzaffer ERCAN YILMAZ	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Müjde KER DİNÇER	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Mümin KARABULUT	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Münevver YALÇINKAYA	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Münir ÖZTÜRK	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Münir ŞAKRAK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	N.Oğuzhan ALTAY	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nalan AKDOĞAN	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nazan GÜNAY	EGE ÜNİVERSİTESİ

DR.	Nergiz ÖZKURAL	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nesrin ADA	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nesrin BAYRAKTAR ERTEN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nevin YILDIRIM KOYUNCU	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nezahat GÜÇLÜ	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nezihe ŞENTÜRK	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Neşet AYDIN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nihal ARIOĞLU	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilgün AÇIK ÖNKAŞ	MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilgün TOKER KILIÇ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilgün TUTAL CHEVİRON	GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nilüfer DALKILIÇ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nimet ÖNÜR	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Niyazi KURNAZ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nuray ALTUĞ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurdan KALAYCI	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurdan SARAÇOĞLU	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurettin ARSLAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurettin BİROL	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nuri BİLGİN	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Nurşin ATEŞOĞLU GÜNEY	YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Oğuz BAL	GEBZE MESLEK YÜKSEK OKULU İKTİSAT BÖLÜMÜ
DR.	Oğuz ÇETİN	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ömer TURAN	ODTÜ
DR.	Ömer İSKENDEROĞLU	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ömer Faruk ÇETİN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ömer Rifki ÖNDER	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özcan SEZER	ZONGULDAK KARAELMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özlem CANKURTARAN ÖNTAŞ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Paşa YALÇIN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Pınar TINAZ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Rahmi YAĞBASAN	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ramazan ABACI	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ramazan AKSOY	ZONGULDAK KARAELMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Özcan GÜNGÖR	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Rasim KALE	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Recep BOZTEMUR	ODTÜ
DR.	Recep ÖZKAN	NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Remzi ALTUNIŞIK	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Rezzan TATLIDİL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ruhettin YAZOĞLU	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ruheet GENÇ	BİLGİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sabiha SEVİNÇ ALTAŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sadık KILIÇ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ

DR.	Safiye AKDENİZ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sahavet GURDAL	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sayın DALKIRAN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sebahat ERDOĞAN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Seda ŞENGÜL	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selahattin GÜRIŞ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk BİLGİN	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk KENDİRLİ	HİTİT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk YALÇIN	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selçuk ÖZTEK	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selman CAN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Selver YILDIZ	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sema BUZ	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sema Altun YALÇIN	ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Semiyha DOLAŞIR TUNCER	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Semra DAŞÇI	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serap ALTUNTAŞ	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serap ÇABUK	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serap SÖKMEN	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serdar PİRTİNİ	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serkan BENK	ZONGULDAK KARALMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Serkan EKİZ	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sevim BUDAK	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sevinç ÖZER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sevinç ÜRETEEN	BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sibel SÖNMEZ	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Siret HÜRİSOY	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Solmaz ZELYUT	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Soner AKKOÇ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Soner YAĞLI	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Suat UĞUR	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Sudi APAK	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Süleyman ÖVEZ	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ş.Emet GÜREL	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şafak Ertan ÇOMAKLI	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şahamet BÜLBÜL	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şebnem BURNAZ	İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şebnem TOPLU	EGE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şehnaz ERTEM	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şengül HABLEMİTOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şeref ULUOCAK	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Şinasi SÖNMEZ	ZONGULDAK KARALMAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tamer BUDAK	ZONGULDAK KARALMAS ÜNİVERSİTESİ

DR.	Tevhit AYENGİN	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Timur Han GÜR	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tuğçe TUNA	MİMAR SİNAN ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tuncay AYAŞ	SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Turhan KORKMAZ	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Tülin SÖYLEMEZOĞLU	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Uğur BATI	YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ülkü GÜNEY	MALTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ümit GÜNER	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Ünal BİLİR	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Valide PAŞEYEV	ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Vasif NABİYEV	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
DR.	Veli DUYAN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Veli Özer ÖZBEK	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
DR.	Volkan ÖNGEL	BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yakup HACI	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yasemin KÖSE	ZONGULDAK KARAEMLAS ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yasemin YAVUZER	NIĞDE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yavuz SOYKAN	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yaşar ÖZBAY	GAZİ ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yener ATASEVEN	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yusuf ÇELİK	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yusuf GÜMÜŞ	DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
DR.	Yücel BAŞEĞİT	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zafer AKBAŞ	DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zafer ÖNLER	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeki PARLAK	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zekiye UYSAL	ÇANAKKALE 18 MART ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeliha KAYAALTI	ANKARA ÜNİVERSİTESİ
DR.	Zeynep ZAFER	ANKARA ÜNİVERSİTESİ

UHBAB Uluslararası Hakemli Beşeri ve Akademik Bilimler Dergisi

Adres : Atakent Mah. Akasya 1 Evleri C2-23 Blok Kat 4 Daire 17 Halkalı Küçükçekmece İstanbul

<http://www.uhbabdersisi.com>

<http://www.uhbabdersisi.net>

<http://www.uhbabdersisi.org>

<http://www.uhbabdersisi.info>

<http://www.uhbabdersisi.biz>